

A. V, 21

B. BR

Et

CVR

DE RIT

poribus po
rus esset, ab
ia matrimo
idque qui n
ret: qui con
fionumque
Servium Su
Neratium
tradidisse

alib. 4. 1

Exem: c
Regij

B. BRISSONII I. C.

Et in suprema Parisensi

CVRIA PRÆSIDIS

DE RITV NVPTIARVM

Liber Singularis.

DICTURUS de ritu nuptiarum, pauca de sponsalibus quæ earum celebritatem antecedunt, præfabor. Fuit autem hoc in more priscis temporibus positum, ut qui uxorem ducturus esset, ab eo unde ducenda erat, eam in matrimonium datum iri stipularetur: idque qui nuptum daturus erat, sponderet: qui contractus stipulationum, sponsonumque dicebatur sponsalia. Hoc Servium Sulpitium in libro de dotibus, Neratium Priscum in libro de nuptiis tradidisse Gellius scriptum reliquit. a

A 2

Quibus

a lib. 4. noct. Attic. cap. 4.

*Exem: Camaldul. Montej
Regijæ Varsaviæ*

Quibus Ulpianus & Florentinus consentiunt, *b* qui sponsalia quoque à spondendo dicta, & sponsi, sponsæque appellationem inde ductam credunt, quod veteribus stipulari, & spondere uxores futuras moris esset. Nec clam me est, horum nominum originem à Græco fonte Verrium Flaccum idoneum auctorem derivasse, qui, ut apud Sex. Pōp. legimus, sponforum, & sponsarum nomen inde tractum existimabat, quod *σπονδῆς* interpositis rebus divinis facerent. Sed à priorē harum vocum notatione qui dissentiret præter unum Verrium, præterea inveni neminem. Veteris certe moris quo prius illud etymon nititur, multa sunt in Plauti Comædiis non obscura impressa vestigia. Sic enim ille in Aulularia Megadorum ab Euclione filiam stipulantem facit.

M. Quid nunc etiam mihi despondes filiæ?

E. Illis legibus.

Cum illa dote quam tibi dixi. M. Sponden ergo? E. Spondeo.

In Trinummo quoque Lyſiteles à Char-
mide ita stipulatur.

Sponden ergo tuam gnatam uxorem mihi?

Ch.

*b In l. 2 & l. 3. D. de sponsalib. l. sponsio.
D. de verb. signif.*

Ch. spon-

Philippum d

Ist hac lege si

rem dari?

Spondeo. Ca

Sed & in C

milite stipu

Spondeſne n

spondeo.

Inde Arno

tes fabulos

ridens, Vx

conjugalit

niunt ante

bent inter

ſas. Memi

grammati

verſum qu

Quid ſo

paſſa

Nec vero

datum iri

sponſio int

fides acco

verba ex

rem expe

Hac fama

Utro ad n

Cum dote

*Ch. spondeo: Et mille auri
Philippum dotis. Et paulo post.
Isthac lege filiam tuam sponden mihi uxore
rem dari? Ch.*

*Spondeo. Ca. Et ego spondeo idem hoc.
Sed & in Curculione Phædromus ita à
milite stipulatur. Ph.*

*Spondesne miles mihi uxorem tuam? M.
spondeo.*

Inde Arnobius libro III. adversus gentes fabulosa gentilium deorum conjugia ridens, Vxores, ait, Dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæsitis: habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas. Memini etiam idem ipsum Servium grammaticum adnotare ad eum Virgilii versum qui est lib. x. *Æneidos.*

*Quid soceros legere Et gremiis abducere
pactas?*

Nec vero à filia duntaxat patre nuptum datum iri, sed Et à patre viri ductum iri sponsio interponebatur, si modo Donato fides accommodanda est, qui Terentii verba ex prima Andriæ scena ad eam rem expendit, quæ ita habent.

*Hac fama impulsus Chremes
Vltro ad me venit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret.*

Placuit: despondi: hic nuptiis dictus est dies.

Ad constituenda plane sponsalia *nudus consensus sufficiebat*: nec quicquam intererat utrum testatio interponeretur, an aliquis sine scriptura sponderet. Denique & absenti absens per epistolam vel internuntium recte despondebatur. *a* In tabulas tamen ut plurimum sponsalitiæ conventiones referebantur. Ex quo illud Iuvenal. *b*

*Si tibi legitimis pactam junctamq; tabellis
Non es amaturus.*

Tertullianus in libro de virginibus velandis. Hæ sunt tabellæ priores naturalium sponsaliorum & nuptiarum. Quæ tabellæ signatoriis eorum qui interfuerant, anulis obsignabantur. Unde Iuvenalis de nuptiis contrahendis agens, *Veneriet*, ait, *cum signatoribus auspex*. Apulejus Apolog. 11. Habes Æmiliane causam totam cur tabellæ nuptiales inter me & Pudentillam non in oppido sint sed in villa urbana consignatæ.

In argumentum etiam contractorum sponsaliorum à sponso sponsæ arrhæ dabantur: quemadmodum ex Paulo lib. 2. sententiarum, & ex Gratiani, ac Valen-

tiniani,

a L. *sufficit* L. *In sponsalibus*. D. de
sponsalib. *b* Sat. 61.

D
tiniani, ali
stitutionib
anulus spo
quem prom
cultu form
quiens, n
quem spo
anulo. Iste
molog. Fe
lis nisi qu
que ampli
tis habere
vin. offic.
nuptiis, a
fit nimiru
nis signur
dem pign
Unde & c
Ideo qui
sanguinis
eandem n
ex App
dunt, cur
sensu rec
qui mini
nalem vo

a l. *si quis*
l. *ultr*
b lib.

tiniani, aliorumque Imperatorum constitutionibus intelligimus. *a* Quin & anulus sponsæ pignoris loco mittebatur, quem pronubum Tertullianus in lib. de cultu fœminarum vocat, Aurum, in-
 quiens, nulla norat præter uno digito quem sponsus oppignerasset pronubo anulo. Isidorus Hispalensis lib. xx. Etymolog. Fœminæ, ait, non usæ sunt anulis nisi quos virgini sponsus miserat: neque amplius quam binos aureos in digitis habere solebant. Item lib. 2. de div. offic. cap. xv. Quod in primis, ait, nuptiis, anulus à sponso sponsæ datur; fit nimirum vel propter mutuae dilectionis signum, vel propter id magis ut eodem pignore eorum corda jungantur. Unde & quarto anulus digito inseritur. Ideo quia in eo vena quædam ut fertur sanguinis ad cor usque perveniat. Quam eandem rationem Gellius *b* & Macrobius *c* ex Appione & Atteio Capitone reddunt, cur apud Romanos communi assensu receptum esset, anulum in digito qui minimo vicinus est quem & medicinalem vocant, atque adeo manu præci-

A 4

pue

a l. si quis officium. D. de ritu nupt. l. Arrhiz.

l. ultr. c. de sponsalib. b. cap. 31.

b lib. 10. cap. 10. *c* lib. 7. cap. 13.

pue sinistra gestare. Nicolaus quoque Pontifex ad consultationem Bulgarorum rescribens, ut est apud Gratianum, Et postquam, ait, arris sponsam sibi sponsus per digitum fidei anulo insignitum desponderit. Sed & hunc ipsum morem Iuvenalis à me subjecti versus indicant. *a*

Conventum tamen & pactum & sponsalia nostra

*Tempestate paras, jamq; à tonsore magistro
Pect̃eris, & digito pignus fortasse dedisti.*

His à Paulo *b* relatam speciem adjungamus licet, in qua sponsum alienum anulum sponsæ muneri misisse proponit. Ferreum vero anulum eumque sine gemma sponsæ mitti ætate sua consuevisse Plinius lib. xxxiii Naturalis historię auctor est.

Cæterum à qua ætate sponsalia contrahi olim poterant, ex Modestino lib. 4 differentiarum liquet: cujus ipsamet verba ponam. *c* In sponsalibus contrahendis ætas contrahentium definita non est ut in matrimoniis. Quapropter à primordio ætatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri ab

a Sat. 6. *b* In l. si donare. ult. §. D. de donatio. int. vir.

c l. In sponsalibus. D. de ritu nupt.

*ab utraq; persone
sint minores quam
verba certam n
contrahendis p
fuisse significant.
legis Papiæ præ
sponsalia proba
constituit, quib
legitimæ nuptiæ
proinde minore
virgines frustra
jus rei constitu
sponsaliorum d
& effectum brev
immaturam æt
fraudem fieri au
ex Dione lib. LI
verba. *ὡς ἐλ' ὁ
ῥῶ πρὸς τὴν γα
ἐργῶν αὐτῶν ὁ π
μὲν ἐξ ὧν ἰσχυ
διελθόντες γαμή
ἐξυμῶν τῶν γε
Δωδεκά ὅδ' τῶν
ἐπὶ τῶν κἀνδρῶν
verborum sen
tus est, nec e
eorum gratia
minus innotet**

ab utraque persona intelligitur id est, si non sint minores quam septem annorum. Quæ verba certam nominatim sponsalibus contrahendis præscriptam ætatem non fuisse significant. Quamquam quod ad legis Papiæ præmia attinet, ea demum sponsalia probari admittique Augustus constituit, quibus biennio post justæ, ac legitimæ nuptiæ accedere possent, ut proinde minores natu decem annorum virgines frustra sponsæ haberentur. Cujus rei constituendæ causa fuit, quod sponsaliorum obtentu, quæ ad exitum & effectum brevi perducere per sponsarum immaturam ætatem non poterant, legi fraudem fieri animadvertisset. Id quod ex Dione lib. LIII didici, cujus hæc sunt verba. *ὡς εἰ ἐν βρέφῃ πνὺς ἐκφυῶντο, καὶ μὲν πρὸς τῶν γαμενηνῶν ἐκαρπέντο, τὸ δὲ ἔργον αὐτῶν ἐπαρείχοντο, ὡς ἐπέταξε μηδεμίαν ἐκφυῆν ἰσχύειν μετ' ἡν οὐδὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντοι γαμήσει. τετέστι, δέκεται πάντως ἐκφυῶσαι τὸν γένη αὐτῆς ὑπὸ λαύσονται. Δώδεκα γὰρ τῆς ἡλικίας ἐστὶ τῆ γάμου ἔργον ἐπὶ πλήρη καὶ ὡς εἶπον νομίζετο.* Quorum verborum sententiam quia nec assecutus est, nec expressit interpretes, ego in eorum gratiam quibus Græca lingua minus innotescit, in latinum ea conver-

tam ut potero. Quoniam autem, ait Dio, quidam infantes puellas despondentes, prae-
miis quidem conjugum fruebantur, cete-
rum effectum rei, & conjugum opus non
praeabant, ea sponsalia vires nullas habe-
re constituit, post qua duobus transactis
annis sponsa duci minime posset: Hoc est, ut
omnino decennis virgo desponderetur, si
quidem ex ea commodi quid capere sponsus
vellet. Duodecimo namque anno virgo ma-
tura viro & nubilis, ut jam ante dixi, exi-
stimatur. Quam eandem Augusti con-
stitutionem Zonaras totidem prope ver-
bis retulit, quae sunt ab ejus interprete,
ne quem debita laude fraudem, fidelius,
ac planius quam ab illo altero, viro alio-
quin erudito, ac bene de Graecis merito,
reddita. Atque hoc nimirum est, quod
breviter ac strictim more suo Tranquil-
lus in ejusdem principis vita scribit his
verbis. a Cumque etiam immaturitate
sponsarum, & matrimoniorum crebra
mutatione vim legis eludi sentiret, tem-
pus sponsas habendi coarctavit. Quo
procul dubio pertinet Caij b locus quem
ex ejus lib. 1. ad. 1. Iuliam & Papiam
Pandectarum concinnatores deliba-
runt. In eo ita est. *Sape justa ac necessaria*
causa

a cap. 34. b l. pen. D. de sponsalib.

causa non solum
etiam triennium
terius trahunt sp
sponsi, sponsave,
capitalia crimina
tiones qua ex nec
primo anno u
sponsalia potui
rum eorum den
mine quae cum
nus annos nati
Papia, commod
terat.

Hæc de spon
canda nuptiaru
viter prædicend
tis, consequen
Nec vero temer
prout incidisse
re non levem
dierum delectu
certe Calendar
à nuptiis habi
libro. xii. scrib
quemadmodu
statut, nuptiis
existimabatur.
sermone triti
Maio nubunt.

causa non solum annum vel biennium, sed etiam triennium aut quadriennium & ulterius trahunt sponsalia: veluti valetudo sponsi, sponsæve, vel mortes parentum, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes quæ ex necessitate fiunt. Itaque à septimo anno utiliter quidem contrahi sponsalia potuisse non dubium est: verum eorum demum sponsaliorum nomine quæ cum virginibus decem ad minus annos natis contraherentur ex lege Papia, commodi lucrivæ quid percipi poterat.

Hæc de sponsalibus, quæ viâ ad explicanda nuptiarum solennia muniant, breviter prædicenda censui. Sponsalibus factis, consequens erat nuptiis diem dici. Nec vero temere & è re nata, ac quolibet, prout incidisset, die nubebant: Sed in ea re non levem mensium, temporum ac dierum delectum habebant. Novarum certe Calendarum posteros omnes dies à nuptiis habitos alienos, Sex. Pomp. libro. XII. scribit. Mensis item Maius, quemadmodum Plutarchus & alii testatur, nuptiis infaustus & inauspicatus existimabatur. Ex quo illud olim vulgi sermone tritum proverbium, mense Maio nubunt malæ. Ovidius lib. 5. fastor.

Nec

*em, ait Dio, adentes, præ-
ntur, cete-
m opus non
nullas habe-
us transactis
et: Hoc est, ut
nderetur, si
apere sponsus
no virgo ma-
nte dixi, exi-
ugusti con-
m prope ver-
interprete,
em, fidelius,
ro, viro alio-
æcis merito,
um est, quod
o Tranquil-
ra scribit his
maturitate
rum crebra
entiret, tem-
avit. Quo
locus quem
& Papiam
es deliba-
ac necessaria
causa
sponsalib.*

Nec vidua tadis eadem, nec virginis apta

Tempora, quæ nupsit, nec diuturna fuit.

Hæc quoq; de causa, si te proverbia tangunt.

Mense malas Maio nubere vulgus ait.

Dies etiam alios qui nuptiis contrahendis vitabantur Macrobius libro. I. c. 15. recenset: cuius ipsamet verba subjicere satius fuerit. *Nec hoc prætermiserim, ait, quod nuptiis copulandis Calendas, Nonas & Idus religiosas, id est, devitandas censuerunt. Hi enim dies præter Nonas feriati sunt: feriis autem vim cuique fieri piaculare est. Ideo tunc vitantur nuptia, in quibus fieri vis virginibus videtur. Sed Verrium Flaccum juris Pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere veteres fossas liceret, novas facere jus non esset, ideo magis viduus quam virginibus idoneas esse ferias ad nubendum. Subjiciet aliquis: Cur ergo Nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Hujus quoque rei in aperto causa est. Nam primus nuptiarum dies verecundia datur: postridie autem, nuptam in domo viri, dominium incipere oportet adipisci, & rem divinam facere. Omnes autem postriduani dies, seu post Calendas seu post Nonas Idusve, ex æquo atrii sunt. Ideo & Nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta*

pta aut postero die uxoriæ, aut nupta est sacra celebrari.

16. ejusdem libri ait, cum patet, a ferum quasi janum modo pralium com lectum rei militum tem proficisci, nuptiarum quarendo sum est. Parenta se Februario celebrari propter infantem di dies vitandum fastorum præcipi. Postea præteriti

Prodigiisq; vitantur. Dum tamen hæc

Expectet pur

Nec tibi qua cup

Comat virgi

Cōdet tuas hyme

Aufer, habet

Pomponii tan

Februar. cele

ad Q. frat. Epi

liorum diebus

tiis idem Ovic

Nubere, ait, si q

bitis ambo

pta aut postero die auspicaretur libertatem uxori-
am, aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari. Idem etiam auctor c. 16. ejusdem libri ex Varrone. Mundus ait, cum patet, deorum tristium atque inferum quasi janua patet. Propterea non modo praelium committi, verum etiam delectum rei militaris causa habere ac militem proficisci, navem solvere, uxorem liberum quarendorum causa ducere, religiosum est. Parentalibus quoque quæ mense Februario celebrabantur conjugium propter infaustos & ominosos ejusmodi dies vitandum esse, Ovidius libro. 2. fastorum præcipit his versibus.

Postea præteriti tumultis redduntur honores,

Prodigiisque venit funeribusque modus.

Dum tamen hac sunt, vidua cessate puella,

Expectet puros pinea tædæ dies. (tri,

Nec tibi quæ cupida matura videre ma-

Comat virgineas hasta recurva comas.

Cõde tuas hymeneæ faces, & ab ignibus atris

Aufer, habet alias mœsta sepulchra faces.

Pomponii tamen nuptias pridie Idus

Februar. celebratas Cicero lib. 2. Epist.

ad Q. frat. Epist. 2. indicat. Sed & Sa-

liorum diebus festis abstinendum nup-

tiis idem Ovidius suadet lib. 3. Fastor.

Nubere, ait, si qua volet, quam vis propera-

bitis ambo,

Differ,

Differ, habent parva commoda magna mora.

Contra conjugio aptissimum esse id tempus quod Idus Iunias sequitur, ostendit lib. 6. quo loco filia diuturnam salutem precatus ita concludit.

Hanc ego cum vellem genero dare, tempora tadis

Apta requirebam, quaq; cavenda forent. Tunc mihi post longas monstratur Iunius idus

Utilis & nuptis utilis esse viris.

Primaque pars hujus thalamis aliena reperta est,

Nam mihi sic conjunx sancta, dialis ait. Atque ad hunc superstitiosum dierum nuptialium delectum referenda suspicor hæc Ciceronis ex lib. 2. Epist. ad Q. fratrem verba. De nostra Tullia tui me hercule amantissima spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo qui post latinas habentur religiosi. Cæterum confectum est.

Iam ubi nuptiis dictus dies venerat, maxima circa comendam ornandamque sponsam cura impendebatur. Quod priusquam exponam, recte atque ordine facturum me puto, si usurpatas ab antiquis matrimoniorum contrahendorum for-

ma.

mas aperiam. uxores quasita-
coëmptione. A-
gentes. Uxore
in conjugalia fo-
nibus ante qua-
ptione genialis
ducunt. At Cic-
uxorum gener-
bia pecunia lega-
terfa. esset, si in-
rat, nihil debet-
jus dua forma:
ha sunt qua in-
tera earum qua-
bentur. Sed et
Ulpiani interv-
manum tam
conveniri in-
docet. Itaque
nis locum, toti-
rum quærenda
confarreation-
cibus conveni-
mo urbis ortu
omnibusque p-
venisse, Dion-
care videtur, c-

alib. 1. Ant

mas aperiā. Tribus autem generibus uxores quæsitās invenio. Vīu, farre, coëmptione. Arnobius lib. 4. adversus gentes. Uxores enim dii habent, atque in conjugalia fœdera veniunt conditionibus ante quæsitis: usu, farre & coëmptione genialis lectuli sacramenta conducunt. At Cicero Topicis duo tantum uxorum genera facit. Si ita, inquit, Fabia pecunia legata est à viro, si ea uxor materfa. esset, si in manum viri non convenerat, nihil debetur. Genus est enim uxor: Eius duæ formæ: una matrum familiarum: hæ sunt quæ in manum convenerunt: altera earum quæ tantummodo uxores habentur. Sed enim discidium hoc facile Ulpiani interventu componitur: qui in manum tam farre quam coëmptione conveniri in Institutionum fragmentis docet. Itaque Boethius ad illum Ciceronis locum, totidem quot Arnobius uxorum quærendarum modos constituit. Et confarreationem quidem solis Pontificibus convenisse scribit. Tametsi à primo urbis ortu id ritus genus institutum, omnibusque peræque nuptiis far intervenisse, Dionysius Halicarnassæus indicare videtur, cum ita scribit. α ἐν γὰρ τῇ

τῇς

τῆς ἱερᾶς οἱ παλαιοὶ γάρμιν ῥωμαϊκῇ πρῶτη
 γαίᾳ ἐκλαμβάνοντες φάρμακον, ἐπὶ τῆς
 κρινώϊας τῆς φάρμακον, ὃ καλεῖται ἡμεῖς ζεῖον.
 Idem subjicit, non nuptiis modo sed &
 sacrificiis omnibus far à priscis Latinis
 adhibitum. Quod & Arnobius lib. 2. ad-
 versus gentes testatur. Tus, ait, neque
 ipse Romulus, aut religionibus artifex in
 comminiscendis Numa aut esse scivit
 aut nasci: ut pium far monstrat, quo
 peragi mos fuit sacrificiorum sollem-
 nium munia. Ovidius lib. 1. fastor.

Ante Deos homini quod conciliare valeret

Far erat, & puri lucida mica salis.

*Nondum pertulerat lachrymatas cortice
 myrrhas*

Acta per equoreas hospita navis aquas.

Tura nec Euphrates, nec miserat India co-

Nec fuerat rubri cognita fila croci. (Stñ,
 Asconius in 3. contra Verrem oratione;
 Nefarium est, quod sacra polluit, farre
 pio solita celebrari. Incruenta quippe,
 & à sanguine pura prisca sacrificia ex
 Numæ instituto erant, atque ut Plutar-
 chus loquitur, ἀνέμικτοι αἵτε ποταμοὶ δὲ
 ἀλφίτε καὶ σπονδῆς καὶ τῶν ὀρελῶντων
 ποταμῶν. Quinetiam inter ejus instituta
 idem auctor hoc refert, μὴ ἴδεν ἄνδρ' ἀλ-
 φίτων. Valer. Max. lib. 2. Memorabil.
 cap.

cap. 1. de priscis
 adeo continentia
 tior apud eos pu
 esset. Ideoque in
 vocabatur, ex far
 quippe secundum
 tationem nihil a
 stum & sale aspe
 to hostiæ asperg
 men invenit. Vi
 Et salsa fruges,
 Ubi Servius. Sa
 quod dicitur M
 victimæ & foci a
 Fit autem de ho
 le. Ut Horatius.
 Horatii verba h
 Od. 23. Ex quo
 versus proferam
 Mollibit averfos
 Farre pio, & sal
 Quo genere lo
 utitur Elegia 4
 metuens hominu
 lego) noctis
 Farre pio pla
 Simili modo O
 Farra Dea, mi
 Detis, & in v

cap. 1. de priscis Romanis agens. Brant adeo continentiaæ attenti, ut frequentior apud eos pultis usus, quam panis esset. Ideoque in sacrificiis Mola, quæ vocabatur, ex farre & sale constat. Mola quippe secundum Sexti Pomp. interpretationem nihil aliud erat, quam far totum & sale aspersum. & quod eo molito hostiaæ aspergerentur, inde Molæ nomen invenit. Virgilius lib. 2. *Æneid.*

Et salsa fruges, & circum tempora vitta.
Ubi Servius. Salsæ fruges, ait, Sal & far, quod dicitur Mola salsa: qua & frons victimæ & foci aspergebantur, & cultri. Fit autem de horna fruge, & horno sale. Ut Horatius. Et horna fruge. Quæ Horatii verba habentur lib. 3. Carmin. Od. 23. Ex quo eodem loco duos itidem versus proferam. in quibus ita est.

Mollibit aversos penates

Farre pio, & saliente mica.

Quo genere loquendi etiam Tibullus utitur Elegia 4. lib. 3. *Et vanum, ait, metuens hominum genus, omina* (Sic enim lego) *noctis*

Farre pio placant, & saliente sale.

Simili modo Ovidius lib. IV. *Factor.*

Farra Dea, micæq; licet salientis honorem

Detis, & in veteres turea grana focos.

At

At Virgilius, non in secundo dumtaxat
Æneid. unde paulo ante versum retuli,
sed & lib. xii. fruges falsas dixit.

Dant fruges, inquit, manibus falsas. Quod
Servius interpretatur, far & sal: quibus
rebus, ait, & cultri aspergebantur &
victimæ. Quo exemplo, *Arnobius* lib. 3.
adversus gentes: Nisi tura, inquit, &
falsas fruges Dii acceperint, nequeunt
bene facere. Idem lib. 6. Non thura, ne-
que fruges falsas, non denique vinum li-
quens paterarum effusionibus infera-
mus. Eaque de causa Mola, falsa di-
cebatur. Horat. lib. 2. Sat. 3.

*Ante aras, spargisque mola caput improbe
falsa.*

Et Martialis alicubi.

Consumpsi falsasq; molas, & turis acervos.
Ovidius farra mixta sale dixit lib. i. fa-
stor. in his versibus.

Inde vocor Ianus, cui cū Cereale sacerdos

Imponit libum, farraque mixta sale.

Far plane genus esse frumenti optimi
Servius in lib. i. Georg. adnotat. Cæte-
rum, ut Latini, farreas Molas, ita Græci
κεραινας & λαις sacrificiis suis adhibebant,
quemadmodum est ab Eustathio accu-
sate copioseque expositum in lib. i. Iliad.
qui ex Dione & λαις esse docet, τὸ μίγμα

τὸ ἐν κεραϊνῇ καὶ
in verbo ἐλαιοῦ
mendum esse a
ἐλαιοῦ πῖρα adm
legitur. Quem
nitio convincit.
ἀλλὰ μὲν γὰρ οὐ
ἐπεὶ ἀλλοτρίαν. Se
dem aliquando
tanea his que
nius propius ac
accedens lib. 18
tradit. Quin &
giosius confari
novæque nuptæ
Unde Apuleius
rimonium con
uxorem duci ol
potuisse Serviu
eum versum.
Connubiis arvi
Inde Seneca in
Vidit attonit
Formam Senat
Sacrasque grato
Velata summun
Et ipse lateri ju
Sublimis inter
Incessit, habitu

τὸ ἐν κρείττεσσι καὶ αἰλῶν. Meminit & Suidas
 in verbo ἐλοθῆναι. Quo in vocabulo
 mendum esse apud Moschopul. in lib.
 ὁ χεῖρων πέρι admoneo: Ubi ὁ λαὸς pro ἐλαφί
 legitur. Quem errorem ipsa satis defi-
 nitio convincit. Sic enim explicat: αἱ
 αἰσὶ μὲν γινώσκουσι κρείττεσσι καὶ τοῖς θύμασιν
 ἐπιβαλλόμενοι. Sed ut ad propositum tan-
 dem aliquando redeat oratio, consen-
 tanea his quæ de farris usu diximus, Pli-
 nius propius ad nostrum argumentum
 accedens lib. 18. Natural. histor. cap. 3.
 tradit. Quin & in sacris, ait, nihil reli-
 giosius confarreationis vinculo erat:
 novæque nuptæ farreum præferebant.
 Unde Apuleius lib. 10. de Asino aur. ma-
 trimonium confarreatum dixit. Nec verò
 uxorem duci olim nisi sacrificiis peractis
 potuisse Servius notat in 3. Æneid. ad
 eum versum.

Connubiis arvisq; novis operata inventum.
 Inde Seneca in Octavia Actu 4.

Vidit attonitus tuam

Formam Senatûs, tura cum superis dares,
 Sacrasque grato spargeres aras mero,
 Velata summum flammeo tenui caput.
 Et ipse lateri junctus atque harena tuo
 Sublimis inter civium lata omina
 Incessit, habitu atque ore latitiam gerens

Prin-

*Princeps superbo. Talis emersam freto
 Spumante Peleus conjugem accepit Tethin.
 Valerius Flacc. lib. 8. Argonautic.
 Inde ubi sacrificas cū conjugē venit ad aras
 Æsonides, unaq; adeunt, pariterq; precari
 Incipiunt: ignem Pollux undamq; jugalem
 Prætulit, ut dextrum pariter vertantur in
 orbem.*

Et mox, (pada vestro
*Primus & ecce fero, quatioque hanc lam-
 Conjugio: primus celebros dotalia sacra.*
 Plane apud Hetruscos & Priscos Lati-
 nos in conjunctione nuptiali à novo
 marito & à nova nupta primum por-
 cum immolari consuevisse Varro lib. 2.
 de re Rustic. cap. 4. auctor est. Ut ut sit,
 quo ritu olim confarreatio perageretur,
 unus Ulpianus, ac ne is plene quidem,
 explicat in fragmentis Titulorum ex e-
 jus Corpore exceptorum, cum ita scri-
 bit. Farre convenitur in manum certis
 verbis, & testibus decem præsentibus, &
 sollemni sacrificio factò, in quo panis
 farreus adhibetur. Quemadmodum au-
 tem confarreatione jungebantur, ita
 diffarreatione conjugia dirimebantur.
 Sex. Pomp. lib. 4. Diffarreatio genus e-
 rat sacrificii quo inter virum & mulie-
 rem fiebat dissolutio: dicta diffarreatio,
 quod

quod fieret fa-
 omiffam suo ja-
 adfuetudinem
 retentam Tib
 Tacit. libro 4

Igitur ad al-
 nera, coemptio-
 faciamus. Pri-
 Murena mem-
 verbis coemp-
 cat lib. 1. de
 que illud est
 bis coemptio-
 jus mulieris
 causam posse
 formula toto
 tu quod pro
 præterquam
 commentari
 Ulpiani insti-
 thio in ipsis
 & ut ita dica-
 liis ejusdem a-
 tum tribuo
 libris quibus
 bari sumus
 sum nescius,
 commentari
 bri ex septen-

quod fieret farreo libo adhibito. Sed
omissam suo jam tempore confarreandi
adsuetudinem aut certe inter paucos
retentam Tiberius Imp. apud Cornel.
Tacit. libro 4. narrat.

Igitur ad alia duo matrimoniorum ge-
nera, coemptionem & usu contracta, gradum
faciamus. Prioris Cicero in Orat. pro
Murena meminit. Concipi vero certis
verbis coemptionem solitam idem indi-
cat lib. 1. de Orato. cum ait. Nam ne-
que illud est mirandum, qui quibus ver-
bis coemptio fiat, nesciat, eundem e-
jus mulieris quæ coemptionem fecerit
causam posse defendere. De ejus certe
formula totoque adeo coemptionis ri-
tu quod proferam aliud nihil habeo,
præterquam quod est à Boethio lib. 2.
commentarior. ad Topica Ciceron. ex
Ulpiani institutionibus relatum. Boc-
thio in ipsis lapsæ jam Latinitatis ruinis
& ut ita dicam parietinis nato, ut & a-
liis ejusdem ævi seculi scriptoribus, tan-
tum tribuo quantum eum ex veterum
libris quibus nos injuria temporum or-
bati sumus, hausisse video. Nec enim
sum nescius, eum in illis suis Topicorum
commentariis, quorum sex dumtaxat li-
bri ex septem, quos se conscripisse ipse
mer

met lib. i. de differentiis topic. testatur, ad nos salvi pervenerunt, in crassos ac supinos errores esse prolapsum. Quale illud est, quod ad explicationem ejus loci adfert, quo Cicero legem jubere scribit, Assiduo assiduum vindicem esse. Quod jussu legi Æliæ Sentia (etenim Sanctia contra ejus, ut existimo, mentem libri impressi scriptum habent, quando nulla ejus nominis lex in veterum monumentis, quod sciam, extat) attribuit: cujus utique nec interpret esse Sextus Ælius, ex quo interpretationem assidui Cicero producit, potuit: ac nec ipse Tullius ex ea lege, quæ post ejus demum obitum imperante Augusto in aliam penitus sententiam lata est, exemplum nisi fatidico spiritu & mentis afflatu proferre. Qui error eo perniciosior est, quod ex ejus commentariis in ordinem verborum Ciceronis manavit. Etenim imperitus quidam, legis verbum, quod erat à Cicerone, de lege 12 tabularum sentiente, ut ex Gellio patet, simpliciter, sicut & alio ejusdem libri loco *b*, prolatus, explanare volens, margini ex Boethii commentariis inter pretatio.

a lib. 16. Noct. Attic. cap. 10.

b in loco ex comparatione.

facienda num
intervenisse: I
legitimis actib
bus specie tem
lemnia repræse
ris vestigia à no
surpari quida
nummorum n
ex Barbararū
lias ex Germa
& armis sedes
in usū mansiss
enim Burgund
res suas à par
rum emisse ob
seu titulo 14. 8
Gundobaldus
scripsit, & ex
xonicarum pa
tiale appellat
gundio. & era
xonum legibu
vero quæ coen
venerant uxore
nomine exaud
cis auctor est.
lud compendio
vorum antiqu
runt, maitren

facienda nummos aliquot dicis causa intervenisse: Id enim in aliis quoque legitimis actibus observabatur, in quibus specie tenus Mancipationum sollemnia representanda erant. Cujus moris vestigia à nobis in nostris nuptiis usurpari quidam opinantur, tredecim nummorum numeratione. Verum ego ex Barbararum coloniarum, quæ in Gallias ex Germania migrarunt, ferroque & armis sedes occuparunt, moribus id in usu mansisse potius crediderim. Tam enim Burgundiones quàm Saxones uxores suas à parentibus vel tutoribus earum emisse observavi: idque ex capite seu titulo 14. & 34. earum legum quas Gundobaldus Rex Burgundionibus scripsit, & ex Tit. 6. 9. & 17. legum Saxonicarum patet. Idque pretium nuptiale appellatur in Tit. 12. legum Burgundio. & erat 100. solidorum ex Saxonum legibus: ut cap. 6. docet. Enimvero quæ coemptione in manum convenerant uxores, proprie matrum nomine exaudiebantur, ut Cicero Topici auctor est. Gellius lib. 18. cap. 6. *Illud compendio probabilius est, quod idonei vocum antiquarum enarratores tradiderunt, matronam dictam esse proprie quæ*

in matrimonium cum viro convenisset, quoad in eo matrimonio maneret, etiam si sibi liberi nondum nati forent, dictamque esse ita à matris nomine, non adepto jam, sed cum spe & omine mox adipiscendo: unde ipsum quoque matrimonium dicitur. Matrem autem familias appellatam esse eam quæ esset in mariti manu, mancipioque, aut in ejus, in cujus maritus manu, mancipioque esset: quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui heredis locum venisset. Eadem harum vocum differentia à Servio traditur in lib. ix. Æneid. quem quisquis cum Gellio contulerit, non dubitabit mancipio pro matrimonio semel atque iterum mendose apud illum scriptum esse. Matrisfa. vero ex Ulpiani lib. 54. aut. 59. ad edictum (variant enim codices) nobis à Triboniano proposita definitio, verbis in quorum interpretatione versabatur, aptata fuit, non ad prisca sermonis proprietatem relata. Illud conniventibus oculis prætereundum non est, quod in viri familiam venisse Gellius scribit eam quæ in manum conveniret. Nam hujus in alienam familiam transitus ratione, capite minui censebatur: indeque in minimis capi-

tis minutionibus
 numeratur. Ulp
 tor. Minima cap
 quam & civitate
 dumtaxat homin
 adoptione & in
 Hinc illuftratur
 cis fcribit, fi ea
 cit quæ fe capi
 non videtur ex
 dum eas tabula
 thius, Mulieres
 perpetua contin
 a tutoris potest
 veniffent. Itaque
 permutatio, & e
 viri conveniffet
 de perpetua mu
 tat, Ulpiani
 fub Tir. II, frag
 aurem habent.
 tam mafculis q
 lis quidem imp
 pter ætatis infir
 tem tam impul
 & propter fexu
 pter forenfium
 cero pro Mux
 pter infirmitate

tis minutionibus conventio in manum numeratur. Ulpianus Tit.ii. fragmentor. Minima capitis diminutio est per quam & civitate & libertate salva, status dumtaxat hominis mutatur: Quod fit adoptione & in manum conventionione. Hinc illustratur quod Cicero in Topicis scribit, si ea mulier testamentum fecit quæ se capite nunquam diminuit, non videtur ex edicto Prætoris secundum eas tabulas possessio dari. Ubi Boethius, Mulieres, ait, antiquo jure tutela perpetua continebat. Recedebant vero a tutoris potestate quæ in manum convenissent. Itaque fiebat eis prioris status permutatio, & erat capite deminuta quæ viri convenisset in manum. Quod autem de perpetua mulierum tutela Boeth. notat, Ulpiani verbis comprobatur quæ sub Tit. ii. fragmentor. sunt posita. Sic autem habent. Tutores constituuntur tam masculis quam feminis: sed masculis quidem impuberibus dumtaxat, propter ætatis infirmitatem: feminis autem tam impuberibus quam puberibus & propter sexus infirmitatem, & propter forensium rerum ignorantiam. Cicero pro Muræna. Mulieres omnes propter infirmitatem consilii majores in tu-

torum potestate esse voluerunt. Quamobrem Augustum memoriae proditum est summi beneficii loco & jure singulari Liviae uxori & Octaviae sorori concessisse τὸ σφέτερον αὐτῷ κυρίου πρὸς διακρίν. Hæc enim sunt Dionis lib: 49. hoc ipsum referentis verba: quæ indultum eis fuisse sine tutore auctore res suas gere significant. Quod & Vestalibus licuisse Plutarch. in Numa docet, qui inter reliqua earum virginum privilegia hoc recenset: καὶ τ' ἄλλα περὶ τῶν αὐτῶν πατρὸς Ἀγαμέμνωνος ὅς τις ἐπέμελλε. Sed enim inter mulierum ac pupillorum tutores lata erat differentia. Nam pupillorum quidem pupillarumque tutores ut Ulpia. in Fragment. explicat *a* & negotia gerebant & auctoritatem interponebant. Mulierum autem tutores auctoritatem dumtaxat interponebant. Idcirco Cato apud Livium *b* majores voluisse dicebat, nullam ne privatam quidem rem faminas sine auctore agere. Cui L. Valerius apud eundem respondens, Numquam, inquit, salvis suis exuitur servitus muliebris, & ipsa libertatem quam viduitas & orbitas facit, detestantur. Unde Apuleius Apolog.

a Tit. II. *b* lib. 44.

log. pro se ipso se
dentilla facta re
tutorem Cassium
est, ait, etiam tut
gravissimus & sa
honore mihi non
ginus. Quare M
auctor fuerit. E
ferentia Cicero
dissimili ita duo
quod mulieri c
sine tutore auc
pupillæ aut pup
eodem modo
(nam quæ ab e
reticeo) Muliere
tua tutela tenet
tutoribus agun
debitum fuisset
poterat solvi: p
mox. Illæ perpe
cta jam ætate co
relæ certus ann
num facit. Diff
rum à persona
pupilli non per
mulieres vero
pillus nullum f
tilitatis judicium

log. pro se ipſo ſecunda, emptionis à Pu-
 dentilla factæ teſtem ut auctorem, ejus
 tutorem Caſſium Longinum citat. Ad-
 eſt; ait, etiam tutor auctor mulieris, vir
 graviffimus & ſanctiſſimus, omni cum
 honore mihi nominandus Caſſius Lon-
 ginus. Quære Maxime, cujus emptionis
 auctor fuerit. Ex illa vero tutorum dif-
 ferentia Cicero Topicis argumentum à
 diſſimili ita ducit. Non quemadmodum
 quod mulieri debeas recte ipſi mulieri
 ſine tutore auctore ſolvas, ita quod aut
 pupillæ aut pupillo debeas recte poſſis
 eodem modo ſolvere. Ubi Boethius
 (nam quæ ab eo bene dicta ſunt non
 reticeo) Mulieres, ait, antiquitus perpe-
 tua tutela tenebantur: pupilli item ſub
 tutoribus agunt. ſed mulieribus ſi quid
 debitum fuiſſet, ſine tutoris auctoritate
 poterat ſolvi: pupillis vero minime. Et
 mox. Illæ perpetua tutela etiam prove-
 cta jam ætate continentur: Illorum tu-
 telæ certus annorum numerus termi-
 num facit. Differt enim perſona mulie-
 rum à perſona pupillorū vel in eo, quod
 pupilli non perpetua reguntur tutela:
 mulieres vero perpetua. Vel quod pu-
 pillus nullum ſuæ etiam miniſtrandæ u-
 tilitatis judicium habere poteſt: cum ſit
 B 3 aliquis

aliquis mulieribus etſi non firmus, in explicanda familiaris rei utilitate delectus. Haſtenus ille. Nec tamen quod tutore minime auctore mulier promiserat, magis debebatur quam quod pupillus ſine tutoris auctoritate ſpondiſſet, ut ex Cicerone pro Cæcinna liquet: nec mulier quæ in tutela erat, manumittendi juſ potius quam pupillus habebat, quod eſt ab Ulpiano Tit. 1. traditum. Præterea pupillos ſuos adrogandos dare tutores non poterant, quod tantam eſſe tutoribus in pupillos auctoritatem poteſtatemque ſas veteres non ducerent, ut caput liberum fidei ſue commiſſum alienæ ditioni ſubjicerent. quemadmodum ex Gellio didicimus. ^a At mulieri in manum convenienti tutores utiliter auctoritatem præſtabant: licet ex conventionem in manum eadem prope quæ ex adrogatione effecta ſequerentur. Et vero ſine tutorum auctoritate non potuiſſe in manum mulierem convenire Cicero pro Flacco ſatis dilucide oſtendit. Inde idem pro Cluentio: Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus. Quod autem ea tutela legitima tam à Cicerone quam ab Ulpiano

^a Libr. 5. Cap. 19.

Ulpiano appellat
Tab. introducta
& ex Arhenienſi
à Decemviris de
dem & apud i
quos *uxores* vo
nerentur, ut eſt
cæ Commentar
pinquorum tu
num mulieres
pra citato loco
eſt: cum eo mo
ſtatumque ac f
virorum manc
quorum manu
eo quem paulo
dicit. Quinetian
do mulierem c
que ſuas in ſa
tranſuſiſſe ſci
ro Topicis, in
cum mulier vi
bat, omnia qua
dotis nomine.
functa quæ in
ejus ad virum
Quapropter L
vicio datum
gentilis ſuæ q

Ulpiano appellatur, indicio est, lege 12. Tab. introductam. Id quod verum puto, & ex Atheniensium legibus hoc caput à Decemviris descriptum, quandoquidem & apud illos mulieres tutorum quos *νεμεις* vocabant potestate continerentur, ut est à Budæo in linguæ Græcæ Commentar. observatum. Iam propinquorum tutela conventionione in manum mulieres liberatas, ut Boethius supra citato loco perstrinxit, mirum non est: cum eo modo capite minuerentur, statumque ac familiam mutarent, & in virorum mancipium redigerentur, in quorum manu eas fuisse etiam Cato in eo quem paulo ante produxi Livii loco dicit. Quinetiam in manum conveniendo mulierem cum capite fortunas quoque suas in familiam ac domum mariti transtulisse sciendum est. Nam ut Cicero Topicis, in loco ab effectis scribit, cum mulier viro in manum conveniebat, omnia quæ ejus fuerant, viri fiebant dotis nomine. Unde Boethius uxore defuncta quæ in manum convenisset, bona ejus ad virum pertinuisse bene colligit. Quapropter Lucio Flacco inter cetera vitio datum legimus, quod Valeriæ gentilis suæ quæ Androni Sestilio nup-

fisse dicebatur, bona avertisset, ejusque hereditate virum ad quem ea legitimo jure pertinebat, fraudasset. Quod crimen Cicero in ea quam pro eo reo dixit, oratione ita refellit, ut in manum Sestilio convenisse Valeriam neget. Idque argumento ab enumeratione partium ducto probat. Nam si in manum convenisse dicatur, utique usu vel coemptione convenisse eam necesse fuisse dicit, cum hæ solæ essent inter ejus conditionis & qualitatis personas usitata matrimoniorum species. Atqui usu convenire in manum non potuisse docet hac ex jure sumpta ratione, quod de tutela legitima qua majorum more Valeria continebatur, nihil potuerit absque tutorum omnium auctoritate usu diminui: ut proinde ei non licuerit tutoribus minime auctoribus factis alienæ seditioni subicere, in alienamque familiam se & bona sua transferre. A quo non abhorret quod idem lib. i. Epist. ad Attic. ita scribit. De Tadiana re mecum Tadius locutus est, te ita scripsisse, nihil esse jam quod laborares: quoniam hereditas usu capta est. Id mirabamur, te ignorare de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usucapi posse. Diminuendi

minuendi enim
tiam usos veteres
sulto de petitione
prione vero, quo
nis membrum, in
venire non potu
dit, cum ei rei au
tutorum num
set: Ac per hoc
ea dote nihil ac
rat. Quod & i
pro certo ac co
lege Julia de
Prætoribus urbano
quæ ex ea ipsa l
dandam dicen
dabatur, si legi
haberet, ut e
proditum. b. A
sibi conventio
maritus in bon
ce versa etiam
norum & sacr
particeps fieba
rito existimavi
ori vinculo co
enim hujus re

a l. Item ver
Deperditum. I

minuendi enim verbo in hanc sententiam usos veteres apparet ex Senatusconsulto de petitione hereditatis. *a* Coemptione vero, quod erat alterum partitionis membrum, in manum peræque convenire non potuisse Valeriam contendit, cum ei rei auctoritatem Flaccus quidam tutorum numero erat non præstitisset: Ac per hoc sine eo auctore dicta ab ea dote nihil actum esse ibidem adseverat. Quod & in Oratione pro Cæcinnâ pro certo ac constanti ponit. Ideoque ex lege Iulia de maritandis ordinibus à Prætore urbano tutor mulieri virginive quæ ex ea ipsa lege nubebat, ad dotem dandam dicendam, promittendamve dabatur, si legitimum tutorem ea non haberet, ut est ab Ulpiano memoriæ proditum. *b* Atque hæc erant jura quæ sibi conventionis in manum beneficio maritus in bonis uxoris vindicabat. Vice versa etiam uxor eorumdem & bonorum & sacrorum cum viro socia ac particeps fiebat. Qua communione merito existimavit Romulus inter se arctiori vinculo colligatos conjuges iri. Est enim hujus rei origo ab ejus legibus ar-

B 5

cessenda

a l. Item veniunt. §. Item placere. & l. Deperditum. D. de petitiō. hered. b Tit. II.

cessenda, quibus hoc comprehensum
fuisse Dionys. Halicar. auctor est α, γυ-
ναῖκα γαμετήν κατὰ νόμους ἱερᾶς συνελθῶ-
σαν ἀνδρὶ κρινωδὸν αἰπαάντων εἶναι χρημα-
τῶν τε καὶ ἱερῶν. Unde mirum non est,
Nuptias à Modestino b divini & huma-
ni juris conjunctionem definiri, & à
Gordiano c uxorem rei divinæ & huma-
næ sociam appellari. Quapropter nec
turpe iudicium ob res viro subtractas
adversus eam dari prudentibus placuit d
quam societas vitæ quodammodo do-
minam faceret. Hinc quoque forte ab
initio moribus comparatum fuit ut ne
inter conjuges factæ donationes vale-
rent: Quod & aliis postea rationibus u-
tile visum est. Quas inter etiam hanc
Plutarch. ἐν αἰτίοις commemorat, ὅτι δὲ
κρίσις καὶ γυναιξὶν εἶναι τὰ ἀνδρῶν, καὶ αἰ-
δρᾶσι τὰ γυναικῶν. Ex iisdem etiam Ro-
muli legibus descendisse Halicarnasseus
admonet, quod usu apud Rom. invaluit,
ut viro mortuo superstes uxor non ali-
ter ac patri filia heres existeret: & qui-
dem eo sine liberis defuncto totam ex-
asse hereditatem sibi vindicaret: liberis
vero

a lib. 2. b in L. 1. D. de ritu nupt. c in
L. Adversus. C. de cri. expil. hered. d. L. 1.
D. rer. amot.

vero relictis æqu-
ret. Ac plane lu-
numero ejusmodi
perinde atq; illo-
scribi debuisset,
testamenta vitia
prudencia intell-
nus, in fragm-
corpore excerpt-
redes instituen-
Sui autem hæ-
potestate habe-
adoptivi. Item
nurus quæ in n-
testate habemu-
suus hæres, aut
prando, aut in n-
in locum sui h-
nec Servium l-
illum Virgilii
--Quæstas s-
Abnegat, exter-
heres.
De jure, ait, tr-
heredem dicer-
nem facto ma-
cedebant. His
herede scripta

verò relictis æquam cum iis partem ferret. Ac plane suorum heredum loco ac numero ejusmodi uxores habitas, & perinde atq; illos heredes vel exheredes scribi debuisse, ne præteritione earum testamenta vitiarentur, ex veteri jurisprudentia intelligimus. Sic enim Ulpianus, in fragmentis titulorum ex ejus corpore excerptorum, scribit. *a* Sui hæredes instituendi sunt vel exheredandi. Sui autem hæredes sunt, liberi quos in potestate habemus, tam naturales quam adoptivi. Item uxor quæ in manu est, & nurus quæ in manu est filii quem in potestate habemus. Et alias. *b* Adgnascitur suus hæres, aut adgnascendo, aut adoptando, aut in manum conveniendo, aut in locum sui heredis succedendo. Quod nec Servium latuit, qui in 7. Æneid. ad illum Virgilii versum,

--*Quæsitæ sanguine dotes*

Abnegat, externusque in regnum quaritur heres.

De jure, ait, traxit, ut non generum, sed heredem diceret. Nam per coemptionem facto matrimonio sibi invicem succedebant. His consequens est, à muliere herede scripta viro cui ea in manū convenisset

a Tit. 22. *b* Ti. 23.

venisset inutiliter legatum relictum fuisse: ut & juris ipsa ratio dicat, & ex eo inferri potest, quod Ulpianus Tit. 23. fragmentor. definit, his verbis. Ei cujus in potestate, manu mancipioque est heres scriptus, legari non potest. Quinetiam mancipari eam à viro potuisse argumento est quod Sex. Pomp. ex Ælio Gallo scribit, Remancipatam eam dictam quæ mancipata erat ab eo cui in manum convenerat. Itaque in eo quod ab Ulpiano scriptum est *a*, eum qui liberum caput mancipatum sibi vel à parente vel à coemptore manumisit, per similitudinem patroni tutorem fiduciarium effici, videndum est, ne ad maritum coemptoris nomen, potius quam ad alium quenquam referendum sit. Ex his satis patere arbitror quid esset, in manum convenire. Quod loquendi genus ab Apuleio lib. 8. non semel est usurpatum.

Ceterum de uxorum usu querendarum forma nihil à quoquam veterum auctorum literis proditum reperi. Tentari quidem certe non incolorate posset, nec vero quid obstat, præter juris rationem qua Flacci partes tueri Cicero nifus est, à Tit. 11.

video,

video, Ufu parta
fuisse quæ matr
absque coempti
etq̃ toto vertent
sent: quæ post
in manu mancip
usu id est poss
Usum enim pro
cebant. Et ita
Annuus usus e
nomen. Usum
miniorum qu
dorum modum
juris civilis au
rei unus locupl
ratus cum ait,
Si proprium est
are,

Quadam, si cre
Proinde quen
vel se movent
foris ex jure Q
lierem quæ cu
causa anno int
rem cum re &
tamque fuisse
babile hoc fac
interrupend
trinoctio perso

video, Usupartas ac quæstas uxores eas fuisse quæ matrimonii causa in domum absque coemptionis sollemnibus deductæ toto vertente anno cum viro adsuescent : quæ post id temporis ex 12. Tab. in manu mancipioque viri fuerint, quasi usu id est possessione viro mancipatæ. Usus enim pro possessione veteres dicebant. Et ita 12. Tab. scriptum erat. Annuus usus esto. Unde & usucapionis nomen. Usus vero legitimus fuisse dominiorum quærendorum & adipiscendorum modum nemo ambigit. Et vel juris civilis auctoribus tacentibus ejus rei unus locupletissimus esset testis Horatius cum ait,

*Si proprium est quod quis libra mercatur
& are,*

Quadam, si credis consultis, mancipat usus.
Proinde quemadmodum res mobiles vel se moventes anno possesse, possessoris ex jure Quiritium fiebant : ita mulierem quæ cum viro una matrimonii causa anno integro morata esset, ei uxorem cum re & effectum partam conciliatamque fuisse suspicari possumus. Probabile hoc facit, quod annui hujus usus interrumpendi interpellandique gratia trinoctio perfecto à viro uxorem abnoscere

etare lex. 12. Tab. jubebat. Hoc enim de usurpatione uxorum id est usus earum interruptione ex Q. Mutio Scævola Gellius & ab eo mutuatus Macrobius prodiderunt. Cujus usurpationis quæ fuisset utilitas non video nisi in manum & mancipium viri per annuam possessionem mulier transitura fuisset. Quorsum enim, quæso, de usurpatione annui uxorum usus lege cautum fuisset, si non ejusmodi usu aliquid viro præter nudum matrimonii nomen accessisset? Nam ad uxoris inane consortium (id est, conventionis in manum viribus destitutum) consequendum, annum expectari nihil attinebat, quod mero consensu, mutuaque voluntate protinus conjuges nanciscebantur. Necesse est igitur amplius aliquid annuo usu maritum nactum ac consecutum fuisse. Quæ res existimandi copiam præbet, ut, quemadmodum servus venditus & traditus, neque tamen emptori mancipatus, nec in jure cessus, nec ab ipso annu possessus, in bonis tantum ejus erat, non autem, quoad horum quid intervenisset, ex jure Quiritium ejus fiebat: sic quæ nec farre nec coemptione in manum convenisset, sed in domum duntaxat pro uxore deducta esset

esset mulier, ux
ceterum non an
venisse censebatu
num nulla trino
implevisset. Tra
tum usu viro qu
pro eoque erat e
nibus verbis con
possessione, qu
supplente. Sed
ra posita, & à
non etiam adfi
ta, ita à lectori
que consuli vel
cuique de his ju
beram suspicio
certe uxorum
Plautus, sive q
phitryonis aud
his verbis.
In faciem vor su
Dum bellum ger
Alcumenam ux
Nisi quis mali
quo usuram co
scribit, verba e
assentiri iis no
xores cum con
nantur. Aliud e

esset mulier, uxor quidem habebatur: cæterum non antè in manum viri convenisse censebatur, quam apud eum annum nulla trinoctii absentia interposita implevisset. Transacta vero annua die tum usu viro quæsitæ uxor iudicabatur, pro eoque erat ac si in manum sollemnibus verbis convenisset, utpote usu ac possessione, quod sollemnitati defuerat, supplente. Sed hæc ut sunt in conjectura posita, & à me investigandi tantum, non etiam adfirmandi gratia proposita, ita à lectoribus accipi & æqui bonique consuli velim. Liberum enim suum cuique de his iudicium, immo vero liberam suspensionem relinquo. Ad eam certe uxorum usu quæsitæ speciem Plautus, sive quis alius argumenti Amphitryonis auctor est, adluisse videtur his versibus.

*In faciem vorsus Amphitryonis Iuppiter
Dum bellum gereret cum Telebois hostibus
Alcumenam uxorem cepit usurariam.*

Nisi quis malit ex alio Prologi versu, quo usuram corporis ejus cepisse eum scribit, verba ea interpretari. Equidem assentiri iis non possum qui solo usu uxores cum concubinis confundere conantur. Aliud enim semper fuit uxorum, aliud

aliud concubinarum nomen. Nec uxori nominis dignitas concubinis unquam est tributa. Hoc ergo inter eas quæ quoquo modo in matrimonium convenissent, quas Cicero, tantummodo uxores, Gellius, matronas appellatas scribit, & concubinas, intererat, quod illæ Matrimonii, hæ consuetudinis solius causa haberentur. Atque ex affectu & animo habentis ea res plerumque censebatur. Quamquam in liberæ mulieris ejusque ingenuæ quæ corpore quæstum non fecisset, consuetudine non concubinatus, sed Matrimonium intelligebatur: ut Modestinus lib. i. Regular. scribit: *a* qui & illud eodem libro tradiderat, *b* Stuprum committere cum qui liberam mulierem consuetudinis, non matrimonii causa contineret. Honestæ quippe vitæ & ingenuam minime prostituti corporis mulierem in concubinato habere non licebat: sed vel in matrimonio habere necesse erat, vel qui hoc recusabat, in legem Iuliam de adulteriis incidere stuprique crimen committere judicabatur. *c* Ex earum verò mulierum quæ vel

a L. In libera. D. de ritu nupt. *b* L. Stuprum. D. ad L. Iul. de adult. *c* L. in concubinato. D. de concubin.

in matrimonio vel
miscue haberi po
utrum matrimo
induceretur, ex
rum qui eas habe
maritali eas hor
prosequerentur,
concubinæ cense
pti, justi ac legiti
siti ac spurii exis
rem obscurum
quod concubin
natione aestima
bit. *a* Exemplum
Capitolinus in
pho: qui Faust
cundis nuptiis ex
nuisse scribit. En
Fabiam ut in ej
sed illum ne tor
vercam, concub
vile procurator
etiā occurrit ex
for. quo Cocco
clarissimum Ru
nuam, pleno ho
filiam suscepisse
pro concubina
rio eam nomine
a L. penul. D.

in matrimonio vel in concubinato promiscue haberi poterant, consuetudine, utrum matrimonium an concubinatus induceretur, ex destinatione animi eorum qui eas habebant pendeat. Nam si maritali eas honoré & affectione viri prosequerentur, uxores: sin minus, concubinæ censebantur. Ex illis suscepti, iusti ac legitimi: Ex his vulgo quæsi ac spurii existimabantur. Quamobrem obscurum jam nemini esse puto, quod concubinam ex sola animi destinatione æstimari oportere Paulus scribit. *a* Exemplum appositum suppeditat Capitolinus in M. Antonino philosopho: qui Faustina uxore mortua, à secundis nuptiis eum Imperatorem abstinnisse scribit. Enisam tamen esse quandā Fabiam ut in ejus matrimonium coiret, sed illum ne tot liberis superduceret novercam, concubinā duntaxat sibi adscivisse procuratoris uxoris suæ filiā. Aliud etiā occurrit ex Papiniano lib. 8. Responsor. quo Cocceium Cassianum virum clarissimum Rufinam quamdam ingenuam, pleno honore dilexisse, ex eaque filiam suscepisse memorat: cum tamen pro concubina eam habuisset, nec uxorio eam nomine dignatus esset, & filiam

a L. penul. D. de concubin.   alumnae

alumnæ nomine nuncupasset, vulgo quæsitam eam filiam judicatam refert. Itaque quæ concubina fuerat, mutata voluntate uxor haberi poterat. Testem habemus eundem Papinianum lib. 12. Responsor. Donationes, ait, *a* in concubinam collatas, non posse revocari, convenit: nec, si matrimonium inter eosdem postea fuerit contractum, ad irritum recidere, quod ante jure valuit. An autem maritalis honor & affectio pridem præcesserit, personis comparatis, vitæ conjunctione considerata, pendendum esse respondi. Neque enim tabulas facere matrimonium. Cui optime quadrat quod Quintilianus lib. 5. cap. 11. ita scribit. Ex contrario nihil obstat quominus justum matrimonium sit mente coeuntium, etiam si tabulæ signatæ non fuerint. Nihil enim proderit signasse tabulas, si mentem matrimonii fuisse non constabit. Mens ergo & voluntas viri uxorem à concubina (quæ modo in concubinato retineri jure poterat) separabat: cum ad matrimonii substantiam tabularum nuptialium obsignatio necessaria non esset. Unde Imp. Probus

a L. Donationes. D. de donationib.

b L. Si vicinis. l. de nupt.

Probus Fortunatus
berorum procrea
habuerat uxorem
stam uxorem eff
les nullæ interce
uxor à concubina
ster Ulpianus sig
Ælius Commod
ferente, uxorem
non voluptatis
uxoris loco fir
pellicem ex qu
pellatam esse Pa
men vocis aliam
ex Massurii Sabi
adducit, ubi rec
cio, Memorabil
fuisse libri cuj
ptionem Macro
cap. 6. ostendit.
pellatam prob
juncta consueta
jus manu manc
causa foret, Nu
ita erat. Pellex
gito. Si tangit
his agnum femi

c L. Item leg
d In L. libr. d

Probus Fortunato rescripsit *b*, quam liberorum procreandorum causa domi habuerat uxorem, non eo minus ei justam uxorem esse quod tabulae nuptiales nullae intercessissent. Dignitate item uxor à concubina distinguebatur, ut noster Ulpianus significat: *c* Atque ideo Aelius Commodus Verus, Spartiano referente, uxorem dignitatis esse nomen, non voluptatis dicebat. Plane eam quæ uxoris loco sine nuptiis in domo esset pellicem ex quorundam sententia appellatam esse Paulus refert. *d* Cujus tamen vocis aliam idem interpretationem ex Massurii Sabini libro Memorialium adducit, ubi rectius, meo quidem iudicio, Memorabilium legeretur. Nā hanc fuisse libri cujusdam ab eo editi inscriptionem Macrobius lib. 3. Saturnalior. cap. 6. ostendit. At Gellius pellicem appellatam probrosamque habitam, quæ juncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipioque alia matrimonii causa foret, Numæ lege docet, *e* in qua ita erat. Pellex ædem Junonis non tangito. Si tangit, Junoni crinibus dimissis agnum feminam cædito. Ac de uxorum

c L. Item legato. §. penult. D. de legat. 3.

d In L. libr. de ver. signif. c. lib. 4. cap. 3.

rum quidem generibus & differentiis
fatis.

Ceterum *antiquitus nuptia non nisi
captatis prius auguriis fiebant*. Iisque fa-
ciendis Auspices (quo nomine τὰς ἐω-
δαυοῖς ἱερεῖς appellatos Plutarch. ἐν αἰ-
νόis scribit) olim interponebantur, ut
Valer. Max. lib. 2. cap. 1. tradit, his ver-
bis. Apud antiquos non solum publice,
sed etiam privatim nihil gerebatur nisi
auspicio prius sumpto. Quo ex more
nuptiis etiam auspices nunc interpo-
nuntur: qui quamvis auspicia petere de-
sierint, ipso tamen nomine veteris con-
suetudinis vestigia usurpantur. Sic Ta-
citus de nuptiis Messalinæ tractans libr.
11, & de Neronis cum Pythagora conju-
gio lib. 15, agens utrobique auspicum
adhibitorum meminit. Plautus etiam in
Prologo Casinæ.

*Utro, ait, ibit nuptum, non manebit Au-
spices*. Cicero pro Cluentio. Nubit gene-
ro focrus, nullis auspiciis, nullis aucto-
ribus, funestis ominibus. Lucanus lib. 2.
de bello Pharsal.

*Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui,
Iunguntur taciti, contentiq; auspice Bruto*.
Iuvenalis, Sat. 10.

--Tyrius que palam genialis in hortis

Sterni-

Sternitur, & ritu
Antiquo: veniet cu
Symmachus libr
Pompeiam olim
ce in manus opt
1. Aeneid. ad illun
Cui pater intacta
Ominibus, id est
Romanos locut
tatis faciebant
tias. Idem in lib

*Diis equidem
secunda*

Huc cursu illi
Dii, ait, qui sun
rum, Aeneam hu
tiz eam captatis
ille Lucani & Ju
latis testimoni
dianus in Epist.

*Atq; utinam sub
Conjugis in ca
Optatu celebrare*

Purpura, me s
Idem in Rufin.
Oedipodem mat
Seneca in Troa
Quicumque hym
Lamenta, cades,

Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo: veniet cum signatoribus Auspex.
 Symmachus libr. 2. Epistol. Sororem
 Pompeiam olim viro maturam te auspi-
 ce in manus optat accipere. Servius in.
 1. Æneid. ad illum versum,

Cui pater intactā dederat, primisq; jugarat
Ominibus, id est, auguriis. Et secundum
 Romanos locutus est, qui nihil nisi cap-
 tatis faciebant auguriis, præcipue nup-
 tias. Idem in lib. 4. Æneid. ad eos versus,

Diis equidem auspicibus reor & Iunone
Secunda

Huc cursū Iliacas vëto tenuisse carinas.
 Dii, ait, qui sunt auspices matrimonio-
 rum, Æneam huc venire fecerunt. Nup-
 tiæ enim captatis auguriis fiebant. Quod
 ille Lucani & Juvenalis paulo ante pro-
 latis testimoniis comprobatur. Hinc Clau-
 dianus in Epist. ad Serenam.

Atq; utinam sub luce tui contingeret oris

Conjugis in castris & solio generi

Optatū celebrare diem, me jungeret Auspex

Purpura, me sancto cingeret aula toro.

Idem in Rufin. lib. 1. *Hac auspice tada*

Oedipodem matri, nata junxere Thyesten.

Seneca in Troade, Act. 4. Sc. 1.

Quicumque hymen funestus, illatabilis,
Lamenta, cades, sanguinem, gemitus habet,

Est

ONII
 & differentiis

nuptia non nisi
ant, hisque fa-
nomine res & w
Plutarch. cō ap-
ponebantur, ut
. tradit, his ver-
solum publice,
il gerebatur nisi
. Quo ex more
nunc interpo-
spicia petere de-
ine veteris con-
antur. Sic Ta-
æ tractans libr.
thagora conju-
que auspiciū
Plautus etiam in

on manebit Au-
o. Nubit gene-
us, nullis aucto-
Lucanus lib. 2.

coïere propinqui;
auspice Bruto.

ialis in hortis
Sterni-

Est auspice Helena dignus.

Ac de hujusmodi auspiciis accipien-
dus est ille Suetonii in Claudio locus,
quo Valeriam Messalinam uxorem sup-
plicio adfecisse eum Imperatorem nar-
rat, dote prius inter auspices consigna-
ta. Erat autem prosperrimi augurii nup-
tialibus negotiis accipitris circi altero
pede claudi aspectus, ut Plinius lib. 10.
cap. 8. prodidit. Quinetiam his conju-
galibus auspiciis antiquitus Pilumnus
& Picumnus deos deputatos Nonius
Marcellus Varronis auctoritate adduc-
tus in cap. de doctorum Indagine scri-
bit.

His ita expositis tempus est ad novæ
nuptæ cultum, vestitum, ornatumq; trans-
eamus. Ac primum ut à vertice inci-
piam, senis crinibus eam ornari solitam
reperio: sive quod is ornatus verustis-
simus esset, seu quod eo virgines Vesta-
les ornabantur, quarum castitatem viris
suis nubentes spondebant, quemadmo-
dum Sex. Pompeius tradit. Cælibari
præterea hasta, quæ in corpore gladi-
atoris abjecti occisique stetit, nubentis
caput eodem auctore comebatur: ut
quemadmodum illa fuerat conjuncta
cum corpore gladiatoris, sic ipsa cum
viro

viro esset: vel quod
nis Curitis tutelæ
renda hasta (quæ
ris dicitur) appe-
viros genituram
nuptiali jure imp-
nubens, quia has-
imperii est. Ha-
nem alia hujus
Plutar. in Romulo
καὶ τὸ πῶν κῶμην
νισθαὶ δοράτου,
χρὲς καὶ πολέμικῶς
σὲν ὧν ἐπὶ πῶτος
Quibus verbis P-
reiciit qui vulgo
tamen ipse ap-
Verba autem ej-
Διὰ τὴν πῶν γαμ-
μην ἀνακρίναι
plures, hanc ve-
cordantem adfe-
μικῶν εἰς τὴν Ἡ-
δὲ οὐ νοτόμισαι,
δοξαὶ σπείλειται
χρὲς ἐπανομύειν
οἱ παλαιοί.
Curitis porro
foelix lib. 2. de

viro esset : vel quia matronæ in Junonis Curitis tutela essent, quæ ita à ferenda hasta (quæ Sabinorum lingua curis dicitur) appellabatur : vel ut fortes viros genituram ominaretur : vel quod nuptiali jure imperio viri subiciebatur nubens, quia hasta summa armorum & imperii est. Hanc autem consuetudinem alia hujus instituti addita ratione Plutar.in Romulo retulit. *Εἵνοι δὲ λέγουσι, καὶ τὸ τὴν κόμην χαμυδῆς ἀρχμῇ ἀλακρίνεσθαι δραπίου, σύμβολον εἶναι τῆ μὲν μάχης καὶ πολεμικῶς τὸν πρῶτον γάμον γινέσθαι, ὅτε δὲ ὦν ἐπὶ πλεον ἐν τοῖς αἰτίοις εἰρήκαυρ.* Quibus verbis Plut. nos ad eum librum reuocat qui vulgo *Ῥωμαίων* inscribitur, quæ tamen ipse *αἰπῶν* inscripsisse videtur. Verba autem ejus in eo libro hæc sunt. *Διὰ τὴ τῶν χαμυδῶν ἀρχμῇ δραπίου κόμην ἀλακρίνεσι;* Cujus rei causas complures, hanc vero Sexto Pompeio concordantem adfert. *Ἡ γὰρ μὲν πλεῖστα τῶν χαμυδῶν εἰς τὴν Ἡῤῥαν ἀνῆλθον, Ἡῤῥας δὲ ἱερὸν τὸ δένρον νεόμισται, καὶ τῶν ἀγαλμάτων αὐτῆς δραπὴ σπείζεται τῷ πλεῖσται. καὶ Κυρίως ἡ θεὸς ἐπωνομάσθη, τὸ γὰρ δένρον κύειν ἐκ γίλων οἱ παλαιοί.*

Curitis porro Junonis etiam Martia
foelix lib. 2. de nup. Philolog. inter cæ-
tera

tera ejus deæ cognomina meminit. Nec non Sextus Pompeius, Curitum, ait, Junonem appellabant, quia eandem ferre hastam putabant. Ovid. lib. 2. fastor.

Sive quod hasta curis priscis est dicta Latinis.

Eum vero de quo agere cœpimus morem idem Ovid. libr. 2. fastor. eo qui jam à me supra relatus est loco perstringit, mense Februario, quo inferis parentabatur, nuptiis abstinendum hac periphrasi monens.

Nec tibi qua cupida matura videbere matri

Comat virgineas hasta recurva comas.

Arnobius lib. 2. adversus gentes, veteres quosdam ritus desuetudine sublatos recensens. Cum in matrimonia, inquit, convenitis, toga sternitis lectulos, & maritorum genios advocatis, nubentium crinem cœlibari hasta mulcetis. Corona deinde redimiri novæ nuptæ consueverant. Tertullia. in lib. de corona militis. Coronant & nuptiæ sponfos. Catull. in carmine de nuptiis Iulii & Manli.

Cinge tempora floribus

Suave olentis amaraci.

Lucanus de nubente loquens,

Turritaq; premens frontē matrona corona

Trans-

Translata vitat.

Claudianus etiam

tiarum apparatus

gere sic admone

Solitas galea

Fulgere comas

Stilico molli

Necte corona.

Enimvero recte

duebantur, qu

texuit, ut est

histor. cap. 48.

ex felici textrici

nisse non dubita

ni ominis caul

novas nuptas ul

Cingulo insupe

vir in lecto solv

ovis Sex. Pomp

glomis sublata

sic vir suus secu

set. Cingulum

ctum vir ominis

ipse felix in susce

ut Hercules fui

quit. Inde Caru

Te suis tremulus

Invocat : tibi v

Zonula solvunt

Translata vitat, & quæ sequuntur.

Claudianus etiam Stiliconem ad nuptiarum apparatus coronæ tempora cingere sic admonet,

Solitas galea

Fulgere comas

Stilico molli

Necte corona.

Enimvero recta tunica novæ nuptæ induiebantur, qualem prima Caia Cæcilia texuit, ut est à Plinio libr. 8. Natural. histor. cap. 48. relatum. Quod quidem ex felici textricis conjugio in usum venisse non dubito, cujus memoriam boni ominis causa in nuptialibus ritibus novas nuptas usurpasse constat.

Cingulo insuper nupta cingebatur, quod vir in lecto solvebat. Factum id ex lana ovīs Sex. Pomp. scribit, ut sicut illa in glomis sublata, conjuncta inter se est, sic vir suus secum victus cinctusque esset. Cingulum id Herculano nodo victum vir ominis gratia solvebat, ut sic ipse felix in suscipiendis liberis esset, sicut Hercules fuit, qui 70. liberos reliquit. Inde Catull. in nupt. Iul. & Manlii.

Te suis tremulus parens

Invocat : tibi virgines

Zonula solvunt sinus.

C

Et

Et in carmine ad Ianuam.

(Iud

Nec quarendum aliunde foret nervosius il-

Quod zonam posset solvere virginem.

Et alias.

Tam gratum mihi quam fuit puella

Pernici aureolum tulisse malum

Quod zonam soluit diu ligatam.

Ovidius in Epistola Phyllidis ad Demophoontem.

Cui mea virginitas avibus libata sinistris,

Castaque fallaci zona revincta manu.

Arnob. lib. 3. adversus gentes. Nisi virginalia vincula jam ferventes dissolverent atque imminentes mariti. Citatur & à Nonio Marcello hic Varronis versus *Ἐγὼ δὲ δίδασι δαίλου*. Novus maritus taciturnus, taximifos, is solvebat cingulum. Ab hac vero cingulorum replicatione Junoni, quæ conjugalibus federibus præesse credebatur, Cinxia cognomen inditum fuit. Sex. Pompejus, Cinxia, ait, Junonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod initio conjugii solutio erat cinguli quo nova nupta erat cincta. Arnobius lib. 2. adversus gent. Unctionibus superest Unxia, cingulorum Cinxia replicationi. Ex quo emendandus est Martiani felicitis locus, apud quem lib. 3. de nuptiis Philo-

log.

log. in ea oratio
Junonem habet
ducam, & dom
thiamque mor
nuptias convo
culdubio legen

Junoni autem

honores, quod

dis matrimon

ter Plutarchi

dus non sem

dicat. Veluti

Demophoon

Junonem, tori

Et in Epist. M

Conscia sit Iun

Et in Epist. H

Non ego sum f

Adfuit.

Sed & Virgil.

Junoni, ante on

Stattius Papin

--Da

Vincula, & in

Junonem pla

Dio Chryso

quæ Euboica

vocat. Eaqu

ne à Gracis I

log. in ea oratione quam Philologia ad Junonem habet, ita vulgo legitur. Iterducam, & domiducam. Unxiam, Cinthiamque mortales puellæ debent in nuptias convocare. ubi Cinxiam proculdubio legendum est.

Iunoni autem multos habitos in nuptiis honores, quod ea jungendis & conciliandis matrimoniis præesse censeretur, præter Plutarchi supra citatum locum Ovidius non semel in Epistol. Heroidib. indicat. Veluti in Epistol. Phyllidis ad Demophoont.

Iunonemq; toris qua præsidet alma maritis.
Et in Epist. Medæ ad Jason.

Conscia sit Iuno sacris præfecta maritis.

Et in Epist. Hypsipyles. (Iuno

Non ego sum furtim tibi cognita: pronuba Adfuit.

Sed & Virgil. lib. 4. Æneid.

Iunoni, ante omnes cui vincla jugalia cura.
Statius Papin. in Sylvis.

--Dat Iuno verenda

Vincula, & insigni geminat cōcordia tada.
Junonem plane nuptiarum præsidem Dio Chrysostomus oratione septima quæ Euboica aut Venator inscribitur, vocat. Eaque ratione *τελειας* cognomine à Græcis Iuno ornatur. Plutarch. c.

Αἰπῶις, quaestione secunda: Πέντε δ' εἶδα
θεῶν τὲς γεγαυῶτες οἶονται· Διὸς τελέειοι καὶ
Ἡ'ρας τελείας, ἔ' Α'φροδίτης καὶ Πήδ'ας ἐπὶ
παῖσι δὲ Α'ρτέμιδι. Non enim adulta Iu-
no eo verbo exaudienda est, quemad-
modum illic perperam interpres vertit,
sed nuptiarum praeses: Epitheton nam-
que hoc à voce τέλ' descendit quæ an-
tiquis nuptias significabat. Pollux. libr.
3. onomast. Περωτελείδα ἐλέγαντο ἔ' μόνον
αἱ νύμφαι, ἀλλὰ καὶ οἱ νύμφιοι, καὶ τέλ' ὁ
γάμος ἐκαλεῖτο, καὶ περωτελείοι οἱ γεγα-
μηότες. Διὰ τὸ καὶ Ἡ'ρα τέλεια ἡ ζυ-
γία. ταύτη γὰρ τοῖς περωτελείοις περωτέλουν.
& quæ sequuntur. Suidas, Ἡ'ρα, αἰτ, τέλ' καὶ
Ζεὺς τέλ' ἐπικῶντο ἐν τοῖς γάμοις
ὡς περωτάνεις ὄντες τῶν γάμων. τέλ' ὁ
γάμος. Διὸ ἔ' περωτελεία ἐκαλεῖτο ἡ θυσία
ἡ περὶ τῶν γάμων. Eustath. in 2. Iliad. Τέλος
γὰρ, αἰτ, ὁ γάμος, ὅθεν τελείους τὲς γεγαμη-
κότες ἐλέγαν. Idem in 12. Iliad. Ἐκ δὲ τῶ
λοιπῶν τέλος, ὁ σηµαίνων τὸν γάμον, τὰ περ-
τέλεια, ὧν χρησις μὲν μόνη τῶν Αἰλίων Διο-
νυσίων, ἐρμηνεία δὲ τῶν Πανστανίων, εἰπὼν π
ὅπ' περωτελεία ἡ περὶ τῶν γάμων θέα, ἵσως τὰ
λεγάμενα θεωρητέα. ἐκείθεν δὲ καὶ τέλειοι οἱ
γεγαμηότες, καὶ τελεωθῆναι τὸ γῆμαι. Ita-
que τέλεια Iuno nihil aliud quam γε-
μήλιον, significat. quod Epitheton Iuno-
ni tri-

ni tributum Serv-
bum, Et Imnone,
quidē interpreti-
dissimulandum
quoque in frau-
cum Vivem vid-
lib. 4. de civit. d-
ni vero τῇ τελεῇ
reliquis victima-
bant, sed demp-
bant, mystice
nem atque irac-
oportere. Quo-
μοῖς ὁδὸν γὰρ
ejus auctoris lo-
cibus duobus in-
enim scriptum
ἴοντες ὡρα τῇ σ-
αἰοῖς ἱερῶς, ἀπ-
βαρμόν, ἀνιπτο-
τε δὲ σελήν
Atqui legendum
Rurfus, σελήν, id-
aliud penitus si-
admonet ut ali-
tum apud eun-
rum vitio cor-
gam. Nam in-
mensēs recensē-

ni tributum Servius in 4. Æneid. ad verbum, *Et Iunone secunda*, notat. Quem quidē interpretis Plutarchi errorem eo dissimulandum non putavi, quod eo quoque in fraudem illectum Ludovicum Vivem videam in suis ad cap. 22. lib. 4. de civit. dei Commentariis. Iunoni vero τῇ τελεῇ sacra facientes fel cum reliquis victimarum extis non porrigebant, sed demptum & divulsam abjiciebant, mystice significantes bilem omnem atque iracundiam à nuptiis abesse oportere. Quod me Plutarchus ἐν γαμησίᾳ ἀφαιρέματα docuit. Sed est ille ejus auctoris locus in Frobenianis codicibus duobus in verbis corruptus. Sic enim scriptum habent: Οἱ τῇ γαμηλίᾳ θύοντες ὡρα τὴν σχολὴν ἐ συγκρατίζουσι τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς, ἀλλ' ἐξελόντες ἐρίψαντες τὸν βαμὸν, ἀνιπτομένης τῆς νομοθείας, τὸ μηδέποτε δεῖν σχολὴν μηδὲ ἀργὴν γάμον παθεῖναι. Atqui legendum est γαμηλίᾳ θύοντες Ἡ' ῥα. Rursus, σχολὴν, id est, fel, non σχολῶν, quod aliud penitus significat. Qui me locus admonet ut aliud huic adfinē & cognatum apud eundem auctorem librarium vitio commissum erratum corrigam. Nam in Numa quo loco anni menses recenset, passim ita scriptum est.

τῶν δ' ἐφεξῆς τὸν μὲν μᾶϊον καλεῖσιν, ἀπὸ
 Μαΐας, Εἰρηῇ γὰρ ἀφιερωῖ, τὸν δὲ ἰούνιον, ἀπὸ
 τῆς ἡρας. Ubi H^{er}as legendum esse con-
 tendo. Idque sequentia verba manifeste
 demonstrant, in quibus ita est. εἰσὶ δὲ π-
 αες οἱ τέτρες ἡλικίας ἐπὶ πῶν μὲς εἶναι λέγον-
 τες πρεσβυτέρας καὶ νεωτέρας. καὶ ὡρές γὰρ
 οἱ πρεσβύτεροι παρ' αὐτοῖς, ἰευνώρες δὲ οἱ
 νεώτεροι καλοῦνται. Apparet enim Plutar-
 chum duplex Iunii mensis etymon at-
 tingere, quem à Iunone nonnulli, à ju-
 nioribus alii dictum censeant. ut & idem
 ἐν αἰπίοις & Macrobian. lib. 2. Saturnal. cap.
 12. testis est. Iunius, inquit, Maïum
 sequitur: aut ex parte populi, ut supra
 diximus, nominatus: aut, ut Cingius ar-
 bitratur, quod Iunonius apud Latinos
 ante vocitatus, diuque apud Aricinos
 Prænestinosque hac appellatione infa-
 ctos relatus sit: adeo ut, sicut Nisus in
 commentariis fastorum dicit, apud ma-
 jores quoque nostros hæc appellatio
 mensis diu manserit, sed post detritis
 quibusdam literis ex Iunonio Iunius di-
 ctus sit. Censorinus in lib. de die natali
 cap. 18. Iunium quoque à Iunone po-
 tius quam junioribus: quod illo mense
 maximi Iunoni habentur honores. Qui-
 bus & Bedam in lib. de ratione tempor.
 adde.

adde. Hanc certum
 pulo amoto re
 Abbas Bellosane
 & ea quam mag
 regie institution
 hi scriptorum co
 probavit: qui &
 dem Numæ vit
 mensis etymol
 cum vulgo τοῖς
 legatur, τοῖς φ
 res codices qu
 vit, ostendunt.
 tate nemo dubi
 diis manibus s
 solitum, secum
 dii Fasti, Macr
 13, aliisque ve
 promptu esse
 positum redeat
 tiola gentiliu
 none animo co
 ta ei deæ secur
 tum, ac in re u
 tem ac divers
 fuisse observav
 ctione maris &
 teste vocabatu
 nis quo Zuzi

adde. Hanc certe lectionem omni scrupulo amoto rectam esse D. Amiotus Abbas Bellofanensis vir raræ doctrinæ, & ea quam magna cum laude sustinet, regię institutionis cura vere dignus, mihi scriptorum codicum auctoritate comprobavit: qui & illud me docuit, in eadem Numæ vita paulo post in Februarii mensis etymologia mendum esse: Nam cum vulgo τοῖς φετοῖς ἐναγίζεσι ἢ πῦτε, legatur, τοῖς φετοῖς legendum esse, veteres codices quos ille accuratissime evoluit, ostendunt. De cuius lectionis veritate nemo dubitabit qui eo mense iusta diis manibus solvi, & mortuis parentari solitum, secum reputabit: Quod ex Ovidii Fastis, Macrobio lib. 1. Saturn. cap. 13, aliisque veterum scriptis cuius in promptu esse potest. Verum, ut ad propositum redeat oratio, ex ea superstitionosa gentilium opinione quam de Iunone animo conceptam habebant, multa ei deæ secundum munera, potestatum, ac in re uxoria officiorum varietatem ac diversitatem cognomina indita fuisse observavi. Primum enim à conjunctione maris & feminæ Iuga Sexto Pöp. teste vocabatur, exemplo Græci sermonis quo Ζυγία vocabatur. Quod nomen

Apuleius Græcissans lib.6. de Asino aur. usurpavit. Quæ appellationis hujus notatio à Dionysio Halicar. his verbis comprobatur. Ζὸς γὰρ καὶ Ἡ'ρα πρῶτοι ζῶ-
 γνῶντες τε καὶ συνδύζοντες. ἔτω βί' ὁ μὲν καὶ
 πατὴρ καλεῖται πάντων, ἡ δὲ ζυγία ἀπὸ τῆς
 ζῶγνῶναι τὸ ἦλν τῷ ἄρρενι. Musonius etiam, Ὅ' π' ἔ, ait, μέγα καὶ ἀξιοσπεύδουσαν ὁ
 γάμ' ἐστὶ καὶ ταύτη δῆλον. Θεοὶ γὰρ ἐπιτε-
 πόδ' εἰσιν αὐτὴν, καθ' ὅνομιζονται παρ' αἰθ' ἡρώ-
 ποις μεγάλοι· πρῶτον μὲν Ἡ'ρα. καὶ ἄλλ' αὖτε
 ζυγίαν αὐτῶν περὶ σαγρῶσιν. Quod vero
 de jugo matrimonio contrahendis im-
 poni solito Servius & post eum Isidorus
 commemorant, quia idoneorum & lo-
 cupletum auctorum testimonio ab eis
 non firmatur, admittere non ausim. Nec
 sum nescius Plauti ex Curculione ver-
 sum ad hanc rem proferri posse, in quo
 ita est, *Iamne ea fert jugum?* Sed id μετα-
 φορικῶς dictum esse, probabilius est.
 quemadmodum illud Horatii. *Nondum
 subacta ferre jugum valet Cervice.* Ut
 autem à matrimoniorum conjunctione
 Iuga & Zygia, ita à mulieris in domum
 mariti deductione Domiduca, & Iter-
 duca, à cingulo novæ nuptæ Cinxia, ab
 unctione Vnixia, Iuno appellabatur. Et
 ita actui cuique peculiare numen stulta
 gen-

gentilitas adf-
 eorum superiti
 6. de civit. Dei
 mas & femina
 deus Iugatinu
 domum est du
 tur Deus Dor
 adhibetur Do
 cum viro, a
 paulo post :
 numinum, q
 discedunt. Ad
 pater Subigu
 dea Partund
 ginenfis quid
 hoc ut virgin
 ut viro subig
 se commove
 modi etiam
 versus gent
 Verum u
 rogam ex v
 nova nupta,
 lo ferebat. E
 stasse Catul
 Sed ut hoc
 solitam cum
 certum est
 tullianus de

gentilitas adsignabat. Quam ridiculam eorum superstitionem B. Augustinus lib. 6. de civit. Dei cap. 9. ita exagitat. Cum mas & femina junguntur, adhibetur deus Iugatinus. Sit hoc ferendum. Sed domum est ducenda quæ nubit. Adhibetur Deus Domiducus. Ut in domo sit, adhibetur Deus Domitius: ut maneat cum viro, additur dea Manturna. Et paulo post: Impletur cubiculum turba numinum, quando & paranymphei inde discedunt. Adest dea Virginensis, & deus pater Subigus, & dea mater Prema, & dea Partunda, & Venus, & Priapus. Virginensis quidem, ut ibidem indicat, ad hoc ut virgini zona solvatur. Subigus, ut viro subigatur. Prema, ut subacta, ne se commoveat, comprimatur. Cujusmodi etiam ineptias Arnob. lib. 2. adversus gent. scite ridet.

Verum ut ad instituta pergamus, *Coronam ex verbenis à selectis compositam nova nupta*, Sex. Pomp. teste, *sub amiculo ferebat*. Eandem & soccos luteos gestasse Catullus suspicandum relinquit. Sed ut hoc obscurum est, *ita velo obnubi solitam* cum ad virum deduceretur, tam certum est quàm quod certissimum. Tertullianus de virginibus veland. Atquin,

ait, etiam velatæ ad virum ducuntur. Unde nuptiarum nomen ductum esse, consentiens in unum omnium Grammaticorum fert opinio. Nubere enim & obnubere priscis velare & operire significabat, ut Sex. Pomp. non uno loco, Non. Marcell. & alii complures notant. Quo in significato Arnob. lib. 3. adversus gent. hoc verbo usus est. Quod aqua, inquit, nubat terram, appellatus est cognominatusque Neptunus. Caper in lib. de orthograph. Vir ducit, mulier nubit, quia pallio obnubit caput suum genasque. Velum autem id quo nuptæ operiebatur, flammeum vocabatur: quo boni ominis gratia eas velari solitas Sex. Pomp. tradit, idcirco quod eo assidue Flaminica uteretur, cui divortium facere non licebat. Sueton. in Nero. cap. 28. Puerum Sporum exectis testibus etiam in muliebrē formam transfigurare conatus est, cum, dote & flammeo per sollemne nuptiarum celeberrimo officio ad se deductum pro uxore habuit. De quo Imperatore etiam Tacit. lib. 15. agens, Ipse, inquit, per licita atque illicita fœdatus nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret: nisi paucos post dies uni ex contaminatorum grege, cui Pytha-

Pythagoræ n.
lemnium conj
ditum Impera
lib. 11. Epigram
Flammen texa

rata es

Tondebit p

Idem lib. 11.

Proluxere fac

Juvenalis Sa

vortii marit

Permutatque

Quintilian. c

flammeo can

versus Valen

ducendis pro

do ille arcan

Apolog. 2. v

nupta lecur

spoliato, flo

leto. Ambro

simus, fateor

flammeum s

cederes, non

Proinde Cat

prui Julia

flammeum

eiusdem car

Tollite, ait,

Pythagoræ nomen fuit, in modum sollemnium conjugiorum denuphsset. Inditum Imperatori flammeum. Martial. lib. 11. Epigrammat.

Flammea texantur sponsa: jam virgo parata est.

Tondebit pueros jam nova nupta tuos.

Idem lib. 12.

Proluxere faces, velarunt flammea vultus.
Juvenalis Sat. 6. de muliere crebris divortiis maritos mutante.

Permutatque domos, & flammea conterit.
Quintilian. declamatio. cccvi. Operiet flammeo canos. Tertullian. in lib. adversus Valentinia. His nuptiis recte deducendis pro face & flammeo tuus credo ille arcanus ignis erumpet. Apulcius Apolog. 2. Venit igitur ad eum nova nupta secura & intrepida, pudore dispoliato, flore exoleto, flammeo obsoleto. Ambrosius in libr. de viduis. Suavissimus, fateor, ut vestem mutares, non ut flammeum sumeres, ut à sepulchro recederes, non ut thalamum præparares. Proinde Catullus initio carminis de nuptiis Juliæ & Manlii, Hymenæum ad flammeum capiendum excitat. Et alio ejusdem carminis loco,

Tollite, ait, pueri, faces,

Flam-

Flammeum videor videre.

Claudian. in Epithalamio,

Iam nupta trepidat sollicitus pudor,

Iam produnt lachrymas flammea supplices.

Idem libr. 2. de Raptu Proserp.

— *Et vultibus addunt,*

Flammea sollicitum pravelatura pudorem.

Idem in carmine Honorii & Mariæ :

Ipsa caput distinguit acu, substringit amictus,

Flāmea virgineis accommodat ipsa capillis.

Juvenalis, Sat. 10.

Cui nubere Caesaris uxor

Destinat, optimus hic, & formosissimus idē

Gentis patritia rapitur miser, extingūendus

Messalina oculis, dudum sedet illa parato

Flammeolo.

Seneca in Octavia, de Poppæa Neroni nubente.

Velata summum flammeo tenui caput.

Martianus Capella lib. 5. de nuptiis Phi-

lolog. In quibus, ait, species rerum col-

locandæ sunt, veluti nuptiarum, velatam

flammeo nubentem. Idem libr. 9.

Flammea virgineum quæ obnubere sueta
pudorem,

Regina deme pronuba.

Apuleius rursus lib. 4. de asino aur. Jam

feralium nuptiarum miserrimæ virgini

chora-

choragium stru-

atræ fuliginis ci-

nus tibia zygi-

lydii modum, c-

lugubri ululatu

terget lachrima

ro velamen lu

verba declaran

hisor. 21. cap

honorem anti

flammeis totu

fortassisideo

pales hoc est

minis, quoni

dedit. Ex quo

Pharsal.

Non timidū nu

Lutea demissos

Rapi plane,

est, simulabat.

aut si ea deess

dine tum cum

propterea quo

cessisset, qui p

binis uxores

Catulli,

Qui rapis ten

Virginem.

Exposui qu

choragium struitur : Jam tædæ lumen
 atræ fuliginis cinerem arcessunt , & so-
 nus tibiæ zygæ mutatur in querulum
 lydii modum, cantusque lætus hymenæi
 lugubri ululatu , & puella nuptura de-
 terget lachrimas ipso flammeo. Hoc ve-
 ro velamen luteum erat , ut hæc Plinii
 verba declarant, quæ ex ejus lib. Natur.
 histor. 21. cap. 8. apposui. Lutei video
 honorem antiquissimum in nuptialibus
 flammeis totum feminis concessum , &
 fortassis ideo non numerari inter princi-
 pales hoc est communes maribus ac fe-
 minis , quoniam societas principatum
 dedit. Ex quo Lucan . lib. 2. de bello
 Pharsal.

*Non timidū nuptæ leviter tectura pudorē
 Lutea demissos velarunt flammea vultus.*

Rapi plane, ut Sextus Pomp. auctor
 est, simulabatur virgo ex gremio matris,
 aut si ea deesset, ex proxima necessitu-
 dine tum cum ad virum transferebatur:
 propterea quod ea res Romulo feliciter
 cessisset, qui per vim sibi suisque ex Sa-
 binis uxores quæsit. Ex quo illud
 Catulli,

*Qui rapis teneram ad virum
 Virginem.*

Exposui quo cultu atque ornatu no-
 va nu-

va nupta ad virum procederet. Unde lucem accipient Halicarnassæi hæc verba ex lib. 4. Antiquit. Μετὰ τὸ τοῦ γυναικὸς ἡγομεναρχίῳ, οἷς ἔτος ἐστὶ ἡγομενάδα τοῦ γαμετέρῳ. Deinceps de pompa apparatu ac translationis ritu agam. Sollemnis autem moris fuisse, ut in viri domum tanquam conjugii mansionem ac domicilium nuptæ traderentur, abunde libro primo Selectarum ex jure civili Antiquitatum, multis jureconsultorum & aliorum auctororum testimoniis probavimus: quæ quod indefacilime peti possint, huc transferenda non censui. Unde uxorem ducere, quasi domum ducere, imminute Latini dicunt, quemadmodum ex compluribus Plauti locis patet. Sic enim in Aulularia.

E. *Quod sempiternum tibi salutare sit procreandis liberis.*

M. *Ita dii faxint. E. volo te domum uxorem ducere.*

Idem Trinummo, Actus 5. Sc. 2.

Nunc quid causæ est quin uxorem cras domum ducat?

Et in Epidico, Actus 2. Sc. 1.

Genere natam bono pauperem domum ducere uxorem.

Idem Cistellar. Act. 2. Sc. 1.

Illam

Illâ extrudet cum

Iterum Act. 1. Sc.

Ei nunc alia ducet

Sua cognata.

Atque ex hoc n

ratio quod jure

mulierem domi

in viri domicili

juris disciplina

Virgili versum

Et patrio Andro

Item unam pos

xoris domum

δοῖν οἶκον, ut P

fiacor. cap. 3. scri

Plane eam qu

contractas nup

lium, Modestin

domum viri ne

autem condit

pserit, impletar

cta est uxor, qu

culum mariti p

a l. Exigere. D

puella. D. de

Item rescrip

ultim. C. de

ad Sen. Syll.

cipal.

Illā extrudet cum hanc uxore ducet domū.

Iterum Act. I. Scen. I.

Ei nunc alia ducenda est domum,

Sua cognata.

Atque ex hoc more repetenda est ejus ratio quod jure civili cavetur *a*, nuptiis mulierem domicilium suum mutare, & in viri domicilium transire. Quod & ex juris disciplina Servius adnotat ad illum Virgilii versum lib. 4. *Æneid.*

Et patrio Andromachē iterū cessasse marito.

Item unam post matrimonium viri & uxoris domum dici *b* mirandum non est, *δοῦν οἴκων*, ut Plutarch. libr. 4. *Symposiacor.* cap. 3. scribit, *εἰς τὸ αὐτὸ οὐκ ὀφείλουσιν*. Plane eam quæ desponsata est, ante contractas nuptias non mutare domicilium, Modestinus belle tradit, *c* quod in domum viri nondum sit deducta. Hanc autem conditionem, Si in familia nupserit, impletam videri statim atque ducta est uxor, quamvis nondum in cubiculum mariti pervenerit, traditum extat.

a l. Exigere. D. de judic. l. cum quadam puella. D. de jurisd. omni jud. l. ult. §. Item rescripserunt. D. ad municipal. l. ultim. C. de incol. b l. i. §. Si vir. D. ad Sen. Syll. c l. Ea qua. D. ad municipal.

tat. *d* Enimverò deductio hæc vespere fiebat. Antiquitus siquidem non nisi noctu mulieres ducebantur, ut Sex. Pompejus libr. 14, & Servius in 8. Eclog. Virgili ex Varrone, scribunt. Unde Valerius Max. lib. 1. cap. 5. At Cæcilia Metelli dum sororis adultæ ætatis virginis more prisco noctu connubia nuptialia petit, omen ipsa fecit. Tacitus quoque libr. 11. à Nerone cum Pythagora confectas nuptias referens, Et interdiu, ait, in viro nubente spectata quæ etiam in femina nox operit. Ea ratio est, cur noctem adesse in Epithalamio Catullus moneat, his versibus, (olympo.

*Vesper adest, juvenes consurgite: vesper
Surgere jam tempus, jam pingues linquere
mensas.*

Iam veniet virgo, jam dicetur hymeneus.
Pari de causa Claudianus in Epithalamio Hesperii ortum præcinit.

*Attollens thalamis Idalium iubar
Dilectus Veneri nascitur Hesperus.*
Idem lib. 2. de raptu Proserpinæ.

Iam suus inferno processerat Hesperus orbi.
Pueri vero patrimi tres nubentem Sex. Pomp. teste deducebant, quorum unus, facem præferbat, reliqui duo nubentem

d l. cum fuerit. D. de conditio. & demonstr.

tem tenebant. Umine de nuptiis
*Mitte brachiolum
Prætextate puellum
Fax porro ea quæ
na alba fiebat,
Ideoque Catullus
modo testimonio
Pella, inquit, hu*

*Spineam quæ
Eaque ratione
rum facibus au
desunt tamen q
nu confici soli
contendant, &
censeant, pinea
tur Ovidii versib
loci à conjug
nendum hac p
Dum tamen ha*

*Expectet puro
Quamquam ill
tio, recte spinea
proferam alios
mutationem no
de vita Pop. Ro
Cum à nova n
tur foco Adilis
go) fax ex pinu*

tem tenebant. Unde Catullus in Car-
mine de nuptiis Jul. & Manl.

Mitte brachiolum teres

Prætextate puellula.

Fax porro ea quæ præferebatur, ex spi-
na alba fiebat, ut idem Pomp. scribit.
Ideoque Catullus in illo carmine cujus
modo testimonium citavi,

Pelle, inquit, humum pedibus, manu

Spineam quate tadam.

Eaque ratione Plinius, spinam nuptia-
rum facibus auspicatissimam dixit. Non
desunt tamen qui nuptiales faces ex pi-
nu confici solitas omni asseveratione
contendant, & apud Catull. legendum
censeant, *pineam quate tadam*. Moven-
tur Ovidii versibus ex lib. 2. Fasto. quo
loci à conjugio per aliquot dies absti-
nendum hac periphrasi suadet.

Dum tamen hac fient, vidua cessate puella,

Expectet pueros pinea tada dies.

Quamquam illic absque ullo versus vi-
tio, recte spinea tada legi posset. Sed
proferam alios locos, qui eandem im-
mutationem non ferant. Varro libr. 2.
de vita Pop. Rom. ut est apud Nonium.
Cum à nova nupta ignis in face adferre-
tur foco Ædilis sumptus, (Sic enim le-
go) fax ex pinu ablata esset, ut eā puer
inge-

ingenuus adferret. Idem Varro, *Γ' ἐγνὸς διδάσκει* λου. Romæque noctu initia fieri solita, etiam nunc pinea fax indicat. Quem ego Varronis locum, ad hanc quæstionē ea ratione accommodari posse cenſeo, quod in honorem Cereris faces in nuptiis prælatas Sex. Pomp. tradit. Tameſi Servius in 8. Eclog. Bucolic. Virgilii, nulli id religioni acceptum fert, sed ex eo inoleviſſe, Varronis auctoritate fretus, ſcribit, quod non niſi noctu antiquitus à ſponſis uxores ducerentur. Confirmat vero illam de pineis facibus opinionem Virgilius in Ciri, cum ait.

Pronuba nec caſtos incendet pinus amores.
Seneca in Medea, choro primo.

Multifidâ jâ tempus erit ſuccendere pinum.
Excute ſolemnem digitis marcentibus ignē.
Rurſus idem Varro apud Charifiſium Soſipatrum: In Aſia, ait, fax ex ſpina alba proferitur. quod purgationis cauſa adhibetur. Sane ſpinæ albæ ad maleſicia depellenda vim ineſſe antiquitas credit. Ovid. lib. 6. faſtor.

Sic fatus, ſpinam, qua triſtes pellere poſſet

A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.
Et poſtea,

Virgaque Ianalæ de ſpina ponitur alba,

Qua

Qua lumē thalæ
Poſt illud neq; av

Et rediit puero

Verum quid pro
rum generibus fi
ſolitas dicere? P
jus ſupra teſtimo
num quidem fac
catiffimam fuiſſ
poribus carpin
familiariffimas
tem hic faciur
rum mos aliis p
probari. Plautu
Primum omnium
facem.

Seneca in Octav

Hic mihi jugales

Iungatque noſtr

Et iterum Act.

Tellure rupta, T

Stygiam cruenta

Thalamis ſceleſt

Poppæ nato.

Idem Act. 1.

Qua nuptia dem

Et alias. C

Toris nephandi

Cicero pro Cl

*Qua lumē thalamo parva fenestra dabat.
Post illud neq; aves cunas violasse ferūtur:*

Et rediit puero qui fuit ante color.

Verum quid prohibet ex variis arborum generibus faces nuptiarum confici solitas dicere? Plinius enim in eo, cuius supra testimonio usus sum, loco, spinum quidem facibus nuptiarum auspiciatissimam fuisse scribit, suis tamen temporibus carpimum & corylum facibus familiarissimas fuisse subiicit. Potest autem hic facium in nuptiis preferendarum mos aliis præterea testimoniis comprobari. Plautus Casina Act. 1. Sc. 1.

Primum omnium huic lucebis nova nupta facem.

Seneca in Octavia Act. 2. Sce. 2.

Hic mihi jugales præferat tadas deus,

Iungatque nostris igne Poppaam toris.

Et iterum Act. 3. Sce. 1.

Tellure rupta, Tartaro gressum extuli,

Stygiam cruenta præferens dextra facem

Thalamis scelestis: nubat his flammis meo

Poppa nato.

Idem Act. 1.

Qua nupta demens, nupsit incesta face.

Et alias. *Conjugem captam sibi*

Toris nephandis flebili junxit face.

Cicero pro Cluentio Avito. Non timuisse,

isse, si minus vim deorum, hominumque
famam : at illam ipsam noctem, facces-
que illas nuptiales.

Virg. Eclog. 8.

Mopse novas incide faces, tibi ducitur uxor.

Claudianus in carmine de nuptiis Ho-
norii & Mar.

Alii funalibus ordine ductis

Plurima ventura suspendunt lumina nocti.

Ambrosius in lib. de viduis. Vel cum ac-
censis funalibus mox ducitur, nonne
pompæ funebris exequias magis putat,
quam thalamum præparari?

Statius Papinius in Sylvis nuptiarum,
quandam celebritatem describens.

*Fronde, ait, virent postes & fervent com-
pita flammis.*

Possent & ex Epigrammatis Græcis
complura de nuptialibus facibus loca
congeri. Eas faces Catullus in carmine
de nuptiis Pelei : & Cato in lib. de re
Rustica nō semel tædas jugales vocant :
Valerius Flaccus faces jugales lib. 2. Ar-
gonauticor. appellat. Lucanus lib. 2. de
bello Pharsal. faces legitimas. Statius
Papinius tædas geniales, in Genethliaco
Lucani lib. 2. Sylvarum : & festas tædas
lib. 3. Sylvar. ut & Claudianus lib. 2. de
raptu Proserpinæ : Plutarchus *ἐν αἰθέρι*
à Ro-

à Romanis cereos
& illud adnotat, q
pauciores, in nup
ces. Est etiam ibi
nostram illam de
quem paulo ant
conjecturam con
cendi faces cons
sanctæ fœdera to
nominat. Fax
cente nova nup
micis consuever
viri uxor ea noc
pulchro combur
troque alterius
Enimvero silent
quod quibusdam
altum tolli nub
consuevisse. Q
genii vir noster
fri lib. 6. admo
tistas qui virgin
lutos ad iterata
rant, ita invehi
jussimodi virgines
pserant: quasi se
ut crines iterum
nec mulieres pati
bunt: ex quibus

à Romanis cereos appellatos tradit: ubi
 & illud adnotat, quinque, nec plures nec
 pauciores, in nuptiis accendi solitas fa-
 ces. Est etiam ibidem observandū, quod
 nostram illam de restitutione loci ejus,
 quem paulo ante ex Varrone protuli,
 conjecturam confirmat, apud Ædiles ac-
 cendi faces consuevisse. Hinc & nuptias
 sanctæ fœdera tedæ, Silius Italicus lib. 6.
 nominat. Fax autem illa quam prælu-
 cente nova nupta ducta erat, rapi ab a-
 micis consueverat, ne aut eam sub tecto
 viri uxor ea nocte poneret, aut vir in se-
 pulchro comburendam curaret, quo u-
 troque alterius mors captari putabatur.
 Enimvero silentio præterire nō possum
 quod quibusdam visum iri posse scio, in
 altum tolli nubentes priscis temporibus
 consuevisse. Qua de re nos subtilis in-
 genii vir noster Loiselius, ex Optati A-
 fri lib. 6. admonuit, quo loco in Dona-
 tistas qui virgines post crines semel so-
 lutos ad iteratam professionem adege-
 rant, ita invehitur. *Invenistis igitur hu-
 jusmodi virgines, quæ jam spiritaliter nu-
 pserant: quasi secundo coegistis ad nuptias:
 ut crines iterum solverent imperastis. Hoc,
 nec mulieres patiuntur quæ carnaliter nu-
 bunt: ex quibus si alicui maritum mutare*
 conti-

contigerit, non repetitur illa temporalis fe-
stivitas. Non in altum tollitur, non populi
frequentia procuratur. Verum ex sua id
gentis potius quam Latiae moribus ab
Optato mihi videtur esse dictum. Com-
pertum siquidem habeo, apud Pæ-
nos, Græcos, Ægyptios usu receptum
fuisse, ut nubentes sellæ infidentes, cur-
ruque sublimes vectæ à patris domo in
mariti domiciliū transferrentur. Quod
ego Apuleii, Pollucis, Synesii, Suidæ te-
stimoniis ita aperte comprobabo, ut nul-
lus dubitationi reliquus sit futurus lo-
cus. Apuleius quidem Apologia pro se-
ipso secunda sic habet. Venit igitur ad
eum nova nupta secura & intrepida, pu-
dore dispoliato, flore exoleto, flammeo
obsoleto, virgo rursus post recens re-
pudium, nomen potius asserens puellæ,
quam integritatem. Vectabatur Octa-
phoro. Vidistis profecto qui adfuistis,
quam improba juvenum circumspecta-
trix, quam immodica sui ostentatrix.
Pollux vero lib. 3. Onomast. cap. 3. Ε'πὶ
ζεύγους δέ, inquit, αὐτὴν ὤμφαι αἷς ἐπὶ τὸ πο-
λὺ μετήεσαν. Quod latius ac copiosius à
Suida exponitur in voce ζεύγους. Ζεύξαν-
τες, ait, πλὴν λεγαμένη κλινίδου, ἥ ἐστιν ὁμῖα
διέδρα, πλὴν τῆς ὤμφης μέθοδον ποιῶνται.

ωδὴ

ωδὴ λαβόντες δὲ
εἰς αὐτὴν τὴν αὐτὴν
μὲν τὸ ἐπὶ τῆς
τῆς αὐτῆς, μὲν
δὲ ὁ νόμος
quoque Epist. 3. d
nus nubente age
ejus verba paulo
loquentem faci
expectato septim
feceramus, epul
mus, animum delir
hiculum mulis
quo tempore foru
tum erat, insign
pompa more cur
(nomen id est
tura) contend
sequenti die fast
beles instar tu
oberret. Hæc ill
idem usu recep
admodum indi
sus, quos ex car
& Mariæ subju
Ante fores jam
Præadiant du
Iam princeps.
At vero prisc

ὡς λαβόντες δὲ αὐτὴν ἐκ τῆς πατρῴας
 εἰσὶς ἐπὶ τὴν ἀμύξαν ἄγουσιν ἐς τὰ τῆς γα-
 μῆντος ἐσπέρας ἱερῆς. καὶ τὴν δὲ τρεῖς ἐπὶ
 τῆς ἀμύξης, μίση μὲν ἢ νύμφη, ἑκατέρωθεν
 δὲ ὁ νύμφη καὶ ὁ πᾶρχος. Synesius
 quoque Epist. 3. de puella post patruī fu-
 nus nubente agens, quem nos, quod
 ejus verba paulo obscuriora sint, Latine
 loquentem faciemus. *Vix ergo, inquit,*
expectato septimo die, quo nos iusta mortuo
feceramus, epulumque funebre agitaveram-
us, anum deliram nutricem suam in ve-
hiculum mulis junctum tollens, meridie,
quo tempore forum populi frequentia reple-
tum erat, insignibus nuptialibus ornata,
pompa more currum agens recta Teuchira
(nomen id est urbis Cyrenaicæ præfe-
cturæ) contendebat. Futurum enim est ut
sequenti die fasciis redimita caput, ac Cy-
beles instar turrata urbem circumeat &
oberret. Hæc ille. Sed & Constantinopoli
idem usu receptum fuisse videtur, quem-
admodum indicio sunt Claudiani ver-
sus, quos ex carmine de nuptiis Honorii
& Mariæ subjungam.

Ante fores jam pōpa sonat, pilentaq; sacrā
Præradiant ductura nurū: calet obvius ire
Iam princeps.

At vero priscis Romanis, quorum dun-
 taxat

taxat ritus exequi mihi propositum est, curulem illam novæ nuptæ transfectionem in usu fuisse, nusquā legi. Quinimo à pueris patrimis & matrimis duobus manu ductam nubentem Sext. Pomp. non obscure significat.

Nubentes plane colus compta cum fuso & stamine comitabatur. Cujus moris gravissima duo testimonia proferam. Unum ex Plutarch. *ὦν ἀγίοις. Τὴν νύμφην,* ait, εἰσάγοντες, *ἡ δὲ ὑπερωινύεσι. αὐτὴ δὲ εἰσφέρει μὲν ἡ λαοκράτην καὶ τὴν ἀσπικτον.* Alterum ex Plinio, apud quem lib. 8. Natur. histor. cap. 48. ita est. Lanam cum colo & fuso Tanaquil, quæ eadem Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse prodente se auctor est M. Varro, factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullus fuerat usus. Inde factum ut nubentes virgines comitaretur colus compta, cum fuso & stamine. Illam autem de colo & fuso Cæciliæ observationem nec Plutarch. prætermisit, cujus hæc sunt in illo eodem lib. verba. *Ἡ δὲ τὴν Γαίαν Καικίλιαν καλὴν καὶ ἀγαθὴν γυναικα τῶν Τερκυνίῃ παίδων ἐν συνοικήσεισαν, ἥς ἐν τῇ τῇ Σάγκτι ἱερῇ χαλκῆς ἀνδριάς ἐσηκεν, ἐκείτο δὲ πάλαι καὶ σαρδέλια καὶ ἄσπικτοι.*

Quo

Quo loci Σάγκτι
esse prima facie
motus verbis ju
nium eum nunc
ejus, ait, quæ e
das : Bona Sen
consecranda. Q
eo ænei orbes f
Sangi versus a
Genii Sangi sa
vo Quirini te
mæ Pub. Vist
cant. Idem Li
dem fuisse San
Pomp. lib. 14. F
crificium, quod
Herculi aut San
Deus. Lactant
Institutio. cap
populi, gentis
viri fortitudin
minæ castitate
ratione coluer
Mauri Jubam
Pœni Uranum.
Sangum, (aut
Sancum.) Ver
fragmentis, qu
illic Sangnum

Quo loci Σάγκτς pro Σάγγς scriptum
 esse prima facie quis superioribus Plinii
 motus verbis judicaret. Et ita certe Ge-
 nium eum nuncupat Livius lib. 8. Ædes
 ejus, ait, quæ essent in Palatio, diruen-
 das: Bona Semoni Sango censuerunt
 consecranda. Quod ex eis redactum, ex
 eo ænei orbes facti, & positi in sacello
 Sangi versus ædem Quirini. Nam &
 Genii Sangi sacellum in eadem cum no-
 vo Quirini templo regione urbis Ro-
 mæ Pub. Victor & Sex. Ruffus collo-
 cant. Idem Livius lib. 32. Veliterni æ-
 dem fuisse Sangi narrat. Sextus etiam
 Pomp. lib. 14. Propter viam, ait, sit sa-
 crificium, quod est proficiscendi gratia,
 Herculi aut Sango, qui scilicet idem est
 Deus. Lactantius Firmia. lib. 1. divinar.
 Institutio. cap. 15: Privatim vero singuli
 populi, gentis aut urbis conditores, seu
 viri fortitudine insignes erant, seu fe-
 minæ castitate mirabiles, summa vene-
 ratione coluerunt, ut Ægyptii Isidem,
 Mauri Jubam, Macedones Cabyrum,
 Pœni Uranum, Latini Faunum: Sabini
 Sangum, (aut, ut alii codices habent,
 Sancum.) Verum M. Cato in Originum
 fragmentis, quem Sabini Sangum (nam
 illic Sangnum vitiose scriptum est) dice-

D rent,

Quo

rent, Romanos Sanctum pronunciasse, Barbaros Sagam dixisse, notat. Utrumque etiam promiscue dictum, B. Augustinus lib. 18. de Civit. dei, cap. 19, declarat. Sabini etiam, ait, regem suum primum Sangum, sive, ut aliqui appellant, Sanctum retulerunt in deos. Ut proinde Σάγυς scriptura apud Plutarchum mutanda esse non videatur: quam video Latinorum quoque auctorum in libris hâsisse. veluti apud Ovid lib. 6 Fastor. ubi deus hic, aut Semideus potius, quod de agimus, idem esse cum Fidio & Hercule declaratur his versibus:

Quarebam Nonas, Sancto Fidiove referre,

An tibi, semipater. Tunc mihi Sanctus ait:

Cuicumque ex illis dederis, ego munus habeo:

Nomina terna fero: sic voluere Cures.

Hunc igitur veteres donarunt ade Sabini:

Inque Quirinali constituere iugo.

Apud Silium etiam Italicum lib. 8 de bello Punico, quo loco de Nursinis & Tetrica rupis accolis agit, versus hileguntur:

Ibant, & lati pars Sanctum voce caneant

Auctorem generis: pars laudes ore ferebāt,

Sabe, tuas, qui de patrio cognomine primus

Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Sed & Varro (ex cujus recognitione magnam

gnam à philolo-
tranius Maurus
doctrinæ, inivit
Unde, ait, Sub
Itaque inde eju
videatur divum,
negant, sub teo
portere. Alius
cebat, Diiovis
storem; & pu
ab Sabina ling
ca. Accedat &
ritas. cujus hæc
τῶν ὀφειλῶν ἐστὶν μὲν
ἐστὶν τοῦ Διὸς Πάτρως, ὁ
In quibus ver
meo quidem ju
Jovem fidei præ
De eo etiam ac
eundem aucto
narratur. Que
cuique relinqui
quod illic depre
& præmonstrat
deus Παλιδος c
niet pro Mido
rore apud Sex.
regionis tercia
doni, pro Fidio,

gnam à philologis omaibus gratiā Ver-
tranius Maurus, raræ vir & reconditæ
doctrinæ, inivit) lib.4 de Lingua Lat.,
Unde, ait, Sub dio, divo, Dium Fidius.
Itaque inde ejus perforatum tectum, ut
videatur divum, id est, cœlum. Quidam
negant, sub tecto per hunc dejerare o-
portere. Ælius Gallus Dium Fidium di-
cebat, Diiovis filium, Δίοσκαρον, Casto-
storem; & putabant, hunc esse Sanctū,
ab Sabina lingua, & Herculem, à Græ-
ca. Accedat & Dionysii Halicar. aucto-
ritas. cujus hæc sunt libr.4 verba: Τῶν
πάν ὀρέων ἐστὶ μνημεῖον ἐν Γ' ὁμῇ καί μρον ἐν
ἐρῶ Διὸς Πισίῃ, δὲ Γ' ὁμῇ Σάγγλον καλῆσι.
In quibus verbis convertendis aptius
meo quidem iudicio Dium Fidium quā
Jovem fidei præsidem, interpres dixisset.
De eo etiam accipiendū est, quod apud
eundem auctorem lib.2 de Medio Fidio
narratur. Quem locum consulendum
cuique relinquam: dum tamen errati,
quod illic deprehendet, monitorem me
& præmonstratorem habeat. Nam Μό-
δον Φαβίδου cum vitio scriptum inve-
niet pro Μείδον Φίδου. Non absimili er-
rore apud Sex. Ruffum in descriptione
regionis tertiæ urbis Romæ Sangi Fi-
doni, pro Fidii, scriptum esse, facile exi-

stimarim. Ejus vero simulacrum ex marmore antiquo in libro Epigrammat. urbis Romæ expressum est. Quin & in inscriptione quadam Reatina ita habetur: SANCTO FIDIO SEMIPATRI DE DECUMA VICTOR TIBI LUCIUS MUMUS DONUM MORIBUS ANTIQUEIS PRO URSURA HOC DARE SESE IUSSUM ANNO SUO PERFECIT. In qua inscriptione Semipatris appellatio ad enarrationem Ovidii versuum notanda est. Atque ut in hoc vocabulo diutius, quamquam non sine fructu, immorantem me æquiore animo philologiæ studiosi ferant, adiciam pro coronide, epitheti, quod à Livio Sango huic tribuitur, explicationē: qua gratū me eis fecisse, si candidi sunt, agnoscent. Quotus quisque enim est, qui, in eum Livii locum incidens, quo Semonem Sangum nominat, insolentia vocis turbatus non hæsitet, ac subsistat? Ejus certe vocis vim ac potestatem unus mihi Fulgentius Placiades in libello obscurarum vocum ad Chalcid. patefecit: cujus verba, uti in scriptis libris (quorum ope libellum eum aliquando integritati suæ restitui posse non diffido) habentur, producam. Semones, ait ille, dici voluerunt deos, quos nec cælo adscribere-

scriberent, obnuntiant sunt Priapus, nec terrenos eo gratiæ venerati stagogorum liberius derelictos iam orationis: (nec enim aliter debere p^{ro} Berealdum ej^{us} deprehendi. id est, Semivius dixit. Debus atque ordileius in lib. de rum in lib. de Capel. lib. i de longius à pro ante revertar tarcho reliquidissidere, quolibet, sed Taliā Cæciliam vocitata est, frux. Pompeiū prime faciunt Cæcilia, ait, venit, quæ an rat: uxor T.

scriberent, ob meriti paupertatem, sicut sunt Priapus, Hippona, Vertumnus: nec terrenos eos deputare vellent, pro gratiæ veneratione. Sicut Varro in Mythagorum libro ait: Semoneque inferius derelicto, deum depennato attollam orationis alloquio. Ex quo auctore (nec enim alii indicii precium & τὸ μὴ-
 vutæ deberi puto) postea Merulam & Beroaldum ejus vocis sensum affectos deprehendi. Unde Semonem Sangum, id est, Semideum & Medioximum Livius dixit. De his autem deorum gradibus atque ordinibus videndus est Apuleius in lib. de Dogmate Platon. & iterum in lib. de deo Socratis, & Martian. Capel. lib. 1. de nup. Philolog. Sed labor longius à proposito, ad quod tamen nō ante revertar, quam admonuero, à Plutarcho reliquos omnes auctores in eo dissidere, quod non unius ex Tarquinii liberis, sed Tarquinii Prisci uxorem Caiam Cæciliam, quæ eadem Tanaquil vocitata est, fuisse scribant. Qua de causa Sex. Pompeii verba, quod ad rem apprimè faciant, subjungenda duxi. Caia Cæcilia, ait, est appellata, ut Romam venit, quæ antea Tanaquil vocitata erat: uxor Tarquinii Prisci, Romano-

rum regis : quæ tantæ probitatis fuit, ut id nomen ominis boni causa frequentent nubentes: quam summam adseverant lanificam fuisse. Julius Paris in Epito. libr. 10 Valer. Maximi: Ceterum Caia usu super omnes celebrata est. Fertur enim, Caiam Cæciliam Tarquinii Prisci regis uxorem, optimam lanificam fuisse. Quid ergo? Erroris aut oscitantia reum Plutarchum agemus? Mihi crimen hoc tam diligenti Romanarum antiquitatum investigatori intendere religio esset. Crediderim itaque, scripsisse eum, *Ταρκυνίαν ἐνὶ συνοικήσεισιν*. sed cum *Ταρκυνία* imperitus librarius descripsisset, nihilo peritiorum quendam sensus supplendi causa vocem *πυλῶν* inseruisse.

Nunc ad rem. Præterea utensilia mulieris, & quæ in usu ac ministerio ejus erant, per puerum impuberem in vase operto gestari consueverant. Puer, camillus: vas ipsum, cumerum proprio nomine vocabatur. Varro lib. 6 de lingua Latina: Igitur dicitur in nuptiis camillus, qui cumerum fert, in quo, quod sit in ministerio, plerique extrinsecus nectunt. Hinc camillus nominatur in Samothracis mysteriis Deus quidam, administrator diis magnis. Verbum Græcum arbi-

arbitror, quo
poëmatibus ejus
imperite sunt
Paulum ejus E
depravata mo
mixta, lib. 3. i
vocabant anti
oportum in n
rant nubenti
lum diceban
strum *καμίσ*
ro alia parte
nuptiale, à sin
fiunt palmæ
pularem, sic a
camilli vocem
Pomp. lib. 6
millum puer
trimum, & n
ad sacrificia
que ab antiqu
nullorum sen
pellatos: sicut
mine, cum
præciperet:
Hiberno pu
ra camille me
ex Statio Tu
lib. 1. ait, Cal

arbitror, quod apud Callimachum in
poëmatibus ejus inveni. Verba vero hæc
imperite sunt apud Sex. Pompeium, aut
Paulum ejus Epitomes auctorem, non
depravata modo, sed & confusa, & per-
mixta, lib. 3. in quo ita est: Cumeram
vocabant antiqui vas quoddam, quod
opertum in nuptiis ferebant, in quo e-
rant nubentis utensilia, quod & camil-
lum dicebant, eo quod sacrorum mini-
strum *καμίσκος* appellabant. Rectius ve-
ro alia parte cumerum vas esse dicitur
nuptiale, à similitudine cumerarum, quæ
fiunt palmæ vel spartæ ad usum po-
pularum, sic appellatum. Quod vero ad
camilli vocem attinet, apud eundem Sex.
Pomp. lib. 6 traditur, Flaminium ca-
millum puerum dictum ingenuum, pa-
trim, & matrum, qui flamine Dialis
ad sacrificia præministrabat: camillof-
que ab antiquis ministros secundum non-
nullorum sententiam omnes pueros ap-
pellatos: sicut habetur in antiquo car-
mine, cum pater filio de agricultura
præciperet:

*Hiberno pulvere verno luto grandia far-
ra camille metes.* Macrobius lib. 3. cap. 9.
ex Statio Tullian. de vocabulis rerum
lib. 1. ait, Callimachum dixisse, Tuscos
camil-

camillum appellasse Mercurium: quo vocabulo significabant præministram deorum. Unde apud Virgilium camilla appellatur, Dianæ scilicet præministra. Romanos quoque, pueros puellasque nobiles, & investes, camillos, & camillas appellasse, Flaminicarum & Flaminum præministros. Nec non Servius in lib. ii. *Æneidos*; Camilla, ait, quasi ministra dicta est. Ministros enim & ministras impuberes, camillos & camillas in sacris vocabant. Unde & Mercurius, *Hetrusca* lingua, Camillus dicitur, quasi minister deorum. Et ut symbola quoque Græci auctores ad hujus vocabuli explicationem conferant, Dionysius *Halicar.* libr. 2. *Antiquitat.*, ex Romuli institutis, sacra quædam per mulieres celebrata, memorat: in ejusque ministerii societatem etiam liberos vocatos. Orbis vero, & prole carentibus concessum, ex quaque tribu puerum, & puellam eleganti forma optare ac seligere, quo sacris ministrarent: puer quidem donec pubertatis annos attigisset: puella vero donec nupsisset. Idem adiicit, quo munere apud *Hetruscos*, & antea apud *Pelasgos*, in *Curetum* & majorum gentium deorum mysteriis fungebantur.

gebantur, qui
tur: eodem fun
camilli vocaban
in Numa, τὸν
αἰμφίστην πᾶσι
ait, καὶ τὸν Ἐγμῶ
μυθῶσι δὲ τῆς Δ
eo pluribus, u
li, vetustate p
tionem excita
ad maritum n
pud Nonium
quorum unum
tamquam em
quem in pede
familiarium p
perio in comp
bant. Atque e
mitatu, nube
debant.

Ædium po
bus ornari cor
in carmine de
Vestibulū ut m
Juvenalis Sat
Longa per ang
Ornentur po
Laur o quipp
blicis quam

NII
urium: quo
raministrum
illum camilla
præministra.
puellas veno-
, & camillas
& Flaminum
trius in lib. II.
quasi ministra
& ministras
camillas in sa-
mercurius, He-
dicitur, quasi
mbolâ quo-
jus vocabuli
Dionysius
t., ex Ro-
am per mu-
t: in ejusque
liberos vo-
le carenti-
tribu pue-
ma optare
arent: puer
nnos atti-
ssisset. Idem
etruscos, &
trum & ma-
sterius fun-
geban-

DE RITU NUP T.

81

gebantur, qui ab iis καὶ δαλς vocaban-
tur: eodem functos apud Romanos, qui
camilli vocabantur. Sed & Plutarchus
in Numa, τὸν ὑπηρετῶντι τῷ ἱερῷ τῆς Διὸς
ἀμφιθαλῆ παῖδες camillum dici tradit. ὅς,
ait, καὶ τὸν Ἐρμῆν, ὅτι τὰς ἐνιοὶ τῆς Ἐλπίαν κα-
μιλλον δὲ τῆς Διὸς καὶ τῆς Ἀφροδίτης. Que
eo pluribus, ut senescentis jam vocabu-
li, vetustate pæne oblitteratam significa-
tionem excitarem. Quinetiam affes tres
ad maritum nubentes deferebant, ut a-
pud Nonium Marcellum Varro scribit:
quorum unum quem in manu tenebant
tamquam ementi marito dare: alium
quem in pede habebant in foco Larium
familiarium ponere: tertium in sacci-
perio in compito vicinali resignare sole-
bant. Atque eo quem supra descripsi co-
mitatu, nubentes ad mariti ædes acce-
debant.

*Ædium porro fores floribus, & frondi-
bus ornari consueverant. Unde Catullus
in carmine de nuptiis Pelei.*

*Vestibulū ut molli velatum fronde vireret.
Iuvenalis Satyra 6.*

*Longa per angustos figamus pulpita vicos,
Orientur postes & grandi janua lauro.
Lauro quippe postes ornare tam in pu-
blici quam privatis gaudiis moris erat.*

D 5

Ter-

Tertullia. Apologet. cap. 35. O nos merito damnandos! Cur enim vota & gaudia Cæsarum casti & sobrii & probi expungimus? Cur die læto non laureis postes obumbramus? Plinius lib. 15. Natur. histor. cap. ult. Laurus triumphis proprie dicatur, vel gratissima domibus; janitrix Cæsarum, Pontificumque sola, & domos exornat, & ante limina excubat. Latinus Pacat. in Panegy. Theodos. de publica quadam congratulatione tractans; Quid portas, ait, virentibus fertis coronatas, quid aulaeis tardantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? Rutilius Claud. Itinerarii lib. 1.

Festa dies pridemque meos dignata parentes

Poste coronato vota secunda colat.

Exornent virides communia gaudia rami.

Ex hoc vero more, Iuvenalis de muliere statim post nuptias divertente, dixit.

*Ornatas paulo ante fores, pendentia liquit
Vela domus, & adhuc virides in limine
ramos.*

Statius Papin. lib. 1. Sylvar.

*Fronde virent postes, & servant compita
flammis.*

Claudianus lib. 2. de raptu Proserpinæ,
quo apparatu ea in thalamos Plutonis
veniens

veniens excepta
Pars, inquit, aul
ramis

Limina.

Enimvero p
interrogata nub
ias se esse respo
Epitomes lib.
Cæterum Ca
brata est. Fert
Tarquinii Pri
mam lanificam
fuit, ut novæ
interrogata q
iam esse se dic
cō ainois eos qu
rent ei verba
Ubi tu Caius,
borum cum e
mabant: ubi t
domina & ma
Jureconfulti i
Caii Seii, & L
ro Theonis &
ita & in nupti
men Caiæ ex
tum. Aliis, C
ominis boni c
docuimus, i

veniens excepta sit, narrans,
*Pars, inquit, aulae tenent, alii pratexere
 ramis*

Limina.

Enimvero pro foribus adium mariti,
interrogata nubentes, quanam essent, Caias se esse respondebant. Hoc ita auctor Epitomes lib. 10. Valerii Max. scribit. Cæterum Caia usu super omnes celebrata est. Fertur enim, Caiam Cæciliam, Tarquinii Prisci regis uxorem, optimam lanificam fuisse. Et ideo institutum fuit, ut novæ nuptæ ante januam mariti interrogatæ quanam vocarentur, Caiam esse se dicerent. Plutarchus plane *ἐν αἰτίοις* eos qui nubentem introduce-
 rent ei verba hæc suggessisse testis est. Ubi tu Caius, ego Caia. Quorum verborum eum esse sensum quidam existimabant: ubi tu dominus & paterfa., ego domina & materfa. ut, quemadmodum Jureconsulti in exemplis proponendis Caii Seii, & Lucii Titii: Philosophi vero Theonis & Dionis nomina usurpât, ita & in nuptialibus his cerimoniis, nomen Caiæ exempli causa fuerit usitatum. Aliis, Caiæ Cæciliæ nomini, quod ominis boni causa, ut jam ex Sex. Pomp. docuimus, nubentes frequentabant,
 morem

morem hunc accepto ferendum esse magis placebat. Certe Jureconsultos ridendi ea res Marco Tullio argumentum præbuit in Oratio. pro Muræna. Ut Caia, ait. quia in alicujus libris exempli causa id nomen invenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coëmptionem facerent, Caias vocari. Quintilianus lib. 1. Cap. 7. Nam & Caius C litera notatur, quæ inversa mulierem declarat: quia tam Caias vocitatas esse quam Caios ex nuptialibus sacris apparet.

Postes vero janua lana tangi à nubentibus, adipeq; ungi & oblini consueverant. Unde uxores quasi unxores dictas Grammaticis placet. Plinius lib. 29 Natural. histor. cap. 2: Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes à nubentibus his attingi jubentes. Ex quo illud Lucani nuptiarum quandam festivitatem describentis, lib. 2. de bello Pharsal.

Insulaq; in geminos discurrit candida postes. Plutarchus ἐν αἰτίοις, de nova nupta loquens; Εἰς αὐτὰς δὲ, ait, τὴν ἵππευ ἀεισέφει τὰ ἀνδρῶς. Donatus in 2. scen. Hecyr. Terentii: Uxor dicitur ab ungendis postibus, & figenda lana, id est, quod cum puellæ nubarent, maritorum postes ungebant,

gebant, ibique la
in 4. Æneidos;
tes puellæ simu
mariti, postes an
ornarent laneis
& ideo uxores d
verba, ut alia pl
so auctoris nor
giarum farragi
vero ad unctio
28. cap. 9. no
postes inunge
medicamenti i
nobius lib. 3. ac
gia numinum,
tio potestatum
dipali unguine
& quæ sequun
bus iis deam
Quod cognor
indidisse Mart
quo Philologi
fatur. Cum ni
sexu intemerat
& Domiducan
tales puellæ
care, ut earum
optatas domo

gebant, ibique lanam figebant. Servius in 4. Æneidos; Moris, ait, fuit, ut nubentes puellæ simul ac venissent ad limen mariti, postes antequam ingrederentur ornarent laneis vittis, & oleo ungerent: & ideo uxores dictæ quasi unxores. Quæ verba, ut alia pleraque Isidorus suppresso auctoris nomine, in suam Etymologiarum farraginem transcripsit. Quod vero ad unctionem attinet, Plinius lib. 28. cap. 9. novas nuptas adipe lupino postes inungere solitas, ne quid mali medicamenti inferretur, scribit. Inde Arnobius lib. 3. adversus gentes: O egregia numinum, ac singularis interpretatio potestatum! Nisi postes virorum adipali unguine oblinerentur ab sponfis. & quæ sequuntur. ubi etiam unctionibus iis deam Unxiam præfuisse scribit. Quod cognomen antiquitatem Junoni indidisse Martianus felix libr. 2. docet, in quo Philologia his verbis Junonem affatur. Cum nihil contagionis corporeæ sexu intemerata pertulerim, Iterducam & Domiducam, Unxiam, Cinxiam, mortales puellæ debent in nuptias convocare, ut earum & itinera protegas, & in optatas domos ducas, & cum postes ungent,

a Lib. 9. cap. ult.

gent, faustum omen adfigas.

*Vnctione peracta, nova nupta limen
ianua translibat*, eoquemodo in ædes
inducebatur. Religioni quippe habe-
bant, si in transgrediendo mulier limen
contigisset. Unde Catul. in Carmine de
nuptiis Jul. & Manl.

*Transfer, omine cum bono,
Limen aureolos pedes,
Rasilemque subi forem.*

Lucanus lib. 2. de bello Pharsal.

*Turritaq; premens frontē matrona corona
Translata vitat contingere limina planta.*

Plutarch. ἐν αἰτίοις, hujus moris causas
perquirens, Διὰ τί, ait, τὴν γαμετρίην σὺν
ἑώσιν αὐτὴν ὑπεβήκειν τὸν (sic enim lege,
non τὴν) ἔδδν τῆς οἰκίας, ἀλλ' ὑπεβήκεσιν οἱ

ὡς πέμποντες; Cujus rei tres rationes ad-
fert. Unam quod Sabinæ à Romanis
raptæ, eodem genere ac modo sint in
ædes introductæ. Hoc enim valent ea
verba: πότερον ὅπ' οὐ πρὸς γυναικας ἀρ-
πάσαντες ἔτις εἰσήνεγκαν, αὐταὶ δ' ἐσθ' (ita enim veteres codices recte habent)

εἰσήλθον; Quam rationem idem auctor
probat in Romulo, his verbis: Διαμύσει δ'
μέχρι νῦν τὸ τὴν νύμφην αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς
μὴ ὑπεβήκεν τὸν οὐδὲν εἰς τὸ δαμάειον, ἀλλ'
ὑπεβήκεν εἰσφέρεισθαι, ἅλα τὸ καὶ τότε κα-
μιοδῆται

μιοδῆται βιασθεσ-
dam hujus obsecro
auctor reddit, q
quo pudicitiam
dammodo invita
virginali pudori
Addit & tertiam,
esset ædes, eas
gressuram omni
monstrandæ ca
xem pro foribu
rat, ἐμφανέως,
μύσει: (nam ita le
perperam ἐμδύ-
codices sed & La
ἀντηρῶν τὸ ἀπ
placuisse Servius
ctor est, ideo sp
se, ut ne à sacril
posituræ virgi
Vestæ, id est, nun
tam. At Isidoru
ult. novas nupt
tradit, quod illi
parentur. Secun
Casina suspensio
admonetur.
Sensim, ait, super
Sospes iter inci
sis supersti

μισθῶναι βιαστείτας μὴ εἰσελθεῖν. Secun-
 dam hujus observationis rationem idem
 auctor reddit, quod in eum locum in
 quo pudicitiam essent amissuræ, quo-
 dammodo invitas & nolentes ingredi,
 virginali pudori consentaneum esset.
 Addit & tertiam, ut quas coacta ingressa
 esset ædes, eas non nisi invitam eam e-
 gressuram ominarentur. Cujus rei de-
 monstrandæ causa, in Bœotia currus a-
 xem pro foribus comburi solitum nar-
 rat, ἐμφανόντες, ait, εἶναι τὴν νύμφην ἐμ-
 μύδην: (nam ita legendum, non ut vulgo
 perperam ἐμβαίνειν, non modo scripti
 codices sed & Latina versio docent) αἷς
 ἀννημίδης τῆς ἀπαξονίῃς. Varroni autem
 placuisse Servius in 8. Virgilii Eclog. au-
 ctor est, ideo sponsas limen non tetigis-
 se, ut ne à sacrilegio inchoarent, si de-
 posituræ virginitatem, calcarent rem
 Vestæ, id est, numini castissimo consecra-
 tam. At Isidorus lib. 9. Etymolog. cap.
 ult. novas nuptas limen calcare vetitas
 tradit, quod illic januæ & coëant & se-
 parentur. Secundum quæ apud Plautum
 Casina suspenso gressu limen transgredi
 admonetur. (nupta,
 Sensim, ait, super atolle limen pedes nova
 Sospes iter incipe hoc, ut viro tuo semper
 sis superstes. Jam

Jam *ingredienti nupta claves dabantur*, ad significandum, quemadmodum Sex. Pomp. explicat, partus facilitatem: vel quod magis est, ut significaretur ei rerum omnium domesticarum, quæ clavis conclusi solent, cura ac custodia, tota denique domus ac rei familiaris administratio, dispensatioque permitti. Nam & ex diverso cum illi nuntius remittebatur, claves adimebantur, ut Cicero 3. in Anton. Oratio. indicat. Mimam, inquit, exegit, claves ademit, res suas sibi habere jussit ex 12. Quem locum belle ac feliciter Petr. Victor. restituit. Atque adeo ἐν τῇς κλειδῶν ὑποβολῇ viro uxorem repudiare Romulus concessit, ut Plutarch. in ejus vita auctor est.

Hoc amplius, ut reliqua persequamur, *in pelle lanata*, quemadmodum à Sex. Pomp. traditur, *nova nupta statuebatur*, vel propter morem vetustum, quo antiquitus homines pellibus erant induti, vel quo testaretur se lanificii officium viro præstaturam. Et hoc est quod Plutarch. ἐν αἰπτοῖς αἰτ, τὴν νύμφην εἰσάγοντες, νῆκθ' ὑποσφραγίσαν. Siquidem νῆκθ' interprete Suida ἔντερον δέμας significat ἡ δὲ δὲ αἰσθάνε. & Hesychius vocem

vocem νῆκθ' de scribit.

Sed & aqua & ignibus adhiberi con-
vola noster; Die,
priusquam ad vir-
quam aqua & igni
rectius in Floren-
in aliis, Aqua &
tum esse, Servius
referens, compari-
neid. versum.

Dant signū: fuls-
Conjugii.

Ubi hæc Varron-
tur. Aqua & igni
bant. Unde & hæc
aqua petita de
felicissimum,
nuptiis, de qua
des lavari. Apu-
Paulum qui eun-
sine contraxit,
tur. Aqua & igni
tis, quæ accipiu-
quia hæc duæ
nent. Et iterum
nova nupta, si

vocem *ῥήματα, δέξιμοι ἀεὶ βάρυν* valere scribit.

Sed & aqua & ignis nuptiarum sollem-
nibus adhiberi consueverant. Hinc Scæ-
vola noster; Die, inquit, a nuptiarum,
priusquam ad virum transiret, & prius-
quam aqua & igni acciperetur. Sic enim
rectius in Florentino Codice, quam ut
in aliis, Aqua & ignis acciperetur, scrip-
tum esse, Servius hunc quoque morem
referens, comprobat, ad illum ex 4. Æ-
neid. versum.

*Dant signū: fulsere ignes, & conscius ather
Conjugii.*

Ubi hæc Varronis verba ab eo recitan-
tur. Aqua & igni mariti uxores accipie-
bant. Unde & hodie faces prælucent, &
aqua petita de puro fonte per puerum
felicissimum, vel puellam quæ interest
nuptiis, de qua solebant nubentibus pe-
des lavari. Apud Sex. Pomp. aut potius
Paulum qui eum in Epitomen infelici-
sime contraxit, lib. 1. verba hæc legun-
tur. Aqua & igni interdici solet damna-
tis, quæ accipiunt novæ nuptæ: videlicet
quia hæ duæ res maxime vitam conti-
nent. Et iterum. Aqua aspergebatur
nova nupta, sive ut pura castaque ad vi-
rum

a Penult. D. de donationib. int. vir.

rum veniret, sive ut ignem & aquam cū viro communicaret. Varro lib. 4. de lingua Latina; Igitur, ait, causa nascendi duplex, aqua & ignis. Ideo ea in nuptiis in limine adhibebantur. quod conjungit. Hinc & mas ignis, quod ibi semen. aqua scēmina, quod fœtus ab ejus humore & eorum conjunctione sumit Venus. Quam Varronis rationem Plutarchus ἐν αἰτίοις his verbis exposuit. Διὰ τὴν πλὴν γαμετρίην ἀπτεσθαι πυρὸς καὶ ὕδατος· κελεύεσι; πότερον τῶν ὡς ἐν τοιαύτοις καὶ ἀρχαῖς τὸ μὲν ἄρρεν ἐστὶ, τὸ δὲ θῆλυ, καὶ τὸ μὲν ἀρχαῖς κινήσεως ἐνίησι, τὸ δὲ ὑποκείμενον καὶ ὕλης δύναμιν. Alias tamen ille hujus moris rationes, quas commemorare nihil attinet, adfert. Illam vero quam ex Festo primum reddidimus, Ovidius lib. 4. Fastor. amplexus est, cum de aqua & igni agens, ita scribit.

An quod in his vita causa est, hac perdidit exul,

His nova fit conjunx, hac duo magna putant?

At Dionysius Halicarnassēus, hujus instituti originem à Romulo arcessit lib. 2. Antiquitat. Κατέλεξεν, ait, αὐτὸς ἐκ τῶν ἀγάμων ἀνδρες ἰσχυροὺς, οἷς αὐτοὺς συνήρμογε κατὰ τὰς πωτῆρας ἐγκύσεως ἑτοίμους, ἐπὶ γυναικός

καὶ γυναικὶ πωτῆς καὶ ὕδατος, οἷς καὶ μέλει τῶν γάμων. Accedat & Varro ex li. 2. de vita populi Romani. Marcellus refertur & in verbo Felix, rupte ut inde sensum deatur. Sic autem Contra à novo nuptiarum institutione ex felicitate aqua allata esset. Igitur, ait, solemnem nuptiarum est pertinere, ut ardente, ignem, aquarum significatio nuptiarum allatam significans Statius P. 1. Stella & Violantē nuptias convestientes facit.

Procul, ait, Demigrant Helicon Lampade sollemnem ignem,

Et de Pieris vocat Valerius Flacc. 1. Inde ubi sacrificia Aesonides, unaque Incipiunt, ignem Prætulit.

m & aquam cū
ro lib. 4. de lin-
causa nascendi
deo ea in nu-
tur, quod con-
s, quod ibi fe-
d forus ab ejus
unctione sumit
rationem Plu-
bis exposuit.
αὐτῶν πρὸς τὴν
αὐτῶν αἵς ἐν τῇ
ἐστὶν, τὸ ὅτι ἡ γλῶ
σσά, τὸ δὲ ὑποκρί-
tamen ille hu-
mmemorare
m vero quam
us, Ovidius
st, cum de aqua

hac perdidit

ec duo magna

us, hujus in-

arcessit lib. 2.

αὐτῶν ἐκ τῶν

αὐτῶν συνήρ-

αὐτῶν ἐκ τῶν

αὐτῶν ἐκ τῶν

DE RITU NUP.

91

αὐτῶν πρὸς τὴν ὕδατος ἐγγυῶν τῆς γά-
μους, ὥς τὴν μέγαν τῶν κατ' ὕμας ἐπιμελῆνται
αὐτῶν. Accedat & Varronis testimonium
ex li. 2. de vita pop. Ro. quod à Nonio
Marcello refertur in verbo Titionem,
& in verbo Felix, sed utrobique ita cor-
rupte ut inde sensus nullus elici posse vi-
deatur. Sic autem restituendum censeo.
Contra à novo marito cum ignis è foco
in titione ex felici arbore, & in aquali
aqua allata esset. Quæ verba ad hunc so-
lemnem nuptiarum ritum perspicuum
est pertinere, ut in titione, id est, fuste
ardente, ignem, in aquali, quæ vox vas
aquarium significat, aquam à novo ma-
rito allatam significant. Huc vero respi-
ciens Statius Papin. in Epithalamio
Stellæ & Violantillæ, Musas ad eorum
nuptias convenientes, ignem & aquam
gestantes facit.

Procul, ait, ecce canoro (vena
Demigrant Helicone Deæ, quatiuntque no-
Lampade sollemnem thalamis coëuntibus
ignem,

Et de Pieris vocalem fontibus undam.
Valerius Flacc. lib. 8. Argonauticor.
Inde ubi sacrificas cū conjuge venit ad aras
Æsonides, unaque adeunt, pariterq; precati
Incipiunt, ignem Pollux undamq; jugalem
Pratulit. Eodem

Eodem etiam respexisse videtur Claudianus lib. 2. de nupt. Proserp. cum ait,
*Confessus socerū nimbis Hymeneus hiulcis
 Intonat, & tristes firmant connubia flāma.*

Hic commode, *Cœna nuptialis*, silentio minime prætermittendam mentionem subiici posse, & vero debere existimo: qua opipare ac laute acceptos convivas fuisse, facile quis vel me tacente intelligeret. Plautus Curculio. Act. 5. Sc. penult.

*Tu ut hodie adveniens cœnam des sororiā,
 Hic nuptialem cras dabit.*

Rursus Sc. ult.

(*ptia.*

Tu miles apud me cœnabis: hodie sient nuptiæ.
 Cicero lib. 2. Epist. ad Q. fr. Pridie idus scripsi ante lucem. Eo die apud Pomponium in ejus nuptiis eram cœnatus. Juvenalis Sat. 6.

--Ducendi nulla videtur

*Causa, nec est quare cœnam, & mustaceā
 perdas.*

Sueton. in Calig. cap. 25: Alii tradunt adhibitum cœnæ nuptiali mandasse ad Pisonem contra accumbentem; Noli uxorem meam premere: statimque è convivio abduxisse eam secum. Auson. in Epist. ad Paulin.

Natalis si forte fuit sollemnis amico,

Con-

Conjugioq; dapet, at
 Has epulas genialis
 de Raptu Proserp.

in Symposiac. Plut.

Etatur, Διὰ τῆς ἀφ᾽

δείπνου ἡγάγετον. Le

quibus effervesce

riæ æstus coërce

indulxisse, & de p

narum tenuitat

Lex siquidē Lici

dam dies centen

fisset, nuptiis du

Julia quæ ad pop

imperante perva

centos finit, C

& aliis quibud

Nuptiis autem

esse concessit, c

lib. 2. cap. 24. R

apud virum co

rum nomine co

à puellæ parenti

le mihi videor

coniicere quæ

Fratrem. Ad 8

Crassipedi præ

optimus Quin

perleviter com

Conjugioq; dapes, aut sacra repotia patrū.
 Has epulas geniales Claudianus lib. 2.
 de Raptu Proserp. vocat. Extat utique
 in Symposiac. Plutarchi caput, quo tra-
 ctatur, Διὰ τὴν πολέμου ἐν γάμοις ἐπὶ τὸ
 δειπνον καλεῖσιν. Leges sane sumptuarias,
 quibus effervescentis Romanorum luxu-
 riæ æstus coerceretur, nuptiis aliquid
 indulgisse, & de præscripta victus ac cœ-
 narum tenuitate remisisse, accepimus.
 Lex siquidē Licinia cum in certos quos-
 dam dies centenos æris impendi permi-
 sisset, nuptiis ducenos indulgit. Lex vero
 Julia quæ ad populum Cæsare Augusto
 imperante pervenit, profestis diebus du-
 centos finit, Calendis, Idibus, Nonis
 & aliis quibusdam festivis, trecentos.
 Nuptiis autem & repotiis H. S. milies
 esse concessit, quemadmodum Gellius
 lib. 2. cap. 24. refert. Ut autem nuptiis
 apud virum cœnabatur, ita sponsalio-
 rum nomine convivium præberi sponso
 à puellæ parentibus consuevisse, nō ma-
 le mihi videor ex his Ciceronis verbis
 coniecere quæ sunt lib. 2. Epist. ad Q.
 Fratrem. Ad 8. Idus April. sponsalia
 Crassipedi præbui. Huic convivio puer
 optimus Quintus tuus, meusque, quod
 perleviter commotus fuerat, defuit. Sat-
 age-

agebant profecto veteres, ut quam maxima populi frequentia, celeberrimoque, prout ipsi loquebantur, officio, nuptæ deducerentur. Sueto. in Calig. cap. 25. Liviam Horestillam C. Pisoni nubentem, cum ad officium & ipse venisset, ad se deduci imperavit. Idem in Nero. cap. 28. de Sporo agens, Cum dote, ait, & flammeo, per sollemne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad se, pro uxore habuit. Quintilianus Declamatio. 306: Aspice illam virginem quam pater tradidit, eundem die celebri comitante populo. Eaque ratione feriis publicis & festis diebus virgines contra atque viduas minime nupuisse Plutarch. ἐν αἰπίοις scribit, ὅτι ταῖς ὑπὸ παρθένοις καλὸν μὴ ὀλίγων, ταῖς δὲ χήραις ἀσχερὸν πολλῶν ὄντων γαμεῖσθαι. Enimvero Carthagini maritis novis multa fuisse convivia obeunda, sed & sportulas civibus erogandas, Apuleius Apologia pro se ipso secunda indicat. Quorum sumptuum molestiis ut supersederet, in suburbana se villa potius quam in oppido uxorem duxisse profitetur.

*Tibiam utique nuptialibus festivitati-
bus intervenisse, non pauci auctorum lo-
ci declarant. Plaut. Casina.*

Age,

*Age, tibicen, dum
nam nuptiarum*

*Suavi cantu conce-
Terentius Adelphi
Verum hoc mihi m
Tibicina, & hyme
Et mox.*

*Missæ hac face,
Hymenæum, turb
Cicero aut Cor
cor. ad Herenn
nii commoveba
monebant?) N
nia nuptiarum,
telligitur. Apul
Iam feralium nu
gini choragium
men atrox fuligi
sonus tibix zy
quam & Bero
mutatur in qu
Claudianus in
Dicant pervigile*

*Præterea T
manos non secu
inclamare cons
Martial. Epig
Quid si me jub
Verbis dicere,*

Age, tibicen, dum illam educunt huc novam nuptam foras,

Suavi cantu concelebra hanc plateolam.

Terentius Adelph. Act. 6. Sc. 7.

Verum hoc mihi mora est,

Tibicina, & hymenaum qui cantent.

Et mox.

Missæ hac fac,

Hymenaum, turbam, lampadas, tibicinas.

Cicero aut Cornificius lib. 4. Rhetorico-
cor. ad Herenn. De parte ejus matrimo-

nii commovebant? (aut, ut alias, com-
monebant?) Nam hic omnis sanctimo-

nia nuptiarum, uno signo tibiarum in-
telligitur. Apuleius lib. 4. de Asino aur.

Iam feralium nuptiarum miserrimæ vir-
gini choragium struitur. Jam tedæ lu-

men atræ fuliginis cinerem arcessunt, &
sonus tibiæ zygæ (ea enim recta est,

quam & Beroaldus amplectitur, lectio)
mutatur in querulum Lydii modum.

Claudianus in Epithalamio.

Dicant pervigiles carmina tibia.

Præterea Talassionem in nuptiis Ro-
manos non secus atque Græcos Hymenaum

inclamare consuevisse, sciendum est. Unde
Martial. Epigr. 64.

Quid si me jubeas Talassionem

Verbis dicere, non Talassionis.

Idem

Age,

Idem lib. 12. Epigrammat.

Nec tua defuerant verba Talasse tibi.

Quam acclamationem ex eo inolevisse, Livius lib. 1. auctor est, quod in Sabinarum raptu, virgo una longe ante alias specie & pulchritudine insignis à globo cuiusdam Talassii rapta fuerit: multisque sciscitantibus cuinam eam ferrent deducendam, ne quis violaret, Talassio eam ferri clamitatum. Qua de causa vocem hanc nuptialem factam, & ad posteriores inde manasse, Plutarchus quoque in Romulo & in Ἀ'ινῶν libro censet. Eusebius etiam in Chronico secundum B. Hieronymi versionem; Sabinæ, ait, raptae anno ab urbe condita tertio, & una virginum pulcherrima, cunctorum acclamatione rapientium Talassio duci Romuli decernitur. Unde in nuptiarum sollempnitatibus, Talassio vulgo acclamtant, quo scilicet talis nupta sit, quæ Talassium habere mereatur. Hanc eandem acclamationis hujus nuptialis rationem Servio quoque placuisse video, qui superioribus consentit ad eum verum lib. 1. Æneid.

Pergama cum peteret inconcessosque hymeneos.

Nonnullis tamen, ad lanificium vocis hujus

hujus originem esse, videbatur. rone fuisse Sex. sionem, inquit, lanificii. Talassio quassillum qui alius lathus: vas utriusque Plutarch. canenti in nuptiis hanc primo locum π'λαστας; καὶ ἡ μὴ ἔστ. Quæ esset interpretis lanificium quod nius quippe ita lanificium? Etenim nominant. Sed π'λαστον? Equid se vel Latio de Interpres ejus detur. Quæ quæ tina est, vel ipsa Eclog. Virgili, cant, Latine quæ citatque illud C inter quassilla p Talassionis or ea accedit, ac quibus pro π'λα

Talasse tibi.

eo inolevisse,
od in Sabina-
nge ante alias
ignis à globo
uerit: multum
eam ferrent
laret, Talassio
ta de causa vo-
tam, & ad po-
archus quoque
pro censet. Eu-
secundum B.
bina; ait, ra-
tertio, & una
nctorum ac-
Talassio duci
in nuptiarum
vulgo accla-
nupta sit, quæ
r. Hanc eam
nuptialis ra-
cuisse video,
ad eum ver-

cessosque hy-

*ificium vocis
hujus*

hujus originem causamque referendam
esse, videbatur. Quia in sententia Var-
ronem fuisse Sex. Pomp. testatur, Talas-
sionem, inquit, Varro ait signum esse
lanificii. Talassionem enim vocabant
quasillum qui alio modo appellatur ca-
lathus: vas utipue lanificiis aptum. Ita-
que Plutarch. ἐν αἵποις inter cæteras de-
cantati in nuptiis Talassionis rationes
hanc primo loco ponit: Πότερον δὲ τῆς
πελασίας; καὶ γὰρ τὸν πάλαιον πάλαντον ὀνο-
μαίζουσι. Quæ verba concisius quam par
esset interpretes ita convertit. *An propter
lanificium quod quasillum vocatur? Ple-
nius quippe ita verti debuit. An propter
lanificium? Etenim calathum talantum
nominant.* Sed quid quæso sonat dictio
πάλαντον? Equidem Romanam eam fuisse
vel Latio donatam nusquam reperi.
Interpres ejus loco καύσυχον legisse vi-
detur. Quæ quidem vox pura puta La-
tina est, vel ipso Servio teste, qui in 2.
Eclog. Virgilio, quem Græci καλάθον vo-
cant, Latine quasillum dici admonet:
citaturque illud Cicer. Philippic. At vero
inter quasilla pendatur aurum. Sed ad
Talassionis originem nequaquam vox
ea accedit, ac ne adludit quidem. Sunt
quibus pro καλάθον, legendum videatur

Ideoquē, ἐπιεργία & ἐπιεργία, pro recta interpretatione reponi debent. Quod Hesychius consultus satis comprobabit. Quamquam hic error manifestior est, quam ut cujusquam auctoritate vincendus sit. Plane inter τῆς γυναῖκος ἰδούσῃ παλάρου καὶ καλᾶτος Pollux lib. 5. Onomast. numerat. Notat & Hesychius, καλᾶτον, γυναῖκῃον σιδούσῃ εἰς ἐλῶν πᾶρθεσι, significare. Sic apud Virgil. lib. 7. Æneid.

-Non illa colo, calathisve Minerva

Fœmineas assueta manus.

Ovid. lib. 2. fastor.

Ante torum calathi lanaque mollis erat.

Alias, tam παλάρου quam καλᾶτος πνεύματιον significant, ut ex Polluce lib. 1. cap. 11. & lib. 7. cap. 10. & Eustathio in 4. Iliad. liquet, qui ἐλάρεν vocem inde deducit quod ἐλάρεν ἦτορ τλήμων εἴη παρὰ τὸ ἀρετὴν καὶ ἐντιμήματα. Inde apud Virgil. libr. 3. Georgic. Servius calathos vasa ænea exponit quibus lac vel recens caseus in urbem distrahitur. Cæterum, ut hunc locum concludam, lanificiis præcas matronas valde deditas fuisse, præcipuamque his curam & operam impendisse constat. In foedere certe inter Roman. & Sabinos percussio lex hæc atque

conditio dicta est, ut volentes nuptæ apud viros quibus conjunctæ erant, manerent, omnium operum ac munerum vacationem, præterquam lanificii, habituræ, ut est à Plutar. in Romulo memoriæ proditum. Inde Iuvenalis Sat. 6. veterum mulierum continentiam ac temperantiam prædicans,

Et vellere, ait, Tusco

Vexata, duraque manus..

Cujus moris tot sunt à D. Tiraquello, altero nostri seculi Varrone, in lib. de Legib. connubialib. congesta testimonia, ut multitudine sua lectorem pæne obruant.

Enimvero nuces à novis maritis jactæ & pueris spargi consuevisse indicant Catullus & Virgilius. Ille siquidem in carmine de nupt. Jul. & Manl.

Ne nuces, inquit, pueris neget

Desertum domini audiens

Concubinus amorem.

Da nuces pueris iners

Concubine: satis diis

Lusisti nucibus.

Virgilius vero Ecloga. 8.

Sparge marite nuces: jam deserit Hesperus Oetam.

De cujus moris causa parum video inter

ter veteres conv
reste Servio ad e
do protuli, versu
cum hanc esse ra
vis omine (ita
do, quam omni
braretur: ut n
set, sicut Juno.

rant Jovis. Un
quasi Jovis gla
quoque lib. 17.
vulgare fuisse
idcirco sparsas
pueris fieret str
ginitatem depo
lius placuit ea
puerilibus omni
juvenilia cunct
ritus eo indic
Persius dixit,

- Et nucibus

Cum sapius p

At Plinius di

que insuper pe

tionem, lib. 1

Nuces, ait,

ipsæ nuptiali

tes, multum p

te, eadem po

ter veteres convenisse. Varro quidem, teste Servio ad eum Virgilii quem modo protuli, versum, spargendarum nuncum hanc esse rationem putabat, ut Jovis omine (ita quippe legi rectius credo, quam omne) matrimonium celebraretur: ut nova nupta matrona esset, sicut Juno. Nam nuces in tutela erant Jovis. Unde & juglandes vocatae, quasi Jovis glandes. Quod ab Isidoro quoque lib. 17. cap. 7. notatum est. Illud vulgare fuisse idem Varro tradiderat, idcirco sparsas nuces, ut à rapientibus pueris fieret strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis posset audiri. Aliis placuit ea id gratia factum, ut se puerilibus omnibus ludis renuntiare, & juvenilia cuncta ludicra relinquere maritus eo indicio testaretur. Quo sensu Persius dixit,

- Et nucibus facimus quacumq; relictis
Cum sapimus patruos.

At Plinius diversam reddit, quintamque insuper perstringit hujus moris rationem, lib. 15. Natur. histor. cap. 22. Nuces, ait, juglandes quamquam & ipsæ nuptialium Fescenninorum comites, multum pineis minores universitate, eadem portione, ampliores nucleo.

Nec non & honor his naturę peculiaris, gemino protectis operimento, pulvinari primum calicis, mox lignei putaminis. Quę causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis foetu munito. Quod est verisimilius quam quia cadendo tripudium sonumve faciant.

Nubentibus utique, prætectis depositis, à multitudine puerorum quos ad eam celebritatem frequentes convenisse nemini dubium est, *obscæna clamabantur,* versusque mollicie ac lascivia diffuentes, maxima, nec ulli reprehensioni obnoxia licentia occinebantur. Quos *versus Fescenninos vocabant,* sive quod ex urbe Fescennina allati essent, sive quod fascinum arcere putabantur. Servius in 7. Æneid. ad ea verba,

Hi Fescenninas acies.
Fescenninū scribit oppidum esse Campaniæ, ubi nuptialia carmina sunt inventa. Seneca lib. 4. Declamatio. de servo loquens qui dominæ nupserat: Inter nuptias, inquit, & Fescenninis in crucem generi nostri jocabantur. His enim versibus libere & joculariter multa in sponso, sponsasque jaciebantur. Catullus in Epithal. Jul. & Manl.

Ne diu taceat procax

Fescen-

Fescennina locuti
Varro Agathone
cellum: Pueri
nuptulæ aures r
quantum conje
ad argumentum
nebant. Martia
Philolog. His
Fescennina qu
te, geminante
Medea, Choro
Hinc illinc juve
Festa dicax fun
Claudianus in
Dicant pervigile
Permissisque joci
Exultet tetricis
Ausonius in Pa
lis: Hactenus
mysterium nu
& circuitione
Fescenninos a
verborumque
re instituto lud
que cubiculi &
B. Hieronym.
Virginit. serva
nubam? Qu
Stridor Punic

Fescennina locutio.

Varro Agathone, ut est apud Non. Marcellum: Pueri obscænis verbis novæ nuptulæ aures restaurant. Quæ verba, quantum conjectura adsequi possum, ad argumentum quo de agimus pertinebant. Martia. Capella lib. 9. de nupt. Philolog. His Hymenæo diutius velut Fescennina quadam licentia personante, geminanteque crebrius. Seneca in Medea, Choro primo.

Hinc illinc juvenes mittite carmina:

Festa dicax fundat convitia Fescenninus.

Claudianus in Epithalamio.

Dicant pervigiles carmina tibia.

Permissisque jocis turba licentior,

Exultet tetricis libera legibus.

Ausonius in Parecbasi Centonis nuptialis: Hactenus castis auribus audiendum mysterium nuptiale ambitu loquendi, & circuitione velayi. Verum quoniam Fescenninos amat celebritas nuptialis, verborumque petulantiam notus veteri instituto ludus admittit, cetera quoque cubiculi & lectuli opera prodentur. B. Hieronym. in Epist. ad Demetr. de Virginit. servan. Quam habitura pronubam? Quo deducenda comitatu? Stridor Punica linguæ procacia tibi Fe-

scennina cantabit. Idem in Epist. ad Gerontiam. Responde mihi carissima in Christo filia. Inter ista nuptura es? Quem acceptura virum? Cedo; fugitivum? an pugnaturum? Quid utrumque sequatur intelligis: & Fescennino carmine terribilis tibi rauco sonitu bucina concrepabit, ut quas habeas pronubas, habeas forte lugentes. Erant autem Fescennini versus jocularis, incompositi, rudes, qui temere alternis jaciebantur.

Horatius lib. 2. Epistol.

*Fescennina per hunc in vestra licentia morē
Versibus alternis opprobria rustica fudit.*

Livius lib. 7. Non sicut ante Fescennino versui similem, in compositum, temere ac rudem alternis jaciebant. Atque hujus nominis versus in Pollionem scripsisse Augustum Macrobius lib. 2. Saturn. cap. 4. auctor est.

Interea vero lectus nuptialis componebatur. Eum autem proprio nomine genialem quasi generalem appellatū Servius in 6. Æneid. ostendit: Geniales scribēs eos proprie esse lectos qui puellis nubentibus sternuntur, dictosque ita à generandis liberis. Cicero pro Cluentio: Lectum illum genialem quem benio

nio ante filie sua
eadem domo
sa atque exturb
lib. 10. de Afino
dixit propter m
esse damnatam
tius destinata
ster futurus a
tur. Lectus I
dus, plumea
serica floridu
pudore postp
foedere larem
set infamia. T
maritorum ge
se, Arnobius li
res vetustate o
fuit. Et hinc
cū Juvenalis S

Etiā hō
gustino non
bens suppress
novam nuptia
admodum ill
24. ad fi. & a
his verbis. S
sit & Priapu
cujus imma
nova nupta

nio ante filiae suae nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari & sterni expulsa atque exturbata filia jubet. Apuleius libr. 10. de Asino aur. Et mulierem, quam dixit propter multiforme scelus bestiis esse damnatam, meisque praeclaris nuptiis destinatam: & torus nuptialis nostro futurus accuratissime desternebatur. Lectus Indica testudine perlucidus, plumea congerie tumidus, veste serica floridus. Idem, lib. 9. Quae suo pudore postposito tori genialis calcato foedere larem mariti lupanari maculasset infamia. Toga vero sterni lectos, & maritorum genios advocari consuevisse, Arnobius lib. 3. adversus gentes, mores vetustate oblitteratos recensens, testis est. Et hinc fortasse sacri genium lecti Juvenalis Sat. 6. dixit.

Etiam hoc addam, quod nisi à B. Augustino non semel detectum esset, libens suppressissem, super Priapi fascinum novam nuptam considerare iussam. Quem admodum ille lib. 7. de civitat. dei cap. 24. ad fi. & apertius lib. 6. cap. 9. scribit his verbis. Sed quid hic dicam? cum ibi sit & Priapus nimis masculus: Super cuius immanissimum fascinum sedere nova nupta jubebatur, more honestissimo

fimo ac religiosissimo matronarum.
 Quam obscœnitatem perstringere credo Lactantium lib. 1. de falsa religio. cap. 20, cum ait: Et Mutinus (vel ut quidam codices habent Tutinus,) in cuius sinu pudendo nubentes resident, ut illarum pudicitiam prior Deus delibasse videatur. Ita quippe lego, non sicuti vulgo scriptum est, deliberasse. Priapo vero, ut ne fœda hæc veterum impietas intacta relinquatur, genitale membrum cum falce affingebant, quo & pueros & aves in hortis, quibus præesse credebatur, terreret. Virgilius in Copa.

Est tuguri custos armatus falce saligna,

Sed non & vasto est inguine terribilis.

Tibullus Eleg. 1.

Pomofusq; ruber custos ponatur in hortis.

Terreat ut sæva falce Priapus aves.

Columella lib. 10.

Sed truncum forte dolatum (horto

Terribilis membri, medio qui semper in

Inguinibus puero, pradoni falce minetur.

Auctor Priapeor.

Priape quod sis fascino tentus gravi.

Et alias:

Soles sacrum revinctus pampino

Ruber sedere cum rubente fascino.

Pleni sunt testimoniorum, poetarum libri;

bri: quibus ornans, quod sup

Nuptam deinde locasse sciendum tii Eunuch. ad

Deinde eam in

Verbum hoc,

scribitur prom

verbum hoc

statim proferat

Donatus in 1.

sequio nubem

dus de Helio

ut & pronub

lib. 2. de Rapt

Ducitur in tha

Stellantes nox

Omnia (Sic en

lia fœder

Ad huiusmodi

pudicitia mu

xat viro nupsi

marrimonii p

modum Sex. 1

rentur. Und

nupt. Jul. &

Vos unus senib

Cognita bene

Collocare pue

bri: quibus omiſſis, ad exitum feſti-
nans, quod ſupereſt expediam.

*Nuptam deinde in lecto pronubas col-
locasse ſciendum eſt. Donatus in Tere-
ntii Eunuch. ad ea verba.*

Deinde eam in lecto collocarunt.

Verbum hoc, ait, proprium eſt, & ad-
ſcribitur pronubis. Quo in ſignificato
verbum hoc in Catulli verſibus quos
ſtatim proferam obſervandum eſt. Idem
Donatus in 1. *Aeneid.* pronubas in ob-
ſequio nubentium fuiſſe tradit. Lampri-
dius de Heliogabalo: Nupſit & coit,
ut & pronubam haberet. Claudianus
lib. 2. de Raptu Proſerp. (*juxta*

*Ducitur in thalamum virgo: ſtat pronuba
Stellantes nox picta ſinus, tangenſq; cubile
Omina (Sic enim lego) perpetuo genita-
lia foedere ſanxit.*

Ad hujusmodi autem officium, ſpectatae
pudicitiae mulieres, & quae uni dumtaxat
viro nupſiſſent, adhibebantur: quo
matrimonii perpetuitatem, quemad-
modum Sex. Pomp. auctor eſt, auſpica-
rentur. Unde Catullus in Carm. de
nupt. Jul. & Manl.

*Vos unis ſenibus bona
Cognita bene femina
Collocate puellulam.*

Tertul.

Tertul. in lib. qui Exhortatio ad castitatem inscribitur. Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, ut & virginibus legitime nubentibus univira pronuba adhibeatur, & sic auspicii initium sit. Sed & B. Hieronym. in calce libri primi adversus Jovinian. Unicubas semper habuisse inter gentiles matronas decus merito dicit: per illasque solas fortunæ muliebri sacra fieri consuevisse. Eodemque libro, quæ fuerit alienarum à religione nostra mulierum de secundis nuptiis opinio, multis exemplis accurate conquisitis docet.

Atque hæc sunt Nuptiarum omnia, quæ quidem non incuriose legendo veterum scripta observare potui, sollemnia. De quibus in genere apud Tacit. lib. II. fit mentio, cum inquit: Cuncta nuptiarum sollemnia celebrat. Et lib. 22. Necdum celebrare nuptiarum sollemnia audebant. Sic etiam pompam & nuptiarum celebritatem accipe in Theodos. & Valentinia. constitutione. *a* Ob eamque sollemnium multitudinem credo à Cicero. lib. 6. de Repub. dictum fuisse, firmiter majores matrimonia stabilita esse voluisse. Quæ verba à Prisciano lib. 15. referuntur.

Postri-

a in l. si donationem. C. de nupt.

*Postridie vero
maritum cœnabatur
stauraretur redi
tio, eum diem F
ste, appellabant.
Ille repotia, nat
Festus albarus ce
Sumptibus cer
modum legib
Gellius lib. 2. c
nit & Repotio
læ ad Paulinu
li loco. Hinc
fortasse durius
se putemur si n
quitania regio
ptias consequi
nant, non tam
rupta voce à
Repotalia. A
vocari Pollux
Repotiorum c
ta & iterata cr
usus est. Nov
cognatis & l
Eaque sunt N
reconsultos.*

*a in l. i. §. pra
l. tutor secu*

*Postridie vero nuptiarum apud novum
maritum cœnabatur, &, quia quasi in-
stauraretur redintegrareturque pota-
tio, eum diem Repotia, Sex. Pomp. te-
ste, appellabant, Horat. l. 2. Sermo. Sat. 2.
Ille repotia, natales, aliosve dierum
Festos albatius celebret.*

Sumptibus certe qui in eos dies fierent
modum legibus sumptuariis statutum
Gellius lib. 2. cap. 24. memorat. Memi-
nit & Repotiorum Auson. in eo Episto-
læ ad Paulinum quem paulo ante rettu-
li loco. Hinc hodieque (etsi hoc erit
fortasse durius: sed tentemus, & lusi-
se putemur si nil sit) in quibusdam A-
quitaniæ regionibus, eum diem qui nū-
ptias consequitur, Repentalia nomi-
nant, non tam à pœnitentia, quam cor-
rupta voce à repetita potatione, quasi
Repotalia. A Græcis eum diem ἐπαύλιον
vocari Pollux lib. 3. Onomast. testis est.
Repotiorum certe vocabulo pro repeti-
ta & iterata crapula Apuleius Apolog. 1.
usus est. Novæ autem nuptæ munera à
cognatis & propinquis mittebantur.
Eaque sunt Nuptialia munera apud ju-
reconsultos. At apud Cicero. pro

Cluen-

*a in l. i. §. prater ea. D. de tutel. & rat. dist.
l. tutor secundum. D. de administra. tut.*

tatio ad casti-
ogamia apud
re est, ut &
tibus univira
auspicii ini-
ym. in calce
an. Unicubas
ntiles matro-
er illasque so-
a fieri consue-
uæ fuerit alie-
mulierum de
multis exem-
locet.

rum omnia,
e legendo ve-
tui, sollemp-
e apud Tacit.
quit: Cuncta
brat. Et lib. 22.
arum sollemp-
mpam & nu-
pe in Theo-
utione. Ob
tudinem cre-
epub. dictum
atrimonialia
erba à Priscia-

Postri-

de nupt.

Cluentio Avito, & Apuleium libr. 6. de
Asino aur. Nuptialia dona ea accipien-
da sunt, quæ ante contractas nuptias,
mulieri à viro offerebantur. Postridie
vero nuptiarum nova nupta libertatem
auspicans uxori in domo viri rem di-
vinam faciebat, ut est à Macrob. lib. 1.
Saturn. cap. 15. proditum. Atque hic
huius libri finis esto.

B. BRIS.

B. BRIS

Et in suprema P

JURECO

Lib.

SOLL
tus ita
expos
plenar

gumenti cogni
desiderari posse
quens duxi, a
que Quiritium
re. Superiori e
cumulo addito
ratis Romanæ
tisfactum iri ar
do, quo ritu, se
olim justæ ac
herentur, utriu
planum fiet. A
cedat oratio, à
contraherent
esse cenfeo. N

NII
leium libr. 6. de
na ea accipien-
tractas nuptias,
ntur. Postridie
pta libertatem
mo viri rem di-
Macrob. lib. 1.
um. Atque hic

B. BRISSONII, I. C.,

Et in suprema Parisiensi curia Præsidis,

DE

JURE CONNUBIIORUM,

Liber singularis.

SOLLEMNES nuptiarum ri-
tus ita sunt à me proprio libro
expositi, ut vix quicquam ad
plenam & perfectam ejus ar-
gumenti cognitionem jure ac merito
desiderari posse videatur. Huic conse-
quens duxi, alterum de justis injustis-
que Quiritium nuptiis librum adjunge-
re. Superiori enim tractatui hoc veluti
cumulo addito, juris civilis & antiqui-
tatis Romanæ studiosis hac in parte sa-
tisfactum iri arbitror: quibus non mo-
do, quo ritu, sed & inter quas personas
olim justæ ac legitimæ nuptiæ contra-
herentur, utriusque libri conjunctione
planum fiet. Atque ut via & arte pro-
cedat oratio, à qua ætate justæ nuptiæ
contraherentur, primum dispiciendum
esse censeo. Nam, cum nuptiis habilem
ætatem

B. BRIS.

aratem constituerimus, ad alias inspectiones veniemus: &, ad certa veluti capita omnia nuptiarum impedimenta revocantes, facilem, ni fallor, lectoribus, ejus quæstionis, quam tractandam suscepimus, cognitionem relinquemus.

Igitur, ut ab ætate ordiamur, in ma-
trimoniis contrahendis ætatem contra-
hentium definitam esse, Modestinus lib.
4. differentiarum scribit *a*. Ea vero defi-
nita ætas pubertas est, vel ipso Iustinia-
no teste, qui iustas nuptias inter se ci-
ves Romanos contraxisse tradit *b*, qui
secundum præcepta legum coibant: ma-
sculos quidem puberes, feminas autem
viri potentes. Cui accedere Dionis tes-
timonium velim, qui lib. 54 ita scribit :
Δώδεκα γδ πῆς ἡλικίας τὴν γάμον ὄραν
ἔτη πλήρη νόμιζεναι. A duodecimo siqui-
dem anno pubertatem feminas auspi-
cari, prudentibus placuit : ex eoque
tempore Romæ puellæ nuptum daban-
tur. Id quod ea ratione factum Plutar-
chus interpretatur *c*, ut celerius conju-
gum mores tenella adhuc ætate imbi-
berent, & ad obsequium virorum faci-
lius flecti fingique possent. Aliter atque

a l. in sponsalibus. D. de ritu nupt. b Instit.
tut. de nupt. in princ. c in Numa.

Spartæ servabam
demum virginis
nis, vitis in ma-
tur. Verba Plu-
torum utriusque
declariant, hæc
πρωτοῦ καὶ ὁ
τῆς ἐμιλίας, δο-
ρὶ καὶ φιλίας δο-
ρὶ καὶ φύσει βί-
βω καὶ κατὰ τὴν
ἀνδρίας, ὡς ἐπὶ
τεκνιόσεως ἔργ-
τῆς καὶ γενέ-
μας καὶ τοῦ π-
ἄνθρωπος ἐπὶ τῷ
ὅτι τὰ ἀνδρὸς φύ-
καὶ τὰ τεκνί-
tempore pub-
definitam, q-
eo anno apta
nalia ita scilicet
quod, cum calo-
sit, femina id-
idonea ad gen-
plius. Nam ex
decimus ann-
mus in puero
Idemque a

ad alias inspe-
d certa veluti
impedimenta
flor, lectori-
tractandam
relinquemus.
amur, in ma-
tatem contra-
destinus lib.
Ea vero defi-
iplo Instina-
as inter se ci-
tradit b, qui
n coibant: ma-
minas autem
e Dionis te-
4 ita scribit:
ω γάμου ωρον
decimo liqui-
eminas auspi-
it: ex eo que
ptum daban-
ctum Plutar-
erius conju-
etate imbi-
irorum faci-
Aliter atque
Spartæ
mpt. b Insti-
Nympha.

Spartæ servabatur, in qua adultiores
demum virgines, & plenis nobiles an-
nis, viris in matrimonium collocaban-
tur. Verba Plutarchi, quæ hanc institu-
torum utriusque gentis diversitatem
declarant, hæc sunt: Τοῦ μὲν Λυκεῖου γυν-
πεπείρου καὶ ὀργώσας νυμφεύοντες, ὅπως
ἤτε ὁμιλίας, δεομένης ἤδη τῆς φύσεως, χαλῶς
ἢ καὶ φιλίας δόχῃ μὲλλον, ἢ μίσους ἐφ' ὅσον
ωρὴς φύσιν βιαζομένην, καὶ τὸ σῶμα πρὸς
μὲν ἔχῃ πρὸς τὸ θεῖον κυήσας ἐπιφέρειν, καὶ θεῖον
ὠδίναι, ὡς ἐκ' ἐδὲν ἄλλο γαμυμένων ἢ τὸ τῆς
τεκνώσεως ἔργον. τῶν δ' Ἑωμῶν δωδεκαε-
τεῖς καὶ νεωτέρας ἐκιδόντων. οὕτω γὰρ αὐ-
μάλιστα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἦθος κατὰ ἑν καὶ
ἀδικῶν ἐπὶ τῇ γαμυῶν γενέσθαι. δῆλον ἔν
ὅτι καὶ μὲν φυσικώτερον πρὸς τέκνωσιν, καὶ δὲ
ἠθικώτερον πρὸς συμβίωσιν. Ex eo vero
tempore pubertatem in feminis legibus
definitam, quod generationi essent ab
eo anno aptæ, Macrobius lib. 7 Satur-
nalianum ita scribit: Nec hoc tacebo, ait,
quod, cum calor semper generationis causa
sit, femina ideo celerius, quam pueri, sunt
idonea ad generandum, quia calent am-
plius. Nam & secundum jura publica duo-
decimus annus in fœminis, quartus deci-
mus in puero definiunt pubertatis ætatem.
Idemque auctor lib. I Commentarior.

in

in Somn. Scipionis, Post annos bis septem generationis vim in masculis moveri scribit: Ideoque & tutelam pueris, quasi virile jam robur adsit, absolvi: ab ea tamen fœminas, propter votorum festinationem, maturius biennio, legibus liberari. Aristoteles quoque, his consentiens, lib. 7 *περὶ ζώων ιστορίας*, πὶ θήλεια γένειον τῶν ἀρρένων καὶ νεότητι & ἀκρίβει λαμβάνειν, tradit. Indeque testamenta feminis citius quam masculis facere licet *d.* Cæterum si minor 12 annis domum pro uxore deducta esset, nō ante iusta & legitima uxor fiebat quam apud virum duodecimum annum impleffet *e.* Sed nec prius à viro dos ejus nomine promissa peti poterat. Nam cum omnis dotis promissio tacita futuri matrimonii conditione suspendatur *f.* ante duodecim annorum ætatem, nondum utiliter secuto matrimonio, dotis petitio viro non competebat. Quapropter si ante impletum duodecimum annum repudiata conditione discessisset, pecuniæ in causam dotis numeratæ, quæ dos fieri nuptiis minime secutis non poterat,

d l. A qua etate. D. de testament. e l. Minorem. D. de ritu nuptiarum. f l. dotis promissio. D. de iure dotium.

tuerat, exemplum
batur, cum iusti
actioni de dote
apud virum ma
rat, tum matrin
tem pecunia du
terim verò dur
pectabatur, f
cessissent, quar
qui duxerat, sp
bebatur *g.* eiq
tus sponsi loc
scripto poterat
antececessissent,
uxore haberi
donationes ei
quæ quasi ad u
traneam, facta
tem nuptiæ cu
consisterent,
liam minorem
collocasset, au
contrahendum
cto, Quod fal
est, non dabat

*g l. cum hic sta
donat. int.
& s. si min
penult. §. 1.*

tuerat, exemplo dotis, conditio ei dabatur, cum iisdē tamen privilegiis quæ actioni de dote concedebantur. At, cum apud virum major 12 annis esse cœperat, tum matrimonio subsistente, in dotem pecunia numerata vertebatur. Interim verò dum pubertas conjugis expectabatur, siquidem sponsalia intercessissent, quamvis uxorem putaret esse qui duxerat, sponsæ tamen vice ea habebatur *g*, eique vitium oblatum maritus sponsi loco persequi ex Severi rescripto poterat *h*. Quod si sponsalia non antececessissent, nec pro sponsa nec pro uxore haberi poterat. Nec eo magis donationes ei factæ valebant, utpote quæ quasi ad uxorem, non quasi ad extraneam, factæ essent. Quanquam autem nuptiæ cum minore 12 annis non confisterent, in patrem tamen, qui filiam minorem duodecim annis nuptum collocasset, auctorque ei factus esset ad contrahendum, actio in factum ex edito, Quod falso tutore auctore gestum est, non dabatur *i*. Ignoscendum enim

patri
g l. cum hic status. §. si quis sponsam. D. de donat. int. vir. h l. si uxor. §. divus. & §. si minor. D. ad l. Iul. de adult. i. l. penult. §. i. D. quod falso tut.

patri prudentes censuere, si filiam suam maturius in viri familiam perducere voluerit. Præsumptum est quippe, propensiori potius in filiam affectu, quam viri in fraudem illiciendi causa, hujusmodi nuptias eum conciliaffe. Quam conjecturam capi paterna pietas & naturalis erga liberos caritas suadet. Non modo autem in matrimonio, sed ne in concubinato quidē, minor annis duodecim puella haberi jure licito poterat *k*.

Post ætatis vero inspectionem, ad justam matrimoniorum conjunctionē, status ac conditionis eorum, qui matrimonio jungerentur, ratio habenda erat. Ac primum, inter liberas ac serviles personas, nuptias olim non constituisse, certo certius *l* est. Quinimo libera mulier, quæ cum alieno servo post trinam domini denuntiationem in consuetudine perseverasset, Senatusconsulto Claudio, quod à Justiniano sublatum *m* est, libertatem amittebat, servitutique vindicabatur, quemadmodum Ulpianus in fragmentis Titulorum *n*, & Tertulianus

k l. 1. in fin. D. de concub. l. si neget. D. de liber. l. Proculus. D. de jure do. l. 3. C. de incest. nupt. m. Rubr. de Senat. Claudiæ. tol. n. C. 3. Tit. II.

lianus *o*, signi-
ancilla libero
ne pecuniam au-
cillam se esse,
trimoniū erat,
siebat, quam
penes se pro si-
eam usu cepiss-
ad libertatem
tur convalesco-
exindeque do-
suecapio imple-
trimonioque f-
repetitio comp-

Iusta vero
liberas quascu-
inter solos ci-
bantur *q*. Na-
nisq; connubi-
esset, non era-
Titulorum f-
in commentar-
quo Seneca li-
ait, filiam in n-
grinus apparui-
trameo connu-
nal. cap. 6: i

*o in lib. 2 ad
dotum. q In*

lianus o, significant. Quamobrem, si ancilla libero nupisset, dotisque nomine pecuniam numerasset, siue scisset ancillam se esse, siue ignorasset, nec matrimoniū erat, nec viri ea pecunia prius fiebat, quam tempore legibus statuto penes se pro suo habitam ac possessam eam usu cepisset. Plane, si apud virum ad libertatem pervenisset, conciliabatur convalescebatque matrimonium: exindeque dotis nomen, si necdum usufructus impleta esset, sortiebatur: matrimonioque soluto, ejus, ut dotalis, repetitio competebar p.

Iusta vero matrimonia non inter liberas quascunque passim personas, sed inter solos cives Romanos contrahantur q. Nam cum Latinis peregrinisque connubium, nisi id eis concessum esset, non erat. Testes sunt Ulpianus in Titulorum fragmentis r, & Boethius in commentar. ad Topica Ciceronis. Ex quo Seneca lib. 4 de benefic. Promisi tibi, ait, *filiam in matrimonium: postea peregrinus apparuisti. Non est mihi cum extraneo connubium.* Macrobius lib. 1 Saturnal. cap. 6: *Libertinis vero nullo jure uti* pratexto in lib. 2 ad uxorem p. l. Proculus. D. de iure dotium. q. Institut. de nupt. in prin. x Tit. 3.

prætextis licebat: ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. Itaque maximam apud populum invidiam Antonio conflavit, ab eo contra leges ac patriæ instituta contractum cum Cleopatra conjugium. Cuius facti indignitatem Plutarchus absque nota prætereundam non censuit. Sic enim in ejus cum Demetrio collatione scribit: *Εἴπετα πλὴν ἀγλῶ καὶ δικαίως γαμνηθεῖσιν ἐξήλασε, τῇ ξενῇ καὶ μὴ κατ' νόμους συνοῦσιν γαμίζομεν.* Egre etiam tulisse populum Romanum Xiphilinus narrat, quod Titus Berenicen Ægyptiacam in palatio uxoris loco habebat, ut proinde repudiare eam sit coactus. Itaque, qui cives Romani non erant, connubii jus, nisi civitate impetrata, non habebant. Memoriaque adeo proditum est, Campanos, civitate Romana donatos, & a Censoribus Romæ censeri coactos, ut sibi cives Romanas uxores ducere liceret, petiisse, &, si qui prius duxissent, ut habere eas sibi liceret, utque ante eam diem nati iusti sibi liberi heredesque essent. Quorum utrumque eis indultum esse, Livius refert lib. 37. Ex peregrino autem & cive Romana qui nascebantur, peregrini nascebantur: quoniam
lex

lex Mensia, quæ
ræ derogabat
natum, deterior
sequi jubebat
nitatis observat
se, significare
contra Symma
Distantes, ait, r
Littora, conven
ad unum

Et commune
Ad cærum celeb
Externi ad jus
Texitur altern
At a provin
dinis aut loci
conjugia cont
Valens prohib
extat in Cod.

Enimvero
bium ne esset,
quemadmodu
lib. II Antiqui
C. narrat. Na
non haberent,
cios subdideren

l. lex natura
pian. in frag
a in l. un. de n

minus peregrini-
Romanis neces-
sarius populum
ut, ab eo con-
tractum
Cuius facti
absque nota
ut. Sic enim in
tione scribit:
as γαμνέειν
πόπῳ συνέσθῃ
tulisse popu-
narrat, quod
cam in pala-
t proinde re-
aque, qui ci-
ubii jus, nisi
ebant. Me-
est, Campa-
natos, & à
coactos, ut
ducere lice-
duxissent, ut
e ante eam
edesque ef-
s indulgum
x peregrino
i nasceban-
; quoniam
lex

lex Mensia, quæ in hac parte legi natu-
ræ derogabat s, ex alterutro peregrino
natum, deterioris parentis conditionem
sequi jubebat t. At ejusmodi peregrini-
tatis observationem tandem exolevis-
se, significare videtur Prudentius lib. 2
contra Symmachum, his versibus:

*Distantes, ait, regione plaga, divisæq; pontæ
Littora, conveniunt nunc per vadimonia
ad unum* (& artes

*Et commune forum, nunc per commercia
Ad cætum celebrè, nunc per genialia fulcra
Externi ad jus connubii: nã sanguine misto
Texitur alternis ex gentibus una propago.*

At à provincialibus, cujuscunque or-
dinis aut loci essent, cum à Barbaris
conjugia contrahi, Valentinianus &
Valens prohibuere. quorum de ea re
extat in Cod. Theod. constitutio.

Enimvero patribus cū plebe connu-
bium ne esset, 12 Tabulis sancitum erat:
quemadmodum Dionysius Halicarn.
lib. 11 Antiquit. cum Livio lib. 4 ab V.
C. narrat. Nam, cum auspicia plebei
non haberent, eaque apud solos patri-
cios subsiderent, idcirco ne incerta pro-

le au-

*l. lex natura. D. de stat. homin. t. Vl-
pian. in fragment. Ti. 5.*

a in l. 113. de nupt. gentil. in Cod. Theod.

le auspicioꝝ jura turbarentur, inter
eos connubium decemviri diremerunt.
Quod tamen eorum legis caput non
multum post temporis, tribunorum
plebis contentione ac convitio, abro-
gatum esse, iidem docent.

Senatores etiam, senatorumve filii,
libertinas uxores ducere prohibeban-
tur. Quæ prohibitio quoniam ex *lege*
Julia de maritandis ordinibus descendit,
necessario nobis ejus legis sententia,
breviter tamen, quoad ejus fieri pote-
rit, explicanda est. Nam ab aliis dicta
nec repetere, nec interpolare libet. Pri-
mum autem admonebo. Julium Octa-
vium Cæsarem Augustum, compositis
intestinis externisque bellis, cum & or-
bi pacem, & sibi, bona populi gratia,
imperium conciliasset, ingravescente
jam ætate, civitati reformandæ legibus-
que scribendis animum adjecisse. Quam
rem, jam factam, ut futuram, Ovidius
lib. ultimo *Metamorph.* assentatorie
ita canit:

*Pace data terris, animum ad civilia vertet
Iura suum, legesq; feret justissimus auctor,
Exemploque suo mores reget.*

Legum autem earum quasdam ipsemet
consulatum gerens tulit, quasdam per
Coss.

cos. ordinario
ad populum fer
antiquum reipu
re subvertereq
consulto senatu
res prius facti n
rendam sibi eff
modum Zona
πίσι ἐξελοντα
καὶ εἰς τὸ δημό
δίον, ἐπαρθε
ῶντι ὁ καὶ τα
αὐτὸς αὐτῶν
δέσπονη, ἢ αὐτῶν
per coll. suffec
legem de præm
propter argum
conjugi soler
pra ceteras, qu
fuit, extuleru
earum legum
aut quæ frequ
ex Jureconsult
mentariis, inf
que, non ex ca
ctis Pisani præ
inscriptionibu
ritianum libri
Terentium Cl

coss. ordinarios, suffectosue, rogari &
 ad populum ferri curavit. Etenim, ne
 antiquum reipublicæ statum pessumda-
 re subvertereque videretur, legem in-
 consulto senatu, & cujus patres aucto-
 res prius facti non essent, protinus fe-
 rendam sibi esse non censuit. Quemad-
 modum Zonaras ita scribit: Οὐ μὲρ τοῖς
 πατέρι ἐξελογισμένοι ἐνομοθέτη, ἀλλ' ἐστὶν, αἱ
 καὶ εἰς τὸ δημόσιον ἀρτιπύδη, ὅπως, αὐτὸν πὶ μὴ
 δέσση, ἐπανορθώσῃ. Et alias; Νόμος δὲ μετὰ
 ταῦτα ὁ καὶ σαρ ἤνεγκε, καὶ τοῖς ἐκλυτῶν
 αὐτοῦ ἀναγνώναι ἐπέτρεψε, ὅπως, εἰ μὴ πὶ
 δέσση, ἢ ἀμείνον πὶ νοήσουσιν, εἴπωσιν. Sic
 per coss. suffectos Papiam & Popeam
 legem de præmiis parentum tulit: quæ
 propter argumenti adfinitatem Juliae
 conjungi solet. Quæ leges fama se su-
 pra ceteras, quarum ille princeps auctor
 fuit, extulerunt. Quota enim pars juris
 earum legum commemoratione vacat?
 aut quæ frequentiores occurrunt, quam
 ex Jureconsultorum ad eas leges com-
 mentariis, inscriptiones? Constat nam-
 que, non ex catalogo modo qui Pande-
 ctis Pisanis præfigitur, sed & ex capitum
 inscriptionibus, leges has Junium Mau-
 ritianum libris sex, Marcellum totidem,
 Terentium Clementem æque atque Ul-
 pianum

pianum viginti, Paulum decem, Caium quindecim, interpretatos esse. Quorum si nobis scripta integra aut Justiniani facinus aut temporis injuria reliquisset, supervacanea & inanis omnis nostra hæc opera esset. Nunc, quoniam, si non libenter, at patienter certe, tanta librorum veterum jactura ferenda est, earum, quæ tanquam ex vasto incendio salvæ ad nos pervenerunt, reliquiarum intuitu, amissorum desiderium leniamus; veteremque tam celebrium legum memoriam, eorum, quæ in manibus habemus, ope ab oblivionis injuria, qua fieri poterit diligentia, vindicemus. Qua in parte sicubi sefellero, veniam me ab æquis iudicibus exoraturum facile confido, eo quod, in tenebris, quod ajunt, micantes, & solis plerumque conjecturis res ignotas investigantes, labi atque errare, humanum est. Ceterum, lex Julia, cujus capita aliquot explicare institui, proprium, differentię ergo, de maritandis ordinibus nomen invenit: ad cujus præcepta Apuleius Apologia 2 ita alludit: *Lex Iulia, de maritandis ordinibus, nunquam in hunc modum interdicit: Vxorem in villa ne ducito.* Hanc etiam legem Horatius signat, in carmine seculari, cum ait:

Divæ

*Divæ producas
Prosperes decreta
Feminas, prolisq;*

*Eadem lex, apud
tit 13, & 14, &
Saty. 6, legis
dienda est. S
est, quod Ter
lentinianum
de loco in locum
que Iulias inte
capita habuiss
securum. Nam
Martiano me
autem illud fu
que eorum, lib
rumve parente
sent, ducere
hæc verba co
stis est b: Q
FILIIUS, NEP
POSVE, EX
RUM EST, E
SPONSAM, UX
MALO HABET
QUE IPSA C*

*a In l. capite
senator. D*

*Divæ producas sobolem, patrumque
Prosperes decreta, super jugandis
Feminis, prolisque novæ feraci*

Lege marita.

Eadem lex, apud Ulpianum, in Institut. tit 13, & 14, & tit. 15, & apud Juvenalem Saty. 6, legis Juliæ apellatione exaudienda est. Sed & ad eam referendum est, quod Tertullianus lib. adversus Valentinianum ita scribit: *Credas enim, ubi de loco in locum transmigratur, leges quoque Iulias intervenire.* Complura autem capita habuisse eam legem, non est obscurum. Nam & tricesimum quintum à Martino memoratur *a*. Potissimum autem illud fuit, quo senatores, liberi que eorum, libertinas, & quæ ipsæ, quarumve parentes, artem ludicram fecissent, ducere prohibebantur: quod in hæc verba conceptum fuisse, Paulus testis est *b*: *QUI SENATOR EST, QUIVE FILIUS, NEPOSVE EX FILIO, PRONEPOSVE, EX FILIO NATO, CUIUS EORUM EST, ERIT: NE QUIS EORUM SPONSAM, UXOREMVE, SCIENS, DOLO MALO HABETO LIBERTINAM, AUT EAM, QUÆ IPSA CUIUSVE PATER MATERVE*

F 2

ARTEM

a In l. capite. D. de ritu nupt. b in l. qui senator. D. de ritu nup.

Divæ

ARTEM LUDICRAM FACIT, FECERIT :
 NEVE SENATORIS FILIA, NEPTISVE,
 EX FILIO, PRONEPTISVE, EX NEPOTE,
 FILIO, NATO, NATA, LIBERTINO, EI-
 VE, QUI IPSE CUIUSVE PATER MA-
 TERVE ARTEM LUDICRAM FACIT, FE-
 CERIT, SPONSA NUPTAVE SCIENS DO-
 LO MALO ESTO: NEVE QUIS EORUM
 DOLO MALO SCIENS SPONSAM UXO-
 REMVE EAM HABETO. Quibus legis
 verbis ex jureconsultorum commenta-
 riis congrua interpretatio aptanda est.
 Ait lex: SENATORIS FILIUS. Senatoris
 filium, quemadmodum Ulpian. lib. i.
 ad l. Juliam exponit *a*, accipere debe-
 mus, non tantum naturalem, verum et-
 tiam adoptivum. Nec interest, à quo
 vel qualiter adoptatus sit. Quod idcir-
 co Ulpianus addidit, quia, cum per ad-
 optionem dignitas non minuatur, sed
 augeatur, etiam natalium splendorem
 senatoris filius, inferioris dignitatis ho-
 mini, veluti plebeio, in adoptionem da-
 tus, retinet *b*. Cujus rei exemplum ex
 Publio Claudio Appii filio sumi potest,
 quem, etiam si se plebeio homini in ad-

- a* L. Senatoris filium. D. de Senatorib. *b* l.
 per adoptionem. D. de adoptionib. l. 6.
 D. de senatorib.

optionem de
 men mansisse,
 jus originis in
 adoptione mu-
 lud quidem in
 dignitate con-
 quis, an ant
 Accedens qui
 dignitas, in
 procreatos tr
 curionis quo
 habetur, qu
 ceptus & na
 natus est qua
 accessisset. Ne
 tentiae videri
 stantini consti
 hyperbaron e
 aliud tamen
 ac filias, qui
 prave fuerun
 dinem coop
 nam dignita
 patres eorū e
 rilissimus n
 Cicero pro
 municipa
 nib. l. mor
 si senator.

optionem dedisset *c.* senatorem tamen mansisse, dubium non est. Ac nec jus originis in honoribus suscipiendis, adoptione mutari, verum est *d.* Nec illud quidem interest, jam in senatoria dignitate constitutus susceperit filium quis, an ante dignitatem senatoriam. Accedens quippe & superveniens patri dignitas, in liberos quoque jam ante procreatos transfunditur *e.* Et ideo decurionis quoque filius non is dumtaxat habetur, qui ex patre decurione conceptus & natus est, sed & is, qui ante natus est quam decurionis honor patri accessisset. Nec sū nescius, superiori sententiæ videri quibusdam refragari Constantini constitutionem *f.* quæ propter hyperbaton obscuritate aliqua laborat: aliud tamen nihil significat, quam filios ac filias, qui quæve ante suscepti susceptæve fuerunt, quam in senatorum ordinem cooptati, vel alias, citra senatoriam dignitatem, clarissimorum titulo patres eorū earumve decorati essent, clarissimatus nihilominus dignitate fruituros. *F. 3.*

c. Cicero pro domo sua. *d.* l. ordine. *g.* ult. *D.* municipal. *e.* l. 2. *g.* in filiis. *D.* de decurionib. l. moris. *g.* parentes. *D.* de pœnis. *f.* l. si senator. *C.* de dignitatib. lib. II.

turos. quod his, quæ posuimus, mirifice
consentit. Atque hæc quæstio ab inter-
pretibus ad filios ante regnum à patre
adeptum conceptos ac genitos produ-
cta est. Quæ controversia priscis tem-
poribus inter Xerxem & Arthemenum
Darii filios incidit: cum hic, utpote na-
tu maximus, ætatis privilegio regnum
sibi vindicaret, quod jus & ordo na-
scendi & natura ipsa gentibus dedit: ille
vero non ordine, sed nascendi felicitate,
niteretur, regique se primum natum,
fratre, qui ante privato natus esset, su-
periores, contenderet. Quam tamen
litem arbiter, ab his additus Anapher-
nes, secundum Xerxem dedit *g*. Sed hoc
exemplum in simili deinde contentione
Persæ secuti non sunt. Nam, cum Pary-
satis minorem natu filium Cyrum Arsi-
cæ, qui postea Artaxerxes nominatus
est, præferendum contenderet, eo quod
hunc privato, illum regnanti Dario pe-
perisset, explosa hac subtilitate, regnum
ad Arsicam delatum esse, Plutarchus *h*
auctor est. Sed enim, ne longius à re
proposita aberrem, quod ad adoptivum
filium attinet, tandiu eum Senatoris fi-
lium habendum, Paulus lib. 2. ad l. Ju-
liam

g Justin. li. 2. histor. h in Artaxerxe.

liam & Pap. be
familia manet
state continet
tam jus, quan
tione amittit
adgnatio, è p
tum perit. C
contrario civ
emancipatio
Ideoque in o
ptivi potestat
vestigium ret
ptionem qua
ne extinguit
honorem, na
tio non adim
à genere, à sa
cipatis tribu
columnia con
cipatum à p
hilominus l
ad l. Juliam

i in l. senator
ult. Instit
nem. D. d.
ad munici
m. arg. l.
capit. din
& releg

liam & Pap. bene monet *i*, quamdiu in familia manet, patrisque adoptivi potestate continetur. Emancipatus enim, tam jus, quam nomen filii, emancipatione amittit, adoptioneque quæsitæ adgnatio, è potestate dimisso eo, in totum perit. Civile quippe hoc vinculum contrario civili ac legitimo actu, id est, emancipatione, penitus dissolvitur *k*. Ideoque in omni jure, finita patris adoptivi potestate, nullum ex pristino jure vestigium retinetur *l*. Proinde per adoptionem quæsitæ dignitas emancipatione extinguitur. At naturalibus liberis honorem, natalibus partum, emancipatio non adimit, nec minuit. Quæ enim à genere, à sanguine, ab ipso ortu emancipatis tribuerentur, ea manere eis incolumbia constat *m*. Proindeque, emancipatum à patre senatore, senatoris nihilominus filium haberi, Ulpianus lib. i ad l. Juliam scribit *n*. Idem adiicit, eū,

F 4

qui
 in l. senatoris filium. D. de senatorib. *k* §.
 ult. Instit. de cap. min. l. l. per adoptionem. D. de ritu nupt. l. ordine. §. ult. D. ad municipal. l. in omni. D. de adoption. m. arg. l. amissione. §. ult. cū l. sequ. D. de capit. diminu. & l. eū qui. D. de interdict. & relegat. n. l. emancipatū. D. de senator.

qui post mortem patris senatoris natus sit, quasi senatoris filium esse. Aliam vero ejus causam esse, qui, postquam pater ejus è senatu motus est, conceptus & natus fuerit. Nam quæ patri mortis tempore inhæsit dignitas, ea veluti hereditario jure ad posteros transmittitur: At, quæ vivo patre vitio ejus amissa est, ad liberos postea conceptos manare nequaquam potest o. Plane jam procreatis liberis patris casum nō obesse placuit. Similique modo, qui decurione patre editus est, licet postea pater ejus decurio esse desierit, quasi decurionis tamen filius, nec in metallum dari, nec aliis plebeiis suppliciis affici poterit p. Quodsi ante ejus conceptionem dignitate pater exutus sit, ut plebei filius in honoribus erit intuendus. Sed nec liberti ingrati delictum, propter quod in servitutem revocatur, filiis, ab eodum libertate potiretur, conceptis, nocet q. Ita, quod ad statum, conditionis tempus spectamus. Benigne tamen, ac singulari iure, Justinianus constituit

- o *l. senatoris filium. D. de senatoribus. p. l.*
 2. *§. in filii. D. de decurion. l. moris. §. penult. D. de poenis. q. l. si manumissus. C. de libert. §. eor. libe.*

ruit, ut, si cum
 sese & spon
 vel postquam
 concepti liber
 nam patrum
 Ceterum, si
 continetur
 filia libertin
 consulto sp
 licet ad har
 porrigi pot
 POSVE. I
 ac propriam
 extra volum
 nepos non o
 exprimi nec
 trem & av
 quasi filius,
 telligitur.
 rit dignita
 avi nihilon
 Sequitur in
 SPONSA
 res igitur,

r, in l. ult. C.
 si quis i
 mancip
 filii. D.
 ult. D.

rui^t ut, si curialis fortunę exortes ultro
 sese & sponte sua curiæ dederint, ab iis,
 vel postquam curiæ adscripti fuerint,
 concepti liberi, non curialem, sed pristi-
 nam patrum conditionem sortiantur.
 Ceterum, filii appellatione etiam filia
 continetur *s. Et tamen, ut ne senatoris*
filia libertino nubere posset, senatoris-
consulto specialiter prohibitum fuit *z.*
licet ad hanc quoque speciem lex Julia
porrigi potuisse videatur. Ait lex: NE-
POSUE. Filii appellatione, si nudam
ac propriam verborum significationem
extra voluntatis causam spectemus *z.*
 nepos non continetur. Et ideo nepotem
 exprimi necesse fuit. Porro, si quis & pa-
 trem & avum habuerit senatorem, &
 quasi filius, & quasi nepos senatoris in-
 telligitur. Et, quanquam pater amise-
 rit dignitatem ante hujus conceptionē,
 avi nihilominus dignitas ei proderit *x.*
 Sequitur in lege: *NEQUIS EORUM*
SPONSAM UXOREMVE. Senato-
res igitur, senatorumque liberi, liberti-
nas
z. in *l. ult. C. de his qui sponte munera. s. l.*
si quis ita. D. de testament. tut. t. l. e-
mancipatum. s. ul. D. de senatorib. ul-
filii. D. de ver. sig. x. l. emancipatum. s.
ult. D. de senat.

nas in matrimonio habere prohibentur, ne amplissimi ordinis dignitas huiusmodi conjugii consortio vilescat. Eaque de causa cum Acten libertam iusto sibi matrimonio conjungere Nero cuperet, consulares viros summisisse dicitur, qui regio genere ortam pejerarent. Et Seneca, lib. 7 Controversiar., cum probare niteretur, magnos viros fecisse ut libertinas uxores ducerent, veluti exempli loco subiunxit: *M. Cato coloni suam filiam duxit uxorem, sed ingenuam*. Ideoque exemplum propositioni non quadrat. Ex quo apparet, quod Diocletianus rescriptit *v*, uxorem libertam suam manumissori, *si non sit ex his personis, quae specialiter prohibeantur*, ducere non esse interdictum, sic cum Accursio accipendum esse, si non senator sit, senatorisve filius, nepos. Tam enim suas, quam alienas libertas uxores ducere, qui senatoris dignitate praediti, senatoribusve orti sunt, prohibentur. Proinde siquam ex familia sua ancillam, senatoris filius, 20 annis minor, ad libertatem matrimonii causa perducere studeat, non erit concedendum *x*: quoniam indigne illicite-

t Sueton. in Nero. cap. 28. v in l. uxorem. C. de nupt. x l. si rogatus. §. 1. D. de man. vind.

liciteque huiusmodi rem sit ducta nuptia, quas libertinis contra est, nec dotem, quae contra me cadit. Nuptio esse potest matrimonium ex hac causa, quod vendicabitur, nuptium ut si libertinam deceperit, & doli nomine, to b compellitur, la est, vir lucet, que, quod ejusmodi maritus non natus, amorum a ita coherint, mariti, adulter ab ea, quae,

y l. 3. D. a nupt. a l. divo. D. a mot.

liciteque huiusmodi conditionis mulie-
rem sit ducturus. Justæ ergo non sunt
nuptiæ, quas senatorii ordinis viri cum
libertinis contraxerint. Cui consequens
est, nec dotem esse, quæ in ea matrimo-
nia, quæ consistere non possunt, mini-
me cadit. Nec enim dos sine matrimo-
nio esse potest y. Ubicunque igitur ma-
trimonium non est, nec dos est: proinde
ex hac causa caduca dos fiet z. Nec ta-
men, quod Accursius existimat, fisco
vendicabitur. Hoc enim in incestis de-
mum nuptiis locum obtinet a. Quo fit,
ut si libertina senatorem quasi ingenua
deceperit, & ei nupta sit, actio in factum
doli nomine, in eam ex divi Pii rescrip-
to b competat, quod ex dote, quæ nul-
la est, vir lucrum nullum fecerit. Ei quo-
que, quod posuimus, consequens est, ex
ejusmodi matrimonio justos patri libe-
ros non nasci. Sequitur etiam, rerum
amotarum actionem inter personas, quæ
ita coierint, cessare c. Ac nec viro, jure
mariti, adulterii accusatio, ob stuprum
ab ea, quæ, quamvis uxoris animo ha-
bita

y l. 3. D. de jure dot. z l. dote. D. de ritu
nupt. a l. incesta. D. de ritu nupt. b l. a
divo. D. eod. tit. c l. si concubina. D. rer.
amot.

bita fuerit, uxor tamen esse non possit, commissum, competet: licet propter qualecumque matrimonium violatum, ne peccatum suum mulier impune auferat, jure extranei accusatio admittatur *d.* Quamquā autem nuptiæ nō sint, non eo tamen donationes, quasi inter conjuges factæ, ratæ erunt *e*, ne lucro eis sit illicita conjunctio. Alioquin meliore loco res eorum essent qui contra leges convenirent, quam qui justas & civiles nuptias contraherent: quod utique ratio non patitur. Quapropter, quasi ab indignis ablata, quæ donata testamentove relicta erunt, in fiscum cogentur *f.* Plane, si quis, in senatorio ordine agens, libertinam in matrimonium acceperit, quamvis interim uxor nō sit, attamen in ea conditione est, ut, si vir dignitatem amiserit, uxor esse incipiat *g.* sic eveniet, ut, quæ ab initio non consistebant nuptiæ, remoto postea obstaculo impedimentoque, convalescant. Atquin, quæ ab initio minus valent, temporis

d. l. si uxor. §. sed si ea sit mulier. D. de adulter. c. l. 3. §. videamus. D. donat. int. vir. f. l. cum hic status. in fi. D. de don. int. vir. l. 2. D. de his quæ ut indign. g. l. si quis in senatorio. D. de rit u nupt.

poris tractu non traditum est interpretes ut o ab initio nullum non solius temp sed perseverant motum impedi dicunt. Eoq riam flexu el Mea hæc fuit animum ind juris & prode ceptam esse, que dumtaxa relinquuntur dem prope cu bus ac termin cenleo. In q Rufinus imp extulit i: § stitutio, ex p test. In ceteri sis falsam ear stat siquidem multis poste ecce, si anci eundem vir

h. l. quod in penult. D.

poris tractu non confirmari, pro regula traditum est *h.* Cui objectioni quidam interpretes ut occurrant, iis nuptiis, quæ ab initio nullius momenti erant, vires, non solius temporis lapsu atque tractu, sed perseverantia consensus, qui post amotum impedimentum durat, accedere dicunt. Eoque pacto regulam contrariam flexu elidunt magis, quàm elidunt. Mea hæc fuit semper sententia, & sic in animum induxi meum, regulam illam juris & productam longius, & latius acceptam esse, quam pateat. Ad ea namque dumtaxat, que testamentis dantur, relinquunturque, pertinere eam, & iisdem prope cum Catoniana regula finibus ac terminis circumscribendam esse, censeo. In quam me opinionem etiam Rufinus impellit, qui eam regulam ita extulit: *Quæ ab initio inutilis fuit institutio, ex postfacto convalescere non potest.* In ceteris vero speciebus atque causis falsam eam esse, perspicuum est. Constat siquidem, inutiles ab initio nuptias multis postea ex causis conciliari. Ut ecce, si ancilla libero nupserit, & apud eundem virum libera facta sit, matrimonium,

h. l. quod initio. D. de divers. reg. jur. i. in l. penult. D. de divers. reg. jur.

nium, ab initio inutile, convalescit & pari modo, si minor 12 annis domum ducta sit, licet ab initio nuptiæ nō sint, si tamen apud virum decimum quartum annum impleverit, iusta & legitima uxor fiet *l.* Similiterque, quod contra mandata ab his, qui officium aliquod in provincia gerunt, contractum fuerit matrimonium, si, eo deposito, in voluntate conjuges perseverent, cōvalescit *m.* Ac, ne in solo nuptiarum sermone hereamus, etsi pecuniæ alienæ numeratione mutuum non contrahatur *n.* consumptis tamen nummis nasci condictionem, minime est ignotum *o.* Sed, etsi aliena pecunia solvendi causa detur, quamquam liberationem ejusmodi solutio ab initio non pariat, consumpra tamen ea ab eo qui accepit, liberatio procedit *p.* Longum esset, exempla omnia, quæ ex libris nostris promi possunt, recensendo enumerare, quibus comprobetur, multa, quæ ab origine effectum

k l. Proculus. D. de jure dot. l. l. minorem. D. de ritu nupt. in l. eos qui. D. de ritu nupt. l. etsi contra. C. de nupt. n. l. 2. §. mutui. D. si cer. pet. o. l. nam etsi fur. D. si cert. pet. p. l. si quis pro eo. §. si nummos. D. de fidejussorib.

fectum non habet
obstaculo impedi
mari ac corrol
mentarias quæ
locum non esse
mihī posse vide
ris illius interp
dem in lucem
de diversis reg
ve is Placenti
hilenim præ
sententia. Ver
ad institutum
tio. Si senator
fuerit permissu
xorem habere
rem esse, Ulp
olim in dubi
nuptiis devin
senatorum co
nium dirimen
risprudencia
tatem nuptias
eum casum re
utiliter non p
displicuit; q
minus maner
rem frui vol
q. l. si senator
l. ult. C.

convalescit & annis domum uptiæ nō sunt, num quatum & legitima u- quod contra- cium aliquod tractum fuerit sito, in volun- cōvalescit m- um sermone enæ numerat- hatur n, con- sci conditio- o. Sed, etsi ausa detur, ulmodi so- consumpra- bit, liberatio exempla o- promi pos- re, quibus origine ef- fectum- minorem. D. de ritu pt. n l. 2. §. et si fur. D. si nummos.

fectum non habuere, postea, sublati-
obstaculi impedimentique causis, cōfir-
mari ac corroborari: ut, extra testa-
mentarias quæstiones superiori regulæ
locum non esse, verissime pronuntiare
mihi posse videar. Atque hæc fuit vete-
ris illius interpretis, cujus non ita pri-
dem in lucem missæ sunt breves in Tit.
de diversis regulis juris antiqui notæ, si-
ve is Placentinus est, seu quis alius, (ni-
hil enim præter conjecturam habemus,) *sen-*
tentia. Verum, quæ ad alia excurrit,
ad institutum jamjam revocetur ora-
tio. Si senatori indulgentia principali
fuerit permissum, libertinam justam u-
xorem habere, posse eam justam ux-
orem esse, Ulpianus prodidit *q.* Illud
olim in dubium venit, si quis, libertinæ
nuptiis devinctus, deinde in collegium
senatorum cooptaretur, num matrimo-
nium dirimeretur. Vetus quidem ju-
risprudentia ob supervenientem digni-
tatem nuptias solvi credebat, quando in
eum casum res cecidisset à quo incipere
utiliter non potuerat. Quod Justiniano
displicuit; qui matrimonium nihilo-
minus manere, & hoc bono eventu ux-
orem frui voluit *r.* Enimvero, si libertino
q. l. si senatori. D. de ritu nupt. sena-
r. l. ult. C. de nupt.

senatoris, filia nupserit, licet postea pater senatu ob turpitudinem moveatur, nihilominus ea iusta uxor fiet *r*: cum invidiosum simul & iniquum sit, quæsitam liberis dignitatem propter patris crimen auferri. Senatoris certe filia, quæ artem ludicram, vel corpore quæstum fecerit, aut iudicio publico damnata sit, libertino impune nubit *s*. Nec enim huic honos servandus est, quæ tanto se dedecore maculaverit, nominique suo tam insignem ignominiam notam inusserit. Sed & quæ senatorio quidem sanguine creta non est, ob matrimoniû tamen cum Senatore contractum clarissimæ sceminæ nomê adepta est, mortuo marito, libertino recte nubit *t*. Nam solas senatorum filias, neptesque, à libertinorum nuptiis lex repellit.

Indignos autem huiusmodi nuptiis libertinos haberi, licet se patrono homini ingenuo adrogandos dederint, Marcellus lib. i. l. ad Jul. scribit *a*: quandoquidem publica ingenuitatis jura huiusmodi adrogatione non sunt adepti.

Quo
r l. generalit. in *ff*. D. de ritu nup. c. l. senator.
r D. de ritu nup. t. l. cum te. C. de
 nupt. a. l. sciendum. D. de ritu nup.

Quo pertinet
 relatus locus, in

nos vero ab inge

surus Sabinus se

mitti dicit, nequ

quam putavit,

nis per adoptio

invadant. Al

quitas ista serv

no per pratore

Et hoc est qu

Eum, qui se lib

prando ingenu

Tamest enim

caussæ cogniti

ceat, tamen

damnum ac p

jus familiæ ju

Ceterum, in

omnia adroga

tribuit. A qu

nesius epistol

leges, acerrim

liceret, spurio

gitimorum ac

modum; Pa

b lib. 5. noc.

stazu hom

ptionib.

Quo pertinet Massurii Sabini à Gellio
relatus locus, in quo ita est *b*: *Liberti-*
nos vero ab ingenuis adoptari posse. Mas-
surius Sabinus scripsit. Sed id neque per-
mitteri dicit, neque permittendum esse un-
quam putavit, ut homines libertini ordi-
nis per adoptionem in iura ingenuorum
invadant. Alioquin, inquit, si juris anti-
quitas ista servetur, etiam servus à domi-
no per prætorem in adoptionem dari potest.
Et hoc est quod ab Ulpiano definitur *c*:
Eum, qui se libertinum fatetur, nec ado-
ptando ingenuum facere patronum posse.
Tamen si enim patrono libertum suum
causæ cognitione adhibita adrogare li-
ceat, tamen in ejus unius perniciem,
damnum ac præjudicium, privataque e-
jus familiæ jura, ea adrogatio valet *d*.
Ceterum, ingenuitatis ornamenta o-
mnia adrogato nequaquam confert ac
tribuit. A quo non abhorret, quod Sy-
nesius epistola prima, lubenter se, si per
leges, acerrimas ingenuitatis patronas,
liceret, spurios suos liberos in locum le-
gitimorum adoptaturum, scribit in hunc
modum; Παρ' ἐμῆς εἰς ἑταῖς ἡγαπήθη ἀλ-
φειρόν.

b lib. 5. noc. Attic. cap. 19. c. in l. ult. D. de
statu homin. d. l. cum eum. C. de ado-
ptionib.

φερόντως, ὡς ἦδ' αὐτὸν εἰπωοῖσιν φιλοσοφία, καὶ τοῖς γνησίοις ἐγκρίναι. ἀλλὰ τὸ μὴ εἶναι φασιν ἐπιτελέειν ἔδ' οἱ νόμοι τῆς πολιτείας. εἰρηνοὶ γάρ εἰσιν τῆς ἀγενείας ἀποστῆναι. Eademque ratione naturalem in servitute quæsitum filium, in potestatem quidem patris principis beneficio redigi posse, libertinum tamen semper manere, ex Ulpiani lib. 4 ad l. Iul. & Pap. traditur *e*. Plane liberti alieni adrogatio non admittebatur *f*, ne jure suo manumissor fraudaretur. Quare, si libertum eum esse liqueret, qui se adrogandum non patrono dare studeret, nequaquam ferenda hæc, quæ patrono facta fuisset, injuria credebatur. Quod si per obreptionem, conditione sua celata, statumque dissimulato, in alienam familiam cum capite suo fortunas libertus transfulisset, patroni tamen jus integrum nihilominus manebat *g*.

Quæri potest, an, si aureos annulos ab imperatore libertus acceperit, à senatoriis nihilominus nuptiis submoveatur. Quam quidem quæstionem ab

Ulpiano
e in l. ult. D. de adoptionib. f l. ult. D. de adoptionib. g l. sed si hac lege. §. patronum. D. de in jus vocat. l. i. §. nepos. D. si quis à parent.

Ulpiano lib. 1. 2
se, suspicor. L. 1.
put illud quod
annulor. a Tr
hac verba: Li
annulorum imp
genuitatis salu
men ingenuus
nim annuloru
ingenuitatis n
norum jure, c
trahitur, cons
aureis annulis
geri, conditio
tum est *i*. Der
genuos, mor
eorum bonis
ra patroni vin
eo, qui natal
tio est. Hic
fit, perindequ
pore maculan
set *m*. Et ideo
bus patroni v
h l. ult. D. de j
jure aur. a
jus. D. de in
l. l. etiã. D
natal. refi

Ulpiano lib. 1 ad l. Jul. tractatam fuisse, suspicor. Eoque referendum esse caput illud quod sub Rub. de jure aureor. annulor. a Triboniano relatum est in hæc verba : *Libertinus, si jus aureorum annulorum impetravit, quamvis jura ingenuitatis salvo jure patroni nactus sit, tamen ingenuus intelligitur.* Aureorum enim annulorum beneficio liberti omnia ingenuitatis munia, salvo tamen patronorum jure, cui per principem nihil detrahitur, consequuntur *h.* Ea; de causa aureis annulis honorem libertorum augeri, conditionem non mutari, traditum est *i.* Denique, vivere eos quasi ingenuos, mori ut libertos *k.* quod in eorum bonis omnia sibi patronatus jura patroni vindicent *l.* Longe minor de eo, qui natalibus sit restitutus, dubitatio est. Hic enim per omnia ingenuus fit, perindeque habetur ac si medio tempore maculam servitutis non sustinisset *m.* Et ideo in hujusmodi restitutionibus patroni voluntas & consensus exquiri *h. l. ult. D. de jure aur. annul. i. l. pen. D. de jure aur. annul. l. sed si hac lege. §. sed si jus. D. de in jus vo. k. l. i. C. ad l. viscell. l. l. etiã. D. de bon. libert. m. l. i. 2. 3. D. de natal. restitu. l. imperialis. C. de nupt.*

quiri ac explorari solet: cui jura omnia, quæ ex manumissione competeabant, depereunt.

Præterea senatores, senatorumve filii, eas ducere prohibentur, quæ ipsæ, quarumve pater, mater, artem ludicram fecerint. De patre autem matreque tantum lex loquitur. Et ideo, avum vel aviam artem ludicram fecisse, nihil nocet *a*. In odiosis enim, quæ interpretatione adjuvanda non sunt *b*, patris appellatione avum non comprehendimus. Veluti in lege Julia de adulteriis, qua patri filiam in adulterio deprehensam occidendi jus datur, patris appellatio ad avum minime porrigitur *c*. Aliter atque in his quæ benigne atque favorabiliter constituuntur, in quibus, patris appellatione avum contineri, iusta interpretatione recipitur *d*. Et ita patribus lege Papia servatum jus antiquum avis quoque Nerva, Plinio teste *e*, indulgit. Secundum quæ legem municipalem Parisiensis præfecturæ, quæ patri, filii sine liberis mortui, certam bonorum speciem defert, Parisiensis curia ad avum produ-

a lege Julia. §. 1. D. de ritu nup. b l. cum quæreretur. D. de lib. et post. c l. patri. d l. iusta. D. de verb. signif. e in Panegyric.

producendum
illam princip
siones actionu
præterquam à
ceptis personis
complecti obt
taxat loquatu
stum intelligi
sive adoptiv
sta sit, an vul
ter quidem
vulgo concep
rum incertus
pulum patre
vo scommate
editum lapid
pressit; caven
patrem ictu
quoque Syn
fitis loquen
πατρί, δὲ
πὸ τοῦ πατρί
ἀποπτογίς
του, τὸ τοῦ
εἰς τοῦ πατρί
partus ipse
rito turpitu
tris, quem
tus aut ign
f l. lege Iul

producendum esse pronuntiavit. Sed & illam principis constitutionem, qua cessiones actionum, mutandi iudicii causa, præterquam à patre, filio, & aliis exceptis personis, factæ, inhibentur, avum complecti obtinuit, licet de patre duntaxat loquatur. Patrem autem hic iustum intelligimus, sive is naturalis sit, sive adoptivus. In matre nihil refert, iusta sit, an vulgo conceperit *f.* Nam mater quidem semper certa est, etiamsi vulgo conceperit: vulgo vero quæsitorum incertus pater est, cum solum populum patrem ciere possint. Unde festivo scommate Diogenes quendam vulgo editum lapides in vulgus jacentem repressit; cavendum ei esse, admonens, ne patrem ictu offenderet. Quod belle quoque Synesius epist. 3, de vulgo quæsitis loquens, expressit. Τοῖς γὰρ, αἰτ, οὐ τὸ γαργαρόσιν, ἀλλὰ δὲ δεικνύει μὲν ἡ μήτηρ, ὃ ὃ λοιπὸς τῶν γυνέων ἀμφισβητήσιν. ὅσον οὐκ ἀμφοτέροις ὡρᾷ τῶν δὲ γαργαρότων ἐφείλεται, τὸ τοῦ πᾶν ἡκεν ἔδω ὡρᾷ τῶν ἀπατόρων εἰς τὴν μητέρα. Solius ergo matris, quam partus ipse indubitate demonstrat, merito turpitudine spectatur, non etiam patris, quem promiscuus matris concubitus aut ignotum, aut certe incertum *f. l. lege Iulia. D. de ritu nupt.* reddit,

reddit. Quodsi post legitime copulatas nuptias Senatoris socer, socrusve, artem ludicram facere cœperint, non idcirco ab initio recte contractum matrimonium dissolvitur. At si ipsamet uxor artem ludicram facere cœperit, utique dimittenda erit. Honestè enim in matrimonio retineri non potest.

Ait Lex, ARTEM LUDICRAM, veluti mimicam, histrionicam, & quamcunque aliam scenicam. Artem enim ludicram facere dicuntur, qui operas suas in scenam saltandi gesticulandive causa locant, vel etiam extra scenam gestulantur g. Athletæ plane, thymelici, xyffici, agitatores, & qui aquam equis refocillandorum eorum causa spargebant, ceterique omnes, qui sacris & in deorum honorem institutis certaminibus deserviebant, item designatores, quos *βασίλεις* vocabant, artem ludicram facere non existimabuntur, quemadmodum Ulpianus, ad edictum prætoris de his qui notantur infamia, explicat h. Eodem jure etiam *Attellanarum actores* habitos observavi: quod genus ludorum
 g l. mater. §. ult. D. de adult. l. 2. §. ult. de his qui not. infam. h. l. athletas. D. de his qui not. inf.

ludorum ab O
 tenuisse, nec
 sam, eoque inf
 res, velur arti
 que vacui, neq
 à stipendiis m
 Livius i cū Va
 de & his jus e
 sonam poner
 bus pari neces
 Sexto Pompe
 rant vero Att
 Diomede n f
 cis composita
 se elegantiam
 ca severitate t
 rulantia vacua
 Attella id ear
 vitate, in qua
 ctum. Quas
 publica, sed
 bus in usu fui
 guunt. Quor
 in hæc verba
 exodio proxim
 cepta percrebr
 naturam lig
 i l. 7. ab v. C.
 rem. n lib. 3.

ludorum ab Oscis acceptum juventutem tenuisse, nec ab histrionibus pollui passam, eoque institutum, ut earum actores, velut artis ludicæ expertes, notæque vacui, neque tribu moverentur, nec à stipendiis militaribus repellerentur, Livius i cū Valerio Max. k scribit. Proinde & his jus erat, non cogi in scena personam ponere, quod cæteris histrionibus pati necesse erat, quemadmodum ex Sexto Pompeio Paulus adnotavit l. E-rant vero Attellanæ, ut est à Donato m & Diomede n scriptum, salibus atque jocis compositæ fabulæ, quæ vetustam in se elegantiam, delectationemque Italica severitate temperatam, lascivia ac petulantia vacuum habebant. Estque ab Attella id earum nomen, Oscorum civitate, in qua primum actitatæ sunt, ductum. Quas non in libera tantum Republica, sed vel imperatorum temporibus in usu fuisse, duo Tranquilli loci arguunt. Quorum unus est in Tiberio o, in hæc verba: *Vnde nota in Attellanico exodio proximis ludis ad sensu maximo excepta percrebuit. hircum vetulum capreis naturam ligurire.* Alter in Galba p, his verbis:

i l. 7. ab V. C. k lib. 2. c. 1. l lib. 14. m in Terren. n lib. 3. de art. gram. o cap. 46. p c. 13.

verbis : *Siquidem, Attellanis notissimum canticum exorsus, venit Iosimus à villa, cuncti simul spectatores consentiente voce reliquam partem retulerunt, ac sapius versu repetito egerunt.* Hoc idem Spartian. in Hadriano comprobat : *In convivio tragœdias, comœdias, Attellanas, sambucas, pro re semper exhibuit.* Exodia vero huic fabularum generi inserta, ex superiore Tranquilli loco liquet. Quod & Juvenalis indicat :

(*lana.*)
Rusticus, inquit, exodio risu movet Attel-
Livius, qualia ea fuerint, exponit q, in
hunc modum : Inventus histrionibus fa-
bularum actu relicto, ipsa inter se more
antiquo ridicula intexta versibus jactitare
cœpit, qua inde exodia postea appellata,
consertaque fabulis potissimum Attellanis,
sunt. Attellanarum utique probatissimos
 actores, Nonium & Pomponium, Macrobius memorat : post quos diu jacentem artem Attellaniam suscitasse Mummium scribit r. Ac plane Pomponii, celeberrimi Attellanarum scriptoris, apud Senecam s fit mentio. Enimvero mimi, pantomimi, histriones, *δρῶνται*, qui fracto, molli, atque effœminato gestu motuque

q lib. 7 ab V.C. r lib. Saturnal. cap. 10.
 f controuv. 3 lib. 7.

tuque corpori
 mone, res q
 exprimabant,
 ut manibus q
 rentur, artem
 dubio censeba
 ciosa saltatio
 complexus,
 tus sum, ea h
 fimus certe
 campus patet
 hic turgescat
 tractationi li
 dederit, exitu

Interim ve
 ejusmodi volu
 xint, scire int
 qua constitim
 enim exposu
 quetur, cur
 pater artem
 senatorumque
 Artem plane
 tam, veteres
 que id homin
 vium relique
 moveri, cens
 cero lib. 4 de
 Augustino li

tuque corporis, & muto manuum sermone, res quascunque fictas gestasve exprimebant, & ita oculis subiiciebant ut manibus quodammodo loqui viderentur, artem ludicram facere proculdubio censebantur. De quorum artificiosa saltatione, si, quæ cogitatione complexus, aut observatione consecutus sum, ea hic effundere vellem, latissimus certe digressionis excursionisque campus pateret. Sed ne parergis liber hic turgescat, magis est, ut proprium ei tractationi librum aliquando, si deus dederit, exiturum destinemus.

Interim vero, quo loco ac numero ejusmodi voluptatum artifices olim fuerint, scire interest. Idque ipsa legis, in qua constitimus, prohibitio exigat. Hoc enim exposito, nemini dubium relinquetur, cur ab earum nuptiis, quarum pater artem ludicram fecisset, senatores senatorumque filios lex Julia repulerit. Artem plane ludicram, scenamque totam, veteres in probro duxisse, genusque id hominum non modo honore civium reliquorum carere, sed & tribu moveri, censoria notatione voluisse, Cicero lib. 4 de Repub. scripserat, ut à B. Augustino lib. 2 de Civit. dei cap. 13 refer-

fertur. Idemque lib. 1 de consensu Evangelist. cap. 33; Nonne Cicero, ait, cum Roscium quemdam laudaret histrionem, ita peritum dixit, ut solus esset dignus qui in scenam deberet intrare, ita virum bonum, ut solus esset dignus qui eo non deberet accedere. Quid aliud apertissime ostendens, nisi illam scenam esse tam turpem, ut tanto minus ibi esse homo debeat, quanto magis fuerit vir bonus? Unde Terullianus in lib. de Spectaculis; Etenim, ait, ipsi actores & administratores spectaculorum, locum, quadrigarios, scenicos, xysticos, harenarios illos amentissimos, quibus viles animas femina, aut illi etiam corpora sua substernunt, propter quos in ea committunt qua reprehendunt, ex eadem parte, qua magni faciunt, deprimunt, & diminuunt: immo manifeste damnant ignominia & capitis mutatione: arcentes curia, rostris, senatu, equite, ceterisque ordinibus simul & ornamentis Quiritium. Arnobius lib. 7 adversus gentes: Existimatur tractari se honorifice Flora, si in ludis flagitiosas conspexerit res agi, & migratum à lupanaribus in theatra. Itane istud non est deorum imminuere dignitatem, dicare & consecrare turpissimas res diis, quas censor animus respuat, & quarum

rum actores in
inter capita co
Quam veluti
sime Arnobius
in eos torfit.
infamia nota
cræ, pronun
prodissent.
bus, in præf
lentis imper
dibus tota fu
citari. In se
esse spectaculo
fuit turpitud
tim infamia,
nefate remot
gumentum e
provocant
faceret, tor
ge Julia de
idem in reli
misisset, non
met legis ex
quæ genus i
suo indignu
Hylam pan
re, in arrio

a. l. D. de
lus lib. 5.

rum actores inhonestos esse jus vestrum, & inter capita computari indicavit infamia? Quam veluti amentatam hastam verissime Arnobius, ex ipso Quiritium jure, in eos torfit. Edicto nanque prætoris infamia notabantur *a*, qui artis ludicræ, pronuntiandive causâ, in scenam prodissent. Quapropter Æmilius Probus, in præfatione libri De vita excellentis imperatoris; *Magnus*, inquit, *laudibus tota fuit Gracia*, victorem olympicæ citari. In scenam vero prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini: quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. Hujus rei argumentum est, quod, qui ad principem provocantem, cum, qui artem ludicram faceret, torfisset, verberasset judex, lege Julia de vi publica: contra atque si idem in reliquorum civium corpus admisisset, non apprehendebatur *b*, ipsamet legis exceptione nominatim tutus: quæ genus id hominum, quasi beneficio suo indignum, aspernabatur. Quinetiam Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus suæ Augustum flagel-

G 2 lis

a l. i. D. de his qui not. infam. b Paulus lib. 5. Sententiar. Tit. de vi publica.

lis (quod erat servile supplicium) verberasse, Tranquillus memorat *c*: ubi & illud refert, magistratibus omni loco omnique tempore coercitionem, in histriones lege veteri permissam, Augustum ademisse. Marito etiam cum paucas omnino personas in uxoris adulterio deprehensas occidendi jus lex Julia de pudicitia daret, id ei licere in eos, qui artem ludicram facerent, noluit *d*. Accusandi quoque & publico iudicio reos postulandi, his, qui artem ludicram fecissent, potestas denegabatur *e*. Proinde & huiusmodi artem citra capitale flagitium exercere miles non poterat. Tiberium quidem certe, Dio auctor est *f*, histriones urbe expulisse, arteque ea interdixisse, quod & feminas ignominia adficerent, & turbas excitarent. Contra, Caius eos, statim atque imperio potitus est, eodem Dione teste *g*, revocavit. Rursus Domitianus scenam his interdixit, ut Sueton. in ejus vita memorat *h*, intra domum dumtaxat exercendi artem jure concessio, Fuit plane tempus, cum nec equitibus scena inde-

cora

c in Augusto, cap. 45. *d* l. marito. *D.* ad l. Iul. de adulter. *e* l. qui iudicio. *D.* de accusat. *f* lib. 57. *g* lib. 59. *h* cap. 7.

cora esset, ut Augusti te fuerit. Quod cet *i*, his ver gladiatorias o liquando usu tusconsulto i Dio ita refe πεις, καὶ γυν καὶ τότε γὰ ἐν τοῖς πασι τοῖς ἐκείνου, ἀ ἰσπαδὶ δηλοῖ ἔτον ὁρῶν. Ex Suetonii in ventate utrum quem quem scenæ haren to teneretur te subiisse & mirum bus gladiator quidem per est l. καὶ το σθεναν πς, μς ὅν ἐν ἰδιω αὐτῶ ἐπικρῖ φιλὸς ἢ τῆς

cora esset, ut eam illis Senatusconsulto Augusti temporibus interdici necesse fuerit. Quod Suetonius in Augusto docet *i*, his verbis: *Ad scenicas quoque & gladiatorias operas equitibus Romanis aliquando usus est, verum priusquam senatusconsulto interdiceretur.* Quod idem Dio ita refert, lib. 54: *Ε'πεδὴ περ καὶ ἰπ-
πεῖς, καὶ γυναικες ἐπιφανείς, ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ
καὶ τότε γὰρ ἐπεδείξαντο, ἀπηγόρευσεν, ἔχ' ὅτι
τοῖς πασὶν τῶν βασιλευσῶν, ὁ περ πρὶν καὶ πρὶν
ἐκκαλύπτο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκγόνοις, τοῖς τε ἐν τῇ
ἰσχυρίδι δηλονότι ἐξεταζομένοις, μηδὲν ἐπὶ τοῖς
ἐκτον δρᾶν.* Ex quo lucem accipiet alter Suetonii in Tiberio locus, quo ex juventute utriusque ordinis profligatissimum quemque, quominus in opera scenæ harenæve edenda senatusconsulto teneretur, famosi iudicii notam sponte subiisse narrat *k*. Postea tamen, quod & mirum visum iri præmonet, equitibus gladiatorium ludum indulgentia quadem permittum fuisse, Dio auctor est *l*. Καὶ τοῖς ἰππεδῶν, αἰτ', ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἀντι-
σθενάν πρὸς, μνημονοῦν ἐπετρέπη. Αἰπὸν δὲ,
ὅτι ἐν ὀλιγωρίᾳ ἦν ἐς τὴν ἀπρίαν τὴν ἐπ'
αὐτῶν ἐπιτελεῖν ἐποιῶντο. Εἴπειν γὰρ μήτ' ὁ-
φελός ἢ τῆς ἀπαρρήσεως ἐγγίνετο, καὶ ἡμωρίας

G 3

μερίδο-

i cap. 43. k cap. 35. l lib. 56.

μείζονα ἀξιοί εἶναι ἐδόκεν, ἢ καὶ ἀπτε-
πήσεαξ ἐνομιόθησαν, συνεχωρήθη τῷ το σφίσι
ποιεῖν, καὶ ἔτις ἀντὶ τῆς ἀτιμίας θάνατον
ὀφλισκάνειν. Suetonius etiam, Neronem
quadringentos senatores, sexcentosque
equites Romanos, & quosdam fortunæ
atque existimationis integræ, ad ferrum
exhibuisse, narrat *m.* Proinde, Vitel-
lio imperante, quemadmodum Tacitus
scribit, severe cautum fuit, ne equites
Romani ludo & harena polluerentur,
cum priores id principes pecunia & sæ-
pius vi pertulissent. Ac, Domitianum
quoque, quæstorium virum, quod ge-
sticulandi saltandique studio teneretur,
senatu movisse, traditum est *n.*

Quod autem ait lex, FACIT, FECERIT:
cum effectu accipiendum est *o.* Et ideo,
qui operas suas locaverit ut in scenam
prodiret tamen, lege contineri non vi-
detur *p.* Factum enim, nō voluntas, ap-
prehenditur. Quo pertinet apud Quin-
tilianum *q* proposita quæstio, an thea-
trali lege, quæ eum, qui artem ludi-
cram exercuisset, à 14 primis theatri
ordi-

m In Nerone, cap. 12. *n* Suet. in Domit.
cap. 8. *o* arg. l. 1. §. hac verba. *D.* quod
quisque in. *p* l. 3. *D.* de his qui not.
infam. *q* lib. 3. instit. orat. cap. 6.

ordinibus ar-
in hortis of-
ductus, contri-
lis & alia qu-
dem, aut aliu-
302. Certe in-
stulando, & i-
la operarum
locatio, et in-
tat. Ita qui
sunt. In e-
famibus, q-
net, consiliu-

Ceterum,

gruenter Co-
natoribus, p-
sacerdotibus
libertate fil-
filiam, tab-
liam, vel l-
uxorem ha-
tionem Va-
Novellis la-
quantum a
derogavit

r l. 1. §. in
qui liber-
4. Nove-
de nupt

ordinibus arceri volebat, is, qui prætori in hortis ostensus esset, nec tamen productus, contineretur. Cui non abfimilis & alia quæstio tractatur apud eundem, aut alium, Quintilianum, Decla. 302. Certe in senatusconsulto *r* de postulando, & in alio legis Julæ capite *s*, sola operarum ad bestias depugnandas locatio, etiam nulla pugna secuta, notat. Ita quippe utrobique verba scripta sunt. In edicto autem prætoris de infamis, quod ad ludicram artem attinet, consilium ac conatus non punitur.

Ceterum, huic legis Julæ capiti congruenter Constantinus sanxit, ut ne senatoribus, præfectis, duumvirisve, vel sacerdotibus municipiorum, libertam, libertæve filiam, scenicam, vel scenicæ filiam, tabernariam, tabernariæve filiam, vel lenonis, aut harenarii filiam, uxorem habere liceret. Quam constitutionem Valentinianus & Martianus in Novellis laudant *a*. Ei vero Justinianus, quantum ad scenicas personas attinet, derogavit *b*, constituens, mulieribus,

G 4

quæ

r l. i. §. in senatusconsulto. D. de postul. l. l. qui libertinus. D. de oper. libert. a. Tit. 4. Novel. Mart. b in l. imperialis. C. de nuptiis.

quæ pudorẽ suum scena aut ludo quandoque polluissent, si, derelicta inhonestâ conversatione, honestiorem commodioremque vitam fuerint amplexæ, licere principali rescripto, cuilibet personæ, quacunque dignitate præditæ, nubere, quasi omni pristinæ vitæ macula poenitentia, principisque beneficio, diluta atque abstersa.

Addidit vero legi Juliæ senatus, ut neque damnatam publico iudicio ducere uxorem, aut retinere jus esset *c.* Damnata accipe eam quæ non provocavit. Ceterum, si provocavit, nondum damnata videtur. Idem est, etsi ab eo, qui jus damnandi non habuit, damnata sit. Damnata enim tum videtur cum damnatio tenuit. Quam ego interpretationẽ ex similibus aliis locis haurio *d.* Publico plane iudicio damnata non videtur, quæ calumniæ prævaricationisve nomine, ex causâ publici iudicii sit condemnata, licet infamiæ notetur *e.* In calumniatores enim nulla publica quaestio

c. l. palam. §. senatus. D. de rit. nup. d. l. edicto. D. de bonor. poss. l. 2. §. ult. D. de poenis. l. furti. §. 1. D. de his qui notant. infam. c. l. palam. §. si qua calumnia. D. de ritu nup.

stio constituta
nia eis poen
publicorum
numeratur.
accusatione
tam, siue ob
lumniam n
lier, damna
continetur
iudicio re
Quod ita
que injuri
jestatis, i
tionem pe
accusation
turf: qua
eamque re
nuptiis id
prævarica
dicium pu
toris per
bus inger
lege Papi
stus est h.

*fl. de crim
cusare.
l.ulti. D.
D. ad l.
varicat*

stio constituta est. Nam, etsi lege Rem-
 nia eis pœna irrogata sit, non tamen in
 publicorum iudiciorum legibus lex ea
 numeratur. Igitur, si, ob publici iudicii
 accusationem per calumniam institu-
 tam, sive ob privatum iudicium per ca-
 lumniam motum, ut calumniatrix mu-
 lier, damnata sit, senatusconsulto non
 continetur. Ergo dicet aliquis, publico
 iudicio reos postulare mulieribus licet.
 Quod ita verum est, si suam, suorum-
 que injuriam exequantur, vel læsæ ma-
 jestatis, aut annonæ fraudatæ accusa-
 tionem perferant. His enim ex causis ad
 accusationem publici iudicii admittun-
 tur *f*: quam si destituisse arguantur, ob
 eamque rem damnatæ sint, à senatorum
 nuptiis idcirco non arcebuntur, quod
 prævaricationis crimen in hac specie ju-
 dicio publicum non sit *g*. Porro, sena-
 toriis personis exceptis, cæteris omni-
 bus ingenuis libertinas uxores ducere
 lege Papia concessum fuisse, Celsus te-
 stis est *h*. cujus ipsa verba subjeci: *Lege*

G 5 Iulia

fl. de crimine. C. qui accus. nō pos. l. qui ac-
cusare. l. hi tamē. l. mulierem. D. de accus.
l. ult. D. ad l. Iul. de an. l. in quæstionibus.
D. ad l. Iul. majest. g l. 3. §. ul. D. de præ-
varicator. h in l. lege Papia. D. de ritu nup.

Julia Papia cavetur, omnibus ingenuis, præter senatores, eorumque liberos, libertinas uxores habere licere. Quod & Dio comprobatur i, de Augusto loquens. Επειδὴ δὲ, ait, πολὺ πλεονέχον τὸ ἄρρεν ὅδ' ἦλθε τῶν δούλων ἢν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελούθεις τοῖς ἐθέλουσιν, πλεονέχον τῶν βελούδων, ἄρρεσιν, ἐννομεν τὴν τεκνοποιίαν αὐτῶν εἶναι κατελούσας. Quæ verba latine reddam, quoniam in hac parte recta non est, quod ejus pace dictum sit, Xylandri interpretatio: qui δούλην illic pro patritio accipit, cum ingenuum procul dubio significet. Sic enim Theophilus lib. i. Institut., & Constantinus. Harmenop. lib. i. tit. ult. δούλην definiunt, ὁ ἄρρεν τῶν τεχνῶν καὶ ἐλούθεις ἐστίν, id est, qui statim ac natus est, liber est. Itaque recta est hæc; quæ sequitur, illius loci interpretatio: Iam vero, quoniam masculorum ingenuorum numerus major erat, quam mulierum, potestatem fecit omnibus pro arbitrio, senatoribus exceptis, libertini generis uxores ducere, iustosque esse, qui inde susciperentur, liberos constituit. In eundemque lapidem & Zonaræ interpretes impiegit in eadem Augusti constitutione referenda. Nam Zonaras ipsamet Dionis verba in

suos annales
tudo ulla est
pro ἐξελούθεις
λούδων, βελού
bet. Hoc verbum
significat k;
ut inferioris
puta vel plebe
quas, qui a
Senatores
tatem, pro
Excipie
sonas, quæ
nis homin
ducere per
none lenav
palam quæ
set. Item i
judicio pu
tem ludic
prionis a
Ulpianum
lorum ex
Tit. de co
ad hoc leg
bus caput
cunque d
tione ex

suos annales transcripsit: nec dissimilitudo ulla est in verbis, præterquàm quod pro ἐξελούθρας, ἀπελούθρας, pro βουλούονται, βελούται Zonaræ codex habet. Hoc vero est, quod Mauritianus significat *k*; *Observandum esse*, inquit, *ut inferioris gradus homines, equestris ut puta vel plebei ordinis, uxores ducant eas, quas, qui altioris dignitatis sunt, veluti Senatores, ducere, legibus, propter dignitatem, prohibentur.*

Excipiebat autem lex quasdam personas, quas ne inferioris quidem ordinis hominibus, dum modo ingenuis, ducere permittebat. Veluti lenam, à lenone lenave manumissam, vel eam, quæ palam quæstum corpore faceret, fecisset. Item in adulterio deprehensam, vel iudicio publico damnatam, vel quæ artem ludicram exercuisset. Cuius exceptionis auctorem laudo locupletem, Ulpianum nimirum, in fragmentis titulorum ex ejus Corpore excerptorum, Tit. de cœlibe, orbo, solitario. Atque ad hoc legis Juliæ de maritandis ordinibus caput referenda esse censeo, quæcunque de ingenuorum statu & conditione ex Ulpiani libris ad l. Jul. & Pap.

in

k l. observandum. D. de ritu nupt.

in Pandectis tractata reperiuntur. Ingenuum namque habendum eum qui ingenuus pronuntiatus fuisset, licet natura & re vera ingenuus non esset, Ulpianus lib. i ad l. Jul. tradiderat, ut ex inscriptione l. ingenuus. D. de statu homin. liquet. Idque nimirum propter rei judicatæ auctoritatem, quæ pro veritate habeatur. Unde & hausta est illa juris regula, quæ rem judicatam pro veritate haberi definit. Cui tamen non in hac modo specie, sed & in omnibus causis, in quibus de statu, conditione, qualitateque personæ quæstio vertitur, locus est. In his enim, vel maxime sententia jus facit *a*. Eodem libro Ulpianus, in hujus capituli, ut verisimile est, interpretatione, scripserat *b*, Si quis per collusionem ingenuus esse pronuntiatus esset medio tempore, id est, ante collusionem detectam, & post sententiam de ingenuitate dictam, quasi ingenuum accipi.

Lenas autem, ut singula legis verba expendamus, Ulpianus ad edictum prætoris,

a l. adoptivum. §. i. D. de in jus voc. l. siue contra. D. de liber. agnosc. l. Papianus. §. si ex causa. D. de inoff. te. *b* l. 4. D. de collusio. deteg.

toris, sub titulo famia, dici aliquid quæstuaris pro an alterius non ceant. Ac nec ter ne hoc no rius negotiū a ta, si caupona cens, mancipi casione mini cientia, is le nones porro, infamia nota sandi publico ut viles, turpe adulterio dep impune occide certe, ignon notandas, cum Terentio communem stiniano *h*, *τῆς παρὰ τὸν* Quapropter

c l. 4. §. ait p infam. ritu nupti sat. fl. Adel. h

toris, sub titulo de his qui notantur infamia, dici ait *c* eas, quæ per mulieres quæstuaras prostituunt. Nec refert, suo, an alterius nomine, id genus vitæ exercent. Ac nec illud interest, principaliter ne hoc negotium gerant, vel alterius negotii accessione utantur *d*. Ut puta, si cauponam quis, vel stabulum exercens, mancipia quæstuararia habeat, occasione ministerii quæstum corpore facientia, is lenonis loco habebitur. Lenones porro, lenæque, edicto prætoris, infamia notabantur. Proinde nec accusandi publico iudicio jus habebant *e*, & ut viles, turpes, famosæque personæ, in adulterio deprehensi lenones, à maritis impune occidi poterant *f*. Et merito certe, ignominia huiusmodi personas notandas, veteres censuerunt; quas, cum Terentio *g*, pestem perniciemque communem adolescentium, & cum Justiniano *h*, ὀλεθρίους καὶ κρινεὺς λυμεῶνας τῆς σωφροσύνης, vocare jure possumus. Quapropter silentio prætermitti Q. Metelli

c l. 4. §. ait prætor. D. de his qui notantur infam. dl. palam. §. lenonem. D. de ritu nupt. cl. qui iudicio. D. de accusat. fl. marito. D. de adulter. *g* in Adel. *h* Novella 14.

telli iudicium non debet, qui, in prætura urbana, Vetibio lenoni bonorū possessionem secundū tabulas denegavit *i*; separandam fori ac lupanaris conditionem existimans, jurisque ac legum auxilio indignos consens eos, qui tantam civitati labem inferrent. Laudanda quoque Honorii & Theodosii constitutio, qua, lenones patres, dominosve, quos necessitatem filiabus ancillisve peccandi imposuisse constiterit, non solum potestatem, quam in eos habebant, amittere, sed & proscriptionis exiliique pœna plecti, sanciunt *k*. Denique, nec satis unquam pro merito Justinianus laudabitur, qui genus hoc hominum urbe regia pelli, eosque, qui illecebris pellectas puellas ad quæstum alere comperti essent, acerbissimis pœnis subiici voluit *l*.

Verum videamus, quænam palam quæstum corpore facere ex legis Papiæ sententia intelligerentur. Palam, Ulpiano interprete *m*, est, *coram pluribus*: eique voci plerunque socia adjungitur vox *aperte*: quarum altera, ut Asconius Pædianus distinguit, ad publicum conspectum

i Valerius Max. lib. 7, cap. 7. *k* Lult. C. de spectac. lib. 2. *l* Novella 14. *m* l. palam. D. de verb. signific.

spectum, alterationem pertinet. Cum de stupro nem se facere potest atque aperte c. Palam autem tantum existimatur, ut Terentii libidinum locum si quæ in tabernaculis alias, per huiusmodi scelerum notam, turpitudinis dictio non de vi nominatur testimonii fide.

Et, quoniam licet agere, num erit, quæ memoria obliuisci non producere. in iucunda habet progressio. Primum carum libidinis stas, (sic enim mel p. mere)

n d. l. palam. ge Iulia. D. seminar.

Ipſectum, altera ad dictorum ſignifica-
tionem pertinet. Valer. Max. lib. 6 cap. 1:
*Cum de ſupro nihil negaret, ſed ſponſio-
nem ſe facere paratum diceret, quod palam
atque aperte corpore quaſtum factitaſſet.*
Palam autem quaſtum feciſſe, non ea
tantum exiſtimatur, quæ ſe in lupana-
rio, & ut Tertul. loquitur, publicarum
libidinum loco, proſtituit, verum etiam
ſi quæ in taberna, vel caupona, aut a-
licubi alias, pudori ſuo non parcit. Cu-
juſmodi ſcæminis olim, propter infamiæ
notam, turpitudinemque vitæ, testi-
monii dictio non erat: legeque adeo Julia
de vi nominatim cavebatur, ut ne ad
testimonii fidem admitterentur.

Et, quoniam hic ſe de impudicis mu-
lieribus agendi locus offert, non alic-
num erit, quæ de re meretricia ex veteri
memoria obſervando notavi, in medium
producere. Nec enim erit inutilis aut
injucunda hæc à propoſita oratione di-
greſſio. Primum autem invenio, publi-
carum libidinum viſtimas, atque ho-
ſtias, (ſic enim Tertullianus non ſe-
mel *p* meretrices appellat) Romæ ſub
forni-

*n d. l. palam. D. de ritu nupt. o l. 3. §. le-
ge Julia. D. de testi. p in lib. de cultu
feminar. & in lib. de ſpectacul.*

fornicibus prostare consueville. Inde illud Horatii in Sermonibus q:

Contra alius nullam, nisi olenti in fornice stantem :

Qua periphrasi meretricem designat. Idem, eodem loco :

Quidam notus homo, quum exiret fornice, Maete

Virtute esto, inquit, sententia dia Catonis. Nam simul ac venas inflavit tetra libido, Huc iuvenes equum est descendere, non alienas Permollere uxores.

Seneca, in li. De beata vita; Voluptas, ait, humile, servile, imbecillum, caducum, cui statio ac domicilium fornices & popinae sunt. Arnobius lib. 2 adversus gentes: *Stant in lupanaribus prompta, in fornicibus obiecta.* Plautus, Bacchidibus: *Omnes fornices, lustra, & lustrales cellulas, quaesivi sedulo.* Martialis, lib. 1 Epigram.

At meretrix abigit testes veloci, seraque; Raraque summæni fornice rima patet.

Arbiter Petronius, Satyrico: *Tandem, immo jam sero, intellexi, me in fornicem esse deductum: execratus itaque anicula insidias, operui caput, & per medium lupanar fugiens, cepi in aliam partem.* Isidorus, lib. 10 Etymologiar. *Fornicatrix est, cuius corpus publicum ac vulgare est.*

q lib. 1. Sat. 2.

Ha

Ha sub arcuatis fornices dicuntur & in lexico Latædis B. Germani tum reperi: *Fornix, quod non igitur*

Lupanaris

etum sit, La

sit. cap. 20, f

rentia agens

& propter vu

pa inter pasto

patæ est. una

Hieronym. in

parvulos; pro

Faustulus, re

cam Laurenti

qua, propter p

tem corporis q

pellatur. Vn

riam meretr

tur. Idem &

molog. cap. 2

cant. Sic enin

libidinem na

et oixu pax &

uab & 36, uq

venitur & h

in Heliogal

Ha sub arcuatis prostituiebantur. qua loca fornices dicuntur. unde & fornicaria. Sed & in lexico Latinogræco suburbicariæ ædis B. Germani Parisiensis ita scriptum reperi: Fornicaria, πόρνη. ἀπὸ καμάρου, ἐν ᾗ ἴστανται.

Lupanaris vero vocabulum unde ductum sit, Lactantius, lib. I Divinar. instit. cap. 20, sic exponit, de Acca Laurentia agens: *Fuit enim Faustuli uxor, & propter vulgati corporis vilitatem, Lupa inter pastores, id est, meretrix, nuncupata est. unde etiam lupanar dicitur.* B. Hieronym. in Chronic. Eusebii: *Verum parvulos, prope ripam Tyberis expositos, Faustulus, regii pastor armenti, ad Accam Laurentiam uxorem suam detulit; qua, propter pulchritudinem, & rapacitatem corporis quasi suæ, Lupa à vicinis appellatur. Vnde ad nostram usque memoriam meretricum cellula lupanaria dicuntur.* Idem & Isidor. tradit, lib. 18 Etymolog. cap. 42. Græci porro οἰκήμα vocant. Sic enim Dio, lib. 59, Messalinæ libidinem narrans, loquitur: *Ἦδη γὰρ καὶ ἐπ' οἰκήματι, ἐν τῷ Παλατίῳ, αὐτῇ τε ἐκαθέζετο, καὶ ἄλλας ἐν πρώτῳ ἐκείνῳ ζεν.* Invenitur & hoc verbum apud Xiphilinum in Heliogabalo. *Καὶ τέλει, αἰτ, ἐν τῷ Παλατίῳ.*

Παλατῶ οἰκηματῶ ἀποδείξας, εἰ ταῦτα ἡ-
σέλλαινε. Ubi interpres οἰκηματῶ, *cubicu-*
lum, non satis apte, vertit. *Cumcellam*,
vel *lupanar*, commodius reddere potuif-
set. Suidas: Οἰκήματα, τὰ χαμαὶ ὄψεται.
Hesychius: Οἰκηματῶ, τὸ δέσματῶν. Ἀτ-
ταχὶ δὲ, τὸ πορνείον.

Ex illo autem Martialis à me supra
prolato versu, sub manianis & projectis
abditas fuisse meretricum cellas, colli-
gere est: qua ratione idem auctor scort-
ta, submanianas uxores, lib. 12 Epigr.,
vocat;

*Et plena, inquit, turpi matris olla resina,
Submaniana qua pilantur uxores.*

Unde etiam explicantur sequentes e-
jusdem poetæ versus, qui lib. 11 Epig. le-
guntur:

Submanianis inquinatio buccis.

*Quem cum fenestra vidit à Suburrana,
Obscœna nondum lena, fornicem clausit.*

Ex quo etiam liquet, in Suburra, quæ in
secunda urbis regione sita erat, mere-
tricum mansionem fuisse, quod versus
hi Priapeorum significant:

Nota Suburrana inter Theletusa puellas,

Qua, puto, de quaestu libera facta suo est.

Et hinc fortasse est, quod in descriptio-
ne urbis Romæ, in eadem cum Suburra
regio-

regione, lupanar
quam à Sexto
tra urbis me
meretrices, qu
Lampridius in
& in theatris
meretrices co
Idem Lampr
tur una die au
phitheatri, &
retrices, testis
gnosceretur, in
de circo, de the
locis & balneis
publicas. Ili
42: Idem ver
bulum, eo quo
ces ibi proster
abundeque
nicibus & su
lulas posita
quod & hu
guum lumen
le, fuliginisq
tingebat. Qu
Controverfi
Auctor quo
Quilibet hu
Nigra forni

regione, lupariæ, tam à Pub. Victore,
 quam à Sexto Ruffo, ponuntur. Sed ex-
 tra urbis mœnia quædam prostabant
 meretrices, quas extramuranas idcirco
 Lampridius in Heliogabalo vocat. Quin
 &, in theatris, & in aliis urbis locis,
 meretrices constitisse, non dubium est.
 Idem Lampridius in Heliogabalo: *Fer-*
tur una die ad omnes circi, theatri, & am-
phitheatri, & omnium urbis locorum me-
retrices, tectus cucullione mulionico, ne ad-
gnosceretur, ingressus. Idem alias: *Omnes*
de circo, de theatro, de stadio, & omnibus
locis & balneis meretrices collegit in ades
publicas. Isidor. lib. 18 Etymolog. cap.
 42: *Idem vero theatrum, idem & prosti-*
bulum, eo quod post ludos exactos meretri-
ces ibi prosternerentur. Ex quibus satis
 abundeque probatum arbitror, in for-
 nicibus & submœnianis meretricû cel-
 lulas positas structasque fuisse: quas,
 quod & humi depressæ essent, & exi-
 guum lumen admitterent, obscuras es-
 se, fuliginisque plenas, plerunque con-
 tingebat. Qua de causâ Seneca in libris
 Controversiar. *fornicis fuliginem dixit.*
 Auctor quoque Priapeorum:
Quilibet huc licebit intret.
Nigra fornicis oblitus favilla.

Inde-

Indeque Horatius *olentem fornecem* dixit, lib.1 Satyr.2. ut & Prudentius, lib.2 contra Symmachum, *spurcam redolente fornice cellam*.

Certa vero meretrici cuique cellula constiruebatur, propriusque ei titulus inscribebatur, quo & prostitutæ nomen, & quantum uno concubitu mereret, designabatur: quo facilius in eam quisque incideret, ad quam animum appulisset, pretiumque concubitus à se pendendum sciret. Seneca, lib.2 Controversiarum: *Deducta es in lupanar: accepisti locum: pretium constitutum est: inscriptus est titulus: hætenus in te inquiri potest. Ceterum, nescio quid cellulam & obscænum lectulum vocas*. Et paullo post: *Meretrix vocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellæ tuæ titulus, venientes recepisti*. Et alias: *Stetisti cum meretricibus: stetisti sic ornata, ut populo placere posses, cum veste quam leno dederat: nomen tuum pependit in fronte, pretia stupri accepisti*. Inde Martialis inscriptam cellam pro lupanario dixit.

*Intrasti, ait, quoties inscripta limina cellæ,
Et puer arripit, sive puella, tibi.*

Hoc ipsum Iuvenalis aperte expressit a,
Messa-

a. Sat. 6.

Messalinam ex
toris uxorem
fœminam; cui
conjugali relic
rumque in lup
venientesque,
cariæ sibi acco
tatem admitt
*Respice, inqu
dius, aud
Quæ tulerit. L
uxor,
Ausâ Palatino
Sumere noctu
cullos.
Linguebat. Co
Et nigrum fla
Intravit calic
Et cellam va
papillis
Confixit au
Ostenditque
ventrem
Excepit blana
Mox, lenone
Tristis abijt;
cellam
Clausit, a
vulva;*

Messalinam exagitans, Claudii Imperatoris uxorem, libidinis prodigiosissimæ fœminam, cujus explendæ causâ toro conjugali relicto, meretricis habitu plerumque in lupanar noctu descendebat, venientesque, nomine insignioris fornicariæ sibi accommodato, usque ad satietatem admittebat.

Respice, inquit, rivales divorum: Claudius, audi,

*Qua tulerit. Dormire virum cum senserat
uxor,*

*Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Augusta cullos.*

*Linuebat. Comite ancilla nō amplius una,
Et nigrum flavo crinē abscondente galero,
Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuum, atq; suam. Tunc nuda
papillis*

*Constitit auratis, titulū mentita Lycisca,
Ostenditque tuum, generose Britannice,
ventrem.*

*Excepit blanda intrantes, atq; ara poposcit.
Mox, lenone suas jam dimittente puellas,
Tristis abit; sed, quod potuit, tamen ultima
cellam*

*Clausit, adhuc ardens rigida tentigine
vulva;*

Et,

*Et, lassata viris, nondum satiata, recessit;
Obscurisque genis turpis, fumoque lucerna,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.*
Quod autem superiores auctores titulum, Tertullianus *elogium* appellat in lib. De spectaculis. Ipsa etiam, ait, *prostibula*, publica libidinis hostia, in scena proferuntur, perque omnis ætatis, omnis cognationis ora transducuntur: locus, *stipes*, *elogium*, etiam quibus opus non est, *prædicantur*. Utitur tamen ille auctor tituli verbo in eandem sententiam in lib. de pudicitia. *Et ubi*, ait, *proponetur liberalitas ista?* Ibidem, opinor, in ipsis libidinum januis, sub ipsis libidinum titulis; illic hujusmodi *pœnitentia* promulganda est.

Inter meretricem plane & prostibulum hanc veteres differentiam posuisse, Nonius Marcell. notat, quod meretrices copiam sui tantummodo noctu facerent: prostibula vero ante stabulum starent, quæstus diurni & nocturni causa. Et ad hanc comprobendam differentiam, Plauti Cistellaria locum producit. Eademque ratione *prosedas* appellatas ab eodem Plauto meretrices, quæ ante stabula sederent, Sext. Pomp. lib. 14 docet: locus vero Plauti, de quo sentit,

sentit, ex Per-
dus est. Qu-
adductus cred-
bitr. verbum
in Satyrico se-
bent, jam pro-
vat; cum, me-
dum sit, jam

Cum vero
pillis constitit
cum signat.
suevisse, didici-
lo. E' τῶ Πά-
δινδελῶς, ἐν τῷ
ἰνὶ τῷ Ἰσῶς αὐ-
tronius Arbi-
negarem, me-
quosdam inter-
ces, furtim sp-
ædiles, flagi-
men edere,
nel. Tacit. li-
familia genita
les vulgaverat
qui satis pœn-
ipsa profession-
Sed & me-
rum matron-
distincta vel

sentit, ex Pœnulo, Act. 1, Sc.2, petendus est. Quorum locorum auctoritate adductus credo, apud Petronium Arbitr. verbum hoc corruptum esse: nam in Satyrico scriptum veteres libri habent, *jam pro sella meretrix assen exegerat*; cum, meo quidem iudicio, scribendum sit, *jam proseda meretrix*.

Cum vero ait Juvenalis, *tunc nuda pallis constitit auratis*, morem meretricum signat. Quas nudas prostare consuevisse, didici ex Xyphil. in Heliogabalo. Εν τῷ Παλατίῳ, inquit ille, οἰκήματα διπδείξας, ἐν ταῦτα ἡτέλχαινε γυμνός τε αἰεὶ ἐπὶ τῇ θύρᾳ αὐτῆς ἐστὼς, ὥσπερ αἱ πόρνοι. Petronius Arbitr. in Satyrico: *Cum ego negarem, me cognoscere domum, video quosdam interviculos, nudasque meretrices, furtim spatiantes*. Enimvero, apud ædiles, flagitium profiteri, suumque nomen edere, meretrix cogebatur. Cornel. Tacit. lib.2: *Nam Vistilia, pratoria familia genita, licentiam stupri apud adiles vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversus impudicas, in ipsa professione flagitii credebant*.

Sed & meretricum erant ab honestarum matronarum cultu atque ornatu distincta vestimenta: quemadmodum in nostris

nostris selectarū ex jure civili antiquitatum Commentariis fufiffime comprobavimus. Nec in stola modo, & palla usu, sed & in crinium colore, differentia ea cernebatur. Si quidem, ut Servius in 4. Æneidos notat, matronis nigra coma, meretricibus flava, probabatur: quod ex eo Juvenalis, quem modo retuli, loco confirmatur.

Et nigrum, ait, flavo crinem abscondente galero.

Valerius, lib. 2, de matribus familias agens: *Indulgentibus namque maritis, & auro abundante & multa purpura usa sunt, quo formam suam concinniores efficerent: summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt.*

Ceterum, meretricum quæstum vectigali obnoxium esse Caligula voluit, tributumque illud primus instituit; cuius ad hæc usque tempora exemplum manere dicitur. Sic enim Tranquillus in ejus vita scribit a: *Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octava, ex capturis prostitutionum quantum quaque uno concubitu mereret: additumque ad caput legis, ut publico tenerentur, qua meretricium, quæve lenocinium fecissent.* Meminit ejus

& Lam-

a cap. 40.

DE JU

& Lampridius

ait, *vectigal*

rum, in sacrum

sumptibus publi

tri, circi, amph

vit. Cui non

quoque Con

exigi consue

pellabatur.

sublatum est

magno studi

leri curavit,

candiq; facu

Porro, me

vilis, aut ceter

rant. Plautus

Eunt depressum

Et ego, & mat

mus.

Livius, lib. 3.

Hyppala, Fe

ancillula adfui

numissa erat

Lamprid. in

cunctis lenoni

misi. Ac pla

temporibus

b Zonar. tot

ceph. hist.

ivili antiquita-
sime compro-
odo, & palla-
pre, differen-
em, ut Servius
onis nigra co-
probabatur:
nem modo re-

abscendente

us familias a-
ne maritis, &
purpura usa
tinniozem ef-
fentia capillos

quæstum ve-
gula voluit,
instituit; cu-
a exemplum
Tranquillus
lorum diur-
apturis pro-
mo concubi-
caput legis,
meretricium,
eminit ejus
& Lam-

& Lampridius in Alexandro. *Lenonum*,
ait, *vectigal*, & *meretricum*, & *exoletor-
um*, in *sacrum ararium* inferri vetuit, sed
sumptibus publicis ad *instaurationem thea-
tri*, *circi*, *amphitheatri*, & *ararii*, deputa-
vit. Cui non absimile tributum in urbe
quoque Constantinopolitana pendi &
exigi consueverat. *ἔνδοξον* id ap-
pellabatur. Quod tandem ab Anastasio
sublatum est b: qui omnes ejus tabulas
magno studio conquistas flammis abo-
leri curavit, ut ejus instaurandi revo-
candi; facultatem posteris præcideret.

Porro, meretrices ut plurimum ser-
vilis, aut cæte libertinæ conditionis e-
rant. Plautus, Cistell. Act. I, sc. I:
Eunt depressum, quia nos sumus libertinæ.
Et ego, & mater tua, amba meretrices fui-
mus.

Livius, lib. 39: *Scortum nobile, libertina*
Hyppala, *Fecenia*, non digna quæstu cui
ancillula adsueverat, etiam postquam ma-
numissa erat, eodem se genere tuebatur.
Lamprid. in Heliogabalo: *Meretrices à*
cunctis lenonibus redemit sæpe, & manu-
misit. Ac plane senatusconsulto, Tiberii
temporibus facto, quæstum corpore fa-

H cere

b Zonar. tomo 3. *Annal. in Anastas.* Ni-
ceph. *hist. Eccles. lib. 16, cap. 40.*

cere ex mulieres vetitæ sunt, quarum avus pater maritusve equo publico meruisset. Tacitus, lib. 2: *Eodem anno gravibus decretis libido foeminarum coercita est; cautumque, ne corpore questum faceret, cui avus, aut pater, aut maritus, eques Romanus fuisset.*

Sed hæc fuerit, ut ait Thucydides, ἐνβολὴ λόγῳ non inutilis. Ut igitur ad legis interpretationem redeam, sive in summæriana, cella, & fornice, mulier corpus suū vulgaverit, sive alibi, ut cum imperatoribus loquar, venalem c formam exhibuerit, & prostitutam meretricio more vulgo se præbuerit, lege Julia notatur. *Palam* enim hic accipimus, *passim*, &, *sine delectu*. Nec interest, pecunia accepta, an sine questu palam se prostituerit. Quæ vero cum uno, aut item altero, licet pecunia accepta, se commiscuit, in eadem causa non est. Nec vero ea tantum, quæ palam questum corpore facit, sed &, quæ aliquando fecit, licet facere desierit, ab ingenuorum nuptiis repellitur. Non enim contracta ex anteaactæ vitæ turpitudine macula, pœnitentia aboletur. Addit Ulpianus, hujus loci interpretationē per-

c in l. si ex. C. ad l. Inst. de adult.

sequens, ei ne paupertatis, piffimam vitam illi Terentiana vit parare divi nescit pauper v

Prohibebatur adulterio depregebat lex, ut post deprehendit adhuc tamen sione, quam tracta oberat nec infamæ, plestitur mulierata, subiectu prehenfa est, lia de maritan Non distingu adulteris, a Proinde siveprehendisse patris, vel matris, vel matris prehenfa sit, ba legis. Atque peccarit, a enim integr

d. l. palam. §. nup. c.

sequens, ei non ignosci, quæ, obtentu paupertatis, quasi egestate coacta, turpissimam vitam elegit, similis Chrysidæ illi Terentianæ, quæ se inhoneste optavit parare divitias, quam in patria honeste pauper vivere.

Prohibebantur præterea ingenui in adulterio deprehensas ducere. Nec exigebat lex, ut damnatæ essent. Igitur, etsi post deprehensionem absolutæ essent, adhuc tamen illis nota ex ipsa deprehensione, quam solam lex spectabat, contracta oberat *d.* Enimvero, nec pœnæ, nec infamiæ, quæ ob crimen adulterii plectitur mulier non accusata, nec damnata, subjicitur *e*, etsi nuptiis ejus, si deprehensa est, abstinere ingenuos lex Iulia de maritandis ordinibus præciperet. Non distinguimus hic, ut in *l. Julia de adulteriis*, a quo, vel ubi, deprehensa sit. Proinde sive maritus, sive quis alius, deprehendisse proponatur, & sive in domo patris, vel mariti, sive alibi, usquam deprehensa sit, erit notata, secundum verba legis. Atque hæc ita de ea, quæ sponte peccarit, accipienda sunt. Vim passam enim integræ existimationis esse, nec

H 2

nuptias

d. l. palam. §. qua in adulterio. D. de ritu nup. c. l. etsi. C. ad l. Iul. de adult.

nuptias ejus aliis interdicti, merito placuit *f.* Damnatam porro ex causa veri adulterii commissi ducere uxorem, etiam lex Julia de adulteriis vetabat. Quinimo factum hoc pro adulterio vindicabat *g.* Ob aliam vero causam lege Julia damnata, veluti quod domum præbuisset, pretiumve pro comperto stupro accepisset, impune ducebatur *h.* Quamquam senatusconsulto postea ex nuptiæ senatoribus interdictæ videantur *i.* Maritus plane, ream adulterii à se jure mariti vel extranei postulatam, post abolitionem denuo uxorem ducere, & quidem citra legis Julię pœnam, potuit *k.* Is enim in eam legem committit, qui vel publico judicio damnatam in matrimonio habet, vel adulteram sciens, ut ignorantiam simulare non possit, retinet uxorem *l.* Ab extraneo vero adulterii rea, nec ante damnationem uxor, duci potest *m.* Bene itaque Papinianus, cum

Mæ-

f. l. fœdissimum. C. ad l. Jul. de adult. gl. mariti. §. 1. D. ad l. Jul. de adul. l. castitati. C. eo. tit. l. auxilium. D. de minoribus. h. d. l. mariti. §. 1. id. l. palam. §. senatus. D. de ritu nup. k. l. generali. §. ream. D. de nup. l. sine metu. C. ad l. Jul. de adult. m. l. reas. D. de ritu nup.

Mærius, in a
natus, cand
natam uxore
eique morien
respondit *n.*
stare, neque
lierem, sed a
terque, si ta
instituisset, a
reditatem au

Verum e

Julię & Pa
fumus, è re
rem uxori
venio autem,
dem à Iustini
nuptias, quas
xore quinqu
se improbat
lib. 1. de fals
sexagenarius
bulam impos
liberorum? A
ra criminis l
riis legitimus,
tam fœmina
accuratissim
secunda, d
n. l. Clau
de his qua m

Mævius, in adulterio Sempronix damnatus, eandem Semproniam non damnatam uxorem duxisse proponeretur, eique moriens hereditatem reliquisset, respondit *n*, neque tale matrimonium stare, neque hereditatis lucrum ad mulierem, sed ad fiscum, pertinere. Similiterque, si talis mulier virum hæredem instituisset, ab eo, quasi ab indigno, hæreditatem auferri.

Verum enimvero, quando in legis Iulix & Papiæ explicationem ingressi sumus, è re est, reliqua ejus capita ad rem uxoriæ pertinentia persequi. Invenio autem, legibus illis (quod tandem à Iustiniano abrogatum est) eas nuptias, quas vir sexagenarius cum uxore quinquagenaria contraheret, fuisse improbatas *a*. Unde scite Lactantius, lib. 1. de falsa rel., cap. 16; *Vtrum, ait, sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetavit ius trium liberorum?* Ac plane Apuleio inter cætera criminis loco objectum ab adversariis legimus, quod sexaginta annos natam fœminam duxisset: idque factum accuratissime ille, Apolog. pro se ipso secunda, diluit ac purgat. Improbabat *n* l. Claudius. D. H₃ autem de his qua ut indign. a l. penult. C. de nups.

autem lex ejusmodi nuptias, tanquam liberorum quærendorum causa minime contractas, veroque conjugii fructu ac fine destitutas. Hoc enim in illis legibus condendis agebat Augustus, ut exhaustam bellis civilibus civitatem sobole repleret. Sexagenarius autem ut generandi, ita quinquagenaria pariendi impotens esse vulgo existimatur *b.* Aristoteles quidem certe in Politicis *c* finem gignendi ut plurimum viris septuagesimum annum adferre, mulieribus vero quinquagesimum scribit. Itaque Dionysius Halicarnassæus, lib. 4, eorum sententiam refellens, qui Lucium & Aruntem Tarquinius Tarquinii Prisci fuisse filios, non nepotes, credunt, id admitti non posse, argumento ejusmodi docet: *Ἡ γυνή δὲ πέντε ἔτεσιν ἢν αὐτῇ νεώτερος, καὶ ὡς περ εἰκός. ἐβδόμενόν αὖν δὴ πρὸς τὴν πέμπτον εἶχεν ἔτος, ὅτε ἐπέθνησκε Ταρκύνιος, ἐπὶ δὴ τῇ νεώτερον τῇ ἡῶν ἑσχατὸν ἐκύνησεν, ἔτος ἔχουσι πέντηκσόν. αἰστωτέρω γὰρ ὅτι ἐπικύσκειται τέτταρτος χρόνος γυνή, ἀλλ' ἐστὶν αὐταῖς τῶν ἀνδρῶν ὅρος, ὡς οἱ αὐτ' ἐξηλεκότες γράφουσιν.* Sed & idem Aristoteles *d*, in libro de Natura Animalium, raro con-

b l. si sterilis. D. de actio. empt. l. si major. de legit. C. haredi. c lib. 7. cap. 16. d lib. 1.

contingere, ut annu vir ge
quinto & sex
vires consumi
Halicarnassæ
citavi, libro :
καὶ τὸ Τα
ἐπὶ τὴν ἰσχυρο
τοῖς αὐτοῖς ἐπ
propter apu
Eutyclus se
re venerea ja
submotis, le
Annos natu
scimus
Seu maritum
scortari
Cum eo nos h
Similiter M
phis, Dem
ceret,
Satin', ait, f
Ego novus n
ἑσχα
Fiam?
Mulierem
annum nov
finit f, maj
e Scena ulti

contingere, ut ad septuagesimum usque annum vir generet: frequentius vero quinto & sexagesimo anno generandi vires consumi, tradit. Ideoque Dionysius Halicarnassæus, in eo, quem paullo ante citavi, libro: Ἀὐτὸς δὲ γίγνεται πάλιν ὁ γάμος τῇ Ταρκυνίᾳ μικρὸν ἀπολείποντος ἐπὶ τῶν ὀγδοήκοντα. καὶ ἡ τῶν τέκνων γένεσις τοῖς ἑξήκω ἔχουσιν ἡλικίαν ἅπας. Quapropter apud Plautum, Mercatore, has Eutychus senibus sexagenariis, quasi à re venerea jam per ætatem exclusis ac submotis, leges dicit:

Annos natus sexaginta qui erit, si quem scibimus

Seu maritum, siue hercle adeo cœlibem scortarier,

Cum eo nos hic lege agemus.

Similiter Mitio apud Terentium, Adelphis, Demeæ suadenti ut uxorem duceret,

Satin', ait, sanus es?

Ego novus maritus anno demum quinto & sexagesimo

Fiam?

Mulierem vero post quinquagesimum annum non parere, Plinius absolute definit, majoremque partem quadragesimo

H 4

fimo

e Scena ultim. f lib. 7 Natur. histo. cap. 14.

fimo profluvium genitale sistere. Solinus quoque, post annum quinquagesimum omnium mulierum fecunditatem conquiescere, in Polyhistore tradit. Ac plane, quibus cruor menstruus interval-
lis fluere destitit, eas jam concipere non posse, ab auctoribus medicinæ constanter affirmari, B. Augustinus auctor est g. Subjicit vero Plinius, Masinissam regem post octoginta sex annos filium genera-
visse, qui Methymnus appellatus sit. Cui & Valerius Maximus h, & Florus i, & Solinus, consentiunt. Quod de eo mi-
nus mirum videtur, quem vel ante om-
nes homines robore senectæ admira-
bilem fuisse, literarū monumentis pro-
ditum est. Qui, quemadmodum Cicero refert, in libro quem de senectute scri-
bit, vel nonaginta annos natus, nullo unquam imbri, nullo frigore, ut capite operto esset, adduci potuerit, & pedi-
bus iter ingressus, in equum omnino non ascenderit. Sed & Catonem Cen-
sorium idem Plinius k, cum Solino, octogesimo exacto anno filium è Salonii clientis sui filia, avum Catonis Uticen-
sis, procreasse scribit. Unde Plutarchus,
in

g lib. 3. contra Iulian. Pelag. h lib. 8. c. 14.
i in epitome Livii li. 50. k lib. 7. cap. 13.

in ejus vita.
& καὶ ἡλικίᾳ
stinus suis ten-
& quatuor ag-
sibi Lyrissian-
leges, quæ in
stant, non q-
lienam à nu-
memoratam
fufcipiendor
adficiendam
hic succurri
Max. narrat
lis, testamen-
tis, quæ iis ira-
fenti admodum
ejus judicium
basse. Nam
lios habere
procreando
jugium inte-
noluit. Eleg-
tri jam effec-
ti, civitatis
rogari violan-
ceptis vim a-
minime ad-
darum cau-

l lib. 3. contr

in ejus vita, nuptias eum contraxisse
 & καὶ ἡλικίαν, ait. Beatus quoque Augu-
 stinus suis temporibus senem octoginta
 & quatuor agentem annos ad libidinem
 sibi Lyrissiam emisse refert l. Verum ea
 leges, quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, spe-
 ctant, non quæ ἐν τῷ ὀλίγῳ. Et ideo a-
 lienam à nuptiis contrahendis superius
 memoratam ætatem, velut liberorum
 suscipiendorum spe destitutam, præmiis
 adficiendam non existimant. Atque
 hic succurrit, quod de Augusto Valerius
 Max. narrat m, aditum eum à Trachal-
 lis, testamento Septitiæ matris præteri-
 tis, quæ iis irata, jam pariendi impotens,
 seni admodum nupserat, tam supremum
 ejus judicium, quam nuptias, impro-
 basse. Nam hereditatem maternam fi-
 lios habere jussit, dotemque, quia non
 procreandorum liberorum causa con-
 jugium intercesserat, ad virum pertinere
 noluit. Eleganter itaque Dionysius ma-
 tri jam effectæ, nuptias juvenis appeten-
 ti, civitatis quidem leges à tyranno ab-
 rogari violariq; posse, naturæ vero præ-
 ceptis vim adferri, nuptiarum in ætate
 minime ad eam rem idonea concilian-
 darum causa, non posse, respondit. Qua

H 5

de re

1 lib. 3 contra Iuliam. Pelag. m. lib. 7. ca. 7.

de re verba Plutarchi in Solone subjice-
re, operæpretium fuerit. Ο' μὲν γὰρ, ait,
Διονύσιος, ἀξιώσεως τ' ῥητορὸς αὐτῷ διήνηαι
ἔνι τ' πολιτῶν πρὸς γάμον, ἔφη, τῷ μὲν τῆς
πόλεως νόμος λελυκέναι τύραννον, τῷ δ' τ'
φύσεως ὥς εἶναι δυνατὸν βιάζεσθαι γάμους
νυμφαγωγῶν παρ' ἡλικίαν. Quo loci in e-
jusmodi intempestivas imparesque nu-
ptias ita invehitur: Εἰν ταῖς πόλεσι τ' ἀπα-
ξίαν βυτῶν εἰδοτέον, εἰ δὲ ἀειδοτέον αἰῶνας
καὶ ἀχαιέτας ἐπιπολεῖς, καὶ μηδὲν ἔργον
γαμήλιον ἐχέσας, μηδὲ τέλει. Ἀλλὰ γέροντες
νέων ἀγαθῶν φαίη ὡς αὐτὸν ἐμμελὲς ἄρχων ἢ
νομοθέτης τὸ πρὸς τὸν Φιλοκτήτην. Εὐγ' οὐκ
ὡς γαμῖν ἔχεις, πάλας. Καὶ νέων ἐν δωμα-
τίῳ, πλεονεξίας πρὸς τὸν πῶν, ὡς περὶ δικαιο-
σύνην. Enimvero, huic, de quo agimus, le-
gis capiti, Claudium Cæsarem obrogas-
se legimus, cum comperisset, etiam sexa-
ginta annos natis, aut eo amplius, gene-
randi vires inesse. Sic enim Suetonius
in ejus vita n : Capiti Papia Popea legis, à
Tiberio Cæsare, quasi sexagenarii generare
non possent, edicto, obrogavit. Obrogari
enim dicitur, cum prior lex, alia lege la-
ta, postea aliqua ex parte commutatur.

Quod

n cap. 23.

Quod circa P.
sulto Claud.
fragmentis li.
Claudio sen.
nario, si minor
perinde habeb
norum duxiss
quingagenari
sisset, impar
nec ad capien
dotes proficien
juges, supra
quingagesim
nio perfliter
perinde ac si
Ulpiano teste
eis nihil poss
etatem à p
pervenisset.
significat, c
poris, quo lon
mines, intra
nerare posse a
auti amborn
rum excesser
filios procrea
et fluentibus
juvene: ut j

o Tit. 16.

Quod circa Papiam legem senatusconsulto Claudiano factum esse, ex Ulpiani fragmentis liquet, in quibus o ita est: *Scd Claudiano senatusconsulto major sexagenario, si minorem quinquagenaria duxerit, perinde habebuntur, ac si minor 60 annorum duxisset uxorem. Quod si major quinquagenaria minori sexagenario nupisset, impar matrimonium appellabatur, nec ad capiendas hereditates vel legatas dotes proficiebat.* Plane, postquam conjuges, supra sexagesimum masculi, supra quinquagesimum fœminæ, in matrimonio perstitierant, solidum inter se capere, perinde ac si liberos suscepissent, eodem Ulpiano teste, poterant: cum imputari eis nihil posset, quorum conjunctio ad ætatem à prolis generatione alienam pervenisset. Et hoc beatus Augustinus significat, cum ait p: *Pro modo nunc temporis, quo longe breviori spatio vivunt homines, intra centum annos amborum generare posse dicuntur. Si vero in summam ducti amborum anni centenarium numerum exceßerint, sic asseverantur non posse filios procreare, etiam si fœcunda sit mulier. Et fluentibus adhuc muliebribus possit ex juvene: ut jure etiam fuerit constitutum, nequa*

o Tit. 16. p Lib. 3 contra Iul. Pelag.

*nequaquam jus liberorum haberet, nisi cū
amborum anni computati⁵ simul adducti
centenos transisse docerentur. Sic enim lo-
cum emendo, fretus Ulpiani auctorita-
te, qui tum inter se conjuges solidum
cepisse scribit, cum lege Papia finitos an-
nos excessissent, id est, vir annos sexa-
ginta, uxor quinquaginta. Ius enim li-
berorum, cujus Augustinus meminit, ad
solidi capionem, de qua apud Ulpianum
agitur, pertinet. His & alius ad rem fa-
ciens ejusdem Augustini locus adjun-
gendus est ex lib. 1. Quæst. in Genesin. in
quo ita est: Sic enim medici tradunt, quo-
niam, cujus corpus viri secundum hoc jam
defecit, ut cum femina proVectioris atatis,
quamvis menstrua adhuc patiat, gene-
rare non possit, de juvencula potest. Et rur-
sus mulier, qua jam proVecta atatis est,
quamvis adhuc menstrua fluant, ut de se-
niore parere non possit, de juniore potest.*

Alio præterea, quemadmodum Ul-
pianus auctor est *a*, legis Juliae de mari-
tandis ordinibus capite, tutor à Prætorē
urbano ei mulieri virgini, quam ex ea
lege nubere oportebat, dari jubebatur
ad dotem dandam, dicendam, promit-
tendamve, si legitimum tutorem pupilla
non

a Tit. de tutel.

non habebat.
idem alias b
tem dandam
oportere, veru
ta est. Ut enim
de nuptiis Ph
trimonio cop
mina nullis l
lus, lib. 2. Sc
recedit, aut
ideo vel ante
Sed & ad do
dæ quoque
potest. Plane
tutoris curato
gitur, eo que
suo recte nubi
nin. rescripte
officium cur
pupilla perti
suo potest. V
tuendam tut
Quod si cur
dandæ causa
promississet
ferrent, ipsi
non valere

b l. non tant

c Tit. 21. c

non habebat. Eoque pertinet, quod idem alias *b* scribit, non tantum ad dotem dandam nupturæ curatorem dari oportere, verum etiam ei quæ jam nupta est. Ut enim Martianus Capella, lib. 9 de nuptiis Philologiæ scribit, etiam matrimonio copulato dotem dare viro femina nullis legibus prohibetur. Et Paulus, lib. 2 Sententiar. *c*, *Dos*, ait, *aut antecedit, aut sequitur matrimonium. Et ideo vel ante nuptias, vel post, dari potest.* Sed & ad dotem augendam, & mutandæ quoque dotis gratia, curator dari potest. Plane in nuptiis contrahendis tutoris curatorisve consensus non exigitur, eoque spreto pupilla pro arbitrio suo recte nubit. Et ita Verus & Antonin. rescripserunt *d*, in hæc verba: *Ad officium curatoris administratio rerum pupillæ pertinet: nubere autem arbitrio suo potest.* Verum ei ad dotem constituendam tutor ex lege Julia dabatur. Quod si curator generalis, vel dotis dandæ causa constitutus, amplius doti promississet quam facultates mulieris ferrent, ipso jure eam promissionem non valere, Terentius Clemens lib. 4

ad le-

b l. non tantum. D. de tutor. & curat. dat.
c Tit. 21. d l. sciendum. D. de ritu nupt.

ad legem Juliam & Pap. scribit *e*, quod lege rata non habeatur auctoritas dol malo facta. Qui locus perspicue indicat, lege Julia id fuisse comprehensum. Nec tamen tota obligatio, sed tantummodo, quod superfluum est, & amplius promissum quam promitti oportuerit, infirmabitur. Inutilis enim adjectio utilem dotis constitutionem vitare non debet. Quemadmodum & immodica donatio non omnino, sed quatenus duntaxat legis modum excedit, revocatur *f*. Potest vero mulier omnia bona sua in dotem dare: nec ulla lege hoc prohibitum reperitur *g*. Sed si in eo capta circumventaque est, quod ampliorum grandioremq; quam natalium splendor & viri dignitas postularer, dotem dederit, restitutionis auxilium probe implorat *h*. Ceterum separabat lex dationem dotis, dictionem, & promissionem. Dictionem quidem ita Caius

in In-
c l. sine generalis. D. de jure dot. f l. ut mibi. D. de donationibus. l. sancimus. in prin. & §. sin autem. Cod. eod. tit. g l. nulla. Cod. de jure dot. l. mulier. D. eodem Co. tit. h l. si ex causa. §. i. D. de min. l. un. C. si adversus dotem.

in Institur. frag
 alia obligatio
 terrogatione co
 mulier, sive spo
 futura, dotem
 bus rebus, qua
 non solum in
 obligabitur,
 ipsius mulieris
 marito in dotem
 persona nulla
 possunt dictionem

Sed ad al
 Julia de mari
 dum, Paulo te
 liberto in hoc
 rem duceret;
 do nuptias c
 Eodemque le
 to, qui liber
 bant, injuria
 re, vel nubere
 bantur *l. Fui*
 eadem lege co
 adfirmare po
 faciendi potes
 pfit, invito p

i lib. 2, cap. 9
 jure patro

scribit e, qui in Institut. fragment. explicat i: Sunt & alia obligationes, quæ nulla præcedente interrogatione contrahi possunt. id est, ut, si mulier, sive sponso, sive jam marito uxor futura, dotem dicat quod tam de mobilibus rebus, quam de fundis fieri potest. Et non solum in hac obligatione ipsa mulier obligabitur, sed & pater ejus, & debitor ipsius mulieris, si pecuniam, quam debebat, marito in dotem dixerit: Quæ tantum tres persona nulla præcedente interrogatione possunt dictione dotis legitime obligari.

Sed ad alia pergamus. Lege etiam Julia de maritandis ordinibus, jussurandum, Paulo teste k, remittebatur, quod liberto in hoc impositum erat, ne uxorem duceret; libertæ, ne nuberet; si modo nuptias contrahere recte vellent. Eodemque legis capite tricesimo quinto, qui liberos, quos in potestate habebant, injuria prohibebant uxores ducere, vel nubere, per magistratum cogebantur l. Fuisse quoque hæc fere verba eadem lege comprehensa, non temere adfirmare posse mihi videor. Divortii faciendi potestas libertæ, quæ patrono nupsit, invito patrono ne esto: Sed, quandiu patro-

i lib. 2, cap. 9. k l. adigere. §. ultim. D. de jure patro. l. l. capite. D. de ritu nupt.

patronus eam uxorem esse velit, & uxor esse velle debeat. Quæ verba ex duobus Ulpiani locis m, ex lib. 3 adl. Jul. & Pap. sumptis, perspicue eliciuntur. Idem etiam alias n, Si liberta, ait, ab invito patrono divertit, lex Iulia de maritandis ordinibus, retinet istam in matrimonio, dum prohibet alii nubere invito patrono. Indeque etiam rescriptum Alexandri interpretandum est. ita habet o: Liberta tua, ducendo eam uxorem, dignitatem auxisti, & ideo non est cogenda operas tibi prestare, cum possis legis beneficio contentus esse, quod invito te alii non possit iuste nubere. Patronum autem in hac lege accipimus, eum qui ex servitute sponte manumisit, vel filium ejus: sed, an is, qui ex causa fideicommissi manumisit, hoc idem jus habeat, quæri potest. Hic enim pro patrono habetur, quamquam plurimum ab eo qui nulla necessitate cogente gratuitam præstitit libertatem, differt. Nec enim magnam ei gratiam libertus debet, qui vel nolente eo ad libertatem rapitur. Ideoque operas ei imponere, ut est ab Adriano rescriptum, in ipsa
ma-
m l. in eo jure. D. de rit. nupt. l. ul. D. de divorc. n l. un. D. unde vir & ux. o l. liberta. C. de op. libert.

manumissione
 ris filius ejus
 tre ea mente, u
 beret, gravatu
 manumitti eum
 heredi extrari
 non cogatur
 sed &, si pro
 dabitur; qu
 non potuerit
 libertatem de
 bus supremis
 commissum r
 tos effici a qu
 gari non pote
 eos patronoru
 vindicant t. N
 reverentiam p
 gere possunt
 vocare non e
 berum libert

p l. ut jussur. s
 mater. C. de
 D. de ben. l.
 oper. libert
 com. lib. t.
 u l. mater
 D. de in j

manumissione non potest *p*, nisi testatoris filius ejusmodi fideicommisso à patre ea mente, ut plenum jus patroni haberet, gravatus sit *q*. In tantum, ut & si manumitti eum ita testator, ut operas heredi extrario promitteret, voluerit, non cogatur manumissus promittere: sed &, si promiserit, in eum actio non dabitur; quod juri publico derogare non potuerit, qui fideicommissariam libertatem dedit *r*. Et tamen, eos, quibus supremis judiciis libertas per fideicommissum relinquitur, eorum libertos effici à quibus manumittuntur, negari non potest *s*. Sed non per omnia in eos patronorum jura sibi manumissores vindicant *t*. Nam honorem quidem & reverentiam patronis debitā ab iis exigere possunt *u*; & in jus sine venia eos vocare non conceditur *x*; & ad impuberum libertorum legitimam tutelam,

utpo-

p l. ut jussur. §. rescript. D. de op. liber. l. mater. C. eodem tit. q l. qui ex causa. D. de bon. libert. r l. cerdonem. D. de oper. libert. f l. hi quibus. C. de fideicom. lib. t l. nequaquam. D. de excus. tut. u l. mater. C. de op. lib. x l. is quoque. D. de in jus voc. & d. l. nequaquam.

utpote manumissores, vocantur *γ*, & tam contra tabulas, quam ab intestato, ad libertorum bona veniunt *ζ* quasi patroni. Ceterum nec operas imponendi, ut dixi, nec ingratos libertos accusandi jus habent *α*, nec alimenta eis præstare liberti coguntur *β*. Magis est itaque, ut nec legis hujus beneficium habeant, qui necessitate coacti manumiserint. Idque ita constitutum fuisse, Marcellus lib. 3 ad l. Jul. & Pap. scribit *c*. Cui & Modestinus assentitur *d*. & merito: cum magis debitam libertatem præstitisse, quam ullum beneficium in mulierem contulisse, videantur. Diversa longe ejus, qui hac lege emit ut manumittat, causa est. Hic enim si manumiserit, ut patronus, hoc jus habebit *e*, propterea quod sponte sua hanc legem subiit, quam ei ab initio recusare integrum erat. Quamobrem & ali hic à liberto, si egestas premat, debet, & in jus

voca-

γ l. 3. D. de leg. tutor. *ζ* l. qui ex causa.
D. de bon. lib. l. 1. C. de bon. poss. cont.
tab. a l. 1. C. de libert. & eorum liber.
b l. si quis à liberis. §. si quis à liberti. D.
de lib. adgn. c l. proxime. D. de rit.
nup. d l. pen. D. de divort. e l. in eo.
§. 1. D. de rit. nupt.

vocari sine ver
omnino legitim
nanciscitur e.
si, cessante eo,
servus ad libe
enim vindicta
tamen, & hum
quippe qui pa
potestas legis
pleverit, non e
da ademerit g
nummis emit
non habetur
ingratum acc
exigere, nec al
bona ejus con
potest i, licet
in jus vocari c
fidem frgerit
certe accipitu

e l. 3. §. sed si
hac lege. D.
de suis & le
patron. g
vindicta. l. m
h l. in eo. I
de oper. lib
à liberti. D
k l. sed si h

vocari sine venia non potest, & omnia omnino legitimorum patronorum jura nanciscitur *e*. Sed an idem servabimus, si, cessante eo, ex constitutione D. Marci servus ad libertatem ereptus sit? Non enim vindictam imposuit. Propius est tamen, & hunc quoque lege contineri: quippe qui patronus existimetur *f*, cum potestas legis factum manumissoris suppleverit, non etiam patronatus commoda ademerit *g*. Plane, qui ancillam suis nummis emit, pro patrono in hoc jure non habetur *h*, sicut nec libertum ut ingratum accusare, nec operas ab eo exigere, nec alimenta desiderare, nec ad bona ejus contra tabulas admitti jure potest *i*, licet honos ei servetur, ut nec in jus vocari citra veniam, si modo non fidem fregerit, queat *k*. Patronus hic certe accipitur &, qui collusionem de-

textit

e l. 3. §. sed si hac. D. de bon. lib. f l. sed si hac lege. D. de in jus vo. l. 3. §. is plane. D. de suis & legit. l. servum. in fi. D. de jure patron. g l. causa. §. 1. D. de manum. vindict. l. ult. C. si mancip. ita fuer. ali. h l. in eo. D. de rit. nup. i l. si tuis. C. de oper. libert. l. si quis à liberis. §. si quis à liberti. D. de lib. adgn. l. 1. C. de bo. lib. k l. sed si hac lege. D. de in jus vo.

textit per quam in ingenuitatem quis ex libertinitate obrepserat. Fraude enim hac patefacta ejus libertum effici eum, minime dubium est *l. Sed* & si quis prejudicio patronus pronuntiatus est, cum alioquin non esset, pro patrono habetur *m.* In hac enim caussa sententiam jus facere receptum est. Aliter atque de eo dicendum est, qui se patronum esse juravit. Nec enim in hac parte, nec quod ad successionis jura attinet, pro patrono habetur *n.* tametsi in jus vocari sine venia non possit. Quod si filiusfamilias, jussu patris, vel consentiente eo, non castrensis peculii ancillam manumiserit, existimo, etiam patrem legis beneficio fruiturum, quandoquidem manumisisse ipse videtur, & patronus est *o.* Quod si filiusfamilias in castris quasitam ancillam manumiserit, ei legis hujus beneficium competet; cum suam, non patris libertam, eam fecerit *p.* Quod & ab Adriano rescriptum dicitur.

11. *adoptivum. §. patronum. D. de in jus vo. l. 4. D. de collus. deteg. m l. adoptivum. §. 1. D. de in jus voc. n l. si juravero. D. de jure patron. o l. si consentiente. D. de manumissionib. l. pater. D. de manum. vind. p l. in eo. D. de rit. nup.*

dicatur *q.* Et ce
vi in familia
nec in his juris
Quasitū est, a
munem libert
mittatur. Quo
ius lib. 9 ad l.
tra tamen alio
tentiam mag
ejus liberta in
que sit. Nam
parte nostrum
Filio etiam p
nam, eandem
legis, idem ju
tur *x.* Quod si
ram alter frate
idem jus non
juris in huj
adsignatione
ita est *x* atq
secura esset.
ductum est.
lex loquitur,

q l. servum. I
filius fa. D
nup. §. l.
D. de rit.
D. de adsig

licitur q. Et certe castrensis peculii ser-
vi in familia patris non computantur,
nec in his juris quicquam pater habet.
Quæsitū est, an, qui sibi cum alio com-
munem libertam duxit, ad hoc jus ad-
mittatur. Quod negasse Javolenum Ca-
ius lib. 9 ad l. Jul. & Pap. retulit r. Con-
tra tamen alios sentire. Quorum sen-
tentiam magis probat, propterea quod
ejus liberta sit, quamvis alterius quo-
que sit. Nam quod commune est, pro
parte nostrum esse negari non potest s.
Filio etiam patroni in libertam pater-
nam, eandemque uxorem, ex sententia
legis, idem juris, quod patrono ipsi, da-
tur t. Quod si fratri suo à patre adsigna-
tam alter frater uxorem duxerit, hoc
idem jus non habebit u. Nihil enim
juris in hujusmodi liberta habet, quæ
adsignatione fratris perinde propria fa-
cta est x atque si ab eo libertatem con-
secuta esset. quod senatusconsulto in-
ductum est. Ceterum, de nupta liberta
lex loquitur, nec ad sponsam pertinet.

Et

q l. servum. D. de jur. patr. l. 3. §. si quis
filius fa. D. de bo. lib. r l. illud. D. de ri.
nup. § l. servi. §. i. de legat. i. r l. filio.
D. de rit. nup. u d. l. filio. §. ult. x l. i.
D. de adsign. lib.

Et ideo sponsalium conditioni invito patrono renunciare liberta potest, nec cum alio connubium amittit *γ*. Interdum plane, quæ de nuptiis statuuntur, ad sponsalia porriguntur: nimirum, ubi eadem ratio utrobique versatur. veluti, inter quos nuptiæ prohibentur, inter eos quoque sponsalia, utpote viam ad matrimonium facientia, prohibita intelliguntur *ζ*. At, quod de nupta constitutum est, non protinus ad sponsam producendum est, quoniam arctiori vinculo constricta est quæ nupsit, quam quæ dumtaxat desponsa est. Enimvero in ea demum, quæ iuste, legitime, ac civiliter nupta est, lex locum habet. Nam, si ignominiosam libertam suam patronus duxerit, id est, quæ quæstum corpore fecerit, artemve ludicram exercuerit, vel iudicio publico sit damnata, quia contra legem maritus est, legis hujus beneficium non habet *α*. Indignus enim est beneficio legis qui adversus eam commisit *β*. Nec tamen legitime dumtaxat nuptam libertam, sed & eam quoque

γ l. in eo iure. §. hoc caput. D. de ritu nupt. z l. oratio. D. de sponsalib. a l. filia. §. i. D. de ritu nupt. b l. auxilium. D. de minorib.

que quæ in co
sit, sententia le
est. Igitur, qu
bro primo ad
concubinatu p
discesserit, e
quippe cum h
tam concubin
bere.

Ait lex, In
accipere debe
sensit ad divo
tum nolente
dicente liber
sed omnino t
quoque invit
fisse non prob
sum ex tacitu
veluti in dot
salibus nupt
consequens
patrono non
Rectius enim,
dicitur quam
novum vider

*c l. i. D. de co
de rit. nup
procurato
g l. in spon*

que quæ in concubinato solum patroni sit, sententia legis adprehendi notandum est. Igitur, quemadmodum Ulpianus libro primo ad l. Iuliam scribit *e*, quæ in concubinato patroni est, si ab eo invito discefferit, ei connubium adimetur; quippe cum honestius sit patrono, libertam concubinam, quam matrem *fa*. habere.

Ait lex, INVITO PATRONO. Invitum accipere debemus *d* eum, qui non consensit ad divortium. Proinde non tantum nolente & dissentiente vel contradicente liberto divertere non potest, sed omnino sine ejus assensu. Et alias quoque invitus dicitur *e*, qui consensisse non probatur, nisi ubi lex consensum ex taciturnitate & silentio colligit, veluti in dotis repetitione *f*, & in sponsalibus nuptiisve constituendis *g*. His consequens est, ab absente & ignorante patrono non recte libertam divertere. Rectius enim, ait Ulpianus, *hic invitus dicitur quam qui dissensit*. Quod dictum novum videri superficiem solam verborum

*c l. 1. D. de concub. d l. in eo. §. deinde. D. de rit. nup. e l. filius *fa*. §. invito. D. de procuratoribus. f l. 2. §. 1. D. sol. mat. g l. in sponsalibus. in fi. D. de sponsalibus.*

rum inspicienti posset; summana tamen rationem habet. Nam, qui contrariam voluntatem contestati, dissensus sui rationes reddiderunt, multo minus habent quod querantur, quam quibus ignorantibus res gestæ sunt: cum iis, quid animi habeant, explicandi facultas non sit data: spretaque ac neglecta sit, quæ exquirenda fuerat, voluntas. Qua de causa multa invitis & dissentientibus aliquibus recte fiunt, quæ his absentibus & ignorantibus facta non tenent. Ut accidit, cum, tribus iudicibus daris, absente uno, ex his duo pronuntiarunt. Quamquam enim, præsentem eo, & invito, duorum, utpote numero superiorum, sententia prævaluisset, quia tamen omnes convenire ad deliberandum oportuit, idcirco quod absente uno gestum est, irritum constituitur *h.* Forsitan enim, si præsens fuisset, qui absuit, rationum suarum pondere ac momento reliquos de sententia deducere & in suam trahere potuisset: quemadmodum de Paphnutio episcopo proditum est *i.*, qui in Niceno concilio, cum universis placeret,

h. l. si duo. D. de re ju. l. si in tres. D. de recept. qui arbitr. i. Socrat. lib. I. cap. II. Sozom. lib. I. cap. 23.

DE I
ceret, à conj
prohibendos
cros ordines
solus interce
quos episcop
rant, in suar
to igitur, ut
mur, eadem
norantis, q
mantis, caul
tui potest, i
sentientibus
inde invit
ignorantibus
prohibitio n
ignorantē in
His consequ
pias furere
libertam hu
solvi m: qu
tire furiosus
per dement
contradicere

*k. l. in causa.
ratorib.
l. furiosus
hered. v
de solutio
D. de ritu*

ceret, à conjugum usu atque consortio prohibendos eos quoque, qui ante sacros ordines susceptos uxores duxissent, solus intercessit, orationeque sua reliquos episcopos, qui prius aliud senserant, in suam opinionem adduxit. Merito igitur, ut ad legis sententiam revertamur, eadem est patroni absentis & ignorantis, quæ contradicentis ac reclamantis, causa. Generaliterque adeo statui potest, ignorantes eodem cum dissentientibus loco habendos esse; ac proinde invitis nobis fieri ea existimari, quæ ignorantibus nobis fiant, quamquam prohibitio nulla intercesserit *k*. Ideoque ignorantē invito jungi sapius videas *l*. His consequens est, si patronus post nuptias furere cœperit, ab eo divertendo libertam hujus legis necessitate minime solvi *m*: quoniam nec scire nec consentire furiosus intelligatur, nisi quod, quæ per dementiam patri dotem repetenti contradicere filia non potest, consentire,

I volun-

k l. in causa. versic. ceterum. D. de procuratorib. 1 l. solvendo. D. de negot. gest. l. furiosus. D. de oblig. & act. l. 3. C. de hered. vend. l. solutione. l. solvere. D. de solutionibus. m l. in eo. §. deinde. D. de ritu nup.

voluntatem ejus affectu paterno sup-
plente benigne, censetur *n.* Quamob-
rem Pomponius infantes & furiosos,
quorum nulla voluntas est, invitos re-
cte dici aiebat *o.*

Ait lex, POTESTAS NE ESTO. Quibus
verbis non infectum efficit divortium,
quod jure civili matrimonium solvit,
sed libertæ, quæ divertit, dotis repeti-
tionem, connubiumque, id est, alii jure
nubendi potestatem, adimit: licet con-
stare matrimonium dici non possit, cum
sit separatum *p.* Divertere igitur liberta
potest, & est quidem divortium, confir-
mationemque factæ inter eos donatio-
nis impedit *q.* sed alii nubendi lex ei po-
testatem denegat ac tollit, quandiu eam
animo uxoris & pro conjuge patronus
habeat. Satis enim incivile & inofficio-
sum est, libertam, nuptiis patroni ho-
noratam, & hoc beneficii cumulo au-
ctam, pro arbitrio patronum deferere.
Et ideo bene imperator Alexander *r.*
patronum, qui libertam uxorem duxit,
legis beneficio contentum esse debere
rescri-

n. l. 2. §. voluntatem. D. soluto matr. o. l.
invitum. D. de servit. urb. p. l. ult. D.
de divort. q. l. & ideo. D. de don. int.
vir. r. in l. liberta. C. de oper. lib.

rescripsit, quæ
juxta nubere
non posse, quæ
tantum autem
sed nec in co
quam haber
Julianus cen
mento defici
binatu à qu
voluntate p
connubium
cum patrono
dedit.

Ait lex, Q
si vel patronu
velle defierit,
nitur. Qual
telligi possit,
defuisse quæ
necium an
tarum cum
quæ const
non detur,
deprehensi co
stulare, quod
aliam sibi d
aut cum ali

*fl. 3. D. de c
luto matr*

rescripsit, quod invito eo non possit ea alii iuste nubere. Nec enim dixit, divertere non posse, quia nec hoc lex sensit. Non tantum autem, uxore alii esse non posse, sed nec in concubinato quidem à quocumque haberi huiusmodi libertam posse, Julianus censebat, quæ, hoc impedimento deficiente, jure licito in concubinato à quovis haberetur *s. Plane, si voluntate patroni liberta discesserit, connubium cum alio habet, & de dote cum patrono agere potest & quam ei dedit.*

Ait lex, QUAMDIV VOLET. Itaque, si vel patronus esse, vel eam conjugem velle desierit, statim legis auctoritas finitur. Qualiquali autem voluntate intelligi possit, patronum animum habere desuisse quasi in uxorem, legis hujus beneficium amittit. Proinde si rerum amotarum cum ea egerit, vel aliqua actione quæ constante matrimonio inter eos non detur, vel accusare eam adulterii deprehensi cœperit, vel alio crimine postulare, quod uxori nemo obiicit, vel si aliam sibi desponderit, destinaveritve, aut cum alia matrimonium contraxerit,

I 2

vel

fl. 3. D. de concubin. t l. liberta. D. soluto matr.

vel aliam in concubinato habere instituerit, incipit libertæ cum alio connubium esse: quod ea duntaxat ratione ei adimitur, quod patronus sibi eam nuptam velit. Quare, ubicunque vel tenuis intellectus videri potest nolentis nuptam, alteri se liberta vel in matrimonium, vel in concubinatum recte dabit. Ceterum, verba hæc, QUAM DIU VOLET, tractum habent. Unde dubitari potest, si patronus ab hostibus captus sit, statimne hujus legis necessitate liberta solvatur, an etiam expectandum ei sit, dum patronus redeat. Nodus sane hic vindice dignus. In hujus enim quæstionis dissolutione Julianum & Ulpianum in contrarias sententias scissos invenio. Verum ipsamet Ulpiani verba subiicere præstat x: *Si ab hostibus patronus captus esse proponatur, vereor ne possit ista connubium habere nubendo: quemadmodum haberet, si mortuus esset. Et, qui Iuliani sententiam probant, dicerent, non habituram connubium. Putat enim Iulianus, durare ejus liberta matrimonium etiam in captivitate, propter patroni reverentiam. Certe si in aliam servitu-*

t l. ult. §. ult. D. de divortiis. u l. 3. D. ad se. Terry. xl. in eo jure. D. de rit. nupt.

vitutem pat-
bio dissolutum
verba apertis
consultos de
nisse. Capti
mero jure so
causam ded
ctus, jam p
Triphonius
meis maxime
tamen in ma
lus a: Si q
Si quo casu
dorem dabis
tione, & ab
stipulationem
vi matrimon
nus, spreta
tione, dura
sebat, nec
cujus patro
hostibus ca
monium mi
debitam pa
ut existimo
tum, & p

y Novel. 37

D. de ca

D. solut.

vitutem patronus sit deductus, procul dubio dissolutum esset matrimonium. Quæ verba apertissime ostendunt, inter Juris consultos de hac specie minime convenisse. Captivitate enim matrimonium mero jure solvitur, quod is in servilem causam deductus, servusq; hostium factus, jam pro nullo habeatur. Itaque Triphoninus z: *Captivi, ait, uxor, tamen si maxime velit, & in domo ejus sit, non tamen in matrimonio est.* Similiter Paulus a: *Si quis sic stipulatus sit à marito, Si quo casu Titia tibi nupta esse desierit, dotem dabis? hac generali commemoratione, & ab hostibus capta ea, committi stipulationem, eoque genere bona gratia solvi matrimonium censebatur b.* At Julianus, spreta hac stricta & subtili juris ratione, durare adhuc matrimonium censebat, nec licentiam habere libertam, cujus patronus, idemque maritus, ab hostibus captus esset, ad aliud matrimonium migrare, non tantum propter debitam patrono reverentiam, sed etiã, ut existimo, propter suspensum ejus statum, & postliminii spem. Juliani hæc

I 3

sen-

y *Novel. 37. z l. in bel. §. medio tempore.*

D. de capt. a l. si quis sic stipuletur.

D. solut. matr. b Novell. 37.

sententia expressis verbis in alio Pandectarum capite consignata est, quod apertissimum aut oscitantiae, aut inscitiae Triboniani exemplum est. Ex libro enim 62 Digestorum Juliani haec verba referuntur *c* sub tit. de Divortiis: *Uxores eorum, qui in hostium potestate pervenerunt, possunt videri nuptiarum locum retinere, eo solo, quod alii temere nubere non possunt. Et generaliter definiendum est, donec certum est, maritum vivere in captivitate constitutum, nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad aliud matrimonium, nisi mallerent ipsae mulieres causam repudii prestare. Sin autem incerto est, an virus apud hosteis teneatur, vel morte praeventus: tunc, si quinquennium à tempore captivitatis exceßerit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuptias: ita tamen, ut bona gratia dissolutum videatur pristinum matrimonium, & unusquisque suum jus habeat imminutum, eodem jure & in marito in civitate degente & uxore captiva observando. Sed mihi, dicam ingenue, caput hoc valde suspectum est. Nam vix adduci possum, ut credam, pura esse Juliani omnia verba, quae sub ejus nomine referuntur:*

quin-

c l. uxores. D. de divort.

DE
quinimmo, à
ti esse indicu
quod tota h
certo, &c. n
quod Alap
stitutum est
ngi rō nīs a
interpretor
ad eam matr
na gratia sit
casum patia
te, si ve rurs
vir in civi
& subtilis r
servitute al
gente, fortun
aqualitas ac
tatem stare
hac benign
quamdiu q
fui constai
cedimus, ne
nisi velint
poenis injus
nuptias do
sione mult
persitne,
persona;
iam viru

quinimmo, à Triboniano aliquid fermē-
 ti esse inditum, credibile est. Movet me,
 quod tota hæc clausula, *Sin autem in in-
 certo. &c.* nihil aliud continet, quam
 quod ἀγρότην ab ipso Justiniano con-
 stitutum est Novell. 22, his verbis, Ἀλλὰ
 καὶ τὸ τῆς ἀγκυραλώσεως, &c. id est, ut ego
 interpretor; Captivitatis etiam casus,
 ad eam matrimonii dissolutionem, qua bo-
 na gratia fit, pertinet. Sive enim vir eum
 casum patiatur, uxore in civitate manen-
 te, sive rursus, muliere ab hostibus capta,
 vir in civitate remaneat, stricta quidem
 & subtilis ratio matrimoniū solvit. Nam
 servitute alterutri ex conjugibus contin-
 gente, fortuna statusque ac conditionis in-
 aqualitas ac disparitas nuptiarum aquali-
 tatem stare non patitur. Verum enim vero,
 hæc benignius humaniusque insipientes,
 quamdiu quidem captivum conjugem vita
 frui constat, dissolvi matrimonia non con-
 cedimus, nec ad secundas migrare nuptias;
 nisi velint hoc temere facere, & subjacere
 poenis injusti divortii; ut vir quidem ante
 nuptias donationis, uxor vero dotis amif-
 sione multetur. Quod si incertum sit, su-
 persitne, an non, qui in militiam abiit
 persona; tunc quinquennium expectare,
 tam virum, quam mulierem: post quod
 sive

sive certus de morte nuntius afferatur, si-
ve in incerto maneat, impune nuptias con-
trahere licet. Ex quibus colligitur, quin-
quennium illud, quo expectari absen-
tis conjugis reditus debet, à Justiniano
præstitutum esse. Hoc enim ille sibi tri-
buit, his verbis, *θεωρῶντες, & συγχωρῶμεν*.
Quamquam sequentia verba dubitatio-
nem forte lectori moverent. in quibus
ita est: *Καὶ τὸ τοῦ δὴ τῆς καλουμένης*
bona gratia ἀφελύσει ὡς ἂν τὸ πρὸς ἡμῶν
συνελθόντην. καὶ ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ τοῦ σύμφακτου,
ὥστε ἐν ταῦτα εἶδε ἀφελύξω γίνεται καὶ ἔτι,
ἔτι τῶν πρὸς τῶν οὐκ ἐστὶν ἀλλήλων, καὶ
εἰς εἰς τὸν περὶ τῶν, ἔτι ὁ αὐτὸς τὸ πρὸς
κα, ἔτι ἡ γυνὴ τῶν πρὸς τῶν οὐκ ἐστὶν
ἀλλ' ἐστὶν ἐπὶ τῶν οὐκ ἐστὶν, id est: Et
hac enim species in his dissolutionibus nu-
ptiarum, qua bona gratia fiebant, ab an-
tiquis, & qui nos antecesserunt, numera-
batur. Nos quoque in hoc consentimus, ut
hinc neque divortii detur occasio, sic disra-
ctis à sese personis, nec aliquis inde lucrum
ferat, nec vir dotis, nec mulier ante nu-
ptias donationis, sed unusquisque sua sibi
habeat. Quod sic accipi potest, ut per
captivitatem quidem, bona gratia dissol-
vi matrimonium veteres crediderint.
Quorum sententiæ Justinianus, adhibi-
to

to temperam
accedit. Nam
nium illud ob
mento est Co
de quadrienn
causæ nostræ
subjungam.
profecto mari
rum quatuor
habere indic
cogitavit, ne
bello ducem
non videtur
dotis amissio
na esse obnox
poris iugitaten
sed publice, co
firmatur. Vi
nianum in
nianus, &
permiscueri
alio capite,
ex Pauli lib.
prum est, ali
enim caput
lius, ita ux

a l. uxori
rib. sub
capituli

to temperamento, quod exposuimus, accedit. Nam, ante eum, quinquennium illud observatum non fuisse, argumento est Constantini constitutio, quæ de quadriennio loquitur. quam, quod causæ nostræ jugulum premat, integram subjungam. *Vxor, ait a, quæ, in militiam profecto marito, post interventum annorum quatuor nullum sospitatis ejus potuit habere indicium, atque ideo de nuptiis aliis cogitavit, nec tamen ante nupsit, quam libello ducem super hoc suo voto convenit: non videtur nuptias iniisse furtivas, nec dotis amissionem sustinere, nec capitali poena esse obnoxia, quæ post tam magni temporis jugitatem non temere, nec clanculo, sed publice, contestatione deposita, nupsisse firmatur. Videndum est igitur, ne Justinianum in Julianum infuderit Tribonianus, & veteribus nova more suo permiscuerit. Nec abest suspicio, quin & alio capite, huc quoque spectanti, quod ex Pauli lib. 4 ad leg. Jul. & Pap. descriptum est, aliquid de suo inseruerit. Ita enim caput habet b: Non ut à patre filius, ita uxor à marito, jure postliminii*

I s

recte-

- a l. uxor. C. de repud. & de judic. de morib. subl. b l. non ut à patre. D. de captiv. & postl.

recuperari potest: sed tunc demum, cum
 & voluerit mulier, & adhuc alii post con-
 stitutum tempus nupta non est. Quod si
 noluerit, nulla causa probabili interve-
 niente pœnis discidium tenebitur. Nam, con-
 stitutum aliquod tempus fuisse, ante po-
 steriorēs Imp̃p. non legimus. Et certe
 Quintilianus, in ficto themate, quod hic
 prætermitti non debet, non certi alicu-
 jus temporis meminit. festinatio qui-
 dem mulieris, quæ, morte mariti solo
 rumore intellecta, alii confestim nupsit,
 ita apud eum notatur c: Adulteros
 fuisse in matrimonio, constat: nemo negat.
 Matrimonium duobus generibus solvitur,
 aut repudio, aut morte alterius. Neque re-
 pudiaui: & certe vivo. Sed rumor de
 morte venit: Hac statim nupsit alio ma-
 rito. Quid est hoc aliud, quam improbius
 adulterium? Mea igitur nuptia manser-
 runt; illa non fuerunt legitima. Legiti-
 mum porro matrimonium, nisi soluto prio-
 re, esse non potest. An opinione contenti
 sumus? Et postea; Ergo uxor, sic à me
 amata, testamento relicta heres, audita
 morte mariti, non inquisiuit ubi periissem:
 non aliquos certiores nuntios, non reversu-
 ros à supremis officiis servulos, expectavit:
 sed

c Quintilian. declamatione 347.

sed festinato qu
 bidinis amore
 dens, transstul
 in eodem cubi
 riti prioris eti
 ista mirari, cu
 propter quem
 set, quam diu
 uxorem sic an
 temere, in le
 domi relinqui
 viscuntur, &
 pectora refrig
 de rumor? q
 causa, cui fin
 fecto in causa
 meam ductus
 hæc, qui acu
 & qui plus
 & perscruta
 exactiusque
 gotiis præpo
 que habeb
 nente, ad h
 sitionem ex
 quandam h
 nianus, N
 liani Patri

sed festinato quoque nupsit; & in nova libidinis amorem, mea iudicia protinus eludens, transtulit mœchum, in eadem domo, in eodem cubiculo, in eodem lecto. adeo mariti prioris etiam memoriâ abjecerat. Desisti mirari, cum adulterum vidi juvenem, propter quem tamdiu vidua esse non posset, quam diu peregrinari poteram ego qui uxorem sic amavi. TEMERE profecto, temere, in longius ituri, conjuges nostras domi relinquimus: subito absentum obliviscuntur, & pene cum ipsis horis uxorū pectora refrigescunt. Mirer nunc ego, unde rumor? qua tam maligni mendacii causa, cui fingere istud expedierit? Ille profecto in causa fuit juvenis, qui ad domum meam ductus est: quaesitus est locus. Sed hæc, qui acutiore sunt ingenio præditi, & qui plus otii ad has res speculandas & perscrutandas habent, diligentius exactiusque me, homine forensibus negotiis præpedito, investigabunt; satifque habebō, si, me veluti classicum carente, ad hujus rei accuratiore disquisitionem excitentur. Ut ut sit, aliam quandam huic quæstioni formam Justinianus, Novella 117, dedit: quam Juliani Patritii d verbis, quæ mentem Justinia-

d Novell. Constit. 108, c. 387.

stiniani perspicue reddunt, proferam.
*Iubemus uxores militum, sive in expedi-
 tionibus degentium, sive in militiis, sive
 milites sint, sive federati, sive scholares,
 sive alia qualicunque armata militia de-
 corati, expectare, quantoscunque annos in
 expeditione fuerint, et si nullas literas, nul-
 lum responsum, à maritis (sic enim pro-
 cul dubio legendum) suis receperint. Sin
 autem talis mulier maritum suum defun-
 ctum audierit, non liceat ei statim ad alias
 nuptias pervenire, nisi prius pervenerit aut
 per se, aut per parentes suos, aut per aliam
 qualemcunque personam ad priores nume-
 ri & chartularios scrinii.*

Tutores etiam pupillas suas uxores
 ducere, & filiis suis nuptum dare, sena-
 tusconsulto, quod Marci Antonini &
 Commodi orationem subsequutum est,
 prohibebantur *a*. Eoque referendum est
 quod Marcellinus, Hermogenis inter-
 pres, Νόμος, ait, μή γαμεῖσθαι τὴν ὀρφανήν,
 μήτε τῷ ἐπιτρόπῳ, μήτε τῷ ἐπιτρόπῳ
 πατρὶ. Causam autem harum prohiben-
 datum nuptiarum vel hanc præcipuam
 fuisse invenio *b*, ne pupillæ in re familia-
 ri cir-

a l. senatusconsulto. D. de ritu nupt. *b* l.
 libertum. §. 1. D. de ritu nupt. l. si tutor.
 C. de inter. matr.

ri circumscriber
 eis gesta tutela
 bant, neve frau-
 tione commissi
 matrimonii ve
 dendæ ratio i
 quas palam pr
 Atque hanc
 priarum caus
 tinebat c, qu
 persecutus er
 ti satis multi
 egerant. Sum
 ejus interpre
 concis à Tri
 hæc est: Sente
 sultique cont
 tionibus redd
 tantum igitu
 curatores, se
 que dati sen
 duntur. Hi q
 non sunt, p
 nomine obf
 nuptiis arce
 allegationib
 Ad eos enim

c l. non solu
 quis tutor

i circumscriberentur ab iis, qui rationes
 eis gestæ tutelæ reddere necesse habe-
 bant, neve fraudes in tutelæ administra-
 tione commissæ, huiusmodi domestici
 matrimonii velamento, quo tutelæ red-
 dendæ ratio inhibebatur, tegerentur,
 quas palam proferri reipublicæ expedit.
 Atque hanc prohibitionis harum nu-
 ptiarum causam Principum oratio con-
 tinebat, quam Paulus libro singulari
 persecutus erat: ceteri etiam Iureconsul-
 ti satis multis verbis de ejus sententia
 egerant. Summa vero eorum, quæ ad
 ejus interpretationem adferri ex eorum
 concisis à Triboniano scriptis potest,
 hæc est: Sententia orationis senatuscon-
 sultique contineri quoscunque qui ra-
 tionibus reddendis sunt obnoxii. Non
 tantum igitur tutores, adolescentumve
 curatores, sed & curatores ventri bonis-
 que dati senatusconsulto, apprehen-
 duntur. Hi quoque, qui tutores quidem
 non sunt, periculo tamen tutelæ suo
 nomine obstringuntur, à pupillarum
 nuptiis arcentur. quales sunt qui falsis
 allegationibus à tutela se excusaverunt d.
 Ad eos enim, postquam religionem ius

dicen-

c l. non solum. §. i. D. de ritu nupt. d l. si
 quis tutor. D. de ritu nupt.

dicentis circumvenisse eos constiterit, periculum administrationis exinde pertinet ex quo dati sunt *e*. Idemque & in honorariorum tutorum persona servandum est. Nam & hi male gestæ tutelæ periculum præstant *f*. Heredes quoque tutorum, licet extranei, quoniam rationes reddere debent, senatusconsulti prohibitione concluduntur *g*. Ac vel ejus, qui tutor curatorve datus non juste provocaverit, heres quandoque victus, quia præteriti temporis damnum, si quod pupilla passa sit, adgnosceret debet, ad orationem pertinet *h*. Alia est ejus, qui pro tutore curatoreve, cum re vera tutor curatorve non sit, negotia administrat, causa. Hunc enim cum nomine tenus, quod sibi falso usurpat, tutor sit, à pupillæ, cujus res gessit, nuptiis repelli, Leoni & Anthemio displicuit *i*. Et certe in toto fere eorum administratione diversam à tutorum administratione

c l. i. l. 2. & 3. C. si ex falsis allegat. §. ult. Instit. de excus. tut. f l. quod si forte. §. i. D. de solutio. g l. libertum. §. i. D. de ritu nupt. h l. si quis tutor. §. ult. D. de ritu nupt. i l. ult. C. de interd. matr.

tione rationer
plane, nomina
qui eos deder
cientibus tutor
incidunt, quia
hoc incommo
sulto non con
natusconsulti
rem tutor pup
reptum est, u
possit *l*. Sed ne
etiam nepotib
suas tutores
Quamquam er
tio loqueretur
pretatione pro
tionis eadem c
ratio versetur
rum significat
appellatio no
Nihil autem
in patris pote
ris, sint. Natu
adoptionem d

*k l. apud. §. si
cept. l. i. §. o
to. l. debitor
natusconsul
est matrimon*

tione rationem habet *k.* Fidejussores
 plane, nominatoresque tutorum, aut
 qui eos dedere magistratus, licet, defi-
 cientibus tutoribus, in tutelæ periculum
 incidant, quia tamen ex alterius persona
 hoc incommodi eis accedit, senatuscon-
 sulto non continentur. Quod vero se-
 natusconsulti verbis cavebatur, ne uxo-
 rem tutor pupillam suam duceret, sic ac-
 ceptum est, ut ne desponderi quidem
 possit *l.* Sed nec filiis suis modo, verum
 etiam nepotibus, nuptum dare pupillas
 suas tutores prohibiti intelliguntur.
 Quanquam enim de filiis duntaxat ora-
 tio loqueretur, ad nepotes tamen inter-
 pretatione producta est: quod prohibi-
 tionis eadem circa illos, quæ circa filios,
 ratio versetur, licet, si propriam verbo-
 rum significationem spectemus, filiorum
 appellatio nepotes non complectatur.
 Nihil autem interest *m.* filii sui juris, an
 in patris potestate, tutorisve vel curato-
 ris, sint. Naturales etiam liberi, licet in
 adoptionem dati & in alienam familiam
 trans-
k l. apud. §. si quis non tutor. D. de doli ex-
cept. l. i. §. cum eo. l. 2. D. de eo qui pro tu-
to. l. debitores. D. de solutionib. 1 l. se-
natusconsulto. D. de ritu nup. m l. non
est matrimonium. D. de ritu nupt.

translati sint, senatusconsulto tamen comprehenduntur *n.* Adoptivi vero tãdiu, quoad de potestate dimittantur. Emancipatione enim adoptionis jura in totum perimuntur atque evanescunt *o.* Ad senatusconsultum quoque libertum pertinere placuit, qui filio suo naturali, quẽ in servitute susceperat, postea manumisso, pupillã suam in matrimonio collocat *p.* Nec vivo demum tutore, verum etiam post mortem ejus, filius tutoris prohibetur eam uxorem ducere, cujus tutelã rationi pater obstrictus fuit, sive heres ei exstiterit, sive abstinuerit, aut etiam exheres scriptus sit. Nam & fieri potest, ut per fraudem in eum collata bona patris propter tutelam revocari oporteat *q.* Quod si avus tutelam gesserit neptis ex filio emancipato natã, nepti ex altero filio eam recte collocabit cum hoc factum suspicione propter parem affectionis stimulum vacet. Sed & si filius fa. tutor puellã vel curator sit, (potest enim *r.*) patri ejus, fratrive qui

n l. si quis tutor. §. quãvis. & §. naturales. eo tit. o l. quinetiã. in fi. D. eod. tit. p l. libert. C. de interd. mat. q l. non solum. §. 1. D. de ritu nupt. x l. filius fa. §. 1. & 2. D. de tut. & rat. dist. l. tutorem. D. de adm. tutor.

qui in ejusdem pillam non recõnamque poterit ejusdemque l. habentur *r.* bitrio matris prum filia con tamen ea tut cum contra facere videat prætulit, ne mitteret. Con matrimonium pillam suam, administratio bet, sibi liberi sequitur, ut, nec dos esse i est etiam, ob qualiquali c subreptas, re denegari *x;* q iusta matrim competens, a

l. Non solum nupt. t stip. l. fratre ul. 2. D. d D. rer. an

NII
nsulto tamen
ptivi vero tā
mittantur. E
ionis jura in
evanescent o.
que libertum
uo naturali,
postea manu
trimonio col
utore, verum
filii tutoris
ucere, cujus
ctus fuit, si ve
tinuerit, aut
Nam & fieri
eum collata
am revocari
tutela m ge
cipato natæ,
tete colloca
ione propter
n vacet. Sed
vel curator
jus, fratri ve
qui
naturales eo
tit. p. l. libert.
lum. §. i. D. de
D. de tut. &
m. tutor.

DE IURE CONNUB. 209

qui in ejusdem patris potestate est, pu-
pillam non recte nuptum dabit. Patrie
namque potestatis vinculo unius prope
ejusdemque loco hæ inter se personæ
habentur. Quamquam autem in ar-
bitrio matris pater esse voluerit, cui nu-
ptum filia communis collocaretur, non
tamen ea tutorem ejus eligere poterit:
cum contra voluntatem patris hoc ea
facere videatur; qui ideo maxime eam
prætulit, ne filia nuptias tutori com-
mitteret. Concludamus igitur, non esse
matrimonium, si tutor vel curator pu-
pillam suam, vel adultam, vel eam cui
administrationis rationes reddere de-
bet, sibi liberisve suis junxerit. Ex quo
sequitur, ut, cum cesset matrimonium,
nec dos esse intelligatur. Consequens
est etiam, ob res, constante hujusmodi
qualiqua conjunctione, discidii consilio
subreptas, rerum amotarum actionem
denegari; quæ, divortii nimirum, quo
justa matrimonia dirimuntur, causa
competens, ad illicitam conjunctionem

non

§ l. Non solum. §. sed et si filius fa. D. de ritu
nupt. t §. ei vero. Instit. de inutilib.
stip. l. frater à fratre. D. de condict. indeb.
u l. 2. D. de jure dot. x l. si concubina.
D. rer. amota.

non pertinet. Qua ratione motus quis, nec sine colore, inter huiusmodi personas factas donationes, matrimonii impedimento deficiente, valere diceret *y*. Sed, cum quasi ad conjuges, non quasi ad extraneas personas fiant, nec, ut sponsis factæ, quoniam & hic sponsalia improbantur, consistere possint; idcirco placuit, quasi ab indignis ea, quæ donata sunt, ablata fisco vindicari. Delinquunt enim qui senatusconsulto veritas nuptias contrahunt *z*. Plane ex testamento tutoris, in cuius matrimonium convenerit pupilla, sibi relicta capiet, nec quasi indigna repelletur. Contra tutor ex ejus testamento capere nihil poterit *a*. Hoc tam varie, quod non, ut tutori, ita pupillæ à tutore suo circumscriptæ, illicitarum nuptiarum adversus amplissimi ordinis decretum contractarum crimen obici imputarique possit. Pupilla ergo, ut nullius culpæ adfinis, legatum, quod testamento tutoris meruerit, consequitur. Per contrarium vero tutor, merito indignus cui occasione huius

y l. cum hic status. §. ult. D. de donari. int. vir. z. l. 3. §. 1. D. de donatio. int. vir. a l. ult. D. de legat. l. 1. l. 2. D. de his qua ut indign.

huius conjuncti aliquid quæratur, si testamento pupillæ factum sit. Verum tutore, cum quod facta donatio, to datum sustinetur, hanc & illam quod, quæ intus nui prætextu, ique fieri intelligitur, ergo matrimonio cum facit, causam bere huic cadit, donatio non potest relinquitur, acceptum feratur, trinfecus accedat, solius vitio, dignus habetur, pupillæ, cui, contra huius proprietatem, legatum tribuitur, eorum tutoris meruerit, tur. Creditur, mus, Cervidius gnare, quo fructu

huius conjunctionis lucri commodique
 aliquid quærat, à petitione legati te-
 stamento pupillæ sibi relictæ submove-
 tur. Verum cur infirmatur pupillæ à tu-
 tore, cum quo in matrimonium coit,
 facta donatio, legatum vero testamen-
 to datum sustinetur? Differentiæ inter
 hanc & illam speciem ratio forte est,
 quod, quæ inter conjuges fit, matrimo-
 nii prætextu, intuitu, contemplatione-
 que fieri intelligitur donatio. Cessante
 ergo matrimonio, quod donationi lo-
 cum facit, causamque præstat, vires ha-
 bere huic caduco inuixa fundamento
 donatio non potest. At, quod testamē-
 to relinquitur, cum non ita matrimonio
 acceptum feratur, sed & ob meritum ex-
 trinsecus accedere censeatur *b*, ex ejus
 solius vitio, qui testamenti honore in-
 dignus habetur, corrui. Quod fit, ut
 pupillæ, cui, contra atque tutori, pecca-
 ti huius propter ætatis sexusque infir-
 mitatem, legumque imperitiam, venia
 tribuitur, eorum, quæ testamento tu-
 toris meruerit, persecutio non denegetur.
 Creditur tamen cum his, quæ dixi-
 mus, Cervidii Scævola responsum pu-
 gnare, quo fructuum, quos mulier usus-
 fru-

b l. nec adjecit. D. pro socio.

fructus sibi à viro relictī nomine perceperit, repetitionem heredibus dandam respondit *c*, si postea illicitum fuisse matrimonium pronuntietur. Sed non est eadem omnium injustorum matrimoniorum ratio atque causa. Nam pupillę quidem, quę laqueis tutoris irretita, ejusque vinculis constricta, senatusconsultum offendit, culpa excusata est: non æque vero ceteris mulieribus, quę inhonestis illicitisque se nuptiis maculaverint, parcimus. Itaque non eo minus verum est, quod generaliter definitur *d*, nihil propter injustum matrimonium capi posse, & quod ab herede ignorante perperam solutum fuerit, id condici posse. Verum enimvero exceptiones quasdam senatusconsultum patitur. Una est, si desponsata à patre, vel testamento destinata, denominatave sit puella tutori, filiove ejus. Hanc enim patris voluntatem, quem, hujusmodi conditionem filię quassisse, spectata prius planeque perspecta ac cognita futuri generi integritate atque fide, verisimile est, ad exitum perducī, senatusconsultum

c l. uxori. D. de usufruct. leg. d l. i. D. unde vir & uxor. l. Claudius. de his qua ut indign. l. contra. C. de incest. nupt.

tum non imped
nes tutor curat
poris effluxerit
tionem pupilla
constitutum en
restitutionis ter
tionibus reddi
matrem quide
tam, potest f.
olim post 25 a
tendam in inte
cedebatur. Id
hac quæstione
tum nominat
accipere, vel e
h Valerianique
bemus. At hun
nus in continu
dem mutavit
te redditam
liam tutor i

*e l. non est mar
l. si patris. C.
pillam. D. a
quanquam.
pupillam. D.
s. si quis co
i l. si patris
C. de temp*

rum non impedit *e*. Altera est, si rationes tutor curatorve reddiderit, & id temporis effluxerit quo in integrum restitutionem pupilla impetrare possit. Ante constitutum enim petendæ in integrum restitutionis tempus, pupillam suam rationibus redditis uxorem ducere, nec matrem quidem ex alio matrimonio factam, potest *f*. Ex prætoris autem edicto olim post 25 annos utilis annus ad petendam in integrum restitutionem concedebatur. Ideoque, cum Marcellus in hac quæstione annum vicesimum sextum nominat *g*, utilem, non continuum, accipere, vel ex ipsis disertis Triphonii *h* Valerianiue *i* Imperatoris verbis, debemus. At hunc utilem annum Iustinianus in continuum quadriennium tandem mutavit *k*. Pupillæ utique, quæ ante redditam sibi tutelam decesserit, filiam tutor in matrimonium filio suo col-

- e* *l. non est matrimonium. D. de rit. nupt.*
l. si patris. C. de interd. matr. l. qui pupillam. D. ad legem Iul. l. de adul. f l. quanquam. D. de rit. nup. g in l. qui pupillam. D. de adulter. h in l. filius. §. si quis eo tempore. D. de liber. & post. i l. si patris. C. de interd. matr. k l. ult. C. de tempor. in integ. resti.

collocare non vetatur *k*, quoniam ratio
 num reddendarum obligatio æris alieni
 hereditarii vicem similitudinemque re-
 præsentat ac sustinet; proindeque non
 minus cum tutoris quam cum cuiuslibet
 alterius debitoris filio nuptias ea re-
 cte contrahit. Mater etiam pupillæ cum
 tutore filiæ suæ, vel filio tutoris, nuptias
 contrahere non prohibetur *l*. Sed nec
 tutores pupillis suis, vel curatores ad-
 ultis, filias suas neptesve nuptum dare
 vetantur *m*. Nulla enim ex hoc matri-
 monio pupillarium rationum interver-
 sio contingere potest; cui præcipue pe-
 riculo prospicere Senatus voluit. Item,
 qui ei, quam in matrimonio habebat,
 absens & ignorans curator constitutus
 est, in senatusconsulti pœnam non inci-
 dit, dum tamen alius in ejus locum sub-
 stituatur: ne maritorum ignorantia fraus
 amplissimi ordinis consulto quærat *n*.
 Quamquam enim curæ datio non te-
 neat, propterea quod uxori suæ maritus
 cura-

*k l. non solū. §. ult. de rit. nup. 1 l. 2. C.
 de interd. matr. m l. libertum. in fin. D.
 de ritu nupt. l. curatorem. C. de inter-
 dict. matr. n l. amplissimi. C. de ex-
 cus. tut.*

curator creati
 gereille debet
 Nam & qui no
 ve dantur, cur
 rum locum su
 li propinquos
 facere, ut ali
 pupilli utilita
 Proinde, cum
 esset, nurui so
 trimonio fusc
 matrimonium
 tractum non v
 quæsitos liber
 mnis scrupuli
 focerum debet
 retur. Qua de
 epistolam Imp
 hæc verba rel
 sub divo Ma
 tamen, qui p
 sue curator d
 manifestam se
 labem pudoris

o l. maritus. C.
 de cur. fur.
 qui pro tu
 adm. tut.
 re matr.

curator creari non possit o; tamen satagere ille debet, ut alius ei curator detur. Nam & qui non jure tutores curatoresve dantur, curare debent p, ut alii in eorum locum sufficiantur; aut certe pupilli propinquos ac necessarios certiores facere, ut alium ei tutorem petant, ne pupilli utilitates ac negotia deserantur. Proinde, cum Alexandro propositum esset, nurui socerum post liberos ex matrimonio susceptos curatorem datum; matrimonium quidem rite ab initio contractum non vitari, justosque esse ex eo quæsitos liberos, rescripsit q; verum omnis scrupuli amovendi causa insistere focerum debere, ut alius ejus loco daretur. Qua de specie etiam consulti per epistolam Impp. Galienus & Valeria. in hæc verba rescripserunt r: *Licet orationis sub divo Marco habita verba deficiant, is tamen, qui post contractas nuptias nurui sua curator datus est, excusare se debet, ne manifestam sententiam ejus ostendat, & labem pudoris contrahat. Pœna autem tuto-*

o l. maritus. C. qui dare tuto. l. virum. D. de cur. furios. p l. i. §. ultim. D. de eo qui pro tut. l. tutores. §. qui sine. D. de adm. tut. q l. cum proponas. C. de ritu, re matr. r in l. licet. C. de excus. tut.

tutoris, qui senatusconsulto vetitas nuptias copulavit, ea est, ut ei infamiae nota veluti de tutela confessio inratur *ſ*, quod huiusmodi conjunctione fraudem administrationis tegere laboraverit. Corporalis quoque ei pecuniariae extra ordinē pro dignitate pupillae coërcitio imminet *z*. Quinetiā lege Iulia de adulteriis, qui pupillam illicite duxerit tutor, postulari potest *u*. Postremo relegatione plectendum libertum, eundemque tutorem patronae suae, Senatus censuit *x*, qui eam sibi filiove suo in matrimonio collocasset. Nec vero poenas has rusticitatis imperitiave velamento deprecari quenquam posse, Impp. rescripserunt *y*. In his enim, quae malo more, nefarieque geruntur, rusticitatis excusatio non accipitur *z*, cui in his demum, quae ex meris civilis juris praëceptis pendent, parci solet *a*. Imperitiam autem in

Im-

ſ l. amplissimi. C. de excus. tute. l. non est matrimonium. D. de ritu nupt. t l. si tutor. C. de interd. matr. u l. qui pupillam. D. ad l. Iul. de adult. x l. libertum. D. de ritu nupt. y l. i. C. de interd. matr. z l. 2. C. de in jus voc. a l. si quis id quod. D. de Iurisdictio. omnium iud. l. 2. D. si quis in jus voc. non ier. l. ult. C. de testam.

Impp. rescripto-
tiam accipio.
nes diluam, in
aliter atque in
quo sola juris
poenas non tin-
juris ignorantia
nam quidem
citam conjun-
Nam & citra
num dotis in
datae condicti-

MANDAT

praesides prov-
Caesaris, praefe-
tribuni, & om-
in provincia off-
undam vel ibi
ubi administra-
hibentur *z*, p-
ait, ratione, ne
constituti sunt
rimonia sibi a-
cilent, traha-
quam ducant.
provincia, in
fensule exero-

b l. si tutor. C. officium. l.

Impp. rescripto, juris legumque insciti-
 am accipio. Quæ, ut Accursii objectio-
 nes diluam, in masculis ferenda non est;
 aliter atque in feminis; quæ incesti, in
 quo sola juris observatio intervenit,
 pœnas non timent, ob concessam eis
 juris ignorantiam, propter quam, pœ-
 nam quidem eis remitti, non item illi-
 citam conjunctionem retineri, censeo.
 Nam & citra existimationis suæ dam-
 num dotis in ejus matrimonii causam
 data conditionem pupilla habet *b*.

MANDATIS quoque principalibus
 præfides provinciarum, procuratores
 Cæsaris, præfecti cohortis, aut equitum
 tribuni, & omnes omnino qui aliquod
 in provincia officium gerunt, inde ori-
 undam vel ibi domicilium habentem
 ubi administrant, feminam ducere pro-
 hibentur *c*, potentatus, ut Papinianus
 ait, ratione, ne videlicet, potentia, in qua
 constituti sunt, ad vim abutentes, ma-
 trimonia sibi arbitrio nutuque suo con-
 cilient, trahantque ac rapiant verius
 quam ducant. Qua de causa & eis in ea
 provincia, in qua administrant, emere,
 fenusve exercere, mutuamque pecuniam

K dare,

*b l. si tutor. C. de interd. mat. c l. si quis
 officium. l. præfectus. D. de ritu nupt.*

dare, non licet *d.* Hujusmodi ergo matrimonia adversus mandata contracta perinde nulla sunt, atque ea quæ contra amplissimi ordinis decretum à tutoribus eorumque liberis contrahuntur. Quo fit, ut, cum matrimonium nō consistat, nec dos sit, nec rerum amotarum actio inter eas personas, quæ ita coeierint, detur *e.* Nec tamen, quia nuptiæ non sint, eo magis donationes inter eos factæ ratæ erunt *f.* ne ex delicto suo lucrum ferant, meliorque sit in legē committentium, quam eorum, qui secundum præcepta legum in matrimonium conveniunt, conditio *g.* Utiq; enim prohibitas nuptias contrahentes peccare delinquereque *h.* intelliguntur. Et ideo magis est, ut, quæ ita donata fuerint, quasi ab indignis ablata fisco vindicentur *i.* Exemplo certè pupillæ tutori liberisve ejus nuptæ, provincialis

mu-

d. l. aufertur. §. quod à præside. D. de jure fis. l. i. C. de contracti. jud. l. principa-

libus. D. si cert. pet. l. eos. C. eod. tit.

e. l. si concubina. D. rer. amor. f. l. cum hic status. §. ul. D. de dona. int. vir. g. l. 3. §. i. D. de dona. int. vir. h. l. ult. D. de legat. c. i. i. l. cum hic status. §. ul. D. de dona. int. vir.

mulier, quæ c
rectori nupser
piet. Imperato
lent. & Theo
strantibus ve
administranti
comites, conf
rexerunt *k.* Q
tiarum, in ma
tarum, dispen
juri antiquo
stimer qui per
ad artharum
mulierem, q
nuptias imple
dicat. Id qu
in hujus nodi
salebra hæret.
certa & vera
multum inter
sola, an vero
ctores, arthi
ciam cum imp
xerint. A per
matis nuptiis
lia stare non
vincialibus al

*k. l. i. C. si res
officium. D.*

mulier, quæ contra mandata provinciæ rectori nupserit, ex viri testamento capiet. Imperatores autem Gratianus, Valens. & Theodosius, quod de administrantibus veteri jure cautum erat, ad administrantium liberos, propinquos, comites, consiliarios, domesticos porrexerunt *k*. Quos & arrharum sponsalitarum, in matrimonii argumentum datarum, dispendio multant. Qua in parte juri antiquo derogare eos fortassis existimet qui penitus non inspexerit. Nam ad arrharum acceptarum restitutionem mulierem, quæ finita administratione nuptias implere nolit, adigi Paulus indicat *l*. Id quod Accursium cruciat, qui in hujus nodi dissolutione tanquam in salebra hæret. Nos, ut ejus hæsitationi certa & vera distinctione medeamur, multum interesse dicemus, sponsaliane sola, an vero nuptias, provincialium rectores, arrhis datis tum cum provinciam cum imperio obtinerent, contraxerint. A perfectis siquidem & consummatis nuptiis, quas mandata principalia stare non patiuntur, mulieribus provincialibus abire ac recedere etiam cum

K 2

arrha-

k l. i. C. si rector provincial. l l. si quis officium. D. de rit. nup.

arrharum lucro Imp. permittunt. At, si in provincia sponsalia duntaxat contracta sint, quia nihil in ea re contra mandata peccatum est, quæ hujusmodi conditioni renuntiare volet, acceptas arrhas restituere jure ac merito debet. Et hæc est inter Imperatorum constitutionem Paulique locum ab Accursio non animadversa differentia. Nuptiis enim duntaxat, non etiam sponsalibus, qui in provincia aliquod officium gerebant, interdicebantur. Quinetiam desponsam sibi, antequam in provinciam mitterentur, uxorem illic ducere non prohibebantur *m*, ut pote cessante ea, quæ sibi eos in provinciis suis matrimonia conciliare vetabat, ratio. Sed, etsi contra mandata in provincia matrimonium contractum esset, post depositum tamen officium, si in eadem voluntate uterque perseveraret, justæ efficiebantur, quæ ab initio non constiterant, nuptiæ. Indeque postea, ut ex justo matrimonio editi, liberi justis legitimique patri fiebant; quemadmodum Paulus lib. v. Responsorum tradit *n*, qui à Gordiano testis laudatur *o*. Plane, filiabus suis conditionem

n d. l. si quis officium. n l. eos qui. D. de ritu nuptiarum. o l. etsi contra. C. de nuptiis.

nem in provinciis
matrimonium
constituere,
provinciis præ
provinciale
toritatemque
rant. De cujus
liquere negem
quam antiqua
dam. Quorum
perspectam e
non ausim, t
jectura assequ
adductos cred
ptum habuisse
fiore affectu m
conditione fili
nupti colloc
quidem, in m
transientes,
per filios ver
milia propaga
more, domus
ad matrimoni
testate abute
ac habenis co
tiam censuer
eos filiarum
Huic rei arg

nem in provincia quærere, easque in matrimonium collocare, & dotem eis constituere, non prohibebantur qui provinciis præerant: filiis vero uxorem provincialem ducentibus consentire auctoritatemque præstare minime poterant. De cuius varietatis ratione si mihi liquere negem, inscitiam meam potius quam antiquorum inconstantiam prodam. Quorum etsi mentem mihi plane perspectam esse ac cognitam adfirmare non ausim, tamen, quatenus eam conjectura assequi licet, duplici eos ratione adductos credo. Primum enim præsumptum habuisse existimo, patrem impensiore affectu majorique contentione in conditione filio quærenda, quam in filia nuptū collocanda, laboraturū. Nā filiæ quidem, in manum mariti mancipiumq; transeuntes, familiæ suæ finē adferunt, per filios vero cum nomine paterna familia propagatur. Ne vero filiorum amore, domusque amplificandæ studio, ad matrimonia filiis concilianda sua potestate abuterentur, frenis quibusdam ac habenis cohibendam esse eam potentiam censuerunt, nihil quicquam tale eos filiarum causa attentaturos rati. Huic rei argumento est quod filiā suam

pupillo suo tutor in matrimonium collocare non prohibetur: filio vero suo pupillam in matrimonium collocare prohibetur. Licet ergo tam in filia quā filii nuptiis auctoritas patris intercedere deberet, verendam tamen magis esse præsidis in collocando filio quam in filia nuptum danda impressionem prudentes censuere. Alia quoque veteres ratio in hoc jure statuendo movere potuit, quam Cyno, Ludovico Romano, & nostri seculi Varroni *πολυγῶφωιάτω* D. Tiraquello, cujus memoriam sancte ac religiose, pro eo ac debeo, colo, placuisse video. difficilis nimirum virginalis pudicitiae custodia. cui adservandae continendaeque ne Argi quidem lumina plerunque sufficiunt. Cavendum enim forte (nihil enim praeter conjecturam habemus) prudentes cogitarunt, ne, dum paternae administrationis exitus expectatur, interim filia, jam matura viro & plenis nubilis annis, ætatis lubrico, sexusve infirmitate, vel amoris facibus, aliquod dedecus admittat. Cui malo obviam ut irent, patri liberā conditionis filiae quarendae potestatem vel ipso administrationis suae tempore relin-

a l. liberum. §. ult. D. de ritu nupt.

linquendam
probabile est
illam cogitat
non eque ac
trahi ac diffi
lam nuptiaru
ac castitati
mus, fieri op
filiam suam
dare, si tam
ptiae cordi fi
te, in longiu
vel morae im
bris, in aliqu
quo ei, gener
macula aliqu
sit, aspergatu
nem, quæ ci
nilque dan
bendam ob
in superiori
Juvat hanc
que in hoc
sculorum ac
auctores co
dem post 25
impune citu
trimonia co

b l. ora

linquendam esse censuerunt. Et certe probabile est, subiisse animos veterum illam cogitationem, puellarum nuptias non eque ac masculorum conjugia protrahi ac differri posse, moramque nullam nuptiarum tempestivitati, si famæ ac castitati puellarum consultum velimus, fieri oportere. Qua eadem ratione filiam suam pupillo jam adulto nuptum dare, si tam adulto quam puellæ hæ nuptiæ cordi sint, tutori permiscere, ne forte, in longius tempus protractis nuptiis, vel moræ impatientia, vel amassii illecebris, in aliquod probrum prolabatur, ex quo ei, generiq., ac toti familiæ, labes ac macula aliqua, quæ deinde elui nō possit, aspergatur. At masculorū conjūctionem, quæ citra periculum existimationisque damnum proferri possit, inhibendam ob impressionis metum, merito in superioribus speciebus censuerunt. Juvat hanc rationem, quod alias quoque in hoc nuptiali jure diversam masculorum ac feminarum causam juris auctores constitunt. Nam puellæ quidem post 25 annum, non item masculi, impune citra parentum consensum matrimonia contrahunt *b.* Eodemque re-

K 4

fert

b l. oratione. §. I. D. de ritu nup.

fert Accursius, quod ex Paulo recēsetur. Nepoti uxorem ducenti & avum filium consentire debere: nepti vero nubenti voluntatē auctoritatemq; avi sufficere.

Tempus est autem, ad ea injustarum nuptiarum genera, quæ naturali ratione, sanguinisque jure prohibentur, nostra se convertat oratio. Qua in quaestione fixum sit hoc, ratumque principium, ex gradu adscendentium descendentiūque in infinitum duci uxores non posse: & inter eas personas, quæ parentum liberorumve locum inter se obtinent, incestas ac nefarias nuptias esse *c.* Veluti inter patrem & filiam, vel avum & neptem, matrem & filium, vel aviam & nepotem, & usque in infinitum. Nec interest, ex justis nuptiis ejusmodi personarum conjunctio descendat, an non *d.* Nam & ex ancilla suscepram & vulgo quaesitam filiam ducere genitori minime conceditur: servilesque adeo cognationes in hoc nuptiali jure observantur *e*, cum contra naturale jus pudoremque sit, à patre filiam quomodocumque quaesitam duci. Proinde

c. l. nuptia. D. de ritu nupt. §. ergo. Instit. de nupt. d. l. & nihil. D. de ritu nupt. c. l. adoptivi. §. serviles. D. de ritu nupt.

DE I
inde in his qu
jure gentium
veniam sexus
lieres non po
cuius, ut pote
rantia defen
rem admiseri
rusticitati in
turalis nos n
tus indita, a
ditas vero ill
ipsa per se, u
tur, human
tur. Ciceron
Q. Fufius Ca
obiicit his ver
vire Algab
vire ux ux
pater ux, d
pater, d
pater, d
ux & pater
eum Salustiu
opinor, plen
tollit: uxor sa
filia matris p
sequentior q
dicabat etia

f. l. ult. D. de
cum ince

inde in his quidem speciebus incestum jure gentium committi constat f: cujus veniam sexus infirmitate deprecari mulieres non possunt g, cum naturali jure, cuius, ut pote non scripti, sed nati, ignorantia defendi nequeunt, prohibitam rem admiserint. Nec enim sexui, nec rusticitati in his parcitur, à quibus naturalis nos ratio, animis nostris divinitus indita, atque impressa, avocat. Fœditas vero illarum conjunctionum lucet ipsa per se, ut, qui in ea flagitia prolabitur, humanitatem ipsam exuisse videatur. Ciceroni utique incestum cum filia Q. Fufius Calenus apud Dionem lib. 46 obicit his verbis: Καὶ πρὸς τὴν καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς ἀγασσάμενος ἐπεχείρησε, τοσαύτην ἀσελγείαν καὶ ἀκαθαρσίαν ὡς πᾶν τὸν βίον ἡρώμενος, ὥστε μηδὲ τῶν συγγενεστέρων ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ τὴν τε γυναῖκα παραγαγῶσαι, καὶ τὸ θυγάτηρα μοιχεύειν. Quo nomine & eum Salustius ita insectatur: *Verum, ut opinor, splendor domesticus tibi animos attollit: uxor sacrilega ac perjuriis delibuta, filia matris pellex, tibi iucundior atque obsequentior quam parenti par est.* Prædicabat etiam Caligula, matrem suam

K 5

ex

f l. ult. D. de rit. nupt. g l. si adulterium
cum incestu. D. ad l. Iul. de adulter.

exincesto, quod Augustus cum filia Julia commisisset, procreatam f.

Ac nec cum his quidem personis, quæ vel adfinitatis ratione, parentum liberorumve vicem repræsentant ac sustinent, justæ sunt nuptiæ. Quare nec novercam, nec proavi nostri uxorem, nec socrum, id est, uxoris nostræ matrem, nec ejusdem aviam, proaviam, ducere licet g. Cujusmodi nuptias Cicero pro Cluentio Avito sic exagitat: *Lectum illum genialem, quem triennio ante filia nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari & sterni expulsa atque exturbata filia jubet. Nubit genero socrus, auspiciibus nullis, nullis auctoribus, funestis ominibus. O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum! O libidinem effrenatam & indomitam! O audaciam singularem!* Planè duplicem causam, cur novercam uxorem ducere non liceat, Philo Judæus in libro *ἑὸν καὶ ἐν αἰδῷ* reddit: *Διὰ τὴν αἰτ, τὴν εἰς τὸν πατέρα μηδὲν, καὶ διὸ καὶ μητρὸς καὶ μητρὸς ὄνομα συγγενές, εἰ καὶ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς συνῶδον πάθος.*

Unus

f Suet. in Calig. cap. 23. g l. si quis mihi §. 1. Et l. adoptivi. §. nunc videamus. l. Aristo. D. de rit. nupt. §. ergo. Instit. de nup.

Unus mihi ta
piditate ince
Caracalla o
his verbis:
novercam su
tur: qua cur
per negligent
nudasset, di
si liceret, re
An nescis,
dare, non ac
conditus ad
est: nuptia
ret, se leges d
debuisset: m
dicenda nomi
ricidium jun
nurus pronu
enim paren
Ac ejusmo
privigno n
contraxerit
mini dubium
verecundia
stari tales
Quinimo e
gentium a

h l. quia pa
D. de con

Unus mihi tam infausti matrimonii cupiditate incensus Imperator Antoninus Caracalla occurrit, de quo Spartianus his verbis: *Interest scire, quemadmodum novercam suam Antoninus duxisse dicatur: quæ cum esset pulcherrima, & quasi per negligentiam se maxima corporis parte nudasset, dixissetque Antoninus, Vellem si liceret, respondisse fertur, Si libet, licet. An nescis, te imperatorem esse, & leges dare, non accipere? Quo audito, furor inconditus ad effectum criminis roboratus est: nuptiasque eas celebravit, quasi sciret, se leges dare, cum vere solus prohibere debuisset: matrem enim (non alio erat dicenda nomine) duxit uxorem: ad parricidium junxit incestum. Sed nec focero nurus pronurusve recte nubit. Socerum enim parentis locum obtinere, placet h. Ac ejusmodi quidem nuptias, quas cum privigno noverca, cum focero nurus contraxerit, incestas ac nefarias esse, nemini dubium est, cum pudori, castitati, verecundiæ naturali, publicæque honestati tales conjunctiones adversentur. Quinimo ex his causis incestum jure gentium admitti Papinianus scribit i.*

Quod

h. l. quia parentis. D. solut. matr. i. l. ult.

D. de condiçt. sine causâ.

Quod quibusdam parum considerate dictum videtur, qui pro certo ac constanti ponunt, inter parentes & liberos duntaxat jure gentium incestum committi: cum his vero, qui ex latere veniunt, vel cum adfinibus, jure civili, vel moribus. Ipsumque adeo sibi contrarium esse Papinianum persuadent, qui pecuniæ in hujusmodi nuptiarum causam datæ repetitionem tribuat: quæ utique denegaretur, si in specie hac jure gentium incestus admittus censeretur: quod mulieribus jus gentium non æque ac civile ignorare liceat. Verum ego jureconsultorum coryphæum vellicari nō nisi gravate ferre possum. Nec enim adduci possum, ut credam, aliquid tanto viro excidisse, quod à nobis, qui in illius magistri verba jurare addicti sumus, iure notari queat. Credo itaque, eius auctoritate fretus, (nec vana fides,) incestum iure gentium committi, si socero nurus, vel noverca privigno commisceatur, quod hæ personæ sibi parentum ac liberorum loco sint, ut paullo ante comprobavimus, & quod omnium mētibus à natura insita ratio ab huiusmodi coniunctionibus abstinendum dicter. Confirmat nostram, immo vero Papiniani

niani opinione
adulterium co
utpote cum p
mulierem qu
cuius tamen i
sola iuris civ
men in turpil
cum iuris na
suis obtende
non possint,
stus, cuius t
tus ac impres
pœna irrogat
ciebat in speci
debat enim
mattimonii n
posse, quasi co
ralem honest
excusari neq
tione repetit
no subtiliter
monii effectus
sequi possit,
danda quam
Porro nec
uxorem duc
magis quam

k l. si adulter
de adulter.

niani opinionem, quod alibi legimus, Si adulterium cum incestu committatur, utpote cum privigna, nuru, noverca, mulierem quoque similiter plectendam *k*: cuius tamen impunitum esset facinus, si sola iuris civilis observatione tale crimen in turpibus numeraretur. Verum, cum iuris naturalis ignorantiam vitiis suis obtendere ac prætexere mulieres non possint, merito eis eiusmodi incestus, cuius turpitudinem indita divinitus ac impressa ratione notam habent, pœna irrogatur. Atque hoc dubium faciebat in specie à Papiniano tractata. Videbatur enim pecunia à muliere illiciti matrimonii nomine data repeti non posse, quasi contra jus gentium ac naturalem honestatem (cuius ignorance excusari nequit) data esset. Sed alia ratione repetitionem competere Papiniano subtiliter placet, quia scilicet, matrimonii effectum non secuto, quod nec iure sequi possit, nulla magis causa dotis dandæ quam turpis intercesserit.

Porro nec patris quoque sponsam uxorem ducere filio conceditur: non magis quam patri filii sponsam: quam-

vis

k l. si adulterium cum incestu. D. ad l. Iul. de adult.

vis nec illa noverca, nec hæc nurus proprie dici possit. Ab earum quoque, quæ in parentum concubinato fuerint, nuptiis abstinendum, pie Imp. Alexander constituit *l.* Contra religionem quippe ac pudorem est, cum ea matrimonium coire filium, quæ pudicitiam patri prostraverit. Sed &, per adoptionem quæsitæ cognationum rationem hic habendam, prudentes censuere. Etenim matrimonio inter se iungi eæ personæ non poterant, quæ per adoptionem, parentum liberorumve loco sibi esse cœpissent; in tantum, ut etiam dissoluta adoptione idem iuris maneret *m.* Itaque eam, quæ per adoptionem filia neptisve facta esset, ne post emancipationem quidem uxorem ducere, qui quandoque adoptasset, poterat *n.*

Hæc de adscendentium descendentiumque gradu. Jam, ex transverso etiam cognationis gradu quasdam illicitas esse nuptias, non est obscurum. Ac primum, inter fratrem, sororem, prohibitas esse nuptias, nemini dubium est, siue ab eodem patre eademque matre

pro-
l. l. liberi. C. de nupt. m. §. ergo. Instit. de nupt. n. l. quin etiam. D. de ritu nupt.

progeniti fuerint
 Emilius Probu
 ra excellent. in
Cimoni fuit tur
viro, sororem g
habere. At id q
fas habetur. C
 Herodianus a
 lib. i historiari
μέγας ἀδελφός
ὁ δὲ πρὸς τὸς Μ
 At Dio, apud
 receptum fuiss
 agens: *καὶ μετ*
ῶν, πρὸς τὸς Ππλ
ῶν, παρὲς τὸς
τῶν αὐτῶν αὐτῶν
οὐκ ἔστιν ἀδελφός
τελευτῶν καὶ βασι
 utique semper
 talis coniunct
 ea, quæ de Cal
 sed ut monstro
 refert q, quod
 suis stupri con
 etiam Drusilla
 gino consular

o §. inter.
 q cap.

progeniti fuerint, siue ab altero eorū o. Æmilius Probus, in præmio lib. De vita excellent. imperatorum: *Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, sororem germanam in matrimonio habere. At id quidem nostris moribus nefas habetur.* Cuius tamen Cimonis facti Herodianus aut inscius, aut immemor, lib. i. historiarum, Πτολομαῖος μὲν, αἰτ, καὶ μέγιστοι ἀδελφεὶς Ἰδίας, ἔρωτ' ὡς παρὰ πόλιν, ὡς δὲ τε τὴν Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων νόμους. At Dio, apud Ægyptios patrio id more receptum fuisse, ita scribit p, de Cæsare agens: Καὶ μετὰ τὴν εἰς ἐκκλησίαν εἰσελθόντων, τὸν τε Πτολομαῖον, καὶ τὸν Κλεοπάτραν, παρεστήσατο, ἔπειτα Διοσκόριον τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἀνέγνω, ἐν αἷς, ἐκείνους μὲν συνεικόνισεν ἀλλήλοις, καὶ τὴν Αἰγυπτίων τὰ πάτρια, καὶ βασιλεύειν, ἐγγράφω. Romanis utique semper detestabilis & execranda talis coniunctio visa est. Ideoque inter ea, quæ de Caligula, non ut principe, sed ut monstro, Suetonius narrat, hoc refert q, quod cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecerit; quem etiam Drusillam germanā Cassio Longino consulari collocatam abduxisse, & in mo-

o §. inter. Instit. de nupt. p lib. 42.
q cap. 24.

in modum iustæ uxoris propalam habuisse scribit. Quam eius turpitudinem nec Dio, lib. 59, silentio prætermisit. Eademque se ac famam suam turpitudine foedasse Othonem, Xiphilinus memorat. Plutarchus autem in Parallelis, ex Chrysippi lib. I rerum Italicarum, auctor est, Papyrium quendam Romanum amoris impatientia & ardore victum, Camiliam sororem gravidam fecisse. Quod ubi Papyrius Tolucer communis eorum pater rescivit, enses filia misit, quo puella pectus transfodit; eodemque leti genere scelestum ac nefarium facinus suum Papyrius deinde expiavit. Plane, per adoptionem factam sororem, adoptione soluta, uxorem ducere, nihil vetabat. Adoptione enim quaesita fraternitas eo usque demum impediabat nuptias, quoad maneret adoptio. Similiterque adoptivi patris matrem, materteram, aut neptem ex filio, ducere uxorem, post emancipationem nemo impediabatur, cum in extranei causam emancipatione redactus esset. Adoptivæ utique sororis filia, uxor duci, vel constante adhuc adoptione, licito jure poterat,

l. quinetiam. D. de ritu nupt. § l. per adoptionem. D. de ritu nuptiarum.

terat, quod ea
avunculus nem
Hæ enim demu
ptionem contr
rum jus adiu
tione alio patr
rem adoptiva
quoniam inte
tercedebar, qu
ta non esset.
stantino per a
in matrimoni
gyrici, Maxim
dicti, auctor t
ut summis cor
divinum, inqu
judicium, qui
potem, majesta
nerum esse vol
tiii filium, in q
transfudit. Q
nem, à se in le
filia sua Octa
legitur u, filia
nem tradita,
modo transfe
bere videretur

l. 2. §.

u D.

terat, quod ea cognata non esset, cum avunculus nemo fiat per adoptionem. Hæ enim demum cognationes per adoptionem contrahuntur, quæ adgnatorum jus adiunctum habent *t.* Pari ratione alio patre natam, patris sui sororem adoptivam, ducere quis poterat, quoniam inter eos nulla cognatio intercedebat, quippe cum ea patri adgnata non esset. Sed & Maximianus Constantino per adoptionem nepoti filiam in matrimonium tradidit. Quod Panegyrici, Maximiano & Constantino A. A. dicti, auctor tantum abest ut vituperet, ut summis contra laudibus efferat; *O divinum, inquit, tuum, Maximiane, iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, majestatis ordine filium, etiam generum esse voluisti, divi inquam Constantii filium, in quem se prima illius juventa transfudit.* Quinetiam Claudius Neronem, à se in locum filii adoptatum, cum filia sua Octavia matrimonio junxisse legitur *u.* filia tamen prius in adoptionem tradita, ut in alienam familiam eo modo transferretur, ne soror fratri nubere videretur. Agrippina enim Claudio

*t l. 2. §. parvi. D. de suis & legit.
u Dio, lib. 59.*

dio persuasit, Domitium Neronem privignum, filii loco adoptare, quem non filium modo, sed & generum habere voluit: verum, ne frater sororem ducere videretur, adoptionis commento, necessitudinis species dissoluta est. Inde Junoni Octavia à Seneca comparatur: sic enim in Tragœdia ejus nominis scriptum est:

Tu quoque terris

Altera Iuno, soror Augusti,

Conjunxque, graveis vince dolores.

Et alias:

Fratris thalamos sortita tenet,

Maxima Iuno, soror Augusti,

Sociata thoris.

Alio etiam loco:

Mæret infelix soror,

Eademque conjunx.

Simili joco etiam Cicero Clodium, incestus cum sorore suspitione laborantem, in Oratione pro dēmo sua, proscindit; Sed tamen, inquiens, ego mihi sororem virginem adscisco: tu sororē tuam virginem esse non scrīpsi. Sed vide, ne tu te debeas Iovem dicere, quod tu jure eandem sororem & uxorem appellare possis.

Enimvero fratrum sororumve filias uxores

uxores ducere n
lium conjugior
vehere Claudiu
pinæ Germani
incensum, tent
ne publici juri
monii à se cum
do tegeretur.
cœpto Tacitu
senatum ingres
justa inter pa
ptia etiam in pu
tamen repertus
cupitor, Taledin
Tranquillus, in
agens; Verum,
Germanici frat
blanditiarum o
rem, subornari
rent se ad duc
reip. interesset,
talium conjug
justa habebant
die confecit nu
querentur exe
quodam, & a
in Claudio, e

x l. nemini. C
cess. nupt. §

nem pri- uxores ducere non licebat x: tametsi ta-
 uem non ium conjugiorum usum in rempub. in-
 n habere uehere Claudium imperato rem, Agrip-
 em duce- pinæ Germanici fratris sui filiæ amore
 mmento, incensum, tentasse, literis proditum est:
 est. Inde ne publici juris velamento ejus matri-
 paratur: monii à se cum ea contrahendi turpitu-
 inis scri- do tegeretur. Sic enim de hoc ejus in-
 cepto Tacitus, lib. 12, scribit: *Claudius,*
senatum ingressus, decretum postulat, quo
justa inter patruos fratrumque filias nu-
ptia etiam in posterum statuerentur: neque
tamen repertus nisi unus talis matrimonii
cupitor, Taledius Severus, eques Romanus.
 lores. Tranquillus, in Claudio, de ejus nuptiis
 agens; *Verum, ait, illecebris Agrippina*
Germanici fratris sui filia per jus osculi &
blanditiarum occasiones allectus in amo-
 um, in- rem, subornavit proximo senatu qui coge-
 laboran- rent se ad ducendum eam uxorem, quasi
 a, pro- reip. interesset, dandamque ceteris veniam
 ego mihi talium conjugiorum, quæ ad id tempus in-
 re tuam justa habebantur. Ac vix uno interposito
 e, ne tu die confecit nuptias, non repertis qui se-
 ure ean- quarentur exemplum: excepto libertino
 possis. quodam, & altero primipilari. Zonaras,
 e filias in Claudio, etiam senatusconsulto hu-
 uxores jusmo-
 x l. nemini. C. de nupt. l. ultim. C. de in-
 cest. nupt. §. fratris. Instit. de nuptiis.

jusmodi nuptiarum jus sancitum fuisse
 in ejus principis gratiam tradit, auctore
 que Vitellio senatum Claudium ac
 Agrippinam uxorem ducendam adegisse.
 Εὐπρόθετος, ait, ὁρμηθέντες οἱ βελούτοι
 πρὸς τὸν Κλαύδιον, ἦλθον καὶ ἠνάγκασαν δεῖ-
 ναι αὐτὸν γῆμαι, καὶ ψήφισμα ἐποίησαν τοῦ-
 τῷ ἔξῃ τῶν Ῥωμαίων ἀδελφιδῶς ἀγαθῆς. Inde
 Seneca, in libro joculari de ejus impe-
 ratoris morte; *Vt Roma, ait, sacra essent,*
quibus ipse, cum sibi Agrippina nuberet,
30 senatoribus, innumeris equitibus Ro-
manis, mactatis, principium dedit. Huc
 pertinent & hi, quos subjungam, Sene-
 cæ ex Octavia versus, quibus nutrix
 Octaviam Claudii filiam ita adfatur:
Frustra parentis invocas manes tui,
Miseranda, frustra: nulla cui prolis sua
Manet inter umbras cura: qui nato suo
Præferre potuit sanguine alieno satum,
Genitamque fratris conjugem captus sibi
Toris nefandis flebili junxit facem.

Ne tamen tam mali exempli nuptiæ in
 posterum frequentarentur, Nerva ve-
 tit, ne fratrum filia ducerentur. Id
 quod Xiphilinus in Nerva tradit, his
 verbis: Εὐνομήτησε ὃ ἄλλα, καὶ οὐκ ἐπὶ
 μὴ δύνασθαι ξεῖναι, μὴ τε ἀδελφιδὴν γαμεῖν.
 Etenim ne de nominis vi ac potestate
 dubi-

dubitetur, quod
 diano, Trajanus
 καὶ Alius Spar-
 rorem nepotem
 Pollux, lib. 8 C
 & Moschopulu-
 μέτων Ἀδελφί-
 δελφῶς υἱός, καὶ
 Porro illam N-
 naras, tomo
 Οὐδὲ τοῦ μεγέ-
 μέτου αὐτῶν P-
 μὴν ἀγαθῆς πρὸς
 tianum tamen
 fratris filia, tam
 versari, Sueto-
 moria prodide-
 dita ac flagiti-
 raelum impo-
 aliunde id mo-
 vit, quam ob
 coniunctione
 tum Zonaras
 δε καὶ τὸ ἀνδρῶν
 πύμπαν καὶ ἐπὶ
 πύμπαν, καὶ τὸ
 νοι ἀνδρῶν δὲ
 θεσμον μὲν τῶν
 vero hujus g-

um fuisse dubitetur, quod idem auctor de Ha-
 driano, Τραιάνε, ait, ἀδελφιδὴν ἐξεγαμή-
 κει. Aelius Spartianus ait, Trajani per so-
 rorem neptem eum uxorem accepisse. Et
 Pollux, lib. 8 Onomastici, & Hesychius,
 & Moschopulus, ἐν συλλογῇ Ἀπικῶν ὀνο-
 μάζουσιν. Ἀδελφιδῆς, ajunt, ὁ ἀδελφοῦ ἢ ἀ-
 δελφῆς υἱὸς, καὶ θυγάτηρ αὐτῶν ἀδελφιδῆ.
 Porro illam Nervæ constitutionem Zo-
 naras, tomo 2 Annalium, ita refert:
 Οὗτ' ἐνομοθέτησε καὶ τὸ μὴ πνα παρθόθνα
 μήτρια παρὰ Ρωμαίοις ἐκτέμνεσθαι, μήτε
 μὴν ἀγαθὸς παρὰ ἀδελφιδῶν. Domi-
 tianum tamen non puduisse cum Julia
 fratris filia, tanquam cum uxore, palam
 versari, Suetonius & Xiphilinus me-
 moriæ prodiderunt. Eadem tam per-
 dita ac flagitiosa libidine incitatum He-
 raclium imperatorem ferunt: cui non
 aliunde id morbi vitique, quo labora-
 vit, quam ob illicitam cum fratris filia
 coniunctionem accidisse, vulgo credi-
 tum Zonaras his verbis scribit: Λέγεται
 δὲ καὶ τὸ ἀγδοῖον αὐτῷ ἐρεφόμηνον ἄνω τὸ ἔργον
 πέμπειν καὶ εἰ μὴ σάνις ἐν τῷ ἴτερω αὐτῷ ἐ-
 πήτετο, καὶ τῷ παρὸντι αὐτῷ τὸ ἐκκενόμε-
 νον ἀνεδίδδοτο. ὁ συμβαίνειν ἐδόκει διὰ τὴν ἑκ-
 θεσμον μίξιν τῇ ἀδελφῷ παρὰ. Acerbissime
 vero hujus generis nuptias ut incestas
 & ne-

& nefarias imp. Anastasius & Zeno
 Constitutionibus suis damnarunt. In
 quas etiam B. Ambrosius lib. 8 Epistol.
 ita invehitur: *Tu copulare paras filium
 tuum & neptem ex filia; hoc est, ut acci-
 piat sororis suae filiam, diversa licet matre,
 quam socrus, editus. Interroga nominum
 religionem. Nempe auunculus iste illius,
 illa huius neptis vocatur: nec ipse te revo-
 cat sonus nominum, cum hic avum reso-
 net, illa hoc nomen ad avunculum, quod
 ad avum, referat. Et mox: Quid est,
 quod dubitari queat, cum lex divina etiam
 patruales fratres prohibeat convenire, qui
 sibi quarto sociantur gradu? Huiusmodi
 autem gradus tertius est, qui etiam iure
 civili à consortio conjugii exceptus vide-
 tur. Sed nec in concubinato quidem
 haberi sororis filia, licet libertina, abs-
 que incesti crimine potuit a. Non mo-
 do autem fratris aut sororis filiam, ve-
 rum etiam neptem proneptemve, ducere
 non licet b.*

An autem mortuorum fratrum con-
 iuges, fratribus superstitibus ducere li-
 cuerit, quæri potest. Sane eam quæ in
 manum fratris convenerit, dissolutis
 seu

a l. etiam. D. de rit. nupt. b s. fratris.

Instit. de nupt. l. sororis. D. de ritu nupt.

seu morte seu re
 incesti crimen n
 constitutionibu
 non desunt ali
 ejusmodi matr
 cius enim Tar
 scelere partum
 indiderunt, T
 quæ Arunti fr
 neno ab ea ful
 quoque suam
 set, duxit. Qu
 Dionys. Hali
 cis refert; qu
 præcipue de c
 verbis aut obse
 adhibita expla
 tollatur, subi
 Τοι αὖτε τὸ Τυ
 ται Ἰσὶ ἀπὸ σεί
 αὐτῇ πῖσαι, κα
 ἀνοσίαν γάμον
 χεται. διελθόντε
 χεῖρε, πῖς αὐτῶ
 πῖς ἐν πύργῳ τῶ
 τερθῶ τῶν Τε
 τὸ ἔργον, ὁ δὲ νῆ

c l. nemi
 incesti

seu morte seu repudio nuptiis duci citra
 incesti crimen non posse, imperatorum
 constitutionibus cavetur c. Quamquam
 non desunt aliquot in Romana historia
 ejusmodi matrimoniorum exempla. Lu-
 cius enim Tarquinius, cui post regnum
 scelere partum Superbi cognomen facta
 indiderunt, Tulliam minorem natu,
 quæ Arunti fratri nupserrat, Arunte ve-
 neno ab ea sublato, cum ipse conjugem
 quoque suam eodem genere interemis-
 set, duxit. Quod nefarium ejus factum
 Dionys. Halicarnas. lib. 4 duobus lo-
 cis refert; quorum utrumque, vel ea
 præcipue de causa, ut, si qua inest in
 verbis aut obscuritas, aut depravatio,
 adhibita explanatione, emendatione ve,
 tollatur, subjungam. Prior sic habet:
 Τοιαῦτα τὴ Τυχίας λεγέσθης ἀσφύτως δέχε-
 ται καὶ ἀφρέσεις ὁ Ταρκύνιος, καὶ αὐτίκα δὲς
 αὐτῇ πίσεις, καὶ λαβὼν τὰ παρθένεια τῶν
 ἀνοσίων γάμων, καὶ ἀπαρξαμένῳ, ἀπέ-
 ρχεται. διελθόντῳ δὲ ἐπὶ πολλοῦ μετὰ ταῦτα
 χρόνου, τοῖς αὐτοῖς πάθεσιν ἀποθνήσκουσιν ἥ τε
 πρεσβυτέρα τῶν Τυχίας θυγατέρα, καὶ ὁ νεώ-
 τερος τῶν Ταρκυνίων. Et mox: Μετὰ τῆτο
 τὸ ἔργον, ἐδὲν ἐπὶ ἀφμελλήσας, ὁ Ταρκύνιος
 ἀπά-

c l. nemini. C. de nupt. l. fratris. C. de
 incest. nupt.

ἀπαίχεται γυναῖκα τῷ Τυχίαν. In quibus
 verbis obscuritas nulla est quæ lectorem
 vel mediocriter literis Græcis tinctum
 morari possit, præterquam in voce παρ-
 τέλεια. Cuius scripturam corruptam esse
 forte suspicabitur qui apud Suidam le-
 get, παρτέλεια à Lycurgo, ἐν τῷ παρ τῆς
 ἱερείας, appellari τὰ παρ τῆς τελεωδῆναι πρὸς
 εἰς τὸ θεῖον ἀναφερομένων γινόμενα ἢ διδ-
 ούμενα. Παρτέλεια insuper, ut & Pollux lib.
 3 Onomastic. scribit, appellatum eum
 diem, ἐν ᾧ εἰς τὸν ἀκρόπολιν τὸν γαμ-
 οῦν πρεσβέρον ἄγασιν οἱ γυνεῖς εἰς τὸν θεόν,
 καὶ θυσίας ἐπιτελεῖσιν. Et certe pro quolibet
 auspicio, initio, primordio, verbum hoc
 Græci usurpant. Lucianus in Dialogo
 παρ τῶν ἐπὶ μίτῳ συνιόντων. Ἀρξομαι δὲ
 ἀπὸ τῆς παρτέλειας εἰπεύω, ἢν δοκῇ, ὡς ἐπειγὸς,
 δεινὴν εἶναι τὰ παρτέλεια τῇ μελλέσῃ συγ-
 σίας. Gregorius etiam Nyssenus Lazari
 à mortuis excitationem οἰοῖ τὰ παρτέ-
 λεια τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως vocat. Cum
 vero verbum hoc *primitias* significet, ne-
 mo dubitabit, erratum esse in Hesychie
 codicibus, in quibus legitur, παρτέλειον
 ὑπάρχον. Est enim emendandum, παρτε-
 λείων, ὑπάρχων. Verum in eodem signi-
 ficato vocem quoque παρτέλειον à Græ-
 cis usurpari observavi. Suidas: Πρωτόλεια,
 ἢ παρτέ-

ἢ παρτέλειον,
 Idem, παρτέλει-
 tur. Hesychie
 γαμῶ, παρτέλει-
 gico quoque πα-
 τὰ παρτέλειον τῇ λη-
 ἐξ ἀρχῆς, καὶ παρ-
 πρὸς λαμβάνειν,
 γινόμενοι, καὶ ἢ
 ὡς ἀπαρχαί. V-
 sequare, sensu
 cum sic fidus
 dit: Delibato in-
 abiit. Alter ejus
 quo de incestis
 priis fit mentio
 φῆς ἄμα τῷ αὐτῷ το-
 ἔργον, πρὶν ἢ μετ-
 τὰ δύστην σάμα-
 γάμους ἐπιτελεῖ-
 ἐπὶ τῇ τῇ ἀδελφ-
 φήτας παρτέλει-
 σιν καὶ ἐξ ἀρχῆς,
 παρτέλειος ἐδοιμή-
 τῶν αὐτῶν πόλιν
 totum locum
 moni tradidit
 Quirites, qui,
 germanum, qui

ἢ *πρωτὴ λεία*, τὰ *πρὸ τῶ λήϊον* ἐξαίρεται. Idem, *πρωτόλειον*, ἀπαρχὴν, interpretatur. Hesychius etiam, *πρωτόλεια ἀρπαγμαῖα*, *πρωτόλειον ἀπαρχή*. In Etymologico quoque *πρωτόλεια* exponuntur esse τὰ *πρὸ τῶ λήϊον* ἢ τῶ πολέμου λαφύρων ἐξαίρετα, καὶ *πρωτόλεια*, ἃ *πρὸ εἰώθαισιν* οἱ *πρωτόλεια* λαμβάνειν, οἷον ἡ Χρυσῆς ἐδόθη τῷ Ἀγαμέμνονι, καὶ ἡ Βρυσηὶς τῷ Ἀχιλλεῖ. δηλοῖ ὅτι *πρὸ ἀπαρχαῖς*. Utramvis ergo lectionem sequare, sensus constabit, eumque locum sic fidus interpretes Gelenius reddidit: *Delibato incestarum nuptiarum fructu abiit*. Alter ejusdem Helicarnassæi, in quo de incestis Tarquinii & Tullie nuptiis fit mentio, locus ita habet: Ἀλλ' οὐδὲν ἄμα τῷ αὐτῷ τὰ *ἀπαρχαῖα* τὰ θαυμαστά ἔργα, πρὶν ἡμέραν θῆναι *πρὸ* ὑποδεξαμένης τὰ δύσην σάματι πυρὰς, φίλους εἰσῖα, καὶ γάμους ἐπετέλει, καὶ τὴν ἀνδρὸς φόνον νύμφην ἐπὶ τὴν τ' ἀδελφῆς θάλαμον ἤγαγε, *πρὸ* ἀπὸρρήτους *πρὸ* αὐτῇ ἐμποδὼν ὀμολογίας, ἀνόσια καὶ ἐξάγιστα, καὶ ἔτε *Ἐλλάδ* ἔτε βαρβαρὸς γῆς ἐδαμύθη γινώσκον, *πρὸ*τος εἰς τὴν *Ῥωμαίων* πόλιν εἰσαγαγὼν, ἢ μόνος. Quem totum locum sic Gelenius Latino sermoni tradidit: *Hic est ille Tarquinius, Quirites, qui, nondum princeps, fratrem germanum, quia malus esse nolebat, veneno sus-*

no sustulit, assumpta ipsius uxore in societatem ejus sceleris, sua conjugis germana, quam diis invisus adulterio jam ante corruperat. Hic uxorem, pudicam matronam, & communium liberorum parentem, eodē veneno eodem tempore necavit: ac ne paululum quidem lugubri specie dissimulavit utrumque veneficium, sed confestim post perpetrata hac egregia facinora, fumantibus etiam tum rogis, qui misera illa corpora exceperant, ipse amicos excipiebat nuptiali epulo, ducens viricidam sponsam in sororis thalamum ex pacto nefario, primus ac solus inducens in hanc urbem morem impium & apud omnes Gracos simul atque barbaras nationes abominabilem. Sed quid ea, quæso, verba significant, πρὶν ἡμέραν θῆναι τὰς πυράς? Equidem, ne diutius lectorem teneam, adfirmare non dubitabo, legendum esse, πρὶν ἡ μαρνανθῆναι, quod idem valet atque παύσασθαι καὶ σβῆσθαι, id est, ante extinctas pyrae flammæ. Quo loquendi genere Homerus usus est, Illiad. lib. 10:

Αὐτὰρ ἐπεὶ κτ' πῦρ ἐκίνη, καὶ φλόξ ἐμαράνη.

ubi Eustathius: *Observa*, ait, τὸ ἐμαράνη λεχθῆν ἐπὶ σβέσεως φλογός. Et mox: Φλόγος, inquit ille, μαρνανθείσης ὑπερδιδόσθαι γράκιν.

πρακτῶν. Aristote-
τιλθῶ καὶ γήρας,
ferentiam facit
δὴν ὁρῶντο φθῶν
τῶν ἰδὲ γήρας,
est sensus horu-
rum, ἐμπεδὼν ὅτι
ut breve id faci-
dumque, ἐμπε-
liens, ut sit sen-
cum ea jungens
ἐμπεδῶν interpre-
σφαιλῶς. Ut
deam, Livius, l.
brevis, nec n-
carnassæ narra-
Attingit: *Arum*
Tullia major,
sæo emendo,
bus, cum dom-
fecissent, jun-
prohibente Ser-
verbum hoc s-
tem & Tullian-
quinium & T-
bus ante eger-
etiam Marcu-
uxorem dux-
ros, ex ea sul-

ἡρακλειᾶ. Aristoteles vero in libro περὶ νεό-
 τητος καὶ γήρας inter μίρανσιν & σείσιν dif-
 ferentiam facit. Ἀλλὰ μὲν, ait, πυχὴς γε
 δύο ὁράματα φθορὰς, μίρανσιν τε, καὶ σείσιν·
 τὴν μὲν γήρας, τὴν δὲ βίαιον. Rursus, quis
 est sensus horum Halicarnassæi verbo-
 rum, ἐμπεδῶν ὁμολογίας? Et hic quoque,
 ut breve id faciam, mendum est, legen-
 dumque, ἐμπεδῶν, id est, firmans, stabi-
 liens, ut sit sensus, *illicitas nefandasque*
cum ea jungens pactiones. Hesychius enim
 ἐμπεδῶν interpretatur βεβαιότις ἐται, ἀ-
 σφαλίζε. Ut autē ad ipsam historiā re-
 deam, Livius, l. i. ab v. c., easdem nuptias
 breviter, nec nisi adhibita fusiori Hali-
 carnassæi narratione, perspicue ita per-
 stringit: *Aruns, inquit, Tarquinius, &*
Tullia major, (sic enim ex Halicarnas-
sæo emendo,) prope continuatis funeri-
bus, cum domos vacuas novo matrimonio
fecissent, junguntur nuptiis, magis non
prohibente Servio quam approbante. Nam
 verbum hoc *junguntur*, non ad Arun-
 tem & Tulliam majorem, sed ad L. Tar-
 quinium & Tulliam minorem, de qui-
 bus ante egerat, referri placet. Ceterum,
 etiam Marcum Crassum fratris defuncti
 uxorem duxisse, &, quos habuit libe-
 ros, ex ea suscepisse eum, nec in aliquā

factum hoc reprehensionem incurrisse, Plutarchus in ejus vitæ initio scribit. Quod cum mirum quibusdam videatur, verbum *συνοικεῖν*, quo Plutarchus in ea historia refenda utitur, interpretatione, quæ menti plane auctoris repugnat, ad nudam cohabitationem, ut & το, πῶς δὲ ἐσθλόν, ad puerorum ejus educationem, deflectere nituntur. Sed, quam aliam Crassus, quem minime cœlibem vitam duxisse, imo vero justos liberos sustulisse, ex lib.v. Epistolar.familiarium Ciceronis, & ex eodem Plutarcho in Cicerone, constat, uxorem duxerit, legere non memini. Nam alterius Plutarchus, cui usitatum est in ipso limine cuiusque genus, familiam, conjugium narrare, non meminît, & verbum *συνοικεῖν* de nuptiali conjunctione passim, non apud Plutarchum modo, sed & reliquos Græcos auctores, accipi, tam certum est quàm quod certissimum, ut testimonia proferre putidæ sit futurum diligentia. Atque adeo vetustum & antiquitate ipsa spectabilem ex insigni reginæ bibliotheca manuscriptum Plutarchi codicem exhibuit mihi egregius ille antistes, qui nobis incredibili felicitate Plutarchum Gallice loquentem reddidit, in cuius

mar-

marginè ad eu-
literis adnota-
fractis duxisse
tanda non si-
constantem in-
His accedere
pro se ipso sec-
lim, quo cum
tillam tabula
Quod non po-
auctoris verbi
bent: *Emili-*
uxor est, ex
cum antea n-
Pudentem filio
potestate avi r-
siste patre An-
ferme quatu-
sedulo aluit.
atatis sua f-
rum avus i-
bat alteri filio
teros procos
nabatur, si ex
ejus ex pate-
relicturum.
sinare prop-
et egregie p-
ne incommo-

margine ad eum locum fugientibus jam
 literis adnotatum est, Crassum uxorem
 fratris duxisse: ut proinde temere mu-
 tanda non sint quæ certam semper &
 constantem interpretationem habuere.
 His accedere & Apuleii, ex Apologia
 pro se ipso secunda, aliud exemplum ve-
 lim, quo cum viri mortui fratre Puden-
 tillam tabulas nuptiales fecisse narrat.
 Quod non posset aptius quam ipsimet
 auctoris verbis referri. Sic autem ha-
 bent: *Æmilia Pudentilla, quæ nunc mihi*
uxor est, ex quodam Sicinio Amico, qui
cum antea nupta fuerat, Pontianum &
Pudentem filios genuit, eosque pupillos in
potestate avi relictos paterni (nam super-
stite patre Amicus decesserat) per annos
ferme quatuordecim memorabili pietate
sedulo aluit. Non tamen libenter in ipso
ætatis sua flore tandiu vidua, sed puero-
rum avus invitam eam conciliare stude-
bat alteri filio suo Sicinio Claro, eoque ca-
teros procos absterrebat, & præterea mi-
nabatur, si extraneo nupsisset, nihil se filiis
ejus ex paternis eorum bonis testamento
relicturum. Quam conditionem cum ob-
stinate propositam videret mulier sapiens,
& egregie pia, ne quid filiis suis eo nomi-
ne incommodaret, facit quidem tabulas

*nuptiales, cum quo videbatur, cum Sici-
nio Claro. Verum enim vero vanis frustra-
tionibus nuptias eludit, eo ad, dum puero-
rum avus fato concessit, relictis filius ejus
heredibus, ita ut Pontianus, qui major na-
tu erat, fratri suo tutor esset. Hæc ille.
Utcunque sit, hujusmodi matrimonia
aliquot sunt imp. Constitutionibus, ut
& Concilii Neocæsariensis Canone se-
cundo, interdicta a. Quinetiam, cum
quidam Ægyptiorum, mortuorum fra-
trum conjuges matrimonio sibi copu-
larent hoc colore, quod virgines man-
fisse dicerentur, forte profecto à Judæis
instituto, apud quos fratri mortuo fra-
trem superstitem sobolem excitare in-
valuerat, Zeno eas nuptias, & qui eas
contraxisset, & inde susceptos liberos,
incestarum nuptiarum pœnis subjacere
voluit b. Titum plane imperatorem,
animam agentem, unius duntaxat pec-
cati pœnitere se testatum esse, Xiphili-
nus refert. Conjecisse autem quosdam,
id esse, quod Domitiani fratris uxorem
in delitiis habuisset.*

Uxoris

- a. l. fratris. & l. ult. C. de incest. nupt. l.
nemini. C. de nupt. l. i. & l. 3. de incest.
nupt. in C. Th. b. l. licet. C. de incest.
nuptiis.

Uxoris etiam
duabus foro-
tiam, dissolutio-
impp. Valent
Arcadius subm
men imp. du
post alteram
fertur. Sed, q
que matrimo
monumenta
liberos suscep
utraque obit
nalian his ve
Honorio loqu
Iuxta tēg. Mæ
λεγαται τῷ ἀδελ-
φῷ ὡς ἀτελεῖ
ἢ τῷ ἀδελφῷ
Chronico: s
Maria & T
Honoriū prin
virgo defunct
gnum inhians
Diaconus, li
pium: Ei, ai
Stiliconis fili
tia, (sic eni
conjugio soci
d. l. fratris.

Uxoris etiam sororem ducendi & sic duabus sororibus jungendi licentiam, dissoluto quoquomodo coniugio, impp. Valentinianus, Theodosius & Arcadius submoverunt *d.* Honorius tamen impp. duas Stiliconis filias unam post alteram in matrimonio habuisse fertur. Sed, quam infelix fuerit utriusque matrimonii exitus, historiarum monumenta testantur. Ex neutra enim liberos suscepit, morteque immatura utraque obiit, ut Zonaras Tomo 3 Annalium his verbis narrat: Ἀγεται, ait, de Honorio loquens, τοῖνον τῷ Σηλικῶνος θυγατέρα Μαρίαν εἰς γαμετῶν. ἥς θανάτου λέγεται τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς Θερμαπῶν γῆμαι ἐν ἀτελεῖ τοῦ γάμου ἡλικίᾳ. καὶ κείνη ὅτε οὐκ ἐτελεύτησεν. Marcellinus comes, in Chronico: Stilico comes, cuius dua filia, Maria & Tharmantia, singula uxores Honorii principis fuere, utraque tamen virgo defuncta, spreto Honorii regno, regnum inhians, & quæ sequuntur. Paul. Diaconus, lib. 34 Appendicis ad Eutropium: Ei, ait, soboles nulla fuit: nam dua Stiliconis filia, id est, Maria & Tharmantia, (sic enim lege,) una post alteram ei conjugio sociata, utraque dei iudicio inopi-

L 4

nata

d. l. fratris. C. de incest. nuptiis.

nata morte praeventa, ex hac luce virgines migravere.

Verumenimvero duorum fratrum liberi invicem recte matrimonio jungentur f, consobrinæque uxoris ductæ fit in plerisque Pandectarum locis mentio g. Sic Tullias duas regis Servii Tullii filias, Lucio & Arunti Tarquiniis Prisci Tarquinii nepotibus, consobrinis suis, matrimonio junctas fuisse, Dionys. Halicarn. libro 4 Antiquitatum refert. Sed manifestum est, eo loci in Græco codice erratum. Ita quippe scriptum est: *Ἦσαν ὃ Τυκία δύο θυγατέρες ἐκ γυναικὸς γινόμεναι Ταρκυνίας, ἣν ἐνεγνήσαν αὐτῷ βασιλεὺς Ταρκύνιος. Τῷ τε αὖτις κούρης ἐπιγάμους γινόμενας ἐκδίδωται τοῖς ἀδελφοῖς τῆς μητρὸς αὐτῶν, ἡγωνοῖς τε Ταρκυνίᾱς.* Secundum quam scripturam hoc Halicarnas. ait: Erant Servio Tullio filiae duae, ex uxore Tarquinia, quam ei rex Tarquinius Priscus despondit. Has puellas viro maturas, & nobiles, nuptum dedit fratribus matris earū, nepotibus Tarquinii. Quod utique

f l. i. §. duorum. Institut. de nupt. l. 3. & l. non solum. §. i. D. de ritu nupt. l. 2. C. de instit. & substitutio. g l. 23. & 24. D. de condict. & demonstrat. l. Lucius. §. filius. D. de condic. & demonstrat.

utique confist
quiniam, Tu
Tarquinii Pr
vero & Arun
quinii Prisci
omni adsever
nallæus, &
bant, opinio
pugnante; i
quinii, & fra
jugis: & h
sed avuncu
Itaque proci
δελφιδόις, id
seu γοῖς ἀδελ
ille existimat
quintu juven
nati erant.
lius videtur
nos eos, se
jus hæc su
Tarquinius
neposve fuer
men auctori
trem habu
mitis ingen
dictum est,
ille. Sunt
matrimon

utique consistere non potest. Nam Tarquiniam, Tullii conjugem, filiam fuisse Tarquinii Prisci, in confesso est: Lucium vero & Aruntem Tarquinius, non Tarquinii Prisci filios, sed nepotes, fuisse, omni adseveratione contendit Halicarnassæus, & eorum, qui contra sentiebant, opinionem accuratissime refutat: pugnantq; inter se, nepotes fuisse Tarquinii, & fratres Tarquinia Tullii conjugis: & hoc modo non consobrinis, sed avunculis junctæ fuissent Tullia. Itaque procul dubio legendum est, ἀδελφίδης, id est, nepotibus per fratrem, seu υἱὸς ἀδελφῆς τῆς Ταρκυνίας. Nam, ut ille existimat, ex Tarquinii Prisci filio, qui in juvenili ætate mortem obierat, nati erant. Quamquam Livio probabilius videtur, Tulliarum non consobrinos eos, sed avunculos fuisse. Verba ejus hæc sunt, lib. i. ab v. c. *Hic Lucius Tarquinius, Prisci Tarquinii regis filius neposve fuerit, parum liquet: pluribus tamen auctoribus, filium crediderim. Fratrem habuerat Aruntem Tarquinium, mitis ingenii juvenem. His duobus, ut ante dictum est, duæ Tullia filia nupserant.* Hæc ille. Sunt & alia complura ejusmodi matrimoniorum in historiis exempla.

Namque Augustum filiam suam Juliam Marcello, Octaviae sororis suae filio, nuptum dedisse, à Dione *h* & Suetonio i relatum est : Et, filium suum immatura morte præreptum Quintilianus lugens, avunculo eum generum destinatum significat *k*. Sed & Constantius Imp. sororem suam, quam in Græcis Socratis codicibus Helenam, in Latinis Cassiodori Constantiam nominari invenio, Juliano in matrimonium tradidit, atque ita patruelis patrueli juncta est : Julianus enim ex Constantio Constantini magni consanguineo fratre ortus erat. Quamquam sobrinarum diu Romæ ignorata conjugia Tacitus lib. 12 memorat, posteaque tempore addito ea percrebuisse. Id quod & Plutarchus *αἰτίοις* confirmat, has nuptias plebiscito permittas significans. Πρότερον γὰρ, inquit, οὐκ ἔγχευαν τὰς ἀφ' αἰμαῖος, ὡς περ ἐδὲ νυνὶ πλείδας ἐδὲ ἀδελφαὶ γαμῶσιν, ἀλλὰ ἀφ' ἐσυνεχώρησαν ἀνεψιῶς συνοικεῖν ἐν τοιαύτης αἰτίας. Ἀντὶς, γρηγοῦται ἐνδεὴς, τὰ δὲ ἄλλα γρηγοῦς, καὶ παρ' ὄνυμα ἐν τῷ δήμῳ τὸ πολὺ τοσοῦτων ἀρέσκων, ἐπικληθὲν ἀνεψιὸν ἔχειν ἐδοξε, καὶ πλεονεῖν ἐπ' αὐτῆς, ἐπὶ τέτρω

h lib. 53. *i* in Augusto, cap. 63. *k* lib. 6. Orat. insti. cap. 1.

οὐ γνομένης αὐτῆς τῶν αἰτίων
 ἡ φιλοπόνησις,
 ἀνεψιὸν, τὰ δὲ
 cuius loci verum
 temnendo errat
 ἀνεψιῶς, de re
 tamen appellat
 diendas consue
 fororumve fi
 inter se sunt.
 stis est Pollux
 At religiosissim
 continentiae
 Theodosius
 prohibuit, qu
 8. Epist. indic
 quit, imperat
 consobrinos
 nire, & se
 quis temerari
 nora. Et tam
 Tantummod
 tudine & fra
 culo, pietati
 Meminit &
 tionis Sext
 ica est, Illa

ὅς γε γενομένης αὐτῆς κατηγορίας, ὁ δῆμος αὐ-
 φείς τὴν αἰτίαν ἐλέγχειν, ἔλυσε τὸ ἐγκλημα,
 ψηφισάμενος, πᾶσιν ἐξείναι γαμεῖν ἄλλους
 ἀνέψιων, τὰ δὲ αὐωτέρω κεκωλύθη. In
 cuius loci versione interpres non con-
 temnendo errore lapsus est. Vocem enim
 ἀνέψιους, de neptibus interpretatur, qua
 tamen appellatione illic sobrinas exau-
 diendas constat. Duorum enim fratrum
 fororumve filii, filiae, ἀνέψιοι & ἀνέψιαι
 inter se sunt. Cujus rei vel locuples tes-
 tis est Pollux, lib. 4. Onomast. cap. 4.
 At religiosissimus princeps, pudorisque,
 continentiae ac pietatis diligentissimus,
 Theodosius major, etiam has nuptias
 prohibuit, quemadmodum Ambros. lib.
 3. Epist. indicat l. Nam & Theodosius, in-
 quit, imperator etiam fratres patruales &
 consobrinos vetuit inter se conjugio conve-
 nire, & severissimam pœnam statuit, si
 quis temerare ausus esset fratrum pia pig-
 nora. Et tamē illi invicē sibi aequales sunt.
 Tantummodo, quia propinquitatis necessi-
 tudine & fraterna societatis ligantur vin-
 culo, pietati eos voluit habere quod nati sūt.
 Meminit & hujus Theodosii Constitu-
 tionis Sextus Aurelius Victor. apud quē
 ita est, Illa tamen, quibus Trajanus adspersus

sus est, vinolentiam scilicet, & cupiditatem triumphandi, usque eo detestatus est, ut bella non moverit, sed invenerit, prohibueritque lege, ministeria lasciva psaltriasque comessionibus adhiberi, tantum pudori & continentia tribuens, ut consobrinarum nuptias vetuerit tanquam sororiū. Quæ posteriora verba ab eo sumpsit Paul. Diaconus lib. 12. appendicis ad Eutrop. apud quem tamen mysteria pro ministeria in nonnullis codicibus male legitur. Atque ad hanc Theodosii constitutionem referendum est quod B. Augustin. lib. 15. De civitate dei cap. 16. scribit: Experti autem sumus de connubiis consobrinarum etiam nostris temporibus, propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat; quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti; & quod fiebat cum consobrina, pene cum sorore fieri videbatur, quia & ipsi inter se propter tam propinquam consanguinitatem fratres vocabantur, & pene germani sunt. Et mox: Veruntamen, quis dubitet, honestius hoc tempore etiam consobrinarum prohibita esse conjugia, nec
solum

solum secundum
pter multiplican
duas necessitudi
possint eas habere
tatus augeri, se
do inest human
turale atque la
propinquitatis
ea contineat q
libidinem, d
tiam ipsam pu
illam Theod
dus & Honor
gaverunt. qu
in Codice Ju
ba a: Celebrat
monii legis h
ut, revocata
Etisque calum
nium inter
duobus fratre
sive ex fratre
ri tamen du
Constitution
Theodos. r
Si nuptia ex
a l. celebra
nupt. ex
de incestu.

solum secundum ea quæ disputavimus, propter multiplicandas difficultates, ne habeat duas necessitudines una persona, cum duæ possint eas habere, & numerus propinquitatis augeri, sed etiam quia nescio quo modo inest humana verecundia quiddam naturale atque laudabile, ut, qui debet causâ propinquitatis verecundum honorem, ab ea contineat quamvis generatricem tamen libidinem, de qua erubescere videmus etiam ipsam pudicitiam conjugalem. Verû illam Theodosii constitutionem Arcadius & Honorius ejus filii postea abrogaverunt. quorum de ea re constitutio in Codice Justiniani extat in hæc verba *a*: Celebrandis inter consobrinos matrimonii legis hujus salubritate indulta, est, ut, revocata præsci juris auctoritate, restititisque calumniarum fomentis, matrimonium inter consobrinos habeatur, sive ex duobus fratribus, sive ex duabus sororibus, sive ex fratre & sorore nati sint. Refragari tamen duæ eorundem imperatorum Constitutiones videntur, quæ in Cod. Theodos. referuntur. Una *b* sub tit. Si nuptia ex rescripto petant. Altera *c* sub tit.

- a* l. celebrandis. C. de nupt.   *b* l. un. si nupt. ex rescrip. pet. in C. Th.   *c* l. 2. de incest. nup. in C. Th.

tit. *De incestis nuptiis*. Sed ego Anianum illis Constitutionibus violentas manus adtulisse suspicor, cum, ad Gothorum suorum, in quorum gratiam ex Alarici Regis præcepto breviarium Codicis cōscripsit, usum, Constitutiones illas accommodare studeret. Quod ex collatione earundem Constitutionum, cum iis quæ sub iisdem Rubricis in Codice Justiniani collocatæ sunt, deprehendi potest. Neutro enim loco in Justiniani Codice de consobrinarum nuptiis fit mentio. Sed & Constitutioni Arcadii & Honorii incestarum nuptiarum pœnam idem Anianus, ex gentis suæ moribus, ignis & proscriptionis, ab eorum imperatorum sententia abhorrentem, inseruit: ac, ut semel dicam quod sentio, quod Tribonianus in Pandectas & Codicem pro imperio ausus est, idem Anianus in breviarium Codicis Theodosiani, & Cui Institutiones, admittere non dubitavit. Itaque illis in libris plerumque Tribonianus & Anianus pro antiquis Jurisconsultis atque imperatoribus leguntur. Quale illud est, quod apud Caium legitur, cives Romanos effici servos tribus modis, id est, testamento, aut in ecclesia, aut ante consulem manumissos. Nec eum Ciceronem Instit., scripsisse manus esse, quod dicta, manumissos quippe in ecclesiis vires atque Magnus primus à proposito recedens Institutionum aut ejusdem fratres amittuntur trimonio junguntur scriptum est: antiqui definiti Theophilus, porum ratione quens, contraxit, dō addebat & dūm dūm earum nuptiarum imperiorum quibus & concanones accedens concilio Romano Leone sub Gregorio II. Gothorum legibus, con-

numissos. Nec eum Ciceronem Instit., scripsisse manus esse, quod dicta, manumissos quippe in ecclesiis vires atque Magnus primus à proposito recedens Institutionum aut ejusdem fratres amittuntur trimonio junguntur scriptum est: antiqui definiti Theophilus, porum ratione quens, contraxit, dō addebat & dūm dūm earum nuptiarum imperiorum quibus & concanones accedens concilio Romano Leone sub Gregorio II. Gothorum legibus, con-

numissos. Nec enim dubium est, Caium, cum Cicerone Topicis, & Ulpiano in Instit., scripsisse, libertos eos cives Romanos esse, qui testamento, censu, vindicta, manumissi essent. Manumissiones quippe in ecclesia Caius ignorabat, quibus vires atque robur Constantinus Magnus primus tribuit. Et, ne longius à proposito recedam, in earundem Cui Institutionum epitome, cuius Anianus, aut ejusdem farinae alius, auctor est, fratres amitinos vel consobrinos in matrimonio jungi nulla ratione permitti, scriptum est: quod tamen civili juris antiqui definitioni adversatur. Similiter Theophilus, ad suorum quoque temporum rationem jus antiquum detorquens, contra Justiniani mentem scripsit, δύο ἀδελφῶν ἀρρένων ἢ θήλειων παῖδας ἔκ δυνάσθαι πρὸς γάμῳ συνάπτειν. Nam earum nuptiarum prohibitio ex recentiorum imperatorum Constitutionibus, quibus & conciliorum ecclesiasticorum Canones acceperunt, descendit, ut ex concilio Romano, quod imperante Leone sub urbis Romanæ episcopo Gregorio III celebratum est, patet. Gothorum utique, ut & Alemanorum legibus, consobrinorum consobrina-

rumque interdicta fuere nuptia. In Ale
manorum enim legibus, quas eis Clo
tharius rex descripsit, ita legitur, Tit. 40
*Nuptias prohibemus incestas. Itaque uxo
rem habere non liceat socrum, nurum, pri
vignam, novercam, filiam fratris, filiam
sororis, fratris uxorem, uxoris sororem
Filii fratrum, filii sororum, inter se nulli
presumptione jungantur. Si quis contra
hoc fecerit, à loci iudicibus separetur, &
omnes facultates amittat; quas fiscus ad
quirat. Si minores persone sunt, qua
illicita conjunctione polluerunt, careant li
bertate, servis fiscalibus adgreganda.*

Nunc ad reliqua pergamus. Amitam
quoque & materteram uxorem ducere
non conceditur, quoniam, ut Justinia
nus ait *a*, parentum loco habentur. Un
de apud Halicarnassæum Brutus inter
cetera, quæ Tarquinio Superbo vitio
dat, hoc, ut probrum, obiicit, quod
Servii Tullii uxorem Tarquiniam, *h*
ait, *ωσθηκεν αὐτῷ πρῶν ὡς πρὸς μητέρα,*
παιτὸς ἀδελφῶν ἔστιν, antequam viro ju
sta fecisset, laqueo necasset. Itaque ex
terminandi Syllani sibi invidi causa, Ne
ro accusatores, Tacito *b* teste, summi
sit, qui cum Lepida amita ejus, Cassii
uxo
a §. item amitam. *Instit. de nupt. b lib. 16.*

uxore, incesti e
Illæ etiam s
gitimo consen
cōsensu solo c
cum furioso fu
trahi nequit
sensum, intelle
mutorum fur
bus, ut pote c
letudo vitium
matrimonium
Quamquam a
trahi furor no
tractum non
qui sponsalib
impedimento
superveniens.
rimit f. Cæ
taxat eorum
quorum in p
Idque natur
bus debita

c l. furor. D.
D. de ritu
de regul. j.
gat. & a
D. de his
ne. in fi. l.
gl. 2. D. d

uxore, incesti eum postularent.

Illæ etiam sunt injustæ nuptiæ, quæ legitimo consensu carent. Nuptiæ enim cōsensu solo contrahentiū fiunt. Quare cum furioso furiosave matrimoniū contrahi nequit *c.* Nec enim voluntatem, sensum, intellectumve habent. Dissimilis mutorum surdarumque causa est, quibus, ut pote consensus compotibus, valetudo vitiumque corporis, quo minus matrimonium contrahant, non obest *d.*

Quamquam autem matrimonium contrahi furor non finit, rite tamen contractum non dissolvit *e.* similiterque, qui sponsalibus contrahendis ab initio impedimento fuisset furor, idem, postea superveniens, jam contracta ea non dirimit *f.* Cæterum, nō consensum duntaxat eorum, qui coeunt, sed & eorum, quorum in potestate sunt, exigimus *g.* Idque naturali ratione, ex qua parentibus debita reverentia atque observantia de-

c l. furor. D. de sponsalib. l. oratione. in fi. D. de ritu nupt. d l. ubi non voce. D. de regul. jur. l. in quibuscunque. D. obligat. & actionibus. e l. patre furioso. D. de his qui sunt sui vel al. d. l. oratione. in fi. D. de ritu nupt. f d. l. furor. g l. 2. D. de rit nupt.

ria descendit *h*, & civili jure, quo patriæ potestatis jus receptum est *i*, desiderari, belle Justinianus scribit *k*. Filiis ergo familias absque parentum voluntate justas nuptias contrahere non licet. Qui locus à tam multis jam tractatus est, ut nobis non sit hæc disputatio nis materia attentanda. Quid enim, ut de nostris taceam, ad D. Claudii Espotæi, eruditissimi celeberrimique theologi, qui hanc quæstionem accuratissime persecutus est, copiam addi possit? Itaque ea demum, quæ instituti Operis ratio necessario postulat, attingam. Consequens est autem, cum justæ ac legitimæ non sint nuptiæ patre minime consentiente factæ, justos ac legitimos non haberi inde susceptos liberos, ac, per hoc, ut recte Apuleius infert *l*, spurios nasci. Nec refert, vivone avo, an post ejus mortem, in lucem edantur; cum patris morte, quæ ab initio injustæ sunt, non eo magis convalescant nuptiæ *m*. Infamiæ quoque notam non evadere eum, qui sciens uxorem non

justu
h *l*. veluti. D. de Insti. & jure. i d. l. patre furioso. k Instit. de nupt. l lib. 5 de asino aureo. m l. Paulus. D. de stat. hominum.

justu ejus, cuius rit, ipsa praverba declarant rem ducenti consentire del Aliter atque si avi auctoritate tamen pater fu auctoritas suff etiam, si mort ter de medio posse, Accur ex Pomponio filio, neptem e habeam, nupti store contrahi furore teneat luntas exqui pater ab host tra trienniu re potest r. l sit, ut, ubi gen reur, post tri me fuerit igno

n l. D. de hi ne. §. 1. D. D. de ritu rit. nupt. nupt.

quo pa-
i, defi-
k. Filiis
volun-
non li-
tracta-
putatio-
nim, ut
i Elpen-
e theo-
uratiſſi-
poſſit?
Operis
ingam.
æ ac le-
minime
itimos
s, ac,
l, ſpu-
vo, an
lantur;
injuſtæ
nt nu-
m non
m non
juſſu
d.l.pa-
l lib. 5
de ſtat.

juſſu ejus, cuius in poteſtate eſt, duxe-
rit, ipſa prætoris de infamibus edicti
verba declarant *n*. Nepoti autem uxo-
rem ducenti tam avum quam patrem
conſentire debere, Paulus teſtatur *o*.
Aliter atque ſi neptis nubat, cui ſolius
avi auctoritatem ſufficere tradit. Cum
tamen pater furit, avus ſapit, avi ſolius
auctoritas ſufficit *p*. Quæ in ſpecie, aut
etiam, ſi morte, vel emancipatione pa-
ter de medio ſit ſubductus, procedere
poſſe, Accuſius monet, quod Paulus
ex Pomponio ſcribit *q*, ſi nepotem ex
filio, neptem ex altero filio in poteſtate
habeam, nuptias inter eos me ſolo au-
ctore contrahi poſſe. Verſa vice, ſi anus
furore teneatur, nepoti patris ſolius vo-
luntas exquirenda eſt. Is plane, cuius
pater ab hoſtibus captus eſt, ſi non in-
tra triennium revertatur, uxorem ducere
poteſt *r*. Pari modo, ſi ita pater ab-
ſit, ut, ubi gentium ac locorum ſit, igno-
retur, poſt triennium, ex quo apertiſſi-
me fuerit ignotus ubi degat & an ſuper-
ſtes

n l. i. D. de his qui not. infami. o l. oratio-
ne. §. i. D. de ritu. nupt. p l. ſi nepos.
D. de ritu nuptiar. q l. ſi nepoti. D. de
rit. nupt. r l. ſi nepos. §. ult. D. de ritu
nupt.

stes sit, non prohibentur s liberi ejus
utriusque sexus nuptias absque ejus au-
thoritate contrahere. Sed, & si ante
triennium nuptias contraxerint, dum
modo eam filius uxorem duxerit, ve-
filia hujusmodi homini nupserit, ut cer-
tum sit, patrem, si adesset, ejus condi-
tionem non repudiatum, nuptiæ va-
lebunt z. Enimvero consensus patris
non ita accipiendus est, ut satis sit, man-
datum filix mariti quærendi dedisse
nam & personam patri demonstrari o-
portet u. Patris autem ad nuptias con-
stituendas jussu præcedere oportere
Justinianus tradit x. Ubi jussu pro
voluntate accipiendū esse constat. Velle
porro intelligitur, si, quod agitur, sciat
nec evidenter dissentiat y. Contrariarum
quippe voluntatem contestari necesse
est. Alioquin, si taceat, nec contradi-
cat, pro jussu & consensu silentium ejus
interpretamur z. Itaque, nutu, & lite-
ris, & per nuntium, patris consensum

inter-

f l. si ita. D. de ritu nupt. t l. si filius. D.
eod. titulo. u l. generali. D. eod. tit.
x Instit. de nuptiis. y l. in sponsalibus.
in fine. D. de sponsal. arg. l. 2. §. velle. D.
sol. matr. z l. si, ut proponis. C. de nupt.

interponi posse.
sensus porro,
vel ex intervall
cto, cum effect
in hac quæstio
stiniano prima
nianus, cum it
sio non ideo mi
initio patre nup
conferit: cu
turi matrimoni
rum ea, meo c
accipienda sun
consensus inci
que dos peti p
Papinianum, i
verba, quibus
tione dotis,
tantum, non
extenditur,
jectioni loc
posita signifi
demum patr
perint. Plac
lem, dum ta
nem dare p

a arg. l. pat
sensu. D.
b l. dotis

perij eius interponi posse, dubium non est *a*. Con-
 sensus porro, qui in aliis causis exigitur,
 si ante vel ex intervallo & negotio jam perfe-
 cto, cum effectu interponitur. Quod &
 in hac quaestione probare videtur, Ju-
 stiniano prima fronte contrarius, Papi-
 nianus, cum ita scribit *b*: *Dotis promissio non ideo minus valebit, quod ignorante initio patre nuptia facta fuerint, si postea consenserit: cum omnis dotis promissio futuri matrimonii conditionem accipiat.* Ve-
 rum ea, meo quidem iudicio, verba sic
 accipienda sunt, ut ex die accommodati
 consensus incipiant nuptiae esse, exinde-
 que dos peti possit. Quod ita censuisse
 Papinianum, indicio sunt sequentia ejus
 verba, quibus obiicit, maritum à peti-
 tione dotis, cujus promissio ad primas
 tantum, non etiam ad secundas nuptias
 extenditur, repellendum videri. Cui ob-
 jectioni locum non esse in specie pro-
 posita significat, quoniam, accedente
 demum patris consensu, nuptiae esse coe-
 perint. Plane consensus sui qualéqua-
 lem, dum tamen apertam, significatio-
 nem dare patrem sufficit, nec tabulis
 nuptia-
a arg. l. pater. §. 1. D. de acq. hered. l. con-
sensu. D. de oblig. & act. l. 2. D. de pact.
b l. dotis promissio. D. de jure dot.

nuptialibus ac dotalibus subscribere
eum necesse est.

Hæc ita in filiorumfa. matrimoniis
servantur. Emancipati vero filii citra
parentū consensum justas nuptias con-
trahunt *c*: nec interesse existimo, justæ
ne ætatis sint, an minores 25 annis, cum
hujus distinctionis nullum consultorum
imperatorumve auctorem habeamus.
Quamquam Accursio aliter videri scio.
qui, quod de feminis propter infirmita-
tem ac fragilitatem sexus ab impp. con-
stitutum est *d*, ad mares porrigere, nul-
la probabili ductus ratione, conatur *e*.
Proinde minime dubium est, juste quæ-
sitos filios videri, & suos heredes patri
adnasci, quos emancipatus ex uxore
non ex patris voluntate ducta suscep-
erit. Atque adeo, ad bonorum quoque
possessionem avi, cujus testamento præ-
teriti sunt, eos patre mortuo admitti,
Ulpianus scribit *f*. *Non enim, ait, per
rescissionem, qui filius justus est, efficitur
non filius, cum rescissio, quo magis admit-
tatur, non quo minus, adhibeatur.* Quæ
verba

c l. filius. D. de ritu nuptiar. d l. vidua.

g l. in conjunctione. C. de nupt. e in

*glos. d l. filius. f l. 3. §. si mancipa-
tus. D. de bon. poss. contra tabu.*

verba obscurum
iis facem jam
prætulorunt, q
verbis, & tēis
ita placent, no
rum verborum
re. Sciendum
juris civilis c
convellendi a
constitutus er
civilis auctori
ritis subvenire
naturali ratio
eorum capitis
consuevisse g
stati patris re
norum posses
tione, dixisse
emancipatus
sensum patri
testamentum
nem expugn
ut ad bonoru
tur, rescind
nem necesse
non ex justis
tus, quæ p
g l. sed cum p
sessionibus

scribere verba obscurum sensum habent, & licet
 iis facem jam eruditissimi aliquot viri
 prætulerint, quia tamen, ut est in pro-
 verbio, *ὡς τῆς τὰ καλὰ*, deciesque repe-
 tita placent, non pigebit familiarem eo-
 rum verborum interpretationem face-
 re. Sciendum est igitur, prætorem, qui
 juris civilis custodiendi magis, quam
 convellendi atque infringendi causa,
 constitutus erat, ne aperte contra juris
 civilis auctoritatem emancipatis præte-
 ritis subvenire videretur, quibus tamen
 naturali ratione succurri æquum erat,
 eorum capitis diminutionem rescindere
 consuevisse g; ut, eo facto quasi pote-
 stati patris redditi, contra tabulas bo-
 norum possessionem peterent. Hac ra-
 tione, dixisset aliquis, nepotem, quem
 emancipatus ex matrimonio citra con-
 sensum patris contracto sustulit, avitum
 testamentum per bonorum possessio-
 nem expugnare non posse: quoniam,
 ut ad bonorum possessionem admitta-
 tur, rescindi patris ejus emancipatio-
 nem necesse sit; qua rescissa, videbitur
 non ex justis nuptiis nepos hic concep-
 tus, quæ parentis consensu (in cujus
 pote-
 g l. sed cum pratrone. §. ult. D. de bon. pos-
 sessionibus.

potestatem per rescissionem emancipationis patrem ejus redigimus) non fuerint firmata. Huic tacitæ objectioni Ulpianus occurrens, rescissionem emancipationis, (sic enim interpretari convenit,) quæ à prætore fit, eo comparatam esse scribit, ut aditum ad bonorum possessionem emancipatis patefaciat. Proinde, quæ admittendorum eorum causa inducta est, excludere & repellere eos non debet, ne, quod pro eis favorabiliter constitutum est, in eorum incommodum atque odium retorqueatur. Ut enim scite Quintilianus in Declarationibus argumentatur, quæ pro aliquo scripta est lex, contra eum valere non debet. Itaque rescissio hæc, quominus justus patris filius nepos intelligatur, non efficit; sed contra, viam sternit ad bonorum possessionem petendam. Nam etiam si, ut subiicit Ulpianus, tam turpem & ignominiosam uxorem duxisset filius, ut toti familiæ ejus ad finitas dedecori esset, nihilominus tamen ex ea natus filius ad bonorum possessionem admitteretur. Potuit enim avus in eum suo jure uti, & eum pro imperio exheredare. Parentibus siquidem liberos exheredare licet *h*; quos *h. l. in suis. in fi. D. de lib. & post.* & oc-

& occidere licet
redasset, de i
nepos hic nec
dicio & patris
ta, centumvi
dissentque, an
tem plecti, ali
vita fieri, & co
jecta, famosae
na avi, cuius
tur, admitti æ
fennam interl
cum locus hi
pretatione, pla
futurus, occu

Ut autem e
tio, admonen
bus, quod fili
Filiæ namqu
simum quin
modo prima
nuptias sine
trahunt *i. Q*
juris factæ, de
pervenerint,
& curatoris,
tutæ sunt, se

i. l. vidua.
nuptiis

& occidere licebat, Quod si eum exheredassent, de inofficioso testamento queri nepos hic necesse habuisset. In quo iudicio & patris delicta, & nepotis merita, centumviri examinassent; perpenderentque, an ob patris vitium nepotem plekti, alienumque à substantia a vita fieri, & contra, an liberos vili, abjecta, famosaque nuru susceptos ad bona avi, cuius familia labe hac aspergitur, admitti æquum esset. Hæc per transennam interlocutum me non pœnitet, cum locus hic, adhibita nostra interpretatione, planior posthac legentibus futurus, occurreret.

Ut autem eo redeat, unde exiit; oratio, admonendi sumus, non idem filiabus, quod filiis emancipatis, iuris esse. Filia namque emancipata, quoad vicissimum quintum annum attigerint, non modo primas, sed ne secundas quidem nuptias sine patris voluntate recte contrahunt *i.* Quinetiam morte patris sui juris factæ, donec ad legitimam ætatem pervenerint, matris, & propinquorum, & curatoris, sub cuius potestate constitutæ sunt, sententiam explorare neces-

M se ha-

i l. vidua. & l. in conjunctione. C. de nuptiis.

se habent *k.* Quod si inter tutorem, matrem & propinquos de electione futuri mariti minus conveniat, ad arbitrium magistratus erit recurrendum *l.* Huiusmodi quondam discordiam inter matrem & tutores M. Geganio Macerino, iterum, & T. Quinctio Capitolino, & *coff.*, ortam Livius memorat *m.* Virginem siquidem, maxime forma notam, tum temporis duo juvenes petiere. Unus plebei generis, tutoribus fretus; qui & ipsi eiusdem ordinis erant: nobilis alter, nulla re præterquam forma captus; cui mater splendidissimis nuptiis jungi filiam cupiens favebat. Quod certamen cum domi & intra privatos parietes componi nequisset, ventum in jus est: postulatuque matris & tutorum utrinque audito, magistratus secundum matris arbitrium jus nuptiarum dedere. At quæ vicesimum quintum annum egressæ sunt filiæ, inconsultis parentibus impune pro arbitrio nubunt, nec pœnam exheredationis ob eam rem timeant *n.* An vero abducendæ filiæ, quæ

sine

k l. i. & d. l. in conjunctione. C. de nupt. l. l. i. C. de nuptiis. m lib. 4 ab ur. cond. n §. causas. Nov. ut cum de appella. cognoscit.

sine eius volu
olim competi
nus quidem
matrimonial
bati non poss
filiam exhib
dum ne acerb
statem, scribi
exhibenda ac
qui in potest
recte conveni
est *p.* Interdic
to, cuius uxore
netur, impp.
generali Ulpi
concordantia
potestatis no
terpretation
accipit, qu
rum scribit
state sunt, sin
iure non conti
Porro dua
habere, Ron
vero eodem

*o l. 2. §. ul.
de lib. exhib.
C. de lib.
finitis. I.*

sine eius voluntate nupsisset, jus patri olim competeret, quari potest. Ulpianus quidem certe bene, concordantia matrimonia jure patriæ potestatis turbari non posse, patrique interdicto sibi filiam exhiberi desideranti persuadendum ne acerbe patriam exerceat potestatem, scribit o. Immo vero, de uxore exhibenda ac ducenda patrem, etiam qui in potestate eam habeat, à marito recte conveniri posse, Venuleius auctor est p. Interdicto quoque succurri marito, cujus uxor invita à parentibus detinetur, impp. rescripsere q. Ex illo vero generali Ulpiani axioma, quo bene concordantia matrimonia jure patriæ potestatis non esse turbanda definit, interpretationem, meo quidem judicio, accipit, quod Paulus in lib. Sententiarum scribit r: *Eorum, qui in patris potestate sunt, sine voluntate ejus matrimonia jure non contrahi, sed contracta non solvi.*

Porro duas eodem tempore uxores habere, Romæ non licuit s. Binarum vero eodem tempore contractarum nu-

M 2

ptiarum

o l. 2. §. ul. D. de liber. exhib. p l. 3. D.
de lib. exhib. q l. si invita. C. de nupt.
C. de lib. exhi. i lib. 2, Tit. 19. §. ad
finitatis. Instit. de nupt.

ptiarum crimen, infamiæ pœna vindicatum, notum est. Edicto enim prætoris, qui vel bina sponsalia eodem tempore constituta habebat, infamia notabatur *t.* Unde imp. Valerian. & Galien., *Eum*, inquit *u*, qui duas simul habuit uxores, sine dubitatione comitatur infamia. In ea namque re non juris effectus, quo cives nostri plura contrahere matrimonia prohibentur, sed animi destinatio cogitatur. Quibus postremis verbis, ut eorum vim potestatemque breviter explanemus, tacitæ obiectioni respondet. Dixisset enim aliquis, non posse quem duas uxores habere: nam, manente prioris non repudiatæ coniugio, alteram additam coniugem uxorem esse non posse. Sed voluntatem contrahendi matrimonii, non iuris effectum & coniunctionis validitatem, spectari debere, imp. aiunt: quemadmodum & Ulpianus factum notari tradit *x*: Ideoque, si vel cum ea quis nuptias faciat, vel sponsalia constituat, quam uxorem ducere non liceat, infamiam non eo minus effuge-

t. l. i. in fi. l. quid ergo. §. i. D. de his qui not. infam. u. l. eum qui. C. ad l. Inl. de adulter. x. l. quid ergo. §. cum autem factum. D. de his qui not. infam.

fugere. Illius
constitutio
obiter admo
De donatio
additis aliq
bat, verbis,
cletian. & M
quiunt, qui
nus, binas ux
cum etiam in
ri infamia no
tens iudex in
que enim, si
uxorem com
quo sequitur
tale facinus
Constitutio
ria capite p
Constanti
obscure in
esse obnox
vivis marit
de eorum
tuor annor
Incidisse a
duabus ux
verham, C

y l. ea qua
z l. uxori

M 3

de

y l. ea qua. C. de donationib. ante nupt.
z l. uxor. C. de repudiis.

de Oratore, ita scribit: *Quid, quod usque memoria patrum venit? ut paterfamilias: qui ex Hispania Romam venisset, cum uxorem pregnantem in provincia reliquisset, Romaque alteram duxisset, neque nuntium priori remisisset, mortuusque esset intestato, & ex utraque filius natus esset: mediocrisne res in controversiam adducta est, cum quereretur de duobus civium capitibus, & de puero qui ex posteriore natus erat, & de ejus matre? qua si judicaretur, certis quibusdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum superiore divortium, in concubina locum duceretur.* Ac neque hic omit- tendum censeo, Papyrii non minus le- pidum atque festivum, quam prudens figmentum, quo matrem, instantius per- contantem quid in senatu egissent pa- tres, elusit. Actum enim in senatu di- xit, utrum utilius videretur, magisque ex republica esse, unusne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta es- set. Quod ubi illa audivit, domo trepi- dans egressa, ad ceteras matronas retu- lit; postridieque ad senatum copiosæ matrumfamilias catervæ confluerunt, deprecantes, una potius ut duobus nu-
pta

*z. Gell. lib. 10. noct. Artic. cap. 23. Macro-
lib. 1, cap. 6.*

pta fieret, qua
vero, quæ illa
quid sibi postu-
bus, & non u-
lam verecund-
niam pavescen-
blicum metum
curiæ progress-
institisset, quid
uti fuerat, en-
memoriæ pro-
nam, tribun. p-
ptam, paratan-
se absente fern-
rorum quare
quot vellent,
Sed ea lex pro-
que ex Roma
trimonio mu-
scriptum reli-
trii & Anton
vixit. P-
vixit. P-
tinianus quo-
dicatione in-
cum neque s-
monium sol-
tianum susce-

pta fieret, quam uni duæ. Senatoribus vero, quæ illa mulierum intemperies, & quid sibi postulatio istæ vellet, mirantibus, & non ut parvæ rei prodigium, illam verecundi sexus impudicam insaniam pavescentibus, puer Papyrius publicum metum demit. Nam in medium curiæ progressus, quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarravit. Nec clam me est memoriæ proditum *a*, Helium Cæcinam, tribun. plebis, legem habuisse scriptam, paratamque, quam Iulius Cæsar se absente ferre jussisset, ut uxores, liberorum quarendorum causa, quas & quot vellent, ducere Quiritibus liceret. Sed ea lex promulgata non fuit: primūque ex Romanis Antonium duas in matrimonio mulieres habuisse, Plutarchus scriptum reliquit, in collatione Demetrii & Antonii, his verbis: Ἀντώνιος δὲ τρεῖς γυναῖκας ἡγάγετο, πρῶτα μηδὲν Ῥωμαίων τετολμημένον. Valentinianus quoque, Severæ conjugis prædicatione in Justinæ amorem plectus, cum neque subnixum iam liberis matrimonium solvere, & uxori, ex qua Gratianum susceperat, repudium mittere

M 4

susti-

a Sueton. in Iulio, cap. 52.

sustineret, neque frenis amorem, quo puellam tantopere sibi laudatam deperibat, cohibere posset, alteram Severæ Justinam uxorem superduxit, ex qua Valentinianum iuniorum sustulit. Ac, ut facti eius turpitudinem amoliretur, lege sanxit, ut cuilibet duas simul uxores habere liceret: quemadmodum Socrates b, Paul. Diacon. c & Nicephorus d scribunt. Sed nec ea lex accepta fuit. Nam & Iudæos, qui forte hoc colore, quod primis generis humani satoribus polygamia propaganda ac multiplicanda solibus necessitate permessa fuisset, quasi maiorum vestigiis insistentes, plures sibi uxores habere licere existimabant, impp. Theodosius, Arcad. & Honorius, prohibere in diversa sub uno tempore coniugia convenire e. Nec non Justinianus, Novella 79, quæ de naturalibus liberis tractat, Εἰ τις, ait, νομίμως συνοικίῃ γυναικὶ, ἄλλας ἐπεισάγειν σὺν αὐτῷ δώσῃ, τὰς συνοικισίᾳ συγχεῖται, καὶ ἐξ αὐτῶν νομίμως περὶ ποιεῖται.

An autem concubina uxori iure Quiritium adiungi posset, dubitari scio. Hoc certe

b lib. 4. hist. ecclesiastic. cap. 30. c lib. II. append. ad Eutrop. d lib. II. histor. ecclesiast. cap. 33. e l. nemo. C. de Iudæis.

certe nec iura dare Justinianus, sed deinde Justinianus ait g. duxerat, ei coniectura habere, quoniam haberi non potest. Coniuncti magni Coniuncti magni ira habet b: Nunc constante matris se habere. Quam iuncta consuevit manu manum ius manu manum causa foret, Numæ, ostendit res, quæ cum miscerent, tradit. Quod iure Papyria ad L. Iuliam. Ceterum, quæ à muliere contrahuntur regia lege d

f l. ult. C. de gl. ult. in concub. rins. D. de

certe nec iura antiqua, nec sua, concedere Justinianus scribit *f.* Nam, nec prudentes hoc probasse, indicio est quod Ulpianus ait *g.* si patronus, qui libertam duxerat, ei concubinam adhibuisset, inde coniecturam capi, nolle eum nuptā habere, quoniam cum uxore concubina haberi non posset. Idem ipsum Constantini magni Constitutio prohibuit. quæ ita habet *h.* *Nemini licentia concedatur, constante matrimonio, concubinam penes se habere.* Quamobrem Gellius, eam, quæ iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipioque alia matrimonii causa foret, probrosam habitam lege Numæ, ostendit *i.*; eiusmodique mulieres, quæ cum eo, cui uxor esset, corpus miscerent, pellices appellatas ibidem tradit. Quod & Caium Flaccum, lib. de Iure Papyriano, scripsisse Paulus lib. 10. ad L. Iuliam & Pap. notaverat *k.*

Cæterum, sunt & illæ iniustæ nuptiæ, quæ à mulieribus intra luctus tempus contrahuntur. Luctus autem tempus, regia lege definitum, decem mensium

M 5 erat:

f. l. ult. C. commun. de manumissionibus.
g. l. ult. in *fi.* D. de divor. *h.* l. i. C. de
 concub. *i.* lib. 4, cap. 3. *k.* l. Massi-
 rius. D. de verb. signi.

erat: per quos mulier abstinere à nuptiis jubebatur: duplici, ut Harmenopolus explicat *l*, ratione: Ἀλλὰ τὸ μὴ σύγχυσιν γίνεσθαι τῆ γυνῆς, καὶ Ἀλλὰ τὴν ὀφειλομένην αὐτῇ δὲ καὶ πρὸς τῇ αὐτοῦ. Cujus rei Plutarchus in Numa testis est: Ἀλλὰ τὸ, τῆ μεμερητάτης πένθος χρόνον εἶναι δεκαμήναον, ἐφ' ὅσον καὶ χηρεύουσιν αὐτῇ ἀποθανόντων γυναικες, ἢ δὲ ὥστερον γαμηθεῖσαι, βούλῃ ἐγκύμην κατέβυσεν, ἐκείνη νομοτελήσασθαι. Ovid. lib. i. Fastorum:

Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,

Hoc anno statuit temporis esse satis.

Per totidem menses à funere conjugis uxor

Sustinet in vidua tristia signa domo.

Idem lib. 3:

Annus erat, decimum cum Luna receperat orbem:

Hic numerus magno tunc in honore fuit.

Et mox:

Assuetos igitur numeros servavit in anno.

Hoc luget spatio fœmina mœsta virum.

Quamobrem cum, fœderis inter Octavium Cæsarem & Antonium fanciendi causa, Octaviam illius sororem huic nuptum dari placuisset, & ea legibus prohiberetur nuptias contrahere, quod M.

Marcel-

l lib. 4, Tit. 6.

Marcellum patret, necdum l
effluxissent, p
eam, gratiam
poris fieri, ne
Antonio his v
ἀμφοτέρω, αὐ
πὸν Ὀκτωβρίῳ
αὐτῷ δὲ καὶ μηνῶ
μαίεσθαι, τῇ δὲ
ἐκείνης ἀνάσσης
quod apud Se
legitur, Annu
stituisse majore
qui decē dunt
ut fusc à M
anni suis tem
sione, accipie
do legitimu
consultorum
firmo. Primi
tinianus, & T
pus, duobus
niere; ut ex
Theodos. rel.
Si qua ex fœm
ni spatum a

*a lib. 2, cap.
Cod. Th.*

Marcellum paullo ante mortuum luge-
ret, necdum decem menses à viri morte
effluxissent, per senatum legibus solvi
eam, gratiamque ei legitimi luctus tem-
poris fieri, necesse fuit; ut Plutarch. in
Antonio his verbis narrat; *Ὡς οὐκ ἔδοξε
ἀμφοτέροις, ἀναβαίνεσθαι εἰς τὴν ῥώμην, ἐπετέλεον
τὸν Ὀκταετίας γάμον. ἐκ ἐσθ' ἔτι μὲν νόμος
πρὸς δέκα μηνῶν ἀνδρὸς τελευτήσαντος γα-
μεῖσθαι, & δὲ οὐ γηλήτης δόγμα πρὸς χρόνον
ἐκείνης ἀνείσης, & quæ sequuntur. Itaque,*
quod apud Senecā, Epist. 65 ad Lucilium,
legitur, *Annum fœminis ad lugendū con-
stituisse majores*, de anno utique Romuli
qui decē duntaxat mensibus constabat,
ut fuse à Macrobio *a* tractatur, non de
anni suis temporibus ordinata dimen-
sione, accipiendum est. Eodemque mo-
do legitimum luctus tempus in jure-
consultorum scriptis interpretandū ad-
firmo. Primi namque Gratianus, Valen-
tinianus, & Theodosius Impp. luctus tē-
pus, duobus mensibus auctū, anno defi-
niere; ut ex eorum Constitutione in C.
Theodos. relata constat. quæ ita habet b:

*Si qua ex fœminis perduto marito intra an-
ni spatium alteri festinarit nubere, (parum*

enim

a lib. 2, cap. 12. b l. 1. de secund. nupt.

- Cod. Theod.

enim temporis post decem menses servandum adiicimus, tametsi id exiguum putemus, probrosis inusta notis, honestioris nobilisque persona & decore & jure privetur, &c. Indeque colligi potest, Apuleium c, qui annui luctus temporis mentionem faciat, aut post eorum imperatorum aetatem, aut eorum seculo vixisse. Apud eum enim Charite Lepoleum, nuptias ejus ambientem, hac excusatione repellit, quod nondum annum luctus complevisset. At Caligula die suo natali, quo & Augusti templum consecravit, ut ad spectacula, quæ edebat, omnes convenirent, luctus inhibuisse, & præterea viduis, intra constitutum legitimum tempus, nubere, nisi prægnantes essent, concessisse fertur. Verba Dionis d, quæ hoc comprobant, hæc sunt: Καὶ ὅτι πένθη πάντες ἐπέσχον, ὥστε καὶ τὰς γυναῖκες, τὰς δὲ ἀνδρῶν ἐστερημένας, χαμεῖσθαι, καὶ αὐτὰς τὴν κατήκοντον χρόνον, αἰ γὰρ μὴ ἐν γαστρὶ ἔχουσιν, ἐξέρχαι. Plane Heliogabalus, quemadmodum Xiphilinus. narrat, Pomponio Basso è vivis sublato, quem vel ea præcipue de causa reum postulari curavit, ut ab uxore, cujus ipse amore flagrabat, divelleret,

c lib.8 de asino aur. d lib.39.

ret, eam protigendum virum, servatione spera Isaurici uxor, e die Anastasio n fertur. Qua au luctus nubere dem, post mi dium, alii nub Theodos. & non habebat le dubitandi o tempus, etiam consensu diff etandum mu alterius manu stasius constitu babilis ac legi diverterat, co transactum c Illud con currit, an cum & gravida eff trahi potueri facto olim a

a in Anastas causam. te. C. de rep

ret, eam protinus duxit, nullo ad lu-
gendum virum spatio dato. Eadem ob-
servatione spreta, Ariadna, Zenonis
Isaurici uxor, quadagesimo à viri obitu
die Anastasio nupsit, ut à Zonara *a* re-
fertur. Qua autem ratione intra annum
luctus nubere mulier prohibebatur, ea-
dem, post missum ex justa causa repu-
dium, alii nubendi potestatem, ex imp-
Theodos. & Valentin. constitutione,
non habebat *b*: ne, ut ipsi aiunt, de pro-
le dubitandi occasio daretur. Idemque
tempus, etiam bona gratia & comuni
consensu dissoluto matrimonio, expe-
ctandum mulieri esse, antequam in
alterius manum conveniret, imp. Ana-
stasius constituit *c*. Cum vero sine pro-
babili ac legitima causa mulier à viro
diverterat, connubium ei cum alio ante
transactum quinquennium non erat *d*.

Illud consequenter tractandum oc-
currit, an cum ea, quæ ex alio prægnans
& gravida esset, matrimonium iure con-
trahi potuerit. Quam quæstionem ex
facto olim accidisse, memini me apud
Dio-

*a in Anastasio. b l. consensu. §. si vero
causam. C. de divort. c l. si constan-
te. C. de repud. d l. consensus. §. hac nisi.*

Dionem e legere. Nam cum ardenti Liviam ducenda amore flagraret Augustus, eiusque desiderio mora inde afferri videretur, quod ea ex Nerone sextum jam mensem gravida esset, pontifices consuluisse dicitur, an fas esset pregnantem ducere. Quod illi hac distinctione dissolverunt, ut, siquidem ex quo gravida foret, dubium atque incertum esset, nuptiæ differendæ essent: sin autem constaret ex quo concepisset, nihil prohibere quin duceretur. Itaque, licere sibi quod libebat, Augustus videns, Liviam protinus duxit. Id quod etiam Suetonius ita paucis narrat f: *Cum Scribonia divortium fecit, pertasus morum perversitatem ejus; ac statim Liviam Drusillam matrimonio Tiberii Neronis, & quidem pregnantem, abduxit, dilexitque ac probavit unice & perseveranter. Idem in Tyberio g, de eius patre agens: Vxorem Liviam Drusillam, & tunc gravidam, & jam apud se Tiberium enixam, petenti Augusto concessit. Non abs re igitur festinatas has Liviae nuptias, quæ nec maxima suspicione carerent h, Antonius probri loco Augusto objecit i. Quas etiam*

e lib. 48. fin Augusto, cap. 62. g cap. 4. h Suet. in Clau. c. 1. i Suet. in Aug. c. 69

tiam eleganter
lib. i. contra
Adicere sacrum
Non minus infam
Quam quæ frat
Nondum matern
Conceptamq; v
Pronuba: jam g
ratur;
Iam sponsus, salu
Advocat, has
sibi pactam
Vitricus ante
Privigni nondum
Fescennina nov
Idque deum so
derunt
Consilium; nu
Responsum est
nupta ju
Quinetiam
rem, post M
adhuc gravid
tonio despons
Καὶ τὸ ὁπτα
Φῶν γυναικα
αὐτῆς ἐτετελε
σάσθαι, πο
Martiam qu

tiam eleganter Prudentius ita exagitat,
lib. i. contra Symmachum:

*Adiecere sacrum, fieret quo Livia Iuno,
Non minus infamis thalami sortita cubile,
Quam quū fraterno caluit Saturnia lecto.
Nondū maternā partu vacuaverat alvū,
Conceptamq; viri sobolē paritura gerebat
Pronuba; jam gravida fulcrum geniale pa-
ratur;*

*Iā sponsus, saliente utero nubentis, amicos
Advocat, haud sterilem certus fore jam
sibi pactam.* (ortum

*Vitricus ante venit tardum praeservidus
Privigni nondum geniti: mox editur inter
Fescennina novo proles aliena marito.*

*Idque deum sortes & Apollinis antra de-
derunt* (das

*Consilium; nunquā melius nam cedere te-
Responsum est, quam cum pragnans nova
nupta jugatur.*

Quinetiam Octaviam, Augusti foro-
rem, post Marcelli, viri ejus, mortem,
adhuc gravidam, ventreque pleno, An-
tonio desponsam, Dio, lib. 48, ita scribit:
Καὶ τὸ Ὀκταβίαν, πλὴν τῆς καίσαρος ἀδελ-
φῶν γυναικα, τῇ Ἀντωνίᾳ, ἐπειδὴ ὁ αὐτῆς
αὐτῆς ἐτετελευτήκει, καὶ κύεισαν, παρμυνησ-
σάμενοι, ποσάυτη μεταβολῇ ἐχρήσαντο.
Martiam quoque uxorem, tum ex se
gravi-

gravidam, petenti Q. Hortensio Catonem Uticensem concessisse Plutarchus refert *a*. Ceterum, Livia apud Augustum Claudium Drusum Neronem intra trium mensium spatium peperit. Quem natum Augustus patri Tiberio reddidit. Ea res joci materiam, ut Dio auctor est *b*, præbuit, indeque pervulgatus fuit senarius Græcus, quo significatur, fortunatis vel trimestres nasci liberos. Quod deinde in vulgi sermone tritum proverbium abiit. Qua de re, pro Græcis Dionis, Suetonii Latina verba subjungam *c*. *Patrem, ait, Claudii Caesaris, Drusum olim Decimum, mox Neronem prænominē, Livia, cum Augusto gravida nupsisset, intra mensem tertium peperit: fuitque suspicio, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus; Τοῖς Βρυξῶσι καὶ ἀγῖμνα πεύδα. At, vel tricesimo die pater fieri ex uxore, Caligula gloriosum duxit. Eaque gratia Miloniam Cæsoniam, adulterio sibi antecognitam, & jam tum partui propinquam, duxisse eum Dio narrat d. Qua de re ita Suetonius e: Cæsoniam neque facie insigni, neque ætate integra, matrem-*

que
a in Catone Uticensi. b li. 48. c in Claudii
cap. 1. d lib. 59. e in Calig. cap. 25.

que jam ex alio
luxuria ac la-
Et constantius a
peltaque Et gale
quitantem, mili
ro etiam nuda
nomine dignatu
professus, Et m
infantis ex ea n
Livia liberoru
lisse, infanter
ptus fuerat, a
editum, Suet
interpretandun
Est quadam p
rum, Et inter se
juxta, gignunt
via. Nam Augu
bonia liberos
ex priore viro
ter se nihil lib
Jam, non n
puas cum virg
hi potuisse, c
balum tamen
tum, Aquilian
xisse, narrat
Eius, inquier
fin Augusto,

que jam ex alio viro trium filiarum, sed
 luxuria ac lascivia perdita, & ardentius
 & constantius amavit: ut saepe chlamyde,
 beltaque & galea armatam, & juxta ade-
 quitantem, militibus ostenderit, amicis ve-
 ro etiam nudam. Quam enixam uxorio
 nomine dignatus est: uno atque eodem die
 professus, & maritum se ejus, & patrem
 infantis ex ea nata. Augustum porro ex
 Livia liberorum nihil quicquam sustu-
 lisse, infantemque unicum, qui conce-
 ptus fuerat, abortivum & immaturum
 editum, Suetonius testis est f. Ex quo
 interpretandum est, quod ait Plinius g:
Est quadam privatim dissociatio corpo-
rum, & inter se sterilis: at, ubi cum aliis
junxere, gignunt; sicut Augustus & Li-
via. Nam Augustus ex priore uxore Scri-
 bonia liberos suscepit: vicissim & Livia
 ex priore viro Druso. Juncti tamen in-
 ter se nihil liberorum procreant.

Jam, non nisi incestas ac nefarias nu-
 ptias cum virginibus Vestalibus contra-
 hi potuisse, certissimum est. Helioga-
 balum tamen, humani generis porten-
 tum, Aquiliam Severam, Vestalem, du-
 xisse, narrat Xiphilinus in Heliogabalo.
 Εἶπε, inquit, τὴν Παύλαν, αἷς καὶ κηλίδες
 ἔχουσα

f in Augusto, ca. 63. g lib. 7, ca. 13.

πὰ ἀεὶ τὸ σῶμα ἔχουσαν, ἀποπέμφας, Ἀ-
 κυλία Σεξήρα συνάκησεν, ἐκφάνεσθαι πα-
 ρανομήσας. ἱερὰ μὲν γὰρ αὐτῇ τῇ εἰς αὐ-
 τὴν ἑστῇ ἡσχυνε. Quod ita perstrinxit Lam-
 pridius in ejus vita: In virginem Vestalem
 incestum admisit. Atque hæc habui, quæ
 de legitimis incestisque Quiritium con-
 jugiis dicerem, quæ, ut sunt, utinam
 brevia videantur!

F I N I S.

AN
HOTM

VETERI R

OBS

ANTONII
HOTMANI, I.C.,

De
VETERI RITU NUPTIARUM
OBSERVATIO.

ANTONII

VETERI

O B

C

De sperat

N M
juris
ad
usu

Nuptias. S
tantum stip
contractum
in l. i. D. de
futarum n
se scribit, ut
ritus pertin
paratus, qu
tur, ut est in

ANTONII HOTMANI, I.C.,

De

VETERI RITU NUPTIARUM

OBSERVATIO.

CAPUT I.

De sperata, pacta, & sponsa.

IN Matrimoniis contrahendis
jurisconsultos duo præcipue,
ad ritus pertinentia, vocabula
usurpasse constat: Sponsalia &
Nuptias. Sponsaliorum nomine non
tantum stipulationum sponsionumque
contractum intelligi, significat Florent.
in l. i. D. de Sponsal. Nam & Sponsalia
futurarum nuptiarum mentionem fuisse
scribit, ut nimirum ad sponsaliorum
ritus pertinerent etiam præcedentes ap-
paratus, quibus conditiones expediun-
tur, ut est in l. ult. ejusd. tit. At hoc pro-
prie

prie non Sponsalia, sed spes nuptiarum dicitur. Cujus rei meminit Ulp. in l. 6. cod. t. *Non suspecturum*, inquit, *putarem ad dissolvendam sponsaliorum spem hunc nuncium*. Sic in l. si uxor, D. ad l. Jul. de adulter. l. ii. C. de repud. Philo Judæus adpellat τὰ προτέλια τῶν γάμων. Ἐλπίδα καὶ τὴν ἴσμεν τὰς γάμους ἀποσχεῖσαι. lib. Περὶ πῆς εἰς τὰ προτ. συνόδε. D. Dionysius Areop. hoc vocabulo usus est epist. 7. ubi Maximus Scholiastes sic adnotavit: Προτελείας μὲν ἐκάλουν Ἀθηναῖοι τὰ τῶν γάμων μετὰ τῆς ἴσμεως οὐχ αἰσ. πῶν γὰρ γάμων τέλη ἐκάλουν, αἷς τελεῖν τὰ πρὸς τὸ βίον τῶν ἀνθρώπων. Μυστήριον γὰρ εἶχον τὸν γάμον. ἔλεγον δὲ προτελίαν τὴν καὶ τὸ προμυεῖσθαι, καὶ ὅσον τὸ προμυεῖσθαι εἰς τοὺς μυστήριον. Itaque *sperata nuptia* dicebantur, l. mulier, C. de sponsal. & l. si legibus, C. de episc. aud. & *puella sperata* dicebatur. quod hoc versu significasse Plautum retulit Varr. lib. 5 de ling. Lat. *Sequor hercle quidem: nam libenter te mea sperata consequor*. Et Afranius, in Fratriis: *Speratam non odi tuam*. Is etiam dicebatur *speratus*, ut eodem loco Afranius indicat: *Curre, & nuncia venire, & mecum speratam adducere videat puellam*.

Hi

Hi versus apud Terentium autem esset juris, cotissimum de bono vero conventa pud Festum, i sent, pacta quae solebant, puell sed pacta dicebatur si cum ante, Virgil.

Et gremiis al Inde etiam Labatur, a Livio, Tacit. lib. 12; & Agrippinā m epist. 40. lib. 9: ter ad me delat nuptias suspensa salia fiebant, i cupari. l. 3. de his verbis adfirmam, & pactam priusquam petitis promissa, vel pacta Quapropter abibus lib. 4 conatas, habent pationibus sp

Hi versus apud Nonium exstant. Inter hos autem disceptabatur, cujus quis esset juris, conditionis, gentis: & potissimum de bonis erat quaestio. Quum vero conventa esset conditio, ut est apud Festum, id est, inter se convenissent, pacta quaedam nuda intervenire solebant, puellaque non jam sperata, sed *pacta* dicebatur. l. 2. C. de sponsal. l. si cum ante, C. de donat. ant. nupt. Virgil.

Et gremiis abducere pactas.

Inde etiam Lavinia pacta Turno dicebatur; à Livio, lib. 1, pactæque nuptiæ; Tacit. lib. 12; pactum inter Claudium & Agrippinā matrimonium. Symmach. epist. 40. lib. 9: *Nolo existimes, culpabiliter ad me delatum, quod pactas filia tua nuptias suspendas.* Tum demum sponsalia fiebant, incipiebatque sponsa nuncupari. l. 3. de sponsal. Quod Nonius his verbis adfirmat: *Inter speratam, dictam, & pactam hoc interest, quod virgo, priusquam petitur, sperata dicitur: dehinc promissa, vel pacta, vel sponsa dici potest.* Quapropter alludit hoc modo Arnobius lib. 4 contra gentes: *Habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas.*

CAP. II.

De proxenetis, auspiciibus & pronubis.

AD hanc rem personas interponi solitum fuisse, apparet ex Ulpiano, in l. ult. D. de spons. Qui *proxeneta* dicebantur, id est, conciliatores, interpretes, & internuncii: non tamen quod sponsores aut fidejussores essent. Ait enim Jurisconsultus: *Si proxeneta inter- venerit faciendi nominis causa, ut multi solent, videamus an possit quasi mandator teneri. Et non puto teneri, quia hic magis monstrat nomen quam mandat.* l. 2. D. de proxen. Hos etiam *auspices* dictos fuisse puto. Quum enim auspices adeundi mos desisset qui auspicia peterent, hi proxenetæ veteris consuetudinis vestigia ipso nomine usurparunt. quemadmodum licet colligere ex Valer. lib. 2. cap. 1. Hinc etiam scribit Cic. lib. 2. de divin. Nihil fere quondam majoris rei, nisi *auspicato*, nec *privatim* quidem, gerebatur. quod etiam nunc *auspices* nuptiarum declarant, qui re omiſſa nomen tantum tenent. Notum est istud Ciceronis pro Cluen. Nubit genero socrus, nullis auspiciibus, nullis auctoribus. Qui igitur

DE VET

tur ad hanc r
netæ, Latine
auspices diceba
omine inchoa
teri Glossario
to, auspices p
pellantur. & h
ut rite fieret
curabant. Juv

Veniet cur

Lucan. de Nu
Iunguntur taci
Tum unus hor
tum, proferet
&, ut ita fiera
consuetudinis
lib. 2. in fin. r
exurgens, inqu
Iove, superisq
omnium, qui
preparaverat
mum dos à vir
tabulas ac Pa
rent recitari. I
scribit, atque il
ba. Quod con
neid. Siquæ
conciliandas a
res quidem, c

tur ad hanc rem adhibebantur proxe-
netæ, Latine *pronubi*, & καὶ χερσικῶς
auspices dicebantur, incipientes & felici
omine inchoantes. Qua de caussa in ve-
teri Glossario, nuper in publicum edi-
to, *auspices pronubi*, ὡς γυνῆφοι, ad-
pellantur. & hi, quod conventum erat,
ut rite fieret, tabulisque mandaretur,
curabant. Juvenal.

Veniet cum signatoribus auspex.

Lucan. de Nuptiis Catonis & Martiæ:
Iunguntur taciti, contentiq; auspice Bruto.
Tum unus horum, quod erat conven-
tum, proferebat, ceteris audientibus,
& ut ita fieret, postulantibus. Cujus
consuetudinis hoc Martianus Capella
lib. 2 in fin. reliquit vestigium. *Tunc*
exurgens, inquit, *virginis mater poscit de*
Iove, superisque cunctis, uti sub aspectu
omnium, quidquid sponsalium nomine
præparaverat Mæjunga, traderetur, ac de-
num dos à virgine non deesset, tuncque
tabulas ac Papiam Popæam legem sine-
rent recitari. Ideo Tacitus de Messalina
scribit, atque illam audisse *auspicum ver-*
ba. Quod confirmat Servius, lib. 4 Æ-
neid. Siquæ vero fœminæ ad nuptias
conciliandas adhibebantur, non *auspi-*
ces quidem, cum hoc sit muneris virilis,

N

sed

sed pronuba tantum dicebantur. Ovidius, epist. 6:

*Non ego sum furtim tibi cognita: pronuba
Adfuit.* (Iuno

Hæcque pronuba univira esse debebat, ut ait Tertullianus in exhortatione ad castitatem. Catullus:

Vos unis senibus bona cognita.

CAPUT III.

*De matrimoniis contrahendis liberorum
caussa.*

AUSPICUM etiam curæ erat, nubentes profiteri, se liberorum procreandorum causa convenire. Quem morem notat Tacitus, his verbis: *Cum uxore principis, prædicta die, adhibitis, qui obsignarent, se velut suscipiendorum liberorum causa convenire.* Idque confirmat Ulpianus, tit. 4. regul. dicens, Latinum libertum jus consequi liberis, cum lege Junia uxorem ducebat testatione interposita, quod liberorum quærendorum causa uxorem duxerit. Nam, matrimonia contraxisse Romanos quærendorum liberorum causa, vulgare est. l. si vicini, C. de nupt. adeo ut id esset in ore muliercularum: ut ait Ennius hoc versu,

DE VET
fu, quæ prodidi
Ducit me uxore
gratia. Huc
Varrone retulit
Mundus cum
atque inferum
pterea, uxore
rum causa du
Plautus in Cap
dorum causa
Atque id notat
contra Julian
de Nuptiis, ad
gimusque, Aug
improbasse cu
creandorum l
gium intercess
cap. 7. Est eni
declam. 2, ux
cit utilitas: i
videtur inver
viximus Mæc
lib. 2 Strom.
viximus didici
His intelligit
liberorum, l
rentes pios
causa uxore

fu, quē prodidit Festus in verbo Quæso:
*Ducit me uxorem sibi liberum quarendum
 gratia.* Huc etiam pertinet, quod ex
 Varrone retulit Macrobi. lib. 1 Sat. ca. 16:
 Mundus cum patet, deorum tristitum
 atque inferum quasi janua pater: pro-
 pterea, uxorem liberorum quærendo-
 rum causa ducere, religiosum est. Et
 Plautus in Capt. Liberorum quæren-
 dorum causa ei, credo, uxor data est.
 Atque id notat D. Augustinus, lib. 3
 contra Julianum. & serm. 324. & lib. 1
 de Nuptiis, ad Valerium Comitem. Le-
 gimusque, Augustum ideo testamentum
 improbasse cujusdam, cujus non pro-
 creandorum liberorum causa conju-
 gium intercesserat: Valer. Max. lib. 7,
 cap. 7. *Est enim, inquit Quintilianus,
 declam. 2, uxor, quam jungit, quam didu-
 cit utilitas: cujus hac reverentia est, quod
 videtur inventa causa liberorum.* Ο' εν
 κωμικῶς Μένανδρος, inquit Clem. Alex.
 lib. 2 Strom. Παύδων, φασί, σπόρων τῶν
 γυναικῶν διδωμί σοί γε τὴν ἐμὴν ἑξ ἡμετέρων.
 His intelligitur, quod ait Callistratus, l.
 liberorum, D. de verbor. significat. pa-
 rentes pios liberorum quærendorum
 causa uxores ducere.

CAP. IV.

De dote.

APUD Auspices etiam de Dote conventiones fiebant, ut maritus aliquid haberet ab uxore ad sustinenda onera matrimonii. l. 7. D. de jur. dot. quamvis (ut apud Martianum Capellam, lib. 9, prisca juris adsertor Arcanus respondit) regulariter, etiam matrimonio copulato, dotem dicere fœmina nullis legibus prohibeatur. l. cum multæ, C. de donat. ante nupt. *Eaque dos*, ait Ulp. tit. 7 regular. *aut dabatur, aut dicebatur, aut promittebatur.* Dabatur, cum præsens erat dos, non quod ea statim traderetur viro, quamvis & hoc fieri potuisse constet, l. 1. D. pro dote: sed pridie nuptiarum, aut circiter, apud auspices deponerebatur, ut in crastinum nuptiarum viro solveretur: quod in Messalinæ cum filio nuptiis Suetonius, Tacitus & Juvenalis factum fuisse commemorant: at, si dos præsens non fuisset, ea, ut eodem loco scribit Ulpianus, aut dicebatur, aut promittebatur.

CAPUT

Quid sit, dice

DICERE etiam Plautus, *hanc operam dicitur*. Dicitur enim tenus pronuntiare de ædili. edictis. Item cum, qui dicitur. Cicero, *suam pecuniam*. Fratriis, ut refertur. nescio cui, vicinis paullulum. ejusque debito. Item, eodemque conceptis verborum personæ, in qua nulla intermissione sunt dictiones. Promittere verborum & ex stipulatione mittendo, Dicitur promissio & rumque vim promissio majoris Donatus in

CAPUT V.

Quid sit, dicere aut promittere dotem.

DICERE est, ultro aliquid polliceri. Plautus, in Pseudolo: *Quin tibi hanc operam dico*, id est, ultro polliceor. *Dictum* enim accipimus, quod verbo tenus pronunciatum est. l. sciendum, D. de ædil. edict. Inde dicimus, *dicere dotem* eum, qui nulla stipulatione pollicetur. Cicero, pro Flacco: *Doti omnem suam pecuniam dixerat*. Et Afranius, in Fratrius, ut refert Nonius; *Dat rustico nescio cui, vicino suo pauperi, cui dicat dotis paullulum*. Jus autem erat ut mulier, ejusque debitor aut parens, dicerent dotem, eodemque modo obligaretur ac si conceptis verbis promississet. Hæ tres personæ, inquit Caius lib. 2. Instit. tit. 9, nulla interrogatione præcedente possunt dictione dotis legitime obligari. Promittere vero dotem omnes possunt; & ex stipulatu ab eis peti potest. l. promittendo, D. de jur. dot. Licet enim promissio & pollicitatio eandem plerumque vim habeant, tamen pollicitatio majoris est adseverationis, inquit Donatus in Andriam Terentii. *Polliceri*

enim significat ultro promittere, deducto vocabulo à verbo *liceor*, quo utuntur qui in auctione facienda ultro precium suum deferunt. l. 3, D. de pollic. At *promittere* sæpius ad stipulationē. quod notat Donat. in Heauton. Terent. *Policemur*, inquit, *magis sponte, promittimus rogati*. Ideo, scribit Ulpianus, promissum potest referri, & ad nudam promissionem sive pollicitationem, vel ad sponsonem; secundum quod incipiet is, qui de huiusmodi causa stipulari spondit, ex stipulatu posse conveniri. l. sciendum, D. de ædil. edict.

CAPUT VI.

De donatione propter nuptias.

HUIC vero doti solebat antiquitus pignus vel hypotheca subungi. l. 1, D. qui pot. in pign. hab. Hoc Græci *ὑποθήκη* vocabant. ut est apud Hesychium & Pollucem: Αἱ πρὸς τὰς φερνὰς ὑποθήκη. Nam, ut Harpocratiō scribit, εἰώθεσαν καὶ οἱ τότε, εἰ γυναῖκα λαμβανούσῃ πρὸς τὰς φερνὰς δίδοιεν οἱ ἀποθήκοντες, αἱτεῖν ὡς ἂν τὴν ἀνδρὸς ὥσπερ ἐνέχυρον πρὸς τὸν ἀποθήκοντα ἢ χωρίον. Et, quia successu temporis pacta sæpe interveniebant, ut mulier

ex

ex illo pigno-
ctum est, ut
tionis adsum-
propter nupti-
prospiciendū
da, si forte ma-
ex morte, C
ἡ φέρνῃ dicta
antenuptiali
ficiabatur,
sed postea, q
post nuptias
voluit Justin-
pter nuptias,
de donatione
reat, hanc do-
præter illam
stiniani con-
ti bonis tac-
cautionem
tionem sub-
rito consum-
monium d
hic est tant-
tutior, & u
sine causa
ritus rebu-
ctis conve-
lucetur;

ex illo pignore aliquid lucraretur, factum est, ut illud pignus nomen donationis adsumeret, dicereturque donatio propter nuptias, quæ à viro dabatur ad prospiciendū uxori de dote consequenda, si forte matrimonium dirimeretur. l. ex morte, C. de pact. con. indeque *αι-ζέσυν* dicta est; à Latinis autem prius antenuptialis donatio, (quod ante efficiebatur, & nunquam post nuptias.) sed postea, quia constitutum est, ut etiā post nuptias fierent tales donationes, voluit Justinianus, eas, donationes propter nuptias, adpellari. l. cum multæ. C. de donation. ante nupt. Ut facile appareat, hanc donationem propter nuptias, præter illam hypothecam, quæ jam Justiniani constitutione in omnibus mariti bonis tacite inest, nihil aliud esse, quā cautionem diuturni conjugii, vel donationem sub conditione, si vel dos à marito consumpta sit, vel sine causa matrimonium diremtum fuerit. Ejus enim hic est tantum usus, ut dos mulieris sit tutior, & ut, quemadmodum mulier, sine causa divertens, dote, sic etiam maritus rebus donatis multetur: aut ut patris conventis morte viri mulier aliquid lucretur; aliter nimirum nec proprietatis,

tas, nec ususfructus ad uxorem pertinet. Itaque (ut ex Synopsi βασιλικῶν didicimus) erat quasi dotis compensatio, ἀντιπώρις; quam Scholiastes tacite semper contrahi asserit; Φησι γὰρ ὁ κανὼν· Τῇ ἀντιπώρι σιωπηρῶς ἢ ἀπὸ γάμου δωρεὰ ἐπιτετα. Cæf. lib. 6 de bell. Gall. Viri, quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis aestimatione facta cum dotibus communicant. hujus omnis pecunia conjunctim ratio habetur, fructusque servantur; uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit.

CAP. VII.

De Hypobolo.

DONATIONEM vero propter nuptias ὑπόβολον à Græcis adpellatam fuisse ut existimē, moveor auctoritate Harmenopuli, qui, lib. 4, tit. 4, ita scriptum reliquit: Ἐπὶ τῷ ἀπὸ γάμου δωρεῶν ἢ τοῦ ὑπόβολου. nimirum videlicet, quia dōti subjungitur ac supponitur. Nec me movet, quod ait, ejusdē libri capite 10, aliquid esse minus ipsa dote. Nam solum Justiniani tempore observatum est, ut æquales essent donationes propter nuptias

nuptias & dote lacuit in Aut. convent. Ex constitutio Le. etus est Phil. sancivit, ut nuptias dos est Theodor. non ignarus, cap. 6, & ad in. ni 117: Καὶ τὰ πρὸς τῆς ἀντιπώρις. Scholiastes. 39, titul. 2, ad idem, id est, ut triticiis, Mar. tionis, quam ex alia mari paullo ante ἀπὸ γάμου δωρεῶν, ἀντιπώρι modo diceb. cari, id vide. pari. Unde. εἰς & ἀπὸ τ. tertio, cap. Pherecrati. ἢ Πολυκρίτου.

nuptias & dotes. Quod nec Accursium
 lauit in Auth. *Æqualitas*, C. de pact.
 convent. Extatque hac de re expressa
 constitutio Leonis imperatoris qui di-
 ctus est Philosophus, Novell. 20. qua
 sancivit, ut major donatione propter
 nuptias dos esset. Sicque interpretatus
 est Theodorus Balsamo, Græci juris
 non ignarus, titul. 13. Nomoc. Photii,
 cap. 6, & ad illa verba Novellæ Justinia-
 ni 117: Καὶ ὑπὲρ τριῶν τῆς ὑδρεως τρίτον μέ-
 ρος τῆς ἀγαπητικῆς ἢ ἡ παροχμιαία ποιεῖ
 δωρεὰ. Scholiastes, in Synop. Basil. lib.
 39, titul. 2, addit; Σημειῶσαι, ὅτι λαμβά-
 νει ἡ γυνὴ τὸ τρίτον τῆς ὑπόδοιου διὰ τῆς ὑδρεως
 ἰδίας, id est, ut interpretatur Iulianus Pa-
 tricius, *Maritus tertiam partem aestima-*
tionis, quam propter nuptias donatio facit,
ex alia mariti substantia capere potest. Et
 paullo ante sic scribit: Οὐκ ἀπαρτεῖται ἡ
 παροχμιαία δωρεὰ τὸ γυναικὸς ὑπόδοιον, καὶ
 οἰμαι, ἀνίσσεται. Sane enim, id quod
 modo dicebam à Græcis ἀποτίμημα vo-
 cari, id videmus etiam ὑπόδοιον nuncu-
 pari. Unde apud Pollucem ὑπόχρεων χω-
 εῖον & ὑπόδοιον pro eodē ponuntur, libro
 tertio, capite 10. Eustath. O. d. α. citat
 Pherecratis versum: Οὐκ ὁρᾷς πλὴν οἰκίαν
 ἢ Πολυκτίου, & κειμήλιον ὑπόδοιον; Multa

men de jure hypoboli fuisse à Græcis impp. immutata in confesso est. veluti, ut ex bonis mariti, quæ hypoboli nomine doti subjecta sunt, tantum retineatur, quantum pacto conventum fuerit: aut, si nulla de eo pactio facta sit, triens retineatur: immo, sapissime *συμενδοχῆν* trientem illum adpellari hypobolum, satis constat ex Harmenopulo, ceterisque similibus probatis auctoribus: quod etiam testatur Balsamo. deinde hypoboli nomine nihil retentum fuisse, si nihil conventum esset. Videturque fuisse portio dotis, quæ additamenti causa data dicebatur. in l. inter focerum, §. cum inter, D. de pact. dot. l. etiamsi non dotem, C. de jur. dot. sicque hodie in Gallia Lugdunensi vulgo loquuntur. Hoc à Longobardis, & Neapolitanis, *doarium*, *dotarium*, & *dotalitium* nuncupatur. lib. 2. de feud. tit. 8, §. ult. lib. 3. Const. Neapol. tit. 13, 16, & 17, cap. plerumque. de donat. inter vir. & uxo. Hæc sunt quæ de dote ejusque cautione dicenda videbantur.

De bonis parap

CETERA

De bonis parap

Latine recept

maritus, D.

rioris adpel

tra dotem el

J. donatione

sustentation

dotali recept

C. de pact. c

mar. d. l. si

muliere, nul

miscendi, q

cipiebantur

Unde serv

Marcellum

& receptit

dote, quan

traneus co

lam reddi

sed & dos

Erant & a

re nuptæ

bantur di

CAP. VIII.

*De bonis paraphernis & receptitiis : tum
de theoretro.*

CETERA bona mulieris dicebantur
in *De p. & v. c.* l. si ego, D. de jur. dot.
Latine *receptitia*, id est, extra dotem. l.
maritus, D. ad leg. Falcid. Græci poste-
riores adpellarunt *ἐξω δότου*, quod ex-
tra dotem essent usibus puellæ tradita,
I. donationes, §. species, D. de donat. ad
sustentationem mulieris instrumento
dotali recepta, quasiq. peculium. l. ult.
C. de pact. conven. l. 3; C. ne uxor pro
mar. d. l. si ego. In his bonis, invita
muliere, nullum jus erat marito se im-
miscendi, quia quæ præter jus dotis ex-
cipiebantur, ea *receptitia* adpellabant.
Unde servus receptitiûs apud Nonium
Marcellum, & Agellium, libro 17, cap. 6,
& receptitia dos apud Ulpianum tit. de
dote, quam sibi soluto matrimonio ex-
traneus contra communis juris regu-
lam reddi stipulatur. l. mortis causa, §.
sed & dos, D. de mort. causa donat.
Erant & alia quædam munera quæ no-
væ nuptæ à parentibus & amicis offere-
bantur die sponsaliorum, aut postea, ut
est

Gracis
veluti,
oli no-
um reti-
um fue-
cta sit,
pissime
pellari
meno-
tis au-
allamo.
reten-
ter. Vi-
e addi-
n l. in-
le pact.
r. dot.
nfi vul-
dis, &
um, &
le feud.
tit. 13,
at. in-
e dote
ntur.

CAP.

est in l. die sponsaliorum, D. depositi. l. si cum ante nuptias munera darentur, C. de donat. ante nupt. tum etiam crastino die nuptiarum, cum primum deposito flammeo visendam se præbebat, ut ait Harmenopol. quæ ideo *ἡρώπεια* vocat Harpocratio: Suid. vero *αἰνυλολυπήρια* & *ἐπαύλια*. Jul. Pollux, *ἡρώπεια* ἢ *αἰνυλολυπήρια* veteres adpellasse, ait. Dicuntur in jure munera nuptialia. l. tutor secundum, §. ult. D. de administr. tut. l. i. §. præterea, D. de tutel. & rat. distr. Sed hæc munera non sunt sollemnia, ut ibidem dicitur. nam ea tantum sollemnia sunt quæ ad ritus pertinent.

CAPUT IX.

De sponsalibus.

SPONSALIA autem fiebant aut inter præsentēs, aut inter absentes. Nam, ut ait Ulpianus, l. fin. D. de sponsal. parvi refert an per se, an coram, an per internuncium, vel per epistolam, an per alium, hoc factum sit. Hic autem erat sponsaliorum ritus. Adolescens (aut ejus nomine pater) filiam pactam stipulabatur à patre, vel ab eo in cuius erat tutela:

tutela: vel, si in
cunque alio.
erat formula
Aulularia: m.
spondes filiam?
quæ ego tibi di
deo. Indeque
sponderet, se
io Æneidos,
licet, vel à q
tore. & si tu
sens, alter da
non curator,
doremque dic
Lege enim ca
rem duceret
bi despondiss
probare; q
Λοκίαν Παι
Μέμριον Π
αἰαγνώστου,
νόμους λαόν
Xiphilinus,
execari jussit
ἐκδοῦν αὐ
νόμους ἐκεί
ex Servii S
fuisse, ut, e
eo, unde di

tutela: vel, si illa sui juris fuisset, à quocumque alio. Ejusque stipulationis hæc erat formula, quam tradit Plautus in Aulularia: m. *Quin nunc etiam mihi despondes filiam?* E. *Illis legibus, cum illa dote quã ego tibi dixi.* m. *Sponden ergo?* E. *Spondeo.* Indeque sponsa dicebatur, nõ quod sponderet, sed quod, ut ait Servius, lib. 10 Æneidos, sponderetur, à patre videlicet, vel à quocumque alio. veluti tutore. & si tutor furiosus esset, aut absens, alter dabatur in ejus locum tutor, non curator, ad nuptias contrahendas, dotemque dicendam. Ulp. tit. regul. 11: Lege enim cautum fuerat, nequis uxorem duceret priusquam aliquis eam sibi despondisset. Quod ex Dione licet probare; qui lib. 58 ita scribit: *Ἐφημερίαν Παυλίαν, αὐτὸν τὸν αὐδρα αὐτῆς Μέμεριον Πήρθελλον ἐχρυσήσας οἱ τὴν γυναικα αὐαγαγήσας, μὴ ἔανέγγυον αὐτῷ πῶρ. τὲς νόμους λάβῃ.* Ex eodemq; auctore refert Xiphilinus, Neronem Sporū, quem execari jusserat, veluti uxorem duxisse, *ἐκδόντῃ αὐτὸν τῇ γε Τιγελλούκου, ὡς περ ὁ νόμος ἐκέλευε.* Unde Agellius, lib. 4. c. 4, ex Servii Sulpitii verbis, ait, observatū fuisse, ut, qui uxorem ducturus erat, ab eo, unde ducenda erat, stipularetur, eam

in

in matrimonium ductum iri : qui daturus erat, item spondebat. isque contractus stipulationum sponsionumque, dicebatur *sponsalia*. & quæ promissa erat, *sponsa* adpellabatur : qui stipulabatur ducendam, *sponsus*. Hactenus ille. Quibus consentiunt jurisconsulti, in l. 1, 2, & 3, D. de sponsal. Indeque apparet, non satis verum esse quod Donatus & Servius asserunt, sponsam non spondere, sed à patre desponderi. Quorum sententiæ conscriptæ sunt in Andria Terent. act. 1, scen. 1. Heaut. act. 4, sc. 5. add. act. 4, sc. 7. In Verg. lib. 10 Æneid. ubi Servius addit, ante usum tabularum cautiones sibi invicem emisisse, in quibus spondebant, se consentire in jura matrimonii, & fidejussores dedisse. Tabularum vero, quas Servius ait intervenisse, mentio fit in Apuleii metamorph. lib. 4. *Tabulis*, inquit, *maritus nuncupatus ad nuptias*. Et in Apolog. 2: *Habes, Emiliana, causam totam cur tabulae nuptiales inter me & Pudentillam non in opido sint, sed in villa urbana consignatae*. nam eæ consignabantur. Suetonius: *Illud omnem fidem excedit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero filio fecerat, tabellas dotis & ipse consignaverat*. Tamen

men nihil ob
trimonium ef
essent. l. 4,
auctoritate
& jurisconsul
nes, D. de do

De arris

His ita p
dam in
sponsa daba
quasi pignus
ptiis, factæ s
sæ dabantur
ponebantur
proxenetica,
parentur. C
sal. & pro
tiones quæ
ro, à sponsa
tes adpellab
rebantur. l.
donat. ante
versl. dona
pius non
dabatur. J
Et dig

men nihil oberat, quominus justū matrimonium esset, si signatæ tabulæ non essent. l. 4, de fid. instrum. Quod & auctoritate Quinctiliani, lib. 5, cap. 11, & jurisconsultorum, patet. l. donationes, D. de donat. l. 1, l. 7, D. de sponsal.

CAPUT X.

De arris & sponsalitiis largitatibus.

HI s ita peractis, solebant arræ quædam intervenire, quæ à sponso sponsæ dabantur, in testimonium, & quasi pignus, de futuris inter eos nuptiis, factæ sponsonis: eaque aut sponsæ dabantur, aut apud proxenetas deponerantur: quo fiebat, ut hoc modo *proxenetica*, illo vero *sponsalitia* nuncuparentur. C. de sponsal. & arris sponsal. & proxenet. Fiebant etiam donationes quædam à sponso, vel etiam, raro, à sponsa sponso; quæ ideo *largitates* adpellabantur, quia gratuito conferebantur. l. cum veterum, & seq. C. de donat. ante nupt. & spons. l. 1, C. si advers. donat. Arræ autem nomine sæpius non numi, sed pronubus annulus dabatur. Juven. satyr. 6:

Et digito pignus fortasse dedisti.

Eum

Eum vero annulum ferreum fuisse, refert Plin. lib. 33, capite 1. *Qui legationem acceperant*, inquit, *aureo annulo tantum utebantur; intra domos, ferreis: quo argumento etiam nunc sponsa annulus ferreus mittitur, isque sine gemma.* Aureos tamen annulos etiam dedisse, fœminasque domi gessasse, fatis constat ex Tertulliani apologet. sic enim scriptum est: *Circa fœminas illa majorum instituta ceciderunt, quæ modestia, quæ societati patrocina- bantur: quum aurum nulla membra norant, præter unicum digitum, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo.* Clem. Alex. lib. 3 pædag. cap. 11: *Δίδωσιν οὖν αὐταῖς δακτύλιον ἐν χρυσῷ, ἔδὲ τοῦτο εἰς ἡσέμον, ἀλλ' εἰς τὸ διασημαίνειν τὰ οἰκονομικὰ.* Aitque Isidorus, lib. 20 etym., mulieres binos aureos annulos in digitis habuisse, ac præsertim in quarto digito, quod in eo vena quædam sanguinis ad cor usque proveniat, ut idem auctor scribit, lib. 2 de div. offic., ex Agellii lib. 10, cap. 10, & Macrobbii lib. 7, c. 13. Solere & alia multa arræ nomine dari, indicat hic locus Capitolini de Maximino juniore: *Desponsa illi erat Iunia Fadilla, proneptis Antonini, quam postea accepit*

Toxo-

Toxotius, ejusd
serunt autem
tales fuerunt,
reticulum de p
rium cum cosu
præter vestes au
teraque insignia
ves domus ux
Festus ait: ad
cilitatem. licer
munionem de
tul. lib. de ex
custodiendas u
duxisse. &, ha
ronis Philip. 2,
ad Syagriū, au
Solinus, cap. 16
Nupturas, qua
arrari volunt
Ant. scribit
antiquos auc
nus Pontifex
rem, vel subar
de despons. in
& cap. 14, &
phon, lib. 3, a
uxores futura

*Toxotius, ejusdem familia senator. manserunt autem apud eam arra regia; quatales fuerunt, monolium de albis novem, reticulum de prasinis decem, dextroche-rium cum costula de hyacinthis quatuor, prater vestes auratas & omnes regias, ceteraque insignia sponsaliorum. Sed & claves domus uxori tradi, sollemne fuisse, Festus ait: ad significandam partus facilitatem. licet verisimilius sit, has communionem denotasse. scribit enim Tertul. lib. de exhort. ad castit. ad claves custodiendas uxores plerisque domum duxisse. & has in divortiis adimi, Ciceronis Philip. 2, & B. Ambrosii epist. 65 ad Syagriū, auctoritates vulgares sunt. Solinus, cap. 16 de Thracum moribus: *Nupturas, quæ præ aliis specie valent, subarrari volunt. alii, subhastari.* Ubi M. Ant. scribit, *subarrandi* verbum apud antiquos auctores se non legisse. Julianus Pontifex: *Siquis desponsaverit uxorem, vel subarraverit.* Innoc. 3, in cap. 16 de despons. impub. *Subarravit eandem.* & cap. 14, & 34, leg. Burgund. Xenophon, lib. 3 ἀναβ., ait, Thracæ solitos uxores futuras emere.*

CAP. XI.

De osculo.

ACCEDEBAT & plerumque osculum. Quod religionis erat. l. si à spon-
sa, C. de donat. ant. nupt. *Osculum*, in-
quit Servius, Æneide, *religionis erat; sua-
vium, voluptatis*. Et Donatus in Eunu-
chum Ter. sic scribit: *Oscula, officio-
rum sunt; basia, pudicorum adfectuum;
suavia, libidinum vel amorum*. Neque
vero tam frequens erat apud antiquos,
quam est apud nos, osculum. Nam, ut
apud Persas testantur Xenophon lib. I
pæd. & Herodot. lib. I: sic apud Roma-
nos nulli jus erat præter cognatos co-
gnatasque osculari, ut est in problema-
te Plutarchi. Cujus rei erga fœminas
rationem reddit Plinius, ex Catone lib.
14, cap. 13; ut scirent, an temetum bi-
bissent. Aliam recitat Plutarchus, in
Romulo. Eucher. Lugd. episc. lib. 3 in
Genes. cap. 29: *Osculatus est Jacob Ra-
chel. consuetudinis fuit in illa simplicitate
antiquorum, ut propinqui propinquas suas
oscularentur*. Et hoc hodie fit in multis
locis. Adeoque rara erat ea communi-
catio, ut & Cato censor Manlium sena-
tu

tu eiecerit, q
penſe uxore
refert Plutar
etiam Valeriu
in libertum (dum ſibi) ani
bilis jam at
diſſe cognov
libidine, ſed
Ceterum, a
adhuc puella
plinam inger
eique tam tr
non ſolum vi
etiam oscula
de cauſſa non
à noſtris do
osculum præ
in cap. tuæ.
E' n' r' c' r' x
urait Theoc
ti in Curcul
vult, frangit
git ſaltem ſua
Oſcula qui ſ
Hoc quoq
erat.
Erant tam
ditia, qua

tu ejecerit, quod coram filia sua impense uxorem suam osculatus esset, ut refert Plutarchus in ejus vita. Scribit etiam Valerius, lib. 6, cap. 1, P. Mævium in libertum (quamvis gratum admodum sibi) animadvertisse, quia eum nubilus jam ætatis filia suæ osculum dedisse cognoverat, præsertim cum non libidine, sed errore lapsus videri posset. Ceterum, amaritudine pœnæ, teneris adhuc puellæ sensibus, castitatis disciplinam ingenerari, magni æstimavit; eique tam tristi exemplo præcepit, ut non solum virginitatem illibatam, sed etiam oscula ad virum perferret. Quæ de caussa non sine ratione quæsitum est à nostris doctoribus, utrum ea, quæ osculum præbuit, dotem amittat. Bald. in cap. tuæ, de procurat.

Εἴ τι καὶ ἐν κενοῖσι φιλήμασιν αἰδέειν τέρψις,
 ut ait Theocritus id. 27. Unde illud Plauti in Curculione: *Qui è nuce nucleum esse vult, frangit nucem; qui vult cubare, pangit saltem suavium.* Ovid. lib. 1. amor.
*Oscula qui sumsit, si non & cetera sumsit,
 Hoc quoque, quod sumsit, perdere dignus erat.*

Erant tamen quædam venustatis blanditiæ, quæ quidem fiebant osculo, sed non

non eo modo. Nam alii dextram ad osculum referebant, totumque corpus circumagebant, ut scribit Plinius lib. 28, cap. 2. vel caput submittebant: quod in adorando frequentissimum fuisse probat Petrus Pithæus, vir singularis doctrinæ ac præstantissimi ingenii. Labiorum etenim ad solis ortum projectionem cum manus deosculatione fieri hic, locus Luciani *ὡς δὲ ὀρχήσι* confirmat: *Καὶ αὐτοὶ, ἐπειδὴν ἔωθεν ἀσπᾶντες ὡρῶσθαι τὸν ἥλιον, ἔχουσιν ἡμεῖς τὴν χεῖρα κύωντες ἡγέμεθα ἐντελὴ ἡμῶν εἶναι τὴν ὀχλὴν, αἱ δὲ ἐκεῖνοι &c.* Eodemque modo alludit Apuleius, lib. 4 *μεταμορφ.* Et, admoventes oribus suis dextram priorem, digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem, religiosis adorationibus venerabantur. Alii non suam, sed ejus, quem salutabant, manum deosculabantur. quod Priamum fecisse, Achillem salutando, ait Homerus, *Ἰλιάδ. ω:*

Τὴς δὲ λάθ' ἐισέλθων Πρίαμος μέγας, ἄγχυ δὲ ἄρσας

Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάθ' ἐγένεατο, ἔκυσσε χεῖρας Δεινὰς ἀνδροφόνου, αἳ οἱ πολέας κτείνον υἱας. Plutarchus, in Catone Uticensi: *Υποπιπνύντων τὰ ἱμάτια, καὶ καταφιλόντων τὰ χεῖ-*

ρας.

ras. Cornelius
tram osculis
culari Othonis
nent hæc verb
Invenies domi
rum servorum
ca, epist. 47: H
alienorum serv
Et Apul. apol
nostros advolu
osculabundus.
Chariclem mea
diens manum s
hendisset, &c. A
de Epicteto lib
culabantur, al
poris partes,
numinibus pr
moria, front
genua miser
notat Serv. l
Pseudol. Sine
auriculis: sine
etiam miseric
rit Plinius, li
oscula & qu
nius in Osta
tiones adpell
libro 4. cont

egs. Cornelius Tacitus, lib. 15 : *Et dextram osculis fatigare*. Item, lib. 17; *Exosculari Othonis manum*. Ad illaque pertinent hæc verba Macrobiani, Saturnal. 1: *Invenies dominum spe lucri oscula alienorum servorum manibus insipientem*. Seneca, epist. 47: *Hos ego eosdem deprehendam alienorum servorum osculantes manum*. Et Apul. apol. 2: *Pontianus ante pedes nostros advolutus, flens, & manus nostras osculabundus*. Suetonius, in Tiberio: *Chariclem medicum, quod è convivio egrediens manum sibi osculandi causa adprehendisset, &c.* Alii, ut est apud Arrianum, de Epicteto lib. 1, cap. 19, oculos deosculabantur, alii collum ceterasque corporis partes, quas physici consecratas numinibus prædicabant, ut aurem memoriæ, frontem genio, dextram fidei, genua misericordiæ, quemadmodum notat Serv. lib. 3. Æneidos. Plautus, in Pseudol. *Sine te exorem; sine te prendam auriculis; sine te, dem suaviū*. Mentum etiam misericordiæ gratia osculari, asserit Plinius, lib. 11, cap. 45. Et hæc solita oscula & quotidiana, ut vocat Suetonius in Octavio, perfunctorias salutationes adpellavit Optatus Millevitanus, libro 4. contra Donatistas. Quinetiam genua,

genua, ac interdum pedes, exosculari moris erat. quod de Caio Cæsare notat Seneca, lib. 2. De benefic. cap. 12. *Invenit, inquit, aliquid infra genua, quo libertatem detruderet.* Et, hoc edictis vetuisse C. Calligulam & Diocletianum, testatur Pomp. Lætus. Iulius Capitolinus de Maximino juniore ita scribit: In salutationibus superbissimus, adeo ut manum porrigeret, & genua sibi pateretur osculari, nonnumquam etiam pedes. quod nunquam passus est senior Maximinus. qui dicebat, Dii prohibeant, ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat. Hæ salutationes erant quotidianæ. Labellis vero labella jungere, *φιλεῖν τὸ πόδες*, aut impudicum erat, aut sane religiosum. Nec omittenda sunt verba epistolæ Salviani Trapio conscriptæ: *Osculare saltem obsecratione pedes parentum tuorum quasi ancilla, manus quasi alumna, ora quasi filia.* Tunc itaque aliquid necessitatis intervenisse putabant, cum sponsi, non contenti strictissima stipulationis formula, utrimque osculo delibato ad omnem comitatem amicitiamq; procliviores se reddebant: & ideo sponsas velari dixit Tertullianus, lib. De veland. virgin. *Atquin, inquit,*

quit, *apud ethnoscuntur.* Sic autem lantur, quia osculo mixta sunt, per quæ prærem: spiritu, pignus, quo tentionem. Quin satis est, marit

Quod si a
sa discede
ret, (est enim
primum, l. inter
prum, D. de v
qui causam
in duplum re
non repetebat
quitus, in id
nationem fie
Quod si neu
solvendorum
jussimodi pœ
l. 3. C. de sp
tum. l. fin. e
venisset. Sp

quit, *apud ethnicos velate ad virum discuntur*. Sic autem ad desponsationē velantur, quia & corpore & spiritu masculo mixtæ sunt per osculum & dexterarum: per quæ primum resignarunt pudorem: spiritu, per commune conscientia pignus, quo totam condixerunt confusionem. Quintil. declamat. 279: Nec satis est, maritum tantum osculo putari.

CAPUT XII.

De multa repudii.

Quod si à pactione sponsus & sponsa discederent, repudiumque fieret, (est enim hoc verbum huic rei proprium, l. inter divortium, l. inter stuprum, D. de verb. signif.) multabatur is qui causam præbuerat: si sponsa, arras in duplum reddere debebat: si sponsus, non repetebat. l. ult. C. de spons. Antiquitus, in id quod intererat, condemnationem fieri, retulit Agell. lib. 4, ca. 4. Quod si neuter præbuisset causam dissolvendorum sponsaliorum, cessabat huiusmodi pœna, ut si mors intervenisset, l. 3. C. de sponsal. aut aliud impedimentum. l. fin. eod. tit. nisi osculum intervenisset. Sponsalities enim largitates in partem

partem tunc tantum sponsus repetebat.
 I. si à sponso, C. de donat. ant. nupt.
 Cujus juris ratio est, singularis mulie-
 rû favor, quæ sapissime spe futuri con-
 jugii, solitæ suæ verecundiæ tantillum
 terminos egressæ, aliquid de suâ pudici-
 tia delibasse videntur.

CAPUT XIII.

De die nuptiarum.

SI vero promissis staretur, dies nuptiis
 dici solebat. Pacuvius apud Nonium,
 cap. de doct. indag. *Gnatam despondit,
 nuptiis hanc dicit diem.* Et Terent. in
 Andria; *Hic nuptiis dictus est dies.* Περ-
 θεομίαν τῶν γάμων adpellat Basiliius, ὁμιλ.
 ἐν λιμῶ καὶ αὐχμῶ. Eratque diligentissi-
 me observandum, quis is futurus esset
 dies. Neque enim mense majo fiebant;
 quemadmodum testatur Ovid. lib. 6
 Fast. & Plutarch. in probl. Nec mensis
 februarii iis diebus quibus parentalia
 celebrabantur; ut idem Ovid. refert
 lib. 2 Fast. Ac, ex ejusdem auctoris lib. 3,
 martii triduum, quo Saliorum festa ce-
 lebrabantur, infaustum fuisse constat,
 donec nimirum essent recondita arma
 in templo Martis. Ex omnibus autem
 men-

mensibus juni-
 ejusdem lib.
 etiam, lib. 1 Sa-
 das, nonas, id
 terquam vidui
 rei diversas rat
 probl. Eoque
 Macrobio ex
 lib. 1 Satur. cap
 oportet. Denic
 set motus cœle
 tiore cœlo fed
 antiqui auspice

AT, non
 dies, in m
 fuisse, sciendu
 tur Scævola
 dona. int. vir.
 cum in separati
 priarum, priusq
 Nam primo d
 sam apud ejus
 ωλιε dicebat
 turalem, sed
 media nocte.

menſibus junium aptiſſimum fuiſſe, ex
 ejusdem lib. 7 monemur. Macrobius
 etiam, lib. 1 Saturn. cap. 15, ait, calen-
 das, nonas, idus, omnesque ferias, præ-
 terquam viduis, religioſas fuiſſe. Cujus
 rei diverſas rationes reddit Plutarch. in
 probl. Eoque pertinet illud Varronis a
 Macrobio ex Augurum libris relatum,
 lib. 1 Satur. cap. 16: *Viros vocare feriis non
 oportet*. Denique cavebatur, ne ullus ef-
 ſet motus cœli, aut terræ, neve turba-
 tiore cœlo fedus inirent. quam ad rem
 antiqui auſpices adhibebant.

CAPUT XIV.

De tribus diebus nuptiarum.

AT, non unum tantum, ſed tres
 dies, in nuptiis peragendis rituales
 fuiſſe, ſciendum eſt; ut recte intelliga-
 tur Scævolaꝝ reſponſum, in l. pen. D. de
 dona. int. vir. & uxor. dum ait; *Vxori,
 cum in ſeparata diata ab eo eſſet, die nu-
 ptiarum, priuſquam ad eam tranſiret, &c.*
 Nam primo die ſponſus viſitabat ſpon-
 ſam apud ejus patrem. Et hic dies *ἀγο-
 νία* dicebatur. Diem intelligo non na-
 turalem, ſed civilem; ut is incipiat à
 media nocte. l. more, D. de feriis. Serv. 6
 lib.

lib. *Æneid.* Nocte vero sequente apud
 focerum manebat sponsus. Quo fit, ut
 dies secundus *ἡ παύλια* dictus sit: quia
 eo die pernoctaverat sponsus apud so-
 cerum. Non tamen sponsæ conditione
 usus erat, sed in separata diæta fuerat.
 Luce itaque oriente, circiter primam
 aut secundam horam diei, (hæ enim
 horæ, inquit Festus, sponsalibus dedi-
 catæ erant,) sponsa domo patris egre-
 diebatur. Et hic proprie nuptiarum dies
 dictus est. Tertius vero dies, quia vir
 maritus factus erat, *ἡ παύλια* nuncupa-
 batur, & *postridie nuptiarum* dicebatur.
 Sic Nonnus interpretari videtur cap. 2
 D. Johan. *Et die tertia nuptia factæ sunt.*

— Α'κ' ὅτε πέτρας

(ἡ ὥς.

Πορφυρέας *τριτὴ ἡλιαση πόλ' ἔσραφεν*
 i. *tertia nuptiarum aurora.* Iul. Pollux:
Περὶ αὐλίας, ἡ αὐτὴ τῶν ἱάμων ἡμέρα. ἡ παύλια
δὲ, ἡ μετ' αὐτῶν, intelligo, τῶν ἱάμων ἡμέ-
ραν. ἡ παύλια δὲ, ἐν ἣ ὁ νυμφίος εἰς τὴν πεν-
τηρῆ δὲ τὴν νύμφης ἀπαυλίζεται. Et, quam
 Hesychius notat *ἀνακλυπτέρων ἡμέραν*
 vocari, ea est *ἡ δούπερα μετὰ τὸς γάμους*,
crastinus dies nuptiarum: quo, teste Festo,
 repotia fiebant. Erat enim dies ille in
 quo primum sponsa in ædibus sponsi
 pernoctaverat. Eustath. Γ' λ. ω sic refert

cx

ex Pausania: Κ
 ἡ νύμφη αὐτῶν
 prætereundun
 die nuptiarum
 nuptam ad par
 poria fiebant,
 bantur; quæ
 καὶ θέρηται, d
 Καλεῖται δ' ἐπ
 ἡμέραν τῶν γά
 πατρὸς δούρα φ
 φη εἰ πομπῆς
 γλάνδα λούκω
 ῥφίω. ἐπειτα με
 λοιπὰ ἀκροαθε
 μεται χερσὶ α, λ
 καὶ τῶν αὐτῶν
 quæ verba Pa
 eadem Eusta
 Parcem.

De nuptiis,

H is igitur
 bantur
 sint nuptiæ.
 nii & nuptia
 tur. ut in l.

ex Pausania: Καθ' ἡν ἐν τῇ τε νυμφίῳ οἰκίᾳ
 ἢ νύμφῃ πατρὸς ἐπὶ νύμφῃ. Neque vero
 prætereundum est, tertio die, qui postri-
 die nuptiarum sive crastinus erat, novam
 nuptam ad patris domum redire: ubi re-
 potia fiebant, & dona ab amicis offere-
 bantur; quæ ἀνακαλυπτήρια, ὀπτήρια,
 καὶ θρώματα, diximus adpellari. Suidas:
 Καλεῖται δ' ἐπαύλια καὶ μετὰ πένθην ἐχθρῶν
 ἡμέραν τῶν γάμων, ὡς καὶ τῶν πῆς νυμφῆς
 πατρὸς δῶρα φερόμενα τῷ νυμφίῳ ἐν τῇ νύμ-
 φῃ ἐν πομπῇ στήματα. Πᾶς ἄρ' ἡγεῖται,
 κλανίδας λούκλιν ἔχων, καὶ λαμπάδα χρυ-
 σῆν. ἐπεὶ δὲ μετὰ τῶν καὶ νηφόρων. εἰδ' αἱ
 λοιπαὶ ἀπολαύσεις ἐφεξῆς τῷ νυμφίῳ, φέ-
 ρονται χρυσία, λούκανίδας, σμήματα. &c.
 καὶ πένθην πατρὸς ἅμα τῷ νυμφίῳ φέρουσιν.
 quæ verba Pausaniæ sunt, ut ea protulit
 eadem Eustath. I. λ. ω, & Apostolius in
 Paroem.

CAP. XV.

De nuptiis, connubio, & matrimonio.

HIS igitur diebus nuptiæ celebra-
 bantur. Dicendum autem est, quid
 sint nuptiæ. Nam plerumque matrimo-
 nii & nuptiarum vocabula confundun-
 tur. ut in l. heres, D. de negociis gest.

Itaque, inquit Justinianus, *Nuptia, sive matrimonium, est viri & mulieris conjunctio*. Longe tamen aliud est matrimonium, aliud nuptiæ, aliud connubium. *Connubium* enim, ut definit Ulpianus, tit. 6. regul., *est uxoris jure ducenda facultas*. Et Servius ait, lib. 1. *Æneid. Connubium est jus legitimi matrimonii*. Matrimonium vero est individua illa consuetudo vivendi, quæ, ut ait Columella lib. 12, cap. 1, ita à natura instituta est, ut non solum jucundissima, verum etiam utilissima vitæ societas iniretur. At nuptiæ proprie sunt illæ celebritates, quæ in copulandis nuptiis observantur. Clemens Alex. lib. 2. Strom. Γάμος οὖν ἐστὶ σύνδος ἀνδρὸς & γυναικὸς ἡ ἀρεστὴ κατὰ νόμον ἐπὶ γυναικῶν τέκνων σπορά. Quintil. declam. 3: *Vis, inquit, scire quid sint nuptiæ? Aspice illam virginem, quam pater tradidit euntem die celebri, comitante populo*. Quod vero Modestinus definit nuptias, maris & fœminæ communicacionem, l. 1. D. de rit. nupt. magis ad matrimonium pertinet. Sed, ut solent jurisconsulti, non proprietatem verborum secutus, animi destinationem significare voluit. Ex eo autem, quod cooperta & velata sponsa erat flammeo, *nuptia dicuntur*

cuntur adpel
priscos, opetu
& nubes dicta
lum regant:
sponsa flamm
sententiæ Fe
nuptias dicta
trario nimir
tus in Nepri
καλοδοσαν δὲ
πρόσθετος τῆς

Quis ve
lobiter
cofit mēte
modat. Ubi
modare, q
duceretur.
que crinib
de floribus
gemmis fla
21, cap. 8, t
batur, ut i
c. 48: cing
erat factum
que nodo

cuntur adpellatæ. *Nubere* enim apud
 priscos, operire & tegere significat. Unde
 & *nubes* dictas Varro asserit, quod cæ-
 lum tegant: Sic etiam *nuptias*, quod
 sponsa flammeo operiatur. Eiusdem fuit
 sententiæ Festus: quamvis etiam putet
nuptias dictas esse à verbo *νύμφη*, con-
 trario nimirum sensu: ait enim Cornu-
 tus in Neptuno, *Τὰς γαμετρίας νύμφας*
καλοῦσιν ἀπὸ τῆς νύς τοῦ ἑσπέρου φέρειν. *κρυ-*
πτοῦσθαι τῆς.

CAP. XVI.

De pompa nuptiali.

Quis vero fuerit sponsæ ornatus,
 obiter quædam adnotabo: quia de
 eo fit mentio in l. 5. §. interdū, D. com-
 modat. Ubi dicitur uxori maritum com-
 modare, quo honestius culta ad se de-
 duceretur. Igitur sparsis capillis, senis-
 que crinibus ornabatur. tum corona
 de floribus herbisque, ut ait Festus, &
 gemmis flammeoque, teste Plinio, lib.
 21, cap. 8, tegebatur; veste lanea indue-
 batur, ut idem Plinius testatur, lib. 8,
 c. 48: cinguloque præcingebatur, quod
 erat factum ex lana ovis, Herculeano-
 que nodo vinciebatur, quemadmodum

scribit Festus; quem solvere maritus
 debebat: quo fiebat, ut zonam dice-
 rentur virgines solvisse, quæ virorum
 coitum admiserant, ut ex Homero, Ca-
 rullo, Pausania & Suida, ceterisque, pa-
 ter; tum etiam eæ, quæ primum pepe-
 rerant, quod explicat Commentarius
 Græcus, lib. 1. Argon. Nec interesse puto
 in his celebritatibus, an Græcorum, an
 Latinorum nitar auctoritate. Hæc enim
 ab omnibus etiam aliis gentibus obser-
 vabantur. *Velatam* item fuisse, satis no-
 tum est, maxime Tertulliani testimo-
 niis, lib. de veland. virginib. Domoque
 patris egrediebatur, ducente eam matre
 ac ceteris parentibus & amicis. Et quæ-
 dam vehebatur, cujus conductor *παρ-
 γος* dicebatur: quædam pedibus iter
 peragebat, &, qui eam comitabatur,
χαμῆπος adpellabatur. utrosque com-
 muni nomine *νυμφαγῶν* Iul. Pollux,
 lib. 3, nominat, οἱ τὴν νύμφην ἐν τῇς τῆς
πατρὸς οἰκίᾳ ἦγον. Eam vero frequenti
 adfinium & amicorum officio stipatam
 præcedebant tibicines; & alius qui Tha-
 lassium invocabat; cujus nominis va-
 rias recenset causas Plutarch. in probl.
 Inter eos celebres pueri erant *patrimi* &
matrimi, ut refert Festus, qui sponfam
 duce-

ducebant; facem præfer-
 confectam, auctores me-
 nuus eam fe-
 rone probat
 quæ omnin
 teste Plutar
 præferre fac
 ti Cassina
 ubi Chalino
 minitatur hi
 Primum omni

facem

Post illa, m

Servis itaque
 ri, suspicari
 quem obire
 dimittunt:

Prodimu

na

Præferebat
 opertum, q
 nat, in qu
 tum colum
 dum refert
 significare
 qua ratio
 debebat eff

ducebant; tum & tertius, qui anteibat, facem præferens ex spina vel spinu alba confectam, de qua Festus & plerique auctores meminerunt. Puer enim ingenuus eam ferebat, quod Nonius ex Varone probat. Quinque & aliis facibus, quæ omnino ceræ erant, utebantur, teste Plutarcho in probl., atque, has præferre faces ominosum fuisse, ex Plauti Cassina doctissimus Muretus putat; ubi Chalino conservo suo Olympioni minitatur his verbis:

Primum omnium huic lucebus nova nupta facem

Post illa, ut semper improbus nihiliq; sis.
Servis itaque has faces præferendas dari, suspicari quis poterit ex Ennii versu, quem obiter citat Festus in verbo *Prodinunt*:

Prodinunt famuli, tum candida lumina lucent.

Præferebat & alius puer vas quoddam opertum, quod cumeram Festus nominat, in quo erant nubentis utensilia: tum colum onustam lana, quemadmodum refert Plutarchus in Romulo, ut significarent, uxoris officium esse nere: qua ratione etiam vinculum laneum debebat esse ad utrumque postem januæ,

per quem sponsa colum gestans transiret, ut scriptum reliquit Donatus in Hecyram Terentii: atque ideo, die nuptiarum in pelle lanata sedere nuptam debere, testatur Festus. Cum vero nova nupta domum viri accederet, maritus, aut alius ejus nomine, (vir enim absens, inquit Paulus, uxorem ducere potest, lib. 2 sentent. tit. 19,) in limine domus stabat, eam ad se vocans. Catullus: *Ac domum dominam voca*. Quæ vero virgines comitabantur, more Græcorum canere solebant, *Hymen ô hymenee*. Catul.

Vosque item simul integra

Virgines quibus advenit

Par dies, agite in modum.

Dicite, O hymenee, hymen:

Hymen, ô hymenee.

Quod etiam describit Homerus, l. 1. & Statius, in epith. Stellæ, lib. 1 Sylv. Propius vero accedens, (inquit ille qui reliquias decimi libri Valerii Maximi collegit,) ante januam mariti interrogata quænam esset, Caiam se dicebat: ac, ut testis est Plutarchus in Probl., clamare alta voce solebat, *Cai Cacili*: viro interim clamante, *Caia Cacilia*: quia cum viro ita paciscitur, ut omnia communia sint, & pariter imperent: acsi dicerent; ubi

Ubi tu dom
ego quoque
per, ego qu
omnis deni
Nihil, inqu
quam, fort
tum, & ux
cum dote m
trim. Idqu
Cæcilia, h
Tarquini
tur Plinius.
rei etiam m
Murana; &
assem Cai
Cissimus A
sic notatur
hic Quin
nam & C
versa mul
ios esse vo
nuptialibu
proximi el
cula quæd
a circumst
Non sol
Excepti
Ad hanc
prios fuis

Ubi tu dominus ac familiæ princeps,
 ego quoque domina & hera: si tu pau-
 per, ego quoque: si tu dives, ego dives:
 omnis denique tuæ fortunæ particeps.
Nihil, inquit Ulp., tam humanum est,
quam, fortuitis casibus, mulieris mari-
tum, & uxorem viri, participem esse. l. si
 cum dotem, §. si maritus, D. solut. ma-
 trim. Idque fiebat in memoriam Caiæ
 Cæciliæ, honestæ fœminæ, quæ uni ex
 Tarquinii liberis collata erat, ut testan-
 tur Plinius lib. 8, cap. 48, & Festus: cujus
 rei etiam meminit Cicero in orat. pro
 Muræna; & Velius Longus. Ideoque
 assem Caianum dictum existimavit do-
 ctissimus Adria. Turneb. in Advers. quæ
 sic notatum hoc fuisse, argumento est
 hic Quinctiliani locus lib. 1 Inst. cap. 12.
 nam & Caius C litera notatur; quæ in-
 versa mulierem declarat: quia tam Ca-
 ios esse vocitatos quam Caias, etiam ex
 nuptialibus sacris apparet. Quum vero
 proximi essent more Sabinorum, ridi-
 cula quædam dictoria depromi solebant
 à circumstantibus. Lucanus:
Non soliti lusere sales, nec more Sabino
Excepit tristis convivia festa maritus.
 Ad hanc rem fescenninos versus pro-
 prios fuisse, Festus narrat. Idque à pue-

ris fieri, argumento est locus Varronis, quem citat Nonius; *Pueri obscœnis verbis nova nupta aures redurant.* Quod quia depositis prætextis fiebat, ideo prætextatus sermo dicebatur, ut inquit Festus. Indeque factum est, ut prætextatus sermo pro obscœnis verbis acciperetur. Suet. in Vesp. *Erat, inquit, dicacitatis plurima, & sic scurrilis ac sordida, ut nec prætextatis verbis abstineret.*

CAP. XVII.

De Coma tonsa.

ORNATUS autem sponsi in eo præcipue notabatur quod tonderetur. Juvenal. Satyr. 6: *Iam à tonsore magistro Pectus:* Quod etiam à ceteris adstantibus observatum fuisse suspicor, præsertim ab iis qui ad celebrationem nuptiarum adhibebantur. Ausonius:

Et juvenes quatuor, totidem innuptaque puella. (summo

Omnibus in morè tonsa est coma: pectine Flexilis obtorti per collum circulus auri.

Nam id fiebat ornatus causa, non quod capilli omnino amoverentur, sed comebantur potius, ac, qui superflui erant, tondebantur. *Quid, inquit Sene-*

ca, lib. De be
quibus apud
mittuntur, d
ma nocte succ
pillis in consil
hominum ex
mam adorn
habere liceb
cædendo, ut
id est, ferro s
ma vulgo fe
monet, antio
lieres, comp
rum esse, &
& personæ, c
se similes in
ornatum per
καρμυρ huius
Qualem E
Homerus,
Πλόκμοι θ'
Et ita liber
τις καὶ φάλλο
χρῆς, ut ait
servi vero n
nim diceba
teste Suida
sive tonsur
phanem, I

ca, lib. De brev. vitæ, illos ociosos *vocas*, quibus apud tonsorem multa hora transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreverit, dum de singulis capillis in consilium itur, &c. Ac liberorum hominum erat, esse comatos, id est, comam adornare; & his solis cæsariem habere licebat. cæsaries enim dicta est à cædendo, ut notat Servius, lib. 1. Æneid. id est, ferro sæpius adornando. quia coma vulgo ferro colitur. Et lib. 10 admonet, antiquo more viros, sicut mulieres, composuisse capillos. quod verum esse, & statuæ antiquorum docent, & personæ, quas tragædiis videmus esse similes in utroque sexu, quantum ad ornatum pertinet. Græci *ἑόρην* & *πλόκαμον* hujusmodi cæsariem adpellabant. Qualem Euphorbum gestasse cecinit Homerus, auro videlicet religatâ, Γ λ ρ. Πλόκαμοι θ' οἱ χρυσοῖ τε ἐδεδόρωτο φήκωντο. Et ita liber habere dicebatur cæsariem, πλὴν κεφαλῶν κεκοσμημένων τῇ συνήθει τῆς κήρης, ut ait Ioseph. lib. 14 antiq. cap. 17. servi vero non tondébantur. horum enim dicebatur Græce *αἰδραποδίδης θελξ*, teste Suida, servilis & abjectissimus pilus sive tonsura. Quo fit, ut apud Aristophanem, In avibus, objiciatur poëta, qui

qui se περιποιεζα dixerat, Δοῦλ' ὦν, κ' ἔ-
 μ' ἔχεις. Et hic procul dubio est sensus
 huius loci, quem plerique adsecuti non
 sunt. Cum vero servi manumitterentur,
 hunc vilem capillum abjiciebant, & non
 modo tondebantur, sed etiam radeban-
 tur. Cujus moris hanc fuisse rationem
 scribit Nonius, quod tempestatem ser-
 vitutis tunc servi effugisse viderentur,
 quasi naufragio liberati. Sane enim testis
 est Petronius Arbiter, non licuisse cui-
 quam mortalium in nave neque unguis
 neque capillos deponere, nisi cum pela-
 go ventus irascitur. Cujus consuetudinis
 meminit etiam Artemidorus, lib. 1, cap.
 13: *Ναυαγῆταιτες μὲν γὰρ, ἢ ἐν μεγάλῃ σω-
 θέντες νόστῳ, ξυρῶνται οἱ ἄνθρωποι.* Alludit
 itaque Lucianus hoc modo, in fine Her-
 motini: *Δοκῶ δὲ μοι οὐκ ἀλόγως ἂν ἐ ξυρή-
 σασθαι τὸν κεφαλὴν, ὥς περ οἱ ἐν τῶν ναυα-
 γίων δάσωθέντες ἐλδύθεσσι, ἅτε κ' σωτήρια
 τήμερον ἄξεν.* Sidonius Apollinaris, illius
 antiqui ritus memor, sic scribit, ad Fau-
 stum, lib. 9, ep. 9: *Philosophia, quæ, vio-
 lenter è numero sacrilegarum artium exē-
 ta, raso capillo superflua religionis ac super-
 cilio scientia secularis, amputatisque perve-
 nustarum vestium rugis, mystico amplexu,
 jam defacata, tecum conjunxit.* Sed hæc
 alterius

alterius erunt
 ram: modo
 quibus aliqu
 fierent, aut r
 Plutarch. de
 benef. cap. 6:
 gubris; quasi e
 submittere,
 misso sive de
 Plinius lib. 7
 Troa, act. 1:
mœssa capilli.
 quæ passim le
 Maritus itaq
 ornatus causi
 net illud Mar
 Tondebit puer
 Quod à Cato
 vit Lucanus
Intonsus rigi
Passus erat,
barbam.

Cum v
 nerant
 ornatas lan

NI
αλ. αλ. αλ.
io est sensus
adsecuti non
mitterentur,
ebant, & non
m radeban-
te rationem
estatem ser-
viderentur,
e enim testis
licuisse cui-
que ungues
si cum pela-
onfuetudinis
s, lib. 1, cap.
μεγάλης σκ-
ποι. Alludit
in fine Her-
αλ. αλ. αλ.
αλ. αλ. αλ.
αλ. αλ. αλ.
linaris, illius
bit, ad Fau-
ria, quæ, vio-
artium ex-
onis ac super-
tisque perve-
rico amplexu,
it. Sed hæc
alterius

DE VET. RIT. NUPT. 325

alterius erunt ocii. Redeo unde diverte-
ram: modo tamen hoc addidero, his,
quibus aliquid acciderat quo tristiores
fierent, aut radi solitum fuisse, ut notat
Plutarch. de superst., & Senec. lib. 5 De
benef. cap. 6: dicebaturque *tonsura lu-*
gubris; quasi *ἐν γὰρ καὶ* aut vero crinem
submittere, sordidoque capillo & pro-
misso sive demisso prodire, ut narrat
Plinius lib. 7, cap. 27. Unde Seneca, in
Troa, act. 1: *Solvite crinē, per colla fluant*
mœsta capilli. Hoc pluribus exemplis,
quæ passim leguntur, probare, facile est.
Maritus itaque, & qui cum eo erant,
ornatus causa tondebantur: quo perti-
net illud Martialis, lib. 11:

Tondebit pueros jam nova nupta tuos.

Quod à Catone neglectum fuisse, nota-
vit Lucanus his versibus:

Intonsas rigidā in frontē descendere comas
Passus erat, mœstamque genis increfcere
barbam.

CAP. XVIII.

De oleo, aqua, & igne.

CUM vero in mariti domum perve-
nerant, postes domus inveniebant
ornatas lancis vittis, & oleo unctas; &
ideo

ideo uxores, inquit Servius, lib.4. *Æneid.*, dictæ sunt, quasi *unxores*. Hujus rei meminit Donat. in Terentii Hecyram: *Vxor vel ab ungendis postibus & figenda lana, id est, quod, cum puella nubarent, maritorum postes ungebant, ibique lanam figebant; vel quod maritos ipsa ungebant.* Cujus rei testem adfert Ennium:

*Exin Tarquinium bona foemina lavit
& unxit.*

Quamvis Servius, lib.6. *Æneid.*, hunc versum ad funus referat. Quem imitatus est Virgilius, dicens;

Corpusque lavant frigentis, & ungunt.
Aquam item & ignem in limine adpositum utrimque tangebant, quasi eo federe inexplicabili & mutuo nexu forent copulati.

*His nova fit conjunx. hac duo magna
putant.*

inquit Ovid. lib.4. *Fast.* Hæ enim duæ res, ajunt Festus in verbo *Aqua*, & *Lactantius*, lib.2, cap. 18, humanam maxime vitam continent. Alterum enim quasi masculinum elementum est; alterum quasi foemininum. Alterum activum; alterum patibile. Ideoque ab ipsis institutum erat, ut sacramento ignis & aquæ nuptiarum federa sancirentur, quod

quod factus a more corporis vitam, live, ut Facem, ut casti veniret. Næbo Puriter: S. cius: id est, hunc accipere dum ait Plu aqua vero lu vobis ayni? *Æneid.*, hac vari solitum significavit E. γω δ' οὐτέ σ. Eν γάμοις αἰς π. Αἱ ὑδραὶ εἰς φέγου χλιδ. Hoc Harpo λουτροφός. μετεπέπεδα ἡμέραν. ἔπειτα γένους πᾶσι αἱ. Hisque possu in l. pen. D. Et priusquam peretur, id est mos fuit loq municatione

quod fatus animantium calore & humore corporentur, atque animentur ad vitam, siue, ut deinde ait Festus in verbo *Facem*, ut casta puraque ad virum perveniret. Nævius apud Nonium, in verbo *Puriter*: *Sequere me; puriter volo facias*: id est, sacrifices. *igni & aqua volo hunc accipere*. Ignis enim, quemadmodum ait Plutarchus in probl., purgat; aqua vero lustrat. τὸ πῦρ καθάρει, καὶ τὸ ὕδωρ ἀγνίζει. Et refert Servius, lib. 4

Aeneid., hac aqua nubentium pedes lavari solitum fuisse. Quod & in Græcia significavit Euripides, in *Phœnissis*:

Εἰ γὰρ δ' οὐτέ σοι πρὸς ἀνῆψα φῶς νόμιμον,
 Ἐν γάμοις ὡς πρὶν ματρὶ μακαρία,
 Ἀν' ὑδρῶνα δ' Ἰσμενὸς ἐκὼς δόξη λουτρο-
 φόρου χλιδᾶς.

Hoc Harpocration explicat in verbo λουτροφόρος. Εἴθε μὲν τοῖς γάμοισι, λούτρα μετὰ πέμπεσθαι αὐταῖς κατὰ τὴν τῆς γάμου ἡμέραν. Ἐπεμπόν δ' ἐπὶ ζῶντι τὸν ἐχθύτατον γένους παῖδα ἄρρενα. καὶ οὗτοι ἐλουτροφόρου. Hisque possunt intelligi verba Scævoli. in l. pen. D. de donat. inter vir. & ux. *Et priusquam*, inquit, *igni & aqua acciperetur*, id est, nuptiæ celebrarentur. Quis fuit loquendi omnium rerū communicationem significare volentibus.

Dio-

Dionysius Halicarnassæus, l.ii, de Romulo erga Sabinas sic scribit: Ἐπὶ κρῖνων ἰὰ πυρὸς καὶ ὕδατος ἐχρῶν τὰς γάμους. Sane enim sæpissime ignem pro domo, sicut & hodie moris est, accipi notat Porphyrius, lib. ζητημάτων Ὁμηρικῶν, π. Ὅσσοι μὲν Τρώων πυρὸς ἐσχάρα, δηλοῖ; Ὅσσοι μὲν Τρώων ἐσχάρα, δηλοῖ; Ὅσσοι ἐστία, πόσοι Τρώων ἐφέστοι καὶ πολίται. Eurip. in Orest. Ἐδῶξε δὲ Ἀρσὶ τῷδε, μηδὲ ἡμέας τέλους, μηδὲ πυρὶ διέχεσθαι, μήτε παρσφανεῖν πνα.

CAP. XIX.

De ingressu sponsæ in domum mariti.

SPONSA solebat in limine domus quasi obstinata stare, ut significaret, se invitam duci in eum locum, ubi virginitatem perditura esset. Catullus:

Tardat ingenuus pudor,

Quod tamen, magis audiens,

Flet, quod ire necesse sit.

Alia etiam additur ratio, quod hoc modo sponsam superstitem fore putabant. Sic enim scribit Plaut. in Casina: *Sensim superadtolle pedem, nova nupta; sospes iter incipe hoc, ac viro tuo semper sis superstes.* Itaque sponsi amici eam in al-

tum

tum ferebat
rum, quæ rapt
in Romulo. C
tus, lib. 7: N
Hocque fieri
se tererent lin
hibebant ma
majestatem
Lucanus:

*Turriusq; preme
Translata vet*

Deinde rapti s

prælucente n

ab utrisque an

uxor sub lecto

comburendam

mors propinquo

batur. Postea

aut alicui ex

qua, Festus

vellere, in m

hic raptus su

refert Plutar

lib. 10 Æneid

Qui socios

pacta

Illico autem

set domum i

vix maritus.

tum ferebant, in memoriam Sabina-
rum, quæ raptæ sunt, ut scribit Plutarch.
in Romulo. Cujus rei meminit Opta-
tus, lib. 7: Non in altum tollitur, &c.
Hocque fieri dicunt nonnulli, ne spon-
sæ tererent limen pedibus. Id enim pro-
hibebant matronæ, quia illud contra
majestatem Vestæ esse existimabatur.
Lucanus:

*Turritaq; premens frontē matrona coronā,
Translata vetuit contingere limina plāta.*
Deinde rapi solebat fax nuptialis, qua
prælucente nova nupta deducta fuerat
ab utrisque amicis, ut ait Festus, ne aut
uxor sub lecto viri, aut vir in sepulcro
comburendam curaret. quo utroque
mors propinqua alterius captari puta-
batur. Postea matri sponsam tradebant,
aut alicui ex proxima necessitudine, à
qua, Festus ait, vi maritum debere e-
vellere, in memoriam Sabinarum: quia
hic raptus summi boni causa fuerat, ut
refert Plutarch. in probl. Unde Virg.
lib. 10 Æneid.

*Qui socios legere, & gremiis abducere
pactas.*

Illico autem, quo sponsa ingressa sic es-
set domum sponsi, uxor dicebatur, &
vir maritus. l. cum te, C. de donat. ant.
nupt.

nupt. l. genera, D. de rit. nupt. & ex eo dicitur uxor duci. l. cum fuerit, D. de condition. & demonstrat. & is dicitur uxorem habere qui eam duxerit in domum. l. aufertur, D. de his qui ut indign. l. hæc conditio, D. de condit. & demonstr. Plaut. in Aulularia: *Post mediam ætatem qui uxorem duxit domum.* Hoc explicatius declarat Sid. Apoll. epist. quinta, lib. i. *Iam quidem*, inquit, *virgo tradita est, & nondum tamen cuncta thalamorum pompa defremuit, quia nondum ad mariti domum nova nupta migravit.* Aliud vero erat si vir deductus fuisset in domum mulieris, quia, ut ait Pomponius, deductione opus erat in mariti, non uxoris, domum, quasi domicilium matrimonii. l. mulierem. De rit. nupt. Si tamen in villa fierent nuptiæ, nihil intererat. Apul. apol. 2: *Lex Iulia de maritand. ordinib.*, inquit, *nunquam scilicet ad hunc modum interdixit, Vxorem in villa ne ducito.* Quod ita intelligendum est: Si ibi dicis causa maritus domicilium figat, (domicilium enim etiam in villa esse potest, l. i. D. de lib. adgnos.) non ut clam & contra jus duceret; (quo fit, ut Apuleius sic finxit, lib. 6. Metam., Venerem conque-

rentem

rentem impube
in villa sine test
sentiente factas
videri.

De nuptiis qu

I AM vero, si
erat, quo iur
Nam tribus mo
bebant; farre,
ad modum, post
tra gentes, mo
cis. Confarrea
verbis, & dece
sollemnique sa
nis farreus ad
num viti con
tit. 9. regul. P
auctoritas ex
Georg. His ve
per pontificem
minem; per f
conjugebant
pellatur; ex o
nascebantur.
bus religiosiss
præferebatur

rentem impuberes nuptias, & præterea in villa sine testibus & patre non consentiente factas;) legitimæ non possunt videri.

CAP. XX.

De nuptiis qua farre contrahebantur.

IAM vero, sic ducta uxore, discrimen erat, quo jure eam maritus acciperet. Nam tribus modis Romani uxores habebant; farre, coemtione, & usu: quem ad modum, post Arnobium libro 4 contra gentes, meminit Boetius in Topicis. Confarreatio fiebat, cum, certis verbis, & decem testibus præsentibus, sollemni que sacrificio factò, in quo panis farreus adhibebatur, mulier in manum viri conveniebat; ut asserit Ulp. tit. 9. regul. Profertur hac de re Servii auctoritas ex libro manuscripto lib. 1 Georg. His verbis farre nuptiæ fiebant per pontificem maximum & dialem flaminem; per fruges & molam salsam conjungebantur; unde confarreatio appellatur; ex quibus patrimi & matrimi nascebantur. Et hic modus in sponsalibus religiosissimus fuit. In cujus signum præferebatur far tostum. quod sacrificiis

332 ANT. HOTMANI
ciis sæpe adhibebatur. inde enim panis
farreus prohibebatur sceleratis. Inde-
que nefarios dictos fuisse, asserit No-
nius. Et ait Dionys. Halicarnass. lib. 3,
priscos legitima sacraque matrimonia,
Romana adpellatione, farreacea dixisse,
à communione farris, quod Græci ζεῖον
vocant. Plinius tamen, lib. 18, cap. 8,
far, quod à farina deducit, aliud esse
vult quam ζεῖον. Ex eo autem confar-
reandi modo, confarreati matrimoniū,
dicebant. Apul. lib. 10 Metam. *Talis
mulieris matrimonium confarreaturus.*
Inde etiam in veteri glossario, *Confar-
reatus*, dicitur *συμβίσιος γάμος* ζεῖον.
Et, quæ hoc modo nubebant, statim è
patris potestate in viri manum transi-
bant. Quod his verbis indicat Tacitus,
libro 4: *Et quando exiret è patrio jure, qui
in flaminium adscisceretur, quæque in ma-
num flaminis conveniret.* Sed hic modus
confarreationis in defuetudinem abiit.
Tiberius enim Cæsar, apud Tacitum,
lib. 4, de flamine diali, & in loco Servii
Maluginensis defuncti, legendo, ita dis-
seruit: *Nam patricios, confarreatis pa-
rentibus genitos, tres simul numerari: ex
quibus unus legeretur vetusto more: neque
adesse, ut olim, eam copiam, omissa con-
farreandi*

DE VET.
farreandi assuetu-
tenta. Pluresqu-
potissimum, p-
feminarum qu-
monia difficul-
rentur. Et infir-
minica dialis, j-
state viri, cate-
jure ageret.

CA
De
Quod ad
bit Cic. in
sunt formæ: un-
tera earum, quæ
bentur. Matre-
tius, erant, quæ
tionem: quæ
tio fiebat, cum
vel, si mavis,
terrogabant:
lias esse velle-
velle: item mu-
esse velle; ill-
que sic mulier
num: & voc-
coemtionem:

*farreandi assuetudine, aut inter paucos re-
tenta. Pluresque ejus causas adferebat;
potissimum, penes incuriam virorum
fœminarumque, accedere ipsius cere-
monia difficultates, quæ consulto vita-
rentur. Et infra: Sed lata lex, qua fla-
minica dialis, sacrorum causa, in pote-
state viri, cetera promiscuo fœminarum
jure ageret.*

CAP. XXI.

De coëmitione.

Quo ad alios modos attinet, scri-
bit Cic. in Topicis: Uxoris duæ
sunt formæ: una matrum familias; al-
tera earum, quæ tantum usu uxores ha-
bentur. Matres familias, inquit Bœ-
tius, erant, quæ ducebantur per coem-
tionem: quæ vero usu, minime. Coem-
tio fiebat, cum sese in communicando,
vel, si mavis, coemendo, invicem in-
terrogabant: Vir, an sibi materfam-
lias esse vellet: ubi illa respondebat,
velle: item mulier, an vir sibi paterfam-
lias esse vellet; ille respondebat, velle. Ita-
que sic mulier viri conveniebat in ma-
num: & vocabantur hæ nuptiæ per
coëmitionem: quod, ut Varro scriptum
reliquit,

reliquit, (ejus verba Nonio referente, cap. de doct. ind.) nubens mulier tres ad virum asses ferebat; atque unum quidem, quem in manu tenebat, tamquam emendi causa, marito dare solebat; alium, quem in pede habebat, in foco larium familiare ponere; tertium in sacciperio, cum condidisset, resignare solebat: & ita dicebatur matrimonium per æs & libram contractum. Sed abs re non est, hic addere, coemptionem non in nuptiis tantum celebrari, sed in omnibus legis actionibus, in quibus mancipatio interveniebat: videlicet, ut, præter jus naturale, jus Quiritium accederet: ut cum Ulp. ait, quosdam præponi frumento coemendo; l. cuicumque, Inst. act. & Pomponius, venales novitios coemendo. l. si negocia, D. de negoc. gest. Symmachus, epist. 80. lib. 5: *Ad equorum coemptionem cum preciiis commeabunt.* Theodosius, l. 2, C. de frum. urb. Const. *Auri statuta quantitas ad coemptionem frumenti.* Cic. in quadam Verrina: *Non modo non vendebant, sed etiam coemebant.* Horat. Od. 29, lib. 1:

Quin tu coemtos undique nobiles

Libros Panati, Socraticæ & domû, &c.

Et

DE VET
Et postea, lib.
Cedes coemti

CA

De usu, ac leg

Vsu uxori
ita colloc
jus præter usu
admodum ser
ni non erat,
id est, in usu, f
set, neq; in jur
possessus, ut T
Ulp. ti. 2 de re
tiam, si nulla r
celebratione in
jure Quiritium
terfamilias, f
xor. Et ideo
ducebantur,
Nulla etenim
rat, nisi fictit
tio dicebatur,
sus tantum in
lib. 7. epist.
esse dicu, man
usu. Et Lucr
Vitaque n
bus n

DE VET. RIT. NUP T. 335
Et postea, lib. 2, Od. 3:
Cedes coemtis saltibus, & domo.

CAP. XXII.

De usu, ac legis miscella interpretatione.

Vs uxor habebatur, cum mulier
ita collocabatur viro, ut is nullum
jus præter usum in eam haberet. Quem-
admodum servus jure Quiritium domi-
ni non erat, sed tantum in ejus bonis,
id est, in usu, si is neque mancipatus es-
set, neq; in jure cessus, neque ipso anno
possessus, ut Theoph. tit. de libert. post
Ulp. ti. 2. de regul. interpretatur. Sic et-
iam, si nulla mancipatio in nuptiarum
celebratione intervenisset, mulier sane
jure Quiritium uxor non erat, nec ma-
terfamilias, sed tantum jure naturali u-
xor. Et ideo Boetius ait, eas quæ usu
ducebantur, non fuisse matresfamilias.
Nulla etenim in re jus Quiritium ine-
rat, nisi fictitia venditio, quæ mancipa-
tio dicebatur, accessisset. Aliter vero u-
sus tantum in re haberi dicebatur. Cic.
lib. 7. epist. *Cujus, quando proprium te
esse dicis, mancipio & nexu; meum autem,
usu.* Et Lucretius, lib. 3:

*Vitaque mancipio nullis datur, omni-
bus usu.*

Et

Et is, qui rem jure gentium tantum habebat, non proprie dominus dici poterat, sed possessor: & res ipsa, non dominium, sed usus vel possessio nuncupabatur. Ut quando ait Festus; *Possessiones adpellantur agri late patentes publici privatiq[ue], qui non mancipatione, sed usu, tenentur.* Quo pertinent & illa Iavoleni, l. quæstio, D. de verb. sig. *Quod ad nos non pertinet, aut non potest pertinere, hoc possessionem adpellamus. possessio igitur usus est.* &c. Loquitur ibi de fundis qui extra Italicum solum erant, & ideo mancipari non poterant. Sic etiam mulier in usu tantum esse dicebatur, si nulla mancipatio facta fuisset. Nō quod pellex esset, aut concubina, ut quidam voluerunt, ex l. Masurius, D. de verb. sign. Intererat enim, quo animo eam apud se vir haberet, uxoris, an concubinæ loco. Solo enim delectu concubina ab uxore separatur, inquit Paulus, lib. 2. sent. Et Ulpianus ait, concubinā sola animi destinatione astimari: l. pen. D. de concub. cum testatione tamen, non uxoris, sed concubinæ loco esse: l. in concubinatum, eo tit. aliter enim uxor dicebatur; præsertim si esset ingenua mulier, & honestæ vitæ, pleno ac maritali

maritali honestate. §. quoniam, dignitate. l. i. gat. §. vicinis berorum pro habitam fuisset, & sine n. & arg. legat. pellationis de Episcop. & C. ad Rusticum n. que sub nom. suspecta consomine erumpu. lem. Ideo Papianus maritalis præcesserit, conjunctione nes, De donatione quam usufructu la pellex de concubinatu bantur. l. in i. que uxor, quod differebat ab rat, quod habet familiam tractat, hæc verotum quæren

maritali honore dilecta: l. cum tabulis, §. quoniam, de his quib. ut indign. cum dignitate. l. item legato, §. parvi, de legat. 3. vicinis aut aliis scientibus eam liberorum procreandorum causa domi habitam fuisse: l. si vicinis, C. de nuptiis, & sine mendacio, l. Titia, de aur. & arg. legat. non consortio sororiae appellationis decolorata. l. eum qui, C. de Episcop. & Cler. Nam, ut Hieronymus ad Rusticum monachum testis est, plerique sub nominibus pietatis quærunt suspecta consortia, ac ficto matrum nomine erumpunt in licentiam maritalem. Ideo Papinianus inspiciendum ait, an maritalis honor & adfectio pridem præcesserit, personis comparatis, vitæ conjunctione considerata. l. donationes, De donat. Concubina igitur nunquam usucapiebatur, uxor sæpissime. illa pellex dicebatur, hæc uxor: in illis concubinatus, in his nuptiæ esse dicebantur. l. in libera, D. de rit. nupt. Itaque uxor, quæ usu tantum habebatur, differebat ab ea quæ materfamilias erat, quod hæc in mariti potestatem & familiam transibat, eratque illi loco filia, hæc vero ad usum & liberorum tantum quærendorum causa ducebatur, ut

P

quan-

quando viduæ, cui maritus viduitatem indixerat, per legem Juliam Miscellam, licebat nihilominus nubere, modo sobolis tantum gratia ad secundas nuptias migrare se adfirmaret, & cautionem Mutianam præstaret, non etiam coemptionem faceret. Hoc enim modo minus videbatur defunctus lædi, cum mulier nec confarreatione nec coemptione, in alterius familiam non transficiens, bona, quæ tamquam sua heres ab primo marito acceperat, in secundum non transferret, nec suis liberis spem succedendi auferret. Atque hanc legis Miscellæ veram existimo interpretationem. Nam, ut prius dictum est, sollemne quidem erat, in omnibus nuptiis adiiicere, se liberorum quærendorū causa nuptias contrahere. Sed hoc in his nuptiis erat singulare, quando mulier usu tantum ducebatur. ut adjecta particula, *tantum*, designaret, se non nubere ut esset secundo marito loco filiæ; ne videretur domum primi mariti in partes distrahere; quod Agrippinam in Liviæ secundo matrimonio metuisse scribit Tacitus libro 4. Quorsum enim hoc jussisset lex Miscella, cum idem fuisset si mulieri simpliciter nubere permisisset?

Et

Et hoc modo
firmo vinculo
Julius Cæsar,
legem habebat
quærendorum
ducere vellent
refert Strab.
suas aliis viris
filiis ex eis su
gatissimum est
plum (quod i
cor) à Plutar
ut adultera esse
Martiam despo
pus pater, præ
lia comprobant
probatum est à
te marito non
August. lib. de
lib. 8. de judic
rum mihi vide
cum interpreta
connubio vere
stimo, quam à
nis, Appiani,
fieri. Athenien
utebantur, cu
te, licebat eis
de iur. d. d. d.

NI
viduitatem
Miscellam,
, modo so-
cundas nup-
, & cautio-
, non etiam
enim modo
s lædi, cum
e nec coem-
m non trans-
sua heres ab
in secundum
s liberis spem
ne hanc legis
interpretatio-
est, sollem-
s nuptiis ad-
endoru caus-
d hoc in his
uando mulier
adjecta parti-
se non nube-
loco filia; ne
ariti in partes
nam in Livia
etuisse scribit
um enim hoc
idem fuisset si
re permisisset?
Et

DE VET. RIT. NUP. 339
Et hoc modo quæ nupserrat, non tam
firmo vinculo haberi dicebatur. Itaque
Julius Cæsar, inquit Suetonius, paratam
legem habebat, ut uxores liberorum
quærendorum causa, & quas, & quot
ducere vellent, liceret. Et moris fuisse
refert Strab. lib. II, Romanos uxores
suas aliis viris elocare, cum duo tresve
filios ex eis suscepissent. Cujus rei vul-
gatissimum est Catonis minoris exem-
plum (quod male vulgo intelligi suspi-
cor) à Plutarcho relatum. Non enim,
ut adultera esset, sed ut uxor haberetur,
Martiam despondit Hortensio Philip-
pus pater, præsentem Catone, & sponsa-
lia comprobante. Ideo tamen hoc im-
probatum est à Christianis, quod viven-
te marito non possit uxor alteri nubere.
August. lib. de bon. conjug. & Salust.
lib. 8. de judic. dei. De hoc genere ux-
orum mihi videor non absurde hunc lo-
cum interpretari. Ac de Romanorum
connubio verecundius judicandum exi-
stimo, quam à plerisque audio, Strabo-
nis, Appiani, & Plutarchi auctoritate,
fieri. Athenienses hujusmodi uxoribus
utebantur, cum, ut ait Laert. in Socra-
te, licebat eis *γαμῆν ἑστὶν ἑτέραν, παρ-
δοκίματον δὲ τῇ ἑξ ἑτέρας*. Hanc enim
P 2 Phi-

Philostr. in Sclopiano *ἡμίζαμεν* *ἡ κατὰ*
ῥόγην nuncupat. De utraque, Socratis
 & Catonis, uxore sic meminit Tertul-
 lianus in Apologet. Ex illa, credo, ma-
 jorum & sapientissimorum disciplina Gra-
 ci & Romani Catonis; qui uxores suas
 amicis concedebant, quas in matrimonium
 duxerant liberorum causa. Sed plerum-
 que eodem modo, quo servus, qui in
 bonis tantum erat, si per annum posses-
 sus esset, in dominio esse dicebatur; sic
 mulier, quæ usu tantum habebatur, ma-
 ter familias fiebat, si, usu illo per annum
 sine usurpatione continuato, usucapta
 esset. quod & in omnibus possessioni-
 bus, quæ usu tenebantur, eveniebat, in
 quorum acquisitione nullus nexus in-
 tervenerat. Nam, ut cum Horatio juris
 nostri regulas complectar, lib. 2, epist. 2,

Si proprium est quod quis libra merca-
tur & are, (usus.

Quadam, si credis, consultis mancipat
 Illoque usu in manum convenire dice-
 batur, materque familias fiebat, nimi-
 rum usucapta. Cic. pro Flacco: *In ma-*
num, inquit, *convenerat.* Nunc audio.
Sed quero, utrum usu, an coemptione. Val-
 deque mihi suspectus est locus Servii,
 qui nuper ex libro manuscripto prodiit,

qui

DE VET
 ubi nuptiæ fi-
 anno uno cum
 fuisset. Nam &
 pytiæ fuerant. S
 familias, si mu-
 fuisset tamqua-
 sus ille ab uxore
 interrumpere
 rat. Eratque
 quam refert A
 lier, quæ sui ju-
 apud virum ma-
 ni trinoctium u-
 capta haberetur.

C

An uxor sit

EST autem
 uxor sit in
 erit inconveni-
 ba Philonis, lib-
 uxorem accusa-
 mecum esse con-
 dedisti. Et tunc
 pugi, etiam, p-
 tunc etiam etiam
 ante etiam etiam
 pta reverentia

αμὲν καὶ κατὰ
 ne, Socratis
 init Tertul-
 , credo, ma-
 disciplina Gra-
 i uxores suas
 matrimonium
 Sed plerum-
 rvis, qui in
 annum posses-
 dicebatur; sic
 debebatur, ma-
 lo per annum
 to, usucapta
 possessioni
 eveniebat, in
 as nexus in-
 Horatio juris
 lib. 2, epist. 2,
 s libra merca-
 (usus.
 cultis mancipat
 venire dice-
 fiebat, nimi-
 Flacco: In ma-
 ti. Nunc audio.
 oemstione. Val-
 locus Servii,
 cripto prodit,
 qui

DE VET. RIT. NUPT. 341
 ubi nuptiæ fieri dicuntur usu, si mulier
 anno uno cum viro, licet sine legibus,
 fuisset. Nam & ante annum uxor & nu-
 ptiæ fuerant. Sed uxor fiebat usu mater-
 familias, si mulier anno uno cum viro
 fuisset tamquam usucapta. Quod si u-
 sus ille ab uxore intra annum trinoctio
 interromperetur, illa usucapi non pote-
 rat. Eratque hac de re lex 12 tab. lata,
 quam refert Agellius, lib. 3, cap. 2, ut mul-
 lier, quæ sui juris esset, si annum unum
 apud virum matrimonii causa fuisset,
 ni trinoctium usurpatum isset, pro usu
 capta haberetur.

CAP. XXIII.

An uxor sit in potestate mariti.

EST autem exagitanda quæstio, an
 uxor sit in potestate mariti. Et non
 erit inconveniens, hic conscribere ver-
 ba Philonis, lib. 2. alog. de Adamo, qui,
 uxorem accusans, dicebat, *Mulier, quam
 mecum esse concessisti; non, quam mihi
 dedisti.* Εὐ τὸ μὴ φάναι, ἢ γυνὴν ἢ ἔδωκας
 ἐμοί, ἀλλὰ, μὲν ἐμῷ. ἔγδ' ἐμοί, ὥς κτῆμα,
 τὴν ἀφ' ἧς οὖν ἔδωκας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀφ' ἧς
 αὐτὴν καὶ ἐλδοθήραν. Constat tamen, rece-
 ptae reverentiae esse, quemadmodum ait

Ulpianus, si mulier viro subit. l. alia, D. solut. matri. Mart. lib. 8:

Inferior matrona suo sit, Prisce, marito;

Non aliter sunt fœmina virque pares.
Eleganter itaque Plaut. in Stichō: *Pudicitia est, pater, eos magnificare, qui nos socias sumserunt sibi.* Et Sophocles, in Antigone:

Αἴψ' ἐννοεῖν χρεῖ τέτο μὲρ, γυναῖχ' ὅτι
Ἐφύμην ὡς πρὸς ἀνδρας οὐ μαχμήρια,
Ἐπειτα δ' οὐνεκ' ἐχρήμεσθ' ἐν κρείσσειν.
Quam ob causam Medea Euripidis sic conquirebatur:

Πάντων δ' ὅσ' ἐς' ἐμφυζα, καὶ γνώμην ἔχῃ.
Γυναῖκεις ἐσμην, ἀθλιώτατον φύτον,
Ἀς παρῶν μὲρ δέει χρημάτων ὑπεβόλη
Πόσιν πρὶαδῶ, δεσποτέρω τε σάμαλος λαοῖν.

Quod Latine sic expressit Ambrosius, in exhortatione ad virgines: *Quoniam,* inquit, *que nupsert, ad servitutem pecunia sua venditur. Meliori conditione mancipia, quam conjugia, comparantur. in illis meritum servitutis emitur, in istis precium ad servitutem additur.* Apud Romanos tamen aliter. Et quidem de confarreati matrimonii jure hactenus dictum sit. De duobus vero reliquis hæc erat differentia. Nam, si uxor esset tantum usu ducta; omnes consentiunt, non fuisse

fuisse in dominatione; ajunt, quia in ejus ergo? Si maritus adquirebat mancipia, idem jus dem mancipabat: cui inlebat, si tu dominus, ego uxores viros quod hæc in eo videtur asserunt & plerisque in eaque, D. de d. Lucius, s. quæ cur non idem quem videmus suam dominum D. de legat. 2. ann. leg. l. si argent. leg. l. lib. 6 Aneidos
Hi domina adorti
Catullus: 1
Salvianus, l. 1
matres familiæ honorem por

fuisse in dominio mariti : si vero coem-
tione ; ajunt, fuisse in dominio viri,
quia in ejus manum convenit. Quid
ergo ? Si mancipatione jus domini sibi
adquirebat maritus, cur non etiam mu-
lieri idem jus erat in virum, quem ea-
dem mancipatione sibi patrē fam. coc-
mebat ? cui in limine domus dicere so-
lebat, *Si tu Caius, ego Caia* ; id est, si tu
dominus, ego domina. Si ideo putamus
uxores viros suos adpellasse dominos,
quod hæ in eorum dominio essent, ut
videtur asseruisse Servius, lib. 4 Æneid.,
& plerisque in jure locis confirmatur, l.
eaque, D. de donat. int. vir. & uxor. l.
Lucius, §. quæ marito, D. de legat. 2.
cur non idem conjicimus de marito,
quem videmus etiam aliquando uxore
suam dominam adpellasse? l. uxorem,
D. de legat. 2. l. Titia, §. marito, D. de
ann. leg. l. final. §. uxori, D. de aur. &
argent. leg. cum & ipsemet Virgilius,
lib. 6 Æneidos, dicat,

*Hi dominam Ditis thalamo deducere
adorti.*

Catullus: *Ac domum dominam voca.*
Salvianus, lib. 7, habuisse ait Romæ
matresfamilias jus suum, & dominarum
honorem potestatemque habuisse. Ve-

rum est; habuerunt quidem multæ integrum jus domini; sed nulla fertur impollutum jus matrimonii. Quid etiã voluit Verrius Flaccus, juris Pontificii peritissimus, quem Macrobius, lib. 1 Sat. cap. 16, refert dixisse, mulierem postera die nuptiarum libertatem auspicari uxoriã, & ad hanc rem sacra celebrare? Hoc Servius, lib. 6 Æneid., ait Græcorum more fieri, qui uxoreν *ἐλευθερίαν* dicunt. Epictetus vero mitiori vocabulo *κυρία* dicit adpellari mulierem quæ duodecim annos adepta erat. Aristotel. lib. 2 Rhetor. cap. 24: Οἷον ὅτι *διγάμος Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν Ἐλένην. αἰρεσις γὰρ αὐτῇ ἐδόθη πατρὸς τῆς πατρὸς. οὐ γὰρ αἰεὶ ἴσως, ἀλλὰ τὸ πλεονέχον. καὶ γὰρ ὁ πατὴρ μέγας τῆς κυρίας*. Hanc historiam accurate narrat Euripid. in Iphigen. Aulide. Catullus:

Qui genero sua jura simul cum dote dederunt.

Rectius tamen dicemus, mulierem, quæ propter sexus imbecillitatem antiquitus erat in perpetua tutela, (ideo quod coemptione recedebat à tutoris potestate) in viri potestatem recedere, & ei esse loco filia, auctore Boetio; qui ideo asserit, priorem statum mutari, & esse capite

capite demum
testimonium

21. regul. Si

ma capitis den

tate & civit

hominis servu

in manum co

erat potestas

quit Sparti.

mina & ser

Neque enim

necis habeba

tuto referat

Pomponiam

externæ ream

permissam, u

pite fama que

jus veteris

Dionys. Ha

roupi de p, d

is, & τὸ μέγ

de oi συστει

que perspicu

lerium, de

bentem, lib.

jus vitæ & n

nus domini

de Rep. Nec

ponatur, qui

dem multæ in-
d nulla fertur
nii. Quid etiã
uris Pontificii
erobius, lib. 1
mulierem po-
tatem auspica-
rem sacra cele-
a. 6 Æneid., ait
qui uxore ðe-
is vero mitiori
pellari mulie-
s adepta erat.
p. 24: Οἷον ὅτι
τῶν Ἑλλήνων αἰ-
πιότης. οὐ γὰρ
γὰρ ὁ πατὴρ μέ-
historiam accu-
higen. Aulide.

mul cum dote de-
mulierem, quæ
atem antiqui-
(ideo quod
utoris potesta-
tendere, & ef-
etio; qui ideo
mutari, & esse
capite

DE VET. RIT. NUP T. 345

capite deminutam. Cujus etiam juris
testimonium exstat apud Ulpianum, tit.
21. regul. Sic enim scriptum est: *Mini-
ma capitis deminutio est, per quam, liber-
tate & civitate salva, status dumtaxat
hominis servatur. quod fit adoptione &
in manum conventionem.* Non tamen ea
erat potestas qualis apud Barbaros, in-
quit Sparti. in Carac. apud quos fœ-
minæ & servi eodem gradu habentur.
Neque enim in eam maritus jus vitæ &
necis habebat; quamvis ex prisco insti-
tuto referat Cornelius Tacitus, lib. 13,
Pomponiam Græcinam, superstitionis
externæ ream; Plautii mariti judicio
permissam, ut coram propinquis de ca-
pite famaue conjugis cognosceret. Cu-
jus veteris instituti his verbis memin-
it Dionys. Halicar. in Romulo: *Ἀμαρπύ-
ρου τε δὲ π. δικαστὸν τὸ ἀδικοῦν μὲν ἐλάμβαν-
ε, & τὴν μετὰ τὸν πρῶτον νόμον. Ταῦτα
δὲ οἱ σύμφενοι μετὰ τὴν ἀνδρὸς ἐδικάζον.* Id-
que perspicuum est indicare voluisse Va-
lerium, de Sacello deæ Viriplacæ scri-
bentem, lib. 2, cap. 1. Non tamen habebat
jus vitæ & necis maritus, sed nihilomi-
nus dominus dicebatur. Cicero, lib. 4
de Rep. *Nec vero mulieribus præfectus re-
ponatur, qui apud Græcos creari solet; sed*

fit censor, qui viros doceat moderari uxori-
bus. Nonius: Nec enim semper dominii
vocabulum ad eam rem, quæ pleno jure ad
nos pertinet, refertur. at etiam domini ad-
pellantur qui cuiuscumque rei quomodocum-
que præsunt, ut ἔστι δεσπότης ἔστι κύριος si-
gnificet. Inter quæ nomina hanc diffe-
rentiam refert Philo Judæus, lib. Τίς ὁ
τὸ δαίμων κληρός; Καί. Τί τὸ, Συνάνημα ἑω-
τα λέγεται, κύριος καὶ δεσπότης; Ἀλλ' εἰ καὶ
τὸ ὑποκείμενον ἐν καὶ ταῦτόν ἐστιν, ἐπινοίας καὶ
κληρονομίας. Διὰφέρεισι. κύριος ἰδὲ γὰρ ὡς τὸ
κύριος, ὃ δὴ βέλαιόν ἐστιν, εἴρηται, καὶ ἐναν-
τιότητά αὐτοῦ καὶ ἀνύρου. δεσπότης δὲ,
ὡς τὸ δεσμεύειν, ἀφ' ἑδ', ὡς οἶμα, ὡς τὸν
δεσπότην κύριον εἶναι. Maritus itaque de-
centiori ac mitiori vocabulo κύριος ad-
pellabitur, quam δεσπότης. Sane enim,
ut est in Livio à Valerio dictum, Et vos
in manu. Et tutela, non in servitio, debetis
habere eas; Et malle patres vos, Et viros,
quam dominos, dici. Bruti verba, ex li-
bro de Officiis, citat Priscianus, lib. 6.
quæ sunt hujusmodi: Itaque patres fa-
milias domini sumus. Seneca, epist. 47: Ne
illud quidem videtis, quam omnem in-
vidiam majores nostri dominis, omnem con-
tumeliam servis, detraxerint, dominum
patrem familias adpellaverint, servos quod
etiam

etiam in mini-
De qua differ-
Lactantius, l.
est in prædicto
lib. 4. Æneid.
nem liberæ
tantum jure
riti esset, jure
nō transfe-
phili supra d.
maritus plen-
tum jure. Qu-
enim prius di-
eo tantum int-
monium jure
atque ideo sta-
tam enim vir-
in viri manu
reverentiæ e-
testate, aut
maritus, ut d-
ut ait Festus,
venerat, ma-
prie, ante qu-
fuisse.

etiam in minimis adhuc durat) familiares. De qua differentia amplissime disputat Lactantius, lib. 4. div. Inst. Atque, ut est in prædicto Servii loco manuscripto, lib. 4. Æneid., mulier sustinet conditionem liberæ servitutis, quod videlicet tantum jure Quiritium in dominio mariti esset, jure vero gentium dominium nō transferebatur; & sic (ut utar Theophili supra dicta distinctione) non erat maritus pleno jure dominus, sed tantum jure Quiritium. Quemadmodum enim prius dictum est, hæc mancipatio eo tantum interveniebat, ut esset matrimonium jure Quiritium contractum, atque ideo stabiliior & sanctior societas. tam enim vir in mulieris, quam mulier in viri manum convenerat. sed receptæ reverentiæ est, mulierem esse in viri potestate, aut ejus in cujus esset potestate maritus, ut docet Agellius, lib. 18. nam, ut ait Festus, ea quæ in manum viri convenerat, materfamilias non erat proprie, ante quam maritus sui juris factus fuisset.

CAP. XXIV.

*An coemptione filia è patris potestate
sit emancipata.*

SED quaritur, an hoc modo filia patris potestate soluta esset, si illa, antequam nupsisset, in potestate patris erat. Et sane Labeo asserit, uxorem in mariti familiam transgredi; ut tradit Agellius, lib. 13, cap. 10. Et Ulpianus scribit, viri & uxoris commixtam familiam esse, & unam domum; l. i. §. si vir, D. ad Senatusc. Syllan. Et Quintil., declam. 239, ait: Ut virgo pertinebat ad patrem, ita nupta pertinet ad maritum. Sed hoc primum obiicio: Cur non idem jus putatur in uxore quæ usu tantum habetur, cum hi auctores indefinite de omnibus uxoribus mentionem faciant? Tum etiam mirum est, quid sibi velint apud Plautum filia Antiphonis. quarum altera in Sticho ita sororem alloquitur: *Neque est cur nunc studeam has nuptias mutarier. Verum postremo in patris potestate est situm faciendum id nobis quod parentes imperant.* Et postea: *Pati nos oportet quod ille faciat cujus potestas plus potest.* Eas enim in manum virorum coem-

coemptione con-
subjecta argu-
enim nimis cu-
cum æquius est.
stea viros nost-
matresfamilias
qui quidem e-
cum exierit, p-
triam potesta-
etiam Hermo-
exh., det viro
ducenda & ex-
minium, quod
finitis auctorita-
licrem, quæ al-
state patris: l.
1.4, C. solut. r-
eidere possit,
derit: l. patr-
modo moder-
ne, inquit Ul-
trimonia jure
D. de lib. exhib-
se à Numa, ref-
His, dum ab-
responderi po-
se coemptione
consultos, g-
spondentes, a

coemptione convenisse, hæc verba statim
 subiecta argumento sunt: *Numquam*
enim nimis curare possunt parentes filia,
cum æquius est, nos potiore habere te, po-
stea viros nostros, quibus voluisti nos esse
matresfamilias. Deinde, nullo auctore,
 qui quidem extet, aut saltem in publi-
 cum exierit, potest aliquis probare, pa-
 triam potestatem matrimonio solvi: cū
 etiam Hermogenianus, l. 2. D. de liber.
 exh., de viro interdictum de uxore de-
 ducenda & exhibenda, non etiam do-
 minium, quod patris esse fatetur; & in-
 finitis auctoritatibus probari possit, mu-
 lierem, quæ alteri nupsit, esse in pote-
 state patris: l. 1, C. de bon. quæ liber.
 l. 4, C. solut. matrimon. ita ut eam oc-
 cidere possit, si in adulterio deprehen-
 derit: l. patris, D. ad l. Jul. de adulr.
 modo moderata esset ea patris potestas,
 ne, inquit Ulp., bene concordantia ma-
 trimonia jure potestatis turbentur. l. 1.
 D. de lib. exhib. quod constitutum fuis-
 se à Numa, refert Dionys. Halicar. lib. 2.
 His, dum ab alio meliora adferentur,
 responderi posse puto, raro nuptias fuis-
 se coemptione contractas; & ideo juris-
 consultos, generaliter de uxoribus re-
 spondentes, ad eas tantum prospexisse,
 quæ

quæ jure gentium, id est, usu tantum, erant uxores. Quod videtur notatum à Tacito, l. 4 Ann. dicente, Flammicam dialem sacrorum causa in potestate viri tantum fuisse, cætera promiscuo fœminarum jure agere. Cum & verum sit, pleraque jurisconsultorum responsa, aliquid sæpe addendo, sæpe etiam detrahendo, Tribonianum suo tempori ad commodasse. Nam & illo fragmento, nuper à doctissimo P. Pithæo edito sub titulo De adulteriis, apparet, distinctius Papinianum & Paulum respondisse, occidendi facultatem legem patri tribuisse, eam, quam in potestate haberet, & eam, quæ eo auctore in manum convenerat. Qua distinctione plane constat, eam, quæ patre auctore in manum viri convenerat, non fuisse in patris potestate. Quod vero ad Plauti verba pertinet, longa virorum absentia, qui triennio jam aberant, divortii legitimam causam præstitisse videbatur. Et sane verisimile est, ante Constantinum non quadriennium mulieres expectasse. l. vel senectutem, D. de donat. int. vir. & ux. & l. ult. C. de divort. At quid moror? Non est tanta comici fides habenda, ut eos putemus juris civilis regulas *aver-*
ew.

Cæ observasse. poterat, ut, quæ manum patris c ejus esset potest nim, ut una ead terf. & filiafamil duarum familiar regulis adversari kalt. de hered. q

VIR & uxor d communicati rur. l. i. D. de rit de crim. expil. he sam tradi annu sollemne fuisse, igni & aqua illan catio sacrorum, publicorum, sed ut ait Festus, pro ribusque fiebant. cero, lib. 2 de leg item consecuta trisf. sacrorum m is essent ea adju

cas observasse. Sed ad rem: Fieri non poterat, ut, quæ per æs & libram in viri manum patris consensu convenerat, in ejus esset potestate. Consequeretur enim, ut una eademque mulier esset materf. & filiafamilias: & ita fieret, ut esset duarum familiarum mulier: quod juris regulis adversari nemo dubitat. §. at hi, Inst. de hered. quæ ab intest.

CAP. XXV.

De communione Sacrorum inter virum & uxorem.

VIR & uxor divini & humani juris communicationē habere dicebantur. l. i, D. de rit. nupt. l. adversus, C. de crim. expil. hered. Ob eamque causam tradi annulos & claves uxoribus, sollemne fuisse, superius dictum est, & igni & aqua illam accipere. Communicatio sacrorum, inquam, non quidem publicorum, sed privatorum erat, quæ, ut ait Festus, pro singulis familiis gentibusque fiebant. quæ jura (inquit Cicero, lib. 2. de leg.) pontificum auctoritatem consecuta sunt, ut ne morte patrisf. sacrorum memoria occideret, & his essent ea adjuncta, ad quos ejusdem morte

morte pecunia venerit. Itaque, ait, non tantum heredes sacris adstringi, sed & legatarios, qui tantumdem caperent, quantum omnes heredes, aut iis deficientibus omnes quicumque ex bonis defuncti locupletiores erant. Jurisconsultos vero invenisse, rationem, cur pecunia sacrorum molestia liberaretur. Primo, si is, cui tantum legatum erat quantum uni ex heredibus, minus centum cepisset quam legatum erat. Secundo, si stipularetur is, cui testamento relictum erat, id ipsum quod relictum est, ut non ex testamento, sed ex stipulatione deberetur. Et hunc modum putarem Ciceronem intellexisse in oratione pro Murræna; cum ait, jurisconsultorum ingenio senes ad coemptiones faciendas, interimendorum sacrorum causa, repositos fuisse. Nam antiquiori jurisprudentia, cum testamentum per æs & libram fiebat, is tantum heres erat, qui familiae emptor adhibebatur, ut testatur Theophilus Instit. de test. Et dicebatur heres testamenti per æs & libram à Cicerone eodem loco, licet sapissime id fieret *νόμον χρίειν*, vel dicis causa: cum plerumque nihil aut parum apud eum de bonis defuncti remaneret. ceteris enim, quod

quod relinqueretur, sed aut dandi, aut quebatur. Ait et reg., his testamenti, familiae mancipationem: nunc modum fieri; *καριστὴν scripta sunt*; vos *Quiritium*. Itaque quod Plautus vindicta ait: *γὰρ φωνὴν, ἐπεὶ οὐκ ἔστι νόμος, ἕτεροι δὲ πρὸς* media jurisprudentiam quam explicat Theophilus testamentorum genus enim hæredes interimendi vero tantum familiae emptor improprie *καρπὸς* eos, ad quos mortis pervenerat, licet itaque, cum nollet familia perveniebat, senes id est, inquit, capulo est vicinus hominē nihil celerarium, sed nunc spei, adhibebatur is, cui relictum per

ANI
aque, ait, non
tingi, sed &
em caperent,
, aut iis defi-
que ex bonis
nt. Juriscon-
nem, cur per-
eraretur. Pri-
m erat quan-
us centum ce-
Secundo, si
ento relictum
um est, ut non
ulatione debe-
utarem Cice-
one pro Mu-
ltorum inge-
faciendas, in-
causla, reper-
i jurispruden-
as & libram
at, qui familiae
estatur Theo-
cebat heres
m à Cicerone
lime id fieret
lla: cum ple-
apud eum de
ceteris enim,
quod

DE VET. RIT. NUPT. 353

quod relinquebatur, non instituendi,
sed aut dandi, aut legandi modo, relin-
quebatur. Ait enim Ulpianus, titul. 20
reg., his testamentis duas res tantum a-
gi, familiae mancipationem, & nuncu-
pationem: nuncupatione vero in hunc
modum fieri; *Ita hac, uti in his tabulis
carisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita te-
stor; vos Quirites testimonium prabitote.*
Itaque quod Plutarchus de sera numi-
nis vindicta ait: *Ῥωμαῖοι, ὅταν Διὰθήκας
ᾤσθωνται, ἑτέρους μὲν ἀπαλείπουσιν κληρο-
νόμους, ἕτεροι δὲ πωλοῦσιν ἐν οὐσίᾳ* aut ex
media jurisprudentia intelligendum est,
quam explicat Theophilus, aut diversa
testamentorum genera notat: quandoq;
enim haeredes instituebant, quandoque
vero tantum familiae emtores: aut etiam
improprie κληρονόμους adpellavit, etiam
eos, ad quos morte alicujus pecunia ju-
re pervenerat, licet legata esset. Testator
itaq; cum nollet, eum, ad quē ejus pecu-
nia perveniebat, sacris alligari; capularē
senē, id est, inquit Servius, Aeneid. 6, qui
capulo est vicinus, & proximus morti,
hominē nihili capite censum, nedū pro-
letarium, sed nullius ob ætatem senilem
spei, adhibebat familiae emtorem, à quo
is, cui relicta pecunia erat, post testato-

ris mortem stipularetur, ut hæc pecunia non ex testamento, sed ex stipulatione, deberetur. Nam, nec restituta hereditate jura sepulcrorum apud heredem remanuisse, Paulus refert. l. quia perinde. ad SC. Tertull. Sunt enim hæc jura in heredibus perpetua: adeo ut, si ab eo bona tanquam indigno auferantur, tamen jura sepulcrorum retineret: l. si quis fuit, de Relig. excepto crimine perduellionis. l. i. §. interdum, de suis & legit. Et ita fiebat, ut, herede illo senes coemtiali mortuo, etiam sacra interirent. Qua de causa, qui vilissimæ conditionis erant, usurpata loquendi formula dicebatur senes coëtionales. Plaut. in Bacch. *Nunc Priamo nostro, si est qui emtor, coemtionalem senem vendam ego, venalem quem habeo.* Et quia fortasse illi ociosi & inertix dediti solebant in illo adstare lapide, ubi res Mancipi venire solebant, si forte quem invenirent, cui nomen suum adcommodarent; quasi in proverbium abiit, ut diceretur, inter senes coemtionales mancipationem fieri. ut Curius ad Ciceronem: *Quod quidem si inter senes coemtionales venale proscripterit, egerit non multum.* Consules etiam Scaptium plebeium coemtionalcm

lem senem, adpellasse, Livius indicat, lib. 3. lib. bona venia viro non male fortaretur, quales sunt in Pœnulo homines magis a istorum nullus nmeri. Ibi habitatorum, sapiumque, qui adoptarum & bonorum fier, in familiam sacrorum participationem institutum fuisse, ut Hal. lib. 2. Pœnulo, quod curia, quod curia, quod curia

SED humani facile perspicitur parata à marito uxoris nomineturque non om

ut hæc pecunia
ex stipulatione,
restituta heredi-
apud heredem
t. l. quia perin-
enim hæc jura
adeo ut, si ab
no auferantur,
retineret: l. si
to crimine per-
um, de suis &
erede illo sene
m sacra interi-
vilissimæ con-
loquendi for-
onales. Plaut.
astro, si est quia
m vendam ego,
quia fortasse
liti solebant in
res mancipi ve-
em invenirent,
nodarent; quasi
liceretur, inter
stipulationem fie-
em: Quod qui-
ales venale pro-
rum. Consules
m coemtiona-
lem

lem senem, ad contumeliæ notam ad-
pellasse, Livius, ut est nuper restitutus,
indicat, lib. 3. licet & in prædictis locis,
bona venia virorum doctorum dixerim,
non male fortassis *senes comitiales* lege-
retur. quales sunt illi de quibus sic Plau-
tus in Pænulo: *Non potuisti adducere
homines magis ad hanc rem idoneos. Nam
istorum nullus nefastus est. Comitiales sunt
meri. Ibi habitant, ibi eos conspicias, quam
pratorem, sapius. Quemadmodum ita-
que, qui adoptabatur, particeps sacro-
rum & bonorum fiebat: sic etiam mu-
lier, in familiam mariti transiens, fiebat
sacrorum particeps. Quod à Romulo
institutum fuisse, his verbis testatur Dio-
nyf. Hal. lib. 2: Γυναῖκα, ἡμετέρῳ τε, καὶ μέγισ-
τος συνέλθουσιν ἀνδρὶ, καὶ γινώσκον ἀπάντων
εἶναι, ἡμετέρων τε, καὶ ἱερῶν.*

CAP. XXVI.

*De communionem bonorum inter virum
& uxorem.*

SED humani juris communicatio nō
facile perspicua est; cum mulier se-
parata à marito bona haberet, quæ rei
uxoriæ nomine continebantur; cum ple-
rumque non omnia, sed ea tantum, quæ
doti

doti dicta erant, ad maritum transirent,
 cetera essent *προσφερα*, quorum ne
 quidem administrationem haberet ma-
 ritus; l. hac lege, C. de pact. con. cum
 quæ debebantur mulieri, maritus exi-
 gere non posset; l. cum maritum, C. de
 solut. earum etiam rerum, quæ dotis
 nomine præstabantur, maritus plenum
 dominium non haberet, sed ea in bonis
 ejus tantum esse dicerentur, l. quam-
 vis, C. de jur. dot. in dominio vero mu-
 lieris; l. in reb. eod. titul. cum etiam
 suos homines familiamque domesticam
 haberet mulier. l. sed si vir, 31. infra de
 donat. int. vir. & uxor. Denique, quare
 mulier dicebat bona sua in dotem viro, si
 ad eum solo matrimonii jure transirent?
 Solet sic distingui. Aut coemptione, aut
 farre ducta est mulier; & tunc, teste Ci-
 cerone, in Topicis, omnia quæ mulieris
 fuerant, viri fiebant dotis nomine. Ad-
 luditque ad hoc jus Lucianus in dialo-
 go, qui *Πητόρων διδασκαλῶ* inscribitur,
 his verbis: *Πρόσθ' δὲ σὺ, ὁ ἐραστὴς, ἐπεθυμῶν*
δηλαδὴ ὅτι πείχεται γενέσθαι ἐπὶ τῇ ἀκέραι, ὡς
γαμήλειας τε αὐτῇ, ἀνελθὼν, καὶ ἵνα καὶ
πάντα ἐκεῖνα ἔχῃς, τὸν πολλόν, τὴν δὲ ξαν,
τὰς ἐπαύρους. νόμῳ γὰρ ἅπαντα γίγνεται τῇ
γαμηνίᾳ. Macarius, homil. 32: *Ὡς*

πρὸ γὰρ γυνὴ, μετὰ τὴν
ὑπαρχούσαν αὐτῇ
ἐν πολλῇ ἀλ' ἀπὸ
αὐτῆς, ὅτι τὸ τοιοῦτον
ὑπαρχόντων αὐτῇ ἐστὶν
ψυχῇ, καὶ τὸ σῶμα
 Cic. lib. i. Offi-
 conjugio est; p-
 una domus, con-
 usu tantum du-
 tantum domin-
 quæ doti dicta
 me: nec rerum q-
 bebat, nisi prom-
 habitationis car-
 quemadmod. ul-
 rendum matrim-
 De usu & habi-
 ut & ceterarum
 promiscuus est
 tit. Columell.
 batur in domo
 aut maritus aut
 diceret, sed in o-
 ab utroque, ut
 matronalis sed
 parem faceret.
 cuus usus, nul-
 rito. l. Lucius

περὶ γὰρ γυνή, μεμνημένη ἀνδρὶ, πάντα τὰ
 ὑπάρχοντα αὐτῆς ἐὼς ὅλιον ἢ παρὶκα διαφέρει,
 ἐκ πολλῆς αἰσῆτος εἰς τὰς χεῖρας ῥίψασα τὰ
 αὐτῆς, ἐτὶ τὸ λίαν, Εἰ μὲν οὐδὲν ἔχω, τὰ ἐμὰ
 ὑπάρχοντα σὺ εἶσι, καὶ ἡ παρὶς σή εἰσι, καὶ ἡ ἐμὴ
 ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα τὸ ἐμὸν, σὸν ἐστίν· ἔγωγε &c.
 Cic. lib. i. Offic. Prima societas in ipso
 conjugio est; proxima in liberis, deinde
 una domus, communia omnia. Aut erat
 usu tantum ducta: & tunc eorum fiebat
 tantum dominus bonitarius maritus,
 quæ doti dicta erant: ceterorum mini-
 me: nec rerum quidem uxoris usum ha-
 bebat, nisi promiscuus esset usus, veluti
 habitationis causa; l. si mulieri. D.
 quemadmod. ususfruct. amitt. ne ei ca-
 rendum matrimonio aliter foret; l. 4,
 D. de usu & habit. l. sed neque, eod. titul.
 ut & ceterarum rerum, quarum usus
 promiscuus esse debet. l. ceterarum, eod.
 tit. Columell. lib. 12. Nihil conspicie-
 batur in domo dividuum, nihil quod
 aut maritus aut fœmina proprium esse
 diceret, sed in commune consecrabatur
 ab utroque, ut cum forensibus negotiis
 matronalis sedulitas industriæ rationem
 parem faceret. At si non esset promisc-
 uous usus, nulla fit communicatio ma-
 rito. l. Lucius Titius, §. filiam, D. ad
 Senat.

Senat. Trebell. Mater familias itaque sola, non etiam uxor simplex, erat humani juris particeps. Sane enim huic legi, quæ à Romulo lata est, de huiusmodi societate additum est, cum fuit in duodecim tabulas relata, si in manum viri convenisset, ut refert Dionys. Halicarn. lib. 2. At, num ea societas leonina dicitur, quæ maritum, coemptione facta, non etiam mulierem, dominam facit? Ego vero, etiam mulierem dominam bonorum mariti fuisse, dico. Ait enim Macrobius, lib. 1 Saturn. cap. 15, ex Verrio Flacco, postera die nuptiarum mulierem dominium rerum mariti incipere adipisci. Et existimavit Plutarchus, libro de præceptis connubialibus, ideo donationes inter virum & uxorem prohibitas fuisse à Romanis, quod omnia communia iudicarent: ob eamque causam annulos & claves domus ab initio tradi, ex supradictis notum est. Sed in eo hæc erat differentia, quod maritus tamquam pater administrationem habebat: mulier vero, quæ loco filiæ erat, non nisi κατὰ ἐλπίδα dominium adipiscebatur; ut post mortem viri in ejus familia jus bonorum haberet, & in sui heredis locum veniret. ut asserit Agellius lib. 18, cap. 6.

Quod

Quod Paulus, in notat, quia societas dominam eam facit, tum facere, sicut inquit Caius, lib. 10 vero sororis consanguineorum tur enim heres viendo, ut ait Ulpianus, ut in illis evincitur dominium post. Et id elegit Dion. Hal. Σαφ. τῶν γαμνηστικῶν περὶ τῶν αὐτῶν ὑποθέσεων τὸ κατὰ ἐλπίδα, ὡς ἔχειται ἐν τῇ κατὰ ἐλπίδα μὲν πάντων ἐστὶν κτλ. γενεὰν ἔχει, τοῖς Sic è contrario licet, habebat jus successionis. Cicero pro Flacco contrario sensu hereditatem Varronem Sextilianum conventionis & tutor erat, auctor

MANI
 illas itaque so-
 lex, erat huma-
 nem huic legi,
 de huiusmodi
 in fuit in duo-
 in manum viri
 ony. Halicarn.
 s leonina dice-
 emtione facta,
 ominam facit ?
 erem dominam
 ico. Ait enim
 cap. 15, ex Ver-
 uptiarum mu-
 mariti incipe.
 Plutarchus,
 dialibus, ideo
 uxorem pro-
 , quod omnia
 o camque caus-
 mus ab initio
 m est. Sed in eo
 d maritus tam-
 onem habebat:
 ae erat, non nisi
 dipisceretur; ut
 familia jus bo-
 heredis locum
 us lib. 18, cap. 6.
 Quod

Quod Paulus, in l. i, D. rer. amotar. sic
 notat, quia societas vitæ quodammodo
 dominam eam faceret. ideo furtum tan-
 tum facere, sicuti filia patri faciat. quia,
 inquit Caius, lib. 3 Inst. marito filix, fi-
 lio vero sororis loco erat. & est illis in
 consanguineorum numero. adgnasci-
 tur enim heres suus, in manum conve-
 niendo, ut ait Ulp. tit. 22 & 23 reg. ita
 ut in illis evidentius appareat conti-
 nuatio domini. l. in suis, D. de lib. &
 post. Et id eleganter ex Romulo retulit
 Dion. Hal. Σαφρονῆσαι μὲν γὰρ, καὶ πάντες
 τῶ γελαμηνότι πειθαρχήν γυνή, κυρία τῶ οἴκου
 τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς, ὅνπερ καὶ ὁ ἀνὴρ, καὶ
 τελευτήσας τῶ ἀνδρὸς κληρονομῶ. γίνεται
 τῶ χρημάτων, ὡς θυγάτηρ πατρὸς, εἰ ἄπαρ
 τε καὶ ἀπὸ μηδενὸς ἀφ' ἑαυτῆς δόποινοι,
 πάντων εἶσαι κυρία τῶ δόποιφθέντων. εἰ δὲ
 γενεὰν ἔχει, τοῖς πατρὶν ἰσόμενοις γινομμένη.
 Sic è contrario, si prior decederet mu-
 lier, habebat maritus tanquam pater
 jus successionis. quemadmodum innuit
 Cicero pro Flacco: argumento sumto à
 contrario sensu: cum ait, jure Flaccum
 hereditatem Valeriæ petere, quamvis in
 manum Sextilii convenisset; quia ea
 conventio & dotis dictio sine ejus, qui
 tutor erat, auctoritate facta erat. Itaque
 non

non est Boëthius reprehendendus, cum
asserit, uxore, quæ in manum viri con-
venerat, defuncta, bona ad virum per-
tinere. Verum est tamen, successu tem-
poris patres sibi cavisse, ac filias spon-
dendo contraxisse fiduciam, §. ult. Inst.
de leg. agn. success. ut, si sine liberis ea-
morentur, ad eos rediret hereditas, l.
3, C. Th. de leg. hered. aliter enim ma-
ritus erat heres, ut notat Servius, lib. 7
Æneid. ad hæc verba:

*Externusque in regnum quaritur heres.
De Iure, inquit, traxit, ut non generum,
sed heredem diceret, nam per coemptionem
facto matrimonio sibi invicem succedebant.*
Sed non puto, ex l. nulla, D. de suis &
legit. induci posse, posteriori jurispru-
dentia hoc jus successionis mutatum
fuisse; imo, successiones, quæ ex S. C.
Tertulliano & Orficiano deferebantur,
ad eas tantum, quæ usu ductæ erant,
pertinuisse, existimo.

CAPUT XXVII.

Qualis erat communio cum uxore usu ducta.

Quod si usu tantum esset ducta uxor,
nullam fuisse inter eos societatem,
verisimile est, nisi in quantum inter eos
conven-

conventum ea-
dicebat, vel om-
tantum partem
nulla lege, C.
na, D. cod. tit.
tura qualis pac-
enim dotalia,
deteriorem non
stiterant. l. 1. l.
pacto nihil con-
tium constituta
conferam, talia
proprium patrin-
ego etiam, D. de
maritus utatur a-
stinenda. Aliter
ta, inter virum &
pactio fiebat. l.
creditor, §. si in
constante matr-
dotis causa per-
ejus, qui daba-
semper apud ma-
jur. dot. tamen,
maritus ea bona
bonis suis ea, ta-
vis, D. de jur. d-
teribus inter do-
meretur; l. ult.

endendus, cum
anum viri con-
a ad virum per-
succesſu tem-
ac filias ſpon-
am, §. ult. Inſt.
ſi ſine liberis ex-
ret hereditas, l.
aliter enim ma-
t Servius, lib. 7

quaritur heres.
ut non generum,
per coëmptionem
icē ſuccedebant.
D. de ſuis &
riori jurispru-
onis mutatum
, quæ ex S. C.
p deferebantur,
i ductæ erant,

XVII.

uxore uſu ducta.
Ter ducta uxor,
eos ſocietatem,
ntum inter eos
conven-

DE VET. RIT. NUPT. 361

conventum erat. Itaque mulier doti
dicebat, vel omnia ſua bona, vel eorum
tantum partem, prout libitum erat : l.
nulla lege, C. de jur. dot. l. mulier bo-
na, D. eod. tit. Dotis vero hæc erat na-
tura qualis pacto conventa eſſet. Pacta
enim dotalia, quæ dotis conditionem
deteriorem non reddunt, ſervanda con-
ſtituerunt. l. i. D. de pact. dot. Quod ſi
pacto nihil conventum fuiſſet, jura do-
tium conſtituta erant. Quæ, ut in pauca
conferam, talia erant, ut nimirum dos
proprium patrimonium ſit uxoris, l. 3. §.
ego etiam, D. de minorib. & ea dote
maritus utatur ad onera matrimonii ſu-
ſtinenda. Aliter enim, dote non præſti-
ta, inter virum & uxorem de alimentis
pactio fiebat. l. fin. D. de in rem verſ. l.
creditor, §. ſi inter, D. mandat. idque
conſtante matrimonio. Quamvis enim
dotis cauſſa perpetua eſſet, & cum voto
ejus, qui dabat, ita contraheretur, ut
ſemper apud maritum eſſet; l. i, D. de
jur. dot. tamen, ut ait Cic. in Topicis,
maritus ea bona dotis nomine, id eſt, in
bonis ſuis ea, tantum habebat. l. quam-
vis, D. de jur. dot. Nam licet dos à ve-
teribus inter donationum ſpecies adnu-
meretur; l. ult. C. de donat. tamen ve-

Q riuſ

rius est, esse contractum. l. contractus, D. de regul. jur. Et ideo servum dotalem heredem institutum potest quidem maritus jubere ut is vel adeat vel repudiet, modo nihil deminuat ex dote: eaque in re consultum erat uxorem coram testibus interrogari. l. servus dotalis, sol. matrim. Soluta itaque matrimonio intererat, an mulier esset sui juris, an in patris potestate, si divortio solveretur matrimonium: quia mulier, nisi causam divortio præbuisset, ea, quæ sui juris erat, repetebat dotem, sive adventitia esset dos, sive profectitia. Ulp. tit. 6 regul. l. qui hominem, §. si gener, D. de solut. l. si alienam, C. solut. matrim. Si vero in patris esset potestate, pater agere poterat, adjuncta tamen filiae persona. l. 2, 3, & 4, D. sol. matr. Idemque jus erat, si morte mariti dissolveretur matrimonium. l. ult. C. de jur. dot. l. ult. C. solut. matr. Si vero uxor prior mortua fuisset, nihil intererat, an filiaf. uxor, an sui juris decessisset. Quamvis aliter posset colligi ex rescripto Alexandri imp. in l. 4, C. solut. matr. Sed differentia erat, an esset dos profectitia, an adventitia. Profectitia ad patrem redibat, vel ad ejus heredes: l. 7,

l. 4, C. de fāt. gulos filios in relictis. Ulp. tit. aliter liberis p ex l. unica, §. act. Dos vero prædicto titulo manebat, nisi latus fuisset ea §. sed & dos, Libris tamen spectum est. C

Sed cum m tutela esset ulu ductæ tut maritus. Loc Nam de pupill poterat, nulla cum ille cessio esset, maritum cum curator e dari tutor. l. v C. de excusat. ter, ne labem C. de excus. ti

l. contractus,
 l. servum dota-
 potest quidem
 ideat vel repu-
 nat ex dote: ea-
 at uxorem co-
 l. servus dota-
 itaque matri-
 tier esset sui ju-
 si divorcio sol-
 quia mulier, nisi
 uisset, ea, quæ
 dotem, sive ad-
 rofectitia. Ulp.
 m, §. si gener,
 C. solut. ma-
 uisset potestate,
 ancta ramen si-
 D. sol. matr.
 porte mariti dis-
 m. l. ult. C. de
 matr. Si vero
 t, nihil intere-
 juris decessis-
 et colligi ex re-
 n. l. 4. C. solut.
 at, an esset dos
 tia. Profectitia
 ad ejus heredes:
 l. t,

DE VET. RIT. NUP T. 363

l. 4. C. de fal. ca. adject. quintis in sin-
 gulos filios in infinitum penes virum
 relictis. Ulp. tit. 6. Posteriori ramen jure
 aliter liberis prospectum fuisse, constat
 ex l. unica, §. accedit, C. de rei uxor.
 act. Dos vero adventitia semper, inquit
 prædicto titul. Ulp., apud maritum re-
 manebat, nisi is, qui eam dederat, stipu-
 latus fuisset eā sibi reddi. l. mortis causa,
 §. sed & dos, D. de donat. mort. caus.
 Liberis tamen deinde etiam aliter pro-
 spectum est. C. de bon. quæ lib.

CAP. XXVIII.

Quis uxoris usuraria tutor esset.

SED cum mulier sui juris in perpetua
 tutela esset, dubitatur quis ei mulieri
 usu ductæ tutor esset, an extraneus, an
 maritus. Loquimur de cessico tutore.
 Nam de pupillæ tutore, quæ nubere non
 poterat, nulla potest esse dubitatio. Et,
 cum ille cessicus tutor idem ac curator
 esset, maritum non fuisse, verisimile est,
 cum curator esse non posset. l. 2, C. qui
 dari tutor. l. virum, D. de curat. fur. l. 4,
 C. de excusat. tut. Sed & nec mariti pa-
 ter, ne labem pudoris contrahat. l. licet,
 C. de excus. tut. Nam & Ulp. tit. 12 re-
 gul.

gul. ait ex l. Julia de maritandis ordinibus, ei mulieri, quam ex hac lege nubere oportet, tutorem dari, si legitimum tutorem non habeat ad dotem dandam, dicendam, promittendamve. Sed & non tantum ad dotem dandam nupturæ, verum etiam ei quoque quæ jam nupta est: sed & ad dotem augendam datur, & mutandæ quoque dotis gratia curator dari potest. l. non tantum, de tut. & curat. dat. Et hic dicebatur specialis curator, l. mulier, C. de jur. dot. ut & in l. siue generali, D. de jur. dot. Immo & furiosæ uxori non maritus, sed alter datur. l. si cum dotem, §. si autem, sol. matrim. l. 2, C. si sæp. in integr. Et tutor ejus, quæ nupsit, admonetur, ut ei curatorem petat, quo maturius possit rationem reddere administrationis. l. admone, C. qui pet. tut. vel curat. At posset obiici his verbis Ulpiani, tutorem dari ad dotis constitutionem, ne maritus in rem suam auctoritatem præberet, non etiam ad cetera bona administranda, cum nupsit. quo fit, ut, cum mulier sui juris sine tutore esse non posset, maritus videatur ei tutoris, vel, posterioribus temporibus curatoris loco fuisse: cum etiam Iust. in §. ult. Inst. de excusat.

cusat. tut. dicat. ratorem datum immisceat. Ego cessicum, siue c. fuisse; nihilominus administrasse, Quod significat ba Justiniani, præsertim, quæ curator, non n. ritatem tantum stare debeat. C. admodum, quoniam mulieri sine tutore quod aut pupilla possit eodem modo constare, longe a se in tutoris potestate ut ait Ulp. tit. Mur. in venen. testate mulierum nisi in rebus, tut. tutoris n. tas. At hæc vel essent quamdiu vel horum cus. debatur, ut ut. quasique pecu. Seia, D. de j.

cusat. tut. dicat, maritum, uxori suæ curatorem datum, uoe xspesarisscie, licet immisceat. Ego puto, tutorem quidem cessicum, siue curatorem, maritum non fuisse; nihilominus tamen res uxoris administrasse, nisi aliter convenisset. Quod significare mihi videntur hæc verba Justiniani, *Licet se immisceat*: cum præsertim, qui tutor erat cessicus, siue curator, non negocia gerere, sed auctoritatem tantum mulieri jam adultæ præstare debeat. Cic. in Top. *Non, quemadmodum, quod mulieri debeas, recte ipsi mulieri sine tutore auctore solvas: ita, quod aut pupilla aut pupillo debeas, recte possis eodem modo solvere.* Quibus verbis constat, longe alia ratione mulierem esse in tutoris potestate quam pupillum; ut ait Ulp. tit. ii. *Hi, inquit Cicero, pro Mur. invenerunt genera tutorum, qui potestate mulierum continerentur.* Et sane, nisi in rebus, quæ *ad præsentia* dicebantur, tutoris nulla poterat esse auctoritas. At hæc vel viro sic dabantur, ut ejus essent quamdiu matrimonium duraret; vel horum custodia per libellum ei tradebatur, ut uxor ad sustentationem sui, quasque peculium, eo uteretur. l. si ego Seia, D. de jur. dot. l. 3, C. ne ux. pro mar.

mar. Quo casu etsi prohibente muliere nullum sit jus marito in his se immiscere; l. hac lege, C. de pact. conn. tamen verisimile est, non prohibente administrasse, l. ult. C. de pact. conv. l. maritus, C. de procurat. l. pen. D. ad l. Falc. aut saltem auctoritatem administranti mulieri praestitisse. Itaque videmus, apud maritum duplicis juris peculium plerumque fuisse. Ut puta, si servus est dotalis, potest habere peculium, quod ad virum respicit, & quod ad mulierem. l. hinc quaeritur, De pecul. Et hoc eo cautius observandum erat, ne, si quid ad eam ex hujusmodi contractibus infcio marito pervenisset, turpis quaestus aestimaretur. l. Quintus Mutius, D. de donat. int. vir. & uxor. Quod est eleganter à Plauto dictum in Casina; his verbis: *Nam peculi probam nihil habere addecer Clam viro, & quod habet partum, ei haud commodi est,*

Quin viro aut substrabat, aut supro inveniret.

Et est quod Dion. Hal. in prooemio Περὶ τῶν δευτέρων ἐπηρώων πραγματείας ait. Ἐν εἰκείαις ἢ μὲρ ἐλάττω καὶ σώφρων γαμετὴ καλεῖται, μηδενὸς ἔσται τῶν αὐτῆς κυρία. ἐπεὶ οὐδὲ τις ἀφρων, ἐπὶ ἐλάττω τῆ βίᾳ παρέσται, πείσσει

πείσσει δὲ τοῖς τῆς ἀπειροτέρου τοῦ, & donare, re potuisse. l. v. si uxor, C. de

NE quid nuptiales conqueri quis operaprecium strum minus per etiam eruditio B. Briffonii om invidebo. Nam si quae sunt a nuptia, manum l. teor. Sponsa, tota dies nuptiis & sal. Quapropter ebat, in jus voc. D. bus ac molesti autem silenti Haud enim a trimonium p

πύσης ἀξιό τῆς ἐστίας ἀρχειν. Et tamen apertissimi juris est, uxorem, in scio marito, & donare, & hypothecam constituere potuisse. l. velles, C. de revoc. don. l. si uxor, C. de pign.

CAP. XXIX.

De sacrificiis nuptialibus.

NE quid vero eorum, quæ ad ritus nuptiales pertinent, prætermisissè conqueri quis possit, pauca hic addere operæ precium visum est, quæ ad jus nostrum minus pertinere videntur; quæ si etiam eruditioni, judicio ac doctrinæ B. Briffonii omnes accepta referant, nō invidebo. Nam & in istis, ut in ceteris, si quæ sunt à nobis fortassis superaddita, manum lucemque præbuisse profiteor. Sponsa igitur domum viri ingressa, tota dies nuptiarū in sacrificiis, conviviiis & saltationibus transigebatur. Quapropter ea die vir, & ea quæ nubebat, in jus vocari non poterat, l. 2. D. de in jus voc. Debebant enim hac die litibus ac molestiis supersedere. Sacrificia autem silentio prætermittenda nō sunt. Haud enim aliter faustum felixque matrimonium putabant Romani, nisi more

sollemni antea libassent. Sed, quia multa sunt & varia, præcipua si enumeraverimus, huic nos operi satisfacisse, existimabimus. Primum itaque, teste Varr. lib. 2 De re rustica, porca immolabatur, quasi eo sacrificio, diis testibus, fœdus matrimonii bene cessurum, & inviolabile futurum, promitterent conjuges. Nam & mulieres, inquit Varro, maxime nutrices, naturâ, qua fœminæ sunt, in virginibus adpellant porcam, & Græci χοῖροι; significantes, esse dignam nuptiarum. Aristoph. itaque in Acharn. sic ludit in ambiguo χοῖρος vocabulo: cum, pro porcis, juvenis Magareus sublatis, puellæ vestibus ostenso pudendo, ait, ἢ εἰ χοῖρος ἐστὶν ἄδελφός; Nam porca δέλφας dicebatur, inquit Athen. lib. 9: Αἱ θήλειαι οὕτω λεχθεῖεν ἂν, αἱ δελφύας ἔχουσαι. ἔτι δὲ αἱ μήτρας καλεῖνται. Ἐοὶ ἀδελφοὶ ἔνθεν ἐτυμολογέονται. Inde etiam Hesych. δελφάκιον pudendum muliebri esse ait. Quod, cum nondum pene adolevit, sed est adhuc tenerum & delicatum, est tamen αἰραῖον γάμος, χοῖρον adpellant; significantes, puellas dignas esse nuptiarum, licet nondum sint δελφύας ἔχουσαι μήτρας ἔχουσαι, μηδὲ συμπεπηγῆται τοῖς σώμασι. Quod Eustath. in Hom.

O. d. ζ.

O. d. ζ. latius exp. immolabatur, adeo libidini de Iliad. τ. καὶ γὰρ ἀφροδίτην. ὅθεν αἰσῶς μίξεις. καὶ δαιμονίων τῶν γυνή καὶ ἀνδρῶν, λαοὶ, διὰ τὴν τῇ περὶ τῶν ἀφροδίτης, τὰ ὁμοῦ. E. ficiū Varro p. suillo, inquit, per tū primū sumtū ris porci immolan fœdus cum feritu nuptiarum initiū viri in Hetruria nova nuptia & porcam immolani, & etiam tatum videtur. didero, fortasse nuptiarum, ut eo fœcunda esset porcos triginta Ingens inveni Triginta ca. Hinc enim gr.

Sed, quia multa si enumeratis fecisse, exique, teste Varr. immolabatur, sibus, fœdus n, & inviolarent conjuges.

Varro, maxime sunt, porcam, & Græce dignam nupte in Acharn. sic tabulo: cum, treus sublati, udendo, ait, νόμα; Nam inquit Athen. εἰν αὖ, αἱ δὲ λαγαυ καλῶται. & Inde etiam dum muliebre um pene adomum & delicæ, χοῖρον aduellas dignas dum sint δολαυηδὲ συμπεπη-
 ath. in Hom. O'd. ξ

O'd. ξ latius explicat. Ideo autem porca immolabatur, quod nullum sit animal a deo libidini deditum. Eustath. in Hom.

Iliad. τ. Καὶ γὰρ ὁ χοῖρος καταφρεῖς εἰς ἀφροδίσια. ὅθεν καὶ καπρῆαινα, γυνή ἡ ἐρῶσα παρὸς μίξεις. καὶ καπρῆν, κυρίως, τὸ ὀρέγεσθαι καπρὸν τινὶ ὄν. Sic in Il. λ. ait: Ὅθεν, ἡ γυνή καπαρῶσα, ἡ ἀσελγής, δηλοῦσιν οἱ παλαιοί. διὸ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ ὅς ἐθύετο, ἔμελλε παρ' Ἀργείοις. παρ' οἷς καὶ ἐορτὴ Ἀφροδίτης, τὰ ὕσθηλα. Ea ite ratione fieri id sacrificium Varro paullo ante declarat: *Ab suillo, inquit, pecoris genere immolandi initium primum sumtum videtur: quod initiis Cerevis porci immolaretur: & quod initiis pacis, fœdus cum feritur, pecus occiditur: & quod nuptiarum initio antiqui reges ac sublimes viri in Etruria, in conjunctione nuptiali, nova nupta & novus maritus, primum porcam immolabant: prisca quoque Latini, & etiam Græci. In Italia idem factitatum videtur.* &c. His ego lubens addidero, fortasse porcam immolari initio nuptiarum, ut in suscipiendis liberis adeo fœcunda esset nupta, ut scropha quæ porcos triginta pepererat. Æneid. 8:

Ingens inventa sub illicibus sus,

Triginta capitum fœtus enixa.

Hinc enim grundiles lares dictos esse testantur,

stantur, apud Diomedem Claudius, *Annal.* lib. 15, & Cassius, in secundo historiarum. Junoni etiam sacrificabatur, cum cingulo nova nupta præcingebatur. Unde Juno dicta *Cinxia*. Vergil. lib. 4. *Æneid.*

(ra.)
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia cu-
Et Stenius;

Dat Iuno verecunda vincula.

Dianæ etiam sacrificasse virgines, eique zonam dedicasse, refert Suidas; quod primū parturientibus adtribuit Græcus commentarius, lib. 1. Argon. Deo item Futino, aut, si mavis, Mutino, sacrificabant. de quo facit mentionem Lactant. l. 1, cap. 20. ferturque, eam, quæ nuptura erat, in ejus sinu sedere debuisse.

C A P. XXX.

De sacris nycteliis.

ERANT etiam antiquitus sacra nyctelia, quæ nocte celebrabantur. Quæ tamen pop. Romanus, inquit Serv. lib. 4. *Ænei.*, exclusit, causa turpitudinis. Ea fortassis erant quæ ab Augustino enumerantur, lib. 6 de Civ. dei, ca. 9. Quorum quatuor extra cubiculum, omnibus adstantibus, peragi solebant. sc. deo

deo Jugatino; jungerentur: domum sine la- cio; ut sponsa deæ Marurnæ sponsa maner- que dii secreto præsentibus, ginenfis dea; rum Prema de- moveret, & re- dea Partunda & penetraret. trique creandæ strems, erat P- lius insurgeret mulacrum, in- sponsa, priusq- jubebatur; u- in se recipere- bantur. Sym- tibi comperi In- pulasse. Ergo i- ptiarum transi- saltationibus, teris, quæ ex- maris obeur- cum quibusd- tius de prisc.

deo Jugatino; ut mas & foemina conjungerentur: Domiduco; ut sponsa domum sine læsione duceretur: Domicio; ut sponsus in domo libenter esset: deæ Maturæ; ut cum viro libenter sponsa maneret. In cubiculo autē quinque dii secreto, ne paranympis quidem præsentibus, colebantur. Una erat Virginensis dea; ut libenter supponeretur. tum Prema dea; ut subacta se non male moveret, & recte comprimeretur. tertia dea Partunda; ut sponsus concuteret, & penetraret. quarta dea Venus; ut utrique creandę prolis fervor adesset. postremus, erat Priapus; ut viri vena virilius insurgeret: supra cujus ingens simulacrum, in sublimi loco positum, sponsa, priusquam cubitum iret, sedere jubebatur; ut illius virtutem jam tum in se reciperet. Et hi, *jugales dii* dicebantur. Symmach. epist. 24, lib. 3: *Cum tibi comperi Jugales deos marremsam. copulasse.* Ergo iis & aliis modis dies nuptiarum transigebatur, adhibitis etiam saltationibus, compotationibus, & ceteris, quæ ex more, inquit Apul. Apol. 2, maritis obeunda erant. Sponsus enim, cum quibusdam amicis, quos Fulgentius de prisc. serm. ait *Simplones* vel *Simpulones*

MANI
n Claudius, An-
secundo histo-
sacrificabatur,
ta præcingeba-
Cinxia. Vergil.
(ra.
inela jugalia cu-
incula.
virgines, eique
Suidas; quod
tribuit Græcus
pon. Deo item
utino, sacrifici-
onem Lactant-
quæ nuptura
debuisse.

XX.
eliis.
ritus sacra ny-
celebrabantur.
us, inquit Serv.
ussa turpitudi-
æ ab Augusti-
Civ. dei, ca. 9.
cubiculum, o-
gi solebant. sc.
deo

pulones adpellatos fuisse, à sympulo, id est, vase quo vinum porrigebatur, quem admodum retulit Festus, per convivia ambulabant, ut convivis vinum porrigerent, venientes salutarent, ad cœnam invitarent, adventum gratularentur. sane enim, licet multæ leges sumptuariæ Romæ latæ fuerint, constat tamen ex Agellio, aliquid ultro his diebus concessum fuisse, lib. 2. cap. 24.

CAP. XXXI.

De deducione in cubiculum mariti.

CUM igitur nox advenisset, in cubiculum mariti deducebatur; quem admodum ex Varr. refert Servius in 8 ecl. Virg. Et hujus rei fit mentio in l. cum fuerit, D. de cond. & dem. Et, hoc patrimonium munus fuisse, declarat Plutarch. in Romulo; ubi maritus ejus comam hastæ cuspide distinguebat. Cujus rei causas varias, idē auctor, in probl. & Fest., referunt. Unde Ovid. in Fast. *Comat virgineas hasta recurva comas.* Tum prætextati patrini & matrimi eam dimittebant, & pronubæ in loco collocabant. quod notat sic Catullus:

Mitte brachiolum teres

Prætex-

Prætextate p

Iam cubile a

Vos unis sen

Cognita ben

Collocate pu

Lectus autem

nialisque adpe

beris, inquit

nuptiis sterne

ut est apud Fe

tra gentes. Ej

Cluentio, & Ju

nova nupta in

ad eam maritu

qui nonnumqu

mo conflictu

posset, epithala

bus canebant

erant genera.

lebant resp

Græci vocaba

rora; quod id

explicat schol

eumque usum

solitum fuisse.

tenti tumultu

rent. Varro t

ait, spargend

rationem, ut l

*Prætextate puellula,**Iam cubile adeat viri.**Vos unis senibus bona**Cognita bene scemina**Collocate puellulam.*

Lectus autem rosis contextus erat, *genialisque* adpellabatur, à generandis liberis, inquit Servius, lib. 6 *Æneid.* & nuptiis sternebatur in honorem Genii, ut est apud Festum, & Arnob. lib. 4 contra gentes. Ejusque meminit Cicer. pro Cluentio, & Iuven. Satyr. 10. Cum vero nova nupta in lecto collocata esset, ac ad eam maritus accessisset, ut clamor, qui nonnumquam à virginibus in primo conflictu edi solet, exaudiri non posset, epithalamia à suis sociis virginibus canebantur. Quorum quidem duo erant genera. alterum enim accinere solebant vespere; quod *νεῦνεντινιν* Græci vocabant. alterum vero sub aurora; quod ideo *δρεπεριν* dicebatur. ut explicat scholiastes Theocr. *eid.* 3. In eumque usum etiam nuces pueris spargi solitum fuisse, testatur Festus; ut illis intenti tumultu ac strepitu omnia imple- rent. Varro tamen, lib. 1. De lin. Lat., ait, spargendarum nucum hanc fuisse rationem, ut Iovis omine matrimonium celebra-

celebraretur, ut nova nupta matrona
fit sicut Iuno; (quæ nunc sorore dulcior
est, inquit Capella lib. 9.) nam nuces
sunt in tutela Iovis. Unde juglandes vo-
cantur, quasi Iovis glandes, inquit
Serv. ecl. 8. Sed hæc mihi videtur pro-
babilior ratio, quod videbatur maritus
puerilia omnia relinquere. Virg. ecl. 8:

Sparge marite nuces.

Et Catullus:

Da nuces pueris, iners

Concubine: satis diu

Lusisti nucibus: lubet

Iam servire Thalassio.

Concubine, nuces dato.

Hæc sunt quæ putavi non omittenda in
describendis nuptiarum ritibus. Si quis
plura ex Ausonii Fescenninis versibus
aut aliorum Poëtarum jocis adjecerit,
non invidebo. Interim liceat mihi cum
Statio dicere;

Hic fuit ille dies: noctem canat ipse maritus

Quantum nosse licet.

F I N I S,

MANI
upta matrona
sorore dulcior
) nam nuces
juglandes vo-
andes, inquit
i videtur pro-
ebatur maritus
e. Virg. ecl. 3:

omittenda in
tibus. Si quis
minis versibus
ocis adjecerit,
ceat mihi cum

at ipse maritus

FRANCISCUS
HOTMANUS, J.C.,
DE SPONSALIBUS
DE RITU NUPTIARUM
ET JURE MATRIMONIORUM
DE SPURIIIS & LEGITIMATIONE.

FRA

HOTM

SPON

C

*Notatio nominum,
rum, proportionum.*

S PONSALIBUS
se, vide
nite :
bus p
pulari & spon
Unde Sponforu
na : ut ait l. 1, l.
Ser. Sulpicius r
cap. 4. Ejusque
exempla in l. si
obl. & apud Pl
A. Audi, tu pa
Tuam mihi ma

FRANCISCUS
HOTMANUS, J.C.,

De
SPONSALIBVS.

CAPUT I.

*Notatio nominis, & definitio sponsalio-
rum, proponitur & explicatur.*

SPONSALIA à spondendo dicta esse, video, inter omnes convenite: propterea quod veteribus plerumque moris fuit, stipulari & spondere sibi uxores futuras. Unde Sponsorum & Sponsarum nomina: ut ait l. 1, l. 2, l. 3, D. h. t. Quod idem Ser. Sulpicius tradit apud Agell. lib. 4, cap. 4. Ejusque consuetudinis exstant exempla in l. si stipuler 35, D. de verb. obl. & apud Plautum in Pcenulo:

*A. Audi, tu patrue; dico, ne dictum ne-
gues:
Tuam mihi majorem filiam despondeas.*

P. Pa-

P. Pactā rem habeto. A. Spondesne igitur?
P. Spondeo. A. Mi patrue, salve. nā nunc
Es plane meus.

Item in Trinummo:

Lyf. Sponden' ergo

Tuam gnatam uxorem mihi? Char. Spon-
deo, & mille auri

Philippum dotis. Lyf. Istac lege filiam tuā
sponderi mihi,

Vxorem dari? Char. Spondeo. Lyf. Et ego
spondeo idem hoc.

Dixi autem, plerumque interponi stipulationes. Nam interdum etiam antiquissimis temporibus sola pactione & consensu pado ea conventio fiebat: Unde pacta puellæ dicebantur. ut l. 2, l. 4, C. h. t. l. 4, l. 5, l. ult. D. eod. l. 7, C. de donat. ant. nupt. Tamen si nulla stipulatio sine præcedente pacto contrahatur. l. 1, §. pen. D. de pact. Qua de re posterius, ubi de Sponsaliorum forma differemus, planius exponetur. Definiuntur autem à Modestino Sponsalia hoc modo: *Mentio & repromissio futurarum nuptiarum.* l. 1, D. eod. Ubi jam pridem docuimus, Græcum hominem MENTIONEM dixisse pro eo quod Græci dicunt *μνησιν* vel *μνησιν*. Quod cum Orientales vel non viderent, vel fortasse ne idem per idem expli-

explicarent, lo-
 runt: *μνησιν*
μνησιν *μνησιν*
 stitutiōni Iustin-
 tio, id est, com-
 sine matrimoni-
 menti habeatur
 nupt. non magi
 & collocutio d
 do, vel Societa-
 cum istarum co-
 sic volumus) n
 fit, absurdum est
 ligationis tribue
 sunt, *Μνησιν* rep-
 vel conventio fut-
 pianus *spem mat-*
 uxor 13, §. 1, D.
 D. h. tit. Vetu-
 terunt, *Contrac-*
 tim adpellantur
 diximus, loco
 obligatio ex sp
 hebatur: ex eaq
 qua lege (opin
 erat. Posteriore
 non possunt, q
 iis contrahitur
 ditis reip. temp

explicarent, locum illum sic converterunt: *Μνησεία ἐστὶ μνήμη καὶ ἐπαγγελία τῶν μελλόντων γάμων.* Quod adversatur constitutioni Iustiniani, qua sanxit, ne mentio, id est, commemoratio nuptiarum, sine matrimonio subsecuto ullius momenti habeatur. l. sancimus 24, C. de nupt. non magis scilicet, quam mentio & collocutio de vendendo, vel locando, vel societate contrahenda. Quare, cum istarum collocutionum & (si loqui sic volumus) mentionum jus nullum sit, absurdum esset, quidquam illis obligationis tribuere. Definiri etiam possunt, *Mutua repromissio*: item, *Pactio vel conventio futurarum nuptiarum.* Ulpianus *spem matrimonii* adpellat, in l. si uxor 13, §. 1, D. ad leg. Jul. de adult. l. 6, D. h. tit. Vetusissimo jure definiri poterunt, *Contractus.* Atque ita nominatim adpellantur à Ser. Sulpicio, eo, quæ diximus, loco: propterea quod civilis obligatio ex sponsione mutua contrahabatur: ex eaque actio ex sponsu antiqua lege (opinor XII tabul.) comparata erat. Posteriore jure definiri contractus non possunt, quoniam efficax nulla ex iis contrahitur obligatio; tantaque perditis reip. temporibus repudiorum libertas

ANI
pondesue igitur?
salve. nā nunc

his Char. Spon-

c lege filiam tuā

leo. Lys. Et ego

terponi stipula-

am antiquissi-

me & con-

stebat: Unde

ut l. 2, l. 4, C.

7, C. de do-

ulla stipulatio

trahatur. l. 1, §.

posterius, ubi

ifferemus, pla-

ntur autem à

modo: *Mentio*

nuptiarum. l. 1,

cuimus, Gra-

onem dixisse

nt *μνησὺ* vel

tales vel non

dem per idem

expli-

bertas inducta est, ut ne ex subjecta quidem pœnæ stipulatione actio concederetur: quemadmodum posterius suo loco demonstrabimus. Festus *conventam conditionem* adpellat. Cum primus sermo, inquit, *de nuptiis & earum conditione habetur*. Quod de mentione intelligi non potest, cujus nullum, ut dixi, jus fuit: sed potius de pacto Sponsaliorum. Nam in Sponsalibus nuptiarum pactiones fiebant, & de dote, donationibus, & promissionibus, & conditionibus quibusdam conveniebat. Qua de causa passim *Conditiones* vocantur. velut in l. capite 19, D. de rit. nupt. l. ult. D. h. tit. l. 3, D. de proxenet. l. 2, D. de repud. Arnob. advers. gent. Uxores dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæsitis. Ea denique de causa Sponsaliorum nomine interdum donationes propter nuptias significantur. ut in l. 2, C. de secund. nup. interdum arræ sponsalitiæ: de quibus posterius suo loco differetur: ut in Rub. c. si rect. provinc. vel ad eum pertin. sponsalia dedierint. Itemque in l. 6, C. Th. De sponsal. l. 1, C. Th. si nupt. ex rescrip. pet.

CAP.

PORRO, cum species, atque divisio sit, nunc fituito nostro, a pertitam esse op personis, inter q trahuntur: secundum: ad extremum differamus. De p dicitur: ut, cum non possunt, p sponderi liceat. l. D. de rit. nupt. dictum sit, sub f ponemus. Nam cienda est: Cum stent, removeri quarum consensu nullus est. Quo runtur Infantes, minores; qui, ligunt. l. in spon etiam Leo Phil Novell. 109. Po

CAP. II.

De personis quæ Sponsalia contrahere possunt.

PORRO, cum unica sit sponsaliorum species, atque idcirco eorum nulla divisio sit, nunc jam ad partitionem, instituto nostro, accedemus. Quam tripartitam esse oportet: ut primo loco de personis, inter quas sponsalia jure contrahuntur: secundo de forma sponsaliorum: ad extremum de eorumdem jure, differamus. De personis regula hæc traditur: ut, cum qua nuptiæ contrahi non possunt, plerumque nec eam desponderi liceat. l. si quid tutor 6, §. pen. D. de rit. nupt. Cur autem PLERUMQUE dictum sit, sub finem hujus capituli exponemus. Nam illi regulæ hæc subiicienda est: Cum sponsalia consensu constant, removeri ab illis eas personas, quarum consensus, voluntas, intellectus nullus est. Quo in numero primi referuntur *Infantes*, hoc est, septem annis minores; qui, quod agitur, non intelligunt. l. in sponsal. 14, D. h. tit. Quod etiam Leo Philosophus confirmavit, Novell. 109. Post eam ætatē recte sponsalia,

salia, parentibus auctoribus, contrahuntur: ita tamen ut puberum factorum voluntas in contrahendis nuptiis accedat. l. 12, De rit. nupt. Ex quo intelligitur, non servatum jus ab Augusto imperat. institutum. Nam, cum lege Papia Poppæa maritis præmia constituta essent, nonnulli (ut Dio, lib. 54, scribit) infantes sibi puellas despondebant, ut illius legis præmiis fruerentur. Itaque Augustus, cum, immaturitate sponsarum, & matrimoniorum crebra mutatione, vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartavit. Vetuit enim, ne quam habere sponsam liceret, nisi quam biennio post uxorem habere per ætatem liceret; ut Sueton. testatur: hoc est, non nisi jam annos x naram. Quam Augusti legem etiam Zonaras commemorat. Ad eundem numerum referendi quoq; sunt *Furiosi* & mente capti; qui plerumque, propter eandem consensus & voluntatis penuriam, infantibus comparantur. l. 1, §. ult. D. de obl. & act. l. furor 8, D. h. tit. ubi, cum Paulus ait, furem post sponsalia supervenientem non infirmare sponsalia, significare videtur, jus sponsaliorum durare: quasi pœna, repudiis sine causa factis imposi-

ta, sponsalia propudianti infligat intervallo furor contrahi etiam gogica licere, fa. contr. emt. Nu. testate parentum filii filiaque fa. parentum consensibus possunt. Denam et si antiquæ patris arbitrio quoniam jus matre civile, sed nuncium erat, & san loco docebimus matrimonii, etiam que. consensus sponsationes ad stipulationem fuisset, nullius filia 34. D. de v. & l. filiof. 13, inf. quamquam non sentiant, quam tradicant, vel indignam ad finem quæ 12, infra h. liberorum tacitur

ANI
ribus, contra-
uberum facto-
hendis nuptiis
pt. Ex quo in-
us ab Augusto
, cum lege Pa-
mia constituta
lib. 54, scribit)
ondebant, ut
entur. Itaque
uritate sponsa-
crebra muta-
taret, tempus
t. Venuit enim,
n liceret, nisi
i habere per
testatur: hoc
nam. Quam
aras comme-
erum referendi
nte capti; qui
em consensus
antibus com-
obl. & ad. l.
a Paulus ait,
pervenientem
significare vi-
durare: quasi
factis impossi-

ta, sponsalia propter furoris causam re-
pudianti infigatur: dum tamen dilucida
intervalla furor habeat: quo tempore
contrahi etiam sponsalia atque alia ne-
gocia licere, satis constat ex l. 2, C. de
contr. emt. Nunc de *Liberis*, qui in po-
testate parentum sunt, videamus. Ergo
filii filiarque fa. neq; sine suo, neque sine
parentum consensu, obligari sponsali-
bus possunt. De suo, hæc ratio est, quo-
niam etsi antiquo jure vendi emancipa-
rique patris arbitrato poterant: tamen,
quoniam jus matrimoniorum non me-
re civile, sed magna ex parte pontifi-
cium erat, & sanctum habebatur (ut suo
loco docebimus) propter sanctitatem
matrimonii, etiam filiorum filiarum-
que fa. consensus requisitus est: adeo ut
consponsiones parentum sine liberorum
adstipulatione, quamvis adjecta pœna
fuiſſet, nullius momenti haberentur: l.
filia 34. D. de verb. obl. l. sponsalia 11.
& l. filiof. 13, infra h. t. l. 2. D. de rit. nupt.
quamquam non tam requiritur ut con-
sentiant, quam ne justa ex causa con-
tradican, veluti si turpem aut aliqui
indignam ad finem pater elegerit: l. sed
quæ 12, infra h. tit. qua de causa etiam
liberorū taciturnitas hoc casu pro con-
sensu

sensu numeratur : d. l. sed quæ. contra quâ in procuratore constituendo: quod summe notandum est. l. filius 8. §. invito, D. de procur. De parentibus, civilis, civilis, inquam, non naturalis, hæc causa est; ne cui invito suus heres agnascatur. l. si ut proponis 5. C. de nupt. pontificalis, illa; ne sacrorum socia patris. invito adscisceretur. Nam propria & privata cujusque familiæ sacra fuerunt; uxor autem in sacrorum viri communionem admittebatur. Mixta igitur hæc causa fuit, ne qua patres. invito in divini atque humani juris communionem admitteretur. arg. l. 1. r, D. de rit. nupt. Parentis igitur, cujus in potestate is, cave, cujus de sponsalibus agitur, consensus requiritur, vel potius approbatio, sive expressa, sive tacita. Nam & rati habitio, & taciturnitas parentis, pro consensu habetur. l. 7, infra h. t. Atque hæc quidem de liberis, qui sub parentum manu ac potestate sunt. Nā emancipati jure civili parentum auctoritatem non desiderant. l. in potestate 10, infra h. t. Qua de causa, ne matris quidem, aut ejus parentis, cujus in potestate non sunt, auctoritatem filii filiæve expectant. l. 2. l. 25, D. de rit. nupt. Quamquam

quam honestas, ptiis maxime sp
pinquorum arb
si inter illos no
bitrium desider
inceps de iis qu
mus. De Pupil
eorum consensu
neque à tutori
obligari promit
runt possint; l.
gis quam ipsi se
auctoritate obli
telligitur. Jam v
tem in pupilloru
vel hinc existima
lus sine tutore au
ter obligari non
ter quidem; l. 1.
& act. l. quod
dict. indeb. præ
obligatione non
ultim. & l. seq.
tutor aut curat
esse non possit,
ri neque curat
ea vel sibi vel fil
tutelam curatio
rationum redde

ed quæ. contra
 tituendo: quod
 filius 8. §. invi-
 rentibus, civi-
 naturalis, hæc
 suus heres ad-
 is §. C. de nupt.
 prum socia pa-
 . Nam propria
 filia sacra fue-
 prum viri com-
 . Mixta igitur
 trefa. invito in
 is communio-
 l. 1, D. de rit.
 is in potestate
 alibus agitur,
 potius adpro-
 acita. Nam &
 s parentis, pro
 tra h. t. Atque
 qui sub paren-
 nt. Nā eman-
 auctoritatem
 tate 10, infra
 matris quidem,
 potestate non
 filia exspe-
 nupt. Quam-
 quam

quam honestas, quæ in conciliandis nu-
 ptiis maxime spectatur, matris & pro-
 pinquorum arbitrium desiderat. Quod
 si inter illos non conveniat, præsidis ar-
 bitrium desideratur. l. 1, C. de nupt. De-
 inceps de iis qui sub tutela sunt, videam-
 mus. De *Pupillis* igitur hoc jus est, ut
 eorum consensus omnino requiratur,
 neque à tutoribus, nisi consentientes,
 obligari promissione nuptiarum futura-
 rum possint; l. 6, in fin. h. tit. non ma-
 gis quam ipsi sese inter se sine tutorum
 auctoritate obligare; ut paulo post in-
 telligetur. Jam vero tutorum auctori-
 tem in pupillorum sponsalibus requiri,
 vel hinc existimari potest, quod pupil-
 lus sine tutore auctore non modo civili-
 ter obligari non potest, sed ne naturali-
 ter quidem; l. pupillus 59, D. de oblig.
 & act. l. quod pupillus 41, D. de con-
 dict. indeb. præsertim si locupletior ea
 obligatione non fiat. l. naturaliter 13, §.
 ultim. & l. seq. D. ill. tit. Cum autem
 tutor aut curator auctor in rem suam
 esse non possit, sequitur, ut neque tuto-
 ri neque curator liceat sponsalia cum
 ea vel sibi vel filio suo contrahere, cujus
 tutelam curationemve gerit gessitve, ne
 rationum reddendarum obligatio con-

R

turbe-

turbetur. l. tutor 15. infra h. tit. l. si quis tutor 60. §. pen. D. de rit. nuptiar. l. 5. C. de int. mat. Cum autem bonis, non personæ, curatores dentur, consentaneum est, ne illorum in sponsalibus aut nuptiis contrahendis auctoritas requiratur, nō magis quam propinquorum aut adfinium. l. in copulandis 8. C. de nupt. l. sciendum 20, D. de rit. nupt. Ad hunc locum pertinet earum personarum conditio, quæ in provinciis domicilium habent, & eorum potestati, qui officium aliquod in iis administrant, quodammodo subiectæ sunt. Ergo iis, qui officium gerunt, ita sibi despondere mulierem licet, ne tamē in ea provincia uxorem ducant, sed ut, deposito officio, cum potestate privati erunt, novus mulieris consensus requiratur. l. si quis 30, D. de rit. nupt. Quin ne filio quidem suo uxorem ducenti consentire potest. l. qui in provincia 57, D. eod. Quod etiam ad ipsorum propinquos & domesticos productum est. l. 1, C. si rect. provinc. l. 1, C. si nupt. ex ref. pet. Quid? de filia quid juris? Sane illo jure collocare filias suas in matrimonium poterant. d. l. si quis. in fin. At Leo Philosophus etiam filiabus præsidū provinciæ a sponsalibus

DE SP
salibus interdix
dem hunc de pe
tinet edicti capu
quis suo ejusve
in potestate hab
re sponsalia ha
liamve constitu
ptæ injustæ au
læ futura essen
famia notetur.
§. 1. & l. seq. D.
perest tractatio
mutis & surdis.
tio in sponsalib
est, & præsentiar
l. 1, D. de verb. c
internuncium, a
tum ac significa
salia, ut alii om
l. 4, l. 5, l. ult. D. h
dot. Ex quibus
potest, verissima
quam supra trac
ter sponsalia &
ut, cum qua p
possunt, etiam
lia liceat: vici
trahere nuptias
contrahere spo

h. tit. l. si quis
nuptiar. l. 5, C.
ponis, non per-
consentaneum
bus aut nuptiis
requiratur, nō
rum aut adfi-
C. de nupt. l.
nupt. Ad hunc
ersonarum con-
militium ha-
, qui officium
rant, quodam-
go iis, qui offi-
pondere mulie-
provincia uxo-
posito officio,
nt, novus mu-
ur. l. si quis 30.
e filio quidem
nsentire potest.
. eod. Quod e-
quos & dome-
C. si rect. pro-
f. per. Quid de
o iure collocare
um poterant. d.
Philosophus e
ovinciae a spon-
salibus

DE SPONSALIBUS. 387

salibus interdixit. Novel. 23. Ad eun-
dem hunc de personis locum illud per-
tinet edicti caput, quo vetitum est, ne
quis suo ejusve nomine, quem quamve
in potestate habet, bina eodem tempo-
re sponsalia habeat; aut qui filium fi-
liamve constituere patitur; etiamsi nu-
ptiæ injustæ aut nefariæ ac proinde nul-
læ futuræ essent. qui contra fecerit, in-
famia notetur. l. 1, in fi. l. quid ergo 13,
§. 1. & l. seq. D. de his qui not. inf. Su-
pereest tractatio de personis *absentibus*,
mutis & surdis. Ergo, siquidem stipula-
tio in sponsalibus adhibeatur, certum
est, & præsentiam & sermonem requiri.
l. 1, D. de verb. obl. sin minus, æque per
internuncium, aut per epistolam, aut nu-
tum ac significationem constitui spon-
salia, ut alii omnes contractus, possunt.
l. 4, l. 5, l. ult. D. h. ti. l. mutus 73, D. de jur.
dot. Ex quibus, ita disputatis, concludi
potest, verissimam esse Pauli regulam,
quam supra tradidimus, tantam esse in-
ter sponsalia & nuptias communionem,
ut, cum qua persona constitui nuptiæ
possunt, etiam cum ea constitui sponsa-
lia liceat: vicissimque, cum qua con-
trahere nuptias non licet, cum eadem
contrahere sponsalia plerumque non
R 2   liceat.

liceat. l. si quis tutor 60, §. pe. D. h. t. PLERUMQUE autem idcirco additum est, quia contrahi sponsalia inter impuberes possunt, nuptiæ non possunt. l. in sponsalibus 14, infra h. tit. Qui officium in provincia gerit, contrahere sponsalia potest, nuptias non potest: ut supra dictum est. Quæ virum eluget, nubere non potest, desponderi potest. l. solet 10, D. de his qui not. infam.

CAP. III.

*De septuplici sponsaliorum forma,
ritu & sollemnitate.*

SEQUITUR nunc, ut de sponsaliorum forma videamus: nam prima & potissima hæc videtur, ut ea conventio nõ clam, non furtim, & remotis arbitris, sed testatione adhibita fieret. arg. l. 7, D. h. t. l. 3, D. de concub. & l. uxor 7, C. de repud. l. instrumenta 5, C. de probat. Etsi autem legitimus testium numerus nusquam in libris nostris prodatur, tamen probabile est, non minus decem adhiberi solitos, cum etiam in divortiis septem adhiberentur. l. nullam 9, D. de divort. Idque video D. Ambrosium non obscure significasse, ad virg. laph. cap. 5. Nam,

De Sp
Nam, Si inter d
tus sponsalitiis,
quævis viro fier
non sine magno p
trat: quid put
Romano more
convento cele
sponsalia dicel
lib. ep. 2: Ad
Crassipedi prab
timus Quintus
leviter commora
magis notand
concubitum, po
tim pronunciata
jure censendum
spons. & matr.
dit. appof. Atq
more scriptura
lebat. Ut ex ill
modo protulim
que ex illo Ter
veland. Ha sum
lum sponsalioru
a testibus obfig
venal.

— Veniet cu
Dixi autem, ple
dum nullum ea

p, §. pe. D.h.f.
 co additum est,
 ter impuberes
 sunt. l. in spon-
 yi officium in
 here sponsalia
 st: ut supra di-
 luget, nubere
 potest. l. solet
 am.

II.

rum forma,
 ate.

sponsaliorum
 a prima & po-
 a conventio nō
 motis arbitris,
 eret. arg. l. 7, D.
 l. uxor 7, C. de
 C. de probat.
 tium numerus
 prodatur, ta-
 minus decem
 am in divortiis
 nullam 9, D. de
 mbrosium non
 arg. laps. cap. 5.
 Nam,

DE SPONSALIBUS. 389

Nam, *Si inter decem testes, inquit, conse-*
ctus sponsalitiis, & nuptiis consummatis,
quævis viro fœmina conjuncta mortali,
non sine magno periculo adulterium perpe-
trat: quid putas fore, &c. Quin etiam
 Romano more convivio amicorum hæc
 conventio celebrabatur; quod idcirco
 sponsalia dicebatur. Tull. ad Q. Frar.
 lib. ep. 2: *Ad VIII. idus april, sponsalia*
Crassipedi præbui. Huic convivio puer op-
timus Quinctus tuus, meusque, quod per-
leviter commotus erat, defuit. Quod eo
 magis notandum est; quia Decretalistsæ
 concubitum, post verba de præsentī fur-
 tim pronunciata secutum, matrimonii
 jure censendum putant, c. 15, c. 30, de
 spons. & matr. c. 3, c. 5, & seq. de con-
 dīt. appof. Atque antiquissimo quidem
 more scriptura plerumque adhiberi so-
 lebat. Ut ex illo Juvenalis versu, quem
 modo protulimus, cognosci potest. Itē-
 que ex illo Tertull. loco in lib. de virgi-
 veland. *Hæ sunt tabellæ priores natura-*
lium sponsaliorum & nuptiarum, eaque
à testibus obfignari solebant: ut apud Ju-
venal.

— *Veniet cum signatoribus auspex.*

Dixi autem, *plerumque*; quoniam inter-
 dum nullum ea de re instrumentū con-

ficiebatur, & nuda testatio sufficebat. l. 7, D. h. t. quippe cum ne in nuptiis quidem scriptura desideretur. l. 4, D. de fid. instr. Secundum in forma sponsaliorum locum obtinet stipulationis & sponsionis formula. Quod ut intelligatur, illud sciri oportet, moris apud Rom. fuisse, ut pactis conventisque stipulationem plerumque adhiberent. l. 7, §. quod fere, D. de pact. l. Titia 134, §. ult. D. de verb. obl. eaque verborum formula, quasi ritu aut certo aliquo carmine, suas conventiones stiparent, id est, munirent, & confirmarent. l. 1, D. de præst. stip. §. 1, Inst. de verb. obl. Primum igitur inter eos, de quorum nuptiis agebatur, de nuptiarum conditionibus & legibus conveniebat, hoc est, de dote, de donatione propter nuptias, & de arris sponsalitiis. Hæc conventio si sine stipulatione fiebat, modo *pacta*, modo *destinata* mulier dicebatur; si eo amplius stipulatio addebatur, *sponsa*: quemadmodum ex illo Arnobii loca sup. à nobis citato videre licet. Juvenal. Sat. 6:

*Si tibi legitimis pactâ junctamq; tabellis
Non es amaturus.*

Cicero ad Att. 5: *Nec dubitat Deiotarus,
cujus filio pacta est Arthanasidis filia, quin*
Euphra-

Euphratem tran-
haud scio, an ve-
lun Virg. locum
das, ira scripse-
dixisset, *destina-*
his convention-
ton. Julio: *Si*
monium petiti-
Quod apud eu-
pitolinum, Spa-
eis animadvert-
nata erat egre-
ptiarum dies.
Midas matrimo-
nat. Item: *Alien-*
jam desponsatas
furdum videtur
ex coëmitionar-
cum arræ spon-
stinare video v-
dare. Plautus,
Mimi trigini
Datque arra-
Idem in Persa:
Dii deaque t-
Qui hanc n-
Sed, ut in aliis
nomen tamen
fin. D. de adq.

lo sufficiebat. l. in nuptiis qui-
r. l. 4. D. de fid.
a sponſaliorum
nis & ſponſio-
telligatur, illud
ad Rom. fuiſſe,
ſtipulationem
7, §. quod fere,
ult. D. de verb.
mula, quaſi ritu
e, ſuas conven-
nirent, & con-
t. ſtip. §. 1. Inſt.
tur inter eos,
tur, de nuptia-
gibus conve-
de donatione
ris ſponſalitiis.
ſtipulatione fie-
deſtinata mulier
s ſtipulatio ad-
modum ex illo
citato videre

metamq; tabellis

bitat Deiotarus,
maſſus filia, quin
Euphra-

DE SPONSALIBUS. 391

Euphratem tranſiturus ſit. Quapropter
haud ſcio, an vere Ser. Hovoratus in il-
lum Virg. locum, *Et gremius abducere pa-
etas*, ita ſcripſerit, *Id eſt, ſponſas.* melius
dixiſſet, *deſtinatas*: quod verbum fuit in
his conventionibus uſitatiffimum. Sue-
ton. Julio : *Sibique filiam ejus in matri-
monium petiit Fausto Sylle deſtinatam.*
Quod apud eundem, & Vopiſcum, Ca-
pitolinum, Spartianum, innumeſis lo-
eis animadverſi. P lin. epiſt. 3: *Iam deſti-
nata erat egregio juveni, jam electus nu-
ptiarum dies.* Arno. adverſ. gent. Rex
*Midas matrimonio ejus ſuam filiam deſti-
nat.* Item: *Alienas virgines jam deſtinatas,
jam deſponſatas rapuit.* Neque mihi ab-
ſurdum videtur, exiſtimare, verbum hoc
ex coëmtionum conſuetudine manaſſe,
cum arræ ſponſalitiæ dabantur. nam *de-
ſtinare* video veteres dixiſſe, pro, *arram
dare.* Plautus, Rudente:

Mimi triginta ſibi puellam deſtinat;

Datque arrabonem.

Idem in Perſa:

Dii deaque te agitant irati, ſcelus,

Qui hanc non properes deſtinare.

Sed, ut in aliis compluribus, re ſublata,
nomen tamen retinetur. l. inſula 56, in
fin. D. de adq. rer. dom. Sic, coëmtio-

num formulis sublatis, *Destinandi* tamen
verbum retentum est, in iis potissimum,
quæ jam pactæ fuerant. Quamquam Iu-
risconsulti subtilius etiam pactas à desti-
natis distinxerunt. Nam destinatarum
verbum proprie ad eas, quæ non inter
vivos pactæ, sed testamento patris desi-
gnatæ & nominatæ fuerant, restrinxe-
runt. Veluti in l. non est 66, D. de rit.
nupt. *Non desponsam à patre, nec testa-
mento destinatam.* Cujus consuetudinis
exemplum extat in l. si patris 6, C. de
interd. matr. & l. pater 101, D. de cond.
& demonst. Qua de causa credo equi-
dem, glossematario accepto ferendum
verbum DENOMINATAM. in l. qui pupil-
lam 7, D. ad l. Iul. de adult. & l. tutor
36, D. de rit. nupt. cujus in fine non du-
bito, quin CONDITIONEM NUPTIARUM
sit restituendum. Quemadmodum au-
tem destinatarum nomen etiam post
sublatam coëmptionum consuetudinem
in usu mansit; eodem modo desponsæ
dici solitæ sunt, etiam quæ non nuda
tantum conventionem pactæ fuerant; post-
quam videlicet institutum fuit, ut spon-
salia etiam sine stipulatione, ac proinde
etiam per internuncium aut epistolam,
inter absentes contraherentur. l. 4, l. 5,
l. ul.

I. ul. D. h. tit. Ita
*Qui puellam, in-
est. & l. 4: Si pa-
injecit.* Quod
pulationem pla-
batur. ut Ser.
monstrat, lib. 2

Sponden tuam
Et alio loco:

Utro ad me
Cum dote sum
Placuit, despon-
dies.

Ubi Donatus;
nam de sponso di-
pater: desponde-
Adelph.

Quin jam vi-
Ubi Mitio spo-
Servius, lib. 1.
bant, se consen-
fidejussores dab-
do sponsus. Ceter-
est. Ergo spon-
sed quia sponde-
futuris gramma-
nam Desponde-
sim promiscue
in puellæ patre

finandi tamen
is potissimum,
quamquam lu-
pactas à desti-
gnatarum
quæ non inter
to patris desi-
gnat, restrinxe-
66, D. de rit.
tre, nec testa-
consuetudinis
patris 6, C. de
ri, D. de cond.
la credo equi-
pro ferendum
in l. qui pupil-
alt. & l. tutor
in fine non du-
 NUPTIARUM
admodum au-
tem etiam post
consuetudinem
do desponsæ
uæ non nuda
fuerant; post-
fuit, ut spon-
ne, ac proinde
ut epistolam,
entur. l. 4, l. 5,
 l. ul.

l. ul. D. h. tit. Itaque imp. in l. 2, C. cod.
Qui puellam, inquit, suis nuptiis pactus
est. & l. 4: Si pater pactum de filia nuptiis
injecit. Quod si præter pactum addi sti-
pulationem placeret, utrumque adhibe-
batur. ut Ser. Sulpicius apud Agell. de-
monstrat, lib. 4, cap. 4. Terentius:

Sponden tuam gnatam filio uxorem meo?
 Et alio loco:

Ultro ad me venit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret.
Placuit, despondi: his nuptiis dictus est
dies.

Ubi Donatus; *Proprie, inquit, despondi.*
nam de sponso dicitur. quia spondet puella.
pater: despondet, adolescentis. Et sic in
 Adolph.

Quin jam virginem despondi.

Ubi Mitio sponsi pater loquitur. Item
 Servius, lib. Æneid. x: *Veteres sponde-*
bant, se consentire in iura matrimonii, &
fidejussores dabant: unde vir à sponden-
do sponsus. Ceterum proprie sponderi puella
est. Ergo sponsus, non quia promittitur,
sed quia spondet, & sponsos dat. Sed hæc
futiles grammaticorum observatio est:
nam Despondendi verbum videmus pas-
sim promiscue, tum in adolescentis, tum
in puellæ patre, tum etiam matre & fra-

R. 5. tre,

tre, atque ipso adolescente, usurpari. Cic. ad Att. 2: *Tulliolam C. Pisoni Frugi despondimus*. Pro Cluent. *Tum illa despondit ei filiam suam*. Paulus, l. Titia 135, D. de verb. obligat. *Tempore matrimonii consenserunt, ut filia C. Seii filio Titia desponderetur*. Cicer. de Oratore: *Cum Ser. Galba Crassi filiam Caio filio suo despondisset*. Plaut. Trinummus:

--- *Nostrum herilem filium*

Lesbonicum suam sororem despondisse?

Cui homini despondit?

Ulp. in l. cum hic status 35, §. ult. D. de donat. int. vir. *Si senator libertinam desponderit, vel tutor pupillam*. Atque ita Paul. in l. si quis inter 60. §. pen. D. de rit. nupt. l. 4, D. de sponsal. Superest, ut de sperata, pacta, & sponsa nominibus huc addamus ex Arnobii lib. adversus gent. 4: *Habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas*. Ut sperata esse videatur, quæ jam petita, sed nondum promissa est: pacta, quæ nuda conventionione promissa est: sponsa quæ interposita stipulatione. Sed Nonius hanc differentiam absurdissime sic explanat: *Inter speratam, dictam, & pactam, & sponsam hoc interest: quod virgo, priusquam petatur, sperata dicitur*. Plaut.

Amph.

Amph. *Amphitruo speratam suam*.

cule, uxorem jarientum vicinam

ci putat. nam

truo dicit, pro-

nimo suam esse

gillii absurde h-

Cui, pater &

cta, relinqui-

quasi dictam, pro-

usurpasset. cum

Dicta quondam

ritum & forma-

nent verba, qui-

bantur. Nam i-

docuimus, ex Pl-

hanc formulam

filiam tuam ux-

tem mulieres i-

la essent, prob-

spondendis for-

den' Caiam, qu-

rem mihi dari?

co existimare li-

rumque certis

sponsalia cont-

conditiones p-

illa Plauti:

Amph. *Amphitruo uxorem salutat latus speratam suam.* Inepte Nonius, & ridicule, uxorem jam gravidam, & ad pariendum vicinam, sponsam speratam dici putat. nam speratam suam Amphitruo dicit, pro, eam quam totam ex animo suam esse sperat. Tum, illud Virgilii absurde huc retorquet:

Cui, pater & conjunx, quondam tua dicta, relinquo?

quasi dictam, pro sponsam Pub. Virgilius usurpasset. cum ordo & sensus hic sit, *Dicta quondam tua uxor.* Tertio loco ad ritum & formam sponsaliorum pertinent verba, quibus sponsalia concipiebantur. Nam in filiabus quidem famodocimus, ex Plauti comœdiis, usitatam hanc formulam fuisse: *Sponden' Caiam filiam tuam uxorem mihi dari?* Cum autem mulieres innuptæ in perpetua tutela essent, probabile est, hanc in illis despondendis formulam adhibitam: *Sponden' Caiam, qua in tua potestate est, uxorem mihi dari?* quod ex orat. pro Flacco existimare licet. Quinetiam, cum plerumque certis legibus ac conditionibus sponsalia contraherentur, probabile est, condiciones pronunciari solitas, ut in illa Plauti:

Isaac

Istac lege

Sponden' mibi filiam tuam uxore' dari?
 Quod vero disputari à nonnullis video, multum interesse, utrum sponsalia verbis in futurum aut in præsens tempus conceptis constituerentur; de eo commodius, ubi de sponsaliorum jure differemus, tractaturi videmur. Quarto loco in sponsalibus annulus pronubus plerumque adhiberi solebat. Nam moris fuit, ut sponsus sponsæ annulum, quasi pignoris loco, donaret; qui pronubus dicebatur. Cujus moris etiam vestigium exstat in nostris libris. apud Paul. in l. si donatæ 36. §. ult. D. de donat. int. vir. & ux. Juvenal. Satyr. 6:

Conventum tamen, & pactum, & sponsalia, nostra (stro
Tempestate paras, jamq; à tonsore magisteris, & digito pignus fortasse dedisti.
 Plin. autem, lib. 36, scribit, atate sua annulum illum fuisse ferreum. Post vero aureus donari coëptus est. Tertul. in apologet. adv. gen. *Aurum nulla mulier norat, præter uno digito, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo.* Ubi tamen considera Isidor. de divin. off. *Quod in primis nuptiis annulus à sponso sponsa datur, sit nimirum vel propter mutua dilectionis.*

tionis signum, v
 dem pignore eoru
 & quarto annulu
 na quadam sang
 dem, Etymol. 2.
 annulus, nisi qu
 rat: neque am
 in digitis habere
 Papa, ad consu
 30, quaestio. 5.
 sponsam sibi spon
 nulo insignitam
 tam ritus & sol
 rumque osculur
 tamen arbitrium
 veterum 15, C. de
 tum locum munc
 da sunt. de quib
 donat. l. die spon
 l. cum sponsus r
 advers. donat. l.
 27, l. cum hic sta
 sam, D. de donat
 interdum ea lege
 secutis, revocare
 7, C. de don. an
 vers. don. sponf.
 tim convenerat,
 bant. l. si tibi 11,

tionis signum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. unde Et quarto annulus ingeritur, quia in eo venena quadam sanguinis ad cor pervenit. Idem, Etymol. 20: *Fœmina non usa sunt annulus, nisi quos virgini sponsus miserat: neque amplius quam binos aureos in digitis habere solebant.* Sic Nicolaus Papa, ad consultationem Bulgarorum 30, quæstion. 5. cap. 3: *Et postquam arris sponsam sibi sponsus per digitum fidei annulo insignitam desponderit.* Quintam ritus & sollemnitatis partem plerumque osculum obtinebat. Quod tamen arbitrarium fuisse, patet ex l. cum veterum 15, C. de don. ant. nup. Ad sextum locum munera sponsalitia referenda sunt. de quibus mentio fit l. 1, D. de donat. l. die sponsaliorum 25, D. de pos. l. cum sponsus 12, D. de Publ. l. 1, C. si advers. donat. l. si sponsus 5, l. inter eos 27, l. cum hic status 32. §. si quis sponsam, D. de donat. int. vir. Quæ tamen interdum ea lege fiebant, ut, nuptiis nō secutis, revocarentur. l. 2, l. si cum ante 7, C. de don. ant. nupt. l. 2, C. Gr. si advers. don. spons. Quod si nil nominatim convenerat, ratæ donationes manebant. l. si tibi 11. & d. l. cum veterum 15, C.

15, C. eod. Postea vero Constantinus
 ius earum esse hoc voluit, ut, si per do-
 natorem stetisset quo minus nuptiæ se-
 querentur, donum penes donatarium
 maneret: si per eum qui acceperat, re-
 stitueretur. Quod si mors nuptias im-
 pedisset, tum, siquidem osculum inter-
 venisset, quod sponsus donasset, dimidia
 tantum ex parte repeteretur: quod au-
 tem sponsa donasset, siue cum osculo,
 siue sine osculo, totum restitueretur. d. l.
 cum veterum, & l. seq. C. eod. Septi-
 mum sponsalitiū ritus locum obtinent
 arræ sponsalitiæ, quas videlicet sponsus,
 quasi pignoris & arræ loco, dat, fore, ut
 eam uxorem ducat: nam illæ tantum à
 sponso ejusve nomine dabantur: à spon-
 sa vero non dabantur. l. 3, & l. 5, C. de
 spons. & arr. spons. l. ult. C. de episc. &
 cler. l. si quis officium 38. D. de rit. nupt.
 Itaque triplex inter arras & donationes
 sponsalitiæ differentia perspicitur. Pri-
 ma, quod illæ tantum à sponsi parte
 conferuntur: hæ vero utrimque. Illæ,
 si per sponsum fiat quo minus nuptiæ
 sequantur, amittuntur: si per sponsam,
 tunc, si minor 25 annis ceperit, simplum
 reddit; si major, duplum. d. l. 5, C. de
 sponsal. at in donationibus nulla dupli-
 ratio

ratio habetur. Po-
 alterutrius, repeti-
 sal. donationes
 tuntur.

*De multiplici jure
 cum nuptiis diffi-*

SUPEREST U-
 differamus. A-
 mus, cujus juris
 uno verbo ita defi-
 nitione & spon-
 juris civilis sint, sic
 ligationes, quæ ce-
 & contrahuntur &
 ties 14, D. de nova
 nudo consensu &
 gentium. arg. l. 1.
 l. 1, D. locat. Sec-
 qualis obligatio
 hatur. Ergo ante
 salibus civilis na-
 eaque dabatur
 cebatur, adversus
 quamve factum
 sequerentur; sic
 id quod alterius
 dum sup. ex Ser.

NUS
Constantinus
ut, si per do-
nus nuptiæ se-
es donatarium
acceperat, re-
rs nuptias im-
osculum inter-
onasset, dimidia-
etur: quod au-
ve cum osculo,
estitueretur. d. l.
C. eod. Sepri-
ocum obtinent
delicet sponsus
co, dat, fore, ut
illa tantum a
bantur: a spon-
3, & l. 5, C. de
C. de episc. &
D. de rit. nup-
s & donatione
perspicitur. Pri-
a sponsi parte
utrimque. Illa,
o minus nuptiz
si per sponsam,
reperit, simplum
um. d. l. 5, C. de
bus nulla dupli-
ratio

DE SPONSALIBUS. 399

atio habetur. Postremo, arræ, morte
alterutrius, repetuntur. l. 3, C. de spon-
al. donationes sponsalitæ non repe-
untur.

CAP. IV.

*De multiplici jure sponsaliorum, eorumque
cum nuptiis differentia vel communione.*

SUPEREST ut de jure sponsaliorum
differamus. Ac primum illud videam-
us, cujus juris sponsalia sint. Quod
uno verbo ita definiendum est: ut, si sti-
bulatione & sponsione contrahuntur,
uris civilis sint, sicuti ceteræ omnes ob-
igationes, quæ certis verborum formulis
& contrahuntur & dissolvuntur: l. quo-
ies 14, D. de novat. l. 2, D. de divort. sin-
nudo consensu & conventionem, sint juris
gentium. arg. l. 1, in fin. D. de cont. emt.
l. 1, D. locat. Secundo videndum est, an &
qualis obligatio per sponsalia contra-
hatur. Ergo antiquissimo jure, ex spon-
salibus civilis nascebatur obligatio, ex
eaque dabatur actio, quæ ex sponsu di-
cebatur, adversus eum eamve, per quem
quamve factum esset quo minus nuptiæ
sequerentur; fiebatque condemnatio in
id quod alterius intererat; quemadmo-
dum sup. ex Ser. Sulpitio demonstratum
est

est. Video etiam, moris fuisse, ut certa summa pœnæ nomine in stipulationem deduceretur, sicuti paullo ante ex Varro-
ne docuimus. Nam, cum ejus, quod in-
terest, æstimatio in causis omnibus dif-
ficilis est, tum vero in conjugali adfe-
ctione difficillima; quam ipsam ob caus-
sam pœnæ stipulationes interponi soli-
tas, constat ex l. ultim. D. de præst. stip.
Post vero, corruptis ac perditis civitatis
Romanæ moribus, cum flagitiosa & de-
testanda repudiorum libertas increbuis-
set, institutum fuit, ne ulla ex sponsali-
bus civilis obligatio nasceretur, sed li-
bera renunciatio esset: neque ulla eo
nomine actio, petitio, daretur: l. l. C. h. t.
l. 2, C. de repud. adeo ut, si pœna dedu-
cta in stipulationem fuisset, ne ipsius
quidem nomine actio daretur. l. Titio
71, §. 1. D. de cond. & dem. l. 2, C. de
inutil. stip. l. Titia 134, D. de verb. obl.
idque etiam imp. Leo Philosophus tes-
tatur, Novell. 74. Hæc fuit tempo-
rum illorum ratio, perditis, ut dixi, ci-
vitatibus moribus, cum populus R. non
modo promiscuos concubitus pecudum
ritu sectaretur, verum etiam à conjugii
abhorreret. Qua de causa legem illam
omnium celeberrimam ferri oportuit,
Papiam.

Papiam Popiam
bus. Qua lege &
libibus pœnæ im-
profligatis civi-
contra juris dir-
fuit, ut libera esse
ciatio. Quæ ren-
dium dicebatur
seue etiam in div-
stuprum 101, §. 1,
etiam repudii for-
par est, temporib-
nis vi tamen rete-
TUA NON UTOR
que perditæ & flag-
bertatis testimoni-
nus eum sponsum
sibi à patre despo-
accusare volebat
matrimonium d-
ii, §. quærebatu-
dult. Quæ cum i-
primum sponsali-
nō fuisse in cont-
niam nulla ex iis
ligatio: deinde, l-
jus singulare ac-
rem hoc casu qu-
quo, ut ait Pa-

fuisse, ut certa
 stipulationem
 ante ex Varro-
 ejus, quod in
 is omnibus dis-
 conjugali adse-
 ipsam ob cau-
 interponi sol-
 D. de præst. stip-
 perditis civitati-
 flagitiosa & de-
 eras increbuit
 ulla ex sponsali-
 ceretur, sed si-
 neque ulla eo-
 etur: *L.1. C. h. t.*
 si pœna dedu-
 flet, ne ipsius
 claretur. *l. Titio*
dem. l. 2. C. de
D. de verb. obl.
 philosophus te-
 ec fuit tempo-
 tis, ut dixi, ci-
 populus R. non
 bitus pecudum
 iam à conjugii
 illa legem illam
 ferri oportuit,
 Papiam

Papiam Popæiam de maritandis ordini-
 bus. Qua lege & maritis præmia, & cœ-
 libus pœnæ impositæ fuere. His igitur
 profligatis civitatis moribus, sensim
 contra juris directi regulas inductum
 fuit, ut libera esset sponsaliorum renun-
 ciatio. Quæ renunciatio proprie repu-
 lium dicebatur: cum eo verbo promi-
 cæ etiam in divortiis uterentur. *l. inter*
tuprum 101, §. 1. D. de verb. sign. Quin-
 etiam repudii formula, vetustis, ut credi-
 par est, temporibus instituta, obligatio-
 nis vi tamen retenta est: **CONDITIONE**
TUA NON UTOR. *l. 2. D. de divort. ejus-*
 que perditæ & flagitiosæ repudiorum li-
 bertatis testimonio est, quod Papinia-
 nus cum sponsum irridet, qui mulierem
 sibi à patre desponsam idcirco adulterii
 accusare volebat, quod alteri à patre in
 matrimonium desponsa fuisset. *l. miles*
11, §. quærebatur, D. ad leg. Jul. de a-
 dult. Quæ cum ita sint, perspicuum est,
 primum sponsalia isto Digestorum jure
 nō fuisse in contractuum numero: quo-
 niam nulla ex iis efficax nascebatur ob-
 ligatio: deinde, istius stipulationis (quod
 jus singulare ac novum est) non mayo-
 rem hoc casu quam pacti nudi vim esse,
 quo, ut ait Paulus, cives R. non obli-
 gantur.

gantur. lib. sent. 2. tit. 14. Sed quæri potest, an non ex illo sponsaliorum pacto naturalis tamen contraheretur obligatio, quæ, quoties naturalis subest æquitas, contrahi dicitur. l. Stichum 95, §. naturalis, D. de solut. Quod certe probabilius videtur. Primum, quia in stipulationis formula vitium nullum fuit, sicut accidit in specie l. 1, §. si ita quis, D. de verb. obl. l. 1, §. eum qui, D. de const. pec. Deinde, quia ne liquido quidem adfirmari potest, nullam nasci civilem ex sponsalibus obligationem, cum in iis dissolvendis præscripta repudii formula utendum esset. d. l. 2, D. de divort. Ex quo, ut jam dixi, intelligitur, quamvis propter perditos civitatis mores nulla efficax ex sponsalibus nasceretur obligatio, tamen, in rei veritate, & directo jure, aliquam contrahi; præsertim, cum alioqui stipulatio, ut jam dictum est, in qua vitii nihil est, ne pacti quidem vim haberet; quod valde absurdum esset. Secundum sponsaliorum jus est, ut per ea æque fere, ut per nuptias, adfinitas contrahatur. Nam & generi & nurus adpellatione sponsus & sponsa; item soceri & socrus adpellatione sponzorum parentes continentur. l. 6, & l. 8, D. de grad.

grad. Qua de ca
nero vel locero in
nunciari, ea &
patrem producitur.
Sic lex, quæ no
prohibet, etiam
sæm perducitur.
de rit. nupt. &
nerorum necem
prehendit, eade
sæque porrigitur.
Quod vero Nera
& sponsam adfini
quasi proprie dic
sed improprie: q
dinem. l. quod S
causs. dat. Terti
rur, quod sponsa
ptiaru fere vim c
imp. restatur, i
versas exitisse.
ber. Itaque, qu
uxores, sic etiam
pore sponsas ha
l. 1, D. de his qu
Iulia cautum est
dum alienare vo
etiam in sponsa
sum est. l. 4, D.

grad. Sed quæ potest
 sponsalium pacto
 heretur obliga-
 alis subest æqui-
 tichum 95, §. na-
 od certe proba-
 quia in stipula-
 allum fuit, sicut
 ita quis, D. de
 i, D. de conste-
 quido quidem
 m nasci civilem
 nem, cum in ius-
 epudii formula
 D. de divor. Ex
 itur, quamvis
 is mores nulla
 nasceretur obli-
 tate, & directo
 præsertim, cum
 dictum est, in
 ti quidem vim
 urdum esset. Se-
 is est, ut per ea
 s, adfinitas con-
 tri & nurus ad-
 onsa; item so-
 one sponsorum
 6, & l. 8, D. de
 grad.

Qua de causa, quæ lex vetat ge-
 nero vel socero invito testimonium de-
 nunciari, ea & ad sponsum & sponsæ
 patrem producit. l. 4, & l. 5, D. de test.
 Sic lex, quæ novercæ & nurus nuptias
 prohibet, etiam ad patris & filii spon-
 sam perducitur. l. si qua mihi 12, §. 1. D.
 de rit. nupt. &, quæ socerorum ac ge-
 nerorum necem parricidii crimine com-
 prehendit, eadem etiã ad sponfos spon-
 sasque porrigitur. l. 4, D. de parricid.
 Quod vero Neratius ait, inter sponsum
 & sponsam adfinitatem contrahi, non
 quasi proprie dictum accipiendum est,
 sed improprie: quasi dixisset, necessitu-
 dinem. l. quod Servius 8, D. de cond.
 caus. dat. Tertium jus ex eo intelli-
 gitur, quod sponsalia multis casibus nu-
 ptiarum fere vim obtinent. Qua de causa
 imp. testatur, multas ea de re contro-
 versias extitisse. l. 5, C. de bon. quæ li-
 ber. Itaque, quemadmodum qui binas
 uxores, sic etiam qui binas eodem tem-
 pore sponsas habet, ignominia notatur.
 l. 1, D. de his qui not. infam. Quod lege
 Julia cautum est, ne marito uxoris fun-
 dum alienare vel obligare liceat, idem
 etiam in sponsæ fundo valere respon-
 sum est. l. 4, D. de fund. dot. Sicut pro
 illata

illata uxori injuria, marito injuriarum
conceditur actio, l. 1, in fi. D. de injur.
ita sponso pro injuria sponsæ illata. l.
item apud Labeonem 15, §. sponsam, D.
eod. Et, quod lege cavetur, ne dotalem
uxoris fundum alienare liceat, etiam ad
sponsæ fundum productum est. l. 4, D.
defund. dot. Quod constitutum est, ne
quasdam uxores senatoribus ducere li-
ceat, id ad sponsalia productum est. l.
oratio 16, D. h. t. l. cum hic status 32, §.
ult. D. de do. int. vir. Sicuti à marito
quæsitæ uxor non acquirit, nisi quoad
usum fructum, ita nec à sponso quæsitæ
patri sponsæ aliter adquiruntur. l. 5, C.
de bon. quæ li. Eo accedit, quod privi-
legium uxori competens etiam sponsæ
conceditur: veluti, si dotem dederit, &
sponsalibus renunciatum fuerit, in exi-
genda dote ceteris creditoribus præfe-
ratur. l. quæsitum 17, §. si sponsa, D. de
reb. auct. jud. poss. l. si sponsa 74, D. de
jur. dot. Item, quod dicitur, parricidii
teneri eum qui uxorem occiderit, etiam
adversus eum valeat qui sponsam inter-
fecerit. l. sed sciendum, D. ad leg. Pomp.
de parricid. Quod constitutum est, ne
tutor pupillam suam sibi filiove suo u-
xorem adsciscat, id etiam ad sponsalia
pro-

productum est. l. 1.
tutor 60, §. pe. D.
jus acculandæ ux-
Julia marito, jun-
ante extraneos,
veri & Antonini
sum productum
60 extraneis pra-
divi, & §. si min-
batur, D. ad l. Ju-
C. eod. Ac mihi
insignem Philon-
stitutum magnop-
scribere. est autem
legib. ad Decal. p-
καταμετάνοσι λυ-
κὴ μοιχείας, ἀπο-
ἐπὶ τῇ ψυχῇ, καὶ
δὲ τὴν, ἐπὶ τῇ αἰ-
ῶνι, εἰς ὁμιλίαν
μοιχείας καὶ τῆς
καμῆς ἰσοδυναμῶ-
νται, καὶ τὰ αἰ-
id est: Sunt, qui
men esse censent,
rium, interceptu
contracta sponsa-
priis, aliter inte-
puellam comprim-

rito injuriarum
 si. D. de injur.
 sponsa illata. l.
 §. sponsam, D.
 tur, ne dotalem
 liceat, etiam ad
 tum est. l. 4, D.
 titutum est, ne
 ribus ducere li-
 ductum est. l.
 hic status 32, §.
 Sicuti à marito
 rit, nisi quoad
 sponso quaesita
 tantur. l. 5, C.
 t, quod privi-
 etiam sponsa
 tem dederit, &
 fuerit, in exi-
 toribus prae-
 sponsa, D. de
 onsa 74, D. de
 tur, parricidii
 ceciderit, etiam
 sponsam inter-
 ad leg. Pomp.
 titutum est, ne
 filiove suo u-
 ni ad sponsalia
 pro-

ductum est. l. tutor 15, D. h. t. l. si quis
 tutor 60, §. pe. D. de rit. nup. Postremo,
 us accusandę uxoris adulterii, quod lex
 Julia marito, jure quodam præcipuo, &
 ante extraneos, concesserat, imp. Se-
 veri & Antonini rescripto etiam ad spon-
 sum productum est, ut sponsus intra dies
 60 extraneis præferatur. l. si uxor 13, §.
 divi, & §. si minor. l. miles 11, §. quare-
 batur, D. ad l. Iul. de adult. l. propter 9,
 C. eod. Ac mihi non alienum videtur,
 insignem Philonis locum, & ad hoc in-
 titutum magno opere pertinentem, ad-
 scribere. est autem in illius lib. de certis
 legib. ad Decal. pertinentibus. Μέτριοι
 ὑπολαμβάνουσιν ὅτι τινες ἀδικημ' εἶναι, φθορᾶς
 καὶ μοιχείας, ὑπογάμιον, ὅταν ὁμολογίας μὲν
 ὑπερβύσωσι, μήπω δ' τῶν γάμων ἐπιτελε-
 σθέντων, ἑτέρῳ ἀπαντήσας, ἢ καὶ βιασάμε-
 νῳ, εἰς ὁμιλίαν ἔλθῃ. παρ' ἐμοῖ δ' ἐκείτῃ
 μοιχείας καὶ τῶν ἑστίν εἰδῶ. καὶ γὰρ ὁμολογίας
 γάμοις ἰσοδυναμεῖσιν, αἷς ἀνδρὸς ὄνομα καὶ
 γυναικὸς, καὶ τὰλλα πᾶ ἐπὶ συνόδοις, ἐκείφειν.
 id est: Sunt, qui medium quoddam cri-
 men esse censent, inter stuprum & adulte-
 rium, interceptum concubitum, cum post
 contracta sponsalia, nondum celebratis nu-
 ptiis, alter intervenit, qui vi, aut dolo,
 puellam comprimit. at, me iudice, hæc quo-
 que

que adulterii species est: sponsaliorum enim eadem qua nuptiarum vis est: cum viri & uxoris nomina, atque alia quadam, in conventu & frequentia propinquorum perscripta sunt. Et in eandem sententiam Tertullianus, lib. de virg. veland. *Desponsata enim quodammodo nupta.* Tamen inter QUODAMMODO & VERE satis interest, dumtaxat in hoc loco. Atque his quidem casibus magna inter sponsalia & nuptias communio est. In aliis autem quibusdam hæ notari differentię possunt. Nam inter impuberes contrahi sponsalia possunt: nuptiæ non possunt. l. 7, l. 9, D. h. t. Sponsalia promissione constant, ac proinde, nec præsentis traditione, & acceptione, nec nisi verbis futuri temporis contrahuntur: l. 1, l. quæsitum 9, D. eod. nuptiæ vero verbis præsentis temporis, & præsentis utraque traditione & acceptione, constituuntur. l. pen. D. de don. int. vir. Itaque in sponsalibus deductio in domum nullius momenti est: in nuptiis necessaria est. d. l. pen. Præterea, uxor in mariti familia esse dicitur, l. quicumque 10, C. de jur. mil. l. pen. §. Julianus. D. quod fals. tut. auct. & in ejus domo domicilium habere: l. exigere 65, D. de jud.

jud. sponsa, ar
non habet. l.
Donatio inter
valet: inter spo
l. cum hic statu
vir. Uxor viru
sponsum non ju
his qui not. inf
sine infamia no
ro, quia futur
here potest. l. s
ne liberta patro
cium mittat, a
tur. l. in eo jure
Supereft postre
ut certis casib
repudium mitte
argumento illo
perius diceban
sponsalia adst
reip. tempor
contrarii juris
quorum tamen
rarum sponsali
Si sponsus, qu
cia, nuptiis m
facerei: l. 2, C.
vinciam trien
que illa sua

jud. sponsa, ante nuptias contractas, non habet. l. ea quæ 32, D. ad Munic. Donatio inter virum & uxorem non valet: inter sponsum & sponsam valet. l. cum hic status 32, §. pen. D. de don. int. vir. Uxor virum lugere jubetur: sponsa sponsum non jubetur. l. uxores 9, D. de his qui not. infam. Quæ luget, nubere sine infamia non potest: sponsalia vero, quia futuri temporis sunt, contrahere potest. l. seq. eod. Quod lex vetat, ne liberta patrono nupta ei invito nuncium mittat, ad sponsam non porrigitur. l. in eo jure 45, §. 2, D. de rit. nupt. Superest postremum jus sponsaliorum, ut certis casibus impune ac sine fraude repudium mittere liceret. Quod etiam argumento illo confirmatur, quod superius dicebamus, Jus, ne pœnæ metu sponsalia adstringere liceret, perditis reip. temporib. inductum fuisse. Nam contrarii juris vestigia hæc remansere: quorum tamen quædam ad pœnam arrarum sponsalitiarum pertinere constat: Si sponsus, qui in eadem esset provincia, nuptiis moram biennio longiorem faceret: l. 2, C. h. t. Si sponsus extra provinciam triennio amplius cunctetur, atque illa sua cunctatione sponsam sua spe

spe frustretur: l. 2, C. de repud. Si qua turpitudine sponsi sponsæve detecta esset: Si nova ipsius religio vel superstitio potius detecta vel suscepta fuisset: siquod in sponso vitium appareat virilis impotentia, quod liberorum spem adimat. l. 5, §. his illud, C. h. tit. Atque hæc de sponsalibus juris civilis & Justinianici ratio fuit.

CAPUT V.

De jure sponsaliorum, ex lege Mosaica, & Christianorum tam Græcorum quam Latinorum institutis.

PORRO, quid de sponsalibus pie & ad nostram religionem adcommodate dici possit, considerandum est. Primum autem ex lege dei totius disputationis fundamentum hoc constitutum est. Deut. 22: *Si quis cum ea puella, quæ viro alicui desponsa est, concubuerit, producitote & illum & illam ad portam urbis, eosque lapidibus obruitote: puellam, quia in urbe vociferata non est; virum, quia cum uxore propinqui sui concubuit.* Quibus ex verbis multa, quæ ad sponsaliorum jus pertinent, notari possunt. Primum, quod sponsalia non humana, sed

sed divina lege distincta sunt: ter sponsonem sponsaliorum & positum. Quod exemplo; item confirmatur; sponsalia contrahuntur, & cum omne pronuntiari jubetur desponsavit, nec tur domum, ne alius illam ducat. Moses certis intermedium luctu. Quod cum ita Nuptias inter conjugum sine præcedenti. Alterum est. Sponsato suum cum ac peculiare ad cet aliud sponsi uxoris jus effect. inter conjuges pellat, i. Cor. sponsam divina 2o, 7. Hinc illi ep. 66: *Si quis natus, conjug*

NUS
repud. Si qua
re detecta esset:
superstirio po-
fuisse: siquod
virilis impo-
sem adimat. l.
Atque hæc de
& Justinianici

V.
lege Mosaisca, &
eorum quam
titutis.

nsalibus pie &
m adcommo-
andum est. Pri-
totius disputa-
pe constituen-
s cum ea puella,
, concubuerit,
llam ad portam
uitote: puellam,
mon est; virum,
ui sui concubuit.
quæ ad spon-
notari possunt:
a non humana,
sed

DE SPONSALIBUS. 409

sed divina lege instituta, atque à nuptiis
distincta sunt; tempusque aliquod in-
ter sponsionem & traditionem, inter
sponsaliorum & nuptiarum diem, inter-
positum. Quod etiam Iosephi & Mariæ
exemplo; itemque Deut. cap. 20, aperte
confirmatur; ubi Moses verat eos, qui
sponsalia contraxerint, prælum inire:
&, cum omnes in præcinctu erunt, sic
pronunciari jubet: *Quis est, qui uxorem
desponsavit, nec dum eam duxit? reverta-
tur domum, ne in hoc pralio moriatur, &
alius illam ducat.* Item, cap. seq. ubi
Moses certis in causis spacium illud in-
termedium luctus fœminarum assignat.
Quod cum ita sit, consentaneum est,
Nuptias inter Christianos non satis pie,
sine præcedentibus sponsalibus, copula-
ri. Alterum est, quod eodem divino in-
stituto suum cuiq; eorum jus proprium
ac peculiare adtributum fuit: ut videli-
cet aliud sponsi & sponsæ, aliud mariti &
uxoris jus esset: velut in concubitu, quæ
inter conjuges apostolus honestum ad-
pellat, 1. Cor. 7, v. 3, inter sponsum &
sponsam divina lege improbatur, Deut.
20, 7. Hinc illud Ambrosii, lib. epist.,
ep. 66: *Si quis desponsata sibi & tradita
utatur, conjugium vocat: qui aliena ex-*

S

pugna

pugnat pudorem, adulterium facit. ubi sine dubio ad illud Virg. alludit:

Conjugium vocat; hoc prætexit nomine culpam.

Tertium est, ut, quantum ad perpetuam vitæ societatem, par eademque sponsi & sponsæ, quæ conjugum, ratio haberetur, nisi quid ante nuptias vitii detectum esset, quod iustum nuptiis impedimentum adferret. Nam mulier sponsa ita proprie sponso devota, destinata ac decreta est, ut jam pro designata uxore numeretur. Quod etiam locus ille Matth. demonstrat, cap. I, 20: Μη φοβηθῆς ἀγγελεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκα σου. *Ne metue Mariam uxorem tuam capere.* id est, adsciscere & abducere. Quamquam haud scio, an non æque commode ita converti posset: *Ne metue Mariam tibi uxore adsciscere:* quasi σὺ pro σοὶ usurpatum esset. Sic ex contrario sponsus filia diserte nominatur gener, Genes. 19. ubi adolescentes, qui Lothi filias propediē uxores ducturi erant, ipsius generi vocantur. Itaque priscis ecclesiæ Christianæ temporibus synodus sexta in Trullo habita, cap. 98, in eandem sententiam ita decrevit: Ο τὸν ἐπὶ τῷ μνηστῆρι, ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ ζῶντι εἰς γάμον ἀναγόμενος, τῷ

τῷ ἄνδρι ζῶντι
est: Qui despo
vivo ipsius sponsi
rū adscriverit, cr
Quod decretum
religionis, ut ap
tum in suo imp
18, & Novell. 74
norum antiqui
næ adjectione s
adstringere licet
rationem imp. A
profert, quam L
carat: quia, Cl
ab Israëlitis, ut cre
salia certa precat
ἀλλοτρίων adpellan
ut Deus illorum
liator agnoscere
lius ætatis homi
deo auctore co
hominum arbitri
sus dixit: Quos
disiungat. Verba
lorum auctorita
ὁ λόγος ἐν ταῖς π
ἐκείνου τοῦ τῶν
ἐν τελεωθῆσας αἰ
φορημένων λόγων

ταὶ τ' *μυχεῖας ὑπεκείδω ἐγκλήματι*. id est: *Qui desponsam alteri mulierem, vivo ipsius sponso, in societatem nuptiarū adsciverit, criminis adulterii reus esto.* Quod decretum imp. Leo Philosophus, religionis, ut apparet, studiosissimus, ratum in suo imperio iussit esse. Novell. 18, & Novell. 74. ubi etiam jus Romanorum antiquissimum restituit, ut pænæ adjectione sponsaliorum vinculum adstringere liceret. Ejus autem decreti rationem imp. Alexius Comnenus hanc profert, quam Leo quoque prius indicarat: quia, Christianorum instituto, ab Israëlitis, ut credi par est, sumto, sponsalia certa precationis formula, quam *ὁλογία* adpellant, ita consecrabantur, ut Deus illorum auctor, arbiter & conciliator agnosceretur. Nefas igitur piis illius ætatis hominibus videbatur, quod deo auctore constitutum erat, levium hominum arbitrio dissolvere; ut Christus dixit; *Quos deus conjunxit, homo ne disjungat*. Verba Comneni, propter illorum auctoritatem, adscribemus: *Οὐκ ὀλίγαν ἐν ταύτῃ τὸ ἄτοπον ἐπισύρεται, ὅτε ἀθετοῦνται τῶν γάμων δέχαι ἐπὶ μνησίᾳ συντελεσθείσας ὥσεί τι τῶν εἰκαζών ἐ συμπεφορημένων λογίσσασθαι, καὶ ἀδελφείᾳ ἐκλα-*

ἔτι δὲ τὸ πρῶτον, ὅτι περὶ αὐτῶν εἰ μὴ ἡδὺς
 μέσον τῶν συναπτῶν καὶ τῶν ἀλλῶν τῶν
 μνηστῆρας εἰσὶν ἔτι. id est; Non exiguum hic
 incommodū atque absurdum consequetur,
 precationem in nuptiis fieri solitā, in spon-
 salibus pronunciatam, pro vano quodam
 & inani additamento censei, & pro su-
 pervacanea numerari: quasi deus inter
 personas per sponsalia conjungendas me-
 diator sive arbiter adhibitus non fuisset.
 Et hac de causā Leo Philosophus,
 ut jus civile cum illo sextæ synodi de-
 creto conciliaret, ac violandæ religio-
 nis occasionem præcideret, supersti-
 tiose constituerat, ne usitata in spon-
 salibus precatio sive benedictio deinceps
 pronunciaretur, sed in diem & ad
 tempus nuptiarum differretur: Quo-
 niam, inquit, tum demum vere dissoluta
 sponsalia videntur, cum post eam consecra-
 tionem pronunciatam repudium mittitur:
 Novell. Leon. 74. Commodius igitur
 Alexius, & ad synodi sententiam ap-
 tuius, constituit, ut ea consecratio spon-
 salibus restitueretur: & ea demum spon-
 salia iusta, id est, legitima, perfectā &
 absoluta haberentur, quæ inter puberes
 contracta, dei precatione consecrata es-
 sent, atque ita non minus indissolubilia
 quam

quā ipsa nuptiæ,
 ἢ μνηστῆρας ἀμείβου-
 ἢ ἀλλήλους, ἢ τὸ
 τῶν τῶν συναπτῶν
 τῶν ἀλλήλων
 συναπτῶν, ἢ ἀλλή-
 id est: Talia spon-
 salia indissolubilia man-
 dentur arbitrium se atque
 torem inter eos qui
 nat, & primam
 per sacramentum pre-
 met. Ac magnopere
 illis Orientalibus
 dentales in sum-
 consensisse. Nam
 Franc. leg. i, cap. i,
 quit, velatione
 alii puellam alius
 accipere. Hoc ne-
 bemus: quia illa
 ra sacerdos impos-
 tuiusdam instar
 violetur. Quatuor
 rum jura à Chri-
 sunt. Primum
 dentibus spon-
 quod juri quidem
 est, Romanorum

quā ipsa nuptiæ haberentur. Ταῖς τοιαύ-
 ταις μνησείαις ἀμετακινήτως τε ἀγαθῶν, ἔα-
 ἀγαπῶντες, καὶ τὸ ὅλον ἀλύτως, αἵτε θεοῦ μέ-
 σον ἢ συναπτομένων εἰσαγαγόμεν, ἔτ' ἀφ' ὅ-
 την ἀφ' ὅτε πεδῶν τίς τε ἐκαστὸν αὐτῶν τὸ βί-
 ον συναρμυγνῶ, ἀλλὰ τῶν ἱεροτελεσμάτων ὀρχῶν.
 id est: Talia sponsalia firma, inconcussa,
 indissolubilia maneant: quippe cum deus
 arbitrum se atque auctorem, sive media-
 torem inter eos qui conjunguntur, interpo-
 nat, & primam hanc vitæ conjunctionem
 per sacrarum precum initiationem confir-
 met. Ac magnopere notandum est, cum
 illis Orientalibus imp. etiam Occi-
 dentales in summo sponsaliorum jure
 consensisse. Nam Carolus Magnus, lib.
 Franc. leg. I, cap. 163; De conjugali, in-
 quit, velatione requisisti: si desponsatam
 alii puellam alter in matrimonium possit
 accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhi-
 beamus: quia illa benedictio, quam nupti-
 ra sacerdos imponit, apud fideles sacrilegii
 cujusdam instar est, si ulla transgressione
 violetur. Quatuor igitur hæc sponsalio-
 rum jura à Christianis imp. constituta
 sunt. Primum; Ne nuptiæ sine præce-
 dentibus sponsalibus constituerentur:
 quod juri quidem divino consentaneum
 est, Romanorum autē juri contrarium,

l. quæsitum 9, & simil. D. h. t. Alterum: Ne iusta sponsalia ante pubertatē contraherentur: contra l. sponsalia 14, D. h. t. quæ vero ante pubertatem, post annum tamen septimum contractæ essent, nihil ad religionem pertinerent, sed eodem loco haberentur, quo ceteri contractus omnes; & ex juris civilis dispositione permitterentur, ut, quidquid de arris sponsalitiis & aliis rebus convenerat, servaretur. Tertium jus est: Ut sponsalia non minus rata, fixa, firma essent, quam nuptiæ; quæ individua nominantur: l. i, D. de rit. nupt. ac proinde, secundum synodi sextæ sanctionem, qui quæve cum alia persona constitutas nuptias habuerit, adulterii reus haberetur, contra l. i, & alias consimil. C. h. t. Atque hoc quidem & Orientalium & Occidentalium ecclesiarum institutum fuit. quod non modo cum antiquissima synodo, verum etiam cum scriptura sacra congruere apparet; ut, meo iudicio, non incommode dicere possimus, in Christianorum nuptiis tres quasi gradus constitui. Primum, ut ante sponsalia, de nuptiarum conditionibus, de parentum, propinquorum amicorumque sententia, intra privatos parietes conveniat: hoc est,

est, de dote, de proprias, de dotis sponsalitiis: quæ instituto videmus conventiones fieri 58, D. de jur. de ut, iisdem præstatoribus quam caris, iisque matre ecclesiæ, sponsorum nomine pronunciet, ac ab omni aliarum ne liberum esse, quam ob causam sibi moveri possit, Titium quidam ducere, Caiam Titius irades, te mihi mulier virum tum fore? nec minus primo in ecclesia dei re perpetuam Cum uterque tum, ut pastoremine precatio consecratione

D. h. t. Alterum:
pubertatē con-
sponsalia 14, D.
tratem, post an-
tractatē essent,
nerent, sed eo-
quo ceteri con-
is civilis dispo-
ut, quidquid de
rebus conveni-
m jus est: Ut
fixa, firma es-
e individua no-
nupt. ac proin-
tē sanctionem,
na constitutas
reus habere-
nsimil. C. h. t.
Orientalium &
um institutum
m antiquissima
m scriptura sa-
t, meo iudicio,
possimus, in
es quasi gradus
te sponsalia, de
s, de parentum,
que sententia,
conveniat: hoc
est,

DE SPONSALIBUS. 415

est, de dote, de donatione propter nu-
ptias, de dotis incremento, & arris spon-
salitiis: quemadmodum Romanorum
instituto videmus ante sponsalia dotis
conventiones fieri solitas. l. si sponsali-
58, D. de jur. dot. Secundus gradus est,
ut, iisdem præsentiis, certe non pau-
cioribus quam septem testibus convo-
catis, iisque maribus, & præterea pasto-
re ecclesiæ, sponsus vel sponsa, vel eo-
rum nomine octavus aliquis, palam
pronunciet, ac deum testetur, utrumque
ab omni aliarum nuptiarum obligatio-
ne liberum esse, neq; sibi esse concium,
quam ob causam ejus rei controversia
sibi moveri possit: habere autem in a-
nimo, Titium quidem Caiam in uxorem
ducere, Caiam vero Titio nubere. Ac-
tum Titius ita mulierem roget: Spon-
des, te mihi uxorem fore? Vicissimque
mulier virum: Spondes, te mihi mari-
tum fore? neque per te futurum, quo-
minus primo quoque tempore nuptiæ
in ecclesia dei celebrentur, ut eo aucto-
re perpetuam vitæ societatem incamus?
Cum uterque responderit, SPONDEO;
tum, ut pastor ecclesiæ totius cœtus no-
mine precationem pronunciet, & quasi
consecrationis formula deo sponsalia

commendet, eumq; oret, ut ea res utrique fauste, feliciter, prospereque eveniat. Quibus peractis, pastor illa sponsalia in ecclesia promulget, palamque pronunciet, ut, si quid forte legitimi impedimenti adferre aliquis possit, cum fide id faciat, & senatui ecclesiastico denunciet, ut omnia, quemadmodum Paulus statuit, recte atque ordine in ecclesia dei gerantur. Nam hoc institutum non ab aliquo papa manasse, sed ex vetustissima ecclesiae Christianae consuetudine fluxisse, papa ipse Innocentius III fateatur, in c. ult. ext. de clandest. desp. ubi sic loquitur: *Quare secundum specialem quorundam locorum consuetudinem statuimus, ut, cum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publice proponantur competenti termino praefinito, ut intra illum terminum, qui valuerit & voluerit, legitimum impedimentum opponat, &c.* Eaque promulgatio *banum* Langobardico vocabulo vocatur, in c. cum in tua 26. ext. de sponsal. & ex veteri consuetudine fluxisse dicitur, in c. cum de tua 6. ext. qui matrim. accus. possi. Neque vero absurdum cuiquam videri oportet, quod tum demum sponsalia promulgantur, & eorum impedimenta

DE SP
pedimenta exqui
secrata precatio
impp. instituto
bilia sunt. quae c
losophum impu
tionem vetaret.
in contrahendi
runt, nullius se j
se conficiis; si
fit, eadem illi
contractarum v
tu impendebat.
gradus erit, ut p
ritu celebrentur
serendum erit.

C

An recte sponsa
trahi possint
ex j

Nunc etiam
nes aliqui
trahenda perti
rum prima ha
impuberes pie
re civili post a
etatem infan
sponsalia licu

ut ea res utri-
 uspereque eve-
 ntor illa spon-
 get, palamque
 forte legitimi-
 us possit, cum
 ecclesiastico de-
 namodū Pau-
 dine in ecclesia
 institutum non
 sed ex vetustis-
 consuetudine
 entius III fate-
 dest. desp. ubi
 adum specialem
 etudinem sta-
 ua fuerint con-
 esbyteros publi-
 termino prafi-
 um, qui value-
 impedimentum
 mulgatio ban-
 bulo vocatur,
 de sponfal. &
 luxisse dicitur,
 ui matrim. ac-
 absurdum cui-
 d tum demum
 & eorum im-
 pedi-

pedimenta exquiruntur, cum, jam con-
 secrata precatione, ex Christianorum
 impp. instituto, individua & indissolu-
 bilia sunt. quæ causâ imp. Leonem Phi-
 losophum impulerat, ut adhiberi preca-
 tionem vetaret. nam, cum vir & mulier
 in contrahendis sponsalibus adfirma-
 rint, nullius se iusti impedimenti sibi es-
 se conscios; si quid postea compertum
 sit, eadem illis pœna, quæ nuptiarum
 contractarum violatoribus, à magistra-
 tu impendebat. Postremus nuptiarum
 gradus erit, ut præstituta die nuptiæ eo
 ritu celebrentur. qua de re suo loco dis-
 ferendum erit.

CAP. VI.

*An rectè sponsalia inter impuberes con-
 trahi possint: itemque inter absentes.
 ex jure Christiano.*

Nunc etiam superest, ut quæstio-
 nes aliquot ad sponsalia pie con-
 trahenda pertinētes proponamus. Qua-
 rum prima hæc est: An sponsalia inter
 impuberes pie contrahi liceat. Nam, ju-
 re civili post annos septem (intra quam
 ætatem infantes adpellantur) contrahi
 sponsalia licuisse, patet ex l. in sponfal.

14. D. hoc titul. & Paul. lib. Sent. 2. titul. de nupt. Eorumque hæc vis erat, ut parentes tutoresve, qui sponderant, si repudium mitterent, pœnis sponsalitiis tenerentur, quas sup. exposuimus. Sed videamus, num satis ad normam religionis adcommodatam hoc jus sit. Primum, quia durum est, ætatem illam improvidam tam gravi obligatione in perpetuum vitæ suæ tempus adstringi: cum jure civili nulla obligatione, ac ne naturali quidem, nisi quatenus locupletiores sunt, adstringantur. Utrum autem melior, an deterior, ipsoꝝ conditio per illud immaturum matrimonium fiat, valde incertum est. Deinde, quia ne jure quidem civili impuberes parentum sponsalibus obligantur, nisi puberes facti conditionem ratam habeant. Itaque consultius facturi parentes videntur, si gravem illam sponsaliorum obligationem in id tempus differant: præsertim cum jure divino sponsalia designati matrimonii vim habeant: jure autem civili, mulier impubes, si in domum quasi mariti deducta sit, non tamen prius nupta censeatur, quam apud eundem pubertatem adepta sit. l. 2. in fi. D. de privil. cred. l. si. uxor, §. si minor, D. ad

D. ad leg. Jul. d. derit. nupt. l. p. ced. l. quod vir. Eo accedit, quod morte sui juris tris sponsalibus te quidem po qua ætate libe tus erit: atque norum obligat. Alexius Comm. sponsalia, ante mum quartum & perfecta hab phus, quamvis ptimum permi crari ante illan vell. 174, & N Sapiensis sent que rei matur re, inquit, tar in nuptiis co tuam vitæ ob quitur secun jure Christian possint? Du lexii constit non nisi ad verba precati

NUS
lib. Sent. 2. tit.
hæc vis erat, ut
sponponderant,
pœnis sponsali-
p. exposuimus.
ad normam re-
m hoc jus sit.
et ætatem illam
obligatione in
impus adstringi:
igatione, ac ne
quatenus locu-
gantur. Utrum
or, ipsorū con-
rum matrimo-
m est. Deinde,
vili impuberes
obligantur, nisi
nem ratam ha-
s facturi paren-
llam sponsalio-
d tempus diffe-
re divino spon-
ii vim habeant:
impubes, si in-
ducta sit, non ta-
tur, quam apud
pta sit. l. 2. in fi.
or, §. si minor,
D. ad

DE SPONSALIBUS. 419

D. ad leg. Jul. de adult. l. minorem, D.
de rit. nupt. l. pen. D. quando dies leg.
ced. l. quod vir, D. de donat. int. vir.
Eo accedit, quod, si impubes parentis
morte sui juris esse cœperit, impune pa-
tris sponsalibus renunciare poterit: cer-
te quidem post adeptam pubertatem,
qua ætate liberum arbitrium consecu-
tus erit: atque ita sponsaliorum pater-
norum obligatio inanis erit. Itaq; imp.
Alexius Comnenus lege lata sanxit, ne
sponsalia, ante duodecimum aut deci-
mum quartum annum contracta, iusta
& perfecta haberentur. Leo Philoso-
phus, quamvis sponsalia post annum se-
ptimum permiserat, tamen ea conse-
crari ante illam ætatem vetuerat, No-
vell. 174, & Novell. 109; adductus illa
Sapientis sententia, Eccles. 3, suam cui-
que rei maturitatem esse: cui nulla in
re, inquit, tam commode locus est, quā
in nuptiis contrahendis, quæ perpe-
tuam vitæ obligationem inducunt. Se-
quitur secunda quæstio: An sponsalia
jure Christiano constitui inter absentes
possint? Dubitandi causam adfert A-
lexii constitutio, quæ jubet sponsalia,
non nisi adhibito pastore ecclesiæ, &
verba precationis præeunte, interposita-
que

que consecratione, celebrari. Et profecto ita est, ut rite consecrari sponsalia, nisi utroque praesente, non videantur. Jure civili non modo sponsalia, si modo sine stipulatione fuerant, verum etiam nuptias inter absentes contrahi, satis constat. l. 4, l. 5, l. ult. D. h. t. l. mulierem, D. de rit. nupt. Sed, cum jure divino consecratio in utrisque requiratur, ea non rite, nisi utroque praesente, fieri posse videbatur. Quod si ecclesiastico jure certa verborum formula, hoc est, interrogatio responsioque, exigitur, non dubium est, quin praesentia etiam requiratur. l. 1, D. de verb. oblig. Ex contrario pugnat, quod jure divino quantumvis gravium & magnarum confederationum pactiones etiam per legatos & internuncios fiunt. Item jure civili praeter legis actiones nullum negotium est, quin per internuncios expediri possit; adeo ut etiam repudium & divortium per internuncios, non modo jure civili, verum etiam divino fieri soleat. Unde usitata locutio, *Nuncium mittere*. Et apud Hebraeos, *libellum repudii mittere*. Quare probabilius videtur, sponsalia etiam inter absentes contrahi: dum tamen utraque pars separatim precatione & con-

& consecratione
singuli testibus
vocatis, adhibito
store, pronunc
matrimonii soc
quo de agitur
temque absenti
non modo ipsi
tum atque idon
bus subscriptam
tremum pastor
nomine Iesu Ch

De formulis spon
cuntur verba
praesenti, a
insti

SEQUITUR
verbis spon
hoc est, utrum
praesens tempu
talistarum disp
scholis, verum
cepta: cum ill
meam accipio;
lant verba de
recipiam in m

& consecratione fungatur; hoc est, ut singuli testibus non minus septem convocatis, adhibito præterea ecclesiæ pastore, pronuncient, sibi esse in animo matrimonii societatem cum absente, quo de agitur, contrahere; voluntatemque absentis cum sua congruentis, non modo ipsius, verum etiam parentum atque idoneorum auctorum manibus subscriptam, edant; atque ad extremum pastor ei conventioni bene in nomine Iesu Christi precetur.

CAP. VII.

De formulis sponsaliorum, quæ vulgo dicuntur verba de futuro, & verba de præsentī, adversus Canonistas instituta disputatio.

SEQUITUR altera quæstio; Quibus verbis sponsalia contrahenda sint. hoc est, utrum verbis in futurum, an in præsens tempus conceptis. Quæ Decretalistarum disputatio est, non modo in scholis, verumetiam in usum vitæ recepta: cum illam formulam, *Ego te in meam accipio*; & *Ego te in meum*, adpellant verba de præsentī: at illam, *Ego te recipiam in meam*; & *Ego te in meum*, verba

verba de futuro. Per illa, matrimonii obligationem contrahi dicunt: per hæc, nudam fieri pactionem, & quasi quamdam de nuptiis deliberationem. c. commissum 16. c. tuæ 25, c. pen. & c. ult. ext. de sponsal. c. licet 3, ext. de spons. duor. Primum, quia verba *spondendi, promittendi, repromittendi*, vi ac natura sua futuri temporis demonstrationem continent; repugnantque, desponsam esse alicui aliquam, &, eandem illi traditam in manum fuisse, atque (ut more Romano loquamur) in manum ipsius convenisse. Quapropter sponsalia definiuntur *repromissio futurarum nuptiarum*; quemadmodum sup. diximus, ex l. 1, D. h. t. &, alio loco, *spes futurarum nuptiarum*, l. si uxor 13, §. 1, D. ad l. Iul. de adult. Sponsus item definitur, *qui nuptias quidem promisit, sed nondum maritus est*. l. 1, §. 1, D. pro dot. Præterea, satis constat, inter sponsalia & nuptias non modo in re discrimen, verum etiam in tempore intervallum esse. Nam sponsalia verbis tantum & promissione constant: d. l. 1, h. tit. neque sola in mariti domum deductione constitui intelliguntur. l. quæsitum 9, D. h. t. l. cum hic status 32, §. pen. D. de donat. int. vir. l. dotis 68. D.

68, D. de jur. dot. & acceptione con in manum, & du ut sup. dictum el vir. l. 6, C. de d salia contrahitu cond. causl. dat. jugium. Per sp ligatio, sive natu civilis, ut sup. d nuptias dissolvi mulier, sponsi & lan tur: per nup men adsequunt nupt. l. 5, C. de b sponsa est, in par milia est, vetusq l. ea quæ 32, D. uxor est, in don transla est. l. jur. milit. l. pen auct. l. 1, §. 8, D. que sponderi & lier, quæ promi detur: Datur ducenda tradi modum prom tradere diversu mentum cadu

68, D. de jur. dot. at nuptiæ traditione & acceptione constant, hoc est, datione in manum, & ductione in mariti domū, ut sup. dictum est ex l. pe. D. de don. int. vir. l. 6, C. de do. ant. nupt. Per sponsalia contrahitur ad finitas: l. 8, D. de cond. caus. dat. per nuptias justum conjugium. Per sponsalia contrahitur obligatio, sive naturalis, sive etiam ex parte civilis, ut sup. demonstravimus: at per nuptias dissolvitur. Per sponsalia vir & mulier, sponsi & sponsæ nomine adpellantur: per nuptias mariti & uxoris nomen adsequuntur. d. l. 6, C. de do. ant. nupt. l. 5, C. de bon. quæ lib. Quæ desponsa est, in patris & agnatorum familia est, vetusque domicilium retinet: l. ea quæ 32, D. ad municip. quæ jam uxor est, in domicilium & familiam viri translata est. l. quæcumque 10, C. de jur. milit. l. pen. §. Jul. D. quod fals. tut. auct. l. 1, §. 8, D. de senat. Sillanian. Itaque sponderi & desponderi dicitur mulier, quæ promittitur fore ut in manum detur: Datur vero, cum in viri manum ducenda traditur. Denique, quemadmodum promittere & dare, vendere & tradere diversa sunt, neque in idem momentum cadunt; ita sponsalia & matrimonium

ANUS

illa, matrimonii dicunt: per hæc, & quasi quam- rationem conti- desponsam esse dem illi traditam e (ut more Ro- num ipsius con- sponsalia defini- m nuptiarum; imus, ex l. 1, D. urarum nuptia- d l. Jul. de adult. qui nuptias qui- m maritus est. l. erea, satis con- uptias non mo- in etiam in tem- Nam sponsalia sione constant: in mariti domū ntelliguntur. l. cum hic status int. vir. l. dotis 68. D.

monium cadere in unum idemque temporis punctum non possunt. Ex quibus intelligi potest, sponsalia per illa, quæ dicuntur verba de præsentī, constitui nō posse, ne in unum idemque temporis punctum & promissio & datio, hoc est, obligatio & solutio, cadere dicantur: alioqui donatio inter sponsoſ nihilo magis quam inter conjuges valeret; contra l. 6, C. de donat. ant. nupt. l. cum hic status 32, §. penult. D. de donat. int. vir. sponsa sponsum lugere cogeretur; neque ante legitimū tempus luctus nūbere, propter infamix pœnam, auderet. cont. l. 10, D. de his qui not. infam. Concludendum est igitur, cum sponsalia sint promissio futuræ præstationis, cum per ea futurarum nuptiarum obligatio contrahatur, ea non nisi per verba futuri temporis recte constitui: *Spondeo, me tibi maritum fore: Spondeo, me tibi uxorem fore.* Quodsi verba præsentis temporis usurpantur; *Accipio te in uxorem, Accipio te in maritum:* tum per ea verba neque sponsalia contrahi (quia datur & accipitur, non promittitur; ut cum pontifex virgini Vestali dicebat, *Te, Amata, capio*, apud Agellium) neque matrimonium: quia jure civili ma-

trimo-

trimonium non v
domum deducto
C. de donat. ant.
vino matrimoniu
sponsalibus cont
perius docuimu
jure nonnunqua
bus contraheba
Terentii, & pler
locis intelligitur
Reipublicæ tem
civitatis moribus
matrimonia sine
consuetudine an
fædo certe & tu
more, ut inter
Nequaquam igit
Petri Lombardi
civilis minus q
esset, lib. 4, dist.
est promittere, a
nondum facit: q
quam in uxorem
in uxorem duxit
pturam, nondum
stea, jurisconsul
aliud est per v
verba de præse
Quippini? na

ANUS
 m idemque tem-
 liunt. Ex quibus
 alia per illa, quæ
 enti, constitui nō
 emque temporis
 & dario, hoc est,
 dere dicantur: a-
 nsos nihilo ma-
 es valeret; con-
 ant. nupt. l. cum
 D. de donat. int.
 gere cogeretur;
 tempus luctus
 e poenam, aude.
 qui not. infam.
 r, cum sponsa-
 æ præstationis,
 nuptiarum obli-
 non nisi per ver-
 e constitui: Spon-
 re: Spondeo, m
 si verba præsen-
 ur; Accipio te in
 ritum: tum per
 a contrahi (quia
 promittitur; ut
 Vestali dicebat,
 Agellium) ne-
 a jure civili ma-
 trimo.

rimonium non verbis, sed sollemni in
 domum deductione contrahitur. d. l. 6
 C. de donat. ant. nupt. Jure autem di-
 vino matrimonium sine præcedentibus
 sponsalibus contrahi non potest, ut su-
 perius docuimus: quanvis Romano
 jure nonnunquam nuptiæ sine sponsali-
 bus contrahebantur; ut ex Plauti, &
 Terentii, & plerisque Jurisconsultorum
 locis intelligitur; quippe cum, perditis
 Reipublicæ temporibus & profligatis
 civitatis moribus, etiam tacite & re ipsa,
 matrimonia sine ullo ritu, solo usu &
 consuetudine annua, contraherentur,
 fœdo certe & turpi atque improbo
 more, ut inter omnes bonos constat.
 Nequaquam igitur probanda est illa
 Petri Lombardi argutia, qui, cum juris
 civilis minus quam theologiæ peritus
 esset, lib. 4, dist. 28, ita loquitur: *Aliud*
est promittere, aliud facere: qui promittit,
nondum facit: qui ergo promittit, se ali-
quam in uxorem ducturum, nondum eam
in uxorem duxit: & qui spondit se nu-
pturam, nondum nupsit. Quid tum po-
 stea, jurisconsulte noster? Ergo, inquit,
aliud est per verba de futuro, aliud per
verba de presenti sponsalia contrahere.
 Quippini? nam per illa, vera & justa
 spon-

sponsalia contrahuntur: per hæc, neque sponsalia contrahuntur; quæ futura in futurum tempus conferuntur neque nuptiæ; quæ nudis verbis sine sollemni ritu & deductione non contrahuntur. Sed tamen non idcirco dicendum est, quemadmodum aliud est promissio de vendendo, aliud venditio, sic aliud est promissio matrimonii, aliud matrimonium. Multo etiam minus hoc modo: Quantum interest inter actionem de futuro contractu, & ipsum contractum, tantum fere distant sponsalia de futuro, à sponsalibus de præsentī, quæ sunt ipse contractus conjugii. Hæc atque huiusmodi multa dici video à bonis theologis, sed non bonis jurisconsultis. Nam jure civili promissio de vendendo aut locando nullius momenti est. nudi enim pacti nulla obligatio est. l. si tibi 27, C. de loc. & cond. l. nuda 5, C. de contr. stip. Nudæ pollicitationis, ait Paulus, obligatio nulla est; lib. sent. 2, tit. 14; & lib. 5, t. 12. Sic promissio de donando, jure Digestorum non erat obligatoria; & perspicue à donatione separatur, l. 1, D. de transaction. l. cum donationi 34, C. eod. l. in ædibus 9, D. de donation. l. ex conducto 13, §. Papinian.

D. lo-

D. locat. l. 3, C. de ventio de redhibetio. l. quod si nol de ædil. edict. A hendo matrimo nem, si minus j cem, at certe na firmissimam pari jure civili con Quantum intere tionis, vendition venditæ; tantum salia & nuptias. tio contrahitur. rem emtoris facia ad rem tradendam interest, præstand act. l. 1, & pass. D. vero rei venditæ venditorem fui tur. Quod si qui salia obligatio e dendum est: Si ctus est, esse obl autem dictus no autem aut certa incerta, veluti, commodum. H lationibus in d

D. locat. l. 3, C. de repud. hered. Con-
 ventio de reddibendo non est reddibi-
 tio. l. quod si nolit 31, §. illud plane, D.
 de ædil. edict. At promissio de contra-
 hendo matrimonio certam obligatio-
 nem, si minus jure Digestorum effica-
 cem, at certe naturalem & iure divino
 firmissimam parit. Sic igitur apte & cum
 iure civili congruenter dictum fuit :
 Quantum interest inter contractū em-
 tionis, venditionis, & traditionem rei
 venditæ; tantum fere interest inter spon-
 salia & nuptias. nam per illam obliga-
 tio contrahitur. cujus vis non ea est, ut
 rem emtoris faciat; sed ut venditorem
 ad rem tradendam obliget, aut id, quod
 interest, præstandum. l. 3, D. de obl. &
 act. l. 1, & pass. D. de act. emt. Per hanc
 vero rei venditæ dominium, quod penes
 venditorem fuit, in emtorem transfe-
 ritur. Quod si quis roget, qualis per spon-
 salia obligatio contrahatur, ita respon-
 dendum est : Siquidem dies nuptiis di-
 ctus est, esse obligationem in diem; sin
 autem dictus non est, puram esse. Dies
 autem aut certa est, veluti, *kal. maii*; aut
 incerta, veluti, *cum utrique nostrum erit
 commodum*. Hoc casu, sicuti ex stipu-
 lationibus in diem, ita ex sponsalibus,
 præsens

præsens obligatio contrahitur, sed præstatio in diem differtur: ac peti res, prius quam dies venerit, non potest. l. obligationum 44, D. de obl. & act. l. centesimos 46, D. de verb. obl. Sin autem diei mentio facta nulla est, præsens quidem obligatio nascitur; ac statim sponsa sponso debetur. l. ei qui kalendis 41, D. de verb. obl. peti tamen prius non potest, quam tantum temporis præterierit, quo & commode & honeste fieri præstatio possit. l. quod dicitur 105, l. liber homo 118, D. de verb. obl. §. ult. Inst. de inut. stipul. Addidi autem, HONESTE; partim propter regulam juris civilis antiquam, *Vt in matrimoniis non tantum, quod licet, consideretur, sed etiam quod honestum est*; l. semper D. de reg. jur. partim propter apostoli præceptum; qui jubet, omnia in ecclesia recte atque ordine administrari. Sed quæ tandem istius novi & antea inauditi juris in usum Christianorum inducendi causa fuerit, paulisper considerandum est. Nā mihi quidem sic videtur: Cum animadversum esset, nonnullos è Christianorum numero libertatem illam in repudiis mittendis amplecti, & sponsalia de futuro contracta pro nihilo ducere; commodius

modius visum est. senti constitueretur. præsens obligationem intelligere de modo, dei institutibus Christianorum deus sponsalia nuncupare illum voluerit; si sponsas, modo consaliorum usum res inter se distinde, illi levitate deus satis pro si cum ei, qui sine ret, adulterii crimen hæc quidem de rum formulis & cretalistis institutis est, ut, quod esse voluerint, autem hoc fuit ro impune ac faceret: quemadmodum causam ex sociis renavit 17, ext. de cum jure divinis demonstrat

trahitur, sed præ-
 sentis ac peti res, prius
 non potest. l. obli-
 g. & act. l. cente-
 obl. Sin autem
 est, præsens qui-
 ac statim spon-
 qui kalendis 41,
 tamen prius non
 temporis præter-
 le & honeste fieri
 d dicitur 105, l. li-
 verb. obl. §. ult.
 didi autem, ho-
 regulam juris ci-
matrimonii non
neretur, sed etiam
 imper D. de reg.
 ostoli præceptū;
 clesia recte atque
 Sed quæ tandem
 nauditū juris in
 inducendū causa
 derandum est. Nā
 ur: Cum animad-
 los è Christiano-
 em illam in repu-
 i, & sponsalia de
 hilo ducere; com-
 modius

modius visum est, ea per verba de præ-
 senti constituere, ut eo modo pura &
 præsens obligatio contraheretur. Ve-
 rum intelligere debebant, primum, isto
 modo, dei institutum in ecclesia & mo-
 ribus Christianorū abrogari. Nam, cum
 deus sponsalia nuptiis antecedere, pri-
 mumque illum ad nuptias gradum esse
 voluerit; si sponsalia eodem, quo nu-
 ptias, modo contrahimus, an non spon-
 saliorum usum ex ecclesia tollimus, &
 res inter se disiunctas confundimus? De-
 inde, illi levitatis & repudiorum malo
 deus satis pro sua sapientia occurrerat:
 cum ei, qui sine causa repudium mitte-
 ret, adulterii crimen imposuerat. Atque
 hæc quidem de sponsaliorum verbo-
 rum formulis & conceptionibus à De-
 cretalistis institutis dicta sint. Proximum
 est, ut, quod ius illarum formularum
 esse voluerint, consideremus. Primum
 autem hoc fuit, ut sponsalibus de futu-
 ro impune ac sine fraude renunciare li-
 ceret: quemadmodum societati, nego-
 ciationis causa contractæ, libere ab uno
 ex sociis renunciatur. c. 2, & c. requisi-
 vit 17, ext. de sponsal. quod apertissime
 cum jure divino pugnare sup. multis lo-
 cis demonstratum est. Secundum, hoc
 fuit,

fuit, ut, qui cum muliere sponsalia per verba de futuro contraxit, idem cum altera per verba de præsenti contrahere sponsalia, atque adeo matrimonium, possit. c. commissum 16, c. pen. ext. eod. Quod cum idem juri divino perspicue adversatur, tum etiam civili æquitati, ut, quemadmodum qui binas uxores habet, sic & qui binas eodem tempore sponfas habet, infamia notetur. l. 1, D. de his qui not. infam. l. eum qui 18, C. ad leg. Jul. de adult. Quin etiam mulier, quæ ipsi nubit, ex civili æquitate, stupri tenebitur. l. pen. D. ad leg. Jul. de adult. Tertium est, ut sponsalia, de futuro facta, per insequentia verba de præsenti contracta, ipso jure evanescant; c. sicut ex literis 22, ext. eod. contra naturalem & civilem æquitatem; qua constitutum est, ut, quo quidque modo contractum est, contrario modo dissolvatur; ac propterea certa in repudiis verborum sollemnitas usurparetur; *Conditione tua non utor*. l. 2, D. de divort. quippe cum æquitas, honestas, humanitas denique, postulet, ut mulieri honestæ, cui vir fidem dedit, si eam fallat, mature & testato, ut sibi consilium capiat, denunciaret; neve minor sanctissimæ societatis

cietatis inter virum
quam ejus qua
contracta est, reli
fine renunciation
dine atque arbitri
Quid multa? cum
sciens, non rite a
diatam à marito
teneatur. l. pen. D.
tantumque in ob
forma momentum
dium, non rite,
cundum legitimam
ctum, pro infecto
l. si non secundum
& ux. l. un. in fi.
nullum 9, D. de di
ut concubitus,
futuro secutus,
habeatur. c. ven
fidem 31, ext. de
c. per tuas 6, ext.
non modo divi
etiam huic ipsi
Divino juri; q
concubitus, nisi
rem, justus & leg
autem & uxor,
ctionem in dom

ere sponsalia per
xit, idem cum al-
fenti contrahere
p matrimonium,
6, c. pen. ext. eod.
divino perspicue
n civili æquitati,
qui binas uxores
eodem tempore
notetur. l. i. D.
l. eum qui 18, C.
Quin etiam mu-
t civili æquitate,
D. ad leg. Jul. de
sponsalia, de fa-
tia verba de præ-
e evanescant; c.
eod. contra na-
tatem; qua con-
quidque modo
io modo dissol-
erta in repudiis
surparetur; Con-
t, D. de divort.
nestas, humani-
t mulieri hone-
eam fallat, ma-
nsilium capiat,
sanctissimæ so-
cieta-

cietatis inter virum & mulierem initæ,
quam ejus quæ negociationis causa
contracta est, religio esse videatur, quæ
sine renunciatione tacite pro focii libi-
dine atque arbitrio dissolvi non potest.
Quid multa? cum eodem civili jure, qui
sciens, non rite atque ut oportet, repu-
diatam à marito uxorem ducit, adulterii
teneatur. l. pen. D. ad leg. Jul. de adult.
tantumque in observanda repudiorum
forma momentum positum est, ut repu-
dium, non rite, &, ut Ulp. ait, non se-
cundum legitimam observationem fa-
ctum, pro infecto habeatur. d. l. pen. &
l. si non secundum 35, D. de don. int. vir.
& ux. l. un. in fi. D. und. vir. & ux. l.
nullum 9, D. de divort. Quartum jus est,
ut concubitus, sponsalia per verba de
futuro secutus, pro justo & connubiali
habeatur. c. veniens 15, c. cum is, qui
fidem 31. ext. de sponsal. c. de illis 3, &
c. per tuas 6, ext. de cond. appof. Quod
non modo divino & humano, verum
etiam huic ipsi Decretalicio repugnat.
Divino juri; quoniam nullus eo jure
concubitus, nisi inter maritum & uxo-
rem, justus & legitimus habetur. Maritus
autem & uxor, ante nuptias & dedu-
ctionem in domum, non dicuntur. l. 6,

C. de

C. de don. ant. nupt. l. pen. D. eod. Civilijuri; quia nuptiæ contra leges contractæ, hoc est, concubitus falsarum nuptiarum nomine admissus, pro stupro numeratur. l. qui pupillam 7, D. ad leg. Iul. de adult. l. præfectus, D. de rit. nupt. l. 3, §. 1, D. de donat. int. vir. l. 4, C. de nupt. Quintum est, ut concubitus sponsalia per verba de præsentij contracta secutus, pro legitimo & matrimoniali concubitu censeatur. c. sicut 22, ext. eod. Quod à sanctissimo dei instituto plane alienum est: qui, cum à nuptiis sponsalia distinxerit, sine dubio diversa illarum & horum jura instituit: quæ scelerate ac nefarie ab istis sacrilegis confunduntur.

CAP. VIII.

Altera contra canonistas disputatio de sponsalibus, qua vel pure vel sub conditione & in diem contrahi dicuntur.

ALIA quæstio est, utrum pure, an sub conditione, & in diem, contrahi sponsalia possint? Nam eodem Decretalístico jure receptum est, ut sponsalia quandoque pure, quandoque sub conditione contrahantur. c. 1, & c. per tuas, & pass.

& pass. ext. de con-
que sententiam &
plerique alij Sorb-
tant. Sed haud sa-
judicio. Sponsalia
que sub conditio-
Pure idcirco non
promissum statim
autem petijure
monstratum est
quod, non potest
contrahuntur; qu-
nalis obligatione
que relinquit, ut
non; quoniam in
obligatio collata
D. de verb. obl.
sponsalia jure divi-
riunt: ut sine ad-
alteram ducere,
non possit: quem
positum est. Qui
scilicet fuerat, spo-
hi: vel certam; ve-
vel incertam; ve-
modum videbitur
niant, & nuptias
ex stipulationibu-
citur obligatio, l.

. pen. D. eod. Ci.
contra leges con-
titus falsarum nu-
ssus, pro stupro
lam 7, D. ad leg.
us, D. de rit. nupt.
nt. vir. l. 4, C. de
concubitus spon-
enti contracta se-
& matrimoniali
sicut 22, ext. eod.
ei instituto plane
nuptiis sponsalia
diversa illarum &
quæ scelerate ac
confunduntur.

III.

*Causa disputatio de
pure vel sub
diem con-
trahitur.*

rum pure, an sub
diem, contrahi
eodem Decreta-
est, ut sponsalia
ndoque sub con-
t. i. & c. per tuas,
& pass.

DE SPONSALIBUS.

433

& pass. ext. de cond. appos. In eandem-
que sententiam & Petrus Lombardus, &
plerique alii Sorbonistæ, multa dispu-
tant. Sed haud satis perite, meo quidem
judicio. Sponsalia enim neque pure, ne-
que sub conditione contrahi possunt.
Pure idcirco non possunt; quia pure
promissum statim peti potest. Sponsa
autem peti jure divino, ut superius de-
monstratum est, nisi post tempus ali-
quod, non potest. Sub conditione non
contrahuntur; quia promissio conditio-
nalis obligationem suspendit; incertum-
que relinquit, utrum res debeat, an
non; quoniam in incerti casus eventum
obligatio collata est. l. conditionales 64,
D. de verb. obl. §. 4, Instit. eod. At
sponsalia jure divino obligationem pa-
riunt: ut sine adulterii crimine sponsus
alteram ducere, sponsa alteri nubere,
non possit: quemadmodum superius ex-
positum est. Quid ergo est? Dicendum
scilicet fuerat, sponsalia in diem contra-
hi: vel certam; veluti, *kal. maiis proximis*:
vel incertam; veluti, *cum utrisque com-
modum videbitur*, ut in manum conve-
niant, & nuptias celebrent. Nam, sicut
ex stipulationibus in diem præsens nas-
citur obligatio, sed solutio in diem dif-
fertur:

T

fertur: ac peti res prius quam dies venerit, non potest: l. obligationum 44, D. de obl. & act. l. centelimis 46, de verb. oblig. ita ex sponsalibus quidem confestim obligatio nascitur; sponsusque & sponsa debentur: sed petere alter alterum ante diem constitutum non potest: quemadmodum paulo ante dictum est.

DE

RITU NU
JURE MATR

CA

*Matrimonium inter
tia, & utriusque*

PRIMUM
est, quam
piarum
miscue

Instir. de pat. po

qui 65, D. h. tit. l.

tiam observari p

nium est conven

rem, de perpetua

vero, celebratio

ritu pro variis cu

instituta est. l. pe

ux. Similiter que

distinguitur in d.

quam dies vene-
rationum 44, D.
imis 46, de verb.
is quidem confe-
sponſusque &
etere alter alte-
tum non poteſt:
ante dictum eſt.

DE

RITU NUPTIARVM

Et

JURE MATRIMONIORUM.

DE

CAP. I.

*Matrimonium inter, & nuptias, differen-
tia, & utriusque definitio proposita.*

PRIMUM illud observandum
est, quamvis matrimonii & nu-
ptiarum nomina interdū pro-
miscue usurpentur: velut in §. i,
Instit. de pat. potest. & l. si ita 10, l. eos
qui 65, D. h. tit. hanc inter illa differen-
tiam observari posse: quod matrimo-
nium est conventio inter virum & uxo-
rem, de perpetua vitæ societate: nuptiæ
vero, celebratio matrimonii, quæ certo
ritu pro variis cujusque civitatis legibus
instituta est. l. pen. D. de don. int. vir. &
ux. Similiterque matrimonium à nuptiis
distinguitur in d. l. si ita. & l. seq. D. h.

T 2

tit.

tit. §. si adversus, De nuptiis. l. inter eos
 27, D. de don. int. vir. & ux. l. neque
 13, C. de nupt. Sed facilioris disciplinæ
 causa conjugium pro generis nomine
 statui poterit, ejusque duæ species sub-
 stitui: matrimonium, & nuptiæ. Matri-
 monium autem ita definiemus, ut sit ju-
 sta viri & mulieris conventio de indivi-
 dua vitæ societate, liberorum quæren-
 dorum causa instituta. Dixi, iustam;
 quoniam conventio, quæ contra legum
 præcepta contracta est, neque nuptia-
 rum, neque matrimonii jure censetur.
 §. si adv. Instit. de nupt. l. 4, §. 6, D. de
 grad. l. 3, D. de jur. dot. l. 6, C. de incest.
 Dixi, de PERPETUA VITÆ SOCIETATE;
 ut apud Justin. tit. de patr. pot. l. 1, D.
 rer. amot. l. si rerum § 2, D. de re jud.
 nam etsi quodam tempore libera divor-
 tia fuerunt: tamen Dionysius Halic.,
 lib. 2, testatur, eam libertatem primis &
 antiquis reip. R. temporibus non fuisse;
 ac propterea divortium Romæ per an-
 nos DXXX nullum fuisse: quod Agellius
 confirmat, lib. 4, c. 5; & Plinius, lib. 7,
 c. 9; & Tertull. in Apologet. Quinetiam
 quamvis Romano jure libertas illa re-
 renta sit, tamen vel ominis causa non
 fuit hæc adjectio in definitione præter-
 mitten-

mittenda: cum es-
 contraherentur, &
 l. si, cum dotem
 mat. Dixi, LIBERORUM
 CAUSA: quonia-
 stro legitimum m-
 ea causa est insti-
 Si uxorem duxerit
 quod liberorum q-
 rem duxerit. Qua-
 vel naturæ vel æt-
 beros non possunt
 matrimonium no-
 dictum est.

De personis, qua-
 sunt: ubi de at-
 conditione

DEINCEPS ad-
 mus. Ac de
 dendum est. Qu-
 versatur: ætate,
 tione, potestate,
 & adoptione. Er-
 dum est. Quant-
 procreandos libe-
 tum ad contrahen-

mittenda: cum eo animo matrimonia contraherentur, ut perpetua manerent. l. si, cum dotem 22, §. maritus, D. sol. mat. Dixi, LIBERORUM QUÆRENDORUM CAUSSA: quoniam id demum jure nostro legitimum matrimonium est, quod ea causa est institutum. Ulp. tit. Reg. 4: *Si uxorem duxerit, testatione interposita, quod liberorum quærendorum causa uxorem duxerit.* Quapropter inter eos, qui vel naturæ vel ætatis vitio generare liberos non possunt, contrahi legitimum matrimonium non potest, ut alibi jam dictum est.

CAPUT II.

De personis, qua contrahere nuptias possunt: ubi de ætate, statu, patria, & conditione earum disseritur.

DEINCEPS ad partitionem accedamus. Ac de personis primum videndum est. Quarum jus in his octo versatur: ætate, statu, patria, conditione, potestate, cognatione, adfinitate, & adoptione. Ergo de ætate sic habendum est. Quantum ætatis tempus ad procreandos liberos idoneum fuit, tantum ad contrahendas nuptias legitimū fuisse:

fuisse : itaque, ut primum idoneum esse
cœpit, legitimum esse cœpisse; simul at-
que defuit, simul etiam defuisse. Idoneum
autem esse incipit à pubertate. Sed, cum
de pubertate lex vetus (opinor XII tab.)
scripta esset, quæsitum est inter jurifcon-
sultos, quoto ex anno pubertas æstima-
retur. Cassiani ex habitu corporis æsti-
mabant : quod Justinianus interpreta-
tur de pube à iudicibus inspecta : sed in
maribus dumtaxat : cum in fœminis
anni 12 exitus spectaretur. §. 1. Inst. quib.
mod. tut. l. ult. C. quando tut. vel cur.
Proculiani vero decimi quarti anni fi-
nem tantummodo requirebant. Priscus
Javolenus utrumque ; hoc est, & cor-
poris habitum, & annorum numerum :
ut Ulp. Reg. tit. II testatur. Proculiano-
rum sententia recepta est ; qui, quod
ἐπὶ τὸ τελέειν accidit, spectabant. Nam
Macrobius, Satur. lib. 7, c. 7, *Secundum*
jura publica, inquit, *duodecim annus in*
fœmina, & quartus decimus in puero, de-
finiunt pubertatis ætatem. Tertull. de virg.
vel. *Tempus etiam ethnici observant, ut*
ex lege natura jura sua ætatibus reddant :
nam fœminas quidem à duodecim annis,
masculos vero à duobus amplius ad nego-
cia mittunt : pubertatem in annis, non in
spon-

sponsalibus aut
est, non quo tem-
ptas possunt. C
in Numa, & Dio
gis autem hujus
nuptiæ ante id t
hoc est, si puell
domum sollempn
nuptiali, deduct
legitimaque uxo
non ante uxori
quam apud virum
minorem, D. h. t.
retur. l. dotis pro
Fuit autem inter
ptiæ ante mulieri
ræ essent, id est, si
domum deducta
que nuptiæ no
sponsalia dici po
tia Julianus fuit
erat, aliquatenus
periret, sicuti ac
lis, tamen pro p
27. §. pen. D. de
men sententiam
amplexi sunt : p
lia, non in domo
situm, D. h. t. l.

um idoneum esse
cepisse; simul at-
defuisse. Idoneum
bertate. Sed, cum
(opinor xii tab.)
est inter juriscón-
pubertas aestima-
ritu corporis aesti-
ianus interpreta-
is inspecta: sed in-
cum in fœminis
tur. §. i. Inst. quib.
lando tut. vel cur.
ni quarti anni si-
quirebant. Priscus
hoc est, & cor-
orum numerum:
tur. Proculiano-
a est; qui, quod
spectabant. Nam
7, c. 7. *Secundum*
modicum annus in
rimus in puero, de
Tertull. de virg.
nici observant, ut
arantibus reddant:
a duodecim annis,
us amplius ad nego-
em in annis, non in
spon-

sponsalibus aut nuptiis, decernentes; hoc
est, non quo tempore contrahere nu-
ptias possunt. Quod idem Plutarchus
in Numa, & Dio, lib. 54, testantur. Le-
gis autem hujus sanctio hæc fuit, ut, si
nuptiæ ante id tempus celebratæ essent,
hoc est, si puella ante id tempus in viri
domum sollempniter, adhibita pompa
nuptiali, deducta fuisset, non ante justa
legitimaque uxor haberetur; hoc est,
non ante uxorium ei jus competeret,
quam apud virum 12 annum impleffet: l.
minorem, D. h. t. veluti, ut dos ei debe-
retur. l. dotis promissio, D. de jur. dot.
Fuit autem inter veteres quæstio, Si nu-
ptiæ ante mulieris pubertatem celebra-
tæ essent, id est, si mulier impubes in viri
domum deducta esset, cum vere proprie-
que nuptiæ non essent, an hæc tamen
sponsalia dici possent. Qua in senten-
tia Julianus fuit, opinor, ut, quod actû
erat, aliquatenus valeret potius quam
periret. sicuti acceptilatio per se inuti-
lis, tamen pro pactione valet. l. si unus
27. §. pen. D. de pact. Contrariam ta-
men sententiam Labeo, Papin. & Ulp.
amplexi sunt: propterea quod sponsa-
lia, non in domum deductio facit; l. quæ-
situm, D. h. t. l. cum hic status 32, §. pen.

D. de don. int. vir. & uxor. l. dotis 68,
 D. de jur. dot. sed expressa promissio
 futurarum nuptiarum. l. i. D. h. t. Quod
 etiam valet ad refutandum inveteratum
 errorem ex colluvie Canonistarum in u-
 sum vitæ importatum, ut verba præsen-
 tis temporis in accipienda uxore pro-
 nunciata sponsaliorum nuptiarumque
 vim habeant. Nam neque sponsalia hæc
 dici possunt, cum futurarum nuptiarum
 promissio nominatim facta nulla sit: ne-
 que nuptiæ, quia in pubere deductio
 fuit; in impubere, præter deductionē,
 eadem promissio. Atque hæc quidem
 de ætate dicta sint. Deinceps de statu
 videamus. Ergo de statu personarum
 hoc jus fuit, ut inter liberos & servos
 connubium non esset. l. Proculus 67.
 D. de adgnos. lib. Ubi contractum in-
 ter liberum & ancillam matrimonium
 pro nullo haberi traditur. Itaque ex eo
 concubitu concepti, servi nascuntur. l.
 3, C. de incest. nupt. & apud Ulp. in
 Regulis. Quod si mulier libera servo
 se alieno junxerat, jure antiquo, ex S. C.
 Claudiano, si denunciante domino non
 desistebat, ei domino cum suis bonis om-
 nibus in servitutē addicebatur. Quod
 tamen à Justiniano abrogatum est. l. i.
 C. de

C. de senat. Cl.
 Reg. tit. n. Præ-
 cum libera mulie-
 vis dominus con-
 eo concepti sunt
 Justiniani constitu-
 & censit. & No-
 Adscriptitiæ tam-
 connubium est,
 scriptitii nascun-
 C. de agric. & d.
 constitutum est
 sunt, nisi civitate
 jus non habeant
 ut ex peregrino
 grinus esset, ex l.
 pian. tit. Regul. 5.
 Promisi tibi filia
 peregrinus appar-
 extraneo connu-
 37, scribit, Cam-
 impetrata jus
 mulieribus hab-
 nini constitutio
 Romano erant
 essent, l. in or-
 barbaris tantum
 tum est. l. un.
 Porro conditio

uxor. l. dotis 68,
 expressa promissio
 l. t. D. h. t. Quod
 dum inveteratum
 nonistarum in u-
 ut verba præsen-
 enda uxore pro-
 a nuptiarumque
 que sponsalia hæc
 tarum nuptiarum
 facta nulla sit: ne-
 pubere deductio
 ater deductione,
 ue hæc quidem
 einceps, de statu
 tu personarum
 liberos & servos
 l. Proculus 67.
 i contractum in-
 m matrimonium
 tur. Itaque ex eo
 ervi nascuntur. l.
 & apud Ulp. in
 lier libera servo
 antiquo, ex S. C.
 nte domino non
 um suis bonis o-
 icebatur. Quod
 rogatum est. l. i.
 C. de

C. de senat. Claud. & apud eund. Ulp.
 Reg. tit. ii. Præterea, nec adscriptio
 cum libera muliere connubiū est, quam-
 vis dominus consenserit. Qui tamen ex
 eo concepti sunt, liberi nascuntur, ex Ju-
 stiniani constitutione. l. ult. C. de agric.
 & censit. & Novell. 22. & Novell. 54.
 Adscriptitiæ tamen cum homine libero
 connubium est, ex eoque concepti, ad-
 scriptitii nascuntur. l. mulier. & d. l. ult.
 C. de agric. & cens. De patria jus hoc
 constitutum est, ut, qui cives R. non
 sunt, nisi civitate impetrata, connubii
 jus non habeant. §. 1. Inst. de nupt. adeo
 ut ex peregrino & cive R. natus, pere-
 grinus esset, ex lege Mensia. de qua Ul-
 pian. tit. Regul. 5. Seneca lib. de Benef. 4:
*Promisi tibi filiam in matrimonium, postea
 peregrinus apparuisti: non est mihi cum
 extraneo connubium.* Itaque Livius, lib.
 37, scribit, Campanos non nisi civitate
 impetrata jus connubii cum Romanis
 mulieribus habuisse. Post, cum Anto-
 nini constitutione omnes, qui in orbe
 Romano erant, cives Romani effecti
 essent, l. in orbe 17, D. de stat. hom.
 barbaris tantum jus connubii denega-
 tum est. l. un. C. T. H. de nupt. gent.
 Porro conditio personarum partim in

dignitatis gradu, partim in familiæ jure consistit. In dignitate, veluti utrū quis patricius sit, an plebeius. nam lege XII sancitum fuerat, ut ne inter patricios & plebeios connubii jus esset. quam abrogatam fuisse Livius, lib. 4, & Dionysius, lib. 11, testantur. Item, utrū quis ingenuus sit, an libertinus. Nam antiquo jure inter eos connubium non fuisse, patet ex l. lege Papia 23, D. h. t. Ubi Celsus ait, lege Papia nominatim cautum fuisse, ut id deinceps extra Senatorum ordinem liceret. Sed & Dio, lib. 54, scribit, cum maior esset ingenuorum marium numerus quam mulierum, Augustum illa lege permisisse omnibus præter senatores ex libertino genere uxores ducere; justosque ex eo matrimonio liberos nasci statuit. Eadem tamen lege interdicta ingenuis matrimonia fuerunt cum infamibus foeminis; veluti lena; item à lenone lenave manumissa; item ea quæ palam corpore quæstum faceret, fecissetve; item quæ in adulterio deprehensa, judiciove publico damnata, vel quæ artem ludicram exercuisset, ut ait Ulp. Reg. tit. 13. Eoque varii jurisconsultorum loci referendi sunt, ex eorum in leg. Juliam & Papiam

piam commentarij descripti. veluti, 34, §. ream. l. ream. præterea per gradus: de quibus ne quis senator pronepos, liberos uxorem ducere neptis proneptis infamive viro non D. h. t.

*De patria potestate
consensu, & auctoritate
mo de rectoribus*

SEQUITUR P
Quæ tripas
provinciarum
rentibus, tertius
tribus versatur.
storibus, eorum
que filiis, inter
riundam vel ibi
uxorem ducant
D. h. t. Quod
tionem institu
ne videlicet no

in familia jure
veluti utrū quis
us. nam lege XII
inter patricios
jus esset. quam
s, lib. 4, & Dio-
item, utrū quis
nus. Nam anti-
ubium non fuisse
23, D. h. t. Ubi
nominatim cau-
ps extra Senato-
Sed & Dio, lib.
esset ingenuorum
tam mulierum,
misisse omnibus
bertino genere
ue ex eo matri-
statuit. Eadem
ingenuis matri-
famibus scemi-
a lenone lenave
apalam corpo-
issetve; item quæ
sa, judiciove pu-
e artem ludicram
Reg. tit. 13. Eo-
rum loci referen-
g. Juliam & Pa-
pian

pian commentariis sub hoc Digest. tit.
descripti. veluti, l. palam 43. l. generali
34, §. ream. l. reas 26, eod. Ad dignita-
tem præterea pertinet senatorii ordinis
gradus: de quo lege Julia sancitum est,
ne quis senator senatorisve filius, nepos,
pronepos, libertinam aut infamem
uxorem duceret: neve senatoris filia,
neptis proneptisve ex filio, libertino
infamive viro nuberet. l. oratione 16,
D. h. t.

CAP. III.

*De patria potestate, patrumque in nuptiis
consensu, & auctoritate tutorū: sed pri-
mo de rectoribus provinciarum.*

SEQUITUR potestatis consideratio.
Quæ tripartita est. Nam prima in
provinciarum rectoribus, altera in pa-
rentibus, tertia in tutoribus & curato-
ribus versatur. Nam provinciarum re-
ctoribus, eorumque officialibus, item-
que filiis, interdictum est, ne inde o-
riundam vel ibi domicilium habentem
uxorem ducant. l. si quis officium 38,
D. h. t. Quod propter potentatus ra-
tionem institutum Papinianus scribit,
ne videlicet non ducere, sed potius tra-
here,

here, extorquere, eripere uxores viderentur. l. præfectus 63, D. eod. Idque jus mandatis principum introductum fuisse, patet ex l. eos qui 65, D. eod. l. 6, C. de nupt. quibus statuitur, ut, si post depositum officium ambo in eadem voluntate maneant, nuptiæ convalescant, liberique postea suscepti justi habeantur. Hoc autem etiam ad illorum propinquos, comites, & domesticos posterius productum est. l. 1, C. si rect. prov. De filiabus diversa ratio est: nam eas in matrimonium collocare suo arbitratu possunt. d. l. si quis officium, §. ult. D. h. t. Cujus diversitatis ratio summo labore à multis investigata est. Ego hanc expeditissimam & certissimam arbitror, quia filia deposito officio sic relinquitur in provincia, ut eam maritus suo arbitrio vel male vel ob patris injuriā multare possit, vel repudiare, & ad suos remittere. Utcumque sit, Leonis Philosophi constitutione etiam hæc familiarum matrimonia interdicta sunt; Novell. 23. Sequitur parentum potestatis consideratio. De qua ita statuendum est: Nuptias à filiis filiabusve fam., non jussu ejus, cujus in potestate sunt, contractas, injustas esse. l. 2, D. h. t. §. 1, Inst. de

de nupt. adeo ut n. liari, sine eorum d. l. nuptiæ 18, D. h. t. C. de nupt. Legimus partim civilem patriam potestate quam jurisconsulti ut illam, observarem & reverentiam parentibus æque D. de just. & juris Itaque Plutarchus scribit, eum Romæ berorum vendend rogasse, si modo n. jussu patrum dux. *improbat & n. d.* perspicue significat voluntatem duxi reliquisse. Verumplex nascitur duplex nuptiis nepotis aut testate retento quæ & filii consensus filius sufficiat? De genere fatear, non consultos conveni. l. 3, D. h. t. solius

re uxores vide-
 D. eod. Idque
 m. introductum
 1. 6, D. eod. l. 6,
 uitur, ut, si post
 bo in eadem vo-
 ta conualescant,
 ti iusti habeant
 ad illorum pro-
 mesticos poste-
 C. si rect. prov.
 est: nam eas in
 re suo arbitratu
 cium, §. ult. D.
 atio summo la-
 est. Ego hanc
 am arbitror,
 o si reelinquitur
 aritus suo arbi-
 tris injuriā mul-
 t, & ad suos re-
 Leonis Philo-
 m hac familia-
 dicta sunt; No-
 tum potestatis
 ita statuendum
 ulve fam., non
 state sunt, con-
 D. h. t. §. 1, Inst.
 de

de nupt. adeo ut nec distractæ reconciliari, sine eorumdem consensu, possint. . nuptiæ 18, D. h. t. l. si, ut proponis 7, C. de nupt. Legis æquitatem Justinianus partim civilem esse scribit, hoc est, patriam potestatem; partim naturalem, quam jurisconsulti æque propemodum, ut illam, observant; nimirum honorem & reverentiam; quæ naturæ jure parentibus æque omnibus debetur. l. 3, D. de just. & jur. l. 6, D. de in jus voc. Itaque Plutarchus, cum in vita Numæ scribit, eum Romuli legi, de patria liberorum vendendorum potestate, derogasse, si modo uxorem auctoritate & jussu patrum duxissent: *εἰ τὸ πατρὸς ἐπαγοδόντ' ἔκελεύοντο ὁ γὰρ γένει* perspicue significat, si contra ipsorum voluntatem duxissent, integram legem reliquisse. Verum ex illa regula multiplex nascitur disputatio. Prima est de personis parentum. Quid enim, si de nuptiis nepotis aut neptis ex filio in potestate retento quærat: utrum & avi & filii consensus requiratur, an avi solius sufficiat? De qua quæstione, ut ingenue fatear, non puto satis inter jurisconsultos convenisse. Nam Paulus, in l. 3, D. h. t. solius avi consensum sufficere adfir-

adfirmat : at idem, in l. oratione 16, §. 1. etiam filii consensum requirit. Ulpianus autem, cum, in l. si nepos 9, eod. tit. scribit, ubi pater furit, avus sapit ; si nepos velit uxorem ducere, solius avi voluntatem sufficere: an non aperte ostendit, si uterque sapiat, utriusque voluntatem exquiri? Neque me recepta & usitata solutio mover, quod in priore loco nepos ex uno filio, neptem ex altero, id est, frater patruelis sororem patruelem, ducebat : in altero vero nepos extraneam ducebat : ac proinde invito suus heres adgnascebatur, contra juris regulam in l. 6, D. de adopt. §. & tam filium, Inst. eo. Nam, cum inter omnes constet, suum heredem eum demum dici, qui primum in testatoris familia heredis locum obtinet : pronepos ex illis nuptiis vivo filio nasciturus, filio suus heres adgnaturus non erat ; nepos autem, qui volens nuptias contrahebat, dici invitus non poterat. Mihi autem probabilior Pauli sententia posterior ideo videtur : quia videmus, etiam in nuptiis nepotis ex filio emancipato, avi, qui in potestate non habet, consensum, si minus civili, at certe naturali jure, hoc est, honestatis ratione, requiri. l. 3, §. si

eman-

emancipatus, D. si, illud constat, prioris verba, quod sunt, excludi primum maternum, deinde filii, filiaeve. Verumtione. Nam hanc conjunctionibus 42, D. h. tit. non propinquorum cum quippe cum jure parentibus honoratur. l. 3, D. de just. obseq. parent. l. 6. tas parentibus, et potestas, æqua ta de curat. furios. Et ris etiam, aut a pavit, consensus cont. tab. Quam per emancipationem soluta est, natus que adeo justus filius natus ex eo filio jussu patris uxoris heres adgnasceat. Atque hæc quibent. Filiarum e Nam filia, quam

l. oratione 16, §. 1. ut
 requirit. Ulpianus
 nepos 9, eod. tit.
 avus sapit; si ne-
 ere, solius avi vo-
 non aperte osten-
 utriusque volun-
 ne me recepta &
 t, quod in prior
 o, nepem ex al-
 uelis sororem pa-
 altero vero nepos
 ac proinde invito
 tur, contra juris
 dopt. §. & tam fi-
 um inter omnes
 eum demum di-
 toris familia he-
 pronepos ex illis
 turus, filio suus
 erat; nepos au-
 tias contrahebat,
 rat. Mihi autem
 tentia posterior
 temus, etiam in
 o emancipato, avi
 abet, consensum,
 naturali jure, hoc
 requiri. l. 3, §. 1. fi
 eman-

emancipatus, D. cont. tab. Utcumque
 it, illud constat, per illa regulæ supe-
 rioris verba, QUORUM IN POTESTATE
 SUNT, excludi primum matrem & avum
 maternum, deinde patrem emancipati
 filii, filiæve. Verum id civili tantum ra-
 tione. Nam honestatis causa, quæ in
 conjunctionibus dominatur, l. semper
 42, D. h. tit. non modo matris, sed etiam
 propinquorum consensus requiritur:
 quippe cum jure naturæ omnibus æque
 parentibus honos & reverentia debea-
 tur. l. 3, D. de just. & jur. l. 1, & 2, D. de
 obseq. parent. l. 6, D. de in jus voc. Pie-
 tas parentibus, etsi inæqualis est eorum
 potestas, æqua tamen debetur. l. 4, D.
 de curat. furios. Eademque ratione pa-
 tris etiam, aut avi, qui filiam emanci-
 pavit, consensus requiritur. d. l. 3, D.
 cont. tab. Quamquam jure civili, quo
 per emancipationem patria potestas dis-
 soluta est, natus ex eo matrimonio us-
 que adeo justus filius habetur, ut nepos
 natus ex eo filio emancipato, qui non
 jussu patris uxorem duxerat, patri suus
 heres adgnascatur. l. filius 25, D. h. t.
 Atque hæc quidem de filiis ita se ha-
 bent. Filiarum enim diversa causa est.
 Nam filia, quamvis vel emancipatione,
 vel

vel patris morte sui juris sit, tamen, si minor sit ann. xxv, non modo primas, sed ne secundas quidem nuptias, sine parentum & propinquorum curatorumve suorum consensu contrahere potest: inter quos si de marito eligendo minus conveniat, ejus rei arbitrium judici tribuitur. d. l. i, l. viduæ 18, l. in conjunctione 20, C. de nupt. Cujus rei exemplum extat apud Livium, lib. xiv. ubi scribit, magistratum secundum matris arbitrium nuptiarum jus dedisse. Major autem ea ætate filia sine patris consensu nubens exheredari non potest: sed minor potest. arg. l. cum te 18, & l. filia 20, C. de inoff. testam. & Novell. 115. Sequitur altera de parentum persona disputatio. Quid enim si pater aut absit, aut furiosus existat? De absente hoc jus est, ut, si vel apud hostes sit, vel, ubi sit, ignoretur, triennium ei expectando præfinitum sit; cum eo tamen, ut, si filius eas nuptias contraxerit quas improbaturus non esset, ratæ haberentur. l. si nepos 9, §. i. & ll. seq. D. h. t. De furioso vero Justinianus scribit, antiquo jure in filia patris consensum non desideratum fuisse. de filio, dubitatum. neque dubitandi causam exponit. Parem tamen ex

Paulo

Paulo utriusque se, patet ex l. quotal. quippe cum a sensus non possit here matrimonii rione, in fin. D. h. la fingi potest r heres adgnascatem revertatur, idomum reverfo, ut, si honesta nupnus pater non im legitimis habeantidem in filio, quid. l. si furiosi 23 eod. Ubi autem datur, & vel avus vel jus solius, ut jam ditoritas sufficit. quitur secunda d. jus s u s oritur: sus & adprobatio sus ex antefacto. verbo & prætor D. de his qui n nupt. Sed intelli verbum in patre voluntate, conse D. sol. matrim.

ris sit, tamen, f
on modo primas,
dem nuptias, sine
orum curatorum
ontrahere potest
o eligendo minus
bitrium judici tri
l. in conjunctio
jus rei exemplum
p. xiv. ubi scribit,
n matris arbitriū
Major autem ea
consensu nubens
t: sed minor po
& l. filia 20, C. de
ell. 115. Sequitur
sona disputatio.
absit, aut furio
te hoc jus est, ut,
vel, ubi sit, igno
xpectando præfi
men, ut, si filius
t quas improba
berentur. l. si ne
h. t. De furioso
t, antiquo jure in
non desideratum
um. neque dubi
Parem tamen ex
Paulo

Paulo utriusque rationem habitam fuisse, patet ex l. quoties 8, D. de pact. dotal. quippe cum à furioso expectari consensus non possit. qua de causa contrahere matrimonium non potest. l. oratione, in fin. D. h. t. Neque, opinor, illa fingi potest ratio, ne illi invito suus heres adgnascatur: cum, si ad sanitatem revertatur, idem, quod de absente domum reverso, dici possit: nimirum, ut, si honestæ nuptiæ sint, & quales sanus pater non improbaturus fuisset, pro legitimis habeantur. Itaque Justinianus idem in filio, quod in filia, jus constituit. l. si furiosi 25, C. de nupt. §. 2, Inst. eod. Ubi autem de nepotis nuptiis agitur, & vel avus vel pater solus fuerit, ejus solius, ut jam diximus, qui sapit, auctoritas sufficit. l. si nepos 9, D. h. t. Sequitur secunda disputatio, quæ ex verbo j u s s u s oritur: Utrum scilicet consensus & adprobatio sufficiat: an vero jussus ex antefactio sit necessarius: cum illo verbo & prætor & ceteri utantur in l. 1, D. de his qui not. infam. §. 1, Inst. de nupt. Sed intelligendum est, j u s s u s verbum in patrefam. usitatum esse pro voluntate, consensu, adprobatione. l. 2, D. sol. matrim. Itaque non modo consensus

sensus post nuptias expressus, non justas
 nuptias justas efficit, l. dotis promissio
 68, D. de jur. dot. sed etiam tacitus con-
 sensus sufficit, qui vel ex eo solo æstima-
 tur, quod pater non aperte factum im-
 probat. l. in sponfalib. 7, D. de sponfa-
 libus. l. si ut proponis 5, C. de nupt. Su-
 perest illa ex fine regulæ disputatio: Ec-
 qua illius sive regulæ sive legis sanctio
 sit. id est, utrum nuptiæ injussu patris
 factæ ipso jure non consistant quidem,
 sed vel à patre, vel à magistratu rescindi
 possint; aut qui contraxerunt, aliqua
 pœna, veluti exhæredationis, multari
 possint? Quam etiam quæstionem re-
 tulimus Illustr. quæst. cap. 9. Nam quod
 nuptiæ omnino nullæ sint, videtur ex
 illis verbis disputari posse: nuptias hu-
 jusmodi non consistere: l. 2, D. h. tit. jure
 contractas non esse: Paulus, lib. sent. 2:
 justos ex iis liberos non nasci: l. 11, D. de
 stat. hom. denique, ut Papin. ait, nu-
 ptias non esse: sic enim Florentiæ scri-
 ptum est, in l. dotis 68, D. de jur. dot.
 Quid verbis opus est? Nam Apuleius,
 lib. 6, ita scribit: *Nuptia in villa, & pa-
 tre non consentiente, facta, legitima non
 possunt videri: ac per hoc spurius iste na-
 scetur.* Quod si verum est, sane difficile
 dictu

dictu est, magistru
 di sive injustis, sive
 pris, jus redditur
 sessionem postula
 ux. sive inofficio
 multis morer, cr
 idem dici posse,
 to, & falso ma
 221, D. de ver. si
 aper. nimirum,
 tum & modum,
 ut de magistratu
 gistratus vitio cr
 gistratus est. Et
 prætor liberatus
 liber. Atque ha
 injustæ adpellant
 plane, D. ad le
 ramque hanc qu
 dentia committ
 expendat, dicitu
 rit. nupt. Nam,
 dicantur, quantu
 tamen videntur,
 ex perseverantia
 nuptiæ convalesc
 senatorio 27, &
 si contra, C. de
 ri. nupt. Verum

pressus, non iustas
 dotis promissio
 nam tacitus con-
 ex eo solo æstima-
 pte factum im-
 7, D. de sponsa.
 C. de nupt. Su-
 æ disputatio: Ec-
 live legis sanctio
 tiæ injussu patris
 nstant quidem,
 agistratu rescindi
 axerunt, aliqua
 tionis, multari
 quæstionem re-
 p. 9. Nam quod
 int, videtur ex
 le: nuptias hu-
 l. 2, D. h. tit. jure
 ulus, lib. sent. 2.
 nasci: l. 11, D. de
 ut Papin. ait, nu-
 Florentiæ scri-
 D. de jur. dot.
 Nam Apuleius,
 a in villa, & pa-
 tte, legitima non
 c spurius iste na-
 est, sane difficile
 dictu

dictu est, magistratum filiis ex istiusmo-
 di sive injustis, sive nullis nuptiis suscep-
 ptis, jus redditurum, sive bonorum pos-
 sessionem postulent, l. 1, D. und. vir. &
 ux. sive inofficiosi agere instituant. Ne
 multis morer, credo, in hac quæstione
 idem dici posse, quod de falso testamen-
 to, & falso modio dicitur in l. Paulus
 221, D. de ver. sig. l. 2, D. test. quemad-
 aper. nimirum, esse quidem testamen-
 tum & modium, sed *επαρρύμω* tantum.
 ut de magistratu Varro scribit: *Ma-*
gistratus vitio creatus, nihilo secius ma-
gistratus est. Et servus nefasto die à
 prætore liberatus, liber est, sed vitio
 liber. Atque has esse nuptias, quæ
 injustæ adpellantur in l. si uxor 13, §.
 plane, D. ad leg. Jul. de adult. to-
 ramque hanc quæstionem judicis pru-
 dentia committendam, qui filii merita
 expendat, dicitur in l. capite 19, D. de
 rit. nupt. Nam, etsi justæ nuptiæ non
 dicantur, quantum ad patrē aut avum;
 tamen videntur, quantum ad conjuges,
 ex perseverantia eorum in matrimonio,
 nuptiæ convalescere. argum. l. si quis in
 senatorio 27, & l. eos qui 65, D. h. tit. l.
 si contra, C. de nup. d. l. dotis, D. de
 ri. nupt. Verum, ut singulas istius quæ-
 stionis

stionis partes accuratius explicemus : quantum ad primam attinet, qua quaeritur, An pater filiam, quæ sine ipsius consensu nupserat, abducere à marito possit : ita statuendum arbitror; Legem illam Numæ, de qua paullo ante diximus, non videri ad filias productam; sed civili jure multis post Numam ætatibus licuisse patrifa. filiam, etiam quam nuptum collocaverat, vi patriæ potestatis abducere : verum, ejus juris acerbiter imperatorum constitutionibus mitigatam fuisse, & non modo matrimonium conservatum, verum etiam, nisi gravis & magna repudii à patre mittendi causa intervenisset, concedi solitam marito non modo exceptionem adversus patrem, interdicto de liberis exhibendis utentem, verum etiam interdictum de uxore exhibenda & ducenda ad illius exemplum institutum. l. cum hic status 32, §. si focer 15, D. de don. int. vir. l. 1. in fin. l. 2, D. de lib. exhib. l. ult. C. eod. l. dissentientis 5, C. de repud. Nov. 22. & l. 11, C. de nup. Et secundum hoc jus postremum imperatorum constitutionibus inductum illud accipiendum est, quod ait Paulus, lib. sent. 2, tit. 19, filiorumfa. matrimonia, sine parentum

tum voluntate eodem esse, sed tam non dissolvi : pro utilitatis ratio praefertur. Nam ad jus, quo tum admodum.

uxor, non justis officioso patris tunc jus dicebatur. P

VATORUM COMM

tendit, graviore

trimonii causam

tantum ita fuisse

lia graviore causa

matre dicitur in d

off. test. Eoque il

trinent, ex lib. ad

Injuria abs te a

Nam si improbu

stimaveras,

Cur me huic lo

Cur talē invitun

At quæ filia eman

à patre non pote

nium dirimi. d.

cum hic status, §.

tion. inter vir. &

quaestiois pars :

ius explicemus:
attinet, qua qua-
n, quæ sine ipsius
abducere à marito
arbitror; Legem
Paulo ante dixi-
as productam; sed
Numam ætatibus
etiam quam nu-
patriæ potestatis
us juris acerbita-
stitutionibus mi-
modo matrimo-
erum etiam, nisi
i à patre mitten-
concedi solitam
ptionem adver-
o de liberis exhi-
meriam interdi-
da & ducenda ad-
utum. l. cum hic
D. de don. int.
e lib. exhib. l. ult.
s, C. de repud.
up. Et secundum
peratorum con-
n illud accipien-
us, lib. sent. 2, ti.
onia, sine paren-
tum

eum voluntate contracta, injusta qui-
dem esse, sed tamen vi patriæ potestatis
non dissolvi: propterea quod publicæ
utilitatis ratio privatorum commodis
præfertur. Nam illas sententias Paulus
ad jus, quo tum utebatur plerumque,
adcommodavit. Non igitur justa erat
uxor, non justi liberi, neque iis de in-
officioso patris testamento querentibus
jus dicebatur. Præterea, cum dicit, PRI-
VATORUM COMMODIS, non obscure of-
tendit, graviolem ejus dirimendi ma-
trimonii causam non fuisse; sed patri
tantum ita fuisse commodum, & sine a-
lia graviore causa ita placuisse: sicuti de
matre dicitur in d. l. filia 20, C. de in-
off. test. Eoque illi Enniani versus per-
tinent, ex lib. ad Heren. 2:

Injuria abs te adficio indigna, pater.

*Nam si improbum esse Cresphontem exi-
stimaveras,*

Cur me huic locabas nuptui? sin est pro-

Cur talē invitum invitā cogis linquere?

At quæ filia emancipata nupsit, abduci
à patre non potest, nec ejus matrimo-
nium dirimi. d. l. 5, C. de repud. & d. l.
cum hic status, §. si focer, D. de dona-
tion. inter vir. & uxor. Sequitur altera
quæstionis pars: An liberi, qui contra
paren-

parentum voluntatem matrimonium contraxerunt, exheredari possint? Sane, novo Justiniani jure non esse justam exheredationis causam, patet ex Novell. 115. Ubi unam hanc ob causam nuptias contra parentis voluntatem contractas recenset, cum filia oblatam sibi à patre conditionem repudiavit, & aliam turpem delegit. At jure antiquo non dubito, quin illa causa probata centumviris fuisset, quorum de inofficiosis testamentis & exheredati meritis notionem fuisse, nemo ignorat. l. 3, §. si emanc. C. de bonor. possess. contr. tabul. l. filius, D. de inoff. testam. l. si filia 19, C. cod. Primum propter vim patriæ potestatis, de qua sup. diximus, ut non modo ex juris civilis regulis, verum etiam ex principum constitutionibus liceret patri, si qua justa causa esse videretur, filiam à genere abducere, & matrimonium dissolvere. Deinde, quoniam edicto prætoris infamia notabatur filius, qui non jussu eius, cuius in potestate est, uxorem duxerat. l. 1, D. de his qui not. infam. Tercio, quia Ulp. testatur, justam irarum causam videri etiam contra emancipatū filium, atque adeo contra nepotem ex eo susceptum, si filius iniussu patris uxorem

DE RIT. N
rem duxerit: & c.
to præterierit, ac
bular agere, judic
suos; nimirum, u
videatur, eum ex
tab. Neque obsta
inoff. test. Ubi dic
causam exhered
divortium imper
Primum, quonia
ligi non potest, n
an emancipata fi
fuit, utrum conse
patre, nuptias co
quidem de filius fa
attinet, cum eti
matris & propin
quiratur, nequa
filia. minor an
patris nupserit,
tionis causam p
novissimo jure, c
tiam antiquo. ar
test. Sequitur c
consideratio. Na
tum fuit, ut, qui
lam adultamve
tum annum suan
xit, infamia note

matrimonium
ari possint: Sane,
n esse justam ex-
pater ex Novell.
causam nuptias
atem contractas
tam sibi à patre
t, & aliam tur-
ntiquo non du-
bata centumvi-
nofficiois testa-
meritis notionem
§. si emanc. C.
r. tabul. l. filius,
filia 19, C. cod.
trix potestatis,
t non modo ex
a etiam ex prin-
liceret patri, si
eretur, filiam à
trimonium dis-
iam edicto præ-
filius, qui non
tate est, uxorem
i not. inf. Ter-
justam irarum
tra emancipatū
tra nepotem ex
iussu patris uxo-
rem

tem duxerit: & si eum in suo testamen-
to præterierit, ac velit nepos contra ta-
boulas agere, iudices ejus merita expen-
suros; nimirum, ut si justa irarum causa
videatur, eum excludant. d. l. 4, D. cont.
tab. Neque obstat l. cum te 18, C. de
inoff. test. Ubi dicitur, non fuisse justam
causam exhæredandi filiam, quod patri
divortium imperanti parere nolisset.
Primum, quoniam ex verbis legis intel-
ligi non potest, neque, utrum ea filiafa,
an emancipata fuerat; neque, si filiaf.
fuit, utrum consentiente, an dissentiente
patre, nuptias contraxisset. Atque hæc
quidem de filiisfa. Nam, quod ad filias
attinet, cum etiam in emancipatis &
matris & propinquorum consensus re-
quiratur, nequaquam dubium est, quin
filiafa. minor annis xxv, quæ non iussu
patris nupserit, justam patri exhæreda-
tionis causam præbuerit, non tantum
novissimo jure, d. Novell. 115, verum e-
tiam antiquo. arg. l. filia 20, C. de inoff.
test. Sequitur tutorum & curatorum
consideratio. Nam senatus cōsulto cau-
tum fuit, ut, qui tutor curatorve pupil-
lam adultamve intra vicesimum & sex-
tum annum suam duxit, filiove suo jun-
xit, infamia notetur, & dotem datam re-
stituatur.

stituat. l. non est matrimonium 66, D. h. t. l. si tutor 7, C. de interd. matrim. l. 4, C. de excus. Ubi juris istius æquitas hæc profertur, quoniam istis artibus tutelæ administratæ rationes conturbantur, & fraudes malæ administrationis reguntur. Quod idem traditur in l. libertum 64, & l. non solum 67, §. 2, D. h. t. Ejus autem S. C. sententia, quatenus produci aut artari debeat, considerandum est. Producitur ergo hoc modo. Primum, ut etiam ad eos pertineat, qui tutores quidem non sunt, tutelæ tamen periculo suo nomine obstricti sunt; veluti qui se falsis adlegationibus à tutela excusarunt. l. si quis tutor, eod. Item, qui tutores honorarii fuerunt: nam ad hos quoque tutelæ periculum pertinet. l. quod si forte, §. 1, D. de solut. Continentur etiam tutorum hæredes, quamvis extranei: quippe qui reddendis tutelæ rationibus obstricti sunt. l. libertum, §. 1, D. h. t. Atque adeo, ejus qui tutor curatorve datus, non iuste adpellaverit: quoniam præteriti temporis damnum, si quod pupilla sustinuit, debet agnoscere. l. si quis tutor, §. ultim. D. eod. Item ad filios. sive in potestate sint, sive emancipati. l. non est, D. h. t. & sive naturales, sive adopti-

vi; quamdiu scilicet
quinetiam, in fi.
les, sive in adopti-
alienam familiam
tutor, §. quamvis
ad eorum nepote
h. t. Præterea no-
lius ab istis nupti-
post mortem ejus
non reddidit. Ita
terit, sive abstinu-
datus fuerit; quon-
tris bona in eum
rationes revocantur
1, D. eod. Similit-
lius: tutor non m-
lam nuptum dare
tiam fratri, qui in
l. non solum 67,
fratres, qui in e-
quantum ad bon-
eadem persona
fratre, D. de con-
pillæ suæ fratri si-
tem suam adcom-
auctor esse videri
auct. tut. Nunc,
tia coërceri debet
cum diserte ob t-

nonium 66, D.h.
 terd.matrim. l.4.
 tius æquitas hæc
 tis artibus tutelæ
 conturbantur, &
 strationis tegun-
 tur in l. libertum
 §. 2, D. h. t. Ejus
 quatenus produci
 nfinderandum est.
 odo. Primum, ut
 qui tutores qui-
 tamen periculo
 ant; veluti qui se
 tutela exculant.
 em, qui tutores
 ad hos quoque
 et. l. quod si for-
 continentur etiam
 tamvis extranei:
 tutelæ rationibus
 n, §. 1, D. h. t. At-
 or curatorve da-
 rit: quoniam præ-
 n, si quod pupilla
 scere. l. si quis tu-
 tem ad filios. sive
 mancipati. l. non
 ales, sive adopri-
 vi

vi; quamdiu scilicet durat adoptio. l. quinetiam, in fi. eod. item, siue naturales, siue in adoptionem dati, atque in alienam familiam translati sint. l. si quis tutor, §. quamvis, & §. naturales. Item ad eorum nepotes. l. senatus cons. 59, h. t. Præterea non modo tutore vivo filius ab istis nuptiis arcetur, verum etiam post mortem ejus qui tutelæ rationes non reddidit. Item, siue ille hæres extiterit, siue abstinuerit, siue etiam exhæredatus fuerit; quoniam fieri potest, ut patris bona in eum collata propter tutelæ rationes revocanda sint. l. non solum, §. 1, D. eod. Similiter autem vice versa filiusf. tutor non modo patri suam pupilam nuptum dare prohibetur, verum etiam fratri, qui in ejusdem potestate est. l. non solum 67, §. 2, D. h. t. Nam, cum fratres, qui in ejusdem potestate sunt, quantum ad bonorum rationem, pro eadem persona censeantur, l. frater à fratre, D. de cond. indeb. frater, qui pupillæ suæ fratri suo nubenti auctoritatem suam adcommo-
daret, in rem suam auctor esse videretur, contra l. 7. D. de auct. tut. Nunc, quatenus S. C. sententia coërceri debeat, videamus. Nam, cum diserte ob tutelarum rationes fa-

ctum sit; l. non solum 67, §. 2, D. h. t. consentaneum est, primum, ut ad eos, qui aliis de causis debitores sunt, non producantur; veluti ad eum qui pro tutore curatoreve negocia gessit, cum revera tutor curatorve non esset, l. ult. C. de inter. matr. item ad fideiussores nominatoresve tutorum, magistratusve qui eos dederunt, quamvis, tutoribus deficientibus, eorū periculum subeant. l. etiam 3, D. de fideiussor. & nomine: item ad filiam pupillæ etiam ante rationes redditas defunctæ: quoniam non tutelaris, sed hæreditaria ratio est. d. l. non solum, §. penult. Similiter, cum hoc S. C. factum sit, ne res pupillorum familiaris intervertatur; d. l. non solum, §. 2: consentaneū est, ne tutores pupillis curatoreve adultis filias suas nuptum dare prohibeantur, quia nullum potest ex eiusmodi matrimoniis periculum pupillaribus rationibus accidere; l. liberum, in fin. D. h. tit. l. curatorem 5, C. de interdict. matrim. item ne mater pupillæ cum filia suæ tutore, ipsiusve liberis, filio. l. 2. C. eod. Huius autem S. C. exceptiones tres reperio. Prima est: Si puella à patre suo vel desponsata vel testamento destinata sit suo tutori eius-

ve filio. l. si patris. l. non est 66, D. h. t. de adult. Secundo: si tutor vel curator reddiderit, & xxv atque insup- cessent, intra que restitutionem po- D. h. tit. d. l. qui patris, C. de nupt. Justinianus in co- mutavit. l. ult. C. tut. Tertia exceptio: si curator absens sit, retinere u- men ut alium sub- C. de excus. Nam tutoris datio non va- dar. tutor. tamen curatoreve dan- alii sufficiantur, quos, ut id faciat, tim. D. de eo qui qui sine, D. de ac- que is, qui suæ nu- excusare se debet. alius curator con- de excusat. l. 3, C. Sequitur ut de co- et partitione nos-

67, §. 2, D. h. t.
um, ut ad eos,
tores sunt, non
d eum qui pro
ocia gessit, cum
non esset, l. ult.
ad fideiussores
m, magistratusve
amvis, tutoribus
iculum subeant.
lor. & nomine:
etiam ante ratio-
e quoniam non
ria ratio est. d. l.
Similiter, cum
res pupillorum
d. l. non solum,
e tutores pupillis
as suas nuptum
ia nullum potest
tis periculum pu-
ccidere; l. liber-
curatorem, C.
tem ne mater pu-
ore, ipsiusve libe-
Huius autem S.
perio. Prima est:
el desponsata vel
t suo tutori eius-
ve

ve filio. l. si patris, C. de interd. matr.
l. non est 66, D. h. t. l. qui pupillam 7,
D. de adult. Secunda est, si tutor ratios
nes reddiderit, & puella annum ætatis
xxv atque insuper annum utilem ex-
cesserit, intra quem petere in integrum
restitutionem poterat. l. quamquam,
D. h. tit. d. l. qui pupillam, de adult. l. si
patris, C. de nupt. quem annum utilem
Justinianus in continuum quadrienniū
mutavit. l. ult. C. de temp. in int. resti-
tut. Tertia exceptio est, ut, qui suæ uxori
curator absens & ignorans constitu-
tus est, retinere uxorem possit; ita ta-
men ut alium substituendum curet. l. 4,
C. de excus. Nam, etsi eiusmodi cura-
toris datio non valet, l. maritus, C. qui
dar. tutor. tamen, qui non jure tutores
curatoresve dantur, curare debent, ut
alii sufficiantur, aut pupillorum propin-
quos, ut id faciant admonere. l. 1, §. ul-
tim. D. de eo qui pro tut. l. tutores, §.
qui sine, D. de administr. tut. similiter-
que is, qui suæ nurui curator datus est,
excusare se debet, dareque operam, ut
alius curator constituatur. l. licet 17, C.
de excusat. l. 3, C. de interd. matrim.
Sequitur ut de cognatione & adfinitate
ex partitione nostra differamus. Verum

quia juris huius utriusque disputationi commodior alibi locus est: statim potestremum caput, quod de adoptione est, adgrediemur.

CAPUT IV.

De adoptione, quæ nuptias vel impedit, vel non impedit.

ADOPPIO, adgnationis sive (ut iurif-
consulti loquuntur) civilis cognationis species est. l. 4, §. 1, D. de grad. à jure tamen & ratione sanguinis plane aliena. l. qui in adop. 23, D. de adop. hoc est, ab omni veræ cognationis jure. d. l. 4, §. 1, & l. si qua mihi 12, §. ult. D. de rit. nupt. Adfinitatem autem per adoptionem jure contrahi, alio loco ex eo probavimus, quod adfinitas juris naturalis est; adoptio vero civilis. qua de causa per minimam capitis minutionem adfinitas non tollitur. l. 4, §. pe. D. de grad. Abusive tamen adfinitatis nomina etiam in adoptione tribui, eodem loco demonstravimus. Itaque de nuptiarum jure hanc regulam proponemus, ut in linea directa nuptiæ in infinitum interdictæ sint, non modo inter eas personas quæ adgnatorum iure sunt, sed etiam

DE RIT. N. etiam quæ cognationem obtinent. Adoptio: nam quæ per se esse coepit, etiam si adoptionem, §. 1, D. de rit. omnes, Inst. de n. tas orta ex nominis sanctitate videtur dicitur, filiam, n. mio habeat. Aliter & honestatis publico spicio nascatur, puellam emancipaverat, ea palam tur. De adfinitate patri adoptivo filium habere in matrimonio post emancipationem ait Paulus, aliquando potius quasi nuptiæ. Quod eodem modo catione servatur, tris adoptivi uxorem quidem, est nec matris locum d. l. qui in adoptionem tamen quasi nuptiæ obtinet. d. l. ad

que disputationi
s est: statim po-
le adoptione est,

IV.

rias vel impedit,
edit.

nis sive (ut jurif-
r) civilis cognat-
i, D. de grad. à
e sanguinis plane
D. de adop. hoc
ationis jure. d. l.
z, §. ult. D. de
utem per ado-
alio loco ex eo
nitas juris natu-
civilis. qua de
capitis minutio-
lilitur. l. 4, §. pe-
amen adfinitatis
ione tribui, eo-
mus. Itaque de
ngulam propone-
nuptiæ in infini-
modo inter eas
um iure sunt, sed
etiam

DE RIT. NU. ET MAT. 461

etiam quæ cognatorum & adfinium no-
men obtinent. Adgnatorum hoc mo-
do: nam quæ per adoptionem filia ne-
ptisve esse cœpit, duci uxor non potest,
etiam si adoptio dissoluta sit. l. quine-
tiam, §. 1, D. de rit. nupt. & §. ergo non
omnes, Inst. de nupt. Prioris iuris æqui-
tas orta ex nominum & adpellationum
sanctitate videtur, ne, qui pater avusve
dicitur, filiam, neptemve, in matrimo-
nio habeat. Alterius vero hæc, pudoris
& honestatis publicæ ratio; ne qua su-
spicio nascatur, adoptatorem idcirco
puellam emancipasse, ut, quæ clam pla-
cuerat, ea palam atque aperte frueretur.
De adfinitate autem hoc ius est, ut
patri adoptivo filii sui adoptivi uxorem
habere in matrimonio non liceat, ne
post emancipationem quidem: quoniã,
ait Paulus, aliquando nurus ei fuit, vel
potius quasi nurus. in d. l. adoptivus.
Quod eodem modo contra in recipro-
catione servatur, ut filius adoptivus pa-
tris adoptivi uxorem, ne post emancipa-
tionem quidem, habere possit: quoniã,
etsi nec matris loco ei est, nec cognata,
d. l. qui in adoptionem, D. de adoptione.
tamen quasi novercæ locum apud eum
obtinere. d. l. adoptivus, in prin. & §.

nunc videamus, D. de rit. nupt. Cognationis autem nullam haberi rationem, ex eo constat, quod etiam uterinam patris adoptivi sororem ducere permittitur. l. si qua mihi 12, §. ult. D. de rit. nupt. Videamus, an idem eodemque modo etiam de ipsius matre dici possit; quippe quæ omnino extranea est: nam neque illi adgnata est, cum ne patri quidem ipsius adoptivo adgnata sit; (mater, inquam, filio adgnata non est. l. 7, D. de cap. min. qua de causâ dilucide Paulus scribit, eam aviæ loco filio adoptivo non esse. d. l. 23, D. de adopt.) neque vero cognata, & multo minus adfinis. Nam, cum per adoptionē cognatio non contrahatur, sequitur, ut neque patris adoptivi mater, neque ipsius cognati, adoptivo filio cognati sint. d. l. 4, §. 1, D. de grad. Quibus enim adoptatus adgnatus non fit, his nec cognatus fit. l. qui in adoptione 23, D. de adopt. Quid verbis opus est? Nam etiam patris adoptivi pater adoptato extraneus est; vicissimque nepos à filio adoptatus, patri adoptatori alienus est. l. patris 7, l. sed si hoc 10, §. parentes, D. de in jus voc. l. quem filius 26, D. de adopt. quippe cum adoptare filius non possit, sed is solus qui eman-

emancipatus est, potestate non est, res: l. si adrogatus, versari tamen gratia. d. l. quinqueniam, Patris adoptivi non licere. quinqueniam per eas nuptias permanet: nam extraneam. Quod si consulit dixerit, tur, cum, ut antestante quidem agnationis, vel cognatus jus haberet. tunc tunc quam Caius arguamus, existimamus cum ipse AMITUS oscitantē libram, mox alterum adieciſſe aut consimili, quem apud eundem C. lib., l. per adoptionem. ubi pro AMITUS vulgaris libris C. TERTERAM Haloander antequam Codicis au-

t. nupt. Cognati
 haberi rationem,
 am uterinam pa-
 ducere permitti-
 t. D. de rit. nupt.
 emque modo e-
 ti possit; quippe
 est: nam neque
 patri quidem ip-
 sit; (mater, in-
 n est. l. 7, D. de
 dilucide Paulus
 io adoptivo non
 pt.) neque vero
 is adfinis. Nam,
 natio non con-
 neque patris ad-
 us cognati, ad-
 t. d. l. 4, §. 1, D. de
 ptatus agnatus
 us fit. l. qui in a-
 pt. Quid verbis
 tris adoptivi pa-
 est; vicissimque
 patri adoptato-
 l. sed si hoc ro,
 voc. l. quem si-
 ippe cum adop-
 sed is solus qui
 eman-

emancipatus est. nam, qui in sua ipse
 potestate non est, quomodo alios habe-
 ret? l. si adrogatus 22, D. de adopt. Ad-
 versari tamen graviter videtur Caius, in
 d. l. quinetiam, §. 1. ubi disertè scribit:
 Patris adoptivi matrem duci uxorem
 non licere. quinetiam adscribit, tantis-
 per eas nuptias prohiberi, dum adoptio
 permanet: nam hac dissoluta illam fieri
 extraneam. Quod sane (pace Caii ju-
 risconsulti dixerim) perabsurdum vide-
 tur, cum, ut antea docuimus, ne con-
 stante quidem adoptione, ullum vel ad-
 gnationis, vel cognationis, vel adfinita-
 tis jus haberet. Ne multis morer, po-
 tius quam Caium tantæ incogitantæ
 arguamus, existimarem, dicendum esse,
 cum ipse AMITAM scripssisset, primum
 oscitantē librarium scripssisse MATREM,
 mox alterum semidoctum ad glossam
 adiecisse AUT MATER TERAM: errore
 consimili, quem nunc omnes agnoscunt
 apud eundem Caium, & eod. ad edictū
 lib., l. per adoptionem 17, in fi. D. eod.
 tit. ubi pro AMITAM absurdissime in
 vulgatis libris omnibus legebatur MA-
 T E R T E R A M. quod mendum primus
 Haloander animadvertit: post Floren-
 tini Codicis auctoritate sine controver-

fia sublatum est. Huius autem emenda-
 tionis nostræ causa hæc est, quoniam
 utraque illi extranea semper fuit: nam
 neque mater, neque matertera patris
 adoptivi ullo vel agnationis vel co-
 gnationis vel adfinitatis jure adoptato
 tenetur: quippe cum (quantum ad ma-
 terteram attinet) ne uterina quidem a-
 doptivi patris soror, quæ adoptivo filio
 matertera esse deberet, si qua inter illos
 cognatio contracta fuisset, ulla necessi-
 tudine illi devincta sit. l. si qua mihi 12,
 §. ult. D. eod. Similiterque in recipro-
 catione Ulpianus eodem loco scribit,
 adoptivæ sororis filiam mihi esse extra-
 neam, uxoremque duci etiam constante
 adoptione licere: quoniam, inquit, per
 adoptionem fieri avunculus non potest:
 non igitur matertera, nec matertera ma-
 gna, nec maior, nec maxima. vicissim-
 que pari eademque reciprocatione so-
 roris filius, nepos, pronepos, filia, ne-
 ptis, proneptis pro extraneis habentur.
 Longe vero diversa ratio est & filia &
 sororis consanguinea, & amita patris
 adoptivi, itemque neptis ex ipsius filio;
 de quo Caius eodem loco scribit: nam
 inter adoptatum & illas personas ad-
 gnatio contracta est. De filia patris ado-
 ptivi

DE RIT. N
 privi testimonium
 nem 23, in fi. D. o
 D. de verb. obl. l.
 D. de rit. nupt. &
 propterea suader
 rum adoptare vo
 mancipent; qui
 videlicet soror fr
 lioqui generi nu
 monium perimit
 sed etsi, D. de rit
 memoriæ prodici
 liam suam Neron
 ptato collocare
 mancipasse, ne
 dare uxorem vide
 sanguinea patris
 adoptivo amita e
 l. per adoptione
 vero apertissim
 in fi. D. eod. D
 mita mihi esse a
 si meus avus fili
 qui me in nepo
 liam habeat. J
 privi testimoniu
 dopt. §. ult. ubi
 tam magnam u
 men de eo ad

autem emenda-
est, quoniam
per fuit: nam
materrera patris
ationis vel co-
jure adoptato
uantum ad ma-
rina quidem a-
e adoptivo filio
qua inter illos
et, ulla necessi-
si qua mihi 12,
que in recipro-
m loco scribit,
mihi esse extra-
tiam constante
am, inquit, per
us non potest:
matertera ma-
xima. vicissim-
procatione so-
epos, filia, ne-
neis habentur.
lo est & filia &
& amita patris
ex ipsius filio;
co scribit: nam
s personas ad-
filia patris ado-
ptivi

ptivi testimonium est in l. qui adoptionem 23, in fi. D. de adop. l. si stipuler 35, D. de verb. obl. l. per adoptionem 17, D. de rit. nupt. & §. 4, Inst. de nupt. ubi propterea suaderi dicitur iis, qui generum adoptare volunt, ut prius filiam emancipent; qui nūrum, ut filium; ne videlicet soror fratri nupta videatur. alioqui generi nurusve adoptione matrimonium perimitur. l. non solum 67, §. sed et si, D. de rit. nupt. ac Dio, lib. 60, memoriæ prodidit, Claudium, cum filiam suam Neroni a se in filii locū adoptato collocare vellet, filiam prius emancipasse, ne fratri, inquit, sororem dare uxorem videretur. De sorore consanguinea patris adoptivi, quæ filio adoptivo amita est, testimonium est in d. l. per adoptionem, in fi. argumentum vero apertissimum in d. l. si qua mihi 12, in fi. D. eod. Duobus autem modis amita mihi esse adoptiva potest: primum, si meus avus filiam adoptarit, deinde, si, qui me in nepotis locum adoptarit, filiam habeat. Jam de amita patris adoptivi testimonium exstat. in d. l. per adopt. §. ult. ubi adoptatus veratur amitam magnam uxorem ducere. quod tamen de eo adoptatore intelligendum.

est, qui patris morte, non autem emancipatione sui juris factus est: quia non modo patris amita, verumetiam soror consanguinea, per ipsius adoptionem illi fit extranea. quo casu illam sine dubio ducere adoptatus uxorem poterit, ut modo intellectum est ex l. 7, & l. sed si hac ro, §. parentes, D. de in jus voc. De nepte ex filio, cui cum adoptato connubium non est, testimonium est in d. l. quinetiam, §. i. argumentum vero ex reciprocatione in d. l. per adoptionem, §. ult. quoniam par eademque ratio est patruī adoptivi, & amitæ adoptivæ, & filii filiæque fratris adoptivi. Quod cum ita sit, ingenue fateor, à me non intelligi, quo jure Maximianus in Panægyrico ipsi & Constantino dicto laudetur, quod filiam suam Constantino in nepotis locum adoptato in matrimonium collocavit: nisi dicamus, eam prius à Maximiano emancipatam fuisse: *O divinum, inquit, tuum, Maximiane, iudicium, qui hunc tibi jure adoptionis nepotem, majestatis ordine filium, etiam generum esse voluisti!* Atq; hoc quidem constantis adoptionis jus est, in transversis gradibus & adgnatis personis, idem quod in directis gradibus: & ejus dissolutæ

solutæ jus planè
directa linea pro
post dissolutam a
transversa remittit
D. de lib. & post
D. h. t. §. Inst. de
prima specie efficit
adoptatus per e
extraneus, d. l.
puler, D. de vo
Ulp., post em
familiæ adoptiv
tutor 60, §. pen
D. si tab. test. nu
hoc idem etiam
lia, & postea e
commodiorque
menda sit; qu
cum filia jure g
sentaneum vid
minis sanctitat
nuptiis abstine
ptiæ solo civili
ut suo loco den
surdi sit, infir
tratio eiusdem
l. 8, D. de cap.

solutæ jus plane diversum est : nam in directa linea prohibitio nuptiarū etiam post dissolutam adoptionem durat, in transversa remittitur. l. si quis 9, §. ult. D. de lib. & post. l. per adoptionem 17, D. h. t. §. Inst. de nupt. Cuius rei ratio prima specie esse hæc videtur, quoniam adoptatus per emancipationem efficitur extraneus, d. l. quinetiam, & d. l. si stipuler, D. de verb. obl. & quia, ut ait Ulp., post emancipationem in totum familiæ adoptivæ obliviscuntur. l. si quis tutor 60, §. pen. D. eod. l. 3, §. liberos, D. si tab. test. null. Sed videamus, anne hoc idem etiam de patre & adoptata filia, & postea emancipata, dici possit, commodiorque & certior ratio hinc sumenda sit; quia, cum matrimonium cum filia jure gentium incestum sit, consentaneum videtur, propter illius nominis sanctitatem etiam ab emancipatæ nuptiis abstinere: at cum sororis nuptiæ solo civili jure incestæ habeantur, ut suo loco demonstravimus, nihil absurdi sit, institutum juris civilis, contrario eiusdem juris instituto, abrogari. l. 8, D. de cap. minut.

CAP. V.

*De jure cognationis, quoad nuptias,
ex jure civili Rom.*

PROXIMUM est, ut de cognationis jure videamus. Qui locus aliquanto mihi, quam vulgo creditur, difficilior videtur. Nam, utrum lege aliqua Populi R. certa jus istud definitum fuerit, an moribus tantum, & veteri consuetudine, difficile dictu est. De sororis nuptiis leges fuisse dicuntur in l. si stipuler 35, D. de verb. obl. cuius tamen in extremo MORES nominantur, itemque in l. 8, & l. sororis 39, D. h. t. Quinetiam si quis, inquit, ex his, quas moribus prohibemur uxores ducere, duxerit, incestum committit. At Corn. Tacitus, lib. 12, Claudium imp. ita loquentem facit: Atenim nova nobis in fratrum filias conjugia, sed aliis gentibus sollénia, nec lege ulla prohibita, & sobrinarum, diu ignorata, tempore addito percrebuisse. morem adcommodari prout conducatur, & fore hoc quoque in his quæ mox usurpantur. Credibilis igitur est, jus antiquum de castis incestivæ nuptiis totum pontificium fuisse. Itaque Tacitus, lib.

DE RIT. N.
lib. 1, *Consulti per*
inquit, an concep-
rite nuberet. Quo-
bis exponit Dio, li-
sare pontifices, an
rem gravidam sibi
cipere liceret. Ne-
lus, in d. l. 35, de v-
nam probabile est
ad jus pontifici-
sent, latas de nup-
etiam paulo pos-
Ro. quæstionibus
tera videamus. Na-
comprehendi po-
hæc est: Inter eas
tum liberorumque
in finitum nuptia-
ac nefariæ sunt.
gentium: quoni-
memorant, eiu-
syrios, Persas, M-
pas, Indos, aliasque
gentes, probatas
tamen, cum eas
baris & humani-
rent, juris genti-
produxerunt. So-
Inter eas person-

quoad nuptias,
Rom.

de cognationis
locus aliquanto
editur, difficilior
lege aliqua Po-
testatut fuerit,
veteri consuetu-
De sororis nu-
tur in l. si stipuler
us tamen in ex-
antur, itemque
h. t. Quinetiam
s. quas moribus
cere, duxerit, in-
Corn. Tacitus,
ta loquentem fa-
in fratrum filias
bus sollénia, nec
obrinarum, diu
ito percrebuisse.
prout conducit,
his quæ mox u-
igitur est, jus an-
titive nuptiis to-
Itaque Tacitus,
lib.

lib. 1, *Consulti per ludibrium pontifices,*
nquit, *an concepto, nec dum edito parui,*
rite nuberet. Quod idem pluribus ver-
bis exponit Dio, lib. 48, consultos à Cæ-
sare pontifices, an Liviam Neronis uxo-
rem gravidam sibi in matrimonium ac-
cipere liceret. Neque obstat, quod Pau-
lus, in d. l. 35, de ver. ob., leges adpellat.
nam probabile est, nonnullas leges, quæ
ad jus pontificium adcommodatae es-
sent, latas de nuptiarum jure fuisse. quod
etiam paulo post ex Plutarchi lib. de
Ro. quæstionibus cognoscetur. Age, ce-
tera videamus. Nam jus R. tribus regulis
comprehendi potest. Quarum prima
hæc est: Inter eas personas, quæ paren-
tum liberorumque locum obtinent, in
infinitum nuptiæ jure gentium incestæ
ac nefariæ sunt. §. ergo. D. h. t. Dixi, *jure*
gentium: quoniam, etsi veteres historiæ
memorant, eiusmodi nuptias apud As-
syrios, Persas, Medos, Parthos, Æthio-
pas, Indos, aliasque præterea nonnullas
gentes, probatas atque usurpatas fuisse:
tamen, cum eas gentes Romani pro bar-
baris & humanitatis expertibus habe-
rent, juris gentium nomen ad eas non
produxerunt. Sequitur secunda regula:
Inter eas personas, quæ à latere sunt,
fratris

fratris & sororis nuptiæ jure gentium incestæ sunt: patruï vero & amitæ, avunculi & materteræ, jure civili tantum: idque in infinitum. De fratribus & sororibus testimonium exstat in l. libertinus 8, juncta l. sororis 39, D. h. t. Et certum est, apud complures exteras gentes & barbaras huiusmodi fratrum sororumque permissas nuptias fuisse. Quod autem de fratrum sororumque nuptiis constitutum est Romano jure, intelligendum est non modo de germanis, id est, ex utroque parente susceptis, verumetiam de consanguineis, hoc est, eodem patre natis, atque etiam de uterinis, id est, ex eadem matre susceptis. §. inter eas, De nup. adeo ut ne vulgo quidem quæstas sorores ducere liceat. l. & nihil 54, D. h. tit. Porro de patruis, avunculis, amitis, materteris, impeditior aliquanto disputatio est: magnum enim video nuper inveteratum errorem patefactum fuisse, de patruï & fratris filiæ nuptiis: cum paridemque antehac putarimus jus esse de iis, quod est de avunculi & sororis filiæ coniunctione; quam jure civili, non gentium, Papin. incestam nominat, in l. ult. D. de cond. sin. caus. & l. si adulterium 38, §. 1, D. ad leg. Jul. de adult. l. etiam

DE RIT. N
tiam 96, D. h. t. qu
trimonium, sed co
tur, in l. miles 11, §
in provincia 57, D.
tis veterum jurisce
ditis, intellectum
est, leges illas om
ad sororis filiam p
cus in Ulpian. re
gebatur, nunc ill
beneficio sic restit
tos autem ex tran
dem usque ad quar
illo loco restituen
contrahi non poter
ducere, sed tantum
sororis; nec amita
quamvis eodem g
nenter ex Paulo
ter parentes & l
trahi non possunt
nepem ducere poss
piniano ille: Qu
duxerat per errore
retur à delatore
Quinetiam imp
& Diocletiani
quo, ex latere ar
teræ, sororisque

tiā jure gentium
ro & amitā, avun-
cili tantum: id
tribus & sorori-
bus in l. libertinus 8.
h. t. Et certum est,
ras gentes & bar-
barum sororumque
Te. Quod autem
ue nuptiis consti-
tue, intelligendum
manis, id est, ex u-
triusque, verum etiam
est, eodem patre
uterinis, id est, ex
utroque. inter eas, De
quidem quas itas
l. & nihil 54, D. h.
avunculis, amitis,
et aliquanto dispu-
tationem video nuper
patefactum fuisse,
et nuptiis: cum par-
iterimus jus esse de
avuli & sororis filia
jure civili, non
tam nominat, in l.
puff. & l. si adulte-
Jul. de adult. l. e-
tiam

am 96, D. h. t. qua de causa non ma-
trimonium, sed contubernium adpella-
tur, in l. miles 11, §. 1, D. ill. tit. & l. qui
in provincia 57, D. h. t. Sed ex fragmen-
tis veterum jurisconsultorum, nuper e-
litis, intellectum atque animadversum
est, leges illas omnes proprie & præcise
ad sororis filiam pertinere. nam, qui lo-
cus in Ulpian. regulis mendosissime le-
gebatur, nunc illorum Collectaneorum
beneficio sic restitutus est: *Inter cognatos
autem ex transverso gradu olim qui-
dem usque ad quartum gradum (sic enim
illo loco restituendum est) matrimonia
contrahi non poterant ; nunc licet uxorem
ducere, sed tantum fratris filiam, non etiā
sororis ; nec amitam, nec materteram ;
quamvis eodem gradu sint.* Itaque conti-
nenter ex Paulo locus hic profertur: *Inter
parentes & liberos matrimonia con-
trahi non possunt : nec filiam sororis aut
neptem ducere possumus.* Itemque ex Pa-
piniano ille: *Qui sororis filiam uxorem
duxerat per errorem, antequam prave-
niratur à delatore, diremit certum, &c.*
Quinetiam imperatorum Maximani
& Diocletiani rescriptum subiicitur,
quo, ex latere amitæ tantum & mater-
teræ, sororisque filia, & ex ea neptis,
nuptiæ

nuptiæ nominatim prohibentur: null
de patruo, vel fratris filia mentione in
terposita. Quibus ex locis perspicitur
quod etiam a doctis. I.C. Pithæo anim
adversum est, eorundem impp. rescri
ptum, quod a Triboniano relatum e
in l. nemini 17, C. de nupt., interpola
tum ab eodem fuisse, aque his verbi
ex novo Constantini jure amplificatum
PRÆTEREA A FRATRIS FILIA, ET EX E
NEPTE. Quid ergo est? dicet aliquis
Cum Jurisconsulti scribunt, avunculi, a
mitæ, & materteræ nuptias idcirco in
cestas esse, quod illæ personæ parentum
locum ac numerum obtinent, l. sororis
D. h. t. §. item amitam, de nupt. an pa
truum ex eo numero excludunt? San
illud scire oportet, antiquo jure ac mo
ribus, non minus patrum quam avun
culum, parentis loco numeratum: eius
que nuptias pro incestis habitas fuisse
Cuius rei argumento est illud Catull
Epigramma ad Aufilenam:

Aufilena, viro contentam vivere solo,

Nuptarum una est à laudibus eximis.

Sed cuius quævis potius succubere fas est

Quam matrē fratres efficere ex patruo

Nam liberi ex eo concubitu suscepti, sui
matri & filii & fratres patruales efficiun

tur

tur. Sed, cum Cl
grippinam Germa
deperiret, eam qu
nio sociare cupere
efflagitavit, quo
iusta pronunciata
illius vita, & Ta
tom. 2. testantur.
matrimonia usque
cesta nefariaque
inquit Tacitus,
grippinam matrim
amore illicito firm
brave sollempnia nu
exemplo deducta in
filia, quin & incest
ne in malum eru
tuebatur. Sueton
quit, illecebris A
tris sui filia, pe
rum occasionem p
ornavit proximo
cogendum se ad
quasi Reip. maxi
que ceteris venia
qua ad id temp
aliquanto post:
grippinam uxorem
Seneca in Octav

prohibentur: nulla
filia mentione in
locis perspicitur
C. Pithæo animi
idem imp. refecti
niano relatum e
nupt., interpola
aque his verbis
jure amplificatum
IS FILIA, ET EX E
est? dicet aliquis
tribunt, avunculi,
uptias idcirco in
personæ parentum
bincient, l. sororis
de nupt. an pa
excludunt? Sane
tuo iure ac mo
trum quam avun
numeratum: eius
tis habitas fuisse
p est illud Catull
nam:
tam vivere solo.
laudibus eximius.
ius succubere fas est,
es efficere ex patruo.
cubitu suscepti, sue
patruales efficiun
tur.

ur. Sed, cum Claudius imperator Agrippinam Germanici fratris sui filiam leperiret, eamque sibi iusto matrimonio sociare cuperet, à senatu decretum efflagitavit, quo eiusmodi matrimonia iusta pronunciata sunt; ut Sueton. in illius vita, & Tacit. lib. 12, & Zonaras com. 2, testantur. Unde intelligitur, ea matrimonia usque ad illud tempus incesta nefariaque habita fuisse. *Patrum*, inquit Tacitus, *inter Claudium & Agrippinam matrimonium jam fama, jam amore illicito firmabatur; nec dum celebrare sollemnia nuptiarum audebant, nullo exemplo deducta in domum patrui fratris filia. quin & incestum, ac, si sperneretur, ne in malum erumperet publicum, metuebatur.* Suetonius autem, *Verum, inquit, illecebris Agrippina, Germanici fratris sui filia, per ejus osculi & blanditiarum occasionem pellectus in amorem, subornavit proximo senatu, qui censerent, cogendum se ad ducendam eam uxorem, quasi Reip. maxime interesset, dandamque ceteris veniam talium conjugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur. & aliquanto post: Ducturus contra fas Agrippinam uxorem, &c.* Qua de causa Seneca in Octavia his versibus illas nuptias

ptias execratur : *Genitamque fratri
conjugem captus sibi torus nefandis flebil
iunxit face.* Hoc autem S.C. jus anno
circiter ducentos quinquaginta dura
vit, hoc est, usque ad Constantini &
Constantis imperium. Nam Capitoli
nus, in Anton. Philos. *Filiam suam Lu
cillam*, inquit, *fratri despondit.* Ergo
impp. illi primi nefarium illud jus abro
garunt, & capitis pœnam ei incesto im
posuerunt, l. 1. C. Th. de incest. nupt.
Eamque illorum constitutionem à con
suetudine (ut credi par est) neglectam
renovavit imp. Zeno. l. ult. C. de in
cest. nupt. itemque l. ult. C. si nupt. ex
rescrip. pet. Ex quibus, quantam labem
unius tyranni insania, quantumque vi
tium in jus civile importarit, facile in
tellectu est. Quod eo etiam absurdius
fuit, quia, cum patrui & fratris filiae nu
ptiæ permitterentur, amitæ tamen &
fratris filii matrimonium interdictum
erat. l. per adoptionem 17, §. 1. D. h. t. §.
item amitam, Inst. de nupt. Ubi hæc ra
tio adscribitur, quia parentis loco est;
proinde quasi patruus illo S.C. ex pa
rentum numero sublatus esset. contra
l. 2. D. de usufr. ear. rer. Sed & Tacitus
lib. 16, testatur, amitæ consortium pro
ince-

incesto habitum fratri
ronem Syllano ad
qui eum incesti po
amita sua Lepida
ergo est, dicit alie
in Nerva ita scrib
ad d. q. d. l. u. p. q. u. v.
tum in fratris, tu
venire, & Pollu
tur. Quare, cum
dis nuptiis me
nullam faciunt, si
cile tot locis com
est, ad d. q. d. h. s. non
referendum esse:
brolius neptem, A
per sororem adpe
linus de Adriano
q. d. l. u. i. p. q. u. v. u. v.
sororem neptem u
que sit, tantum
perditissimis mor
tissimo, sanguini
iidem auctores te
paucos fuisse q
imitarentur. Qui
Tranquillus scri
buc virginem, ob
sibi, pertinacissim

enitamque fratris
 us nefandis flebit
 em S.C. jus anno
 iniquaginta dura
 ad Constantini
 . Nam Capitoli
 . Filiam suam Le
 i despondit. Ergo
 um illud jus abro
 nam ei incesto im
 a. de incest. nupt
 titutionem à con
 ar est) neglectam
 p. l. ult. C. de in
 ult. C. si nupt. ex
 quantam labem
 quantumque vi
 ortarit, facile in
 o etiam absurdum
 & fratris filia n
 amita tamen
 ium interdictum
 m 17, §. 1. D. h. t. §.
 nupt. Ubi hæc ra
 parentis loco est
 is illo S.C. ex pa
 latus esset. contra
 tr. Sed & Tacitus
 e consortium pro
 ince-

incesto habitum fuisse: ubi scribit, Ne
 onem Syllano accusatores submisisse,
 qui eum incesti postularent, quod cum
 amita sua Lepida rem habuisset. Quid
 ergo est, dicet aliquis, quod Xiphilinus
 in Nerva ita scribit? Ενομήθησε δὲ μὴ
 ἀδελφιδῶν γαμεῖν. Sane ἀδελφιδῆς nomē
 um in fratris, tum in sororis filiā con
 venire, & Pollux & Hesychius testan
 tur. Quare, cum de fratris filia interdi
 ctis nuptiis mentionem jurisconsulti
 nullam faciunt, sed de sororis filia præ
 cise tot locis commemorent, credibile
 est, ἀδελφιδῆς nomen ad sororis filiam
 referendum esse: quam corrupte Am
 brosius neptem, Æl. Spartianus neptem
 per sororem adpellat. nam, cum Xiphi
 linus de Adriano dixisset, Τῶν αὖ ἀδελ
 φιδῶν ἡ γαμήλιος ille, Trajani, inquit, per
 sororem neptem uxorem accepit. Ut cum
 que sit, tantum apud Romanos etiam
 perditissimis moribus, & seculo corrup
 tissimo, sanguinis reverentia valuit, ut
 iidem auctores testentur, peradmodum
 paucos fuisse qui Claudii exemplum
 imitarentur. Quin etiam de Domitiano
 Tranquillus scribens: *Fratris filiam, ad
 huc virginem, oblatam in matrimonium
 sibi, pertinacissime recusavit.* Superest illa
 quæ-

ur, diserte prohibeatur. Sequitur ter-
 tia Regula : Inter patruels, amitinos,
 consobrinos, nuptiæ novissimo civili
 iure permissæ sunt. §. duorum, de nu-
 ptis, l. celebrandis 19, C. de nupt. Va-
 ria autem & multiplex huiusce juris ra-
 tio observanda est. Nam antiquissimis
 temporibus ea coniugia iniusta incesta-
 que habita sunt, ut ex Cor. Taciti lib. 12
 paullo ante demonstratum est: *Et sobri-
 narum, inquit, diu ignorata conjugia tem-
 pore addito percrebuerunt.* Itaque Plu-
 tarchus in Romanis quæstionibus, Πέ-
 γερον, inquit, ἐκ ἐχάμεν τὰ ἀφ' αἱμάτων,
 ὡς περ εἰδὲν ἐν τῇ δίδυς εἰδὲν ἀδελφὰς καὶ
 πιν' ἀλλ' ὅψιν συνεχώρησαν ἀνέψιας συνοικεῖν.
*Præterea, inquit, non accipiebant in matri-
 monium quæ sanguinis ejusdem erant, ut
 ne nunc quidem amitas, aut materteras,
 aut sorores accipiunt; sed sero consobri-
 narum nuptias permiserunt.* Deinde ad-
 scribit, cum quidam ad populi iudicium
 ob consobrinæ matrimonium vocatus
 fuisset, absolutum; legemque latam, ut
 cum consobrinis connubium esset, pro-
 piores gradu non esset. Ἡ φιλοσοφία, in-
 quit, πᾶσι ἐξείναι καμῖν ἄχρει ἀνέψιαν,
 πρὶν ὅτι αἰωτέρω κεκωλύοιται. Quamquam
 reperio, eorum conjugiorum consuetu-
 dinem

dinem etiam ante Plutarchi tempora
 percrebuisse: atque hoc jus nequaquan-
 tum fuisse, sed in eorum, qui abstine-
 bant, continentia potius quam in certa
 lege positum fuisse. Nam & Cicero pro
 Ciuentio ait, ejus sororem Melino con-
 sobrino suo nupsisse. Idemque Plutar-
 chus scribit, Brutum Catonis avunculi
 sui filiam in matrimonio habuisse. Sed
 & Sueton. in August., & Dio, lib. 53, me-
 moriæ prodiderunt, Augustum filiam
 suam Juliam Marcello Octaviæ sororis
 suæ filio nuptum collocasse. Et Quin-
 til. lib. 6, filium suum, immatura mor-
 te sibi creptum, lugens, avunculo eum
 destinatum generum fuisse ostendit. Ca-
 pitolinus de Antonino Philosopho: *Ha-*
buit uxorem, inquit, Anniam Faustinam,
consobrinam suam. Atque hinc videlicet
 illa Ulpiani regula nata est, vulgo in jure
 tamquam per manus tradita: Inter co-
 gnatos usque ad quartum gradum con-
 nubium non esse: quemadmodum sup.
 demonstratum est. Quartum autem gra-
 dum jurisconsulti posita sumtaque su-
 periore regula intelligebant, quæ inter
 eas personas, quæ parentum liberorum-
 que locum obtinent, conjugia prohi-
 buit; sicuti superius docuimus: quasi
 hanc

hanc regulam ita
 eas personas, quæ
 quelocum obtine-
 to gradu permit-
 mite matertera
 que sororis nepti-
 bent, clausulâ ha-
 vis quarto gradu
 17, D. h. tit. ejus
 matrimonii crebr-
 tio fit. veluti in l.
 D. h. tit. l. uter 23
 condic. inst. l. Lu-
 Trebell. ac præsen-
 & subst. ubi Anton-
 quamdam probab-
 conditione institu-
 pisset. Primus, u-
 maior eas nupti-
 filius testatur in
 ex resc. pet. Iter-
 ctor: *Tantum, in*
mentia tribuens, ut
vetuerit, tamquam
 tem constitutione
 dius & Honorius
 no, confirmatur
 Th. de incest. nu-
 boniano concisa

utarchi tempora-
 c jus nequaquam
 rum, qui abstine-
 us quam in certa-
 am & Cicero pro
 rem Melino con-
 Idemque Plutar-
 Catonis avunculi
 io habuisse. Sed
 67, D. h. tit. ejusque consobrinorum
 & Dio, lib. 53, me-
 Augustum filiam
 Octaviæ sororis
 calle. Et Quin-
 immatura mor-
 s, avunculo eum
 isse ostendit. Ca-
 Philosopho: Ha-
 niam Faustinam,
 que hinc videlicet
 est, vulgo in jure
 tradita: Inter co-
 tum gradum con-
 madmodum sup.
 artum autem gra-
 sumtaque su-
 ebant, quæ inter
 tum liberorum-
 conjugia prohi-
 locuimus: quasi
 hanc

hanc regulam ita concepissent: Extra
 eas personas, quæ parentum liberorum-
 que locum obtinent, connubium quar-
 to gradu permittitur. Itaque, cum a-
 mitæ materteræque magnarum, item-
 que sororis neptis, conjugium prohi-
 bent, clausulâ hanc subjungunt: *Quam-
 vis quarto gradu sint.* l. per adoptionem
 67, D. h. tit. ejusque consobrinorum
 matrimonii crebra in libris nostris men-
 tio fit. veluti in l. 3, l. non solum 67, §. 1,
 D. h. tit. l. uter 23, & l. sequent. D. de
 condic. inst. l. Lucius 78, §. filiam, D. ad
 Trebell. ac præsertim in l. 2, C. de inst.
 & subst. ubi Antoninus scribit, Cassiam
 quamdam probabili consilio sub hac
 conditione institutam, *Si consobрино nu-
 psisset.* Primus, ut opinor, Theodosius
 maior eas nuptias prohibuit, ut ipsius
 filius testatur in l. un. C. Th. si nupt.
 ex resc. pet. Itemque Sex. Aurelius Vi-
 ctor: *Tantum*, inquit, *pudori & conti-
 nentia tribuens, ut consobrinarum nuptias
 vetuerit, tamquam sororum.* Eandem au-
 tem constitutionem eiusdem filii Arca-
 dius & Honorius, primo imperii sui an-
 no, confirmarunt, uti patet ex l. 3, C.
 Th. de incest. nupt. quæ tamen à Tri-
 boniano concisa & mutilata in Codi-
 cem

ta est. l. si quis in-
 pt. Verum iidem
 tis, & sua & patris
 ta, nuptias illas
 andis, inquit, in
 pnus licentia, legi
 ta est: ut revocato
 estinctisque calum-
 monium inter con-
 tum, sive ex duo-
 abus sororibus, sive
 sunt, ut ex eo ma-
 i. & suis patribus
 l. celebrandis 19.
 cce rursus aliam
 illis successerunt,
 odofius, eas nu-
 are damnatas ex
 estatem fecerunt,
 plum imitati. l. i.
 scr. pet. cuius re-
 re licet apud Cal-
 trum autem jus
 stit. suis sit secu-
 te non possumus.
 utionem in suum
 Inst. tum etiam,
 fratrum vel soror-
 & sororis, conjungi
 poss.

sunt. qui tamen locus cum in optimo
 Tigurino libro, tum etiam apud Theo-
 philum, adiecta negatione legitur. quin-
 etiam lib. βασιλικ. 28, ubi prohibita nup-
 tiorum commemorantur, ita scriptum est:
 Ο μὴ τις ἐδὲ τὸ θυγατέρι τῆς θεῆς, ἢ τῆς θεῆς,
 καὶ τῆς τῶν ἐξαδελφῶν μου. ἀλλ' ἐδὲ ὁ υἱός μου
 τῶν ἐκ γένου αὐτῶν, οἵ πνεες λέγονται δι' ἐξά-
 δελφοί. Similiter, inquit, neque patri vel
 mita filiam, hoc est, consobrinam meam:
 quin nec filius meus neptem ipsorum, qui
 inter se sobrini dicuntur.

CAP. VI.

*Intra quem cognationis gradum pie
 contrahi conjugia possint.*

SED jam considerandum est, quæ le-
 ges pie in ecclesia Christiana de co-
 gnatorum coniugiis instituendæ sint.
 Nam & Orientales & Occidentales in
 eo convenisse video, ut, quo longius
 personæ, de quarum coniugio quæritur,
 a genarcho distant, eo minus inter se
 cognatæ & consanguineæ videantur.
 Itaque passim in illo jure Orientali &
 Basilicis libris videre licet patriarcharum
 & episcoporum responsa, quibus
 nuptiæ intra septimum gradum prohibi-
 X ben-

bentur. Ut in decreto Demetrii Chomateni: *Ἡ τῶν ἐν παλαιῇ οἰᾷ, μέγχι καὶ ἐβδόμῃ βαθμῇ τῶν κώλυσιν ἔχουσα, ἐκ τῶν τοῖς βελομφοῖς συνάπτεσθαι τὴν αἰσιν ὡς καὶ τῆ νόμου λαμβάνει καὶ ἀνεμπόδισιν. Ordo eorum, qui ex obliquo sunt, usque ad septimum gradum prohibitionem habens, postea copulari matrimonio volentibus facultatem à lege sumit. Apud Romanistas autem ante Innocentii tertii protopapatum connubium intra septimum gradum non fuit. De adfinitate consanguinitatis, inquit Gregorius, per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare. Nam & hereditates rerum per legales definitiones sancitæ usque ad septimum gradum protendunt hereditum successionem. Non enim succederent, nisi de propagine sanguinis eis deberetur. c. de adfinitate 35, q. 2, & q. 3. idemque pluribus verbis commemoratur in c. nullum, c. progeniem, c. de consanguinitate, & quattuor seq. Sed multo verbosius 35 q. c. ad sedem: ubi Alexander protopapa secundus diris devovet ac perpetui gladio anathematis eos jugulat, si quis eam legem abrogarit; causamque duobus locis aperte describit. Quoniam, inquit, secundum Canones con-*

sanguinitas septimam gradum restri-
Innocentius III,
minas nihil veritu-
tum gradum restri-
quit, reprehensibile
veritatem temporu
variantur humani
necessitas, vel evi-
quoniam ipse De-
testamento statuen-
in novo. Cum ergo
jugio in secundo
minime contrahen-
ex secundis nuptiis
pulsanda prioris, &
ter inducant, & al-
vant animarum,
ne cesset affectus:
editas, sacri adp-
cantes, presenti c-
ut sic contrahen-
lentur, prohibitio
quartum consang-
gradum de catero
narius vero nu-
prohibitioni con-
quattuor sunt hi
constant ex quat-
ext. de consangu

DE RIT. N. U. ET MAT. 483
anguinitas septimo gradu terminatur. At
innocentius III, Alexandri fulmen &
ninas nihil veritus, eam legem ad quar-
tum gradum restrinxit. Non debet, in-
quit, reprehensibile judicari, si secundum
veritatem temporum, statuta quandoque
varientur humana, praesertim cum urgens
necessitas, vel evidens utilitas, id exposcit;
quoniam ipse Deus, ex his quae in veteri
testamento statuerat, nonnulla mutavit
in novo. Cum ergo prohibitiones de con-
iugio in secundo & tertio adfinitatis genere
minime contrahendo, & de sobole suscepta
ex secundis nuptiis cognationi viri non co-
pulanda prioris, & difficultatem frequen-
ter inducant, & aliquando periculum pa-
riant animarum, cum cessante prohibito-
ne cesset affectus: constitutiones super hoc
editas, sacri adprobatione concilii, revo-
cantes, praesenti constitutione decernimus,
ut sic contrahentes de cetero libere copu-
lentur, prohibitio quoque copula conjugalis
quartum consanguinitatis & adfinitatis
gradum de cetero non excedat. Quater-
narius vero numerus bene congruit
prohibitioni conjugii corporalis: quia
quattuor sunt humores in corpore, qui
constant ex quattuor elementis. c. pen.
ext. de consangu. Ejus autem erroris,

io septimo gradu
 ex fuit, quemad-
 monstratum est,
 insultos legerant,
 ratione quæritur,
 gradum excedi-
 eum gradum co-
 t, l. 4, D. de gra-
 to gradu cognat-
 unt. ultimi enim
 obrinorum sunt,
 ultim, §. ultim. D.
 tit. II. Verum in-
 cognatio sit san-
 initio dictum est;
 sonas sanguinis
 mvis longinqua
 gnationem inter-
 minor inter so-
 ui sex invicē gra-
 obrinis natos, qui
 atres, qui duobus
 is uno ex capite
 mvis longe didu-
 dicam, aquæ co-
 i inter se proximi
 i quantumvis dis-
 ter se succi com-
 quam qui trunco
 sunt

unt proximi. Quod vero de sexto gra-
 lu à Jurisconsultis scriptum est, non eo
 pertinet, quasi cognatio, id est, sangui-
 nis communio, eo gradu desinat. nam
 etiam ad decimum gradum adgnatio-
 nis, ac proinde cognationis nomine, he-
 reditates jure civili deferuntur: sed,
 quia, cum jus civile solis adgnatis here-
 ditates detulisset; cognatos nullo nu-
 nero habuisset, prætor autem, jus civile
 corrigens, ad successionem eos voca-
 set; non ultra sextum gradum eos edi-
 to suo comprehendit. §. ultim. Institut.
 de succes. cognat. l. pen. D. und. cogn.
 Verumtamen, dixerit quispiam, cum in
 lege divina coniugium inter certas per-
 sonas prohibeatur, ceteris permittatur,
 an non ibi desinere cognationem osten-
 ditur, ubi prohibitio desinit? Responsio
 in promptu est: aliud videlicet esse pro-
 pinquitatem, aliud cognationem. Ma-
 trimonium inter propinquos lex divina
 vetat; inter cognatos non vetat. Itaque
 Moses non scripsit, *Ne quis ad cognatum;*
 sed hoc modo, *Ne quis ad propinquum*
sua carnis accedat; cum videlicet Israëliti
 incesta apud Ægyptios conjugia vidis-
 sent, ut in præmio legis ostenditur.
 Cuiusmodi etiam illud Atheniensium

institutum fuit, de quo est apud Teren.
in Phorm. *Lex est, ut orba, qui sunt ge-
nere proximi, his nubant, & illos ducere
eadem hac lex jubet.* Itemque in Adelph.
*Hac virgo orba est patre, hic meus amicus
illi genere est proximus, huic leges cogunt
nubere hanc.* Propinquorum igitur ma-
trimonia lex divina prohibet, non co-
gnatorum. Itaque Gen. 24 videmus,
Abrahamum Isaaco filio uxorem sum-
mo studio petere ex gente & cognatio-
ne sua, Rebeccam scilicet, Labanis so-
rorem, qui Nachoris, fratris Abrahami,
erat nepos; Bethuelis, Isaaco conso-
brini, filius. Item, ejusdem lib. cap. 28,
Isaacus Jacobum in Mesopotamiā mit-
tit, ut inde uxorem ex sua cognatione
adducat: ducitque Rachelem Labanis
avunculi sui filiam. Et Num. ult. cap.
lex fertur, ut puella heres in paterna
tribū & cognatione nubat: simulque
puellæ aliquot patruorum suorum filiis
mattimonio junguntur. Quinetiam jus
hoc fuit, ut adgnato sine liberis mor-
tuo, proximus quisque prolem ei ex
uxore superstite excitaret, Ruth. cap. 3.
Qui vero propinquorum numero sint,
non cuiusquam homine nati, sed solius
dei iudicium est: qua de causa deus ea-
dem

DE RIT. N.
dem lege illos ordi-
merat; ut facile in-
enumerat, propin-
bendos non esse;
let, quod lege pro-
est, permillum in-
D. de procur. l. q.
cusat. Sed locus p-
vinæ legis capita

C A

Legis divina ca-
cognatorum p-

I. **P**atria tui m-
ne deregito:
gito nuditate ejus.
primo capite duc-
Primum, quia p-
relativa sunt, ne-
intelligitur, cum
jugia prohibet,
trmonia interd-
cipio facile intel-
liqua huius leg-
præcepto munie-
tur hoc capite fil-
tatur; mater fil-
filia patri nubere

ANUS
est apud Teren.
rba, qui sunt ge-
nt, & illos ducere
inque in Adelphi-
hic meus amicum
huic leges cogunt
torum igitur ma-
phibet, non co-
en. 24 videmus,
o uxorem sum-
nte & cognatio.
cet, Labanis so-
fratris Abrahami,
, Isacco conso-
dem lib. cap. 18,
Sopotamiā mit-
sua cognatione
chelem Labanis
Num. ult. cap.
heres in paterna
nubat: simulque
tum suorum filiis
r. Quinetiam jus
sine liberis mor-
ue prolem ei ex-
aret, Ruth. cap. 3.
um numero sint,
ne nati, sed solius
de causa deus eam
dem

dem lege illos ordine nominatim enu-
merat; ut facile intelligatur, quos non
enumerat, propinquorum numero ha-
bendos non esse; quoniam, ut dici so-
let, quod lege prohibitoria vetitum non
est, permissum intelligitur, l. mutus 43,
D. de procur. l. qui accusare 8. D. de ac-
cusat. Sed locus postulat, ut singula di-
vinæ legis capita exponamus.

CAP. VII.

*Legis divina capita, quæ ad nuptias
cognatorum pertinent, exposita.*

I. **P**atris tui matrisve tue nuditatem
ne detegito: Mater tua est; ne dete-
gito nuditatē ejus. Levit. 18. Levit. 20. Hoc
primo capite duo animadvertenda sunt.
Primum, quia propinquorum nomina
relativa sunt, neque alterum sine altero
intelligitur, cum lex, patris, matris, con-
jugia prohibet, simul filii filiæque ma-
trimonia interdiceret: quod etsi hoc prin-
cipio facile intellectu fuit, tamen ad re-
liqua huius legis capita via nobis hoc
præcepto munienda visa est. Pater igi-
tur hoc capite filiam ducere uxorem ve-
tatur; mater filio nubere: vicissimque
filia patri nubere, filius matrem ducere.

Alterum autem observatu dignum est, quod, quamvis ceteris insequentibus capitibus nusquam virile genus usurpetur, quasi apud solos viros hæc lex promulgetur: tamen, cum hoc primo capite pater nominetur, in ceteris, ex relationis natura, virile quoque genus subaudiendum esse. Ut, cum ita dicitur: *Ne quis amitam aut materteram uxorem ducat*, sic accipiat, quasi etiam dictum esset, *Ne qua patruo aut avunculo suo nubat*. Postremo legis clausula notanda est. Nam illis verbis, *Mater tua est*, legis ratio & æquitas demonstratur. quasi scriptum ita esset: Cum natura ipsa doceat, patri & matri reverentiam deberi, contra naturam esse, si quis eorum pudorem violaret, si quis eorum fœditatem nudaret. Quod accidit Chamo Noachi filio; quem ob eam causam pater cum progenie sua detestatus est: Gen. 9, 22. itemque duabus Lothi filiabus; quarum idcirco suboles detestabilis fuit: Gen. 19, 31. II. *Nuditatem neptis tuae ex filio, vel ex filia, ne detegito; nuditas enim tua sunt*. Cum avus prohibetur neptem ex filio filiave uxorem ducere, vi relationis nepos aviam paternam, maternamve ducere prohibetur. Legis autem

tem æquitas his
tas enim tua sunt
hoc, verum etiam
ferendum est: ut
fœditatem nudan
tem nudare, su
est, quem æque
habere debuerat
terum quod de
idem de proavo
intelligendum es
paritas demonst
ratio: ut nihil ad
dam adiectione o
tua nuditatem, s
te tuo, sive ex alie
ne detegito. Levit.
27, 22. Tres sor
Nam alia ex eo
ex eodem patre
matre tantum
suo loco docuin
tibus doctissim
tior, ut, quod H
domesticæ cog
fit, sic accipiat
tionis nomine p
terna intelligat
trem sequantur

em æquitas his indicatur verbis: *Nuditatis enim tua sunt.* quod non modo ad hoc, verum etiam ad superius caput referendum est: ut pater filiæ, avus neptis scdritatem nudans, suam ipsius scdritatem nudare, suum ipsius pudorem, id est, quem æque carum ut suum ipsius habere debuerat, abiicere videatur. Ceterum quod de avo & nepte statuitur, idem de proavo & pronepte sine dubio intelligendum est. quod cum æquitatis paritas demonstrat, tum etiam ætatum ratio: ut nihil ad hanc rem demonstrandam adjectione opus fuerit. III. *Sororis tua nuditatem, siue illa ex utroque parente tuo, siue ex alterutro tantum nata sit, ne detegito.* Levit. 18, 9. Item 20, 17. Deut. 27, 22. Tres sororum species significat. Nam aliæ ex eodem patre & matre, aliæ ex eodem patre tantum, aliæ ex eadem matre tantum gignuntur; ut superius suo loco docuimus. Duobusque recentibus doctissimis interpretibus assentior, ut, quod Hebraice scriptum est, siue domesticæ cognationis, siue extraneæ sit, sic accipiat, ut domesticæ cognationis nomine paterna, extraneæ materna intelligatur; quoniam liberi patrem sequuntur, mater autem familiæ suæ

ut ait l. pronun-
verb. signif. IV.
delegito; patris
matertera tua nu-
tris enim tua pro-
13, 14. Levit. 20,
amitam, sororis
tre uxorem pro-
nis & analogia;
, avunculus so-
libetur: primum,
liximus, brevitati
exus mentio fit;
egis ratio æque
licer, ut amita &
trius & avuncu-
nent. Huc ac-
onis & adfinita-
modo habenda
ut, si quis ami-
dfinis, &, ut ita
oco; soror au-
retur; frater so-
o, si qua patruus
finis, & (ut ita
oco: unus fra-
efficeretur, alter
rea, si nuptiæ cū
cis prohibentur,
Levit.

Levit. 18, 11, & Levit. 20, 20; quanto ma-
gis ipsius patris prohibendū sunt? Quod
autem de patruo, avunculo, amita, ma-
tertera, hoc loco sancitum est, etiam ad
propatruum, proavunculum, proami-
tam, promaterteram producendum es-
se, rationis paritas ostendit. nimirum,
quoniam secundi patris, secundæ matris
propinqui sunt: atque (ut jurisconsulti
dixerunt) parentum locum ac nume-
rum obtinent. Atque hætenus quidem
Moses eos omnes, qui propinquorum
numero habendi sunt, enumeravit: ex
quo intelligi potest, cum consobrinos
omiserit, eos in illum numerum refe-
rendos non esse. Itaque videmus, cap.
Gen. 28, Jacobum Rachēlem, avunculi
sui Labani filiam uxorem duxisse. Item,
Num. ult., Mosē dei imperio aucto-
rem fuisse quatuor Tzelophchadi filia-
bus, ut patruorum suorum filiis nube-
rent. Sed &, cap. Jehos. 15, Othoniel
Axam Calebi patris sui filiam uxorem
duxisse memoratur. Et in hanc senten-
tiam August. lib. De civit. dei 15, cap. 16,
Experti sumus, inquit, in connubiis con-
sobrinorum, quam raro per morem fiebat,
quod fieri per leges licebat, quia id nec di-
vina prohibuit, & nondum prohibuerat
lex

lex humana. Hæc Augustinus, diligentior, ut apparet, legis divinæ observator, quam Ambrosius; qui, epist. 66, ad Paternum, de his nuptiis illum consulentem, ita rescribit: *Quid est quod dubitari queat, cum lex divina etiam fratres patruels prohibeat convenire in conjugalem copulam, qui sibi quarto sociantur gradu?* Utcumque sit, memorabile est, quod eodem loco Augustinus scribit: *Fuit, inquit, antiquis patribus religiosa cura, ne ipsa propinquitas, se paulatim propaginum ordinibus dirimens, longius abiret, & propinquitas esse desisteret, eam nondum longe positam, rursus matrimonii vinculo colligare, & quodam modo revocare fugientem.* Hæc Augustin. Primus autem Theodosius, imp. Christianus, ea consobrinorum matrimonia prohibuit: quam ipsius constitutionem & Ambrosius & August. vehementer probant. *Theodosius Imp.* (inquit eodem loco Ambrosius) *etiam patruels fratres & consobrinos vetuit inter se conjugii convenire nomine.* Et August. eodem loco: *Verumtamen factum etiam licitum propter vicinitatē horrebatur illiciti, & quod fiebat cum consobrino, pene fieri cum sorore videbatur, quia & ipsi propter tam propin-*

*quam consanguinitur, & pene germani post: Verumtamen hoc tempore etiam gia prohibita esse? inest humana verale atque laudabile causa propinquitatem, ab ea continetur que apud Castiodula venia ab immatrimonium cum here liceret. ubi circo eam venia causa cognita fitrimonium illud non dei, sed hominibus, quam lex deservantiam (ut superius) postea Theodosium talistius acciderit, si ageremus, exposuissim, lib. 28, tit. 12, de nuptiis, ubi dicitur: *verum etiam inter consobrinos, quod eodem loco dicitur: etiam Demetrius**

Augustinus, diligenter
divinæ observa-
qui, epist. 66, ad
tius illum consu-
Quid est quod du-
vina etiam fratres
venire in conjuga-
quarto sociantur
memorable est,
Augustinus scribit:
patribus religiose
se paulatim pro-
tens, longius abi-
sisteret, eam non-
sus matrimonii
am modo revo-
Augustin. Primus
Christianus, ea
monia prohibuit:
pnem & Ambro-
penter probant.
uit eodem loco
rueles fratres &
se conjugii conve-
est. eodem loco:
iam licitum pro-
ur illiciti, & quod
ene fieri cum soro-
propter tam pro-
pin-

inquam consanguinitatem fratres vocan-
ur, & pene germani sunt. Et aliquanto
post: Verumtamen quis dubitet, honestius
hoc tempore etiam consobrinorum conju-
gia prohibita esse? quia nescio quo modo
nec humana verecundia quiddam natu-
rale atque laudabile, ut, cui quis debet,
caussa propinquitatis, verecundum hono-
rem, ab ea contineat. Hæc ille. Extat-
que apud Cassiodor. lib. Variar. 7, for-
mula veniæ ab imperatore petendæ, ut
matrimonium cum consobrina contra-
here liceret. ubi dilucide scribitur, id-
circo eam veniam ab imperatoribus
caussa cognita fieri, quia lex, qua ma-
trimonium illud interdictum fuerat,
non dei, sed hominum erat, qui lon-
gius, quam lex dei ferebat, pudicam ob-
servantiam (ut ejus formulæ verba u-
surpemus) posteris transmiserant. Post
Theodosium tamen, quæ varietas juris
istius acciderit, supra, cum de civili jure
ageremus, expositum est. Nam etiam in
Basil, lib. 28, titul. de injust. nupt., in-
terdicuntur nuptiæ non modo inter
consobrinos, qui *ἐξάδελφοι* dicuntur,
verum etiam inter sobrinos, qui *διπλά-
δελφοι* eodem loco adpellantur. Quin-
etiam Demetrius Chomatenus, in jure
Orien-

Orientali, scribit, synodalibus quibusdam decretis interdictas fuisse nuptias usque ad septimum gradum: *ut non liceat*, inquit, *sobrino sobriini sui filiam accipere, cum sit ejus avēψιδ.* Quod idem Alexius patriarcha testatur, legem fuisse, quæ connubium iis permittebat, qui octo inter se gradibus distarent; qui vero sex, prohiberet. Sed, præterquam quod superius docuimus, hanc septimi gradus prohibitionem ex manifesto eorum errore natam esse, qui cognationem eo gradu definere existimabant; videmus, D. Augustinum, eo, quem paulo ante citavimus, loco, istam Græcorum superstitionem repudiasse, & sobrinorum sobrinarumque matrimonia probasse. Antiquos enim patres religiosos laudat, quibus curæ fuerat, propinquitatem (hæc illius verba sunt) nondum longe positam rursus matrimonii vinculo adligare, & quodammodo revocare fugientem. Ex quibus de Canonistarum, & qui Canonistas secuti sunt, imperitia existimare licet, qui in genealogia nuptiarum prohibitionem usque ad quartum à genarcho gradum produxerunt; hoc est, usque ad sobrinis natos natasque, qui jure civili octavo inter se gradu disjuncti sunt.

Decreta ex lege
finium

I. Nuditatem uxoris; nuditas patris & matris; mulieris & filia ipsius ne detegito: filiamque ipsius, ne uxorem patris tui, flagitium. III. Is qui cum uxore, nuditatem patris & matris necant. Levit. 20. cum uxore patris suæ cohabitavit, & vestimenta patris & matris eius texit, oram vestimenta patris & matris eius texit. De directo ad finem & liberorum sunt leges; quæ interdicitur intercam, provitricum, & hæc profertis propinquus pinqua facti sunt, quæ quasi alteri quapropter nudum simul nudari par violari parentum tur. Quam ratione exposuit

CAP. VIII.

*Decreta ex lege dei, ad nuptias ad-
finium pertinentia.*

*Nuditatem uxoris patris tui ne detegi-
o; nuditas patris tui est. II. Nuditatem
mulieris & filia ipsius (id est, privigna tua)
ne detegito: filiam filii ipsius, aut filiam
filia ipsius, ne uxorem ducito: propinqui
sunt patris tui, flagitium esset. Levit. 18, 8.
III. Is qui cum uxore patris sui concubue-
rit, nuditatem patris sui detexerit, ambo
reccantur. Levit. 20. IV. Execrabilis, qui
cum uxore patris sui concubuerit, quia de-
texit oram vestimenti patris sui. Deut. 27.
De directo adfinium ordine, qui paren-
tum & liberorum locum obtinent, duæ
sunt leges; quarum priore connubium
interdicitur inter privignum & nover-
cam, provitricum & proprivignā: caus-
sæque hæc profertur, quia vitricus ma-
tris propinquus; noverca patris pro-
pinqua facti sunt; hoc est, per conju-
gium quasi alteri parentes effecti sunt.
quapropter nudando ipsorum pudore,
simul nudari parentum pudor, hoc est,
violari parentum verecundia intelligen-
tur. Quam rationem Philo in ejus legis
ratione exposuit: *Τοσούτων ὃ ἡ πρότερον*
*νόμος**

νόμῳ Φυλακὴν πεποιήται τὸ πρᾶγμα, ὥστε εἰδὲ ἀσέβην τελευτήσαντα πατρὸς ἀγαθαί μητρειὰν ἐφῆκε, ὡς τε τὴν εἰς τὸν πατέρα πρὶν, καὶ διότι μητρείας καὶ μητρὸς ὄνομα συγγενές, εἰ καὶ μὴ τὸ τῆς συγγένειας σύνωδον παῖς. ὁ γὰρ ἀλλοτρείας ἀπέχεσθαι διδάχεται, ὅτι μητρειὰ ἀσπέρηται, πολὺ μᾶλλον ἀφ᾽ ἐξέται τῆς φύσεως μητρός. Id est; *Actantam hanc in re lex cautionem adhibuit, ut ne privigno quidem permiserit patre mortuo novercam in matrimonium accipere: cum ob patris reverentiam, tum quia μητρειὰς ἑταίρη μητρός nomina cognata sunt. nam qui ab aliena sibi temperare didicerit, quoniam ei μητρειὰ dicebatur, multo magis ab ea qua mater naturalis est, se continebit.* Item aliquanto post: *Μὴδ' αὖ ἀσέβην, ἡλικίαν, ἢ παρθένον, ζώσης μὲν τῆς γυναικὸς ἐπιγαμέσθαι, ἀλλὰ μὴδ' ἀποθανέσης. δυνάμει γὰρ ὅρα πατρὸς πατὴρ, ὁφείλει τὴν ἐκ τῆς γυναικὸς ἐν αἰσὶ θυγατρὸς πῆγεσθαι.* Privignam, inquit, ducere non licet, neque viduam, neque virginem, non modo uxore vivente, sed ne illa quidem mortua. Cum vitricus patris locum obtinuerit, aequum est, ut uxore sua natam filia loco habeat. Hæc Philo. Atque hanc legem secutus Paulus, 1. Cor. 5, conjugium novercæ ut incestum & nefarium detestatur. I. Nuditatem nu-

ritus tua ne detegito. *regito nuditatem ejus. mulierem & matrem vitis, scelus admiserit, ne inter vos flagitium sit.* 14. III. Execrabatur concubnerit. Deuter. 22. 14. *Deuter. 22. 14. rum caput legis divine, quo connubium inter focerum & nocrum. Ex legis auctoritate superiorum & inferiorum legis capere cognoscitur. legis hujus ratio quia cum hi pariter loco sint, nudari debent, ut non simul in rebus deberetur. ἀντὶ τούτου πρὸς ἐξῆς περὶ ἐξῆς in narch. 2. id est, in loco sunt; vicissim in loco parentum. I. tui ne detegito. Levit. 18. 15. II. & filius sui, facinus admiserit, nuditatem sine liberis suo. tatem filia uxoris*

us tua ne detegito, uxor filii tui est, ne detegito nuditatem ejus. Levit. 18, 15. II. Qui mulierem & matrem ipsius uxorem duxerit, scelus admiserit; ambo igni cremantur; & inter vos flagitium maneat. Levit. 20, 4. III. Execrabilis, qui cum socru sua concubuerit. Deut. 27, 28. Sequitur alterum caput legis de directo adfinium ordine, quo connubiū diserte interdicuntur inter focerum & nurum, generum & focrum. Ex legis autem sententia, etiam superiorum & inferiorum, ut ex prioris legis capite cognosci licet: ex quo eadē legis hujus ratio perspicitur, nimirum, quia cum hi parentum liberorumque loco sint, nudari eorum pudor non potest, ut non simul reverentia, quæ parentibus debetur, lædatur. γὰρ ἐγὼ γὰρ ἀνδ' ἡὼν πενθεγῆς, καὶ ἀντὶ πατέρων γαμ-
 ἔγῃς πενθεγῇ inquit Philo, lib. de Monarch. 2. id est, generi suis soceris filiorum loco sunt; vicissimque soceri suis generis loco parentum. I. Nuditatem uxoris fratris tui ne detegito; nuditas fratris tui est. Levit. 18, 15. II. Qui acceperit uxorem fratris sui, facinus exterminatione dignum admiserit, nuditatem fratris sui detexerit; sine liberis sunt. Levit. 20, 21. III. Nuditatem filia uxoris fratris tui, cognationis patris

patri tui; soror tua est: ne detegito nuditatem ejus. Levit. 18, 11. Quod jam superioribus legis capitibus demonstratum est, non tantum verba legis, sed etiam sententia spectanda est. Itaque cum uxoris fratris nuptiæ nominatim prohibeantur, quia quasi soror est, ex sententia legis & paritate rationis earum quoque omnium personarum interdictæ nuptiæ intelliguntur, quæ sororum fratrumve locum obtinent. Itaque intelligendum est, *Conjugium non esse cum quondam fratris uxore, sororis marito, mariti fratre, uxoris sorore.* quæ personæ omnes vere propriæque adfines sunt. Eundemque in numerum referendam arbitror filiam uxoris patris. de qua, Levit. 18, vers. 11, cautum est, ut superioribus versibus prohibitiæ intelligantur sorores natæ ex priore matrimonio, cum frater ex posteriore sit natus: hoc autem versu natæ ex posteriore. Atque ita video locum à quibusdam conversum. Neque enim iis adfentior, qui nuper sic verterunt: *Nuditatem filia uxoris patris tui, cognationis patris tui*, hoc est, quæ per matris suæ nuptias patris tui cognata facta est, *ne detegito*: ut scilicet comprivigna intelligatur. Quod comprobare idcirco non possum;

DE RIT. N
sum; quia, ut ja
demonstratum est,
mei mihi adfines n
comprivigni adfin
generali 34, §. 2, I
nullus (ut opinor
tendi locus pote
tas nominetur, &
feratur. Utcumq
sororum nuptiis
δελφινὶ ἀγαθὸν τ
τῆς αὐτοῦ, ἔτ. ὅ
τῶν υἱὸς τοῦ ἀγαθ
γὰρ ἐπὶ τῷ συνει
ἐκ τῆς γυναικὸς, ἐκ
ἀδελφῆν ἢ ὅσων
νύμφας παρὶς ἑα
σὺν γυναικὶ διγα
πρὸς τὸν υἱὸν τῆς ἑ
ἐκ τῆς γυναικὸς ἢ ἐκ
τῆς ἐκ τῆς γυναικὸς
Id est; quemadm
vertimus: Prater
num duas sorores
neque eodem tem
ne tum quidem,
pudum. Nam, ad
nio est, vel repud
neat, sive alteri n

ne deregito nudi-
 Quod jam supe-
 us demonstratum
 legis, sed etiam
 .Itaque cum ux-
 minarum prohibe-
 r est, ex sententia
 is earum quoque
 interdictæ nuptiæ
 rorum fratrumve
 ue intelligendum
 cum quondam fra-
 to, mariti fratre,
 sonæ omnes vere
 t. Eundemque in
 arbitror filiam
 levit. 18, vers. 11,
 bus versibus pro-
 rores natæ ex pri-
 n frater ex poste-
 tem versu natæ et
 ideo locum à qui-
 eque enim iis ad-
 tererunt: Nudita-
 si, cognationis pa-
 er matris suæ nu-
 a facta est, ne de-
 rivigna intelliga-
 idcirco non pos-
 sum;

sum; quia, ut jam superius aliquoties
 demonstratum est, cum cognatus adfinis
 mei mihi adfinis non sit, sequitur, ut
 comprivigni adfines dici non possint. l.
 generali 34, §. 2, D. de rit. nupt. Neque
 ullus (ut opinor) in lege dei alius of-
 tendi locus potest, quo ista quasi adfini-
 tas nominetur, & ad leges nuptiales re-
 feratur. Utcumque sit, Philo de duarum
 sororum nuptiis ita scribit: Πάλιν δύο ἀ-
 δελφὰς ἀγεῖναι τὸ αὐτὸν ἐκ ἐπιτρέψεως, ἢ τὸν αὐτῶν, ἢ τὸν ἀφ' ἐργουσι χρόνοις, καὶ τὴν
 τύχην ὡς καὶ πατέρα καὶ ἀπεωσμένον. Ζώσης
 γὰρ ἐπὶ τῇ συνοικέσει, εἴτε καὶ ἀπηλλαγμένης,
 εἰάν τε χηράσῃ, εἰάν τε καὶ ἑτέρῳ γαμηθῇ, τὴν
 ἀδελφὴν ἔχ' ὅσον ὑπέλαβεν ἐπὶ τῇ τύχῃ-
 κυίας παρέρχεσθαι. παρὰ διδάσκων ζωῆς, τὰ
 συγγενικὰ δικαιὰ μὴ λυεῖν, μηδὲ ἐπιβαίνειν
 πταίσμασι τῆς ἑταίριας καὶ γένου, καὶ
 ἐναρτύνεσθαι ἐν τρυφῇ διαπραπομένην ὑπὸ
 τῇ ἐχθρῶν ἐκείνης ἐκείνου ἀντιθεταπείσεσθαι αὐτῆς.
 Id est; quemadmodum nos quidem con-
 vertimus: Præterea non permittit lex, u-
 num duas sorores habere in matrimonio,
 neque eodem tempore, neque diversis: ac
 ne tum quidem, cum priori missum est re-
 pudium. Nam, dum prior vel in matrimo-
 nio est, vel repudiata est, sive vidua ma-
 neant, sive alteri nubat, legissator non pium
 putavit,

putavit, hanc in illius infortunata boni
venire; docuitque illas, cognationis jura
servare, neque in earum miseras, qua san-
guine ipsas contingunt, insultare, atque
insolenter cum eorum inimicis oblectari
Hæc Philo. Porro, ne hoc quidem præ-
tereundum videtur, quod Deut. 25, vers
5, alia lex profertur, qua huic nostra
abrogatur, ut, si unus è duobus fratri-
bus, indivisam adhuc paternam heredi-
tatem simul possidentibus, alter sine li-
beris moriatur, superstes ejus viduam
vel ducat, vel dotet: ut, qui primus ex
eo matrimonio nascetur, demortui fra-
tris nomen ferat, ejusque filius censea-
tur. qui specialis casus est, proprie, pecu-
liariter & restrictè ad civitatis Israëlæ
rationem ad commodatus, neque ad gē-
tem aliam ullam producendus, atque
propter cujusque familiæ & heredioli
rationem à legislatore exceptus: ut Io-
sephus lib. Antiquit. 4 testatur. Ubi ve-
ro frater liberos reliquerat, nefariæ cum
ipsius vidua nuptiæ censeantur. Itaque
idem, lib. 17, de Archelao loquens: Τὸ
πατερίου, inquit, ὡς ἔδωκεν ποιησάμενος,
Γλαφύραν μὲν τῷ Ἀρχελάου θυγατέρα, Ἀ-
λεξάνδρου ἧ τῷ ἀδελφοῦ γαμετὴν γενόμενῃν,
ἡ δὲ αὐτῇ τέκνα ἔσονται αὐτῇ, ἀπὸ μὲν οὖν τοῦ
δαίσις,

δαίσις, γαμετὴν δὲ
I. Nuditatem fratris
ad uxorem ipsius n
est. Levit. 18, 14.
concubuerit, nuditi-
rit, sine liberis mori-
Cum patrui uxore
sam interdicuntur
cum ac nomen o
tentia & rationis
etiam cum amita
telligantur, quia
que ex altero lat
fit cum avunculo
marito; quoniam
vunculi locum &
sim autem etiam
ne connubium si
filii uxore, fratri
vel cum filia fra-
toris: denique
statum, ut, qui
dibus nuptiæ in
ad finitatis grad
gantur: hoc est
cognatis æque u
pter rationem a
designatam; qu
monium una per

infortunata bona
 , cognationis iura
 miseria, qua san-
 insultare, atque
 inimicis oblectari
 hoc quidem præ-
 od Deut. 25, vers.
 qua huic nostra
 s & duobus fratri-
 paternam heredi-
 tatem, alter sine li-
 tates ejus viduam
 ut, qui primus er-
 tur, demortui fra-
 que filius censetur
 est, proprie, pecu-
 civitatis Israël
 tus, neque ad ge-
 ducendus, atque
 filia & heredioli
 exceptus: ut lo-
 testatur. Ubi ve-
 rat, nefaria cum
 nseantur. Itaque
 elao loquens: Τὸ
 αὐτῶν ποιησάμεθα,
 εἰς τὸν νότον τῆς
 γῆς, καὶ τὸν βορρῆν,
 ὡς πᾶσι τοῖς ἱσ-

δαίοις, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἡμεῖς, καὶ τοῖς
 I. Nuditatem fratris patris tui ne detegito,
 ad uxorem ipsius ne accedito; amita tua
 est. Levit. 18, 14. II. Qui cum amita sua
 concubuerit, nuditatem patru sui detexe-
 rit, sine liberis moriuntur. Levit. 20, 20.
 Cum patru uxoris nuptiæ ob eam caus-
 sam interdiciuntur, quoniam amita lo-
 cum ac nomen obtinent, ex legis sen-
 tentia & rationis paritate sequitur, ut
 etiam cum amita marito interdictæ in-
 telligantur, quia quasi patruus est: item-
 que ex altero latere, ut connubium non
 sit cum avunculi uxore & matertera
 marito; quoniam illa matertera, hic a-
 vunculi locum & nomen obtinet: vicis-
 sim autem etiam in lineis inferioribus,
 ne connubium sit cum fratris sororisve
 filii uxore, fratris sororisve filia marito,
 vel cum filia fratris aut sororis mea ux-
 oris: denique, ut summatim comple-
 ctamur, ut, quibus in cognationis gra-
 dibus nuptiæ interdictæ sunt, iisdem in
 adfinitatis gradibus prohibita intelli-
 gantur: hoc est, ut conjunx à conjugis
 cognatis æque ut à suis absteineat; pro-
 pter rationem ab ipso deo multis locis
 designatam; quia vir & uxor per matri-
 monium una persona consentur.

CAPUT IX.

*Index nominum cognationis, eorumque
expositio.*

HO c loco peropportunum videtur, cognatorum omnium nomina & adpellationes exponere, tam eorum qui ad directam lineam, quam qui ad transversam pertinent. Ac primum omnium, *pater* dicitur, ex quo quis natus est, & cum filio confertur, ac primo gradu numeratur. l. 1, §. 1, & l. ult. §. primo gradu, D. de grad. Sed *Perfius* primum, secundum, tertium patrem facit, ex quo quis prima, secunda, tertia generatione natus est, hoc est, avum & proavum: ut *Cornutus* in illis versibus interpretatur, quos sup. protulimus:

*—Quare ex me, quis mihi quartus
Sit pater, &c.*

Mater à nostris ea sola dicitur, quæ genitrix est, non etiam nutrix, ut apud alios auctores, quemadmodum *Nonius* testatur: & cum filio filiave confertur, ac primo gradu numeratur. d. §. 1, de grad. *Plaut. Menæch.*

*Ita forma simili pueri, ut mater sua
Non internosse posset, qua mammā dabat,*

Neque

DE RIT. NU

Neque adeo mater i
Avum dicitur patris
cum nepote confer
du numeratur, d. l.
du. Sed alius est p
ternus. Ille confes
ex filio; hic cum
Proavum, avi vel a
matri avus; & c
tur; ac tertio grad
§. tertio. Sed ali
maternus: ille con
ex nepote, nato ex
pronepote ex nep
lia. *Abavum*, pro
avi vel avia avus,
avus: confertur au
quarto gradu nu
quarto. *Atavum*
bavia pater, pro
tris vel matri ab
atnepote, & qua
ult. §. quinto gra
um, atavia vel
nepote confertur
ratur. d. l. ult. §.
generali nomine
proavus, abavus
cum liberis conf

Teque adeo mater ipsa, qua pepererat.

Avus dicitur patris vel matris pater, & cum nepote confertur, ac secundo gradu numeratur, d. l. ult. §. secundo gradu. Sed alius est paternus, alius est maternus. Ille confertur cum nepote nato ex filio; hic cum nepote nato ex filia. *Proavus*, avi vel avia pater, patris, vel matris avus; & cum pronepote confertur; ac tertio gradu numeratur, d. l. ult. §. tertio. Sed alius est paternus, alius maternus: ille confertur cum pronepote ex nepote, nato ex filio vel filia; hic cum pronepote ex nepte, nata ex filio vel filia. *Abavus*, proavi vel proavia pater, avi vel avia avus, patris vel matris proavus: confertur autem cum abnepote; & quarto gradu numeratur, d. l. ult. §. quarto. *Atavus* & *Adavus*, abavi vel abavia pater, proavi & proavia avus, patris vel matris abavus: confertur cum atnepote, & quarto gradu numeratur, l. ult. §. quinto gradu, D. de grad. *Tritavus*, atavia vel atavi pater. & cum trinepote confertur, ac sexto gradu numeratur, d. l. ult. §. sexto gradu. *Parentes* generali nomine dicuntur pater, avus, proavus, abavus, atavus, tritavus: & cum liberis conferuntur. *Majores* restri-

cto

cto nomine dicuntur, qui supraparentes sunt; & cum posteris conferuntur: neque proprium in Latina lingua nomen habent. l. 4. §. parentem, D. de in jus voc. l. ult. §. parentes, D. de grad. Generaliter autem *majorum* nomine parentes continentur. Plaut. in Milit. glor. *Ibi mei majores sunt firi, pater, avus, proavus, abavus.* Item in Persa: *Nam numquam quisquam majorum meorum fuit, quin parasitando paverit ventrem suum, pater, avus, proavus, abavus, atavus, tritavus: Vnde hunc ego questum obtineo, & majorum locum.* Parentes autem adpellantur generali nomine, non modo qui per patrem, avum paternum, proavumve paterni avi patrem, verum etiam qui per matrem, aviam, proaviam, Titium contingunt. l. adpellatione 51, D. de verb. sign. nisi forte illa differentia adjungatur, *Parentes virilis sexus:* velut in l. si quis 5, §. 1, D. de agnosc. lib. *Filius* cuique dicitur, qui ex eo genitus est, & cum patre confertur, ac primo gradu numeratur. d. l. 1. §. primo gradu. *Nepos* vere proprieque dicitur, qui ex filio filiave natus est; & cum avo confertur; ac secundo gradu numeratur. d. l. ult. §. secundo gradu. sed ille usitate his verbis defi-

designatur, *Nepos ex filia.* Depravatus nepos vulgo dicitur, ut in gloss. l. contra Latini scribit hic nullum in Latine, sed hoc modum filius, ut l. §. tertio gradu, l. pravatam consuetudine modo D. Ambrosius tam fuisse; à quo patris perspicue accipitur etiam Spauli vita sic scribit: plenior rediit, nuptore accepta. Quod pressit: Titius nepos ex fratre proforotis nepos. l. Inst. de leg. agn. nupt. *Nepos matris* truum magnum d. l. ult. §. quarto nepos est, qui ex natus est; & ad tertio gradu numeratur, D. de gra-

designatur, *Nepos ex filio*; hic vero, *Nepos ex filia*. Depravata autem consuetudine nepos vulgo dicitur, fratris sororisve filius, ut in gloss. l. 7, C. de success. edict. contra Latini sermonis rationem. nam hic nullum in Latina lingua nomen habet, sed hoc modo designatur, *fratris sororisve filius*, ut Paulus testatur, in l. ult. §. tertio gradu, D. de grad. Et illam depravatam consuetudinem video non modo D. Ambrosii temporibus usurpata fuisse; à quo lib. epist. 8, ep. 66, neptis perspicue ad avunculum refertur; verum etiam Spartiani; qui in Hadriani vita sic scribit: *Ad amicitiam Traiani pleniorē rediit, nepte per sororem Traiani uxore accepta*. Quod Xiphilinus sic expressit: *Τραϊανὸς ἀδελφίδην ἐγκαμήκεν*. *Nepos ex fratre* promiscue dicitur, idem qui nepos fratris. *Nepos ex sorore*, idem qui sororis nepos. l. 7, D. de legit. tut. §. 1, Inst. de leg. agn. tut. l. nemini 17, C. de nupt. *Nepos mei fratris neptisve me patruum magnum* adpellant, inquit Paulus d. l. ult. §. quarto gradu, D. de grad. *Pro-nepos* est, qui ex nepote ex filio filiae natus est; & ad proavum refertur; ac tertio gradu numeratur. d. l. ult. §. tertio gradu, D. de grad. *Abnepos*, pronepotis

proneptisve filius: nepotis, neptisve nepos: filii filiaevæ pronepos: confertur cum abavo; & gradu quarto numeratur. d. l. ult. §. quarto gradu. *Atnepos*, sive adnepos, abnepotis vel abneptis filius; confertur cum atavo; & quinto numeratur gradu. d. l. ultim. *Trinepos*, filii filiaevæ adnepos; confertur cum tii-tavo; & sexto numeratur gradu, d. l. ult. *Poster*i proprie & stricte dicuntur, qui infra trinepotem sunt. l. ult. §. parentes, D. de grad. & cum majoribus confertur. Generaliter autem eo nomine liberi omnes continentur. l. quod his 81, §. ult. D. de lega. 3. Itaque tyrannicum illud Caligulae fuit, de quo Sueton. *Negabat*, inquit, *jure civitatem Romanam usurpare eos, quorum majores sibi posterisque eam impetrassent, nisi filii essent: neque enim intelligi debere posteros ultra hunc gradum. Frater* tribus modis dicitur; nam aut per eundem patrem tantum, aut per eandem matrem tantum, aut per utrumque eundem accipitur. l. ult. §. secundo gradu, D. de grad. Qui ex eodem patre & eadem matre natus est, *germanus* adpellatur: ut Corn. Fronto testatur. Plaut. *Menæch.*

Hi sunt gemini germani duo:

Nam

*Nam & patrem
rant pariter
& paullo post:*

*Spes mihi est
germanos d*

Geminos, una

no, una die

*Qui vero ex eod
est, consanguineu
matre tantum, u
de inoff. testam
pen. & l. ult. C.
ceterum, Inst. d*

Cæsar comment

tre, & propinquas

civitates collocasse

hic, cognatus ta

nat. Tertyll. C

miscue omnes i

guinei & uterin

tur gradu. l. ul

grad. Sane an

Pompeia, quos

neos adpellavin

persona dici: qu

tris persona mas

de partic. qua d

vimus. Consang

nostros non gen

is, neposive ne-
pos: confertur
uarto numera-
gradu. *Atnepos*,
vel abneptis fi-
lio; & quinto
ultim. *Trinepos*,
confertur cum tri-
tur gradu, d. l. ult.
e dicuntur, qui
ult. §. parentes,
majoribus confe-
tem eo nomine
tur. l. quod his
Itaque tyranni-
de quo Sueton.
vitatem Roma-
um majores sibi
essent, nisi filii es-
ligi debere posteros
ter tribus modis
eundem patrem
em matrem tan-
eundem accipi-
gradu, D. de grad.
& eadem matre
ellatur: ut Corn.
Menæch.
ni duo:

Nam

DE RIT. NU. ET MAT. 507

*Nam & patrem & matrem commemo-
rant pariter, qui fuerint sibi:*

& paullo post:

*Spes mihi est, vos inventuros fratres
germanos duos,*

*Geminos, una matre natos, & patre u-
no, una die.*

Qui vero ex eodem patre tantum natus
est, *consanguineus* dicitur; qui ex eadem
matre tantum, *uterinus*. l. fratres 27, C.
de inoff. testam. l. 3, C. de legit. tu. l.
pen. & l. ult. C. de legit. hered. §. i, §.
ceterum, Inst. de leg. adgnat. success.
Cæsar comment. Gall. i: *Sororem ex ma-
tre, & propinquas suas, nuptum in alias
civitates collocasse. Illi, adgnati sunt;*
hic, *cognatus* tantum. l. ult. C. ad se-
nat. Tertyll. Conferuntur autem pro-
miscue omnes inter se germani, consan-
guinei & uterini; & secundo numeran-
tur gradu. l. ul. §. secundo gradu, D. de
grad. Sane animadverti, antiqua lege
Pompeia, quos germanos & consanguineos
adpellavimus, *patrueles* ex patris
persona dici: quos vero uterinos, ex ma-
tris persona *matrueles*. l. i, D. ad l. Pomp.
de parric. qua de re in obser. v. disputa-
vimus. *Consanguinitas* apud auctores
nostros non generaliter pro cognatio-

Y 2

ne,

ne, & communione sanguinis, usurpatur, sed specialiter pro adgnatione, quæ est inter fratres & sorores ex eodem patre natos: & species adgnationis dicitur in §. pe. Inst. de succ. cognat. Videturque id non legis XII tab., sed legis Voconix verbum fuisse. Nam, cum in l. XII simpliciter ita scriptum esset: *Si intestato moritur, cui suus nec extabit heres, adgnatus proximus familiam habeto*: Voconia lex ei abrogavit, statuitque, *ut adgnata, nisi consanguinea, succederet*; eo verbo fraternitatem ex patre significans, l. 1, §. pe. D. de suis & legit. non tantum naturali, verumetiam adoptivo. §. 1, D. de legit. adgn. tut. l. 2, §. sed etsi ipsa. l. 3, D. ad Terryt. *Sanguinis* autem nomine proprie in libris nostris communio sanguinis, id est, naturalis cognatio, designatur. l. 2, D. und. cognat. l. 8, D. de regul. jur. l. 23, D. de adopt. l. 13, De man. vind. *Consanguinei* autem frequentissime ab adgnatis separantur. velut in l. 2, §. 1, D. und. legit. l. 2, D. de suis & legit. *Fratri* nomen etiam patrui filio tribuitur, sed cum patruelis adjectione. Itaque duorum fratrum filii, quia secundi patris filii sunt, fratres inter se adpellantur. Cic. de Fin. 5: *Cicero frater noster*,

frater, cognationis. Plaut. in P. fratres patruelles post, Agorastoclius, Pœnum qui patris sui frater, circo patruum patruissime. Pœgnate? hoc est. Nam paullo postquitur: *Hic suus sui fratris filium*, que non multo dum esse oportet mea filia, & hic est frater filius huiusce legendum quem fratrem in superioribus fecit eadem, quæ fratris filius dicitur, confertur. l. fratris & tertio gradu legit. her. & d. l. tamen, ut sup. suetudine, nepotius dicitur, quæ tertera confertur numeratur gradus

guinis, usurpa-
gnatione, quæ
ex eodem pa-
nationis dicitur
gnat. Videtur
sed legis Vo-
am, cum in l. xii
esset: Si intestato
bit heres, adgna-
beto: Voconia
ue, ut adgnata,
deret; eo verbo
gnificans, l. i. §.
on tantum na-
ptivo. §. i. D. de
et si ipsa. l. 3. D.
n nomine pro-
munio sangui-
natio, designa-
t. l. 8. D. de re-
pt. l. 13. De man.
m frequentissi-
tur. velut in l. 2.
de suis & legit.
erui filio tribui-
djectione. Ita-
ti, quia secundi
s inter se adpel-
Cicero frater no-
ster,

DE RIT. NU. ET MAT. 509

ster, cognatione patruelis, amore germa-
nus. Plaut. in Pœnulo: *Carthaginenses
fratres patruels duo fuere.* Et multo
post, Agorastocles, patruelis alterius fi-
lius, Pœnum sibi propiorem sobrino,
qui patris sui frater patruelis fuerat, id-
circo patrum adpellat: *O patrue mi
patruissime.* Pœn. *Quid est, fratris mei
gnate?* hoc est, fratris mei patruelis.
Nam paullo post una ex filiabus sic lo-
quitur: *Hic suos cognovit modo, & hunc
sui fratris filium.* nimirum patruelis. Ita-
que non multo post, in eadē scena, men-
dum esse oportet in loco: *Vos estis amba
mea filia, & hic est cognatus vester, huius-
ce fratris filius Agorastocles.* Nam pro
huiusce legendū adfirmo, JACHONIS;
quem fratrem ipsius patruelem fuisse, ex
superioribus scenis intelligitur. *Sororis*
eadem, quæ fratris, adpellatio est. *Patris
filius* is dicitur, qui cum patruo & amita
confertur. l. fratris 21, C. de inoff. test.
& tertio gradu numeratur. l. 3, C. de le-
git. her. & d. l. ult. §. tertio gradu. qui
tamen, ut sup. diximus, depravata con-
suetudine, nepos nominatur. *Sororis fi-
lius* is dicitur, qui cum avunculo vel ma-
tertera confertur. d. l. fratris. & tertio
numeratur gradu. qui tamen, eadē cor-

rupta consuetudine, nepos adpellatur. *Fratri nepos* dicitur, qui cum propatruo confertur; & quarto numeratur gradu. d. l. ult. §. quarto gradu. qui interdū nepos ex fratre dicitur, ut sup. docuimus. *Sororis nepos* dicitur, qui ad avunculum magnū refertur; qui & ex sorore nepos interdū adpellatur; & quarto numeratur gradu. d. §. quarto gradu. *Fratri sororis pronepos* dicitur, qui ad patrum avunculumve maiorem refertur; & quinto numeratur gradu. d. §. quinto gradu. *Patruus* dicitur frater patris; & cum fratri filio confertur; ac tertio numeratur gradu. d. l. ul. §. 3, D. de grad. l. 2, §. 1, D. de suis & legit. l. patruo 7, C. de legit. here. l. pe. D. de legit. tutor. Interdum autem *patruum* vocari fratrem patris patrualem, à fratri patruelis filio, paullo ante, ex Plauti Pœnulo demonstravimus; quippe cum patruelis filius fratris filius adpelleretur. *Propatruus* dicitur, qui & patruus magnus, avi frater; & cum fratris nepote confertur; quartoque reperitur gradu. l. ult. §. quarto gradu, D. de grad. l. pen. D. de leg. tut. *Patruus major*, est proavi frater, patris & matris patruus magnus; & cum fratri pronepote confertur; quintoque

repe-

reperitur gradu. jor. *Patruus maximus*, qui & *Abpatruus* abnepotem refertur gradu. d. l. ult. *Amita*, est patris filio confertur: est. l. ult. §. tertio. *Amita magna* paterni soror; confertur; à quarto, l. ult. per adoptionē 17 pen. C. qui pet. proavi paterni soror nepote confertur gradu. d. l. ult. §. maxima, est abavæ fratris pronepote numeratur gradu. *Avunculus* dicitur sororis filio confertur inoff. test. ac tertio penult. D. und. grada. D. de grad. success. *Avunculus* avie frater est; confertur; quarto, l. ult. §. qui

pos adpellatur.
cum propatruo
eratur gradu.d.
interdū nepos
ocuius. *Sororis*
nculum magnū
nepos interdū
numeratur gra-
Fratris sororis
patruum avun-
tur; & quinto
quinto gradu.
tris; & cum fra-
tertio numera-
de gra.l.2, §.1,
7, C. de le-
tutor. Inter-
ari fratrem pa-
patruelis filio,
cenulo demon-
patruelis filius
Propatruus dici-
nus, avi frater;
nfertur; quar-
l. ult. §. quarto
n. D. de leg. tut.
i frater, patris
us; & cum fra-
tur; quintoque
repe-

reperitur gradu.d.l. ult. §. patruus ma-
jor. *Patruus maximus*, est abavi frater;
qui & *Abpatruus* dicitur; & ad fratris
abnepotem refertur; sextoque reperi-
tur gradu. d.l. ult. §. patruus maximus.
Amita, est patris soror; & cum fratris
filio confertur: ac tertio gradu ab illa
est. l. ult. §. tertio gradu, l.5, C. qui pet.
tut. *Amita magna*, vel proamita, avi
paterni soror; & cum fratris nepote
confertur; à quo quarto gradu est. l.1,
§. quarto, l. ult. §. quarto, D. de grad. l.
per adoptionē 17, §. ult. D. de rit. nupt. l.
pen. C. qui pet. tut. *Amita major*, est
proavi paterni soror; & cum fratris pro-
nepote confertur; quintoque reperitur
gradu. d.l. ult. §. quinto gradu. *Amita*
maxima, est abavi paterni soror; & cum
fratris pronepote confertur; & sexto
numeratur gradu. d.l. ult. §. sexto gradu.
Avunculus dicitur frater matris; & cum
sororis filio confertur. l. fratris 21, C. de
inoff. test. ac tertio numeratur gradu. l.
penult. D. und. legit. l. ultim. §. tertio
gradu, D. de grad. l.6, C. commun. de
succell. *Avunculus magnus* dicitur, qui
aviae frater est; & cum sororis nepote
confertur; quartoque numeratur gra-
du. l. ult. §. quinto gradu, de grad. A-

avunculus major dicitur, qui proavia frater est; & cum sororis pronepote confertur; quintoque reperitur gradu. l. ult. §. quinto gradu. *Avunculus maximus* dicitur, qui abavia frater est; & cum sororis abnepote confertur; sextoque numeratur gradu. d. l. ult. §. sexto. Idem etiam *abavunculus* adpellatur. l. 3, D. eod. *Matertera*, dicitur matris soror, quasi mater altera, (ut Festus scribit,) & cum sororis filio comparatur. d. l. fratris, C. de inoff. test. ac tertio numeratur gradu. d. l. ult. §. tertio, D. de grad. l. patruo 7, C. de legit. hered. *Matertera magna*, dicitur avia soror; & cum sororis nepote confertur; quartoque numeratur gradu. d. l. ult. §. quarto. *Matertera major*, dicitur proavia soror; & cum sororis pronepote comparatur; quintoque numeratur gradu. d. l. ult. §. quinto. *Matertera maxima*, dicitur abavia soror; & cum sororis abnepote comparatur; sextoque numeratur gradu. l. 6. & d. l. ult. §. sexto, de gradib. *Patrueles*, interdum præcise, interdum conjuncte *fratres patrueles*, invicem dicuntur duorum fratrum filii; qui propterea semper inter se conferuntur: veluti in l. dotem 16, D. de const. pec. similiterque *sorores patrueles*, quæ

DE RIT. N
quæ duobus ex
quarto gradui ad
grad. Neque unu
quin eodem quo
sim adpelletur. l.
trui filius, filia. l.
l. ult. §. eod. gra
tamen *patrueles* j
Pompeia de par
patre nati sunt, u
sobrinus proprie
teræ filius. Itaque
usurpatur, cum a
aut una tantum. l.
rum filii sunt, con
consororini, actu
estque alter alter
alter alteri mate
sobrinus dicitur
tertera est, ex a
cum ex fratre
sunt; tum enim
brini adpellabun
feruntur, quippe
materteræ filius
§. eod. gradu,
consuetudine la
ctum est, ut gen
avunculi, mater

qui proavia fra-
 pronepote con-
 trit gradu. l. ult.
avunculus maximus
 ter est; & cum so-
 ur; sextoque nu-
 t. §. sexto. Idem
 ellatur. l. 3, D. eod.
 tris soror, quasi
 scribit,) & cum
 r. d. l. fratris, C.
 numeratur gradu,
 de grad. l. patruo
Matertera magna,
 um sororis nepo-
 e numeratur gra-
Matertera major,
 ; & cum sororis
 ; quintoque nu-
 t. §. quinto. *Ma-*
 r abavia soror; &
 comparatur; sex-
 du. l. 6. & d. l. ult.
patruales, interdum
 junctæ *fratres pa-*
 tur duorum fra-
 ea semper inter se
 l. dotem 16, D. de
et sorores patruales,
 qua

quæ duobus ex fratribus natæ sunt: &
 quarto gradui adscribuntur. §. 3, Inst. de
 grad. Neque unus dici patruelis potest,
 quin eodem quoque nomine alter vicif-
 sim adpelletur. Nam patruelis, est pa-
 trui filius, filia. l. 1, §. quarto gradu. &
 l. ult. §. eod. gradu, D. de grad. Vetuste
 tamen *patruales fratres* dicuntur in lege
 Pompeia de parricidis qui ex eodem
 patre nati sunt, ut sup. notavimus. *Con-*
sobrinus proprie & specialiter est mater-
 teræ filius. Itaque dupliciter hoc nomen
 usurpatur, cum aut duæ materteræ sunt,
 aut una tantum. Nam qui duarum soro-
 rum filii sunt, consobrini dicuntur, quasi
 consororini, actum inter se referuntur;
 estque alter alteri consobrinus, quippe
 alter alteri materteræ filius. Rursus con-
 sobrinus dicitur, cum ex una parte ma-
 tertera est, ex altera avunculus; ut puta
 cum ex fratre & sorore filii prognati
 sunt; tum enim ambo invicem consob-
 rini adpellabuntur, atque inter se con-
 feruntur, quippe cum ille avunculi, hic
 materteræ filius sit. l. 7, §. quarto. l. ult.
 §. eod. gradu, de gradib. Sed recepta
 consuetudine latius hoc nomen produ-
 ctum est, ut generaliter patruui, amitæ,
 avunculi, materteræ filios comprehen-

dat, quartoque numerentur gradu. l. i. §. quarto. l. ult. §. eod. gradu, D. de grad. l. i. C. und. legit. Quod cum ita sit, nihil mutandum est apud Paulum, lib. sent. 4; ubi sic legitur: *Consobrinus, consobrina, id est, avunculi & matertera filius, filia: Amitinus, amitina, id est, amita filius, filia: Itemque consobrini, qui ex duabus sororibus nascuntur.* Ubi video, esse, qui absurdissime delenda hæc verba censent: **ET MATERTERA.** Itē illa, **ITEMQUE CONSOBRINI, QUI EX DUABUS SORORIBUS NASCUNTUR.** *Amitinus, amitina, amita filius, filia*, inquit Paulus, sent. 4, t. II. Itaque usurpatur in l. 5, C. commun. de success. Confertur cum sobrino, ut, qui mihi, ex amita mea natus, amitinus est, eidem ego, ex avunculo ipsius natus, sim consobrinus. *Amita tua filii* (inquit Justin.) *consobrinum te adpellant, tu illos amitinos.* §. quarto gradu, Inst. de grad. Quod cum aptissime quadret atque conveniat, permirum mihi videtur, quod & Caius, in l. i. & Paulus, in l. ult. §. quarto gradu, D. de grad. amitinos inter se, sicut & patruales inter se, conferre scribunt; quasi amitini sint, ut Nonius scribit, fratrum maris & feminae filii, hoc est, fratris & sororis filii inter se. Quod mihi

DE RIT. N
mihi usque eo no
ne tribus locis m
Justinianum, Cai
hoc dictu est. Se
num oratio non
scripsisset, At, eo
progenerantur, ai
tant: mox cont
que, inquires, a
adpellant, tu illo
sanus congruere
damque arbitro
pserit: Eos, qui
generantur, consob
prie dici, putant
menti aut ration
culo natus est; a
que apud Caium
retur: Item consob
amitina, id est,
rore propagantur
pud Paulum: I
brinos, consobrin
ut quemadmod
consobrinus cu
hic cum illo co
niani testimonio
Pauli locus in S
gitant. Sobrini p

entur gradu. l. i. §. gradu, D. de grad. cum ita sit, nihil ulum, lib. sent. 4; *rinus, consobrina, pter a filius, filia: est, amita filius, i, qui ex duabus i video, esse, qui ec verba censent: a, ITEMQUE CON- ABUS SORORIBUS us, amitina, amita ulus, sent. 4, t. II. C. commun. de sobrino, ut, qui us, amitus est, ulo ipsius natus, a tua filii (inquit adpellant, tu illos du, Inst. de grad. quadret atq; con- videtur, quod & in l. ult. §. quar- amitos inter se, se, conferre scri- ut Nonius scri- em in a filii, hoc ii inter se. Quod mibi*

mihī usque eo novum videtur, ut verear, ne tribus locis mendum inreperit apud Justinianum, Caium, Paulum. Difficile hoc dictu est. Sed certe apud Justinianum oratio non cohæret. nam, cum ita scripisset, *At, eos, qui ex fratre & sorore progenerantur, amitinos proprie dici, putant*: mox contrarium subjungit; *Itaque*, inquit, *amita filii consobrinum te adpellant, tu illos amitinos*. Quæ nemo sanus congruere adfirmabit. Cogitandumque arbitror, ecquid potius ita scripserit: *Eos, qui ex fratre & sorore progenerantur, consobrinos & amitinos proprie dici, putant*. Nam, quid est argumenti aut rationis, eum, qui ex avunculo natus est, amitinum adpellare? Itaque apud Caium commodius ita legeretur: *Item consobrini, consobrina, amitini, amitina, id est, qui quæve ex fratre & sorore propagantur*. l. i, D. de grad. Et apud Paulum: *Ex fratre & sorore consobrinos, consobrinas; amitinos, amitinas*: ut (quemadmodum superius dictum est) consobrinus cum amitino, vicissimque hic cum illo conferatur: quod & Justiniani testimonium, & nominis ratio, & Pauli locus in Sententiis apertissime flagitant. *Sobrini* proprie sunt, inquit Caius,

ius, qui ex fratribus patruelibus aut consobrinis, aut amitinis, undique propagantur. Itaque in themate cognationis, patruī magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepotes, sobrini dicuntur ei de quo, quæritur. Constanteque veterem sententiam meam retineo, ut apud Caium, in l. 2, D. de grad. sic emendetur: *Item patruī magni, &c. nepos, neptis, qui ex fratribus patruelibus, aut consobrinis, aut amitinis, undique propagantur, & proprie sobrini vocantur.* alioqui bis idem eodem loco numeraretur. Conferuntur ergo inter se sobrini. nam qui me illo nomine adpellat, eundem ego vicissim eodem nomine adpello. qui & sexto à me numeratur gradu. Proavi pronepotes, ait Paulus, ei, de cuius cognatione quaritur, sobrini sunt, & invicem huic illi sobrini, d. l. ult. §. sexto gradu, versic. ex quibus. Quod ad eorum sententiam refellendam valet, qui hos inter se consobrinos dici putant, propter eos Pauli locos, ubi sic nominantur. ut lib. sent. 4, tit. II, §. sexto gradu: *Patruī magni nepos neptis, id est, propioris sobrini filius, filia, qui consobrini vocantur.* Et §. seq. ubi consobrini filium, filiam, septimum in gradum refert.

refert. Itemque l. D. de grad. ubi fratrumque meorum mei, inter se consobrini, dum esse sobrinominis differentia servata convincit locorum sexcentis quibus constantem finguntur. Cic. fratrum conjuncturum, sobrinorumque consulatus, apud patris mei, matris Sobrino natus, dici primoque censetur autem cum propavunculi, promatrem enim ego sobrinum vocat pro patrui autem adpellationum gradibus desinunt. Qua d filius proprium in non habeat, dempellabitur, l. ult. ult. Inst. de succ. cogn. & apud Pa

truelibus aut cō-
undique propa-
ate cognationis,
agna, avunculi
que nepotes, so-
quaritur. Con-
tentiam meam
m, in l. 2, D. de
em patrum magni,
fratribus patrue-
amitinis, unde
sobrini vocan-
eodem loco nu-
er ergo inter se
illo nomine ad-
lim eodem no-
to à me nume-
nepotes, ait Pau-
ne quaritur, so-
ic illi sobriini, d.
rlic. ex quibus.
entiam refellen-
se consobrinos
Pauli locos, ubi
sent. 4, tit. II, §.
agni nepos neptis,
lius, filia, qui con-
seq. ubi conso-
mum in gradum
refert.

DE RIT. NU. ET MAT. 517
refert. Itemque l. ult. §. quarto gradu,
D. de grad. ubi sic legitur: *Sororum
patrumque meorum nepotes, neptes, item
mei, inter se consobrini sunt.* Nam, pro
CONSObRINI legendum ac restituendum
esse SOBRIINI, cum utriusque
nominis differentia diligenter ubique
servata convincit, tum etiam aliorum
locorum sexcentorum auctoritas, in
quibus constanter istæ adpellationes di-
tinguuntur. Cic. lib. offic. I: *Sequuntur
patrum conjunctiones, post consobri-
num, sobrinorumque.* Ælius Gallus ju-
risconsultus, apud Festum: *Sobrinus est
patris mei, matrisve mea, consobrini filius.
Sobriino natus, dicitur sobriini filius, se-
ntimoque censetur gradu: confertur
autem cum propatru, proamita, proa-
vunculi, promatertera nepote. Quem
enim ego sobriino natum adpello, is me
vocat propatru sui nepotem. Causa
autem adpellationis est, quia in sobri-
norum gradibus cognationis nomina
desinunt. Qua de causa, cum sobriini
filius proprium in Latina lingua nomen
non habeat, demonstrativo nomine ad-
pellabitur. l. ult. §. ult. D. de gradib. l.
ult. Inst. de succ. cogn. l. 1, §. 2, D. und.
cogn. & apud Paul. d. lib. sent. 4, tit. II,
§. ult.*

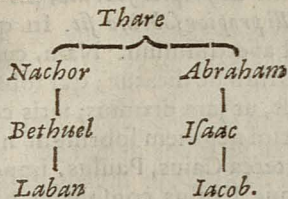
§. ult. & §. pen. ubi tamen mendose legi CONSObRINI FILII, FILIÆ, restituentumque, SOBRINI, sup. demonstravimus. *Propior sobrino* (qui & *propius sobrino*, & *propior sobrinus* adpellatur) i demum dicitur, qui propatruui, proamimitæ, proavunculi, promaterræ filius est, quasi qui uno gradu citerior est quàm sobrinus; atque idem ipse patri ejus, de cujus cognatione quæritur, consobrinus est; quintoque numeratur gradu. l. 1, in fi. l. 2, l. ult. §. quinto gradu. D. de grad. & apud Paul. sent. 4, tit. II, & Justin. §. quinto gradu, Inst. de grad. Et quo intelligitur, propiorem sobrinum cum eo tantum conferri, qui patruelis amitini, ac generaliter consobrinus filius est, ut, quem ego sobrino propiorem nomino, is me consobrinus sui filium adpellat. Similiterque Paulus, in d. l. ult. §. sexto gradu, dilucide scribit; patru majoris filium, patri ejus, de cujus cognatione quæritur, esse propiorem sobrino. Et, paucis versibus interjectis; patrem ejus, de quo quæritur, pronepoti proavi esse propiorem sobrino. Itē, in §. seq.; patruui maximi filium, qui se primo gradu est, avo ejus, de cujus cognatione quæritur, propiorem sobrinum adpel-

DE RIT. N
adpellat. Et paul
nepotem, avo ejus
ne quæritur, propi
hac tabula:

TH
Nachor
|
Bethuel
|
Laban

in qua Laban Jaco
thuel erit Jacobo
ssimque cum Jacobo
fit, Isaac Laban
brino: utpote qui
brinus, citerior su
dicatur Isaac R
rem in uxorem d
remus: Rebecca
psit; Isaac co
Atque ita videm
vocari, in l. 2, C. c
cum ita sit, idē
Massurii auctorit
multis locis con
tradatur, nemine
tror, quod apud
gatur: *Propius sob*

adpellat. Et paullo post; patruī majoris nepotem, avo ejus, de cujus cognatione quæritur, propius sobrino. Itaque in hac tabula :

in qua Laban Jacobo sobrinus est, Bethuel erit Jacobo propius sobrinus: vicissimque cum Jacobus Labano sobrinus sit, Isaacus Labano dicetur, propior sobrinus: utpote qui uno gradu, quam sobrinus, citerior sit. Et, cum Genes. 24 dicatur Isaacus Rebeccam Labani sororem in uxorem duxisse: Latine sic effecemus: Rebecca propiori sobrino nupsit; Isaacus consobrini filiam duxit. Atque ita videmus, propiorem sobrino vocari, in l. 2, C. commun. de succ. Quod cum ita sit, idque perspicue à Paulo Massurii auctoritate confirmetur, ac tam multis locis constanter à jurisconsultis tradatur, neminem dubitaturum arbitror, quod apud Festum mendose sic legatur: *Propius sobrino mihi est consobrini mei*

mei filius: proinde quasi nomen hoc reciprocetur, sicut sobrini aut consobrini adpellatio: ut, quemadmodum propatri filius Titio est propior sobrino, ita vicissim Titius illi propior sobrino sit. In quo vitium est apertissimum. Nam, cum propior sobrino sic dicatur; qui sobrino citior est, ut jam diximus; satis constat consobrini nepotem sobrinum non esse. Præterea Caius, Paulus, imperatores iterumque Paulus consobrini filium propiore sobrino semper accurate distinguunt, eosque in computandis quinti gradus personis separatim enumerant; ut ea nomina confundi sine temeritate non possint. Quo probabilior mihi eorum sententia videtur, qui in l. 2, C. und. legi. verba illa, id est, *A CONSOBINA NATUM*, glossema vel indocti, vel semidocti interpretis fuisse arbitrantur, sub illis imp. verbis subiecta *Cum propiorem sobrinum, &c.* præsertim cum de jure propioris sobrino consulerent, nihil opus illo glossemate fuerit non magis quam in l. 2, C. comm. d. succ. De propiore sobrino mentio fit in l. 5, D. de injur. l. 1, D. ad leg. Jul. repet. l. 3, D. ad leg. Pomp. de parricid. & in Collectaneis, tit. 9.

SOCER, est viri gradus, D. de nupt. & refertur uxoris mater. & refertur. late tam viam & proaviam gradus, D. de gradus, D. de nupt. *Prosocer*, (dicitur,) est uxoris ad progenerum & 4, §. gradus, & l. 3, *Prosocrus*, (quæ dicitur,) uxoris aut progenerum progradus, C. l. 4, §. gradus, C. cum socero socri gradus. Capitoli ner per majorem per minorem, *Maternus*, filii uxoris rationem habet tamen etiam ad mea nati uxorem tur. l. 6. D. eod. l. de rit. nupt. *Vitr*

CAPUT X.

*Index nominum adfinitatis, eorum-
que inter se relatio.*

SOGER, est viri aut uxoris pater. l. 4. §. gradus, D. de grad. & ad generum, nurumque refertur. *Socrus*, est viri aut uxoris mater. & ad generum nurumque refertur. late tamen etiam ad uxoris aviam & proaviam producit. d. l. 4. §. gradus, D. de grad. l. 14 §. ult. D. de rit. nupt. *Prosocer*, (qui & socer magnus dicitur,) est uxoris aut mariti avus; & ad progenerum & pronurum refertur. d. l. 4. §. gradus, & l. 3. §. ult. D. de postul. *Prosocrus*, (quæ & socrus magna dicitur,) uxoris aut mariti avia est; & ad progenerum pronurumque refertur. d. l. 4. §. gradus. *Gener*, filiae maritus; & cum focero socruve confertur. d. l. 4. §. gradus. Capitulin. in Anton. Pio: *Gener per majorem filiam, Lamia Syllanus; per minorem, Marcus Antoninus, fuere.* *Nurus*, filii uxor: & cum focero socruve rationem habet. d. l. 4. §. gradus. Late tamen etiam ad nepotis ex filio filiae meae nati uxorem hoc nomen producit. l. 6. D. eod. l. adoptivus l. 4. §. 2, D. de rit. nupt. *Vitricus*, maritus alter matris;

tris; & cum privigno, privigna, confertur. d.l.4, §. gradus. & l.3, C. commun. de success. *Noverca*, altera patris uxor; & cum privigno, privigna, confertur. d.l.4, §. gradus, D. de grad. Late tamen etiam ad avi & proavi uxorem hoc nomen producitur. l. adoptivus 14, §. 2, D. de rit. nupt. *Privignus*, uxoris filius ex alio marito, itemque mariti filius ex alia uxore natus; & cum vitrico vel noverca confertur. d.l.4, §. gradus, D. de grad. Late tamen etiam ad uxoris nepotem & pronepotem hoc nomen producitur. l.14, §. 2, D. de rit. nupt. Transfertur etiam hoc nomen ad eum, qui ex non nupta, quæ post alteri nupsit, natus est. l. privignus 7, D. eod. Sed in eo, qui ex uxore mea, quæ post divortium alteri nupsit, & filium suscepit, proprie non usurpatur. l. si qua mihi 12, §. 2, D. de rit. nupt. *Privigna*, uxoris filia ex alio marito, itemque mariti filia ex alia uxore nata; & cum vitrico vel noverca confertur. d.l.4, §. gradus. *Consoceri* dicuntur inter se, quorum unius filius alterius filiam uxorem duxit. Tranquillus Claudio: *Appium & Syllanum consocerum suum occidit*. Superius autem dixerat, Claudium filiam suam Octavianam Sylla

Syllano adolescentulo
asse. Credo, ea
nos dici posse, quod
filius alteram vitricam
trario, uxorem d
Inst. de nupt. l. c
socer. & pass. D
hæc quidem eor
parentum liberor
adfin. Inst. de
nupt. Sequitur
trum & propin
cinent. quorum
qua perpaucæ e
causa nobis fin
erunt. *Fratria*, fra
Nonius, *Fratria*
fratrum inter se
est, mendum est
detur, ubi sic lo
uxores janitricæ.
advocates. Corri
l.4, §. gradus, D
fratris uxorem C
q.3, c. quod aut
tio: Nam cum e
uxor. Sororius,
& commentitium
statuatur, lib. Ety

Sylla

ANUS . . .
 privigna, confer-
 l. 3, C. commun.
 tera patris uxor;
 na, confertur. d.
 ad. Late tamen
 uxorem hoc no-
 ptivus 14, §. 2, D.
 3, uxoris filius ex
 mariti filius ex a-
 m vitrico vel no-
 §. gradus, D. de
 m ad uxoris ne-
 hoc nomen pro-
 rit. nupt. Trans-
 en ad eum, qui ex
 teri nupsit, natus
 eod. Sed in eo,
 e post divortium
 suscepit, pro-
 si qua mihi 12, §. 2,
 na, uxoris filia ex
 mariti filia ex alia
 trico vel noverca
 dus. *Confoceri* di-
 m unius filius al-
 luxit. Tranquill.
Syllanum confoce-
 rius autem dixe-
 suam Octaviam
 Sylla-

Syllano adolescenti Appii filio despon-
 asse. Credo, eadem ratione *comprivi-*
 nos dici posse, quorum unus novercæ
 filius alteram vitrici filiam, aut ex con-
 rario, uxorem duxit. velut in §. mariti,
 Inst. de nupt. l. cum hic status 32, §. si
 ocer. & pass. D. de don. int. vir. Atque
 hæc quidem eorum nomina sunt, qui
 parentum liberorumve locum obtinent.
 i. adfin. Inst. de nupt. l. ultim. D. de rit.
 nupt. Sequitur eorum recensio, qui fra-
 trum & propinquorum numerum ob-
 inent. quorum nomina in Latina lin-
 gua perpauca exstant, sed disciplinæ
 causa nobis fingenda, & supponenda
 erunt. *Fratria*, fratris uxor. Quamquam
 Nonius, *Fratria*, inquit, *adpellantur*
fratrum inter se uxores. Quod si verum
 est, mendum esse apud Modestinum vi-
 detur, ubi sic legitur: *Duorum fratrum*
uxores janitrices dicuntur, apud Græcos
ειράτρες. Corrigendumque, *FRATRIÆ*.
 l. 4, §. gradus, D. eod. Fratrissam autem
 fratris uxorem Canonistæ adpellant, 35,
 q. 5, c. quod autem. Cicero, pro Cluen-
 tio: *Nam cum esset gravida Auria fratris*
uxor. Sororius, sororis maritus: novum
 & commentitium. Nam (ut Isidorus te-
 statur, lib. Etym. 10, c. 7) nullum in La-
 tina

tina lingua nomen habet. Cicero, pro C
Rabirio; *Cariorem huic sororis maritum*
quam sororis filium fuisse. Idem, Philipp
2: *Dixit in sororis sue virum; vitricum*
rum. Lavir, frater mariti, vetus est. l
4, §. grad. *Lavir*, inquit Nonius, dici
tur frater mariti, quasi *lavus vir*. Pro
frater, frater uxoris; novum, & à nobi
fictum, quoniam ei Latinum (ut eodem
loco Isid. testatur) nomen deest. Cice
ro, pro Domo: *Quis ergo adfuit? Frater*
inquit, *uxoris mea*. Tranquill. in Jul
L. Cinna, *uxoris fratri, reditum in civi*
tatem confecit. Glos, soror mariti; vetus
est. l. 4, §. gradus, D. de grad. Et apud
Festum. Glos, inquit, *viri soror*, à Græc
zalous. Nonius etiam fratris uxori hoc
nomen tribuit. Glos, inquit, *adpellatus*
mariti soror, atque eadem fratris uxor
Prosoror, soror uxoris; novum est, & à
nobis excogitatum, quoniam (ut eo
dem loco Isid. scribit) Latinum nomen
non habet. Porro in patrui & amitæ
avunculi & materteræ gradibus, Latine
nulla extant adfinitatis nomina. Ita
que efferre illa sic cogemus: *Patrui* ve
avunculi uxor: Amita vel *matertera* ma
ritus. Capitolinus, in Anton. Philos.
Alexandria, filia Cassii, & Druncianus,
gener.

gener, commendati
Amita Martii viri
Adrianus ea lege in
Anton. Pio: Ita
Antoninū, fratris u
dem de propatru
amitis, promater
ioribus intelligen
tur autem inter se
Lavir, frater mari
Fratia, fratris u
xor.
Sororius, sororis ma
ritus.
Sororius, sororis ma
ritus.

et. Cicero, pro C.
 ic sororis maritum
 Te. Idem, Philipp
 virum; vitricum
 ariti, vetus est l
 uit Nonius, dici
 & levus vir. Pro
 ovum, & à nobis
 latinum (ut eodem
 men deest. Cice
 ergo adfuit? Frater,
 tranquill. in Jul.
 reditum in civi
 oror mariti; vetus
 de grad. Et apud
 iuri soror, à Graco
 ratis uxori hoc
 nquit, adpellatur
 dem fratris uxor.
 novum est, & à
 quoniam (ut co
 Latinum nomen
 patru & amita,
 gradibus, Latina
 tis nomina. Ita
 emus: Patru vel
 vel matertera ma
 a Anton. Philof.
 i, & Druncianus,
 gener,

DE RIT. NU. ET MAT. 525

ner, commendati amita marito, Item;
 amita Martii virum Antoninum Pium
 Adrianus ea lege in adoptionem legit. Itē
 Anton. Pio: Ita sibi ille adoptaret M.
 Antoninū, fratris uxoris sue filium. Quod
 lem de propatruis, proavunculis, pro
 nitis, promaterteris, cæterisque supe
 oribus intelligendum est. Conferun
 ur autem inter se hoc modo:

evir, frater mariti. Fratria, fratris uxor.
 ratria, fratris uxor. Glos, soror mariti.

xor.

ororius, sororis ma- Profrater, frater u
 ritus. xoris.

ororius, sororis ma- Prosoror, uxor so
 ritus. roris.

FINIS.

DE SPURIIIS, ET LEGITIMATIONE.

C A P. I.

*Spuriorum definitio, nominis notatio, et
divisiones multiplices.*

SPURIUS, generale nomen est, quod iis omnibus convenit, qui sine patre justo nati sunt. Cujus appellationis originem haud scio an satis commode jurisconsulti ad Græcæ notationem retulerint: quasi qui *πατρὸς ἄνευ* concepti sint. nam si ita esset, hoc quoque nomen usurpatum à Græcis fuisset. Quare videamus, num probabilius sit, quod Plutarchus scribit; Cum qui sine patre justo nati essent, iisdem literis designarentur, quibus prænomen Romanum *Spurius* scribitur, hoc est, Si tandem eo rem consuetudine lapsam esse, ut *Spurii* adpellarentur. Quam multi autem ejusmodi primis urbis Romæ incunabulis fuerint, cum ex Dionysii lib.

4. in

DE SPUR.

4. intelligi potest, et Livius, lib. 10, te non multos patre quasi qui patrem ingenuos. An unququit, patricios primis de lapsos, sed qui est, nihil aliud qu ergo est, qui sine hoc est, qui patre potest: vel qui patrem, qui jure C. Hinc illud sive V. tius: *Spurii dicuntur quasi à patre p. 4: Qui matre, incerto, nati sunt, que, quoniam, ut patrem liberi sec mæ 19, D. de sta postliminii patri apud hostes ex e est, conpetit: re cum sola matre spurium habendum demum, cum nasci videatur. Nam, ut patrem nuptiæ demonst*

intelligi potest, tum etiam ex eo, quod
 Livius, lib. 10, testatur, reliquos sane
 non multos *patricios* esse nominatos :
 quasi qui patrem eiere possent: itemque
 ingenuos. *An unquam fando audistis*, in-
 quit, *patricios primo esse factos, non de ca-*
so delapsos, sed qui patrem eiere possent. id
 est, nihil aliud quam ingenuos. Spurius
 ergo est, qui sine justo patre natus est :
 hoc est, qui patrem demonstrare non
 potest: vel qui potest quidem, sed non
 eum, qui jure Quiritum probatus est.
 Hinc illud sive Valerii Maximi, sive alte-
 rius: *Spurii dicuntur, patre incerto nati :*
quasi ἀνέκτορες. Et Ulpianus, tit. Regul.
 4: *Qui matre, inquit, certa, patre autem*
incerto, nati sunt, spurii adpellantur. Ita-
 que, quoniam, ubi legitimæ nuptiæ sunt,
 patrem liberi sequuntur, l. cum legiti-
 mæ 19, D. de stat. hom. ac proinde jus
 postliminii patri competens etiam ei qui
 apud hostes ex eo & uxore ipsius natus
 est, competit: rescriptum est, eum qui
 cum sola matre in civitatem revertisset,
 spurium habendum esse: quippe, qui
 tum demum, cum in civitatem adfertur,
 nasci videatur. l. divi 25, D. de captiv.
 Nam, ut patrem definimus eum, quem
 nuptiæ demonstrant, l. 5, D. de stat. hom.

codem

eodem modo filium nominamus eum,
 qui ex viro & uxore ipsius nascitur. l. fi-
 lium 6, D. de his qui sunt sui vel alien.
 Denique, spurii in libris nostris passim
 opponuntur iustis liberis. ut l. 4, in fi.
 D. de in jus voc. l. ult. C. quand. mult.
 tut. offic. l. ult. C. qui petant. tut. quæ-
 admodum apud Græcos *νόθοι* opponun-
 tur *γνητοῖς*. ut Novell. 89. & apud Euri-
 pidem in Andromacha: *Νόθοι τε πόλλοι
 γνητοῖν ἀπεχθονες*. De hoc autem *notho-*
rum vocabulo Quintilianus, lib. 3, c. 6,
 ita scribit: *Nothum, qui non est legitimus,*
Græci vocant. Latinum rei nomen (ut
 Cato quoque in oratione quadam te-
 status est) non habemus, ideoque uti-
 mur peregrino. Iam vero spurii passim
 in iisdem libris nostris *vulgo quæsi* ad-
 pellantur. ut l. vulgo quæsi 23, D. de
 stat. homin. proque iisdem nomen hoc
 usurpatur. uti patet ex collatione l. 2, &
 l. 4, D. und. cognat., cum Ulpiani tit.
 Reg. 5. Vnde, quemadmodum spurii iu-
 stis liberis, sic etiam vulgo quæsi iure
 quæstis opponuntur. l. patronus 18, D.
 de bon. libert. l. si quis liberis 5, §. 2, D.
 de agnosc. lib. & iustus pater opponi-
 rur matri quæ vulgo concepit. l. lege Iu-
 lia 44, §. 1, D. de rit. nupt. Rurfus, ad-
 pellan-

pellantur & filii
 de nat. lib. & l.
 sui vel alie. l. om
 fraud. cred. l. na
 verb. l. ult. C. de
 pet. tut. Qua d
 confertur cum f
 adoptivus 14, §.
 D. de lib. causl. S
 est multiplex. N
 nascuntur, alii e
 pro, alii ex adul
 hoc modo plani
 meretrix, ex vir
 existimationis, e
 ex serva non con
 na. l. 25, D. de ca
 ut ea quæ sine pa
 VI: Impares nup
 & patre non con
 non possunt vider
 nascetur. De qui
 proposuimus,
 Ac primum de iis
 cuntur. De qui
 explicandum est
 duo in libris nos
 ante Justinianun
 quod à Justinian

ominamus eum,
us nascitur. l. fi-
nt sui vel alien.
is nostris passim
is. ut l. 4, in fi-
C. quand. mult.
perant. tut. quæ-
s. 17. opponun-
39. & apud Euri-
: Νόμι τε ποδο-
oc autem nostro-
lianus, lib. 3, c. 6,
i non est legitimus,
n rei nomen (ut
one quadam te-
us, ideoque uti-
o spurii passim
vulgo quæsti ad-
quæsti 23, D. de
dem nomen hoc
collatione l. 2, &
cum Ulpiani tit.
modum spurii iu-
vulgo quæsti iure
l. patronus 18, D.
s liberis 5, §. 2, D.
tus pater opponi-
oncept. l. lege Iu-
nupt. Rursus, ad-
pellan.

pellantur & filii naturales. ut in Rub. C. de nat. lib. & l. ul. D. de his qui sunt sui vel alie. l. omnes 17, §. 1, D. quæ in fraud. cred. l. naturalis 5, D. de perscrip. verb. l. ult. C. de confir. tut. l. ult. C. qui pet. tut. Qua de caussa pater naturalis confertur cum filia vulgo quæsitā. in l. adoptivus 14, §. 1, D. de rit. nupt. & l. 3, D. de lib. caus. Spuriorum autem divisio est multiplex. Nam alii ex concubinato nascuntur, alii ex scortatione, alii ex stupro, alii ex adulterio, alii ex incestu. Vel hoc modo planius: Ex concubina, ex meretrice, ex virgine, vel vidua honestæ existimationis, ex adultera, ex cognata, ex serva non concubina, aut ex peregrina. l. 25, D. de captiv. ex uxore injusta; ut ea quæ sine patris iussu ducta est. Apul. VI: *Impares nuptia, & praterea in villa, & patre non consentiente facta, legitima non possunt videri, ac per hoc spurius iste nascetur.* De quibus omnibus eo, quem proposuimus, ordine differendum est. Ac primum de iis qui ex concubinis nascuntur. De quibus ipsis non nihil prius explicandum est. Nam earum genera duo in libris nostris reperio. unum, quod ante Justinianum in usu fuit: alterum, quod à Justiniano nove inductum est, &

suis legibus atque conditionibus definitum.

CAPUT II.

De concubinis, & earum jure.

ERGO, quod ad antiquum jus attinet, *concubina* dicebatur mulier, siue serva, siue libera, innupta, quam quis non uxoris loco, sed concubinarus tantum causa, sine stupri crimine, habebat. Nam servas quoque pro concubinis haberi solitas, patet ex l. denique 8, D. de pignor. l. pe. D. de reb. auct. jud. possid. l. ult. C. comm. de manu. & qui ex iis nascebantur, servi erant; *filiique naturales* dicebantur. l. ult. de his qui sui vel. l. naturalis, D. de perscr. verb. l. ult. C. de confir. tut. l. naturali 7, D. cod. l. ult. C. quand. mul. tut. offic. neque aliud juris, quam alii servi, habebant. l. 3, C. de incest. nup. Rursus, harum concubinarum duo erant genera. Nam aliae, honestae, matronae, matresf. adpellabantur: veluti ingenuae; quae, testatione interposita, sese alicui in concubinatum dabant. l. 3, D. de concub. aut libertae; quae suis se patronis jungabant. l. probrum 41, D. de ri. nup. l. 3, §. 1,

DE SPUR.

§. 1, D. de do.

13, D. de adult.

adpellantur. at

sese alteri proft

sari posse: non

jure extranei.

turpes habebat

sese alteri quan

tum tradebant

tabulis 16, §. 1,

De quo, §. idem

plicandum est;

rota pender illa

cubina nati, sp

antiquo jure p

unius cum una

consuetudo est,

natus ex ea filio

quaesitus. Hu

rum disputati

auctoritatem

itemque §. vulg

ditur, bonorum

gnati iis conc

quaesiti sunt. de

lud accipiendu

honesto concu

probatu sunt?

non intelligun

ANUS
ditionibus defi-

II.
rum jure.

quum jus atti-
atur mulier, si-
upta, quam quis
ncubinatus tan-
crimine, habe-
que pro concubi-
t ex l. denique 8,
de reb. auct. jud.
de manu. & qui
vi erant; filique
ult. de his qui
de perscr. verb. l.
l. naturali 7, D.
ul. tut. offic. ne-
alii servi, habe-
nup. Rursus, ha-
o erant genera-
atronæ, matresf.
ingenæ; quæ, te-
se alicui in con-
3, D. de concub.
se patronis jun-
D. de ri. nup. l. 3,
§. 1,

DE SPUR. ET LEGIT.

531

§. 1, D. de do. int. vir. & uxo. l. si uxor
13, D. de adult. ubi matronæ & matresf.
adpellantur. atque adeo traditur, eas, si
sefe alteri prostituerint, adulterii accu-
sari posse: non tamen jure mariti, sed
jure extranei. Aliæ vero, probrosæ &
turpes habebantur; veluti quæ, libertæ,
sefe alteri quam patrono in concubina-
tum tradebant. d. l. probrum. & l. cum
tabulis 16, §. 1, D. de his quæ ut indig.
De quo, §. idcirco, paulo copiosius ex-
plicandum est; quoniam ex eo maxime
rota pendet illa disputatio; An ex con-
cubina nati, spurii, & vulgo quæsi-
ti, dici
antiquo jure possent. Cum enim viri
unius cum una muliere concubinaria
consuetudo est, neque sine patre certo
natus ex ea filius videtur, neque vulgo
quæsitus. Huic hominum nonnullor-
um disputationi obijcimus primum
auctoritatem l. 2, & 4, D. und. cog.
itemque §. vulgo, de succ. cogn. ubi tra-
ditur, bonorum possessiones unde co-
gnati iis concedi qui spurii & vulgo
quæsi-
ti sunt. de quibus enim potius il-
lud accipiendum est, quam de iis qui ex
honesto concubinato nati, & jure civili
probatu sunt? qui si spuriorum nomine
non intelliguntur, ecquonam, quæso,
Z 2 alio

alio nomine illa bonorum possessio iis deferetur? Præterea Ulpianus, in d.l. cum tabulis, rem omnem perspicue demonstrat. Cujus hanc esse sententiam arbitror, longe ab aliorum opinione dissidentem: *Cassianus senator Rufinam ingenuam, pleno & maritali honore dilexerat, ex eaque puellam suceperat.* Honos autem ille non concubinas, sed uxores facit, extra quam si corpore quæstum fecerint. l. in libera, de rit. nupt. l. 3, §. 1, D. de don. int. vir. & uxor. l. 3, D. de concub. l. donationes 31, D. de donat. Cum Cassianus testamentum faceret, filiam illam ex ea conjunctione natam heredem instituit. mortuo Cassiano, legitimi heredes institutionem oppugnabant, hac de causa, quod dicerent, Rufinam, imprudente Cassiano, vulgo corpore quæstum fecisse: tamen non palam: ut in d.l. probrum, de rit. nupt. ac proinde tantum abesse, ut illa uxor fuerit, ut ne concubinæ quidem loco habenda sit: stuprū enim cum ea commissum fuisse. d. l. in libera. & l. 3, D. de concub. Imperatores tamen rescripserunt, institutionem valere: quia concubinæ sine dubio hereditatum capaces sunt: siue illæ honestæ, siue probrosæ sint.

sint. quod si cum factio est, multo ipsis nati sunt. tum sumi potest. 1, D. de proba uxoris, spurium uxoris adulteri to magis qui ex susceptus erit? Iud est, quod P. ruisse post Cal. lam vulgo quæst. finam, imprudente pore quæstum quod hæc non C. nominatur: quia nuptias non fuisse potuit. Quare, ram, non puto, fuisse; post ejus filiam ejus in co co adscitam esse putant, corrigere fecisse appar. la extat litera, lam istam in fuisse. Deinde de concub. priv. nefario & flagi

sint. quod si cum concubinis testamenti factio est, multo magis cum iis qui ex ipsis nati sunt. Postremum argumentum sumi potest ex l. Imperatores 29, §. 1, D. de proba. ubi natus ex adulterio uxoris, spurius appellatur: nam, si ex uxoris adulterio natus, spurius est, quanto magis qui ex concubinæ scortatione susceptus erit? Atque hoc nimirum illud est, quod Papinianus scribit, apparuisse post Cassiani mortem, filiam illam vulgo quæsitam fuisse: hoc est, Rufinam, imprudente Cassiano, vulgo corpore quæstum fecisse. Neque movet, quod hæc non Cassiani, sed Rufinæ filia nominatur: quia, cum apparuerit, eas nuptias non fuisse, Cassiani filia dici non potuit. Quare, ut rem in pauca conferam, non puto, Rufinam veram uxorem fuisse; post ejus autem è vita excessum, filiam ejus in concubinatum à suo vitrico adscitam esse. Et in fine, ut nonnulli putant, corrigendū, vulgo QUÆSTUM FECISSE APPARUIT. Primum, quia nulla extat litera, unde significetur, puellam istam in concubinatum habitam fuisse. Deinde, arbitror, ex l. 1, §. 2, D. de concub. privignæ concubinatum pro nefario & flagitioso numerari. quando-

quidem, utrum mulier patri se & filio
prostituerit, an vero vir cum matre &
filia rem habuerit, nihil intersit. l. si qua
mihi 12, §. 1, D. de rit. nupt. Præterea,
quorsum, quæso, ad propositum illa
adjectio pertineret, puellam vulgo quæ-
stum fecisse? Atque hæc quidem & de
veteris juris concubinato & de primo
spuriarum genere dicta sint. Secunda
species spuriorum, est eorum propria,
qui ex meretrice nati sunt. Tertia vero
eorum, qui ex virgine, vel vidua hone-
stæ existimationis, quæsi sunt. de qui-
bus testatur l. si qua illustis 5. C. ad
Orphi. & l. privignus 7, D. de grad. l.
ex libera 6, C. de suis & legit. Quarta,
eorum est, qui ex adultera nati sunt: de
quibus apertissime loquitur l. Imp. D.
de probat. & Gaius lib. Inst. 1, c. 4. Quin-
ta eorum, qui ex cognata per incestum
fufcepti sunt: de quibus l. spurii 6, D.
de decurionib. & l. 2, C. Th. de incest.
nupt. & Gaius, lib. Inst. 1, c. 4. Unde
Ulp. reg. tit. 5, *Si quis, ait, eam, quam
non licet, uxorem duxerit, incestum ma-
trimonium contrahit: ideoque liberi non
fiunt, sed, quasi vulgo concepti, spurii sunt.*
Hæc cum ita sint, tamen, ut in plerif-
que alijs juris nostri quæstionibus, di-

sciplinæ

sciplinæ causâ
minibus disting
tractatu, inter
men ei proprie
qui ex ea, quæ
natus est; & ab
nesta concubin
l. privignus 7,
Similiter spuri
natus est. l. spu
bus. Sed hæc
quens est, ut
genere, quod si
barum est, disse
niani jure, conc
innupta, quam
binatus causâ
enim concubin
ex eo intelligit
dit. l. si qua illu
itemque Nove
ubi Julianus, C
mus talem, qua
defuncti erat.
βλὴ φωνῶν, his v
ὀργάνων τῶν ἐκ
λαλῶν ὁρῶν
stin. in l. ult. C
statuit, ut, si q

sciplinæ caussa, singulæ res singulis nominibus distinguuntur. Similiter in hoc tractatu, interdum vulgo quæsti nomen ei proprie & peculiariter tribuitur, qui ex ea, quæ corpore quæstum fecit, natus est; & ab eo separatur, qui ex honesta concubina susceptus est: velut in l. privignus 7, D. de gradibus & adfin. Similiter spurius ab eo qui ex incestu natus est. l. spurii 6, D. de Decurionibus. Sed hæc hæc hactenus. Nunc consequens est, ut de novo concubinarum genere, quod solum à Justiniano probatum est, disseramus. Ergo, ex Justiniani jure, concubina est mulier libera, innupta, quam vir cælebs domi concubinatus caussa solam habet. Liberam enim concubinam esse oportere, satis ex eo intelligitur, quod intestato succedit. l. si qua illustris, §. 1, C. ad Orphic. itemque Novel. 89, §. εἰ τις τὸν αὐτὸν πατέρα. ubi Julianus, *Concubinam*, inquit, *dici- mus talem, quæ, liberâ constituta, in domo defuncti erat.* itemque Novell. 18, §. βλεψωνδμ, his verbis: εἴη δὲ αὐτῷ κατὰ τὸ οἶκον, ἕως περὶ αὐτῶν ἐλθόντων τε γυνή, ἐν παλαιᾷ σχήματι συνίσταται. Quinetiam Justin. in l. ult. C. commun. de manum. statuit, ut, si quis forte ancillam suam

pro concubina habuerit, neque de ipsa, nativse ex ea, quidquam in testamento statuerit: tum & ea, & ex illo concubinato nati, post domini mortem liberi sint. Innuptam autem esse eam oportere, non modo Justinianico, sed etiam vetere jure, propter adulterii crimen, superius dictum est. ex l. si uxor 13, D. de adulter. Addidimus autem, concubinam à viro cælibe tantum haberi posse, propter Constantini constitutionem in l. i. C. de concub. & l. ult. C. commun. de manumiss. Quæ ex re differentia inter veteres concubinas & has recentes intelligitur. Nam, ut in commentario de verbis juris docuimus, jure vetere etiam maritis habere concubinas licuit. Solam autem, addidimus, propter hæc Justiniani verba, quæ in utraque illa Novella posuit: Εἰ δὲ ἐκκεχυμένα τὰ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῷ γένοιτο, καὶ ἄλλας ἐπὶ ἄλλας ἐπεισπαράγει τῇ προτέρῃ παλλακίδι, & πολλὰ ἔχει συναικῶν πορνόουδρων, (ἐπεὶ γὰρ εἰπεῖν καλῶς,) μισθὸς μὲν ἡμῖν ὁ τοῦτο, &c. id est: *Quod si profusa ipsius libido fuerit, &, præter primam concubinam, alias super alias inducat, pluresque habeat meretrices, (sic enim verius adpellanda sunt,) odio is nobis erit: neque hujus legis beneficio*

beneficio fruatur
intelligi debet
generibus, qu
bantur; quatu
fuisse: unumq
probatum, q
sent: quos Gi
dum etiam e
φουκός, adpel
hæc genera o
rum, qui ex c
eorum, qui ex
cepti erant:
quæ uxorum o
tur, sed, contr
stiniani ducta,
bantur. Quo
vella 74, his
τοῦτο αὐτῷ γέ
δικασμένης αὐ
νότοι καὶ τὰ πα
νότοις, εἰ τι ἐκ
τοῦτο.

Nun c p
riorum

NUS
neque de ipsa,
in testamento
ex illo concu-
mortem liberi
Te eam oportet
co, sed etiam
reii crimen, su-
uxor 13, D. de
tem, concubi-
n haberi posse,
stitutionem in
lt. C. commun.
e differentia in-
has recentes
commentario
jure vetere e-
cubinas licuit.
s, propter hæc
in utraque illa
αὐτῶν τὰ τῆς
ἀλλὰ ἐπ' ἀλλὰ
ἀλλὰ, ἐπὶ τῶν
δὲ, (ἐπὶ τῶν
ἡμῶν ὁ τοῦτο),
usā ipsius libido
m concubinam,
olureque habeat
rius adpellanda
neque huius legis
beneficio

DE SPUR. ET LEGIT. 537

beneficio fruatur. Hæc cum ita sint, illud
intelligi debet, è quinque spuriorum
generibus, quæ antiquo jure proba-
bantur; quatuor à Justiniano sublata
fuisse: unumque id solum eorum com-
probatum, qui ex concubinis nati es-
sent: quos Græco nomine νόθους, inter-
dum etiam ex Romana consuetudine
φυσικὸς, adpellat. quorum tamen duo
hæc genera observavimus. unum eo-
rum, qui ex certis concubinis: alterum
eorum, qui ex non justis uxoribus sus-
cepti erant: id est, ex iis mulieribus,
quæ uxorum quidem animo habeban-
tur, sed, contra leges & præscripta Jus-
tiniani ductæ, uxorum jure non cense-
bantur. Quod Justinianus, in fin. No-
vellæ 74, his demonstrat verbis: Εἰ δὲ
ὡς ἐν νότῳ γένοιτο, μὴ μὲρ τοῦ ἐν κατὰ δέ-
δικασμένης ἀποβῆται συναφείας, ἔσονται
νόθοι καὶ τὸ παρ' ἡμῶν φιλοκμηθέντων τοῖς
νόθοις, εἴτε ἐν ἀφ' ἡμέρας, εἴτε ἐξ ἀφ' ἡμέρας,
τοῦζονται.

CAP. III.

*De spuriorum & nothorum jure
veteri & novo.*

Nunc proximum est, ut de spu-
riorum jure consideremus. Hæc
Z 5 autem

autem consideratio duplex est. primum ex veteris juris ratione: tum deinde ex novi, quod à Justiniano introductum est. Ac veteris quidem juris ratio hæc fuit, ut spurii omnes, gentilitatum & adgnationū juris expertes essent: quippe cum adgnatio à patre sit: patrem autem spurii non habeant. l. 2, & l. 4, D. und. cognat. Sed cum vulgo concepti matrem sequuntur, ut ait l. cum legitimæ 19, D. de stat. hom. ac proinde cognationem per matrē adepti sint: quod caput prætor in edicto de cognatis posuit: id caput etiam ad spurios productum est. d. l. 4, & §. vulgo quæsitos, de succ. cogn. Quod cum ita sit, facile intellectu est, quam inepte à nonnullis dubitetur, utrum spurii cives Romani, an vero peregrini essent. Quamquam ejus rei dubitationem Justinianus, initio Novell. 89, adtulisse videtur: ubi sic scribit: *Τὸ ἄνδρων ὄνομα τῇ Γαμειῶν νομωθεσία πρῶτον ἐπισπένδεται· ἐδὲ πρὶν αὐτὸ φιλανθρωπία, ἀλλ' ὡς ἐκφυλὸν πρὸς πατρὸς ὡς ἀλλότριον τῇ πολιτείᾳ κατανομιζέσθαι.* Nam, si nothi pro exteris & plane à civitate alienis numerabantur: quomodo Rom. cives haberi potuissent? Quod etiam video Alciatum adfirmasse,

firmasse, lib. in l. 1, §. 2, D. a phic. legitima Orphiciano S. 2, & 4, & l. M. & §. 3, de succ. cognati, iis & ipsos conce quam dubitar terea, cum in jus vocatio iis getur; perspic lios omnes iis stib. Item, vid tui, & cum iis se. in l. cum tal de his quæ uti de vulg. subst D. de leg. sec. omnes 17, §. 1 neque id tant officioso mat se: l. si suspes item in l. 3, §. 1 rios in decurio que adeo etia sunt. Adilla sane nimium respondendum

NUS
 ex est. primum
 um deinde ex
 o introductum
 juris ratio hæc
 entilitatum &
 es essent: quip-
 sit: patrem au-
 l. 2, & l. 4, D.
 vulgo concepti
 t l. cum legiti-
 ac proinde co-
 cepti sint: quod
 e cognatis po-
 spurius produ-
 o quæstus, de
 a sit, facile in-
 ce à nonnullis
 cives Romani,
 t. Quamquam
 Justinianus, ini-
 videtur: ubi sic
 τῆς Περικλέους νο-
 δούσῃ. ἐν δὲ τῇ
 δὲ αἰς ἐκφυλόν π
 πολὺ δὲ μὲν
 i pro exteris &
 numerabantur:
 haberi potuif-
 o Alciatum ad-
 firmasse,

firmasse, lib. parerg. 4, cap. 6. Sed, cum,
 in l. 1, §. 2, D. ad Tertyl. & §. 2, ad Or-
 phic. legitima matris hereditas iis ex
 Orphiciano S. C. deferatur: item, in l.
 2, & 4, & l. Modestinus, D. und. cogn.
 & §. 3, de succ. cog. bon. possessio unde
 cognati, iis & inter se, & inter matrem
 & ipsos concedatur: quid stultius est,
 quam dubitare, an cives R. fuerint? Præ-
 terea, cum in l. 4, D. de in jus voc. in
 jus vocatio iis adversus matrem dene-
 getur; perspicuum est, eam adversus al-
 ios omnes iis dari. l. ex eo 18, D. de te-
 stib. Item, videmus, eos heredes insti-
 tui, & cum iis testamenti factionem ef-
 se. in l. cum tabulis 16, §. quoniam, D.
 de his quæ ut indign. & l. Lucius 45, D.
 de vulg. subst. l. Lucius 88, §. Damæ,
 D. de leg. sec. l. ult. D. de jur. delib. l.
 omnes 17, §. 1, D. quæ in fraud. cred.
 neque id tantum, verum etiam, de in-
 officioso matris testamento quæri pos-
 se: l. si suspecta 29, §. 1, D. de inoff. test.
 item in l. 3, §. 1, & l. 6, D. de decur. spu-
 rios in decurionum ordinem adlegi: at-
 que adeo etiam eos, qui ex incestu nati
 sunt. Ad illa ergo Justiniani verba, quæ
 fane nimium effulse concepta sunt, ita
 respondendum est: spurios omnis civi-
 lis

lis juris expertes fuisse, dumtaxat quod ex adgnatione comparatur. quoniam, ut ait Ulp. in l. 4. D. und. cog. adgnatio per patrem quæritur: spuri autem patrem non habent. Itaque nihil nos moveat, quod eodem loco Alciatus obiicit ex l. 1. & l. nec apud, C. de inst. hered. & l. 1. §. 2. D. leg. sec. nam ibi nulla omnino spuriorum mentio est: sed deportatorum aut peregrinorum dumtaxat. Denique *ἀνδρεῖον* Justinianus eadem immoderatione dicendi usurpavit, qua usum eundem videmus, in Novella 153, de infantib. exposit. & Constantinum, in l. 1. C. de natur. lib. Atque hæc quidem juris antiqui ratio fuit. Justiniani autem Novellis constitutionibus omnes (ut superius dictum est) spuriorum species, præter unam nothorum, sublatae sunt. Nothos autem definit, qui ex concubina nati sunt: hoc est, ex muliere innupta, quam vir cælebs domi concubinatus causa solam habuit. Hujus autem juris origo prima ad Constantinum imp. referenda est: quemadmodum testatur Justinianus, initio Novell. 89, & Zeno, in l. divi 5, C. de natur. lib. Sed ea ratio, semel ab illo inchoata, postea à consequentibus imperatoribus miri-

mirifice amplifi-
pora Justiniani:
norum ducento
nico jure vide-
est. nam prius,
tione: alterum
riorum ergo co-
definita est, ut
dem justi liber-
tratu alantur: si
debeat. Ex c
justi extent, sol-
sit. si testatoris
soli, quantum vi-
tis bonis, ut pr-
tur. l. si qua illu-
Hoc autem loc-
rum quæstione
sunt. Quarum
this aliqua leg-
quæstione nihil
Nam, cum legi-
inofficiosi intro-
ter in illos inoff-
justi liberis ex-
amplius uncia
do ex Novella
tem ex causa c-
liberi non exte-

mirifice amplificata est, usque ad tempora Justiniani: hoc est, per spatium annorum ducentorum. Ergo de Justiniano jure videamus. Id autem duplex est. nam prius, est de spuriorum conditione: alterum, de legitimatione. Spuriorum ergo conditio hæc à Justiniano definita est, ut ex intestati causa, si quidem justii liberi extent, boni viri arbitratu alantur: si non extent, sextans eis debeatur. Ex causa vero testamenti, si justii extent, sola eis uncia relinqui possit. si testatoris parentis extent, bes: si soli, quantumvis. Novell. 89. at in matris bonis, ut pro justis liberis habeantur. l. si qua illustris, C. ad senat. Orfic. Hoc autem loco aliquot pragmaticorum quaestiones necessario tractandæ sunt. Quarum prima hæc est: An nothis aliqua legitima debeatur. Qua quaestione nihil absurdius fingi potest. Nam, cum legitimam in locum querelæ inofficiosi introducta sit, quomodo pater in illos inofficiosus dici poterit, cum justis liberis existentibus non liceat ei amplius uncia illis relinquere? ut modo ex Novella 89 dictum est. Et si autem ex causa quidem intestati, si justii liberi non extent, sextans iis dedeatur: qua

qua de causa tertia sextantis pars eorum legitima esse videretur: tamen, cum legitima non nisi ex testati causa debeatur: quomodo inofficiosus dici poterit, qui etiam si inofficiosissimus esse cupiat, tamen non nisi in uncia esse possit? Quare concludendum arbitror, nihil iis legitimæ nomine deberi: sed ejus nomine alimenta boni viri arbitratu adtribuenda esse. Altera quaestio est: An filiae nothæ dos à patre debeatur. Nam extat Ulpiani testimonium, in l. uxorem 41, §. pater naturalis, D. de legat. 3. ubi aperte scribitur, patrem non teneri dotem spuriae filiae constituere. Indeque vulgaris nata opinio est, patrem nothis puellis dotem non debere. Sed videamus, an lex illa nihil ad jus novum, hoc est, à Justiniano inductum, pertineat. nam jure antiquo pater naturalis filiam alere non cogeatur. l. 5, §. 2, D. de agnoscend. lib. tantum abest, ut dotare teneretur. Sed cum jure novo boni viri arbitratu alimenta debeantur, statuendum putarem, ex boni quoque viri arbitratu, pro facultatum paternarum modo, ei dotem, quæ quodammodo alimentorum locum obtinet, constituendam esse. Tertia quaestio est: Ad quem dos,

dos, si qua nothi
matrimonio re
nihil toto jure
bitarem, ad eun
dendum esse, c
in lib. de Dotib

De nothorum
her

Nunc con
thorum he
Nam Justinianu
tuit, ut, quod j
hereditatibus tr
bus in illorum su
tur. Quod noth
dum videtur. N
liberos habeat,
egentem, arbit
cultatibus alen
rum caput ad
est, ut, si pate
beat, sextans no
patris hereditib
deo, quemadmo
reciprocari pos
beris careat, no

dos, si qua nothæ constituta est, soluto matrimonio revertatur. De quo quia nihil toto jure constitutum est, non dubitarem, ad eum modum nobis respondendum esse, quem de ceteris dotibus in lib. de Dotib. explicavimus.

CAP. IV.

De nothorum paternis & maternis hereditatibus.

Nunc consequens est, ut de nothorum hereditatibus disseramus. Nam Justinianus, Novella 89, §. 13, statuit, ut, quod jus nothis in parentum hereditatibus tribuitur, idem parentibus in illorum successionibus concedatur. Quod non ita facile ad explicandum videtur. Nam, siquidem nothus liberos habeat, verum est, patrem ipsius egentem, arbitratu viri boni, ipsius facultatibus alendum esse. Quod ad alterum caput adinet, quo constitutum est, ut, si pater justos liberos non habeat, sextans notho, decunx legitimis patris heredibus adtribuatur: non video, quemadmodum in nothi persona reciprocari possit. Nam, si nothus liberis careat, non sextans, sed as integer patri

patri debebitur. ex causa autem testati, jus hoc manifestum est, ut nothus, liberos habens, patri suo unciam relinquere debeat. sed si pater liberos non habeat, patrem habeat, dictum est, eum posse bessem notho relinquere, trientem patri debere. quod quemadmodum contrariam in partem verti possit, obscurum est. pater enim patri suo trientem tantum debet: cum notho bessem relinquat. at nothus, liberos non habens, poterit extraneis bessem relinquere: suo vero patri, trientem. Postremus autem articulus, in quo dictum est, si pater neque patrem, neque liberos habeat, totum assem posse notho relinquere: reciprocationem non admittit. Quæ quidem omnia de patrum hereditatibus ultro citroque deferendis dicta sunt. Nunc de maternis videamus. Nam antiquo jure multiplex spuriorum jus in maternis hereditatibus fuit. Septuplex autem observavimus. Primum, ut ex Orphiciano S. C. matris intestatæ heredes essent legitimi. l. 1, §. 2, C. ad Tertyl. §. 2, de Orphic. Secundum, ut iis legitima in bonis maternis deberetur: alioqui inofficiosi querela uterentur. l. si suspecta 29, D. de inof. test. Tertium,

ut bo-

ut bonorum pos-
deferretur. l. 2,
go quæsitus,
tum, ut mater il-
l. si quis à liberi-
Quintum, ex
ut una cum justi-
bus succederent
ad Orfi. Sextum
go quæsitus, m-
possessionem ac-
D. de bon. liber-
iis tutorē petere
pet. tut. Verum e-
jus illud omne p-
confirmatum, an
Quod potius vi-
bar: Καλὸς ἔχειν
τὸ πᾶν συναγαγεῖν
τὸ αἰετὶ τὸ νότον ο-
id est, *Optimum*
ne de nothis unan-
ferre, quæ pro om-
ad nothos pertine-
constituenda. Cu-
thorum omne
tulisse, omne, qu-
gasse intelligitu-
tum sumi potest

illa autem testati,
ut nothus, libe-
nciam relinquere
ros non habeat,
m est, eum posse
re, trientem pa-
admodum con-
ti possit, obscu-
tri suo trientem
otho besselm re-
ros non habens,
n relinque: suo
ostremus autem
m est, si pater ne-
ros habeat, to-
relinquere: reci-
mittit. Quæ qui-
n hereditatibus
ndis dicta sunt.
amus. Nam an-
puriorum jus in
fuit. Septuplex
Primum, ut ex
is intestatæ here-
s, §. 2, C. ad Ter-
cundum, ut iis le-
is deberetur: a-
ela uterentur. l. si
f. test. Tertium,
ut bo-

ut bonorum possessio unde cognati iis
deferretur. l. 2, l. 4, D. und. cogn. §. vul-
go quæsitus, de succ. cognat. Quar-
tum, ut mater illos alere cogeretur. l. 4.
l. si quis à liberis §. §. 1. D. de adgnos. lib.
Quintum, ex Justiniani constitutione,
ut una cum justis liberis æquis ex parti-
bus succederent. l. si qua illustris §, C.
ad Orfi. Sextum, ut patronæ liberi vul-
go quæsitæ, materni liberti bonorum
possessionem acciperent l. patronæ 18,
D. de bon. libert. Septimum, ut mater
iis tutorē petere cogeretur. l. ult. C. qui
pet. tut. Verum exoritur quæstio, utrum
jus illud omne per Justiniani Novellam
confirmatum, an vero abrogatum sit?
Quod potius videtur: cum §. 1 ita scri-
bat: Καλῶς ἔχειν ὁ νόμος, ἐν μὲν Διοκλη-
τῷ πᾶν συναρצהῖν, ἥ τις ἀπὸ πάντων ἀρκέσῃ
πὲρ αὐτῶν νόμων διορθώσῃ τε ἔνομοθετῇσαι.
id est, Optimum factu putavimus, jus om-
ne de nothis unam in constitutionem con-
ferre, quæ pro omnibus sufficiat, ad ea, quæ
ad nothos pertinent, ἔμεινῶν, ἔμεινῶν
constituenda. Cum enim dicat, se jus no-
thorum omne in eam Novellam con-
tulisse, omne, quod reliquum est, abro-
gasse intelligitur. Alterum argumen-
tum sumi potest ex §. 4. ubi Justinianus
scri-

scribit, eum nothum, qui legitimatur, soli patri legitimum fieri: reliquis omnibus patris adgnatis, cognativis, non fieri; neque ullam cum ejus cognatione partem aut communionem habiturum. Tertium, quod, cum in Novellam 118 omne jus legitimarum hereditatum contulerit, in Novellam autem 18 omne id, quod est de Falcidia liberorum: nullam tamen in utraque spurriorum mentionem faciat. Atque hæc quidem ita disputari possunt: sed cum Justinianus nihil de maternis nothorum hereditatibus statuerit, probabilius arbitror, ubi de juris antiqui abrogatione non constat, eo standum esse. arg. l. sancimus, C. de leg. præst. & l. præcipimus, C. de adpell.

CAP. V.

An nothi ex nobilibus nati, nobilitatem retineant.

DEINCEPS illa tractanda quæstio est, de qua passim à pragmaticis disputatur: An nothi, ex nobilibus parentibus nati, nobilitatem retineant? Videntum est autem, quid utramque in partem adferri possit. Cum enim mater-

nam

nam cognatione
caussa bonorum
inter ipsos defer
nus, D. unde co
eos posse cognat
retinere. quippe
nem sequi dicat
municip. l. cum
tura, D. de stat
ad novum jus a
patre dici non p
lis Justiniani ta
trem, certamque
justissimis nupti
que etiam ab in
designantur. Qu
quia tunc in patri
sunt; ut posteri
D. de adopt. &
sunt sui vel alie
posset, eos suita
ptos esse; quasi
sit; quemadmo
in provincia 57,
tum eorum, qui
ab imp. ira conf
gitimis habeant
divi 5, C. de na
bus locis adpell

qui legitimatur,
 eri: reliquis o-
 ,cognatīve, non
 ejus cognatio-
 nionem habitu.
 cum in Novel-
 imarum heredi-
 Novellam autem
 de Falcidia libe-
 in utraque spu-
 ciat. Atque hæc
 ossunt: sed cum
 maternis notho-
 uerit, probabilis
 antiqui abroga-
 andum esse arg.
 ræst. & l. præci-

bus nati, no-
 nent,

anda quæstio est,
 ragmaticis dispu-
 obilibus parenti-
 retineant? Viden-
 utramque in par-
 um enim mater-
 nam

nam cognitionem retineant, qua de
 caussa bonorum possessio unde cognati
 inter ipsos defertur; l. 2, l. 4, l. Modesti-
 nus, D. unde cognat. difficile dictu est,
 eos posse cognitionem sine nobilitate
 retinere. quippe, cum matris conditio-
 nem sequi dicantur. in l. 1, in fi. D. ad
 municip. l. cum legitimæ 19, l. lex natu-
 ræ, D. de stat. hom. Præterea, quod
 ad novum jus attinet, hodie nothi sine
 patre dici non possunt. Nam ex Novel-
 lis Justiniani tam certum habent pa-
 trem, certamque matrem, quam qui ex
 justissimis nuptiis procreati sunt. Ita-
 que etiam ab intestato patri heredes
 designantur. Quodsi legitimati sunt,
 quia tunc in patrum potestatem redacti
 sunt; ut posterius intelligetur ex l. ult.
 D. de adopt. & ex l. ult. D. de his qui
 sunt sui vel alie. probabiliter disputari
 posset, eos suitatatem usquequaque ade-
 ptos esse; quasi jus suitatis individuum
 sit; quemadmodum videmus, in l. qui
 in provincia 57, §. 1, D. de rit. nupt. sta-
 tum eorum, qui ex incestu nati fuerant,
 ab imp. ita confirmari, ut plane pro le-
 gitimis habeantur. Sic videmus, in l.
 divi 5, C. de nat. lib. legitimatos duo-
 bus locis adpellari s u o s, & potestati
 patris

548 FR. HOTMANUS
patris subjectos : item in l. 6, & l. 7, eod.
tit. Contra tamen, quod ad matris fa-
miliam attinet, illa pugnant. Primum,
quod nobilitas jure nostro definitur
claritas generis : ac proinde ex majo-
rum origine defertur. l. 1, C. de dignit.
Spuriorum autem origo ex eo tantum
die, quo nati sunt, numeratur. l. ejus
qui 9, D. ad municip. *Ejus, inquit, qui
justum patrem non habet, prima origo à
matre, eoque die quo ex ea editus est, nu-
merari debet.* Præterea mulier familiæ
sux & caput & finis est. l. pronuntiatio
195, in fi. de verb. sign. fœminarum au-
tem liberi in familia earum non censetur.
l. seq. eod. Denique Justinianus, in
l. si qua illustris, C. ad Orphic. si bene
lex attendatur, concubinatus & spurio-
rum nomen à nobilibus fœminis aper-
tissime removet. Etsi autem novo jure
certum patrem habeant, tamen non fi-
lii jus adipiscuntur : quia suitas, filia-
tio, adgnatio, cognatio, sunt, uti supe-
rius diximus, individua. l. quæsitum 34.
D. de adopt. Quod autem ad legitima-
tos attinet, jus antiquum, quo per prin-
cipis rescriptum suitatem adipisceban-
tur, aperte per Novellam abrogatum
est : ubi Justinianus sanxit, ut legitimati
soli

DE SPUR
soli patrillegi
neri : idque cer
caussa. Unde a
esse jus quodd
tanquam termi
ut longius prod
tem claritas g
diffusa & plane
adgnatione & g
modo ex ea sol
sequerentur? P
familiæ : cujus
familiaria 5, D.
rum, & l. pen.
dem ex nostris li
ris ratione sic dis
bilitas omnibus
jusque gentis in
sentaneum est.
nem sequendam
videmus, apud
aliasque gentes
stremorum hom
apud Delphinat
Papius testatur,
nati, & ab eo ad
feri. Jure vero c
continetur, ab
nobilitatem iis

n l. 6. & l. 7. eod.
 od ad matris fa-
 nant. Primum,
 nostro definitur
 roinde ex majo-
 t. C. de dignit.
 go ex eo tantum
 meratur. l. ejus
 Ejus, inquit, qui
 et, prima origo à
 ea editus est, nu-
 mulier familiæ
 l. pronuntiatio
 fœminarum au-
 um non censum
 Justinianus, in
 Orphic. si bene
 natus & spurio-
 s fœminis aper-
 utem novo jure
 t, tamen non fi-
 quia fuitas, filia-
 o, sunt, uti supe-
 l. quæsitum 34.
 tem ad legitima-
 m, quo per prin-
 em adipiscebantur
 lam abrogatum
 xit, ut legitimati
 soli

foli patri legitimati sint, non etiam ge-
 neri : idque certæ dumtaxat portionis
 caussa. Unde adparet, legitimationem
 esse jus quoddam definitum, & certis
 tanquam terminis ita circumscriptum,
 ut longius produci non possit. Cum au-
 tem claritas generis per totam familiã
 diffusa & plane individua sit, atque in
 adgnatione & gentilitate posita : quo-
 modo ex ea sola parte nobilitatem ad-
 sequerentur? Præterea, nobilitas, est jus
 familiæ : cujusmodi est jus sacrorum. l.
 familiaria 5, D. de relig. l. jus familia-
 rum, & l. pen. C. eod. Atque hæc qui-
 dem ex nostris libris, & Justinianici ju-
 ris ratione sic disputantur. Sed, cum no-
 bilitas omnibus ætatibus ex variis cu-
 jusque gentis institutis æstimata sit, con-
 sentaneum est, receptam consuetudi-
 nem sequendam esse : quemadmodum
 videmus, apud Germanos, Venetos,
 aliasque gentes nonnullas, spurios pos-
 tremorum hominum numero haberi :
 apud Delphinates autem, quod Guido
 Papius testatur, eos, qui ex nobili patre
 nati, & ab eo adgniti sunt, nobiles cen-
 feri. Jure vero civili, quod libris nostris
 continetur, absurdum est, existimare,
 nobilitatem iis etiam per legitimatio-
 nem

nem concedi. Legitimatione enim, ut constat ex Novel. 89, jus ex sola patris persona tribuit. nobilitas autem, totius generis & familiae communis est. Ea vero jura esse inter se diversissima, perspicue traditur in l. 3, D. de interd. & relegat. Atque hæc quidem de primo nothorum gradu ita se habent. Ante vero quam ad legitimationem accedamus, pauca de secundo dicenda sunt. nam Justinianus, d. Novel. 89, §. 12, in fin., statuit; ut, quæ in Codice de istiusmodi nepotibus dicta sunt, teneantur. Constitutum autem fuerat in l. ult. C. de natur. lib. ut, si ex justo filio nepos naturalis susceptus esset, si ex naturali filio justus nepos: si justus liberi extent, unciam ei relinqui liceat: sin minus, quantumvis. Ab intestato vero, ut hujusmodi nepotibus successionis jus nullum esset. Quid ergo, si avus, quo de agitur, patrem habeat? an beilem relinquere nepoti poterit, ut patri suo trientem legitimarium relinquere cogatur? Quod certe prima specie videtur: sed constitutionis illius verba repugnant. *In nepotibus, inquit, non eadem observatio est, ubi legitima soboles minime facit impedimentum.* Item: *Ea enim subsistente, veterum con-*

stitutum.

DE SPUR
stitutionum tenor
fit, nulla sobole
tur, ut veterum
non observetur
avo institui in b
sane concoquer
ut dicam, nimir
cole lex illa com
suo notho tantu
re, quidni avus
riade, ut cuius

CA

De legitimatione
questiones in

HACTENU
conditione
tratur. nunc te
legitimationem
quid sit legitima
Quod enim vu
definitur ex Nov
verum est, sed n
enim restitutio
integris natalib
buit. l. 2, de nata
tantum abest u
gram alicui præ

io enim, ut con-
sola patris per-
utem, totius ge-
unis est. Ea vero
ssima, perspicue
terd. & relegat
rimo nothorum
te vero quam ad
amus, pauca de
nam Justinianus,
, statuit; ut, quæ
nepotibus dicta
stitutum autem
atur. lib. ut, si ve
uralis susceptus
iustus nepos:
iam ei relinqui
tumvis. Ab in-
modi nepotibus
esset. Quid et-
tur, patrem ha-
quere nepoti po-
entem legitima-
ur? Quod certe
sed constitutio-
ant. In nepotibus,
uatio est, ubi legi-
t impedimentum.
te, veterum con-
stitu-

DE SPUR. ET LEGIT. 551

stitutionum tenorem, &c. Quod cum ita sit, nulla sobole subsistente, sequi videtur, ut veterum constitutionum tenor non observetur: ac proinde nepos ab avo institui in besse non possit. Quod fane concoquere non possum. Et, vere ut dicam, nimium perplexe ac tenebrosæ lex illa concepta est. Nam, si pater suo notho tantumdem potest relinquere, quidni avus legitimo nothi filio perinde, ut cuius extraneo, poterit?

CAP. VI.

*De legitimatione. Et quatuor tractatæ
questiones in hoc argumento.*

HACTENUS de spuriorum jure & conditione satis dictum esse arbitramur. nunc tempus est, ad eorundem legitimationem accedere. Sed prius, quid sit legitimatio, considerandum est. Quod enim vulgo natalium restitutio definitur ex Novell. 74. ex parte quidem verum est, sed non ex toto. Natalium enim restitutio, jus omne, quod quis integris natalibus adipisci potest, attribuit. l. 2. de natal. rest. Legitimatio vero tantum abest ut jus agnationis integrum alicui præstet, ut soli patri legitimum

mum faciat: ab aliis vero omnibus triū
 generum adgnatis prorsus eum alie-
 num relinquat. Novel. 89, §. 4. Quin ne
 integrum quidem adgnationis jus ei in
 parentis persona tribuit: hoc est, ut sui-
 tatem obtineat. quemadmodum, olim
 factum fuisse, argumento est l. ult. D. de
 adopt. Nam legitimationis jus omne
 hoc est. primum, ut iustis liberis extan-
 tibus legitimari nothus, nisi per conju-
 gium & decurionatum, non possit. de-
 inde, ut legitimatus soli patri ab inte-
 stato heres sit: ceteris non sit. institui
 tamen ab omnibus heres possit: sed à
 patre non maiore ex parte, quam quæ
 minima alicui adtributa est. Quod cum
 ita sit, videndum, an legitimationis de-
 finitio commode tradi hæc possit: Le-
 gitimatio est, cum ex concubina susce-
 ptus, ita patri suo heres ab intestato de-
 signatur, ut etiam institui ab eo heres
 possit: dum tamen ne maiorem, quam
 quivis ex iustis liberis, hereditatis par-
 tem capiat. Quibus verbis omne, ut
 opinor, legitimatorum jus, quod qui-
 dem ad successiones pertinet, contine-
 tur. Probaturque definitio hæc ex No-
 vell. 74, & Novell. 117, §. 2. ubi *γνώσιος*
τοῦ πατρὸς Justinianus eos dicit, quos re-
 cepta

cepta in Schol
 mari dicimus.
 gitimatio conti
 concubina mat
 rescriptum. Pri
 fio posteriore in
 nus testatur in
 stitutio extat in
 ea tota ratio à J
 mam hanc hab
 cubina, sive ex
 hi quidem mar
 nem in curiam,
 tis, & adgnatio
 si femina sunt
 monium. Secun
 à Constantino p
 modum à Justin
 ut matrimoniu
 tractum, sive ex
 sive serva & po
 beros, & ante
 conceptos, leg
 cum quis 19, & l
 Novell. 89. Ter
 principis rescrip
 ipsi nothi, ex pa
 tori preces obtu
 adsequantur; si

ero omnibus triu-
 orsus eum alie-
 89, §. 4. Quin ne-
 nationis jus ei in-
 it: hoc est, ut sui-
 admodum, olim
 ato est l. ult. D. de
 nationis jus omne
 stis liberis extan-
 is, nisi per conju-
 n, non possit. de-
 pli patri ab inte-
 non sit. institui
 res possit: sed à
 arte, quam quæ
 a est. Quod cum
 gitimationis de-
 hæc possit: Le-
 concubina susce-
 s ab intestato de-
 stitui ab eo heres
 majorem, quam
 hereditatis par-
 verbis omne, ut
 jus, quod qui-
 tertinet, contine-
 initio hæc ex No-
 §. 2. ubi *ynonius*
 s dicit, quos re-
 cepta

cepta in Scholis consuetudine legiti-
 mari dicimus. Tribus autem modis le-
 gitimatio contingit: per decurionatum,
 concubinæ matrimonium, & principis
 rescriptum. Primum autem à Theodo-
 sio posteriore institutum fuisse, Justinia-
 nus testatur in Novel. 89. ejusque con-
 stitutio extat in l. 3, C. de natur. lib. sed
 ea tota ratio à Justiniano emendata, for-
 mam hanc habet; ut liberi sive ex con-
 cubina, sive ex ancilla suscepti, atque
 hi quidem manumissi, per cooptatio-
 nem in curiam, & suitatis, & gentilita-
 tis, & adgnationis jus adipiscantur: aut,
 si foeminæ sunt, per decurionis matri-
 monium. Secunda legitimationis ratio,
 à Constantino primum instituta, post-
 modum à Justiniano ita confirmata est,
 ut matrimonium cum concubina con-
 tractum, sive ea ingenua, sive libertina,
 sive serva & postea manumissa fuerit, li-
 beros, & ante & post matrimonium
 conceptos, legitimos faciat. l. divi 5, l.
 cum quis 19, & l. seq. C. de natur. lib. &
 Novell. 89. Tertiam fieri diximus per
 principis rescriptum: ut, si pater, aut
 ipsi nothi, ex patris testamento impera-
 tori preces obtulerint, jus legitimorum
 adsequantur; si modo legitimi non ex-
 tent.

tent. Nam si legitimi extent, nothi non poterunt, nisi per decurionatum & consequens parentum matrimonium, legitimari. eadem Novel. §. καὶ κείνο 9, & §. 11. Ex his igitur patere arbitror, quidnam ad illam quaestionem respondendum sit: an per legitimationem integrum filiusfamilias, hoc est, suitas, adquiratur. Quod propterea videri posset, quia Justinianus, in §. 2, de hered. quæ ab intest. his utitur verbis: *Heredum suorum jura nanciscuntur.* item, *Iustos & in potestate patris fieri.* Quibus consentanea sunt quæ ab eodem scribuntur in §. ult. de nupt. & in l. 5, l. 6, l. 7, & l. 11, C. de nat. lib. in Novell. 74, *ὑποξέσθους ἔχειν.* item, *μηδὲν τῶν νομίμων πημάτων ἀλλὰ ἀπὸντας.* Sed verius est, legitimatione non integram suitatem adquiri: verum ex parte tantum: hoc est, quatenus ad solam patris personam pertinet. quippe, cum legitimati, ut superius ex Novell. 89 dictum est, ab omnibus aliis patris propinquis & cognatis, ab omni, inquam, ipsius cognatione & familia, plane alieni sint. Quoniam de nothorum jure & legitimatione diximus, superest, ut de ceteris spuriiis, quorum quatuor genera superius protulimus, breviter explicemus.

DE SPUR-
cenus. Summa
stinianus de iis
rius aliunde quæ-
ceptus, neque
adpellatur: ne-
ditate, vel ex te-
sa, jus habeat:
bus ei aliment
89, in fi. Verba
ἡ δὲ τὸ καὶ καὶ
τε, & ἀπὸ τῶ
τας, ἔδὲ νότος κ
οὐδὲ μὲν φιλαν
ἡμεῖς τῶν πα
ἰποδὸν οἱ τὸ ἀμ
ἔχουσιν πηδὸς. Hu
ἡ δὲ τὸ πᾶς ὁ ἐκ
στὴν (αὐτῶν) ἡ
μὲν τῶν ἀπὸ τῶ
ἐκ τῶν, ἔδὲ ἀπ
οὐδὲ ἐκ τῶν αὐ
σίου. Sed quæ
viro marito & n
rum, an vero in
scatur. Qua q
dior est. Et ta
nor, omnes, no
troverfia conce
Salycetus, Pau

tent, nothi non
 ionatum & con-
 rimonium, legi-
 9, & §. II.
 ittor, quidnam
 respondendū sit:
 integrum filiū.
 quiratur. Quod
 t, quia Iustinia-
 uæ ab intest. his
 suorum jura
 os & in potestate
 onsentanea sunt
 natur in §. ult. de
 & L. II. C. de nat.
 tione non inte-
 : verum ex parte
 atenus ad solam
 er. quippe, cum
 ex Novell. 89 di-
 aliis patris pro-
 omni, inquam,
 amilia, plane a-
 nothorum jure
 us, superest, ut de
 n quatuor gene-
 , breviter expli-
 cemus.

cemus. Summa autem eorum quæ Ju-
 stinianus de iis statuit, hæc est: ut spu-
 rius aliunde quam ex concubinato sus-
 ceptus, neque nothus, neque naturalis
 adpellatur: neque ullum in patris here-
 ditate, vel ex testati, vel ex intestati caus-
 sa, jus habeat: ac ne à suis quidē parenti-
 bus ei alimenta debeantur. Novel. 74, &
 89, in fi. Verba autē illius hæc sunt: Τὸς
 γδ' ἀπὸ τῆς κατὰ πατρὸς ἡμῶν μεμνημένης
 τε, & ἀπὸ τῆς τοῦ κεκολυμένων γαμῶν, ἀρτίον-
 τας, ἐδὲ νόθους κλητέον, ἐδὲ μετὰ δοτέον αὐτοῖς
 αὐτοδραμίας φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἔτι καὶ τῆς τοῦ
 ἡμετέρας τῶν πατρῶων, τὸ γινώσκειν, ὡς οὐδ'
 ὁποῦν οἱ τῆς ἀμαρτανούσης ἐπιθυμίας αὐτῶν
 ἔξουσιν παῖδες. Hujus autem hæc: Πρῶτον
 μὲν γδ' πᾶς ὁ ἐν συνελύσει (οὐ γὰρ καλέ-
 σαιμι γαμῶν) ἢ νεφαιρίων, ἢ ἐγκύσεων, ἢ δι-
 μνήτων ἀρτίων, ἕτος ἐδὲ φυσικῶς ὀνομα-
 σθήσεται, ἐδὲ ἀπὸ τοῦ φήσεται ὡς γδ' ἁνέων,
 οὐδ' ἔτι πινὰ ἀρτίον τὸν πατρῶνα νόμον μετε-
 σίαν. Sed quæri video, utrum natus ex
 viro marito & muliere soluta in notho-
 rum, an vero in spuriorum numero cen-
 seatur. Qua quaestione vix ulla absur-
 dior est. Et tamen pragmatici, ut opi-
 nor, omnes, nothorum iis jus sine con-
 troversia concedunt. in his Alexander,
 Salycetus, Paulus Castrensis, Socinus,
 A a 2 & qui

&, qui argutissime hanc sententiam defendit, Philippus Decius, consil. 306. Primum autem & summum illorum argumentum ducitur ex l. i, C. de adulter. quasi ea lege tradatur, mariti scortationem lege nulla vindicari. Itaque sic argumentantur: Soli ex damnato concubitu procreati ab hereditatibus repelluntur. Scortatio mariti, lege non damnatur. Ex ea igitur scortatione nati, ab hereditate repellendi non sunt. Sed adsumtio falsa est. Non enim, si uxor agere lege Julia non potest, ut ibi traditur, continuo verum est, mariti scortationem legibus non damnari. Præterea, si nati ex concubina, quam vir maritus habeat, repelluntur: l. i, C. de concub. & Novell. 89: atque adeo ex secunda concubina suscepti: ut Novell. 18, & 89: quanto magis, qui ex ea, in qua stuprum aut scortatio committitur, repudiandi sunt? Denique, quo nomine intestati hereditatem peterent, cum neque nothi, neque naturales adpellentur, ut Justinianus in fin. Novell. 89 apertissime testatur? Sed de matris hereditate Socinus urget vehementius. nam, olim spurios omnes matri successisse, superius dictum est. quod si abrogatum

gatum non fuerit? Quæ sunt illorum, cum illa qua illustris, C. verterunt? Si beros ex licita concubina habitata, & concubitus potest, ut intellexit, si fuerit, cessuros? Alio aliquanto obsecro, retrice natis retrice? Quod illi sumunt, hanc unam retricius concubitus est: l. si ea qua, adulter, ac pro concubitu nati, in concubitu nati? Quid ergo est? rursum Novell. lit qui ex secundo sunt: eosne accipere, quæ longe? Quorsum igitur exquirat, ut, qui mittentur, nati retenta, non tōis qd tōis tōis

gatum non fuit, quidni etiam nunc valeat? Quæ fuit mens aut Socini, aut aliorum, cum illa tam dilucida verba l. si qua illustris, C. ad Orfic., non animadverterunt? *Si concubina procreaverit liberos ex licita consuetudine, ab homine libero habita, &c.* Quid enim planius dici potest, ut intelligatur, si non licita consuetudo fuerit, matri liberos non successuros? Altera eorundem quæstio, aliquanto obscurior, hæc est: An ex meretrice natis relinqui testamento possit. Quod illi summa contentione defendunt, hanc unam ob causam, quia meretricius concubitus extra legis pœnam est: l. si ea quæ, & l. quæ adulterii, C. de adulter. ac proinde ex meretricio concubitu nati, inter eos, qui ex damnato concubitu nati sunt, censendi non sint. Quid ergo est? Qui in Novell. 18, & rursus Novell. 89, tam acriter eos repellit qui ex secunda concubina procreati sunt: eosne admittet, qui ex meretrice, quæ longe tetrior est, suscepti erunt? Quorsum igitur Novell. 69 tam aperte exquirat, ut, qui ad legis beneficium admittentur, nati sint ex concubina, domi retenta, nomine & titulo concubinæ? τοῖς δὲ τοῖς τοῖς μένοις τῶν νομοθετῶν, ἐν τῇ

ἐν τῇ παιτελῶς ἀναμφισβήτητος ἐστὶν ἢ τε τῇ
 παλλακῆς καὶ τῇ οἴκῳ ἰσότης, ἢ τε τῇ πατρὶ
 ἰκέσει γνῆ καὶ τρεφῇ. Neque mihi sophi-
 sta neicio quis cavilletur, ibi de caussa
 intestati Justinianum loqui: cum satis
 constet, omnem illam concubinarum &
 nothorum definitionem non ad illius
 loci angustias restringendam, sed fusa
 ad integrum Novellæ discursum produ-
 cendam esse, ut verba illa modo prolata
 demonstrant. Denique, ne multis mo-
 rer, contendo, scortationem omnem ex
 novo jure Novellæ 14, quæ est de leno-
 nibus, inter damnatos concubitus nu-
 merandam esse: cum aperte Justinianus
 ibi sanxerit, ne meretrices vel palam in
 fornicibus & lupanaribus, vel clam in
 ædibus privatis habeantur, sed omnes
 è Christianorum civitatibus tanquam
 pestes exterminentur. Ad hunc ipsum
 locum illa quoque vulgaris pragmati-
 corum quæstio pertinet: An parentes
 natis ex damnato concubitu alimenta
 debeant. quippe cum imp. Novella 89,
 in fin., his utatur verbis: *ἐὰν δὲ ἀπαρτῶσι-
 σται πατρὶ τῇ γνέων, ἐὰν δὲ ἐξ ἄλλου πατρὶ τὴν
 πατρὶν νόμον μετεσίου.* Et Novell. 74:
*ἀλλ' ἐὰν καὶ τοῦτο πτωχία τῷ πατέρων, τὸ
 γινώσκων, ὡς οὐδ' ὁπῶν οἱ τῷ ἀμεινῶν ἐστις ἐ-
 πη-*

πατρὶας αὐτῶν
 illud Ulpiani po-
 adgnos. lib. u.
 filiam, dum tar-
 nique, si iis alim-
 dis facultas da-
 in totam vita-
 D. de alim. le-
 pugnat quod
 parentum deli-
 l. crimen, D. d.
 decurionibus,
 sanguinis vim,
 gui, §. ult. de le-
 obligationes 8,
 vero alimenta d.
 l. necare 4, D.
 pauca conferan-
 jure civili jube-
 gnosc. lib. ex a-
 putarem, si ma-
 habeat, & forte
 do patri licere i-
 sed etiam mag-
 dum esse, usque
 possint. arg. d.
 gare autem iis
 lo modo perm-
 una ratione pr-

πατρίας αὐτῶν ἐξέσι παῖδες. Quo eodem
 illud Ulpiani pertinet, in l. 1, §. 2, D. de
 agnosc. lib. ubi ait, patrem cogi alere
 filiam, dum tamen iuste quæsitā sit. De-
 nique, si iis alimenta legare liceat, frau-
 dis facultas dabitur: cum id legatum
 in totam vitam pertineat. l. Mela ait,
 D. de alim. legat. Contra tamen illud
 pugnat quod dici solet, acerbum esse,
 parentum delicta liberorum pœnis lui:
 l. crimen, D. de pœn. l. spuris 6, D. de
 decurionibus, item, naturæ legem, &
 sanguinis vim, civili ratione non extin-
 gui, §. ult. de legit. agnat. tut. & l. eas
 obligationes 8, D. de capit. minut. Qui
 vero alimenta denegat, necare videtur.
 l. necare 4, D. de lib. agnos. Ut in
 pauca conferam, cum eos alere mater
 jure civili jubeatur, d. l. 5, §. 1, D. de ad-
 gnos. lib. ex æquo & bono statuendum
 putarem, si mater, unde ipsos alat, non
 habeat, & fortunæ tenuis sit, non mo-
 do patri licere iis alimenta relinquere,
 sed etiam magistratus imperio cogen-
 dum esse, usquedum sese spurii exhibere
 possint. arg. d. l. 5, §. sed si filius, eod. Le-
 gare autem iis tamquam extraneis, nul-
 lo modo permittendum est: ne, quod
 una ratione prohibitum est, altera con-

cedi videatur: contra l. scire oportet, §. 1, D. de tut. & cur. & quod in eorum odium inductum est, ut ἀδόττοι censeantur, in eorum favorem contorqueatur, contra l. si quis solidum, D. de hered. inst. Quod enim Pragmatici quidam obiiciunt ex l. extraneum, C. de hered. instit., plane absurdum est. non enim quia extranei sunt, propterea illis legare non licet; sed, quia Justiniani lege, ut indigni & incapaces, repudiati sunt. quemadmodum deportatis non propterea legare non licet, quia extranei sunt, sed quia peregrini, & civitatis jure multati sunt. Nunc de nepote, qui ex spurio natus est, videamus. Nam Bartholus, consil. 118, quem alii secuti sunt, respondit, eum institui heredem posse, propter l. emancipatum 7, D. de senat. l. 3, D. de interdict. & releg. l. 1, §. pen. D. cont. tab. Verum animadvertere debuerat, leges illas agere de nepote, cui jus agnationis una cum hac luce quaesitum est. quod in his nepotibus locum non habet. Præterea, illo Bartholi instituto magna fraudandæ legis facultas aperitur: quia ususfructus saltem ad patrem spurium reverteretur. l. cum oportet 6, C. de bon. quæ lib. Et, cum

avi

avi in nepotem personam transferat. bon. hoc voluntariæ locus est. Sequitur, si, sive, ut præstardi nomen quæmpiam conditionem ei paragraphum n. de lib. & postmento ita locutus exheres cum injuriarum tantum convictus est, læsa alteritur. l. eum qui legitimatus legitimatio dandam actionem ei, qui, cum debitor datur. l. item tit. Antequam imponamus, & novi juris strictimque per quinque sp. omnia, prob

scire oportet,
quod in eorum
consensu contorquea-
dum, D. de he-
Pragmatici qui-
neum, C. de he-
um est. non e-
propterea illis
quia Justiniani
aces, repudiati
leporatis non
et, quia extra-
tini, & civitatis
de nepote, qui
us. Nam Bar-
alii secuti sunt,
heredem posse,
7, D. de senat.
leg. l. 1, §. pen.
advertere de
de nepote, cui
hac luce quæ-
poribus locum
o Bartholi in-
e legis facultas
ctus saltem ad
etur. l. cum o-
æ lib. Et, cum
avi

DE SPUR. ET LEGIT. 361

avi in nepotem benevolentia per filii
personam transeat, l. dotem 6, D. de col-
lat. bon. hoc casu, avi in filium bene-
volentia locus, jure quidem civili, nul-
lus est. Sequitur illa disputatio: An spu-
rii, sive, ut pragmatici loquuntur, ba-
stardi nomen, conviciandi animo in
quempiam conjectum, injuriarum ac-
tionem ei pariat. Cujus quaestionis ar-
gumentum nostri sumserunt ex l. 3, D.
de lib. & post. cum pater in suo testa-
mento ita locutus est: Ex mea uxore
natus exheres esto. Quod non arbitror;
cum injuriarum actio, non ex adfectu
tantum conviciantis, sed ex eventu, id
est, læsa alterius existimatione, nascatur.
l. eum qui 18, D. de injur. Si tamen
legitimus spurius fuisset, quoniam per
legitimationem illa macula eluitur:
dandam actionem existimarem. cum e-
tiam ei, qui, ut debitor, adpellatus est
cum debitor non esset, ea actio conce-
datur. l. item apud 15, §. si quis, D. eod.
tit. Antequam autem finem huic libro
imponamus, operæ precium est, veteris
& novi juris comparisonem breviter
strictimque percurrere. Nam illo jure,
quinque spuriorum genera, æqueque
omnia, probabantur: novo jure, unum

dumtaxat, nothorum scilicet. Illo, spurii
 jus cognationis habebant: hoc, non
 habent. Illo, legitimi matris heredes
 erant: hoc, sunt etiam matris heredes,
 atque adeo, iustis extantibus liberis. l.
 si qua illustri, C. ad Orphic. Illo, le-
 gitimam in matris bonis habebant: hoc,
 neque in patris, neque in matris, habere
 possunt. Illo, patris intestati nulla ex
 parte heredes erant: hoc, patris inte-
 stati ex sextante tantum heredes sunt; si
 modo iusti liberi non extent; nam si
 extent, boni viri arbitratu alendi sunt.
 Illo, à patre institui quavis ex parte po-
 terant: hoc, à patre, si iusti extent, non
 plus uncia; si parentes, besse; si neutri,
 asse integro locupletari possunt. Illo, per
 solum principis rescriptum legitimari
 poterant: hoc, duobus amplius modis,
 per decurionatum, & insequens matri-
 monium. Illo, iustis extantibus, legiti-
 mari non poterant. primum, quia per
 solum principem legitimabantur. deinde,
 quia non tam bona erant conditio-
 ne quam adoptati. constat autem, eum,
 qui iustos habet liberos, adoptare non
 posse. l. nec ei 17, §. 3, D. de adopt. Hoc
 vero jure, iustis extantibus, per matri-
 monium & decurionatum legitimari
 pos-

De Spur
 possunt; per
 Novell. 74, &
 Quod autem
 mationis com
 habendum est
 hæc est: quo
 timatus etiam
 mus heres era
 cum aliis ab in
 terque succed
 extantibus, ab
 cedit: sicut oli
 ita, hoc jure
 dat, deberur. l.
 est. nam olim
 fiebat; nunc
 integrum tribu
 respectu patris
 matus institui
 poterat; nun
 quam quivis e

C A

An Chris

ATQUE
 sunt: t
 co non alienu

licet. Illo, spiritui
nt: hoc, non
patris heredes
matris heredes,
liberis. l.
phic. Illo, le-
habebant: hoc,
matris, habere
testati nulla ex
c, patris inte-
heredes sunt; si
xrent; nam si
u alendi sunt.
is ex parte po-
sti exrent, non
esse; si neutri,
ssunt. Illo, per
um legitimari
mplius modis,
equens matri-
antibus, legiti-
num, quia per
abantur. dein-
rant conditio-
t autem, eum,
adoptare non
de adopt. Hoc
uis, per matri-
um legitimari
pos-

possunt; per principem non possunt.
Novell. 74. & aliis supra prolatis locis.
Quod autem ad veteris & novæ legiti-
mationis comparationem attinet, sic
habendum est. Nam similitudo quidem
hæc est: quod, sicut antiquo jure legi-
timatus etiam ab intestato plane legiti-
mus heres erat; ita & novo jure: sicuti
cum aliis ab intestato pariter æquabili-
terque succedebat; ita hoc jure, justis
extantibus, ab intestato æquabiliter suc-
cedit: sicut olim legitima ei debebatur;
ita, hoc jure, cum ab intestato succe-
dat, debetur. Differentia autem triplex
est. nam olim legitimatio uno modo
fiebatur; nunc tribus. olim jus suitatis
integrum tribuebat; nunc mutilum, &
respectu patris dumtaxat. olim legiti-
matus institui à patre quavis ex parte
poterat; nunc non majore ex parte
quam quivis ex justis liberis.

CAP. VLT.

*An Christianis concubinas ha-
bere liceat.*

AT QUE hæc quidem ita conclusa
sunt: tamen quasi coronidis lo-
co non alienum fore arbitror, vulgatam
illam

illam quæstionem explicare; An Christiano jure concubinas habere liceat: cum Justinianus, qui florentissimis ecclesiæ temporibus vixisse creditur, earum habendarum potestatem faciat; dum tamen una dumtaxat, & à viro cælibe, habeatur: quod ipsius ætate à Christianis usurpatum fuisse, nemo, opinor, negaverit. Eo accedit, quod in antiquis religionis nostræ monumentis aliquot, concubinarum mentio fit ejusmodi, ut non aperte damnentur: veluti de Agar, Bala, Zilpa, & illa Gedeonis, quæ non nominatur. Postremo, quod vulgo dicitur, concubinatum jure Canonico interdictum esse, propter c. dicat aliquis 32. q. 4. (bona venia dictum sit,) pugnare apertissime arbitror cum c. is qui non habet, & seq., distinct. 34. ubi ex concilio Toletano verba hæc proferruntur: *Is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubina sit conjunctione contentus.* Quod enim magnus quidam seculi nostri Theologus, in lib. Jud. cap. 8, verba illa interpretatur de iis, quæ vere concubinæ non erant, sed uxorum aimo domi habebantur, quamvis sollem-

lemniter ductæ Justiniani Novell. 91. concubinas doctum animo, neque enim, liberæ non pro concubinatione jure c. ex l. in liberæ tiones 31. D. sint, tamen, v. sententiam, v. quia D. Paulus, statuit, tationis causa, ties de maris & præcepta dat, nominat: ut Justinianici sec. admodum, de ti vitii in e uxorum habetis jam inter n. nit. Eodem a. sophus, imp. C. atatis Justiniani Novell. 91. concubinas habet lam ex Solom

NUS
are; An Chri-
habere liceat :
rentissimis ec-
e creditur, ea-
statem faciat ;
at, & à viro ca-
s ætate à Chri-
nemo, opinor,
quod in antiquis
mentis aliquot,
it ejusmodi, ut
veluti de Agar,
pnis, quæ non
quod vulgo di-
jure Canonico
dicat aliquis
ctum sit,) pu-
or cum c. is qui
inest. 34. ubi ex
ba hæc profe-
uxorem, & pro
à communionem
unius mulieris,
sa conjunctione
agnus quidam
in lib. Jud. cap.
tur de iis, quæ
at, sed uxorum
quamvis sol-

DE SPUR. ET LEGIT. 565

lemniter ductæ non fuissent, nemo ex
Justiniani Novellis non vider quam a-
lienum sit : cum perspicue appareat,
concubinas domi habere licuisse, neque
animo, neque dignitate uxoris. Alioqui
enim, liberæ mulieris consuetudinem
non pro concubinato, sed pro matri-
monio jure civili haberi, satis constat
ex l. in liberæ 24, D. de rit nupt. l. dona-
tiones 31, D. de donat. Hæc cum ita
sint, tamen, veriore contrariam esse
sententiam, vel hinc licet intelligatur :
quia D. Paulus, leges ecclesiis descri-
bens, statuit, ut quisque vitandæ scor-
tationis causa uxorem ducat : & quor-
ties de maris & fœminæ conjunctione
præcepta dat, diserte maritos & uxores
nominat : ut facile intelligatur, illam
Justinianici seculi maculâ fuisse : quem-
admodum, de patrum veteris testamen-
ti vitiis in concubinarum & plurium
uxorum habendarum consuetudine, sa-
tis jam inter nostros theologos conve-
nit. Eodem accedit, quod Leo Philo-
sophus, imp. Constantinopolitanus, illâ
ætatis Justiniani licentiam repressit : &
Novell. 91 constituit, ne Christianis con-
cubinas habere liceat ; præclaram il-
lam ex Solomonis proverbii rationem
sub-

subjungens, indignum esse, cum è fonte ipso puram aquam haurire possis, lutulentam quærere; neque cuiquam difficile sit, vitæ sociam & consortem invenire. Cuius exemplum imitatus Constantinus Porphyrogenneta, constituit, ut apud Christianos nullum discrimen inter concubinatum & scortationem putaretur: neque cuiquam Christiani nominis habere concubinas liceret: quemadmodum Harmenopulus testatur lib. 4, cap. 7.

F I N I S.

Rerum

Rerum & v
rum item

tur,

I N

A bducer
tis.
Absens

nam re simil
Absens, & in v
Acceptilatio in

439

Accipiter circus

Accursus, notat

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

A' del Quid's nomen

NU S.

ille, cum è fonte
ire possis, lutu-
e cuiquam diffi-
nfortem inve-
imitatus Con-
eta, constituit,
llum discrimen
scotationem
uam Christiani
binas liceret :
nopulus testa-

Rerum & verborum, autho-
rum item, qui vel emendan-
tur, vel notantur,

I N D E X.

A.

 bducere filiam vi patria potesta-
tis. 452.453.454

 Absens, & furiosus pater, in qua-
nam re similes? 448.449

Absens, & invitus. Vide, Patronus.
Acceptilatio inutilis, pro pactione valet.

439

Accipiter circus, nuptiarum auguriū. 46

Accursus, notatus. 262

A'δελφιδής nomen. 475

A'δελφῶν ἑταίρων. 368

Adfines persona. 498

Adfines cōjugis, alterius cōjugis cognati. 501

Adfinitas, & conjugium. 423

Adfinitas, & necessitudo. 403

Adfinitas, per adoptionem. 460.461

Adfinitatis & cognationis gradus ad nup-
tias prohibiti, iidem. 501

Adfinitatis nominum & graduum index.

521

Adgnasce, 35. 359. invito nemo potest ha-
res. 384. 446

Ad-

S.

Rerum

I N D E X.

Adgnatio, genus consanguinitatis. 508. ci-
vilis cognatio, adoptionis genus. 460. ex
adoptione quanam? 464. cognatio, filia-
tio, suitas, individua. 548. à patre. 538.

540

*Adgnatorum nomina, & appellationes, eo-
rumque sanctitas.* 461

*Adoptatus; & mulier in familiam trans-
iens mariti.* 355

Adoptatus non adgnatus, nec cognatus fit.
462

*Adoptare, & emancipare, contrarii civi-
les actus.* 127. 208. 232

Adoptare, solius emancipati. 462. 463

Adoptio. 27. adrogatio. 137

Adoptio, quasnam impediatur nuptias? 230.

232. quas cognationes contrahat? 233

Adoptio, qua nuptias impedit, vel secus.

460

Adoptio spuriorum. 562

Adoptio, legitimatio. 562

*Adoptionis constantis, & dissolutæ, jura
diversa.* 466. 467

Adoptione jus originis non mutatur. 125

Adrogatio, & conventio in manum. 30.

Adrogatio an ingenuitatis jura conferat?

136. 137. Libertini.

Adscripticii connubium. 441

*Adstipulatio liberorum, & consponsiones
paren-*

parentum.

Aelia sanctia lex.

Aes & libra.

Affectus & ani-

tum vel mat-

41. 42.

Agnus foemina,

Alciatus, notatus.

Alexander Ic. n.

Alimenta deneg-

Alloquium deper-

Ambrosius, nota-

Amita adoptiva

Amitinorum nu-

Αἰεταλὸς τῆς

Analogia. Vide,

Ancilla, usu in u-

Ανεψία, quanam

Anianus Ic., n.

Animus. Vide,

Annus utilis, &

Annulus sponsal-

351. 358. 396.

Annulorum au-

Αἰετὶς, & φ

Antoninus. Ca-

Αἰσώδης.

Αποτίμημα, qu-

Apuleius, emen-

INDEX.

initatis. 508. ci-	parentum.	383
is genus. 460. ex	<i>Ælia sanctia</i> lex.	22
cognatio, filia-	<i>Aes & libra.</i>	334.351.352
48. a patre. 538.	<i>Affectus & animus habentis, concubina-</i>	
	<i>tum vel matrimonium discernit.</i>	40.
appellaciones, eo-	41. 42.	
461	<i>Agnus fœmina, pellicis sacrificium.</i>	43
familiam trans-	<i>Alciatus, notatus.</i>	538.540
355	<i>Alexander Ic. notatur.</i>	555
nec cognatus sit.	<i>Alimenta denegans, necare videtur.</i>	559
	<i>Alloquium depennatum.</i>	77
contrarii civi-	<i>Ambrosius, notatus.</i>	475.492.505
127.208.232	<i>Amita adoptiva, & patris adoptivi.</i>	465
ti. 462.463	<i>Amitinorum nuptia.</i>	477
137	<i>Ἀνακαλυπτέαι.</i>	300.314.315
nuptias? 230.	<i>Analogia. Vide, Legis.</i>	
trahat? 233	<i>Ancilla, usu in uxorem acquiri potest.</i>	117.
dit, vel secus.	<i>Ἀνελιά, quamam? 251. sobrini filia.</i>	494
	<i>Anianus IC., notatus.</i>	254
562	<i>Animus. Vide, Affectus.</i>	
562	<i>Annus utilis, & continuus.</i>	213.459.
dissoluta, jura	<i>Annulus sponsalicius. 7.8. pronubus. 303.</i>	
466.467	351.358.396.	
mutatur. 125	<i>Annulorum aureorum jus.</i>	138.139
in manum. 30.	<i>Ἀνελίερον, & φέρων.</i>	294.295
jura conferat?	<i>Antoninus. Caracalla.</i>	
	<i>Ἀπαύλια.</i>	314
441	<i>Ἀποτίμημα, quid?</i>	294.297
& consponsiones	<i>Apuleius, emendatus.</i>	95
paren-	<i>Apru-</i>	

INDEX.

<i>Apuleii saculum.</i>	276
<i>Aqua, Neptunus, terram obnubens.</i>	58.
<i>Ignis.</i>	
<i>Arre sponsalicia. 6.303.380.398. Pro-</i> <i>vincialibus mulieribus data, quomodo re-</i> <i>stituenda, vel secus.</i>	219
<i>Arrarum sponsaliciarum poena.</i>	407
<i>Arsica, id est, Artaxerxis, & Cyri, con-</i> <i>troversia.</i>	126
<i>Arthemenis & Xerxis controversia.</i>	126
<i>Artis ludicra effectus in jure. 140. 142. qua-</i> <i>les artes?</i>	144. 145. 147
<i>As Carianus.</i>	321
<i>Asses tres nuptiales sponsa.</i>	81. 334
<i>Affidui lex.</i>	22
<i>Attellana.</i>	143
<i>Auguria nuptiarum.</i>	44
<i>Augustinus, emendatus.</i>	179. 180
<i>Augustus cum Iulia filia incestum com-</i> <i>mittit.</i>	226
<i>Avi benevolentia in nepotem per filii per-</i> <i>sonam transit.</i>	561
<i>Auspices.</i>	44. 288. 289. 290. 313
<i>Avunculus nemo fit per adoptionem.</i>	233
B.	
B annum, quid?	416
<i>Barbara gentes, Romanis quantâ?</i>	469
<i>Barbaris jus connubii à Romanis denega-</i> <i>tum.</i>	441
<i>Basium,</i>	

<i>Basium, & oscul</i>	
<i>Bastardus, spur</i>	
<i>Boethii avum.</i>	2
<i>ius.</i>	
<i>Βερενδ, casar</i>	
C & O, qui	
<i>Caius, C</i>	
<i>minus, & do</i>	
<i>Caini Cacia,</i>	
<i>lanifica. 49. 8</i>	
<i>Caius, IC, emer</i>	
<i>515. 516.</i>	
<i>Calathus.</i>	
<i>Calendarum no</i>	
<i>infausti. II. ip</i>	
<i>Caligule mater e</i>	
<i>cù filia Iulia</i>	
<i>Caligula, vel</i>	
<i>uxore, glorio</i>	
<i>cum omnibus</i>	
<i>divem fecit.</i>	
<i>Camilla, prami</i>	
<i>Camillus, quis?</i>	
<i>Canonicum ju</i>	
<i>Canonista. Vid</i>	
<i>Cantus. Lydiu</i>	
<i>Capillus. Crini</i>	
<i>Capillos & ung</i>	

INDEX.

- 276
 obnubens. 58.
 0.398. Provin-
 ta, quomodo re-
 219
 baena. 407
 , & Cyri, con-
 126
 troversia. 126
 re. 140. 142. qua-
 144. 145. 147
 321
 81. 334
 22
 143
 44
 179. 180
 incestum com-
 226
 em per filii per-
 561
 88. 289. 290. 313
 optionem. 233
 416
 nis quana? 469
 manis denega-
 441
 Basium,
 Basium, & osculum. 306
 Bastardus, spurius. 561
 Boethii avum. 21. is notatus, & emenda-
 tus. 22. 23. 24
 Βασπυζ & , casaries. 323
 C.
 C, & O. quid notent? 84. 321
 Caius, Caia, maritus, & uxor. do-
 minus, & domina. 83. 84. 321. 343
 Caia Cecilia, prima conjux textrix vel
 lanifica. 49. 83. 321. Tanaquil. 72. 77. 78.
 Caius, IC., emendatus. 254. 255. 463.
 515. 516.
 Calathus. 99
 Calendarum novarum dies posteri, nuptiis
 infasti. II. ipsaeque calenda. 313
 Caligula mater ex incesto, quod Augustus
 cū filia Iulia cōmisit, procreata. 225. 226
 Caligula, vel tricesimo die pater fieri ex
 uxore, gloriosum duxit. 280. monstrū,
 cum omnibus sororibus stupri consuetu-
 dinem fecit. 231. notatus. 506
 Camilla, praeministra. 80
 Camillus, quis? 78. 79. 80. 81
 Canonicum jus, notatum. 564
 Canonista. Vide, Decretalista.
 Cantus. Lydius.
 Capillus. Crinis.
 Capillos & ungues in nave deponere, reli-
 giosum

I N D E X.

giosum olim.	324
Capitulis diminutionū exēpla. 23.26.27.31	
Caracalla, novercam ducit.	227
Carpimus, ad faces nuptiales.	67
Cassianorum secta.	438
Castor, quis?	75
Castrensis, notatus.	555
Cato Censorius octogesimo exacto anno filium genuit.	176
Causa ab origine invalida, quomodo effectum tandem acquirat.	134.135
Cella inscripta, lupanarium.	164
Cerei nuptiales. 69.Faces.	
Χαμείωνες, sponsa conductor.	318
Χοίρ, porca virginea.	368
Χρυσόπυργον, tributum meretricium.	169
Cicero, emendatus. 88. incestum cum filia committit.	225
Cimo Atheniensis sororem germanam in matrimonio habuit.	231
Cingulum nova nupta.	49.370
Cinxia Iuno.	50.51.56.85.370
Clarissimatus dignitas.	125
Claudianus, emendatus.	107
Claudius Agrippinam fratris filiam uxorem ducit.	236
Claudii imperatoris uxor luparia.	165
Claves nova nupta matrisfamilias. 88.	
305. 351.358.	

Clodius,

I N

Clodius, incestus
borans.
Cōemptio viri
334. matris fa
na bonorū ma
Coena nuptiales.
Cognatus admi
499.
Cognati conjugis,
501.
Cognatorum con
ad quartū gra
que. 481.482.
Cognatorum non
ciunt.
Cognatio, quid?
suius, individu
Cognatio, & prop
Cognatio civilis,
nus. 460. eju
Cognatio domesti
Cognatio natura
Cognationis jus,
gradus pro nu
qui octo gradi
dus ad nuptia
finitatis. 501.n
dex.
Collocare nuptian

I N D E X.

324	Clodius, incestus cum sorore suspitione la-	
ola. 23.26.27.31	borans.	234
it. 227	Coemptio viri & mulieris. 21.24.33.333.	
ales. 67	334. matris familias propria, 338. domi-	
438	na bonorū mariti. 358. ejus nomen. 36	
75	Coena nuptiales.	92.93
555	Cognatus adfinis mei, mihi non adfinis.	
exatto anno fi-	499.	
176	Cognati conjugis, alterius conjugis adfines.	
, quomodo ef-	501.	
t. 134.135	Cognatorum conjugia prohibita, 478.usq;	
m. 164	ad quartū gradum, 478.483.septimum-	
or. 318	que. 481.482. & sextum. 494	
368	Cognatorum nomina in sexto gradu defi-	
fricium. 169	ciunt. 484	
cestum cum fi-	Cognatio, quid? 484. adgnatio, filiatio,	
225	suitas, individua. 548	
n germanam in	Cognatio, & propinquitas. 485.486	
231	Cognatio civilis, adgnatio; adoptionis ge-	
49.370	nus. 460. ejus ratio in nuptiis. 462	
0.51.56.85.370	Cognatio domestica, & extranea. 489	
115	Cognatio naturalis, sanguinis cōmunio. 508	
107	Cognitionis jus, quantum ad nuptias. 468	
tris filiam ux-	gradus pro nuptiis licitis. 481. eorum	
236	qui octo gradibus distarent. 494. gra-	
uparia. 165	mus ad nuptias prohibiti, iidem & ad-	
isfamilias. 88.	finitatis. 501. nominum & graduum in-	
	dex. 502	
	Collocare nuptam. 107	
Clodius,	Colus	

I N D E X.

<i>Colus nuptialis.</i>	72
<i>Comari, liberorum hominum.</i>	323
<i>Communicatio sacrorum. 351. & bonorum, inter virum & uxorem. 355. 357. 384. usu ductam. 360. Socia.</i>	
<i>Comprivigni, non sunt adfines.</i>	499
<i>Concubitus à Decretalists pro connubiali habitus.</i>	431
<i>Concubitus sponsi & sponsa divina lege improbat.</i>	409
<i>Concubitus, stuprum.</i>	432
<i>Concubina. 530. 535. an uxori adjungi possit?</i>	272
<i>Concubina & uxores. 39. 40. 41. 42. 43. 336. 337.</i>	
<i>Concubinas habere, an Christianis licitum?</i>	563.
<i>Concubinis nati.</i>	531. 555
<i>Concubinatus, scortatio.</i>	566
<i>Concubinatus, & nuptia.</i>	337
<i>Concubinatus, quæ etas habilis?</i>	116
<i>Confarreatio.</i>	15. 19. 20. 331. 332
<i>Conjugium. Matrimonium. Nuptiæ. genus matrimonii & nuptiarum.</i>	436
<i>Conjugium, & adfinitas.</i>	423
<i>Conjugii contractus, sponsalia de presenti.</i>	426.
<i>Connubium, quid? 316. Matrimonium, Nuptiæ.</i>	

Consan-

I N

<i>Consanguinitas, an gradu septimo.</i>	494.
<i>Consensus tacitus.</i>	
<i>Consobrina. Socrus.</i>	
<i>Consobrini, an paterfamilias. 477. de consuetudine humana.</i>	
<i>Consponsiones pro sponsalibus.</i>	
<i>Constantinus, in rebus.</i>	
<i>Constitutum quod solvitur.</i>	
<i>Consuetudo, & consuetudo.</i>	
<i>Contubernium, conventio viri in uxore.</i>	
<i>Conventio viri in uxore.</i>	
<i>Convivia, sacrificia.</i>	
<i>Corona nova nuptiarum.</i>	
<i>Corporis partes nuptiarum.</i>	
<i>Corylus, ad faciendam.</i>	
<i>Crinem summitatem promissa sive tium.</i>	

INDEX.

	<i>Consanguinitas, agnationis species.</i>	508
	<i>an gradu septimo terminetur?</i>	483. 484.
		494.
	<i>Consensus tacitus.</i>	450
	<i>Consobrina. Sobrinæ.</i>	
	<i>Consobrini, an propinqui?</i>	491. eorum nu-
	<i>ptia. 477. διαξαδέλφων matrimonium</i>	
	<i>lege humana prohibitum.</i>	493
	<i>Consponsiones parentum, & liberorum ad-</i>	
	<i>stipulatio.</i>	383
	<i>Constantinus, in l. i, C. de natur. lib. no-</i>	
	<i>tatus.</i>	540
	<i>Constitutum quodque modo contrario dis-</i>	
	<i>solvitur.</i>	430
	<i>Consuetudo, & matrimonium.</i>	40
	<i>Contubernium, & matrimonium.</i>	471
	<i>Conventio viri in manum mulieris.</i>	347.
	<i>& mulieris in manum viri. 20. 24. 26.</i>	
	<i>331. 332. 340. 358. 359. capitis minima</i>	
	<i>minutio. 27. cum tutorum authorita-</i>	
	<i>te. 30. quid efficiat? 31. ejus species. 32.</i>	
	<i>jura. 33. per usum annum.</i>	39
	<i>Convivia, sacrificia.</i>	367
	<i>Corona novæ nuptæ.</i>	48. 57
	<i>Corporis partes numinibus consecrata.</i>	309
	<i>Corylus, ad faces nuptiales.</i>	67
	<i>Crinem summittere, sordidoque capillo &</i>	
	<i>promisso sive demisso prodire, lugen-</i>	
	<i>tium.</i>	325
		<i>Crines</i>

INDEX.

Crines senis, nupta nova cultus.	46
Cumcella, lupanar.	162
Cumerum, quid? 78. 79. vel cumera?	319
Curator, est tutor.	301
Curator, & cessicus tutor.	363. 364. 365
Curator, an & quando pupillam ducere possit?	455
Curatoris autoritas. 385. heredes, tutela periculo obstricti. 456. datio. 181. 215. 386	
Curatores, & pupilla.	205. 206. 215
Curis, hasta.	47
Cyri & Artaxerxis controversia.	126.

D.

D amnata persona, quanam?	152
Darii liberorum controversia.	126
Deberi ex testamento, ex stipulatione.	354
Decius, notatus.	556
Decretalista, notati. 389. 421. 422. 428. 429. 430. 431. 432. 440. 494. sacrilegi.	432
Deductio in domum.	406. 439
Δελφάκιον, pudendum virgineum.	368
Δέλφαξ, porca virginea.	368
Depennatum alloquium.	77
Deportatio.	23
Δεσποινα, uxor.	344
Despondendi verbum.	393
Desponsata, quodammodo nupta.	406
Desponsata, & nova nupta, ex mutatio- ne do-	

ne domicilii d
Δεσποτος, & uxor
Destinandi verbum
Destinata puella
Disfarreatio.
Dicis causa. 25.
Dicta virgo. 28.
Dictum, verbum
Διεπληξὶς ἐπιμα
Dies, naturalia
tium.
Dijoris filius, Δ
& Hercul
Diminuendi ver
Dionis interpre
Dionysius Halica
248. Vide & H
Διόνυσος, quia
Διόξιδος, sc
Divortium per
Divortii liberta
Divortii legitim
rum longa.
Dius Fidius.
Dius camillus.
Dirum, id est, co
Doarium.
Dolo malo facta
tur rata.

INDEX.

cultus.	46	ne domicilii discreta.	63
	162	Δεσπότης, & κύριος.	346
el camera?	319	Destinandi verbum.	391.392
	301	Destinata puella.	390
363.364.365		Diffarreatio.	20.21
pupillam ducere	455	Dicis causa. 25.330. νόμον χάριν.	352
	455	Dicta virgo. 287. uxor.	395
heredes, tutela		Dictum, verbotenus pronuntiatum.	293
datio. 181. 215. 386		Διεργηκὸν ἐπιτάλαμιον.	373
205. 206. 215		Dies, naturalis, & civilis; & illius initium.	313
47		Dijovis filius, Διόσκυρος, Castor. Σάγκλος, Hercules.	75
overfia. 116.		Diminuendi verbum.	33
		Dionis interpres, notatus.	9.10
enam? 152		Dionysius Halicarnassaeus, emendatus. 242.	
roverfia. 116		248. Vide & Halicarnassensis.	
ipulatione. 354		Διόσκυρος, quis?	75
	556	Διστεῖ ἀδελφοί, sobrini.	493
21. 412. 428. 429.		Divortium per internuntios.	420
sacrilegi. 432		Divortii libertas, qualis olim?	436
406. 439		Divortii legitima causa, absentia virorum longa.	350
rginemm. 368		Dius Fidius.	75
	368	Dius camillus.	78
	77	Divum, id est, coelum.	75
	23	Doarium.	298
	344	Dolo malo facta auctoritas lege non habetur rata.	182
	393		
nupta. 406			
ta, ex mutatione do-			

B b

Domi-

INDEX.

<i>Domicilium etiam in villa.</i>	330
<i>Domicius, deus.</i>	57.371
<i>Domiduca, Iuno.</i>	51.56.85
<i>Domiducus, deus.</i>	57.371
<i>Dominium plenum, & non plenum.</i>	356.
<i>Esse alicujus.</i>	
<i>Dominii continuatio; successio.</i>	359
<i>Dominus, domina, quomodo de marito, & uxore intelligenda?</i>	343
<i>Dominus absque jure vita necisque, quis nam?</i>	345
<i>Dominus, & possessor.</i>	336
<i>Dominus bonitarius.</i>	357
<i>Domitianus cum Iulia fratris filia tanquam uxore palam versatur.</i>	237
<i>Donatus, notatus.</i>	302
<i>Donatio pupilla à tutore facta.</i>	211
<i>Donationis nomen. 295. dote minor. 296. 297</i>	
<i>Donationes. Munera. In concubinam collata. 42. quasi inter conjuges. 132. quasi ad conjuges. 210. inter conjuges. 34. 358. nulla. 407. 424. ante nuptias. 115. propter nuptias. 380</i>	
<i>Donationes invalida.</i>	182. 218
<i>Δόρυ, κώρυς.</i>	47
<i>Dos, an donationum species, vel contractus? 361. 362. donatione major. 296. 297. an osculo amittatur? 307.</i>	
	<i>Dos,</i>

<i>Dos, & matri-</i>
<i>Dotis petitio</i>
<i>183. promissum. 261.</i>
<i>362. & ritum, ante u-</i>
<i>Dotis nomine</i>
<i>Dotis nomine, non in domo</i>
<i>Doti dicta.</i>
<i>Dotem dicere, p-</i>
<i>Dotes inanes in incestuum.</i>
<i>Dotalicium, dote</i>
<i>Ducere. Uxorem</i>
<i>Ducere, & nubere</i>
E <i>Logii, titulus</i>
<i>Emancipatio</i>
<i>civiles actus.</i>
<i>Emancipata ab</i>
<i>Emancipatus in</i>
<i>cens.</i>
<i>Emancipati justum nuptias</i>
<i>Emancipatio pa-</i>
<i>Emancipationis</i>
<i>Emere, provincia</i>
<i>E' πωλῆα. 109.</i>
<i>314. 315</i>

I N D E X.

Dos, & matrimonium.	209.218
Dotis petitio. 114. dictio, promissio. 182.	
183. promissio, & futurum matrimo-	
nium. 261. datio. 181. 182. 183. forma.	
362. & ritus. 292. & natura. 361. no-	
men, ante usucapionem.	117
Dotis nomine praestita.	356
Dotis nomine, id est, in bonis suis tantum,	
non in dominio.	361
Doti dicta.	356.357.361
Dotem dicere, promittere.	293
Dotes inanes injustarum nuptiarum, &	
incestarum.	131
Dotaliciū, dotarium.	298
Ducere. Uxorem.	
Ducere, & nubere.	58

E.

E Logiū, titulus, inscripti lupanarii. 166	
Emancipare, & adoptare, contrarii	
civiles actus.	127.208.232
Emancipata abduci a patre non potest. 453	
Emancipatus injussu patris uxorem du-	
cens.	454.455
Emancipati justas citra parentum consen-	
sum nuptias contrahunt.	262
Emancipatio patriam solvit potestatem. 447	
Emancipationis rescissio.	264
Emere, provincialibus interdictum.	217
E πώλησις. 109. 300. postridie nuptiarum.	
314.315	B b 2
	Epitha-

INDEX.

Epithalamiorum usus priscus.	373
Epula geniales.	93
Errata typographica. pag. 68. l. II, nox du-	
Pag. 365, lin. 2, ita legendum: datum,	
excusari posse, licet se im-	Pag. 497.
lin. ult., filia uxoris patris tui, cogna-	
Pag. 503, lin. 8 à fin., quinto gradu	
num-	Pag. 514, l. 4 à fin., conferri
Esse in bonis ejus, & fieri ejus.	38. 335. 356
E'ξάδελφοι, consobrini.	493
Exharedationis justa causa an matrimo-	
nium contractum contra parentum vo-	
luntatem?	454. 455
E'ξωγαία.	299
Extramurana meretrices.	163
Eὐγενὴς, ingenuus.	154

F.

Faces nuptiales. 65. 66. 68. 69. 89. 319. 329	
Factum, non voluntas, apprehenditur.	
de artium ludicarum exercitio.	150
Familia emptor.	352. 353
Far, quid? 18. an ξα? 332. nuptiarum &	
sacrificiorum.	15. 16. 20. 331
Februarius, infernalis mensis, reliquorum	
mensum confrater. 48. 55. ejus nonnulli	
dies nuptiis habiti ominoſi. 13. 48. paren-	
talia nempe.	312
Feria, nuptiis religiosa & infausta.	313
Fescennini versus.	102. 104. 321. 374
	Festus,

Festus, emend.	
Fidius Hercules.	
Filiario, adigna-	
vidua.	
Filius, quis?	
Filii appellationis	
nepos.	
Filiorum cona-	
partus.	
Filiorum & fili-	
idem juris.	
Filiorum gener-	
Filii naturales.	
Filii & filia pro-	
tutorum.	
Filiorum nubent-	
Filias abducendi	
qua sine ejus	
Flagella, servile	
Flameum, velu-	
luteum.	
Flamines, & fl.	
Flaminius, cam-	
Fœmina. Mulie-	
Fœmina, & ser-	
gradu habita-	
Fœnus exercere,	
217	
Fornicaria, mē	

INDEX.

373	<i>Festus, emendatus.</i>	519
93	<i>Fidius Hercules, Σάγχετ.</i>	74.75
8.1.11, nox du-	<i>Filiario, adgnatio, cognatio, suitas, indi-</i>	
dum: datum,	<i>vidua.</i>	548
im-Pag. 497,	<i>Filius, quis?</i>	527
ris tui, cognata	<i>Filii appellatione continetur & filia, non</i>	
quinto gradu	<i>nepos.</i>	129
, conferri	<i>Filiorum conditio, & honor, natalibus</i>	
us. 38.335.356	<i>partus.</i>	127.128.129
493	<i>Filiorum & filiarum, emancipatorum, non</i>	
a an matrimo-	<i>idem juris.</i>	265
a parentum vo-	<i>Filiorum genera.</i>	456.457
454.455	<i>Filii naturales.</i>	529.530.537.555
299	<i>Filii & filia provincialium. 220. 221. &</i>	
163	<i>tutorum.</i>	222.223
154	<i>Filiarum nubentium jura.</i>	447.448
8.69.89.319.329	<i>Filias abducendi jus an patri competat,</i>	
apprehenditur.	<i>qua sine ejus voluntate nupsisset?</i>	267
exercitio. 150	<i>Flagella, servile supplicium.</i>	148
352.353	<i>Flameum, velum nubentis Flaminica.</i>	58.
nuptiarum &	<i>luteum.</i>	61
15.16.20.331	<i>Flamines, & flaminica.</i>	80
nsis, reliquorum	<i>Flaminus, camillus.</i>	79
55. ejus nonnulli	<i>Fœmina. Mulier.</i>	
pos. 13. 48. paren-	<i>Fœmina, & servi, eodem apud barbaros</i>	
312	<i>gradu habita.</i>	345
infauſta. 313	<i>Fœnus exercere, provincialibus interdictū.</i>	
102.104.321.374	217	
Festus,	<i>Fornicaria, πορν.</i>	161
	Bb 3	Fortu-

INDEX.

Fortunatis vel trimestres nasci liberos.	280
Fratrii filia an ducere liceat?	246.476.500
Fratrii duorum eade conjux.	243.246.500
Fulgentius Placiades, emendatus.	76
Funalia. Faces nuptiales.	
Furiosus, & absens pater, in qua re similes?	448.449
Furiosi, inter invitos.	194
Futinus, deus.	370

G.

Γαμήλιος & Iuno.	52
Generi & nurus adoptio.	465
Geniales epula. 93. tada. Faces.	
Genitrix, mater.	502
Genius, deus.	373
Γνήσιοι, justiliberi. 528. legitimi.	552
Γνήσιος ποιεῖται, legitimari.	552
Gradus sextus cognatorum.	484.485
Gradus quarius cognationis secundum canonistas, octavus secundum jus civile.	494
Gravida. Prægnans.	
Grundiles lares.	369

H.

Hæredes sui.	35.446
Hæredum successio ad septimum usque gradum. 482. & decimum.	485
Halicarnassensis, emendatus.	75
Halicarnassensis interpres notatus & emendatus.	75
Hæsta,	

Hæsta, summa
celibaris.
Hæsta & 2
Heracii illici
tio.

Hercules, Fidi
Hesychius, em
Ipsæ oi è π' oi
Honorius duar
alteram, in
Honestas nupt
Honestatis pul
Honor & rez
ralis. 445.4
Humores qua
gradus probi
Hymenæus.
Υπομένει. 298

I
Ius, nupti
Ignis & aq
Ignorans, &
Imperitia, id
216.217
Impuberum n
liorum pe
Incesta. Nup
Infantes, int
Ingenuus, &

INDEX.

<i>Hasta, summa armorum & imperii.</i>	47.
<i>coelibaris.</i>	46
<i>Ἡμίχαμ & γυνή.</i>	340
<i>Heraclii illicita cum fratris filia conjun-</i>	
<i>ctio.</i>	237
<i>Hercules, Fidius, Σάκχλ &.</i>	73.74
<i>Hesychius, emendatus.</i>	240
<i>Ἰεπεῖς οἱ ἐπ' οἰωνοῖς.</i>	44
<i>Honorius duas Stiliconis filias, unam post</i>	
<i>alteram, in matrimonio habuit.</i>	247
<i>Honestas nuptiarum, quid requirat?</i>	385
<i>Honestatis publica ratio.</i>	461
<i>Honor & reverentia, legis aequitas natu-</i>	
<i>ralis. 445. 447. Sanguinis.</i>	
<i>Humores quatuor in corpore, & quatuor</i>	
<i>gradus prohibitorum connubiorum.</i>	483
<i>Hymenaeus.</i>	95
<i>Υπόζωλον. 296. Υπόζωων χωρίον. 297.</i>	
<i>I.</i>	
<i>Idus, nuptiis infausa & religiosa.</i>	313
<i>Ignis & aqua nuptiarum.</i>	89. 326. 350
<i>Ignorans, & invitus. Patronus.</i>	
<i>Imperitia, id est, juris legumque inscitia.</i>	
<i>216. 217</i>	
<i>Impuberum nuptia nulla. 406. Sponfa-</i>	
<i>liorum personæ.</i>	
<i>Incesta. Nuptiæ.</i>	
<i>Infantes, inter invitos. 194. quinam?</i>	417
<i>Ingenuus, Ὀγενής. 154. quis.</i>	156. 527
<i>B b 4</i>	
<i>Inge-</i>	

afci liberos. 280
246. 476. 500
r. 243. 246. 500
atus. 76
in qua re simi-
448. 449
194
370
52
465
da. Faces.
502
373
552
552
484. 485
is secundum ca-
u jus civile. 494
369
35. 446
septimum usq;
485
um. 75
us. 75
notatum & e-
75
Hasta,

I N D E X.

<i>Inscripta cella, lupanarium.</i>	164
<i>Invitus. Patronus.</i>	
<i>Isidorus, notatus.</i>	56
<i>Iterduca Iuno.</i>	51.56.85
<i>Iudicata rei authoritas.</i>	156
<i>Iuga Iuno.</i>	55.56
<i>Iugales, dii. 371. Tada. Faces.</i>	
<i>Iugatinus, deus.</i>	57.371
<i>Iuglandes, Iovis glandes.</i>	101.374
<i>Iugum conjugatorum, quale?</i>	56
<i>Iulia lex, de maritandis ordinibus, explicata. 120.122.129.142.145.150.170.183</i>	
<i>Iulianus Patricius, emendatus.</i>	204
<i>Iunia lex.</i>	290
<i>Iunia idus, fausti nuptiis dies.</i>	14.313
<i>Iunii mensis etymon.</i>	54
<i>Iuno, sorore dulcior. 374. Cinxia. 50.</i>	
<i>51.56.85.370. Curitis. 47.48. Domiduca. 51.56.85. Γαμήλιαι, vel Γαμηλία. 52.53. Iterduca. 51.56.85. Iuga, Ζυγία. 55.56. Τελεία. 51.52. & Τελείας</i>	
<i>victima. 53. Vnixia.</i>	51.56.85
<i>Iupiter Τελειος.</i>	52
<i>Iure gentium, id est, usu.</i>	350
<i>Iure quaesiti, iusti liberi.</i>	528
<i>Ius dominii, & matrimonii.</i>	344
<i>Ius gentium ad barbaros se non extendit.</i>	
469.	

Ius plenum, &
Ius naturale,   contra inceſſum
Iuſſum, volumus
Iuſſus verbum
    nio à filio co
Iuſti, legitimi.
Iuſtinianici ſæc
Iuſtinianus, en
539.540.

Κάδωλοι, κα
Κάλαθ^ο.
Κάμαρα, ιμραν
Καταργημετον ε
Κεασπιον.
Κυελα, quenam
Κυε^ο, εδισ
Κυελοι, tutore
Κυεις, δνευ.

Lactantius,
Lanarum,
Lanificia, matr
Largitates spon
Lares grundile:
Lectus nuptial
Legatum inuti
Legitimati, su

I N D E X.

Ius plenum, & ius Quiritium.	347
Ius naturale, non scriptum, sed natum.	
contra incestum.	225.229
Iussum, voluntas.	260
Iussus verbum patris familias in matrimo-	
nio à filio contrahendo.	449
Iusti, legitimi.	41
Iustinianici sæculi macula.	565
Iustinianus, emendatus. 515.520. notatus.	
539.540.	

K.

Κάδολοι, camilli.	81
Κάλαθον.	99
Κάμαρα, lupanar.	161
Καταγρημνητὸν ἐπιταλάμιον.	373
Κεράσιον.	97
Κυρία, quam Epicteto?	344
Κύριον, & δεσπότης.	346
Κύριοι, tutores.	31
Κύρις, δόρυ.	47

L.

Λατάντιος, emendatus.	106
Λαναρύμ, superstitiosa religio.	84
Λανificia, matronarum præscarum cura.	99
Λαγίται, sponsalicia.	303.311.312
Λαρες grundiles.	369
Λεβίς nuptialis. 104. 105. genialis.	373
Λεγάτυμ inutile.	36
Λεγιτάτι, sui.	547

B b 5

Legiti-

I N D E X.

<i>Legitimatio.</i>	549. 550. 551. 552. 553. 554.
<i>adoptio.</i>	562. <i>vetus; & nova.</i> 563
<i>Legitimi, iusti.</i>	41
<i>Lex emendata.</i>	392
<i>Leges, notata.</i>	505. 550. 551
<i>Lex Papia, Popæa.</i>	400. 401. <i>Julia.</i>
<i>Lex pro aliquo scripta, contra eum valere non debet.</i>	264
<i>Legis beneficio indignus, qui commisit contra.</i>	190
<i>Legis non verba tantum, sed paritas & sententia, ac reciproca consequentia, spectanda.</i>	402. 403. 464. 466. 470. 472. 474. 487. 488. 490. 497. 498. 501
<i>Leges ea, quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, spectant, non quæ ἐν τῷ ἁπλοῦς.</i>	177
<i>Leges. Sumptuariæ.</i>	
<i>Lena, quanam?</i>	156. 157
<i>Libellum repudii mittere.</i>	420
<i>Liberi iniusti.</i>	453. <i>quorum natales parentum deteriore sequuntur sortem & conditionem, ut conclusio in syllogismis.</i> 119. 440. 530. 537. 547.
<i>Liberi iusti, γνήσιοι.</i>	528. <i>patrem sequuntur.</i> 489. 527. <i>sub potestate, & emancipati.</i> 384
<i>Liberorum jus, & solidi capio.</i>	180
<i>Liberis suscipiendis quanam ætas idonea.</i>	
173	

Liberta

Liberta divor
Liberti, quina
Libertini & l
admissa.
Libertus inger
Limen, Vesta
Livius, emen
Lombardus, t
Lucius Tarqu
Aruntis fr
Luctus tempu
Ludovicus Vi
Lugere, in qu
Lupanaris vo
Luparia.
Lydiæ cantus m

M *Ajugena*
cis.
Maius mensis
Mancipationu
Mancipatio se
Manturna, de
Manumissio
Marcus Cato
Marcus Cato
mendatus.
Marcus Crass
duxit.

INDEX.

<i>Liberta divortium.</i>	194
<i>Liberti, quinam fiant cives Romani?</i>	255
<i>Libertini & liberti alieni adrogatio non admissa.</i>	138
<i>Libertus ingenuus.</i>	139
<i>Limen, Vesta sacrum.</i>	87.329
<i>Livius, emendatus.</i>	243.355
<i>Lombardus, notatus.</i>	425.433
<i>Lucius Tarquinius Superbus; & Tullia, Aruntis fratris uxor.</i>	239
<i>Luctus tempus.</i>	273.274.275
<i>Ludovicus Vives, notatus.</i>	53
<i>Lugere, in quasnam cadat?</i>	407.424
<i>Lupanaris vocabulum.</i>	161
<i>Luparia.</i>	163
<i>Lydii cantus modus querulus.</i>	95

M.

M <i>Ajugena, sponsaliorum numen, pris-</i> <i>cis.</i>	289
<i>Maius mensis nuptius infustus.</i>	11.312
<i>Mancipationum sollemnia.</i>	25
<i>Mancipatio senum coëmtionalium.</i>	35
<i>Manturna, dea.</i>	57.371
<i>Manumissionis iura.</i>	184
<i>Μάραυσις, & σέσις.</i>	243
<i>Marcus Cato in Originum fragmentis, e-</i> <i>mendatus.</i>	73
<i>Marcus Crassus fratris defuncti uxorem duxit.</i>	243

Maritus.

Liberta

I N D E X.

<i>Maritus. Vir. quando?</i>	431.	<i>qualis domi-</i>
<i>nus?</i>	345. 347.	<i>pater familia. successor, &</i>
<i>hares in bonis uxoris.</i>	358. 359. 360	
<i>Mariti eligendi ambiguitas arbitrio judicis</i>		
<i>committenda.</i>	448	
<i>Mariti deductio.</i>	330	
<i>Maritorum novorum sumptus in convi-</i>		
<i>via & sportulas erogandi.</i>	94	
<i>Martianus felix, emendatus.</i>	50. 51	
<i>Martii mensis. Saliorum.</i>		
<i>Masiniſſa rex poſt octoginta ſex annos Me-</i>		
<i>thymnum genuit.</i>	176	
<i>Matertera patris adoptivi, filio extranea.</i>		
464. & <i>mater.</i>	462	
<i>Mater, qua vulgo concepit.</i>	528	
<i>Matris turpitudine præ patris ſpectata.</i>	141	
<i>Mater. Mulier.</i>		
<i>Mater familias. 15. 333. 336. quanam?</i>	25.	
26. & <i>qualis?</i>	358	
<i>Matris familias bona omnia, dotis nomi-</i>		
<i>ne, viri ſunt.</i>	356	
<i>Matrimi pueri.</i>	72. 79. 318. 331. 372	
<i>Matrimonium. Nuptiæ. Sponſalia. quid?</i>		
316. 436. <i>unde dictum?</i>	26.	<i>mente coëun-</i>
<i>tium, non tabulis, contrahitur.</i>	42	<i>per</i>
<i>as & libram.</i>	334. 351. 352.	<i>juſtum, an</i>
<i>dirimi poſſit, debeat ve?</i>	135. 136.	<i>injuſtū,</i>
<i>ſed convaleſcens.</i>	451. 453.	<i>provincialiſſ.</i>
217. 220. <i>contra parentum voluntatem</i>		
	con-	

<i>contractuſſ</i>	
<i>tionis cauſſa</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonii ſo</i>	
<i>Matrimonio in</i>	
<i>idonea, vel</i>	
151. 152. 153.	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonia ſo</i>	
<i>Matrimonia ſa</i>	
<i>Matrimonia b</i>	
<i>tria poteſtati</i>	
<i>Matrimoniorum</i>	
<i>rendi.</i>	174. 2.
440. 442. ſe	
<i>rendarum i</i>	
<i>da.</i>	428. ea
<i>quale?</i>	383. in
<i>Matrona, quæ</i>	
<i>Medos. Quid?</i>	
<i>Medoximus, ſe</i>	
<i>Mens. Vide. Aff</i>	
<i>Menſia lex, nat</i>	
<i>Mentio, punſia</i>	
<i>Hum.</i>	

INDEX.

qualis domi-
ia, successor, &
358. 359. 360
arbitrio judicis
448
330
tus in convi-
i.
94
s. 50. 51
sex annos Me-
176
filio extraneu.
462
528
pectata. 141
6. quam? 25.
358
ia, dotis nomi-
356
79. 318. 331. 372
ponsalia. quid?
6. mente coëun-
abitur. 42 per
2. justum, an
35. 136. injus-
3. provincialiū.
um voluntatem
con-

contractum, 450. an justa exhareda-
tionis causa? 454. 455
Matrimonium, & consuetudo. 40
Matrimonium, & contubernium. 471
Matrimonium, & dos. 209. 218
Matrimonium, & nuptia. 435
Matrimonii soluti jura. 362
Matrimonio ingenuorum quamam persona
idonea, vel secus? 116. 117. 119. 120. 140.
151. 152. 153. 155. 170. 171. 172. 173.
Matrimonium captivitate solvi. 197. 200
Matrimonium confarreare. 19
Matrimonia sollempnibus stabilita. 108
Matrimonia farreacea. 332
Matrimonia bene concordantia jure pa-
tria potestatis non cōturbanda. 267. 349
Matrimoniorum verus finis, liberi qua-
rendi. 174. 290. 437. 438. persona. 437.
440. 442. species. Vide, Uxorū qua-
rendarum modi. honestas consideran-
da. 428. ea quid requirat? 447. jus,
quale? 383. injustorū ratio & causa. 212
Matrona, quamam? 25. 26. uxor. 40
Medios Pidi &. 75
Medioximus, semideus. 77
Mens. Vide, Affectus.
Mensia lex, natura derogans. 119
Mentio, μνησεία, μνησέως. 378. 379. & pa-
ctum. 380
Mercu-

INDEX.

<i>Mercurius, camillus.</i>	80
<i>Meretrix, & prostibulum.</i>	166
<i>Meretrices, publicarum libidinum victima.</i>	159.160
<i>Meretricum professio, apud adiles nomen edere suum coactarum. item vestimenta. 167. questus, vestigali obnoxius. 168. conditio.</i>	169
<i>Meritrice nati.</i>	557
<i>Methymnus, filius Masinissa, post annum eius octogesimum sextum natus.</i>	176
<i>Minor duodecim annis domum ducta, quomodo iusta uxor fiat?</i>	134
<i>Miscella lex.</i>	338
<i>Mynsūs, μυνσεῖα. mentio.</i>	
<i>Modestinus, emendatus.</i>	523
<i>Modius falsus.</i>	451
<i>Mola salsa. 17. farrea.</i>	18
<i>Moschopulus, emendatus.</i>	19
<i>Mosis interpretes quidam nuperi, notati. 498.</i>	
<i>Mulier, familia sua & caput & finis est. 490. nam liberi in familia earum non censentur.</i>	548
<i>Mulier in familiam mariti transiens; & adoptatus.</i>	355
<i>Mulier, & pupillus.</i>	29.365
<i>Mulieris perpetua tutela.</i>	344
<i>Mulieris libera consuetudo, matrimonium.</i>	
565	Mulie-

Mulieres, illi
 & pupilla, l
 Munera nuptia
 cia. 397. &
 Mutinus, deus
 Mutuam dare
 interdictum

 Nāzē, qui
 Nāscendi
 Natalium refecti
 Natales. Liber
 Natus ex viro n
 555.
 Natis ex damna
 debeant parere
 Naturalis filius
 mancipatus.
 libertinus m
 tus.
 Necessitudo, &
 Nefariorum nor
 Nepos non iussu
 tri tamen b
 spurio, an ha
 Nepotis, & nept
 monio, jura.
 vocum abusu

I N D E X.

<i>Mulieres, illicitis nuptiis maculantes sese ;</i>	
<i>Et pupilla, laqueis tutoris irretita.</i>	212
<i>Munera nuptialia.</i>	109. 110. 300.
<i>sponsalicia.</i>	397. Et <i>arra.</i>
	398
<i>Mutinus, deus.</i>	370
<i>Mutuam dare pecuniam, provincialibus</i>	
<i>interdictum.</i>	217

N.

<i>NāxG, quid?</i>	38
<i>Nascendi caussa.</i>	90
<i>Natalium restitutio.</i>	139
<i>Natales. Liberi.</i>	
<i>Natus ex viro marito, Et muliere soluta.</i>	
555.	
<i>Natis ex damnato concubitu an alimenta</i>	
<i>debeant parentes?</i>	558
<i>Naturalis filius, adoptivus.</i>	124. 126.
<i>emancipatus.</i>	127. in servitute
<i>quisitus, libertinus manet.</i>	138. ut Et emancipa-
<i>tus.</i>	127
<i>Necessitudo, Et adfinitas.</i>	403
<i>Nefariorum nomen, unde?</i>	332
<i>Nepos non jussu patris uxorem ducens, pa-</i>	
<i>tri tamen haeres adgnascens.</i>	447. ex
<i>spurio, an haeres instituatur?</i>	560
<i>Nepotis, Et neptis, in contrahendo matri-</i>	
<i>monio, jura.</i>	224. 259. 445. 446. 449.
<i>vocum abusus.</i>	505. 509. 510

Nepti

I N D E X.

- Nepti ex filio, cum adoptato non est con-
nubium. 466
Neptuni nomen. 58
Neronis Sporus. Pythagoras.
Nobilitas, quid? 548. spuriorum. 549
Nona, nuptiis infausta & religiosa. 313
Nonius Marcellus, emendatus. 91. nota-
tus, 394. 395. 514.
Notha filia dos. 542
Nothi. 528. 537. 540. 556. Vide, Spurii à pi-
topes. Hodierni patrem habent. 547. 548
Nothis an debeat aliquam legitima? 541
Noverca, patris proquina. 495
Nubere, quid? 58
Nubere, & nubes; à tegendo. 317
Nubentes. Nuptæ novæ.
Nuces spargi novis maritis consuetū olim.
100. quare? 101. 373. qua in tutela Io-
vis. 374.
Nuntium mittere. 407. 420.
Nupta nova, & desponsata, ex domicilii
mutatione discreta. 63. in altum tolli
solita, 69. & sublimis vehi, 70. & ma-
nu duci. 72. limen transsilliebat. 86. in
lectum collocata. 107
Nupta nova. Uxor. ades, earumque or-
natus. 81. postes. 84. 325. asses tres, ad
maritum delati. 81. 334. claves data.
88. 305. 351. 338. cultus. 46. 57. deductio
in

I
in cubiculum
natio. 85. u
stabantur.
Nuptæ, & spon
Nuptas novas,
in viri domu
Nuptia. Matri
de dicta? 316.
ra tada. 69.
contrabantur
tem. 439. in li
ter dicta. 460.
nium. 495. in
281. & in iusta
modo convale
gitima. 330. 331
432. in tempesti
Nuptia, & concu
Nuptia, & matr
Nuptia, & Spon
Nuptiarum cons
sumus potest
Nuptiarum dies.
nuptiarum, &
tiorum. 314. 315
rum frequentat
tres gradus. 414
tum pontificum
& ejus regula. 4

INDEX.

non est con-
466
58
as.
orum. 549
eligiosa. 313
tus. 91. nota-
542
de, Spuriū a pū-
abent. 547. 548
legitima? 541
a. 495
58
do. 317
consuetū olim.
a in tutela Io-
407. 420.
, ex domicili
in altum tolli
ebi. 70. & ma-
suebat. 86. in
107
, earumque or-
asses tres, ad
claves date.
46. 57. deductio
in

in cubiculum. 372. pellis lanata. 88.
unctio. 85. utensilia, qua ante illam ge-
stabantur. 78
Nupta, & sponsa, jura. 190
Nuptas novas, rapi solitum. 61. & traduci
in viri domum noctu. 62. 64. 65. 66. 68
Nuptia. Matrimonium. quid? 34. & un-
de dicta? 316. 317. & 52. sancta fede-
ra tade. 69. an inter absentes? 420. uti
contrahantur? 424. 425. ante puberta-
tem. 439. in linea recta in infinitum in-
terdicta. 460. cognatorum. 487. adsi-
nium. 495. incesta. 224. 226. 227. 228.
281. & injusta. 257. 273. 467. 473. quo-
modo convalescant? 132. 133. 134. 135. ille-
gitima. 330. 331. contra leges, stuprum.
432. intempestiva. 173. &c. 178
Nuptia, & concubinatus. 337
Nuptia, & matrimonium. 435
Nuptia, & Sponsalia. 429. 430
Nuptiarum consensus, eorum in quorum
sumus potestate, 258. vel non sumus. 262
Nuptiarum dies. II. 312. 367. & postridie
nuptiarum, & dies crastinus, vel repo-
tiorum. 314. 315. Nuptiarum deducta-
rum frequentatio. 94. aqua & ignis. 89.
tres gradus. 414. &c. jus antiquum, to-
tum pontificium. 468. jus Romanum,
& ejus regula. 469. nomen. 58. numina.
52. 57.

INDEX.

52.57. verba, cuius temporis?	406.	in-
justarum effectus.	131	
Nuptiis quanam aetas habilis?	112.	ante
quam tamen filiam locare permissum		
patri. 115. ac marito domum ducere.	134	
Nuptiales cana.	92.93	
Nuptiale pretium.	25	
Nutrix, non est mater.	502	
Nyctelia sacra.	370	
Νύμφαρχος.	318	
Νύμφος ἑταιρος.	317	
O.		
O bnuhere, quid?	58	
O brogari, quid?	178	
Observantia pudica ultra propinquitatis		
gradus in lege dei expressos.	493	
Οἰκημα, lupanar.	161	
Omina, auguria.	45	
Οὔτελα.	300.315	
Oscula solita, & quotidiana.	309	
Osculum sponsaliorum.	397	
Osculum, & suavius.	306.307	
Otho germanam in modum iuxta uxoris		
propalam habuit.	232	
Ovidius, notatus.	120	
Οὐλαὶ καὶ θυμὸς.	18	

P.

P acta puella, pacta nuptia, pactum ma-		
trimonium. 287. 378. 390. 394. Pa-		
cta		

Eta dotalia.
 Pactum, & me
 nudi nulla o
 etiam gravi
 Παῖδας ἐχεν, q
 Palam, quid?
 Panis farreus.
 Paphnutius ep
 omnes alios
 pinionem ad
 Papi lex. Iuli
 Papinianus, em
 Papyrius Cami
 fecit.
 Papyrii pueri pr
 trem, instanti
 senatu egissen
 Παρὰ μὲν.
 Παρὰ μὲν.
 Parentalia, nup
 Parentum pote
 351.444.444
 Παρὰ μὲν, spons
 Participem fieri
 ni juris.
 Partunda, dea.
 Partus. Liberi.
 Parvatis filiorum
 Pater, quis?

I N D E X.

mporis? 406. in-	<i>Et a dotalia.</i>	361
131	<i>Pactum, & mentio sponsaliorum.</i>	380
abilis? 112. ante	<i>nudi nulla obligatio. 426. 402. Pactiones</i>	
locare permissum	<i>etiam gravissima inter absentes.</i>	420
omum ducere. 134	<i>Παῖδες ἔχειν, quid?</i>	244
92. 93	<i>Palam, quid?</i>	158. 170
25	<i>Panis farreus.</i>	331. 332
502	<i>Paphnutius episcopus in Niceno concilio,</i>	
370	<i>omnes alios; aliter sentientes in suam o-</i>	
318	<i>pinionem adduxit.</i>	192. 193
317	<i>Papia lex. Iulia.</i>	
	<i>Papinianus, emendatus.</i>	533
58	<i>Papyrius Camiliam sororem gravidam</i>	
178	<i>fecit.</i>	232
ra propinquitatis	<i>Papyrii pueri prudens figmentum, quo ma-</i>	
cessas. 493	<i>trem, instantius percontantem quid in</i>	
161	<i>senatu egissent patres, elusit.</i>	270
43	<i>Παρανόμοι.</i>	289
300. 315	<i>Παράφρεσις.</i>	299. 356. 365
309	<i>Parentalia, nuptiis ominosi dies. 12. 48. 312</i>	
397	<i>Parentum potestas. 264. 348. 349. 350.</i>	
306. 307	<i>351. 444. 445. 447. 448.</i>	
odum iusta uxori	<i>Παρχος, sponsa conductor.</i>	318
232	<i>Participem fieri omnium bonorum; huma-</i>	
120	<i>ni juris.</i>	358
18	<i>Partunda, dea.</i>	57. 371
	<i>Partus. Liberi.</i>	
uptia. pactum ma-	<i>Parysatis filiorum controversia.</i>	126
378. 390. 394. Pa-	<i>Pater, quis?</i>	141. 527. 528. 529. 542
ta	<i>Patris</i>	

INDEX.

<i>Patris appellatione an avus comprehendatur?</i>	140
<i>Patria potestas. Abducere. Parentum.</i>	
<i>Patriciorum nomen.</i>	527
<i>Patrimi pueri.</i>	64.72.79.318.331.372.
<i>Patronus, in lege Iulia, quis? 184. ejus jura.</i>	185.186.191.194.
<i>Patronus invitus. 191. ignorans, & absens.</i>	192.193
<i>Patroni jus integrū conservandū.</i>	138.139
<i>Patruelium nuptia.</i>	477
<i>Patruī & amitæ, filii filieque fratris, adoptivorum, par ratio.</i>	466
<i>Paulus Diaconus, emendatus.</i>	252
<i>Paulus I.C., emendatus. 89.143. 515. 517. 518. notatus.</i>	505.555
<i>Peculium, quod ad virum, & quod ad mulierem.</i>	366
<i>Pecunia aliena numeratio.</i>	134
<i>Pellex.</i>	43.273.337
<i>Pellis lanata nova nupta.</i>	83
<i>Peregrini, ex civē Romana.</i>	118
<i>Petronius Arbiter, emendatus.</i>	167
<i>Πέρην, & ἀπὲρ Πέρην.</i>	294.295
<i>Ποσειδῶνι, naturales filii.</i>	535
<i>Pietas in parentes inæqualis potestatis, æqualis tamen.</i>	447
<i>Picumnus, vel Pilumnus, deus.</i>	46
<i>Πίσκος Ζεὺς. Fidius Hercules.</i>	75
	Plan-

<i>Plautus, emendatus.</i>	
<i>Πλάτων, & Πλάτος.</i>	
<i>Plutarchus, emendatus.</i>	86.87
<i>Plutarchi interitus.</i>	
<i>Pœnitentia a peccato abolet.</i>	
<i>Pœtætarum assensio notata.</i>	
<i>Polliceri, & pollicari.</i>	
<i>Polygamia. Usus.</i>	
<i>Pompa nuptialis.</i>	
<i>Popæa lex. Iulii.</i>	
<i>Porcus, nuptialis.</i>	
<i>Porca nuptialis.</i>	
<i>Possessio. Usus.</i>	
<i>Possessor. & dominus.</i>	
<i>Postum ornatus.</i>	
<i>Prægnans, an possit?</i>	
<i>Prætextatus serpens.</i>	
<i>Præmatici, notati.</i>	
<i>Præma mater, a præmiis.</i>	
<i>Priapus, deus, & Priapus.</i>	
<i>terriculamen.</i>	
<i>Privigna, cognata.</i>	
<i>Προβύλα.</i>	
<i>Proculianorum.</i>	
<i>Promittendi. Sp.</i>	

X.
 vus comprehendenda-
 140
 ere. Parentum.
 527
 2.79.318.331.372.
 , quis? 184. ejus
 185.186.191.194.
 ignoraus, & ab-
 192.193
 servandū. 138.139
 477
 iaque fratris, ado-
 466
 datus. 252
 a. 89.143. 515.517.
 505.555
 n, & quod ad mi-
 366
 io. 134
 43.273.337
 88
 a. 118
 ana. 167
 madatus. 294.295
 535
 alis potestatis, a-
 447
 us, deus. 46
 cules. 75
 Plan-

I N D E X.

Plautus, emendatus.	509
Πλάτωνος, casaries.	323
Plutarchus, emendatus. 53.54.55.77.78.	
86.87	
Plutarchi interpres, notatus. 52.53.251	
Pœnitentia antea cta vita maculam non abolet.	223
Poëtarum assentatoria natura in Ovidio notata.	120
Polliceri, & promittere.	293.294
Polygamia. Uxores duas.	
Pompa nuptialis.	317
Popæa lex. Iulia.	
Porcus, nuptiis immolari solitus.	20
Porca nuptialis.	368.369
Possessio. Usus.	
Possessor, & dominus.	336
Postium ornatus in nuptiis.	84.325
Pragnans, an in alius manum convenire possit?	277
Prætextatus sermo.	321
Pragmatici, notati.	555
Prema mater, dea.	57.371
Priapus, deus. 371. ejus fascinum. 105. & terriculamentum.	106
Privigna, cognata vitrici.	498
Πρωγυα.	313.314
Proculianorum secta.	438
Promittendi. Spondendi.	
Promis-	

INDEX.

Promittere, & polliceri.	294
Promissa puella.	287
Promissio nimia invalida. 181. 182. conditionalis, obligationem suspendit.	433
Pronubi.	289
Pronuba. 290. 372. nuptam in lectum collocare solita.	107
Πρωτόλεια, quid sint?	240
Propinqui, quinam?	486. 487. 495
Propinquitas, & cognatio. 485. 486. Vide Cognationis.	
Προσφεικτήρια.	300
Prostibulum, & meretrix.	166
Prostibulorū nudorum prostandi mos.	167
Προτέλεια. 52. quid? 240. τί. & ἀπρότελεια.	286
Προθεσμία τῶν γάμων.	312
Provincialis mulier quomodo in uxorem possit duci officium gerenti?	220
Provincialis mulier, & pupilla. 218. 219	
Provincialium filii & filiae. 220. 221. potestas. 443. sponsalia, nuptiaeque.	386
Provincialibus, quae interdicta?	217
Proxenetæ.	288
Pubertatis astimium ex annis.	438
Pudentilla cum viri mortui fratre tabulas facit nuptiales.	245
Puella suburrana.	162
	Pueri

Pueri patrimi,
Pulsis usus prius
frequentior.
Pupillus, & m
Pupillorū ius in
Pupilla, laqueus
mulieres, il
seje. 212. &
219
Pupillarum nu
212. 455. 456
Puriter facere;
Pythagoras Ner

Quasillum.
Quasi adfini
Quasi conjuges.
Quasi extranea
Quasi filius.
Quasi ingenuus
Quasi nepos.
Quasi patroni.

Radi comam,
Ratio natur
nitus indita at
cestum.
Recepticia bona.

INDEX.

294	<i>Pueri patrimi, & matrimi.</i>	64.65.72
287	<i>Pultis usus priscis Romanis, quam panis, frequentior.</i>	17
181.182. condi-	<i>Pupillus, & mulier.</i>	29.365
suspendit. 433	<i>Pupillorū jus in nuptiis promittendis.</i>	385
289	<i>Pupilla, laqueis tutoris irretita; & cetera mulieres, illicitis nuptiis maculantes sese.</i>	212. & provincialis mulier. 218.
am in lectum col-		219
107	<i>Pupillarum nuptia prohibita.</i>	204.205.
240		212.455.456.457.
486.487.495	<i>Puriter facere; sacrificare.</i>	327
485.486. Vide	<i>Pythagoras Neronis.</i>	58.59.64
300		Q.
166	<i>Q</i> uasiillum.	97
ostandi mos. 167	<i>Q</i> uasiadfnitas.	499
40. m. & c. p. n.	<i>Q</i> uasi conjuges.	210
286	<i>Q</i> uasi extranea persona.	210
312	<i>Q</i> uasi filius.	128.129
modo in uxorem	<i>Q</i> uasi ingenuus.	156
enti? 220	<i>Q</i> uasi nepos.	129
pupilla. 218.219	<i>Q</i> uasi patroni.	186
ia. 220.221. pote-		R.
uptiaque. 386	<i>R</i> adi comam, lugentium.	325
rdicta? 217	<i>R</i> atio naturalis, animis nostris divi-	
288	<i>nitus indita atque impressa. contra in-</i>	
annis. 438	<i>cestum.</i>	225.229
tui fratre tabulas	<i>Recepticia bona.</i>	299
245		Rela-
162		
Pueri		

INDEX.

Relatio. Legis.	
Religiosa, id est, infausta nuptiis dies.	313
Remancipata.	36
Repentalia.	109
Repotia.	109.314.315
Repromittendi. Spondendi.	
Repudium sine causa, adulterii crimē.	429
Repudium, & ejus multa.	311
Repudium infectum.	431
Repudium, quodnam tempus exigat expectandum priusquam in alius manum conveniat repudiata?	277
Repudium per internuncios.	420
Repudium mittere.	407
Repudii formula. 401. & sollemnitās.	430
Rei judicata autoritas.	156
Res uxoria.	355.365
Reverentia. Honor. Sanguinis.	
S.	

Sacra nuptialia. 351. nyctelia. 370. eorum molestia. 352. & interemptio. 353. 354	
Sacrificia nuptialia.	367
Saliorum dies, nuptiis infausti habiti. 13. 312	
Salsa fruges.	17. 18
Saltationes, sacrificia.	367
Salutationes perfunctoria. 309. & quotidiana.	310
Salycetus, notatus.	555
Sanctiale x.	22
San-	

Sanctitas no
agnatos.
affines.
Sanguis, Sa
74.75. f
Sangi Fidiu
Sanguinis r
Sanguinis
508
Sanguinis
475. Ho
Sanguis, &
Sarcola IC
Scortatio,
Semones di
Senatoris fi
Senatus con
455.456
Senex capt
sui. 352
Senes com
Senum ger
Sepulcroru
Servus do
Servus ho
197
Servus vi
Servum n
ejus bo

nuptiis dies. 313	Sanctitas nominum & appellationum inter	
36	agnatos. 461. 467. & cognatos atque	
109	affines. 490	
109. 314. 315	Sanguis, Sancus, Saga, Σάγχις. 72. 73.	
ndi.	74. 75. semideus. 77	
ulterii crimē. 429	Sangi Fidii simulacrum. 76	
ta. 311	Sanguinis ratio, vera cognatio. 460	
431	Sanguinis communio, naturalis cognatio.	
mpus exigit expe-	508	
in alius manum	Sanguinis reverentia, quantum valeat?	
277	475. Honestas, Honor.	
ios. 420	Σέβας, & μὲγας. 243	
407	Scavola IC., emendatus. 89	
& solemnitas. 430	Scortatio, an lege damnata? 556. 558	
156	Semones dii. 76. semidei. 77.	
355. 365	Senatoris filius. 124	
nguinis.	Senatusconsultum de pupillarum nuptiis.	
ctelia. 370. eorum	455. 456. 457.	
teremptio. 353. 354	Senex capularis, testatoribus aliquibus u-	
367	sui. 352. 353. coëmtionalis. 354	
uusti habiti. 13. 312	Senes comitiales. 355	
17. 18	Senum generantium exempla. 176	
367	Sepulcrorum iura. 354	
a. 309. & quoti-	Servus dotalis. 362	
310	Servus hostium factus, pro nullo habetur.	
555	197	
22	Servus vitio liber. 451	
San-	Servum non fuisse domini, sed tantum in	
	eius bonis. 335. & quei domini fiat? 340	
	C c Servi,	

INDEX.

<i>Servi, & fœmina, eodem apud barbaros habitæ gradu.</i>	345
<i>Servi, qui cives Romani efficiuntur.</i>	254
<i>Servæ partus, servus.</i>	530
<i>Servitus libera mulieris.</i>	347
<i>Servius, emendatus. 26. notatus. 56. 302.</i>	
340. 341. 391. 393	
<i>Sextus Pompeius Ruffus, emendatus. 75. 79</i>	
<i>Silentium, quandoque pro jussu & consensu.</i>	260
<i>Simplones, vel Simpulones, sponso- rum amici.</i>	371. 372
<i>Simpulum, quale vas?</i>	372
<i>Sisinnius, notatus.</i>	476
<i>Sobrini filia, ἀνερψία.</i>	494
<i>Sobrini, διοξάδεσφοι.</i>	493
<i>Sobrinorum & sobrinarum diu Roma ignorata conjugia. 250. probata. eorum- que nati nataque quo gradu distent?</i>	494
<i>Socci nova nupta.</i>	57
<i>Socia sacrorum nulli patrifamilias invito adsciscenda.</i>	384
<i>Societas leonina.</i>	358
<i>Societas matrimonii, & negotiationis, comparata.</i>	430. 431
<i>Societas vita, quodammodo dominā facit.</i>	34. 359
<i>Socinus, notatus.</i>	555. 557
	Solidi

Solidi capio.
 Sorbonista,
 Sororum sp
 Sororum di
 prohibita
 Sororis ger
 Soror consa
 adoptivo
 Sō pro sol
 SP, sine pa
 526
 Spartianus,
 Sperata nup
 286. 287.
 Spina alba n
 ma.
 Spondendi,
 verba, fi
 continen
 Sponsus, spo
 salia. II
 Sponsus. 30
 cultus.
 Sponsa. 390.
 Sponsa, & fl
 Sponsa, &
 Sponsa affes
 domum
 329.

I N D E X.

apud barbaros
345
fficiuntur. 254
330
347
otatus. 56. 302.
endatus. 75. 79
o jussu & con-
260.
Sponsorum a-
371. 372
372
476
494
493
diu Roma ig-
obata. eorum-
gradu discent?
57
familias invito
384
358
negotiationis,
430. 431
domina facit.
555. 557
Solidi

Solidi capio. 179. 180
Sorbonista, notati. 433
Sororum species tres. 489
Sororum duarum nuptia. 247. omni modo
prohibita. 499
Sororis germana incestus. 232
Soror consanguinea patris adoptivi, filio
adoptivo amita. 465
Σοῦ pro σοῖ, in Matth. c. I, v. 20. 410
SP, sine patre, justo scilicet; id est, spurius.
526
Spartianus, notatus. 475. 505
Sperata nuptia. Sperata puella. & Speratus.
286. 287. 394. 395
Spina alba nuptiarum facibus auspiciatissi-
ma. 65. 66. 67
Spondendi, promittendi, repromittendi,
verba, futuri temporis demonstrationem
continent. 422
Sponsus, sponsa, ante nuptias, & post spon-
salia. II 5. eorum nomina. 2. 377
Sponsus. 302. gener. 410. ejus definitio. 422.
cultus. 322
Sponsa. 390. 394. designata uxor. 410
Sponsa, & sponsalia. 287. 300. 301. 302
Sponsa, & uxor. 403. 430
Sponsa asses tres nuptiales. 334. ingressus in
domum mariti. 328. raptus in nuptiis.
329.

I N D E X.

- Sponsa, & nuptia, jura. 190. Uxoris.
 Sponsa velari solita. 310. 311
 Sponsalia, an contractus? 401. in diem con-
 trahuntur. 433. an jure, vel sub condi-
 tione, contrahantur? 432. 433. quid? 427.
 ea quid faciant? 439. 440
 Sponsalia, & nuptia. 429. 430
 Sponsalia de futuro, & presenti. 426
 Sponsaliorum verba, cujus temporis? 396.
 406. 411.
 Sponsaliorum nomen. 1. 2. 285. etymologia,
 stipulatio, & definitio. 377. 378. 379.
 380. 422. forma. 388. 390. 395. 396. 397.
 398. consensus. 6. atas. 8. 11. jus. 399.
 402. 403. 407. jura, ex lege Mosaica &
 Christianorum. 408. quatuor. 413. 414.
 quanam obligatio? 401. 402. 427. 433.
 persona. 381. 386. 387. 412. 414. 417.
 419. ὁλοξία. 411. 412. 419. 420. 421.
 coena. 93. hora. 314
 Sponsaliorum & nuptiarum aequalis vis &
 communio. 387. 403. 405. 412. 413. 414.
 differentia in re & tempore. 406. 422.
 427.
 Sponsalibus an renuntiare liceat? 429
 Sponsalicia poena. 399. 400. 403. 418. 430
 Sporus. Pythagoras.
 Spurius, a notho, & naturali, distinctus.
 555. bastardus. 561
 Spuri

Spurii. No
 Spurii. 258.
 nis expen
 trem hab
 538. 539.
 Spuriorum
 visiones.
 heredita
 conditio
 origo.
 Stipulatio n
 vicissim.
 Stipulation
 acnovu
 Stipulation
 Stuprum. 4
 Suavium, &
 Subarrare.
 Subigus pa
 Submaenia
 Suburrana
 Successio; co
 ca inter
 Suidas, em
 Sunitas, 54
 adgnat
 Sumptuar
 Zwoon, &c.

INDEX.

Spurii. Nothi. Vulgo quaesiti.	
Spurii. 258. ἀπαρτορες. & ideo agnationis expertes. sed cognationem per matrem habent: & cives sunt Romani.	527
538. 539. 540. nobilesque.	547
Spuriorum nomen. 526. definitio. 527. divisiones. 529. 534. 537. 540. adoptio. 562. hereditates. 543. 550. 552. jus. 538. 561. conditio & nobilitas. 541. 546. 547. origo.	548
Stipulatio nulla sine praecedente pacto. non vicissim.	378
Stipulationis in sponsalibus jus singulare ac novum.	401
Stipulationes in diem.	433
Stuprum. 40. quid?	432
Suavium, & osculum.	306
Subarrare.	305
Subigus pater, deus.	57
Submœniana uxores.	162
Suburrane puella.	162
Sucessio; continuatio dominii. 359. reciproca inter virum & uxorem.	360
Suidas, emendatus.	98
Suitas, 547. 552. 553. 554. 555. 563. filiatio, agnatio, cognatio, individua.	548
Sumptuaria leges.	93. 109. 372
Συνοικεῖν, quid?	244

C c 3

T. Tabula

I N D E X

T.

T *Abula sponsaliorum. 6. non faciunt
matrimonium. 42. nuptiales. 245.*

T_a302

T_a citurnitas, quando assensus? 383.384

T citus consensus. 450

T^a da jugales, geniales. 95. Faces.

T alantum, calathus. 97

Tάλαρος. 98.99

Talassio. 97. quid? 97.98

Ταλάσιος, Ταλασία. 98

Tanaquil. Caia Cæcilia.

Τελεία Η^ερ. 51.52

Τελείας Η^ερς ιερειών. 53

Τέλειος Ζός. Τέλειοι, οι γεραμνηότες.

Τελωβήται, γήμεν. Τέλος, nuptia. 52.53.

Tenchira, urbs Cyrenaica præfectura. 71

Testamentum falsum. 451

Testamentum per as & libram. 352

*Testamenta foeminis citius quam masculis
facere licet. 114*

Textrix prima, conjux. 49

Theologus magnus, notatus. 564

Theologi, non boni jurisconsulti. notati. 426

Τεάρη τεα, τα, αεα τελεία. 52.300.315

Θελεῖ ἀνδρὸς ποδῶδης. 323

Tibia nuptialis. 94. zygia. 95

Titulus, elogium, inscripti lupanarii. 166

*Titus, imperator, Domitiani fratris uxore
rem*

rem in deliciis

Tonsura lugubris

Torus genitalis.

Tribonianus, n

350.472.47

Tributum mer

Triens ὁ πῶλον

Tunica nova n

Tutela qua at

Tutela perpetu

29.363

Tutela periculo

Tutor, an & q

sit?

Tutor cessicus.

suavia uxore

Tutor, & curat

Tutores, νέας

Tutores honori

Tutores, & pu

Tutorum con

28. potestas

tas. 359. 365

hæredes, tu

veritas nup

V Arro, em

Velle, qui

Velura nova n

I N D E X.

rem in deliciis habuit.	246
Tonsura lugubris.	325
Torus genialis. Lectus.	
Tribonianus, notatus.	198.199.201.254.
350.472.474.479	
Tributum meretricium.	169
Triens ὑπόβολος.	297.298
Tunica nova nuptæ.	49
Tutela qua aetate absolvatur?	114
Tutela perpetua. 344. & non perpetua.	
29.363	
Tutela periculo obstricti.	456
Tutor, an & quando pupillam ducere possit?	455.457
Tutor cessicus. 363.365. fiduciarius. 36. u-	
suaria uxoris.	363
Tutor, & curator.	301
Tutores, κύριοι.	31
Tutores honorarii.	456
Tutores, & pupilla.	204.205.210
Tutorum constitutio. 27. & differentia.	
28. potestas. 30. datio. 180.215. authori-	
tas. 359. 365.385. filii & filia. 222.223.	
hæredes, tutela periculo obstricti. 456.	
vetitas nuptias copulantium pœna. 215	

V.

V Arro, emendatus.	91.65.69.101.
Velle, quid?	260
Velum nova nuptæ.	57.58
Venus,	

I N D E X.

<i>Venus, dea.</i>	371
<i>Verrius Flaccus notatus.</i>	2
<i>Vesta, numen castitatis.</i>	87
<i>Vestaliū nuptia incesta.</i>	281
<i>Viduarū nubentiū deductio infrequens.</i>	94
<i>Vincula virginalia.</i>	50
<i>Virginensis, dea.</i>	57.371
<i>Viri auctoritas in administratione rei uxoria.</i>	365.366
<i>Vir. Maritus.</i>	
<i>Vir & uxor una persona, per matrimonium.</i>	501
<i>Vir absens, quomodo uxorem ducat?</i>	320
<i>Virorum absentia longa, divortii legitima causa.</i>	350
<i>Vitricus, propinquus matris. 495. cognatus privigna.</i>	498
<i>Vlpianus in regulis, emendatus.</i>	471
<i>Vngues & capillos in nave deponere, religiosum olim.</i>	324
<i>Vnicubæ & univiræ decus.</i>	108
<i>Vnixia Iuno.</i>	51.56.85
<i>Voluntas. Vide, Affectus.</i>	
<i>Vsus, possessio, veteribus. 37.336. quei fiat proprietas?</i>	340
<i>Vsus promiscuus.</i>	357
<i>Vsu, id est, jure gentium.</i>	350
<i>Vsu quasita, partæ-que, uxores. 37.38.39. 117.333.335.337. quei fiant matres usu-capitæ?</i>	Vsu

Vsu ducta muli
 357
Vsu contracta
Vsucapionis no
Vsurpatio uxori
Vtilitas public
renda.
Vulgo quasiti,
matrem seq
justi, & eor
Vulgo quasitor
Vxor, & conc
Vxor, & spons
Vxor. Materf
gnitatis. 4
riti familia
tur? 329.
zi? 341. cap
marito cen
sororis loc
mero. 355
beat? 36
15. simplex
Vxoris inan
cultus. 317
etymon. 8.
peculium
Vxorem duc
Vxores, qua

I N D E X.

371	<i>usu ducta mulier, & dominus bonitarius.</i>	
2	357	
87	<i>usu contracta matrimonia.</i>	425
281	<i>usucapionis nomen.</i>	37
o infrequens. 94	<i>usurpatio uxorum.</i>	38
50	<i>utilitas publica privatis commodis prae-</i>	
57.371	<i>renda.</i>	453
ministratio rei	<i>vulgo quasi, spurii. 41.42. 528.529. 535.</i>	
365.366	<i>matrem sequuntur: 538.547. Liberi in-</i>	
	<i>justi, & eorum natales.</i>	
	<i>vulgo quasitorum pater, populus.</i>	141.
	<i>vxor, & concubina.</i>	336.337
	<i>vxor, & sponsa.</i>	403.430
	<i>vxor. Materfamilias. Mulier. nomen di-</i>	
	<i>gnitatis. 40.43. δεσποινίς. 344. in ma-</i>	
	<i>riti familia. 406. quando primum dica-</i>	
	<i>tur? 329. 431. an in potestate mari-</i>	
	<i>ti? 341. capite deminuita. 26.344.345</i>	
	<i>marito seu filia, haeres. 34. 358. & filio</i>	
	<i>sororis loco, & in consanguineorum nu-</i>	
	<i>mero. 359. quid in scio marito juris ha-</i>	
	<i>beat? 367. non omnis materfamilias.</i>	
	<i>15. simplex, usu ducta. 358. injusta. 453</i>	
	<i>vxoris inane consortium. 38. deducenda</i>	
	<i>cultus. 317. & velatio. 318. deductio. 330.</i>	
	<i>etymon. 84.85. patrimonium, dos. 361.</i>	
	<i>peculium.</i>	365
	<i>vxorem ducere.</i>	62
	<i>vxores, quasi unxores.</i>	326
	<i>Vxores,</i>	

INDEX.

<i>Vxores, & concubina.</i>	39.40.41.42.43
<i>Vxores submoeniana.</i>	162
<i>Vxorum quarendarum modi.</i>	15.41.331.
<i>emendarum mos.</i>	25.
<i>ducendarum.</i>	1.19.
<i>genera.</i>	15.333.335.337.356.357.
<i>usurpatio.</i>	38
<i>Vxores aliis elocare, quomodo usitatum</i>	
<i>Romanis, & Atheniensibus?</i>	339
<i>Vxores duas habere eodem tempore, Roma</i>	
<i>non licuit.</i>	267.271.272

X.

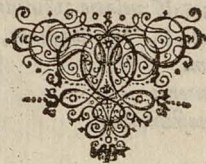
X <i>Erxis & Arthemenis controversia.</i>	126
--	-----

<i>Xiphilini interpres, notatus.</i>	162
<i>Xylander, notatus.</i>	154

Z.

Z <i>E'α, an far?</i>	332
<i>Ζὸς Πίστος. Dius Fidius.</i>	75
<i>Zona Diana.</i>	370
<i>Zonara interpres, notatus.</i>	154
<i>Ζυζία Iuno.</i>	55.56.

INDICIS FINIS.

X.
39.40.41.42.43

161

di. 15. 41. 331. e-
cendarum. I. 19.

356. 357. usur.
38

modo usitatum
libus? 339

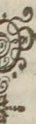
tempore, Roma
267. 271. 272

is controversia.

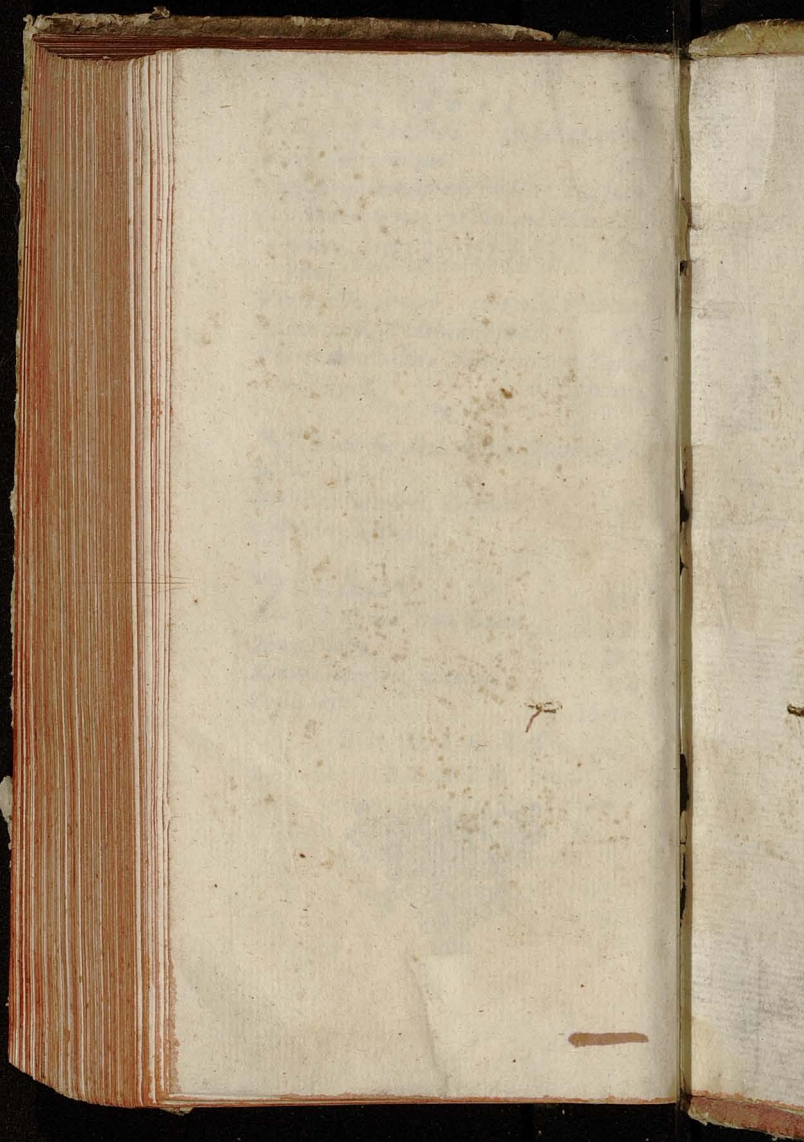
us. 162
154

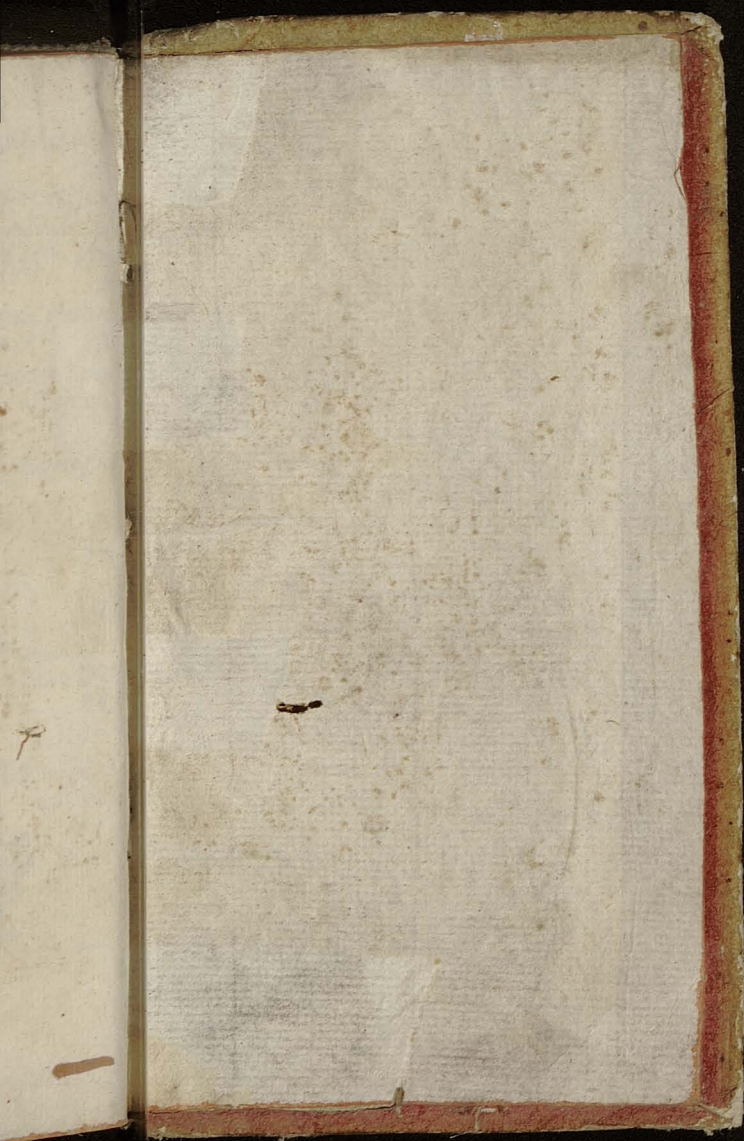
332
us. 75
370
154
55. 56.

I S

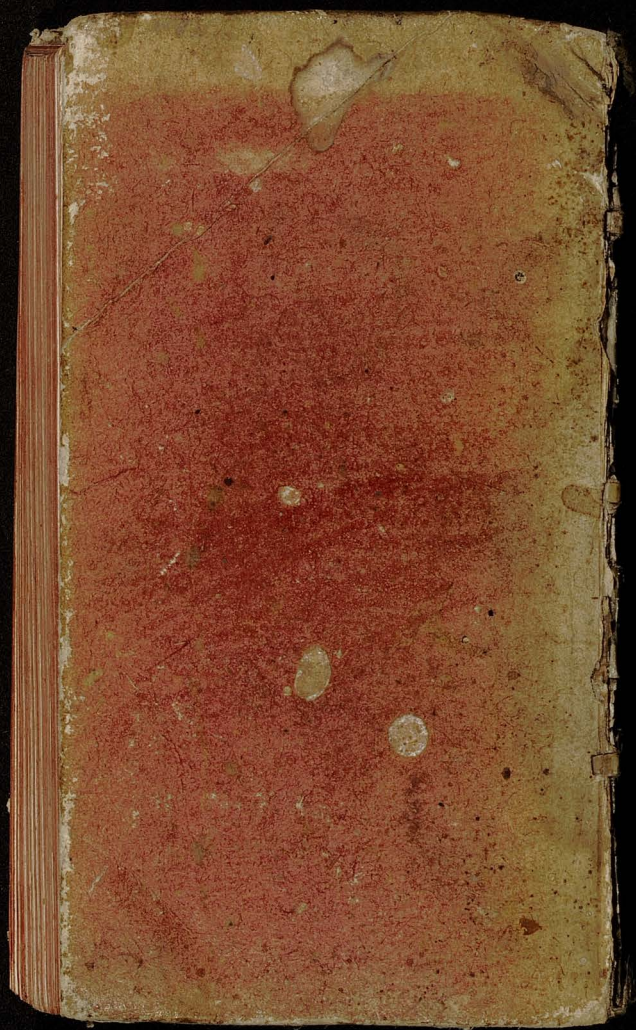

W. C. M. C. 1829